నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

దుకనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. కమ్మకారణవగ్గో

౧. వజ్జసుత్తవణ్ణనా

౧. దుకనిపాతస్స పఠమే **పహారసాధనత్థ**న్తి దణ్డప్పహారస్స సుఖసిద్ధి-అత్థం. కఞ్జితో నిబ్బత్తం కఞ్జియం, ఆరనాలం, యం బిలఙ్గన్తిపి వుచ్చతి, తం యత్థ సిఞ్చతి, సా కఞ్జియఉక్ఖలికా బిలఙ్గథాలికా, తంసదిసం కారణం **బిలఙ్గథాలికం. సీసకటాహం ఉప్పాటేత్వా**తి అయోగుళప్పవేసప్పమాణం ఛిద్దం కత్వా. **సఙ్ఖముణ్డకమ్మకారణ**న్తి సఙ్ఖం వియ ముణ్డకరణం కమ్మకారణం. **రాహుముఖకమ్మకారణ**న్తి రాహుముఖగతసూరియసదిసకమ్మకారణం.

జోతిమాలికన్తి జోతిమాలవన్తం కమ్మకారణం. **హత్థపజ్జోతిక**న్తి హత్థస్స పజ్జోతనకమ్మకారణం. **ఏరకవత్తకమ్మకారణ**న్తి ఏరకవత్తసదిసే సరీరతో చమ్మవత్తే ఉప్పాటనకమ్మకారణం. **చీరకవాసికకమ్మకారణ**న్తి సరీరతో ఉప్పాటితవత్తచీరకేహి నివాసాపనకమ్మకారణం. తం కరోన్తా యథా గీవతో పట్ఠాయ వద్ధే కన్తిత్వా కటియం ఠపేన్తి, ఏవం గోప్ఫకతో పట్ఠాయ కన్తిత్వాపి కటియమేవ ఠపేన్తి. అట్ఠకథాయం పన "కటితో పట్ఠాయ కన్తిత్వా గోప్ఫకేసు ఠపేన్తీ"తి వుత్తం. **ఏణేయ్యకకమ్మకారణ**న్తి ఏణిమిగసదిసకమ్మకారణం. **అయవలయాని దత్వా**తి అయవలయాని పటిముఞ్చిత్వా. **అయసూలాని కోట్టేన్తీ**తి కప్పరజణ్ణుకకోటీసు అయసూలాని పవేసేన్తి. **త**న్తి తం తథాకతకమ్మకారణం సత్తం.

బళిసమంసికన్తి బళిసేహి మంసుప్పాటనకమ్మకారణం. **కహాపణిక**న్తి కహాపణమత్తసో ఛిన్దనకమ్మకారణం. **కోట్టేన్తీ**తి ఛిన్దన్తి. **ఖారాపతచ్ఛిక**న్తి తచ్ఛేత్వా ఖారాపసిఞ్చనకమ్మకారణం. **పలిఘపరివత్తిక**న్తి పలిఘస్స వియ పరివత్తనకమ్మకారణం. **ఏకాబద్ధం కరోన్తి** అయసూలస్స కోట్టనేన. **పలాలపీఠక**న్తి పలాలపీఠస్స వియ సరీరస్స సంవేల్లనకమ్మకారణం. **కారణికా**తి ఘాతనకారకా. **పలాలవట్టిం వియ కత్వా**తి యథా పలాలపీఠం కరోన్తా పలాలం వట్టిం కత్వా సంవేల్లనవసేన పున వేఠేన్తి, ఏవం కరోన్తీతి అత్థో. **ఛాతకసునఖేహీ**తి ఖుద్దకేహి కోలేయ్యకసునఖేహి. తే హి బలవన్తా జవయోగా సూరా చ హోన్తి. **సహస్సభణ్డిక**న్తి సహస్సత్థవికం.

యాహన్తి యం అహం. **య**న్తి చ కారణవచనం. తేనాహ ''**యేన అహ**''న్తి. **ఛిన్నమూలకే**తి తణ్హామూలస్స ఉచ్ఛిన్నత్తా సఞ్ఛిన్నమూలకే.

వజ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పధానసుత్తవణ్ణనా

౨. దుతియే **ఉభతోబ్యూళ్హసఙ్గామప్పవేసనసదిస**న్తి యుద్ధత్థాయ ఉభతోరాసికతచతురఙ్గినిసేనామజ్ఝప్పవేసనసదిసం. **దానఞ్చ యుద్ధఞ్చ సమానమాహూ**తి ఏత్థ కథం పనీదముభయం సమానం? జీవితవినాసభీరుకో హి యుజ్ఝితుం న సక్కోతి, భోగక్ఖయభీరుకో దానం దాతుం న సక్కోతి. "జీవితఞ్చ రక్ఖిస్సామి, యుజ్ఝిస్సామీ"తి హి వదన్తో న యుజ్ఝతి, జీవితే పన ఆలయం విస్సజ్జేత్వా "హత్థపాదాదిచ్ఛేదో వా హోతు మరణం వా, గణ్హిస్సామేతం ఇస్సరియ"న్తి ఉస్సహన్తోవ యుజ్ఝతి . "భోగే చ రక్ఖిస్సామి, దానఞ్చ దస్సామీ"తి వదన్తోపి న దదాతి, భోగేసు పన ఆలయం పిస్సజ్జేత్వా "మహాదానం దస్సామీ"తి ఉస్సహన్తోవ దేతి. ఏవం దానఞ్చ యుద్ధఞ్చ సమం హోతి. కిఞ్చ భియ్యో – **అప్పాపి సన్తా బహుకే జినన్తి,** యథా చ యుద్ధే అప్పకాపి వీరపురిసా బహుకే భీరుపురిసే జినన్తి, ఏవం సద్ధాదిసమ్పన్నో అప్పకమ్పి దానం దదన్తో బహువిధం లోభదోసఇస్సామచ్ఛరియదిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిభేదం తప్పటిపక్ఖం అభిభవతి, బహుఞ్చ దానవిపాకం అధిగచ్ఛతి. ఏవమ్పి దానఞ్చ యుద్ధఞ్చ సమానం. తేనాహ ''**అప్పమ్పి చే సద్దహానో దదాతి, తేనేవ సో హోతి సుఖీ పరత్థా**''తి.

అగారస్స హితం కసిగోరక్ఖాది అగారియం, తం నత్థి ఏత్థాతి **అనగారియం,** పబ్బజ్జాతి ఆహ ''**అగారస్స...పే.... అనగారియం పబ్బజ్జ**''న్తి. **సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గత్థాయా**తి ఏత్థ చత్తారో ఉపధీ – కాముపధి, ఖన్ధుపధి, కిలేసుపధి, అభిసఙ్ఖారుపధీతి. కామాపి హి "యం పఞ్చ కామగుణే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం కామానం అస్సాదో"తి (అ. ని. ౯.౩౪) ఏవం వుత్తస్స సుఖస్స, తదస్సాదనిమిత్తస్స వా దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో ఉపధీయతి ఏత్థ సుఖన్తి ఇమినా వచనత్థేన "ఉపధీ"తి వుచ్చన్తి. ఖన్ధాపి ఖన్ధమూలకస్స దుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో, కిలేసాపి అపాయదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో, అభిసఙ్ఖారాపి భవదుక్ఖస్స అధిట్ఠానభావతో "ఉపధీ"తి వుచ్చన్తి. సబ్బేసం ఉపధీనం పటినిస్సగ్గో పహానం ఏత్థాతి సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గం, నిబ్బానం. తేనాహ ''**సబ్బేసం ఖన్ధూపధి...పే.... నిబ్బానస్స అత్థాయా**''తి.

పధానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తపనీయసుత్తవణ్ణనా

౩. తతియే **తపనీయా**తి ఏత్థ కత్తుఅత్థే అనీయ-సద్దోతి ఆహ ''**తపన్తీతి తపనీయా**''తి. **తపన్తీ**తి విబాధేన్తి, విహేఠేన్తీతి అత్థో. తపనం వా దుక్ఖం, దిట్ఠే చేవ ధమ్మే అభిసమ్పరాయఞ్చ తస్స ఉప్పాదనేన చేవ అనుబలప్పదానేన చ హితాతి **తపనీయా**. అథ వా తపన్తి తేనాతి తపనం, అనుతాపో, విప్పటిసారోతి అత్థో. తస్స హేతుభావతో హితాతి **తపనీయా. అనుసోచతీ**తి విప్పటిసారీ హుత్వా కతాకతం అనుగమ్మ సోచతి. సోచనఞ్హి కతత్తా చ హోతి అకతత్తా చ. తథా చేవ పాళియం విభత్తం. నన్దయక్ఖాదీనం వత్థూని పాకటానీతి తాని అదస్సేత్వా ద్వేభాతికవత్థుం దస్సేన్తో ''**తే కిరా**''తి ఆదిమాహ. తత్థ **తే**తి ద్వే భాతరో. **పున కిం మగ్గసీ**తి పున కిం ఇచ్ఛసి.

తపనీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉపఞ్ఞాతసుత్తవణ్ణనా

౫. పఞ్చమే **ఇమఞ్హి ధమ్మద్వయన్తి** కుసలేసు ధమ్మేసు అసన్తుట్ఠితా, పధానస్మిం అనోసక్కనసఙ్ఖాతం ధమ్మద్వయం. **ఇమినాతి** "అసన్తుట్ఠితా కుసలేసు ధమ్మేసూ"తి వచనేన. **ఇమం దీపేతీతి** "యావ సో ఉప్పజ్జతి, న తావాహం సన్తుట్ఠో అహోసి"న్తి ఏతం పరియన్తం కత్వా వక్ఖమానత్థం దీపేతి. **పధానస్మిన్తి** వీరియారమ్భే. **ఇమమత్థన్తి** "పధానస్మి ఞ్చా"తిఆదినా వుత్తమత్థం. వీరియప్పవాహే వత్తమానే అన్తరా ఏవ పటిగమనం నివత్తనం పటివానం, తదస్స అత్థీతి పటివానీ, న పటివానీ అప్పటివానీ, తస్స భావో **అప్పటివానితా,** అనోసక్కనాతి ఆహ "**అప్పటివానితాతి అప్పటిక్కమనా అనోసక్కనా**"తి. తత్థ **అనోసక్కనాతి** అప్పటినివత్తి.

ఆగమనీయపటిపదాతి సమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతా పుబ్బభాగపటిపత్తి. సా హి ఆగచ్ఛన్తి విసేసమధిగచ్ఛన్తి ఏతాయ, ఆగచ్ఛతి వా విసేసాధిగమో ఏతాయాతి ఆగమనీయా, సా ఏవ పటిపజ్జితబ్బతో పటిపదాతి ఆగమనీయపటిపదా. **అప్పటివానపధానన్తి** ఓసక్కనారహితప్పధానం, అన్తరా అనోసక్కిత్వా కతవీరియన్తి అత్థో.

ఉపఞ్ఞాతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సంయోజనసుత్తవణ్ణనా

౬. ఛట్ఠే సంయోజనానం హితా పచ్చయభావేనాతి **సంయోజనియా,** తేభూమకా ధమ్మా. తేనాహ "**దసన్నం సంయోజనాన**"న్తిఆది. సంయోజనియే ధమ్మే అస్సాదతో అనుపస్సతి సీలేనాతి అస్సాదానుపస్సీ, తస్స భావో **అస్సాదానుపస్సితా. నిబ్బిదానుపస్సితాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఉక్కణ్ఠనవసేనాతి** సంయోజనియేసు తేభూమకధమ్మేసు నిబ్బిన్దనవసేన. జననం **జాతి,** ఖన్ధానం పాతుభావోతి ఆహ "**జాతియాతి ఖన్ధనిబ్బత్తితో**"తి, ఖన్ధానం తత్థ తత్థ భవే అపరాపరం నిబ్బత్తితోతి అత్థో. **ఖన్ధపరిపాకో** ఏకభవపరియాపన్నానం ఖన్ధానం పురాణభావో. ఏకభవపరియాపన్నజీవితిన్ద్రియప్పబన్ధవిచ్ఛేదవసేన ఖన్ధానం భేదో ఇధ మరణన్తి ఆహ "**మరణేనాతి ఖన్ధభేదతో**"తి. **అన్తోనిజ్ఝానం** చిత్తసన్తాపో. **పరిదేవో** నామ ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స వాచావిప్పలాపో. సో చ సోకసముట్ఠానోతి ఆహ "**తన్నిస్సితలాలప్పితలక్ఖణేహి పరిదేవేహీ**"తి. **లాలప్పితం** వాచావిప్పలాపో, సో చ అత్థతో సద్దోయేవ.

దుక్ఖన్తి ఇధ కాయికం దుక్ఖం అధిప్పేతన్తి ఆహ "**కాయపటిపీళనదుక్ఖేహీ**"తి. **మనోవిఘాతదోమనస్సేహీతి** మనసో విఘాతకరేహి దోమనస్సేహి. బ్యాపాదసమ్పయోగేన మనసో విహననరసఞ్హి దోమనస్సం. భుసో ఆయాసో **ఉపాయాసో** యథా "భుసమాదానం ఉపాదాన"న్తి, సో చ అత్థతో ఞాతిబ్యసనాదీహి ఫుట్ఠస్స అధిమత్తచేతోదుక్ఖప్పభావితో దోసోయేవ. కాయచిత్తానఞ్హి ఆయాసనవసేన దోసస్సేవ పవత్తిఆకారో ఉపాయాసోతి వుచ్చతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నో. తం చుద్దసహి అకుసలచేతసికేహి అఞ్ఞో ఏకో చేతసికధమ్మోతి ఏకే. యం విసాదోతి చ వదన్తి.

సంయోజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. కణ్హసుత్తవణ్ణనా

౭. సత్తమే యథా "కణ్హా గావీ"తిఆదీసు కాళవణ్ణేన సమన్నాగతా "కణ్హా"తి వుచ్చతి, న ఏవం కాళవణ్ణతాయ ధమ్మా "కణ్హా"తి వుచ్చన్తి, అథ ఖో కణ్హాభిజాతినిబ్బత్తిహేతుతో అప్పభస్సరభావకరణతో వా "కణ్హా"తి వుచ్చన్తీతి దస్సేన్తో "**న**

కాళవణ్ణతాయా''తిఆదిమాహ. **కణ్హతాయాతి** కణ్హాభిజాతితాయ. **కణ్హాభిజాతీతి** చ అపాయా వుచ్చన్తి మనుస్సేసు చ దోభగ్గియం. **సరసేనాతి** సభావేన. న హిరీయతి న లజ్జతీతి అహిరికో, పుగ్గలో, చిత్తం, తం సమ్పయుత్తధమ్మసముదాయో వా. తస్స భావో అహిరిక్కన్తి వత్తబ్బే ఏకస్స క-కారస్స లోపం కత్వా **అహిరికన్తి** వుత్తన్తి ఆహ ''**అహిరికన్తి అహిరికభావో**''తి. న ఓత్తప్పతీతి అనోత్తాపీ, పుగ్గలో, యథావుత్తధమ్మసముదాయో వా, **తస్స** భావో **అనోత్తప్పన్తి** ఆహ ''**అనోత్తాపిభావో**''తి.

కణ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సుక్కసుత్తవణ్ణనా

౮. అట్ఠమే "సుక్కం వత్థ"న్తిఆదీసు వియ న వణ్ణసుక్కతాయ ధమ్మానం సుక్కతా, అథ ఖో సుక్కాభిజాతిహేతుతో పభస్సరభావకరణతో చాతి దస్సేన్తో ''**న వణ్ణసుక్కతాయా**''తిఆదిమాహ. **సుక్కతాయాతి** సుక్కాభిజాతితాయ. హిరీ పాపధమ్మే గూథం వియ పస్సన్తీ జిగుచ్ఛతీతి ఆహ ''**పాపతో జిగుచ్ఛనలక్ఖణా హిరీ**''తి. ఓత్తప్పం తే ఉణ్హం వియ పస్సన్తం తతో భాయతీతి వుత్తం ''**భాయనలక్ఖణం ఓతప్ప**''న్తి. ఇదఞ్చ హిరోత్తప్పం అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయోగీ పాపతో విముఖభూతఞ్చ, తస్మా నేసం ఇదం నానాకరణం – అజ్ఝత్తసముట్ఠానా హిరీ, బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం. అత్తాధిపతి హిరీ, లోకాధిపతి ఓతప్పం. లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం. సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పన్తి.

తత్థ అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా, వయం, సూరభావం, బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా. కథం? "పాపకరణం నామేతం న జాతిసమ్పన్నానం కమ్మం, హీనజచ్చానం కేవట్టాదీనం కమ్మం, మాదిసస్స జాతిసమ్పన్నస్స ఇదం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం తావ జాతిం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకరణం నామేతం దహరేహి కత్తబ్బం కమ్మం, మాదిసస్స వయే ఠితస్స ఇదం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం వయం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకరణం నామేతం దుబ్బలజాతికానం కమ్మం, మాదిసస్స సూరభావసమ్పన్నస్స ఇదం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం సూరభావం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. తథా "పాపకమ్మం నామేతం అన్ధబాలానం కమ్మం, న పణ్డితానం, మాదిసస్స పణ్డితస్స బహుస్సుతస్స ఇదం కాతుం న యుత్త"న్తి ఏవం బాహుసచ్చం పచ్చవేక్ఖిత్వా పాపం అకరోన్తో హిరిం సముట్ఠాపేతి. ఏవం అజ్ఝత్తసముట్ఠానం హిరిం చతూహి కారణేహి సముట్ఠాపేతి, సముట్ఠాపేన్తో చ హిరిం నిస్సాయ పాపకమ్మం న కరోతి.

కథం బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం? "సచే త్వం పాపకమ్మం కరిస్ససి, చతూసు పరిసాసు గరహప్పత్తో భవిస్ససి, తతో తం సీలవన్తో సబ్రహ్మచారీ వివజ్జిస్సన్తీ"తి పచ్చవేక్ఖిత్వా బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం నిస్సాయ పాపకమ్మం న కరోతి. ఏవం బహిద్ధాసముట్ఠానం ఓత్తప్పం.

కథం అత్తాధిపతి హిరీ? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో అత్తానం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా "మాదిసస్స సద్ధాపబ్బజితస్స బహుస్సుతస్స ధుతధరస్స న యుత్తం పాపకమ్మం కాతు"న్తి పాపం న కరోతి. ఏవం అత్తాధిపతి హిరీ. తేనాహ భగవా "సో అత్తానంయేవ అధిపతిం కరిత్వా అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతి, సావజ్జం పజహతి, అనవజ్జం భావేతి, సుద్ధం అత్తానం పరిహరతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౪౦).

కథం లోకాధిపతి ఓత్తప్పం? ఇధేకచ్చో కులపుత్తో లోకం అధిపతిం జేట్ఠకం కత్వా “సచే ఖో త్వం పాపకమ్మం కరేయ్యాసి, సబ్రహ్మచారినో తావ తం జానిస్సన్తి, మహిద్ధికా మహానుభావా లోకే చ సమణబ్రాహ్మణా దేవతా చ, తస్మా తే న యుత్తం పాపం కాతు”న్తి పాపకమ్మం న కరోతి. యథాహ – “మహా ఖో పనాయం లోకసన్నివాసో, మహన్తస్మిం ఖో పన లోకసన్నివాసే సన్తి సమణబ్రాహ్మణా ఇద్ధిమన్తో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునో. తే దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం జానన్తి, తేపి మం ఏవం జానిస్సన్తి ‘పస్సథ, భో, ఇమం కులపుత్తం, సద్ధా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ’తి. సన్తి దేవతా ఇద్ధిమన్తినియో దిబ్బచక్ఖుకా పరచిత్తవిదునియో, తా దూరతోపి పస్సన్తి, ఆసన్నాపి న దిస్సన్తి, చేతసాపి చిత్తం జానన్తి, తాపి మం జానిస్సన్తి ‘పస్సథ, భో, ఇమం కులపుత్తం, సద్ధా అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితో సమానో వోకిణ్ణో విహరతి పాపకేహి అకుసలేహి ధమ్మేహీ’తి...పే.... సో లోకంయేవ అధిపతిం కరిత్వా అకుసలం...పే.... పరిహరతీ”తి. ఏవం లోకాధిపతి ఓత్తప్పం.

లజ్జాసభావసణ్ఠితాతి ఏత్థ **లజ్జా**తి లజ్జనాకారో, తేన సభావేన సణ్ఠితా హిరీ. **భయ**న్తి అపాయభయం, తేన సభావేన సణ్ఠితం ఓత్తప్పం. తదుభయం పాపపరివజ్జనే పాకటం హోతి. తత్థ యథా ద్వీసు అయోగుళేసు ఏకో సీతలో భవేయ్య గూథమక్ఖితో, ఏకో ఉణ్హో ఆదిత్తో. తేసు యథా సీతలం గూథమక్ఖితత్తా జిగుచ్ఛన్తో విఞ్ఞుజాతికో న గణ్హాతి, ఇతరం డాహభయేన. ఏవం పణ్డితో లజ్జాయ జిగుచ్ఛన్తో పాపం న కరోతి, ఓత్తప్పేన అపాయభయభీతో పాపం న కరోతి, ఏవం **లజ్జాసభావసణ్ఠితా హిరీ, భయసభావసణ్ఠితం ఓత్తప్పం.**

కథం సప్పతిస్సవలక్ఖణా హిరీ, వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం? ఏకచ్చో హి జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సత్థుమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, దాయజ్జమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణాతి ఏవం చతూహి కారణేహి తత్థ గారవేన సప్పతిస్సవలక్ఖణం హిరిం సముట్ఠాపేత్వా పాపం న కరోతి. ఏకచ్చో అత్తానువాదభయం, పరానువాదభయం, దణ్డభయం, దుగ్గతిభయన్తి ఏవం చతూహి కారణేహి వజ్జతో భాయన్తో వజ్జభీరుకభయదస్సావిలక్ఖణం ఓత్తప్పం పచ్చుపట్ఠాపేత్వా పాపకమ్మం న కరోతి. ఏత్థ చ అజ్ఝత్తసముట్ఠానాదితా హిరోత్తప్పానం తత్థ తత్థ పాకటభావేన వుత్తా, న పన నేసం కదాచి అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయోగో. న హి లజ్జనం నిబ్భయం, పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి. ఏవమేత్థ విత్థారతో అత్థవణ్ణనా వేదితబ్బా.

సుక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. చరియసుత్తవణ్ణనా

౯. నవమే **లోక**న్తి సత్తలోకం. **సన్ధారేన్తీ**తి ఆచారసన్ధారణవసేన ధారేన్తి. **ఠపేన్తీ**తి మరియాదాయం ఠపేన్తి. **రక్ఖన్తీ**తి ఆచారసన్ధారణేన మరియాదాయం ఠపేత్వా రక్ఖన్తి. **గరుచిత్తీకారవసేన న పఞ్ఞాయేథా**తి గరుం కత్వా చిత్తే కరణవసేన న పఞ్ఞాయేథ, అయమాచారో న లబ్భేయ్య. **మాతుచ్ఛాతి వాతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో. తేన మాతులానీతి వా ఆచరియభరియాతి వా గరూనం దారాతి వాతి ఇమే సఙ్గణ్హాతి. తత్థ మాతు భగినీ **మాతుచ్ఛా**. మాతులభరియా **మాతులానీ. గరూనం దారా** మహాపితుచూళపితుజేట్ఠభాతుఆదీనం గరుట్ఠానియానం భరియా. **యథా అజేళకా**తిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – యథా అజేళకాదయో తిరచ్ఛానా హిరోత్తప్పరహితా మాతాతి సఞ్ఞం అకత్వా భిన్నమరియాదా సబ్బత్థ

సమ్భేదేన వత్తన్తి, ఏవమయం మనుస్సలోకో యది లోకపాలధమ్మా న భవేయ్యుం, సబ్బత్థ సమ్భేదేన వత్తేయ్య. యస్మా పనిమే లోకపాలకధమ్మా లోకం పాలేన్తి, తస్మా నత్థి సమ్భేదోతి.

చరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వస్సూపనాయికసుత్తవణ్ణనా

౧౦. దసమే **అపఞ్ఞత్తా**తి అననుఞ్ఞాతా, అవిహితా వా. **వస్స**న్తి వస్సారత్తం సన్ధాయ వదతి, **ఉతువస్స**న్తి హేమన్తం సన్ధాయ. **ఏకిన్ద్రియం జీవం విహేఠేన్తా**తి రుక్ఖలతాదీసు జీవసఞ్ఞితాయ ఏవమాహంసు. **ఏకిన్ద్రియ**న్తి చ కాయిన్ద్రియం అత్థీతి మఞ్ఞమానా వదన్తి. **సఙ్ఘాతం ఆపాదేన్తా**తి వినాసం ఆపాదేన్తా. **సంకసాయిస్సన్తీ**తి అప్పోస్సుక్కా నిబద్ధవాసం వసిస్సన్తి. **అపరజ్జుగతాయ ఆసాళ్హియా ఉపగన్తబ్బా**తి ఏత్థ అపరజ్జు గతాయ అస్సాతి అపరజ్జుగతా, తస్సా అపరజ్జుగతాయ అతిక్కన్తాయ, అపరస్మిం దివసేతి అత్థో, తస్మా ఆసాళ్హిపుణ్ణమాయ అనన్తరే పాటిపదదివసే ఉపగన్తబ్బాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **మాసగతాయ ఆసాళ్హియా ఉపగన్తబ్బా**తి మాసో గతాయ అస్సాతి మాసగతా, తస్సా మాసగతాయ అతిక్కన్తాయ, మాసే పరిపుణ్ణేతి అత్థో. తస్మా ఆసాళ్హిపుణ్ణమతో పరాయ పుణ్ణమాయ అనన్తరే పాటిపదదివసే ఉపగన్తబ్బాతి అత్థో దట్ఠబ్బో.

వస్సూపనాయికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కమ్మకారణవగ్గవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా నిట్ఠితా.

౨. అధికరణవగ్గవణ్ణనా

౧౧. దుతియవగ్గస్స పఠమే అప్పటిసఙ్ఖానే న కమ్పతీతి **పటిసఙ్ఖానబలం,** ఉపపరిక్ఖనపఞ్ఞాయేతం నామం. వీరియసీసేన సత్త బోజ్ఝఙ్గే భావేన్తస్స ఉప్పన్నం బలం **భావనాబలం**. వీరియుపత్థమ్భేన హి కుసలభావనా బలవతీ థిరా ఉప్పజ్జతి, తథా ఉప్పన్నా బలవతీ కుసలభావనా బలవన్తో సత్త బోజ్ఝఙ్గాతిపి వుచ్చన్తి. అత్థతో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గసీసేన సత్త బోజ్ఝఙ్గా హోన్తి. వుత్తమ్పి చేతం – "తత్థ కతమం భావనాబలం? యా కుసలానం ధమ్మానం ఆసేవనా భావనా బహులీకమ్మం, ఇదం వుచ్చతి భావనాబలం. సత్తపి బోజ్ఝఙ్గా భావనాబల"న్తి (ధ॰ స॰ ౧౩౬౧).

అకమ్పియట్ఠేనాతి పటిపక్ఖేహి అకమ్పనీయట్ఠేన. **దురభిభవనట్ఠేనాతి** దురభిభవనీయట్ఠేన. **అనజ్ఝోమద్దనట్ఠేనాతి** అధిభవిత్వా అనవమద్దనట్ఠేన. **ఏతానీతి** ఏతాని యథావుత్తాని ద్వేపి బలాని. **ఏతదగ్గం నాగతన్తి** "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, ద్విన్నం బలానం యదిదం భావనాబల"న్తి ఏవమేత్థ ఏతదగ్గం నాగతన్తి అత్థో.

౧౨. దుతియే వివేకం నిస్సితన్తి **వివేకనిస్సితం,** యథా వా వివేకవసేన పవత్తం ఝానం "వివేకజ"న్తి వుత్తం, ఏవం వివేకవసేన పవత్తో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో "వివేకనిస్సితో"తి దట్ఠబ్బో. నిస్సయట్ఠో చ విపస్సనామగ్గానం వసేన మగ్గఫలానం వేదితబ్బో, అసతిపి వా పుబ్బాపరభావే "పటిచ్చసముప్పాదో"తి ఏత్థ పచ్చయేన సముప్పాదనం వియ అవినాభావిధమ్మబ్యాపారా నిస్సయనభావనా సమ్భవన్తీతి. "తదఙ్గసముచ్ఛేదనిస్సరణవివేకనిస్సిత"న్తి వత్వా పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితస్స అవచనం "సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ"తిఆదినా ఇధ భావేతబ్బానం సమ్బోజ్ఝఙ్గానం వుత్తత్తా. భావితబోజ్ఝఙ్గస్స హి సచ్ఛికాతబ్బా బలబోజ్ఝఙ్గా, తేసం కిచ్చం పటిప్పస్సద్ధివివేకో. **అజ్ఝాసయతోతి** "నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సామీ"తి పవత్తఅజ్ఝాసయతో. యదిపి హి విపస్సనాక్ఖణే సఙ్ఖారారమ్మణం చిత్తం, సఙ్ఖారేసు పన ఆదీనవం దిస్వా తప్పటిపక్ఖే నిబ్బానే నిన్నతాయ అజ్ఝాసయతో నిస్సరణవివేకనిస్సితో హోతి ఉణ్హాభిభూతస్స పుగ్గలస్స సీతనిన్నచిత్తతా వియ.

''**పఞ్చవిధవివేకనిస్సితమ్పీతి ఏకే**''తి వత్వా తత్థ యథావుత్తవివేకత్తయతో అఞ్ఞం వివేకద్వయం ఉద్ధరిత్వా దస్సేతుం ''**తే హి**''తిఆది వుత్తం. తత్థ ఝానక్ఖణే తావ కిచ్చతో విక్ఖమ్భనవివేకనిస్సితం, విపస్సనాక్ఖణే అజ్ఝాసయతో పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితం భావేతీతి వత్తబ్బం "ఏవాహం అనుత్తరం విమోక్ఖం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ"తి తత్థ నిన్నజ్ఝాసయతాయ. తేనాహ ''**తస్మా తేసం మతేనా**''తిఆది. హేట్ఠా కసిణజ్ఝానగ్గహణేన ఆరుప్పానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం, తస్మా "ఏతేసం ఝానాన"న్తి ఇమినాపి తేసం సఙ్గహో వేదితబ్బో. యస్మా పహానవినయో వియ విరాగనిరోధాపి ఇధాధిప్పేతవివేకేన అత్థతో నిబ్బిసిట్ఠా, తస్మా వుత్తం ''**ఏస నయో విరాగనిస్సితన్తిఆదీసూ**''తి. తేనాహ ''**వివేకత్థా ఏవ హి విరాగాదయో**''తి.

వోస్సగ్గ-సద్దో పరిచ్చాగత్థో పక్ఖన్దనత్థో చాతి వోస్సగ్గస్స దువిధతా వుత్తా. వోస్సజ్జనఞ్హి పహానం విస్సట్ఠభావేన నిరోధనపక్ఖన్దనమ్పి చ . తస్మా విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గవసేన మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదవసేన పటిపక్ఖస్స పహానం వోస్సగ్గో, తథా విపస్సనాక్ఖణే తన్నిన్నభావేన, మగ్గక్ఖణే ఆరమ్మణకరణేన విస్సట్ఠసభావతా వోస్సగ్గోతి వేదితబ్బం. తేనేవాహ ''**తత్థ పరిచ్చాగవోస్సగ్గో**''తిఆది. **అయం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి** అయం మిస్సకవసేన వుత్తో సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో. **యథావుత్తేన పకారేనాతి**

తదఙ్గప్పహానసముచ్ఛేదప్పహానప్పకారేన తన్నిన్నతదారమ్మణప్పకారేన చ. పుబ్బే వోస్సగ్గవచనస్సేవ అత్థస్స వుత్తత్తా ఆహ ''**సకలేన వచనేనా**''తి. **పరిణమన్త**న్తి విపస్సనాక్ఖణే తదఙ్గతన్నిన్నప్పకారేన పరిణమన్తం. **పరిణత**న్తి మగ్గక్ఖణే సముచ్ఛేదతదారమ్మణప్పకారేన పరిణతం. పరిణామో నామ ఇధ పరిపాకోతి ఆహ ''**పరిపచ్చన్తం పరిపక్కఞ్చా**''తి. పరిపాకో చ ఆసేవనలాభేన లద్ధసామత్థియస్స కిలేసే పరిచ్చజితుం నిబ్బానం పక్ఖన్దితుం తిక్ఖవిసదభావో. తేనాహ ''**అయఞ్హీ**''తిఆది. **ఏస నయో**తి య్వాయం నయో "వివేకనిస్సిత"న్తిఆదినా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గే వుత్తో, సేసేసు ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీసుపి ఏసేవ నయో, ఏవం తత్థ నేతబ్బన్తి అత్థో.

"వివేకనిస్సిత"న్తిఆదీసు లబ్భమానమత్థం సామఞ్ఞతో దస్సేత్వా ఇదాని ఇధాధిప్పేతమత్థం దస్సేన్తో ''**ఇధ పనా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సబ్బసఙ్ఖతేహీ**తి సబ్బేహి పచ్చయసముప్పన్నధమ్మేహి. **సబ్బేస**న్తి సఙ్ఖతధమ్మానం. **వివేకం ఆరమ్మణం కత్వా**తి నిబ్బానసఙ్ఖాతం వివేకం ఆరమ్మణం కత్వా. **తఞ్చ ఖో**తి తదేవ సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం.

౧౩. తతియే **చిత్తేకగ్గత్థాయా**తి చిత్తసమాధానత్థాయ, దిట్ఠధమ్మే సుఖవిహారాయాతి అత్థో. చిత్తేకగ్గతాసీసేన హి దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారో వుత్తో. సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవానం వసేన హేతం వుత్తం. తే హి సమాపజ్జిత్వా "ఏకగ్గచిత్తా సుఖం దివసం విహరిస్సామా"తి ఇచ్ఛేవ కసిణపరికమ్మం కత్వా అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేన్తి. **విపస్సనాపాదకత్థాయా**తిఆదీసు పన సేక్ఖపుథుజ్జనా "సమాపత్తితో వుట్ఠాయ సమాహితేన చిత్తేన విపస్సామా"తి నిబ్బత్తేన్తా విపస్సనాపాదకత్థాయ భావేన్తి.

యే పన అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం సమాపజ్జిత్వా సమాపత్తితో వుట్ఠాయ "ఏకోపి హుత్వా బహుధా హోతీ"తి (దీ. ని. ౧.౨౩౮; మ. ని. ౧.౧౪౭; సం. ని. ౨.౭౦; ౫.౮౩౪, ౮౪౨) వుత్తనయా అభిఞ్ఞాయో పత్థేన్తా నిబ్బత్తేన్తి, తే **అభిఞ్ఞాపాదకత్థాయ** భావేన్తి. యే అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా నిరోధసమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా "సత్తాహం అచిత్తా హుత్వా దిట్ఠేవ ధమ్మే నిరోధం నిబ్బానం పత్వా సుఖం విహరిస్సామా"తి నిబ్బత్తేన్తి, తే **నిరోధపాదకత్థాయ** భావేన్తి. యే పన అట్ఠ సమాపత్తియో నిబ్బత్తేత్వా "అపరిహీనజ్ఝానా బ్రహ్మలోకే ఉప్పజ్జిస్సామా"తి నిబ్బత్తేన్తి, తే **భవవిసేసత్థాయ** భావేన్తి.

యుత్తం తావ చిత్తేకగ్గతాయ భవవిసేసత్థతా వియ విపస్సనాపాదకత్థతాపి చతుక్కజ్ఝానసాధారణాతి తేసం వసేన "చత్తారి ఝానానీ"తి వచనం, అభిఞ్ఞాపాదకత్థతా పన నిరోధపాదకత్థతా చ చతుత్థస్సేవ ఝానస్స ఆవేణికా, సా కథం చతుక్కజ్ఝానసాధారణా వుత్తాతి? పరమ్పరాధిట్ఠానభావతో. పదట్ఠానపదట్ఠానమ్పి హి పదట్ఠానన్తి వుచ్చతి కారణకారణన్తి యథా "తిణేహి భత్తం సిద్ధ"న్తి.

౧౪. చతుత్థే **ససకస్స ఉప్పతనం వియ హోతీ**తి పథవిజిగుచ్ఛనససకస్స ఉప్పతనం వియ హోతి. తత్థాయం అత్థసల్లాపికా ఉపమా – పథవీ కిర ససకం ఆహ – "హే ససకా"తి. ససకో ఆహ – "కో ఏసో"తి. కస్మా మమేవ ఉపరి సబ్బఇరియాపథే కప్పేన్తో ఉచ్చారపస్సావం కరోన్తో మం న జానాసీతి? సుట్ఠు తయా అహం దిట్ఠో, మయా అక్కన్తట్ఠానఞ్హి అఙ్గులగ్గేహి ఫుట్ఠట్ఠానం వియ హోతి, విస్సట్ఠఉదకం అప్పమత్తకం, కరీసం కటకఫలమత్తం, హత్థిఅస్సాదీహి పన అక్కన్తట్ఠానమ్పి మహన్తం, పస్సావోపి నేసం ఘటమత్తో, ఉచ్చారోపి పచ్ఛిమత్తో హోతి, అలం మయ్హం తయాతి ఉప్పతిత్వా అఞ్ఞస్మిం ఠానే పతితో. తతో నం పథవీ ఆహ – "అహో దూరం గతోపి నను మయ్హంయేవ ఉపరి పతితోసీ"తి? సో పున తం

జిగుచ్ఛన్తో ఉప్పతిత్వా అఞ్ఞత్థ పతితో. ఏవం వస్ససహస్సమ్పి ఉప్పతిత్వా ఉప్పతిత్వా పతమానో ససకో నేవ పథవియా అన్తం పాపుణితుం సక్కోతి. **న కోటిన్తి** న పుబ్బకోటిం. **ఇతరేసన్తి** విపఞ్చితఞ్ఞూనేయ్యపదపరమానం.

౧౩. పఞ్చమే సమథేహి అధికరీయతి వూపసమ్మతీతి అధికరణం, అట్ఠారస భేదకరవత్థూని నిస్సాయ ఉప్పన్నో వివాదోయేవ **వివాదాధికరణం.** "ఇధ భిక్ఖూ భిక్ఖుం అనువదన్తి సీలవిపత్తియా వా"తిఆదినా (చూళవ॰ ౨౧౫) చతస్సో విపత్తియో నిస్సాయ ఉప్పన్నో అనువాదోయేవ **అనువాదాధికరణం.** పఞ్చపి ఆపత్తిక్ఖన్ధా **ఆపత్తాధికరణం.** "సత్తపి ఆపత్తిక్ఖన్ధా ఆపత్తాధికరణ"న్తి (చూళవ॰ ౨౧౫) వచనతో ఆపత్తియేవ **ఆపత్తాధికరణం.** "యా సఙ్ఘస్స కిచ్చయతా కరణీయతా అపలోకనకమ్మం ఞత్తికమ్మం ఞత్తిదుతియకమ్మం ఞత్తిచతుత్థకమ్మ"న్తి (చూళవ॰ ౨౧౫) ఏవమాగతం చతుబ్బిధం సఙ్ఘకిచ్చం **కిచ్చాధికరణన్తి** వేదితబ్బం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౧౬. ఛట్ఠే **అపాకటనామోతి** "సేలో, కూటదన్తో"తిఆదినా అనభిఞ్ఞాతో. **యేన వా కారణేనాతి** హేతుమ్హి ఇదం కరణవచనం. హేతుఅత్థో హి కిరియాకారణం, న కరణం వియ కిరియత్థో, తస్మా నానప్పకారగుణవిసేసాధిగమత్థా ఇధ ఉపసఙ్కమనకిరియాతి "అన్నేన వసతి, అజ్ఝేనేన వసతీ"తిఆదీసు వియ హేతుఅత్థమేవేతం కరణవచనం యుత్తం, న కరణత్థం తస్స అయుజ్జమానత్తాతి వుత్తం "యేన వా కారణేనా"తి. అవిభాగతో సతతం పవత్తితనిరతిసయసాధువిపులామతరససద్ధమ్మఫలతాయ సాధుఫలనిచ్చఫలితమహారుక్ఖేన భగవా ఉపమితో. సాధుఫలూపభోగాధిప్పాయగ్గహణేనేవ హి రుక్ఖస్స సాధుఫలతా గహితాతి. **ఉపసఙ్కమీతి** ఉపసఙ్కన్తో. సమ్పత్తకామతాయ హి కిఞ్చి ఠానం గచ్ఛన్తో తంతంపదేసాతిక్కమనేన ఉపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కన్తోతి చ వత్తబ్బతం లభతి. తేనాహ "**గతోతి వుత్తం హోతీ**"తి, ఉపగతోతి అత్థో. **ఉపసఙ్కమిత్వాతి** పుబ్బకాలకిరియానిద్దేసోతి ఆహ "**ఉపసఙ్కమనపరియోసానదీపన**"న్తి. **తతోతి** యం ఠానం పత్తో "ఉపసఙ్కమీ"తి వుత్తో, తతో ఉపగతట్ఠానతో.

యథా ఖమనీయాదీని పుచ్ఛన్తోతి యథా భగవా "కచ్చి తే, బ్రాహ్మణ, ఖమనీయం, కచ్చి యాపనీయ"న్తిఆదినా ఖమనీయాదీని పుచ్ఛన్తో తేన బ్రాహ్మణేన సద్ధిం సమప్పవత్తమోదో అహోసి పుబ్బభాసితాయ, ఏవం సోపి బ్రాహ్మణో తదనుకరణేన భగవతా సద్ధిం సమప్పవత్తమోదో అహోసీతి యోజనా. తం పన సమప్పవత్తమోదతం ఉపమాయ దస్సేతుం "**సీతోదకం వియా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమ్మోదితన్తి** సంసన్దితం. **ఏకీభావన్తి** సమ్మోదనకిరియాయ సమానతం. **ఖమనీయన్తి** "ఇదం చతుచక్కం నవద్వారం సరీరయన్తం దుక్ఖబహులతాయ సభావతో దుస్సహం, కచ్చి ఖమితుం సక్కుణేయ్య"న్తి పుచ్ఛతి. **యాపనీయన్తి** ఆహారాదిప్పటిబద్ధవుత్తికం చిరప్పబన్ధసఙ్ఖాతాయ యాపనాయ కచ్చి యాపేతుం సక్కుణేయ్యం. సీసరోగాదిఆబాధాభావేన **కచ్చి అప్పాబాధం.** దుక్ఖజీవికాభావేన **కచ్చి అప్పాతఙ్కం.** తంతంకిచ్చకరణే ఉట్ఠానసుఖతాయ **కచ్చి లహుట్ఠానం.** తదనురూపబలయోగతో **కచ్చి బలం** . సుఖవిహారసమ్భవేన **కచ్చి ఫాసువిహారో** అత్థీతి సబ్బత్థ కచ్చి-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

బలప్పత్తా పీతి **పీతియేవ.** తరుణపీతి **పామోజ్జం.** సమ్మోదం జనేతి కరోతీతి సమ్మోదనీకం, తదేవ **సమ్మోదనీయం.** సమ్మోదితబ్బతో సమ్మోదనీయన్తి ఇమం పన అత్థం దస్సేతుం "**సమ్మోదితుం యుత్తభావతో**"తి ఆహ. **సరితబ్బభావతోతి** అనుస్సరితబ్బభావతో. "సరణీయ"న్తి వత్తబ్బే దీఘం కత్వా "**సారణీయ**"న్తి వుత్తం. **సుయ్యమానసుఖతోతి** ఆపాథగతమధురతం ఆహ, **అనుస్సరియమానసుఖతోతి** విమద్దరమణీయతం. **బ్యఞ్జనపరిసుద్ధతాయాతి**

సభావనిరుత్తిభావేన తస్సా కథాయ వచనచాతురియమాహ. **అత్థపరిసుద్ధతాయాతి** అత్థస్స నిరుపక్కిలేసతం. **అనేకేహి పరియాయేహీతి** అనేకేహి కారణేహి.

అతిదూరఅచ్చాసన్నప్పటిక్ఖేపేన నాతిదూరం నచ్చాసన్నం నామ గహితం, తం పన అవకంసతో ఉభిన్నం పసారితహత్థాసఙ్ఘట్టనేన దట్ఠబ్బం. **గీవం పసారేత్వాతి** గీవం పరివట్టనవసేన పసారేత్వా.

ఏతదవోచాతి ఏతం "కో ను ఖో, భన్తే, హేతూ"తిఆదిపుచ్ఛావచనం అవోచ. తేనేవ "ఏతదవోచా"తి పదం ఉద్ధరిత్వా **దువిధా హి పుచ్ఛాతిఆదినా** పుచ్ఛావిభాగం దస్సేతి. తత్థ అగారే నియుత్తో అగారికో, తస్స పుచ్ఛా **అగారికపుచ్ఛా**. అగారికతో అఞ్ఞో అనగారికో పబ్బజ్జూపగతో, తస్స పుచ్ఛా **అనగారికపుచ్ఛా**. కిఞ్చాపి అఞ్ఞత్థ "జనకో హేతు, పగ్గాహకో పచ్చయో. అసాధారణో హేతు, సాధారణో పచ్చయో. సభాగో హేతు, అసభాగో పచ్చయో. పుబ్బకాలికో హేతు, సహపవత్తో పచ్చయో"తిఆదినా హేతుపచ్చయా విభజ్జ వుచ్చన్తి. ఇధ పన "చత్తారో ఖో, భిక్ఖవే, మహాభూతా హేతు చత్తారో మహాభూతా పచ్చయో రూపక్ఖన్ధస్స పఞ్ఞాపనాయా"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౮౬) వియ హేతుపచ్చయసద్దా సమానత్థాతి దస్సేన్తో **''ఉభయమ్పేతం కారణవేవచనమేవా''**తి ఆహ. **విసమచరియాతి** భావనపుంసకనిద్దేసో.

అభిక్కన్తాతి అతిక్కన్తా, విగతాతి అత్థోతి ఆహ **''ఖయే దిస్సతీ''**తి. తథా హి "నిక్ఖన్తో పఠమో యామో"తి ఉపరి వుత్తం. **అభిక్కన్తతరోతి** అతివియ కన్తతరో మనోరమో, తాదిసో చ సున్దరో భద్దకో నామ హోతీతి ఆహ **''సున్దరే దిస్సతీ''**తి. **కోతి** దేవనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీసు కో కతమో? **మేతి** మమ. **పాదానీతి** పాదే. **ఇద్ధియాతి** ఇమాయ ఏవరూపాయ దేవిద్ధియా. **యససాతి** ఇమినా ఏదిసేన పరివారేన పరిచ్ఛేదేన చ. **జలన్తి** విజ్జోతమానో. **అభిక్కన్తేనాతి** అతివియ కన్తేన కమనీయేన అభిరూపేన. **వణ్ణేనాతి** ఛవివణ్ణేన సరీరవణ్ణనిభాయ. **సబ్బా ఓభాసయం దిసాతి** దస దిసా పభాసేన్తో, చన్దో వియ సూరియో వియ చ ఏకోభాసం ఏకాలోకం కరోన్తోతి గాథాయ అత్థో. **అభిరూపేతి** ఉళారరూపే సమ్పన్నరూపే.

"చోరో, చోరో; సప్పో, సప్పో"తిఆదీసు **భయే ఆమేడితం**. "విజ్ఝ, విజ్ఝ; పహర, పహరా"తిఆదీసు **కోధే**. "సాధు, సాధూ"తిఆదీసు (మ. ని. ౩.౨౭౭; సం. ని. ౨.౧౨౭; ౩.౩౫; ౫.౧౦౮౫) **పసంసాయం**. "గచ్ఛ, గచ్ఛ; లునాహి, లునాహీ"తిఆదీసు **తురితే**. "ఆగచ్ఛ, ఆగచ్ఛా"తిఆదీసు **కోతూహలే**. "బుద్ధో, బుద్ధోతి చిన్తేన్తో"తిఆదీసు (బు. వం. ౨.౪౪) **అచ్ఛరే**. "అభిక్కమథాయస్మన్తో, అభిక్కమథాయస్మన్తో"తిఆదీసు **హాసే**. "కహం ఏకపుత్తక, కహం ఏకపుత్తకా"తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౩౫౩; సం. ని. ౨.౬౩) **సోకే**. "అహో సుఖం, అహో సుఖ"న్తిఆదీసు (ఉదా. ౨౦; దీ. ని. ౩.౩౦౫; చూళవ. ౩౩౨) **పసాదే**. **చ**-సద్దో అవుత్తసముచ్చయత్థో. తేన గరహాఅసమ్మానాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తత్థ "పాపో, పాపో"తిఆదీసు **గరహాయం**. "అభిరూపక, అభిరూపకా"తిఆదీసు **అసమ్మానే** దట్ఠబ్బం.

నయిదం ఆమేడితవసేన ద్విక్ఖత్తుం వుత్తం, అథ ఖో అత్థద్వయవసేనాతి దస్సేన్తో **''అథ వా''**తిఆదిమాహ. "అభిక్కన్త"న్తి వచనం అపేక్ఖిత్వా నపుంసకవసేన వుత్తం, తం పన భగవతో వచనం ధమ్మస్స దేసనాతి కత్వా తథా వుత్తం **''భోతో గోతమస్స ధమ్మదేసనా''**తి. దుతియపదేపి ఏసేవ నయో. **దోసనాసనతోతి** రాగాదికిలేసవిధమనతో. **గుణాధిగమనతోతి** సీలాదిగుణానం సమ్పాపనతో. యే గుణే దేసనా అధిగమేతి, తేసు పధానభూతే తావ దస్సేతుం **''సద్ధాజననతో పఞ్ఞాజననతో''**తి వుత్తం. సద్ధాపముఖా హి లోకియా గుణా, పఞ్ఞాపముఖా లోకుత్తరా .

సీలాదిఅత్థసమ్పత్తియా **సాత్థతో**, సభావనిరుత్తిసమ్పత్తియా **సబ్యఞ్జనతో**. సువిఞ్ఞేయ్యసద్దప్పయోగతాయ **ఉత్తానపదతో**, సణ్హసుఖుమభావేన దువిఞ్ఞేయ్యత్థతాయ **గమ్భీరత్థతో**. సినిద్ధముదుమధురసద్దప్పయోగతాయ **కణ్ణసుఖతో**, విపులవిసుద్ధపేమనీయత్థతాయ **హదయఙ్గమతో**. మానాతిమానవిధమనేన **అనత్తుక్కంసనతో**, థమ్భసారమ్భనిమ్మద్దనేన **అపరవమ్భనతో**. హితాధిప్పాయప్పవత్తియా పరేసం రాగపరిళాహాదివూపసమనేన **కరుణాసీతలతో**, కిలేసన్ధకారవిధమనేన **పఞ్ఞావదాతతో**. కరవీకరుతమఞ్జుతాయ **ఆపాథరమణీయతో**, పుబ్బాపరావిరుద్ధసువిసుద్ధత్థతాయ **విమద్దక్ఖమతో**. ఆపాథరమణీయతాయ **ఏవం సుయ్యమానసుఖతో**, విమద్దక్ఖమతాయ హితజ్ఝాసయప్పవత్తితతాయ చ **వీమంసియమానహితతో** . **ఏవమాదీహీతి ఆది**-సద్దేన సంసారచక్కనివత్తనతో, సద్ధమ్మచక్కప్పవత్తనతో, మిచ్ఛావాదవిగమనతో, సమ్మావాదపతిట్ఠాపనతో, అకుసలమూలసముద్ధరణతో, కుసలమూలసంరోపనతో, అపాయద్వారపిధానతో, సగ్గమోక్ఖద్వారవివరణతో, పరియుట్ఠానవూపసమనతో, అనుసయసముగ్ఘాతనతోతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అధోముఖట్ఠపితన్తి కేనచి అధోముఖం ఠపితం. **హేట్ఠాముఖజాత**న్తి సభావేనేవ హేట్ఠాముఖజాతం. **ఉపరిముఖ**న్తి ఉద్ధంముఖం. **ఉగ్ఘాటేయ్యా**తి వివటం కరేయ్య. **హత్థే గహేత్వా**తి "పురత్థాభిముఖో ఉత్తరాభిముఖో వా గచ్ఛా"తిఆదీని అవత్వా హత్థే గహేత్వా "నిస్సన్దేహం ఏస మగ్గో, ఏవం గచ్ఛేయ్యా"తి వదేయ్య. **కాళపక్ఖచాతుద్దసీ**తి కాళపక్ఖే చాతుద్దసీ.

నిక్కుజ్జితం ఆధేయ్యస్స అనాధారభూతం భాజనం ఆధారభావాపాదనవసేన **ఉక్కుజ్జేయ్య**. హేట్ఠాముఖజాతతాయ **సద్ధమ్మవిముఖం**, అధోముఖఠపితతాయ **అసద్ధమ్మే పతిత**న్తి ఏవం పదద్వయం యథారహం యోజేతబ్బం, న యథాసఙ్ఖ్యం. కామం కామచ్ఛన్దాదయోపి పటిచ్ఛాదకా నీవరణభావతో, మిచ్ఛాదిట్ఠి పన సవిసేసం పటిచ్ఛాదికా సత్తే మిచ్ఛాభినివేసనవసేనాతి ఆహ "**మిచ్ఛాదిట్ఠిగహనపటిచ్ఛన్న**"న్తి. తేనాహ భగవా "మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం, భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ"తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦). సబ్బో అపాయగామిమగ్గో **కుమ్మగ్గో** "కుచ్ఛితో మగ్గో"తి కత్వా. సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం ఉజుపటిపక్ఖతాయ మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదయో అట్ఠ మిచ్ఛత్తధమ్మా **మిచ్ఛామగ్గో**. తేనేవ హి తదుభయప్పటిపక్ఖతం సన్ధాయ "**సగ్గమోక్ఖమగ్గం ఆవికరోన్తేనా**"తి వుత్తం. సప్పిఆదిసన్నిస్సయో పదీపో న తథా ఉజ్జలో, యథా తేలసన్నిస్సయోతి **తేలపజ్జోతగ్గహణం. ఏతేహి పరియాయేహీ**తి ఏతేహి నిక్కుజ్జితుక్కుజ్జనప్పటిచ్ఛన్నవివరణాదిఉపమోపమితబ్బాకారేహి.

పసన్నకారన్తి పసన్నేహి కాతబ్బం సక్కారం. **సరణ**న్తి పటిసరణం. తేనాహ "**పరాయణ**"న్తి. పరాయణభావో చ అనత్థనిసేధనేన అత్థసమ్పటిపాదనేన చ హోతీతి ఆహ "**అఘస్స, తాతా, హితస్స చ విధాతా**"తి. **అఘస్సా**తి దుక్ఖతోతి వదన్తి, పాపతోతి పన అత్థో యుత్తో. నిస్సక్కే చేతం సామివచనం. ఏత్థ చ నాయం గమి-సద్దో నీ-సద్దాదయో వియ ద్వికమ్మకో, తస్మా యథా "అజం గామం నేతీ"తి వుచ్చతి, ఏవం "భగవన్తం సరణం గచ్ఛామీ"తి వత్తుం న సక్కా. "సరణన్తి గచ్ఛామీ"తి పన వత్తబ్బం. ఇతి-సద్దో చేత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో. తస్స చాయమత్థో – గమనఞ్చ తదధిప్పాయేన భజనం జాననం వాతి దస్సేన్తో "**ఇతి ఇమినా అధిప్పాయేనా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **భజామీ**తిఆదీసు పురిమస్స పురిమస్స పచ్ఛిమం పచ్ఛిమం అత్థవచనం. **భజనం** వా సరణాధిప్పాయేన ఉపసఙ్కమనం. **సేవనం** సన్తికావచరతా. **పయిరుపాసనం** వత్తప్పటివత్తకరణేన ఉపట్ఠానన్తి ఏవం సబ్బథాపి అనఞ్ఞసరణతంయేవ దీపేతి. "గచ్ఛామీ"తి పదస్స బుజ్ఝామీతి అయమత్థో కథం లబ్భతీతి ఆహ "**యేసం హీ**"తిఆది.

అధిగతమగ్గే సచ్ఛికతనిరోధేతి పదద్వయేనపి ఫలట్ఠా ఏవ దస్సితా, న మగ్గట్ఠాతి తే దస్సేన్తో ''**యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే చా**''తి ఆహ. నను చ కల్యాణపుథుజ్జనోపి యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జతీతి వుచ్చతీతి? కిఞ్చాపి వుచ్చతి, నిప్పరియాయేన పన మగ్గట్ఠా ఏవ తథా వత్తబ్బా, న ఇతరే సమ్మత్తనియామోక్కమనాభావతో. తథా హి తే ఏవ వుత్తా ''**అపాయేసు అపతమానే ధారేతీ**''తి. సమ్మత్తనియామోక్కమనేన హి అపాయవినిముత్తిసమ్భవో. **అక్ఖాయతీతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆద్యత్థో, పకారత్థో వా. తేన "యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మా సఙ్ఖతా వా అసఙ్ఖతా వా, విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (ఇతివు. ౯౦; అ. ని. ౪.౩౪) సుత్తపదం సఙ్గణ్హాతి, ''**విత్థారో**''తి వా ఇమినా. ఏత్థ చ అరియమగ్గో నియ్యానికతాయ, నిబ్బానం తస్స తదత్థసిద్ధిహేతుతాయాతి ఉభయమేవ నిప్పరియాయేన ధమ్మోతి వుత్తో. నిబ్బానఞ్హి ఆరమ్మణపచ్చయభూతం లభిత్వా అరియమగ్గో తదత్థసిద్ధియా సంవత్తతి, తథాపి యస్మా అరియఫలానం "తాయ సద్ధాయ అవూపసన్తాయా"తిఆదివచనతో మగ్గేన సముచ్ఛిన్నానం కిలేసానం పటిప్పస్సద్ధిప్పహానకిచ్చతాయ నియ్యానానుగుణతాయ నియ్యానపరియోసానతాయ చ. పరియత్తిధమ్మస్స పన నియ్యానికధమ్మసమధిగమహేతుతాయాతి ఇమినా పరియాయేన వుత్తనయేన ధమ్మభావో లబ్భతి ఏవ. స్వాయమత్థో పాఠారుళ్హో ఏవాతి దస్సేన్తో ''**న కేవల**''న్తిఆదిమాహ.

కామరాగో భవరాగోతి ఏవమాదిభేదో సబ్బోపి రాగో విరజ్జతి పహీయతి ఏతేనాతి **రాగవిరాగోతి మగ్గో కథితో**. ఏజాసఙ్ఖాతాయ తణ్హాయ అన్తోనిజ్ఝానలక్ఖణస్స సోకస్స చ తదుప్పత్తియం సబ్బసో పరిక్ఖీణత్తా **అనేజమసోకన్తి ఫలం కథితం. అప్పటికూల**న్తి అవిరోధదీపనతో కేనచి అవిరుద్ధం, ఇట్ఠం పణీతన్తి వా అత్థో. పగుణరూపేన పవత్తితత్తా, పకట్ఠగుణవిభావనతో వా **పగుణం**. సబ్బధమ్మక్ఖన్ధా కథితాతి యోజనా.

దిట్ఠిసీలసఙ్ఘాతేనాతి "యాయం దిట్ఠి అరియా నియ్యానికా నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయ, తథారూపాయ దిట్ఠియా దిట్ఠిసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౨౪, ౩౫౬; మ. ని. ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; అ. ని. ౬.౧౨; పరి. ౨౭౪) ఏవం వుత్తాయ దిట్ఠియా, "యాని తాని సీలాని అఖణ్డాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని భుజిస్సాని విఞ్ఞుప్పసత్థాని అపరామట్ఠాని సమాధిసంవత్తనికాని, తథారూపేహి సీలేహి సీలసామఞ్ఞగతో విహరతీ"తి (దీ. ని. ౩.౩౨౪; మ. ని. ౧.౪౯౨; ౩.౫౪; అ. ని. ౬.౧౨; పరి. ౨౭౪) చ ఏవం వుత్తానం సీలానఞ్చ సంహతభావేన, దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. **సంహతోతి** ఘటితో, సమేతోతి అత్థో. అరియపుగ్గలా హి యత్థ కత్థచి దూరే ఠితాపి అత్తనో గుణసామగ్గియా సంహతా ఏవ. **అట్ఠ చ పుగ్గల ధమ్మదసా తేతి** తే పురిసయుగవసేన చత్తారోపి పుగ్గలవసేన అట్ఠేవ అరియధమ్మస్స పచ్చక్ఖదస్సావితాయ ధమ్మదసా. తీణి వత్థూని సరణన్తి గమనేన తిక్ఖత్తుం గమనేన చ **తీణి సరణగమనాని. పటివేదేసీతి** అత్తనో హదయగతం వాచాయ పవేదేసి.

సరణగమనస్స విసయప్పభేదఫలసంకిలేసభేదానం వియ కత్తువిభావనా తత్థ కోసల్లాయ హోతీతి సరణగమనేసు అత్థకోసల్లత్థం ''**సరణం, సరణగమనం, యో చ సరణం గచ్ఛతి, సరణగమనప్పభేదో, సరణగమనఫలం, సంకిలేసో, భేదోతి అయం విధి వేదితబ్బో**''తి వుత్తం తేన వినా సరణగమనస్సేవ అసమ్భవతో. కస్మా పనేత్థ వోదానం న గహితం, నను వోదానవిభావనాపి తత్థ కోసల్లాయ హోతీతి? సచ్చమేతం, తం పన సంకిలేసగ్గహణేన అత్థతో దీపితం హోతీతి న గహితం. యాని హి నేసం సంకిలేసకారణాని అఞ్ఞాణాదీని, తేసం సబ్బేన సబ్బం అనుప్పన్నానం అనుప్పాదనేన, ఉప్పన్నానఞ్చ పహానేన వోదానం హోతీతి.

హింసత్థస్స ధాతుసద్దస్స వసేనేతం పదం దట్ఠబ్బన్తి ‘‘**హింసతీతి సరణ**’’న్తి వత్వా తం పన హింసనం కేసం, కథం, కస్స వాతి చోదనం సోధేన్తో ‘‘**సరణగతాన**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **భయ**న్తి వట్టభయం. **సన్తాస**న్తి చిత్తుత్రాసం. తేనేవ చేతసికదుక్ఖస్స గహితత్తా **దుక్ఖ**న్తి కాయికం దుక్ఖం. **దుగ్గతిపరికిలేస**న్తి దుగ్గతిపరియాపన్నం సబ్బమ్పి దుక్ఖం. తయిదం సబ్బం పరతో **ఫలకథాయ** ఆవి భవిస్సతి. **ఏత**న్తి సరణన్తి పదం. ఏవం అవిసేసతో సరణసద్దస్స పదత్థం దస్సేత్వా ఇదాని విసేసతో దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. **హితే పవత్తనేనాతి** “సమ్పన్నసీలా, భిక్ఖవే, విహరథా”తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౬౪, ౬౯) అత్థే నియోజనేన. **అహితా నివత్తనేనాతి** “పాణాతిపాతస్స ఖో పాపకో విపాకో అభిసమ్పరాయ”న్తిఆదినా ఆదీనవదస్సనాదిముఖేన అనత్థతో నివత్తనేన. **భయం హింసతీ**తి హితాహితేసు అప్పవత్తిప్పవత్తిహేతుకం బ్యసనం అప్పవత్తికరణేన వినాసేతి బుద్ధో. **భవకన్తారా ఉత్తారణేన** మగ్గసఙ్ఖాతో ధమ్మో. ఇతరో అస్సాసదానేన సత్తానం భయం హింసతీతి యోజనా. **కారాన**న్తి దానవసేన పూజావసేన చ ఉపనీతానం సక్కారానం. **విపులఫలప్పటిలాభకరణేన** సత్తానం భయం హింసతి సఙ్ఘో అనుత్తరదక్ఖిణేయ్యభావతోతి అధిప్పాయో. **ఇమినాపి పరియాయేనాతి** ఇమినాపి విభజిత్వా వుత్తేన కారణేన.

“సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా, స్వాక్ఖాతో ధమ్మో, సుప్పటిపన్నో సఙ్ఘో”తి ఏవం పవత్తో తత్థ రతనత్తయే పసాదో తప్పసాదో, తదేవ రత్తనత్తయం గరు ఏతస్సాతి తగ్గరు, తబ్భావో తగ్గరుతా, తప్పసాదో చ తగ్గరుతా చ తప్పసాదతగ్గరుతా. తాహి **తప్పసాదతగ్గరుతాహి**. విధుతదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసమ్మోహఅస్సద్ధియాదితాయ **విహతకిలేసో**. తదేవ రతనత్తయం పరాయణం గతి తాణం లేణన్తి ఏవం పవత్తియా **తప్పరాయణతాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో సరణగమనం** సరణన్తి గచ్ఛతి ఏతేనాతి. **తంసమఙ్గీ**తి తేన యథావుత్తచిత్తుప్పాదేన సమన్నాగతో. **ఏవం ఉపేతీ**తి ఏవం భజతి సేవతి పయిరుపాసతి, ఏవం వా జానాతి బుజ్ఝతీతి ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్థ చ పసాదగ్గహణేన లోకియసరణగమనమాహ. తఞ్హి పసాదప్పధానం. గరుతాగహణేన లోకుత్తరం. అరియా హి రతనత్తయగుణాభిఞ్ఞతాయ పాసాణచ్ఛత్తం పియ గరుం కత్వా పస్సన్తి, తస్మా తప్పసాదేన విక్ఖమ్భనవసేన విహతకిలేసో, తగ్గరుతాయ సముచ్ఛేదవసేనాతి యోజేతబ్బం అగారవకరణహేతూనం సముచ్ఛిన్నత్తా. తప్పరాయణతా పనేత్థ తగ్గతికతాతి తాయ చతుబ్బిధమ్పి వక్ఖమానం సరణగమనం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. అవిసేసేన వా పసాదగరుతా జోతితాతి పసాదగ్గహణేన అవేచ్చప్పసాదస్స ఇతరస్స చ గహణం, తథా గరుతాగహణేనాతి ఉభయేనపి ఉభయం సరణగమనం యోజేతబ్బం.

మగ్గక్ఖణే ఇజ్ఝతీతి యోజనా. **నిబ్బానారమ్మణం హుత్వాతి** ఏతేన అత్థతో చతుసచ్చాధిగమో ఏవ లోకుత్తరసరణగమనన్తి దస్సేతి. తత్థ హి నిబ్బానధమ్మో సచ్ఛికిరియాభిసమయవసేన, మగ్గధమ్మో భావనాభిసమయవసేన పటివిజ్ఝియమానోయేవ సరణగమనత్తం సాధేతి, బుద్ధగుణా పన సావకగోచరభూతా పరిఞ్ఞాభిసమయవసేన, తథా అరియసఙ్ఘగుణా. తేనాహ ‘‘**కిచ్చతో సకలేపి రతనత్తయే ఇజ్ఝతీ**’’తి. ఇజ్ఝన్తఞ్చ సహేవ ఇజ్ఝతి, న లోకియం వియ పటిపాటియా అసమ్మోహప్పటివేధేన పటివిద్ధత్తాతి అధిప్పాయో. యే పన వదన్తి “న సరణగమనం నిబ్బానారమ్మణం హుత్వా పవత్తతి, మగ్గస్స అధిగతత్తా పన అధిగతమేవ హోతి ఏకచ్చానం తేవిజ్జాదీనం లోకియవిజ్జాదయో వియా”తి, తేసం లోకియమేవ సరణగమనం సియా, న లోకుత్తరం, తఞ్చ అయుత్తం దువిధస్సపి ఇచ్ఛితబ్బత్తా.

తన్తి లోకియసరణగమనం. **సద్ధాపటిలాభో** "సమ్మాసమ్బుద్ధో భగవా"తిఆదినా. **సద్ధామూలికాతి** యథావుత్తసద్ధాపుబ్బఙ్గమా. **సమ్మాదిట్ఠి** బుద్ధసుబుద్ధతం, ధమ్మసుధమ్మతం, సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిఞ్చ లోకియావబోధవసేనేవ సమ్మా ఞాయేన దస్సనతో. **సద్ధామూలికా చ సమ్మాదిట్ఠీ**తి ఏతేన సద్ధూపనిస్సయా యథావుత్తలక్ఖణా పఞ్ఞా లోకియసరణగమనన్తి దస్సేతి. తేనాహ "**దిట్ఠిజుకమ్మన్తి వుచ్చతీ**"తి. దిట్ఠియేవ అత్తనో పచ్చయేహి ఉజు కరీయతీతి కత్వా , దిట్ఠి వా ఉజు కరీయతి ఏతేనాతి **దిట్ఠిజుకమ్మం,** తథాపవత్తో చిత్తుప్పాదో. ఏవఞ్చ కత్వా "తప్పరాయణతాకారప్పవత్తో చిత్తుప్పాదో"తి ఇదఞ్చ వచనం సమత్థితం హోతి, సద్ధాపుబ్బఙ్గమసమ్మాదిట్ఠిగ్గహణం పన చిత్తుప్పాదస్స తప్పధానతాయాతి దట్ఠబ్బం. **సద్ధాపటిలాభో**తి ఇమినా మాతాదీహి ఉస్సాహితదారకాదీనం వియ ఞాణవిప్పయుత్తం సరణగమనం దస్సేతి, **సమ్మాదిట్ఠీ**తి ఇమినా ఞాణసమ్పయుత్తం సరణగమనం.

తయిదం లోకియం సరణగమనం. అత్తా సన్నియ్యాతీయతి అప్పీయతి పరిచ్చజీయతి ఏతేనాతి **అత్తసన్నియ్యాతనం,** యథావుత్తం దిట్ఠిజుకమ్మం. తం రతనత్తయం పరాయణం పటిసరణం ఏతస్సాతి తప్పరాయణో, పుగ్గలో చిత్తుప్పాదో వా, తస్స భావో **తప్పరాయణతా,** యథావుత్తం దిట్ఠిజుకమ్మమేవ. సరణన్తి అధిప్పాయేన సిస్సభావం అన్తేవాసికభావం ఉపగచ్ఛతి ఏతేనాతి **సిస్సభావూపగమనం**. సరణగమనాధిప్పాయేనేవ పణిపతతి ఏతేనాతి **పణిపాతో**. సబ్బత్థ యథావుత్తదిట్ఠిజుకమ్మవసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **అత్తపరిచ్చజనన్తి** సంసారదుక్ఖనిస్సరణత్థం అత్తనో అత్తభావస్స పరిచ్చజనం. ఏస నయో సేసేసుపి. **బుద్ధాదీనంయేవాతి** అవధారణం అత్తసన్నియ్యాతనాదీసుపి తత్థ తత్థ వత్తబ్బం. ఏవఞ్హి తదఞ్ఞనివత్తనం కతం హోతి.

ఏవం అత్తసన్నియ్యాతనాదీని ఏకేన పకారేన దస్సేత్వా ఇదాని అపరేహిపి పకారేహి దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది ఆరద్ధం. తేన పరియాయన్తరేహిపి అత్తసన్నియ్యాతనం కతమేవ హోతి అత్థస్స అభిన్నత్తాతి దస్సేతి. **ఆళవకాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన సాతాగిరిహేమవతాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. నను చేతే ఆళవకాదయో మగ్గేనేవ ఆగతసరణగమనా, కథం తేసం తప్పరాయణతాసరణగమనం వుత్తన్తి? మగ్గేనాగతసరణగమనేహిపి "సో అహం విచరిస్సామి...పే.... సుధమ్మతం (సం. ని. ౧.౨౪౬; సు. ని. ౧౯౪). తే మయం విచరిస్సామ, గామా గామం నగా నగం...పే.... సుధమ్మత"న్తి (సు. ని. ౧౮౨) చ తేహి తప్పరాయణతాకారస్స పవేదితత్తా తథా వుత్తం.

సో పనేస ఞాతి...పే.... వసేనాతి ఏత్థ ఞాతివసేన, భయవసేన, ఆచరియవసేన, దక్ఖిణేయ్యవసేనాతి పచ్చేకం "వసేనా"తి పదం యోజేతబ్బం. తత్థ **ఞాతివసేనాతి** ఞాతిభావవసేన. ఏవం సేసేసుపి . **దక్ఖిణేయ్యపణిపాతేనాతి** దక్ఖిణేయ్యతాహేతుకేన పణిపతనేనాతి అత్థో. **ఇతరేహీతి** ఞాతిభావాదివసప్పవత్తేహి తీహి పణిపాతేహి. **ఇతరేహీతిఆదినా** సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం "**తస్మా**"తిఆది వుత్తం. **వన్దతీతి** పణిపాతస్స లక్ఖణవచనం . **ఏవరూపన్తి** దిట్ఠధమ్మికం సన్ధాయ వదతి. సమ్పరాయికఞ్హి నియ్యానికం వా అనియ్యానికం వా అనుసాసనిం పచ్చాసీసన్తో దక్ఖిణేయ్యపణిపాతమేవ కరోతీతి అధిప్పాయో. **సరణగమనప్పభేదో**తి సరణగమనవిభాగో.

అరియమగ్గో ఏవ లోకుత్తరం సరణగమనన్తి ఆహ "**చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని విపాకఫల**"న్తి. **సబ్బదుక్ఖక్ఖయోతి** సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స అనుప్పాదనిరోధో. **ఏతన్తి** "చత్తారి అరియసచ్చాని, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతీ"తి (ధ. ప. ౧౯౦) ఏవం వుత్తం అరియసచ్చానం దస్సనం.

నిచ్చతో అనుపగమనాదివసేనాతి నిచ్చన్తి అగ్గహణాదివసేన. **అట్ఠానన్తి** హేతుప్పటిక్ఖేపో. **అనవకాసోతి** పచ్చయప్పటిక్ఖేపో. ఉభయేనపి కారణమేవ పటిక్ఖిపతి. **యన్తి** యేన కారణేన. **దిట్ఠిసమ్పన్నోతి** మగ్గదిట్ఠియా సమన్నాగతో సోతాపన్నో. **కఞ్చి సఙ్ఖారన్తి** చతుభూమకేసు సఙ్ఖతసఙ్ఖారేసు ఏకసఙ్ఖారమ్పి. **నిచ్చతో ఉపగచ్ఛేయ్యాతి** నిచ్చోతి గణ్హేయ్య. **సుఖతో ఉపగచ్ఛేయ్యాతి** "ఏకన్తసుఖీ అత్తా హోతి అరోగో పరం మరణా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౭౬, ౭౮) ఏవం అత్తదిట్ఠివసేన సుఖతో గాహం సన్ధాయేతం వుత్తం. దిట్ఠివిప్పయుత్తచిత్తేన పన అరియసావకో పరిళాహవూపసమనత్థం మత్తహత్థిపరితాసితో వియ చోక్ఖబ్రాహ్మణో ఉక్కారభూమిం కఞ్చి సఙ్ఖారం సుఖతో ఉపగచ్ఛతి. అత్తవారే కసిణాదిపణ్ణత్తిసఙ్గహత్థం "సఙ్ఖార"న్తి అవత్వా "**కఞ్చి ధమ్మ**"న్తి వుత్తం. ఇమేసుపి ఠానేసు చతుభూమకవసేనేవ పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బో తేభూమకవసేనేవ వా. యం యఞ్హి పుథుజ్జనో గాహవసేన గణ్హాతి, తతో తతో అరియసావకో గాహం వినివేఠేతి.

మాతరన్తిఆదీసు జనికా **మాతా,** జనకో **పితా,** మనుస్సభూతో ఖీణాసవో **అరహాతి** అధిప్పేతో. కిం పన అరియసావకో అఞ్ఞం జీవితా వోరోపేయ్యాతి? ఏతమ్పి అట్ఠానం, పుథుజ్జనభావస్స పన మహాసావజ్జభావదస్సనత్థం అరియభావస్స చ ఫలదస్సనత్థం ఏవం వుత్తం. **పదుట్ఠచిత్తోతి** వధకచిత్తేన పదుట్ఠచిత్తో. **లోహితం ఉప్పాదేయ్యాతి** జీవమానకసరీరే ఖుద్దకమక్ఖికాయ పివనమత్తమ్పి లోహితం ఉప్పాదేయ్య. **సఙ్ఘం భిన్దేయ్యాతి** సమానసంవాసకం సమానసీమాయం ఠితం సఙ్ఘం "కమ్మేన ఉద్దేసేన వోహరన్తో అనుస్సావనేన సలాకగ్గాహేనా"తి (పరి॰ ౪౫౮) ఏవం వుత్తేహి పఞ్చహి కారణేహి భిన్దేయ్య. **అఞ్ఞం సత్థారన్తి** అఞ్ఞం తిత్థకరం "అయం మే సత్థా"తి ఏవం గణ్హేయ్యాతి **నేతం ఠానం విజ్జతీతి** అత్థో.

న తే గమిస్సన్తి అపాయన్తి తే బుద్ధం సరణం గతా తన్నిమిత్తం అపాయం న గమిస్సన్తి, దేవకాయం పన పరిపూరేస్సన్తీతి అత్థో. **దసహి ఠానేహీతి** దసహి కారణేహి. **అధిగణ్హన్తీతి** అధిభవన్తి.

వేలామసుత్తాదివసేనాతి ఏత్థ "కరీసస్స చతుత్థభాగప్పమాణానం చతురాసీతిసహస్ససఙ్ఖానం సువణ్ణపాతిరూపియపాతికంసపాతీనం యథాక్కమం రూపియసువణ్ణహిరఞ్ఞపూరానం సబ్బాలఙ్కారప్పటిమణ్డితానం చతురాసీతియా హత్థిసహస్సానం, చతురాసీతియా అస్ససహస్సానం, చతురాసీతియా రథసహస్సానం, చతురాసీతియా ధేనుసహస్సానం, చతురాసీతియా కఞ్ఞాసహస్సానం, చతురాసీతియా పల్లఙ్కసహస్సానం, చతురాసీతియా వత్థకోటిసహస్సానం, అపరిమాణస్స చ ఖజ్జభోజ్జాదిభేదస్స ఆహారస్స పరిచ్చజనవసేన సత్తమాసాధికాని సత్త సంవచ్ఛరాని నిరన్తరం పవత్తవేలామమహాదానతో ఏకస్స సోతాపన్నస్స దిన్నదానం మహప్ఫలతరం. తతో సతం సోతాపన్నానం దిన్నదానతో ఏకస్స సకదాగామినో, తతో ఏకస్స అనాగామినో, తతో ఏకస్స అరహతో, తతో ఏకస్స పచ్చేకబుద్ధస్స, తతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స, తతో బుద్ధప్పముఖస్స సఙ్ఘస్స దిన్నదానం మహప్ఫలతరం, తతో చాతుద్దిసం సఙ్ఘం ఉద్దిస్స విహారకరణం, తతో సరణగమనం మహప్ఫలతర"న్తి ఇమమత్థం పకాసేన్తస్స **వేలామసుత్తస్స** (అ॰ ని॰ ౯.౨౦) వసేన. వుత్తఞ్హేతం "యం, గహపతి, వేలామో బ్రాహ్మణో దానం అదాసి మహాదానం, యో ఏకం దిట్ఠిసమ్పన్నం భోజేయ్య, ఇదం తతో మహప్ఫలతర"న్తిఆది (అ॰ ని॰ ౯.౨౦). **వేలామసుత్తాదీతి ఆది**-సద్దేన **అగ్గప్పసాదసుత్తాదీనం** (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అఞ్ఞాణం వత్థుత్తయస్స గుణానం అజాననం తత్థ సమ్మోహో, "బుద్ధో ను ఖో, న ను ఖో"తిఆదినా విచికిచ్ఛా **సంసయో. మిచ్ఛాఞాణం** తస్స గుణానం అగుణభావపరికప్పనేన విపరీతగ్గాహో. **ఆది**-సద్దేన అనాదరాగారవాదీనం సఙ్గహో. **న**

మహాజుతికన్తి న ఉజ్జలం, అపరిసుద్ధం అపరియోదాతన్తి అత్థో. **న మహావిప్ఫారన్తి** అనుళారం. **సావజ్జోతి** దిట్ఠితణ్హాదివసేన సదోసో. లోకియం సరణగమనం సిక్ఖాసమాదానం వియ అగ్గహితకాలపరిచ్ఛేదం జీవితపరియన్తమేవ హోతి, తస్మా తస్స ఖన్ధభేదేన భేదోతి ఆహ ''**అనవజ్జో కాలకిరియాయా**''తి. **సోతి** అనవజ్జో సరణగమనభేదో. సతిపి అనవజ్జత్తే ఇట్ఠఫలోపి న హోతీతి ఆహ ''**అఫలో**''తి. కస్మా? **అవిపాకత్తా**. న హి తం అకుసలన్తి.

కో ఉపాసకోతి సరూపపుచ్ఛా, తస్మా ''కింలక్ఖణో ఉపాసకో''తి వుత్తం హోతి. **కస్మాతి** హేతుపుచ్ఛా. తేన కేన పవత్తినిమిత్తేన ఉపాసకసద్దో తస్మిం పుగ్గలే నిరుళ్హోతి దస్సేతి . తేనాహ ''**కస్మా ఉపాసకోతి వుచ్చతీ**''తి. సద్దస్స అభిధేయ్యో పవత్తినిమిత్తం తదత్థస్స తబ్భావకారణం. **కిమస్స సీలన్తి** కీదిసం అస్స ఉపాసకస్స సీలం, కిత్తకేన సీలేనాయం సీలసమ్పన్నో నామ హోతీతి అత్థో. **కో ఆజీవోతి** కో అస్స సమ్మాఆజీవో? సో పన మిచ్ఛాజీవస్స పరివజ్జనేన హోతీతి సోపి విభజీయతీతి. **కా విపత్తీతి** కా సీలస్స, ఆజీవస్స వా విపత్తి. అనన్తరస్స హి విధి వా పటిసేధో వాతి. **కా సమ్పత్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

యో కోచీతి ఖత్తియాదీసు యో కోచి. తేన సరణగమనమేవేత్థ కారణం, న జాతిఆదివిసేసోతి దస్సేతి. **ఉపాసనతోతి** తేనేవ సరణగమనేన తత్థ చ సక్కచ్చకిరియాయ ఆదరగారవబహుమానాదియోగేన పయిరుపాసనతో. **వేరమణియోతి** వేరం వుచ్చతి పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యం, తస్స మణనతో హననతో వినాసనతో వేరమణియో, పఞ్చ విరతియో విరతిప్పధానత్తా తస్స సీలస్స. తేనేవాహ ''**పటివిరతో హోతీ**''తి.

మిచ్ఛావణిజ్జాతి న సమ్మావణిజ్జా అయుత్తవణిజ్జా అసారుప్పవణిజ్జా. **పహాయాతి** అకరణేనేవ పజహిత్వా. **ధమ్మేనాతి** ధమ్మతో అనపేతేన. తేన అఞ్ఞమ్పి అధమ్మికం జీవికం పటిక్ఖిపతి. **సమేనాతి** అవిసమేన. తేన కాయవిసమాదిదుచ్చరితం వజ్జేత్వా కాయసమాదినా సుచరితేన ఆజీవం దస్సేతి. **సత్థవణిజ్జాతి** ఆయుధభణ్డం కత్వా వా కారేత్వా వా యథాకతం వా పటిలభిత్వా తస్స విక్కయో. **సత్తవణిజ్జాతి** మనుస్సవిక్కయో. **మంసవణిజ్జాతి** సూనకారాదయో వియ మిగసూకరాదికే పోసేత్వా మంసం సమ్పాదేత్వా విక్కయో. **మజ్జవణిజ్జాతి** యం కిఞ్చి మజ్జం యోజేత్వా తస్స విక్కయో. **విసవణిజ్జాతి** విసం యోజేత్వా విసం గహేత్వా వా తస్స విక్కయో. తత్థ సత్థవణిజ్జా పరోపరోధనిమిత్తతాయ అకరణీయా వుత్తా. సత్తవణిజ్జా అభుజిస్సభావకరణతో, మంసవిసవణిజ్జా వధహేతుతో, మజ్జవణిజ్జా పమాదట్ఠానతో.

తస్సేవాతి పఞ్చవేరమణిలక్ఖణస్స సీలస్స చేవ పఞ్చమిచ్ఛావణిజ్జాలక్ఖణస్స ఆజీవస్స చ. **విపత్తీతి** భేదో పకోపో చ. **యాయాతి** యాయ పటిపత్తియా. **చణ్డాలోతి** ఉపాసకచణ్డాలో. **మలన్తి** ఉపాసకమలం. **పటికుట్ఠోతి** ఉపాసకనిహీనో. బుద్ధాదీసు కమ్మకమ్మఫలేసు చ సద్ధావిపరియాయో అస్సద్ధియం మిచ్ఛాధిమోక్ఖో, యథావుత్తేన అస్సద్ధియేన సమన్నాగతో **అస్సద్ధో**. యథావుత్తసీలవిపత్తిఆజీవవిపత్తివసేన **దుస్సీలో**. ''ఇమినా దిట్ఠాదినా ఇదం నామ మఙ్గలం హోతీ''తి – ఏవం బాలజనపరికప్పితకోతూహలసఙ్ఖాతేన దిట్ఠసుతముతమఙ్గలేన సమన్నాగతో **కోతూహలమఙ్గలికో**. **మఙ్గలం పచ్చేతీతి** దిట్ఠమఙ్గలాదిభేదం మఙ్గలమేవ పత్తియాయతి. **నో కమ్మన్తి** కమ్మస్సకతం నో పత్తియాయతి. **ఇతో బహిద్ధాతి** ఇతో సబ్బఞ్ఞుబుద్ధసాసనతో బహిద్ధా బాహిరకసమయే. **దక్ఖిణేయ్యం పరియేసతీతి** దుప్పటిపన్నం దక్ఖిణారహసఞ్ఞీ గవేసతి. **పుబ్బకారం కరోతీతి** దానమాననాదికం కుసలకిరియం పఠమతరం కరోతి. ఏత్థ చ దక్ఖిణేయ్యపరియేసనపుబ్బకారే ఏకం కత్వా పఞ్చ ధమ్మా వేదితబ్బా.

విపత్తియం వుత్తవిపరియాయేన **సమ్పత్తి** వేదితబ్బా. అయం పన విసేసో – చతున్నమ్పి పరిసానం రతిజననట్ఠేన ఉపాసకోవ రతనం **ఉపాసకరతనం.** గుణసోభాకిత్తిసద్దసుగన్ధతాహి ఉపాసకోవ పదుమం **ఉపాసకపదుమం.** తథా **ఉపాసకపుణ్డరీకో**.

ఆదిమ్హీతి ఆదిఅత్థే. **కోటియ**న్తి పరియన్తకోటియం. **విహారగ్గేనా**తి ఓవరకకోట్ఠాసేన, "ఇమస్మిం గబ్భే వసన్తానం ఇదం నామ ఫలం పాపుణాతీ"తిఆదీనా తం తం వసనట్ఠానకోట్ఠాసేనాతి అత్థో. **అజ్జత**న్తి అజ్జ ఇచ్చేవ అత్థో.

పాణేహి ఉపేతన్తి ఇమినా తస్స సరణగమనస్స ఆపాణకోటికతం దస్సేన్తో ''**యావ మే జీవితం పవత్తతీ**''తిఆదీని వత్వా పున జీవితేనపి తం వత్థుత్తయం పటిపూజేన్తో సరణగమనం రక్ఖామీతి ఉప్పన్నం తస్స బ్రాహ్మణస్స అధిప్పాయం విభావేన్తో ''**అహఞ్హీ**''తిఆదిమాహ. **పాణేహి ఉపేత**న్తి హి యావ మే పాణా ధరన్తి, తావ సరణం ఉపేతం. ఉపేన్తో చ న వాచామత్తేన న ఏకవారం చిత్తుప్పాదమత్తేన, అథ ఖో పాణానం పరిచ్చజనవసేనపి యావజీవం ఉపేతన్తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

౧౭-౧౯. సత్తమే **జాణుస్సోణీ**తి నేతం తస్స మాతాపితూహి కతం నామం, అపిచ ఖో ఠానన్తరప్పటిలాభలద్ధన్తి దస్సేన్తో ఆహ ''**జాణుస్సోణీతి ఠానన్తరం కిరా**''తిఆది. **ఏకం ఠానన్తర**న్తి ఏకం పురోహితట్ఠానం. ఉణ్హీసఆదికకుధభణ్డేహి సద్ధిం లద్ధం తథా చస్స రఞ్ఞా దిన్నన్తి వదన్తి. తేనాహ ''**రఞ్ఞో సన్తికే చ లద్ధజాణుస్సోణిసక్కారత్తా**''తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. అట్ఠమనవమేసు నత్థి వత్తబ్బం.

౨౦-౨౧. దసమే **దున్నిక్ఖిత్త**న్తి దుట్ఠు నిక్ఖిత్తం పదపచ్చాభట్ఠం కత్వా మనసి ఠపితం. పజ్జతి ఞాయతి అత్థో ఏతేనాతి **పదం,** అత్థం బ్యఞ్జయతి పకాసేతీతి **బ్యఞ్జనం,** పదమేవ. తేనేవాహ ''**ఉప్పటిపాటియా...పే.... బ్యఞ్జనన్తి వుచ్చతీ**''తి. పదసముదాయబ్యతిరేకేన విసుం పాళి నామ నత్థీతి ఆహ ''**ఉభయమేతం పాళియావ నామ**''న్తి. పకట్ఠానఞ్హి వచనప్పబన్ధానం ఆళియేవ పాళీతి వుచ్చతి. సేసమేత్థ ఏకాదసమఞ్చ ఉత్తానత్థమేవ.

అధికరణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. బాలవగ్గవణ్ణనా

౨౨-౨౪. తతియస్స పఠమదుతియతతియాని ఉత్తానత్థానేవ.

౨౫. చతుత్థే **నేతబ్బో**తి అఞ్ఞతో ఆహరిత్వా బోధేతబ్బో, ఞాపేతబ్బోతి అత్థో.

౨౭. ఛట్ఠే **నో చేపి పటిచ్ఛాదేత్వా కరోన్తీ**తి పాణాతిపాతాదీని కరోన్తో సచేపి అప్పటిచ్ఛాదేత్వా కరోన్తి. **పటిచ్ఛన్నమేవా**తి విఞ్ఞూహి గరహితబ్బభావతో పటిచ్ఛాదనారహత్తా పటిచ్ఛన్నమేవాతి వుచ్చతి. అవీచిఆదయో పదేసవిసేసా తత్థూపపన్నా సత్తా చ నిరయగ్గహణేన గహితాతి ఆహ ‘‘**నిరయోతి సహోకాసకా ఖన్ధా**’’తి. తిరచ్ఛానయోని నామ విసుం పదేసవిసేసో నత్థీతి ఆహ ‘‘**తిరచ్ఛానయోనియం ఖన్ధావ లబ్భన్తీ**’’తి.

౩౧. దసమే అత్థో ఫలం తదధీనవుత్తితాయ వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో**, హేతూతి ఆహ ‘‘**అత్థవసేతి కారణానీ**’’తి. **అరఞ్ఞవనపత్థానీ**తి అరఞ్ఞలక్ఖణప్పత్తాని వనపత్థాని. వనపత్థ-సద్దో హి సణ్డభూతే రుక్ఖసమూహేపి వత్తతీతి అరఞ్ఞగ్గహణం. వనీయతి వివేకకామేహి భజీయతి, వనుతే వా తే అత్తసమ్పత్తియా వసనత్థాయ యాచన్తో వియ హోతీతి వనం, పతిట్ఠహన్తి ఏత్థ వివేకకామా యథాధిప్పేతవిసేసాధిగమేనాతి పత్థం, వనేసు పత్థం గహనట్ఠానే సేనాసనం **వనపత్థం. కిఞ్చాపీ**తి అనుజాననసమ్భావనత్థే నిపాతో. కిం అనుజానాతి? నిప్పరియాయతో అరఞ్ఞభావం గామతో బహి అరఞ్ఞన్తి. తేనాహ ‘‘**నిప్పరియాయేనా**’’తిఆది. కిం సమ్భావేతి? ఆరఞ్ఞకఙ్గనిప్ఫాదకత్తం. యఞ్హి ఆరఞ్ఞకఙ్గనిప్ఫాదకం, తం విసేసతో అరఞ్ఞన్తి వత్తబ్బన్తి. తేనాహ ‘‘**యం తం పఞ్చధనుసతిక**’’న్తిఆది. **నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖీలా**తి ఇన్దఖీలతో బహి నిక్ఖమిత్వా, తతో బహి పట్ఠాయాతి అత్థో. **బహి ఇన్దఖీలా**తి వా యత్థ ద్వే తీణి ఇన్దఖీలాని, తత్థ బహిద్ధా ఇన్దఖీలతో పట్ఠాయ. యత్థ తం నత్థి, తదరహట్ఠానతో పట్ఠాయాతి వదన్తి. **గామన్త**న్తి గామసమీపం. **అనుపచారట్ఠాన**న్తి నిచ్చకిచ్చవసేన న ఉపచరితబ్బట్ఠానం. తేనాహ ‘‘**యత్థ న కసీయతి న వపీయతీ**’’తి.

అత్తనో చ దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారన్తి ఏతేన సత్థా అత్తనో వివేకాభిరతిం పకాసేతి. తత్థ దిట్ఠధమ్మో నామ అయం పచ్చక్ఖో అత్తభావో, సుఖవిహారో నామ చతున్నం ఇరియాపథవిహారానం ఫాసుతా. ఏకకస్స హి అరఞ్ఞే అన్తమసో ఉచ్చారపస్సావకిచ్చం ఉపాదాయ సబ్బే ఇరియాపథా ఫాసుకా హోన్తి, తస్మా దిట్ఠధమ్మే సుఖవిహారం **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహార**న్తి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

పచ్ఛిమఞ్చ జనతం అనుకమ్పమానోతి కథం అరఞ్ఞవాసేన పచ్ఛిమా జనతా అనుకమ్పితా హోతి? సద్ధాపబ్బజితా హి కులపుత్తా భగవతో అరఞ్ఞవాసం దిస్వా “భగవాపి నామ అరఞ్ఞసేనాసనాని న ముఞ్చతి, యస్స నేవత్థి పరిఞ్ఞాతబ్బం న పహాతబ్బం న భావేతబ్బం న సచ్ఛికాతబ్బం, కిమఙ్గం పన మయ”న్తి చిన్తేత్వా తత్థ వసితబ్బమేవ మఞ్ఞిస్సన్తి, ఏవం ఖిప్పమేవ దుక్ఖస్సన్తకరా భవిస్సన్తి. ఏవం పచ్ఛిమా జనతా అనుకమ్పితా హోతి. ఏతమత్థం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**పచ్ఛిమే మమ సావకే అనుకమ్పన్తో**’’తి.

౩౨. ఏకాదసమే విజ్జం భజన్తీతి **విజ్జాభాగియా**, విజ్జాభాగే విజ్జాకోట్ఠాసే వత్తన్తీతిపి **విజ్జాభాగియా. పదం పచ్ఛిన్దతీ**తి మగ్గచిత్తస్స పతిట్ఠం ఉపచ్ఛిన్దతి, మగ్గచిత్తం పతిట్ఠాపేతుం న దేతీతి అత్థో. **ఉబ్బట్టేత్వా**తి సముచ్ఛేదవసేన సమూలం

ఉద్ధరిత్వా. **అట్ఠసు ఠానేసూతి** బుద్ధాదీసు అట్ఠసు ఠానేసు. **రాగస్స ఖయవిరాగేనాతి** రాగస్స ఖయసఙ్ఖాతేన విరాగేన, రాగస్స అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనేనాతి వుత్తం హోతి.

బాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సమచిత్తవగ్గవణ్ణనా

౩౩. చతుత్థస్స పఠమే భవన్తి ఏత్థ పతిట్ఠహన్తీతి భూమి, అసప్పురిసానం భూమి **అసప్పురిసభూమి. సప్పురిసభూమియమ్పి** ఏసేవ నయో. కతం న జానాతీతి **అకతఞ్ఞూ**, అసమత్థసమాసోయం గమకత్తా "అసూరియపస్సా"తిఆదీసు వియ. తేనాహ **''కతం న జానాతీ''**తి. **అకతవేదీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పాకటం కత్వా న జానాతీ**తి "ఇదఞ్చిదఞ్చ మయ్హం ఇమినా కత"న్తి సబ్బమజ్ఝగణమజ్ఝాదీసు పాకటం కత్వా న జానాతి, న పకాసేతీతి వుత్తం హోతి. **ఉపఞ్ఞాత**న్తి థోమనావసేన ఉపగన్త్వా ఞాతం. తేనాహ **''వణ్ణిత''**న్తిఆది.

౩౪. దుతియే వస్ససతపరిమాణమాయు అస్సాతి **వస్ససతాయుకో**, వస్ససతాయుకతఞ్చ వస్ససతాయుకకాలే జాతస్సేవ హోతి, నాఞ్ఞస్సాతి ఆహ **''వస్ససతాయుకకాలే జాతో''**తి. వస్ససతం జీవతి సీలేనాతి **వస్ససతజీవీ. వస్ససత**న్తి చ అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. తేనాహ **''సకలం వస్ససతం జీవన్తో''**తి. మాతాపితూనం మాతావ బహూపకారతరాతి తస్సాయేవ పధానభావేన పటికాతబ్బత్తా దక్ఖిణం అంసకూటం వదన్తి. **హదయలోహితం పాయేత్వా**తి ఖీరం సన్ధాయ వదతి. లోహితఞ్హి ఖీరభావేన పరిణామం గచ్ఛతి. **త్యాస్సా**తి తే అస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౩౫. తతియే **తేనుపసఙ్కమీ**తి ఏత్థ యేనాధిప్పాయేన సో బ్రాహ్మణో భగవన్తం ఉపసఙ్కమి, తం పాకటం కత్వా దస్సేతుం **''సో హి బ్రాహ్మణో''**తిఆదిమాహ. **విరజ్ఝనపఞ్హ**న్తి యం పఞ్హం పుట్ఠో విరజ్ఝిత్వా కథేసి, అవిపరీతం కత్వా సమ్పాదేతుం న సక్కోతి, తాదిసం పఞ్హన్తి అత్థో. **ఉభతోకోటికం పఞ్హ**న్తి ఉభోహి కోటీహి యుత్తం పఞ్హం. "కింవాదీ భవం గోతమో"తి హి పుట్ఠో "కిరియవాదిమ్హీ"తి వా వదేయ్య "అకిరియవాదిమ్హీ"తి వా, తస్మా ఇమస్స పఞ్హస్స విస్సజ్జనే "కిరియవాదిమ్హీ"తి ఏకా కోటి, "అకిరియవాదిమ్హీ"తి దుతియాతి కోటిద్వయయుత్తో అయం పఞ్హో. **ఉగ్గిలితు**న్తి ద్వే కోటియో మోచేత్వా కథేతుం అసక్కోన్తో బహి నీహరితుం అత్థతో అపనేతుం న సక్ఖిస్సతి. ద్వే కోటియో మోచేన్తో హి తం బహి నీహరతి నామ. **నిగ్గిలితు**న్తి పుచ్ఛాయ దోసం దత్వా హారేతుం అసక్కోన్తో పవేసేతుం న సక్ఖిస్సతి. తత్థ దోసం దత్వా హారేన్తో హి గిలిత్వా వియ అదస్సనం గమేన్తో పవేసేతి నామ. **కింలద్ధికో**తి కిందిట్ఠికో. వదన్తి ఏతేనాతి వాదో, దిట్ఠి. కో వాదో ఏతస్సాతి **కింవాదీ. కిమక్ఖాయీ**తి కిమభిధాయీ, కీదిసీ ధమ్మకథా. తేనాహ **''కిం నామ…పే…. పుచ్ఛతీ''**తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౩౬. చతుత్థే దక్ఖిణం అరహన్తీతి **దక్ఖిణేయ్యా**. ఆహునం వుచ్చతి దానం, తం అరహన్తీతి **ఆహునేయ్యా**.

౩౭. పఞ్చమే కథమయం మిగారమాతా నామ జాతాతి ఆహ **''సా హీ''**తిఆది. **సబ్బజేట్ఠకస్స పుత్తస్సా**తి అత్తనో పుత్తేసు సబ్బపఠమం జాతస్స పుత్తస్స. **అయ్యకసేట్ఠినోవ సమాననామకత్తా**తి మిగారసేట్ఠినా ఏవ సదిసనామకత్తా. తస్సా కిర సబ్బజేట్ఠస్స పుత్తస్స నామగ్గహణదివసే అయ్యకస్స మిగారసేట్ఠిస్సేవ నామం అకంసు. **అనిబద్ధవాసో హుత్వా**తి ఏకస్మింయేవ విహారే నిబద్ధవాసో అహుత్వా. **ధువపరిభోగానీ**తి నియతపరిభోగాని. నను భగవా కదాచి చారికమ్పి పక్కమతి, కథం తాని సేనాసనాని ధువపరిభోగేన పరిభుఞ్జతీతి ఆహ **''ఉతువస్సం చారికం చరిత్వాపీ''**తిఆది. తత్థ **ఉతువస్స**న్తి హేమన్తగిమ్హే సన్ధాయ వదతి. **మగ్గం రపేత్వా**తి థేరస్స ఆగమనమగ్గం రపేత్వా. **ఉణ్హవలాహకా**తి ఉణ్హఉతునో పచ్చయభూతమేఘమాలాసముట్ఠాపకా దేవపుత్తా. తేసం కిర తథాచిత్తుప్పాదసమకాలమేవ యథిచ్ఛితం ఠానం ఉణ్హం ఫరమానా, వలాహకమాలా నాతిబహలా ఇతో చితో నభం ఛాదేన్తీ విధావతి. ఏస నయో **సీతవలాహకవస్సవలాహకాసు.**

అబ్భవలాహకా పన దేవతా సీతుణ్హవస్సేహి వినా కేవలం అబ్భపటలస్సేవ సముట్ఠాపకా వేదితబ్బా. కేవలం వా వాతస్సేవ, తేనేవ దేవతా వాతవలాహకా.

ఏత్థ చ యం వస్సానే చ సిసిరే చ అబ్భం ఉప్పజ్జతి, తం ఉతుసముట్ఠానం పాకతికమేవ. యం పన అబ్భమ్హియేవ అతిఅబ్భం సత్తాహమ్పి చన్దసూరియే ఛాదేత్వా ఏకన్ధకారం కరోతి, యఞ్చ చిత్తవేసాఖమాసేసు అబ్భం, తం దేవతానుభావేన ఉప్పన్నం అబ్భన్తి వేదితబ్బం. యో చ తస్మిం తస్మిం ఉతుమ్హి ఉత్తరదక్ఖిణాదిపకతివాతో హోతి, అయం ఉతుసముట్ఠానో. వాతేపి వనరుక్ఖక్ఖన్ధాదిప్పదాలనో అతివాతో నామ అత్థి. అయఞ్చేవ, యో చ అఞ్ఞోపి అకాలవాతో, అయఞ్చ దేవతానుభావేన నిబ్బత్తో. యం గిమ్హానే ఉణ్హం, తం ఉతుసముట్ఠానికం పాకతిమేవ. యం పన ఉణ్హేపి అతిఉణ్హం సీతకాలే చ ఉప్పన్నం ఉణ్హం, తం దేవతానుభావేన నిబ్బత్తం. యం వస్సానే చ హేమన్తే చ సీతం హోతి, తం ఉతుసముట్ఠానమేవ. యం పన సీతేపి అతిసీతం, గిమ్హే చ ఉప్పన్నం సీతం, తం దేవతానుభావేన నిబ్బత్తం. యం వస్సికే చత్తారో మాసే వస్సం, తం ఉతుసముట్ఠానమేవ, యం పన వస్సేయేవ అతివస్సం, యఞ్చ చిత్తవేసాఖమాసేసు వస్సం, తం దేవతానుభావేన నిబ్బత్తం.

తత్రిదం వత్థు – ఏకో కిర వస్సవలాహకదేవపుత్తో తగరకూటవాసిఖీణాసవత్థేరస్స సన్తికం గన్త్వా వన్దిత్వా అట్ఠాసి. థేరో – ''కోసి త్వ''న్తి పుచ్ఛి. అహం, భన్తే, వస్సవలాహకో దేవపుత్తోతి . తుమ్హాకం కిర చిత్తేన దేవో వస్సతీతి? ఆమ, భన్తేతి. పస్సితుకామా మయన్తి. తేమిస్సథ, భన్తేతి. మేఘసీసం వా గజ్జితం వా న పఞ్ఞాయతి, కథం తేమిస్సామాతి? భన్తే, అమ్హాకం చిత్తేన దేవో వస్సతి, తుమ్హే పణ్ణసాలం పవిసథాతి. సాధు దేవపుత్తాతి పాదే ధోవిత్వా పణ్ణసాలం పావిసి. దేవపుత్తో తస్మిం పవిసన్తేయేవ ఏకం గీతం గాయిత్వా హత్థం ఉక్ఖిపి, సమన్తా తియోజనట్ఠానం ఏకమేఘం అహోసి. థేరో అద్ధతిన్తో పణ్ణసాలం పవిట్ఠోతి.

కామం హేట్ఠా వుత్తాపి దేవతా చాతుమహారాజికావ, తా పన తేన తేన విసేసేన వత్వా ఇదాని తదఞ్ఞే పఠమభూమికే కామావచరదేవే సామఞ్ఞతో గణ్హన్తో ''**చాతుమహారాజికా**''తి ఆహ. ధతరట్ఠవిరూళ్హకవిరూపక్ఖకువేరసఙ్ఖాతా చత్తారో మహారాజానో ఏతేసన్తి **చాతుమహారాజికా,** తే సినేరుస్స పబ్బతస్స వేమజ్ఝే హోన్తి. తేసు పబ్బతట్ఠకాపి అత్థి ఆకాసట్ఠకాపి. తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. ఖిడ్డాపదోసికా మనోపదోసికా చన్దిమా దేవపుత్తో సూరియో దేవపుత్తోతి ఏతే సబ్బేపి చాతుమహారాజికదేవలోకట్ఠా ఏవ.

తావతింసాతి తావతింసానం దేవానం నామం, తేపి అత్థి పబ్బతట్ఠకా, అత్థి ఆకాసట్ఠకా, తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా. తథా **యామా**దీనం. ఏకదేవలోకేపి హి దేవానం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తా నామ నత్థి. తత్థ మఘేన మాణవేన సద్ధిం మచలగామే కాలం కత్వా తేత్తింస సహపుఞ్ఞకారినో ఏత్థ నిబ్బత్తాతి తం సహచారితం ఠానం తేత్తింసం, తదేవ తావతింసం, తం నివాసో ఏతేసన్తి తావతింసాతి వదన్తి. యస్మా పన సేసచక్కవాళేసుపి

ఛకామావచరదేవలోకా అత్థి. వుత్తమ్పి చేతం ''సహస్సం చాతుమహారాజికానం సహస్సం తావతింసాన''న్తి (అ. ని. ౩.౮౧). తస్మా నామపణ్ణత్తియేవేసా తస్స దేవలోకస్సాతి వేదితబ్బా. దుక్ఖతో యాతా అపయాతాతి **యామా**. అత్తనో సిరిసమ్పత్తియా తుసం ఇతా గతాతి **తుసితా**. నిమ్మానే రతి ఏతేసన్తి **నిమ్మానరతినో**. **వసవత్తీ దేవతా**తి పరనిమ్మితవసవత్తినో దేవా. పరనిమ్మితేసు భోగేసు వసం వత్తేన్తీతి **పరనిమ్మితవసవత్తినో**.

బ్రూహితో పరివుద్ధో తేహి తేహి ఝానాదీహి విసిట్ఠేహి గుణేహీతి బ్రహ్మా. వణ్ణవన్తతాయ చేవ దీఘాయుకతాయ చ బ్రహ్మాపారిసజ్జాదీహి మహన్తో బ్రహ్మాతి **మహాబ్రహ్మా**. తస్స పరిసాయం భవా పరిచారికాతి **బ్రహ్మపారిసజ్జా**. తస్సేవ పురోహితట్ఠానే ఠితాతి **బ్రహ్మపురోహితా**. ఆభస్సరేహి పరిత్తా ఆభా ఏతేసన్తి **పరిత్తాభా**. అప్పమాణా ఆభా ఏతేసన్తి **అప్పమాణాభా**. దీపికాయ అచ్చి వియ ఏతేసం సరీరతో ఆభా ఛిజ్జిత్వా ఛిజ్జిత్వా పతన్తీ వియ సరతి విస్సరతీతి **ఆభస్సరా,** యథావుత్తప్పభాయ ఆభాసనసీలా వా **ఆభస్సరా. సుభాతి** సోభనా పభా. **సుభాతి** హి ఏకగ్ఘనా నిచ్చలా సరీరాభా వుచ్చతి , సా పరిత్తా సుభా ఏతేసన్తి **పరిత్తసుభా**. అప్పమాణా సుభా ఏతేసన్తి **అప్పమాణసుభా**. సుభేన ఓకిణ్ణా వికిణ్ణా, సుభేన సరీరప్పభావణ్ణేన ఏకగ్ఘనా సువణ్ణమఞ్జూసాయ ఠపితసమ్పజ్జలితకఞ్చనపిణ్డసస్సిరికాతి **సుభకిణ్ణా**. తత్థ సోభనాయ పభాయ కిణ్ణా సుభాకిణ్ణాతి వత్తబ్బే భా-సద్దస్స రస్సత్తం అన్తిమ ణ-కారస్స హ-కారఞ్చ కత్వా ''**సుభకిణ్హా**''తి వుత్తం. విపులఫలా వేహప్ఫలా. **విపులఫలాతి** చ విపులసన్తసుఖవణ్ణాదిఫలా. అప్పకేన కాలేన అత్తనో ఠానం న విజహన్తీతి **అవిహా**. కేనచి న తపనీయాతి **అతప్పా**. అకిచ్ఛేన సుఖేన పస్సితబ్బా మనుఞ్ఞరూపతాయాతి **సుదస్సా**. సుపరిసుద్ధదస్సనతాయ సమ్మా పస్సన్తి సీలేనాతి **సుదస్సీ**. ఉక్కట్ఠసమ్పత్తీహి యోగతో నత్థి ఏతేసం కనిట్ఠా సమ్పత్తీతి **అకనిట్ఠా**.

కాయసక్ఖీహీతి నామకాయేన దేసనాయ సమ్పటిచ్ఛనవసేన సక్ఖిభూతేహి. **హలాహలన్తి** కోలాహలం. **మహగ్గతచిత్తేనాతి** చతుత్థజ్ఝానపాదకేన అభిఞ్ఞాచిత్తేన.

నను చ "అజ్ఝత్తన్తి కామభవో, బహిద్ధాతి రూపారూపభవో"తి చ అయుత్తమేతం? యస్మిఞ్హి భవే సత్తా బహుతరం కాలం వసన్తి, సో నేసం అజ్ఝత్తం. యస్మిఞ్చ అప్పతరం కాలం వసన్తి, సో నేసం బహిద్ధాతి వత్తుం యుత్తం. రూపారూపభవే చ సత్తా చిరతరం వసన్తి, అప్పతరం కామభవే, తస్మా "అజ్ఝత్తన్తి కామభవో, బహిద్ధాతి రూపారూపభవో"తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ''**కిఞ్చాపి**''తిఆది. **చతుత్థమేవ కోట్ఠాసన్తి** వివట్టట్ఠాయిసఙ్ఖాతం చతుత్థం అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పం. **ఇతరేసూతి** సంవట్టసంవట్టట్ఠాయివివట్టసఙ్ఖాతేసు తీసు అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పేసు. **ఆలయోతి** సఙ్గో. **పత్థనాతి** "కథం నామ తత్రూపపన్నా భవిస్సామా"తి అభిపత్థనా. **అభిలాసోతి** తత్రూపపజ్జితుకామతా. **తస్మాతిఆదినా** యథావుత్తమత్థం నిగమేతి.

ఏత్థాయం అధిప్పాయో – కస్సచిపి కిలేసస్స అవిక్ఖమ్భితత్తా కేనచిపి పకారేన విక్ఖమ్భనమత్తేనపి అవిముత్తో కామభవో అజ్ఝత్తగ్గహణస్స అత్థానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తగ్గాహస్స విసేసపచ్చయోతి అజ్ఝత్తం నామ. తత్థ బన్ధనం అజ్ఝత్తసంయోజనం, తేన సంయుత్తో **అజ్ఝత్తసంయోజనో**. తబ్బిపరియాయతో **బహిద్ధాసంయోజనోతి**.

ఛన్దరాగవసేనేవ అజ్ఝత్తసంయోజనం బహిద్ధాసంయోజనఞ్చ పుగ్గలం దస్సేత్వా ఇదాని ఓరమ్భాగియఉద్ధమ్భాగియసంయోజనవసేనపి దస్సేతుం ''**ఓరమ్భాగియాని వా**''తిఆదిమాహ. ఓరం వుచ్చతి కామధాతు, పటిసన్ధియా పచ్చయభావేన తం ఓరం భజన్తీతి **ఓరమ్భాగియాని**. తత్థ చ కమ్మునా విపాకం సత్తేన చ దుక్ఖం సంయోజేన్తీతి **సంయోజనాని,** సక్కాయదిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాసకామరాగపటిఘా. ఉద్ధం వుచ్చతి రూపారూపధాతు, వుత్తనయేనేతం ఉద్ధం భజన్తీతి **ఉద్ధమ్భాగియాని,** సంయోజనాని. రూపరాగారూపరాగమానుద్ధచ్చావిజ్జా. అథ వా ఓరమ్భాగో వుచ్చతి కామధాతు రూపారూపభవతో హేట్ఠాభూతత్తా, తత్రూపపత్తియా పచ్చయభావతో ఓరమ్భాగస్స హితానీతి **ఓరమ్భాగియాని** యథా "వచ్ఛాయోగో దుహకో"తి. ఉద్ధమ్భాగో నామ మహగ్గతభావో, తస్స హితాని **ఉద్ధమ్భాగియాని**. పాదేసు బద్ధపాసాణో వియ పఞ్చోరమ్భాగియసంయోజనాని హేట్ఠా ఆకడ్ఢమానాకారాని హోన్తి. హత్థేహి గహితరుక్ఖసాఖా వియ పఞ్చుద్ధమ్భాగియసంయోజనాని ఉపరి ఆకడ్ఢమానాకారాని. యేసఞ్హి సక్కాయదిట్ఠిఆదీని

అప్పహీనాని, తే భవగ్గేపి నిబ్బత్తే ఏతాని ఆకడ్ఢిత్వా కామభవేయేవ పాతేన్తి, తస్మా ఏతాని పఞ్చ గచ్ఛన్తం వారేన్తి, గతం పున ఆనేన్తి. రూపరాగాదీని పఞ్చ గచ్ఛన్తం న వారేన్తి, ఆగన్తుం పన న దేన్తి.

అసముచ్ఛిన్నేసు ఓరమ్భాగియసంయోజనేసు లద్ధపచ్చయేసు ఉద్ధమ్భాగియాని సంయోజనాని అగణనూపగాని హోన్తీతి లబ్భమానానమ్పి పుథుజ్జనానం వసేన అవిభజిత్వా అరియానం యోగవసేన విభజితుకామో **''ఉభయమ్పి చేత''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **వట్టనిస్సితమహాజనస్సా**తి పుథుజ్జనే సన్ధాయ వదతి. **ద్వేధా పరిచ్ఛిన్నో**తి కామసుగతిరూపారూపభవవసేన ద్వీహి పకారేహి పరిచ్ఛిన్నో.

వచ్ఛకసాలోపమం ఉత్తానత్థమేవ. ఓపమ్మసంసన్దనే పన కస్సచి కిలేసస్స అవిక్ఖమ్భితత్తా, కథఞ్చిపి అవిముత్తో కామభవో అజ్ఝత్తగ్గహణస్స విసేసపచ్చయత్తా, ఇమేసం సత్తానం అబ్భన్తరట్ఠేన **అన్తో** నామ. రూపారూపభవో తబ్బిపరియాయతో **బహి** నామ. తథా హి యస్స ఓరమ్భాగియాని సంయోజనాని అప్పహీనాని, సో అజ్ఝత్తసంయోజనో వుత్తో. యస్స తాని పహీనాని, సో బహిద్ధాసంయోజనో. తస్మా అన్తో అసముచ్ఛిన్నబన్ధనతాయ బహి చ పవత్తమానభవఙ్గసన్తానతాయ **అన్తోబద్ధో బహిసయితో** నామ. నిరన్తరప్పవత్తభవఙ్గసన్తానవసేన హి సయితవోహారో. కామం సేసం బహిబన్ధనమ్పి అసముచ్ఛిన్నం, అన్తోబన్ధనస్స పన మూలతాయ ఏవం వుత్తం. తేనాహ **''సంయోజనం పన తేసం కామావచరూపనిబద్ధమేవా''**తి. ఇమినా నయేన సేసత్తయేపి అత్థో వేదితబ్బో.

ఏత్తావతా చ కిరాతి కిర-సద్దో అరుచిసంసూచనత్థో. తేనేత్థ ఆచరియవాదస్స అత్తనో అరుచ్చనభావం దీపేతి. "సీలవా"తి అనామట్ఠవిసేససామఞ్ఞతో సీలసఙ్ఖేపేన గహితం, తఞ్చ చతుబ్బిధన్తి ఆచరియత్థేరో **''చతుపారిసుద్ధిసీలం ఉద్దిసిత్వా''**తి ఆహ. **తత్థా**తి చతుపారిసుద్ధిసీలేసు. **జేట్ఠకసీల**న్తి పధానసీలం. **ఉభయత్థా**తి ఉద్దేసనిద్దేసేసు, నిద్దేసే వియ ఉద్దేసేపి పాతిమోక్ఖసంవరోవ థేరేన వుత్తో "సీలవా"తి వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. సీలగ్గహణఞ్హి పాళియం పాతిమోక్ఖసంవరవసేనేవ ఆగతం. తేనాహ **''పాతిమోక్ఖసంవరోయేవా''**తిఆది. తత్థ అవధారణేన ఇతరేసం తిణ్ణం ఏకదేసేన పాతిమోక్ఖన్తోగధభావం దీపేతి. తథా హి అనోలోకియోలోకనే ఆజీవహేతు చ సిక్ఖాపదవీతిక్కమే గిలానపచ్చయస్స అపచ్చవేక్ఖితపరిభోగే చ ఆపత్తి విహితాతి. **తీణీ**తి ఇన్ద్రియసంవరసీలాదీని. **సీలన్తి వుత్తట్ఠానం నామ అత్థీ**తి సీలపరియాయేన తేసం కత్థచి సుత్తే గహితట్ఠానం నామ కిం అత్థి యథా "పాతిమోక్ఖసంవరో"తి? ఆచరియస్స సమ్ముఖతాయ అప్పటిక్ఖిపన్తో ఉపచారేన పుచ్ఛన్తో వియ వదతి. తేనాహ **''అననుజానన్తో''**తి. **ఛద్వారరక్ఖామత్తకమేవా**తి తస్స సల్లహుకభావమాహ చిత్తాధిట్ఠానభావమత్తేన పటిపాకతికభావాపత్తితో. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **పచ్చయుప్పత్తిమత్తక**న్తి ఫలేన హేతుం దస్సేతి. ఉప్పాదనహేతుకా హి పచ్చయానం ఉప్పత్తి. **ఇదమత్థ**న్తి ఇదం పయోజనం ఇమస్స పచ్చయస్స పరిభుఞ్జనేతి అధిప్పాయో. **నిప్పరియాయేనా**తి ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరాదీని తీణి పధానస్స సీలస్స పరిపాలనవసేన పవత్తియా పరియాయసీలాని నామాతి దస్సేతి. ఇదాని పాతిమోక్ఖసంవరస్సేవ పధానభావం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ ఉపమాయ విభావేతుం **''యస్సా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సో** పాతిమోక్ఖసంవరో. **సేసాని** ఇన్ద్రియసంవరాదీని.

పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతోతి యో హి నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి పాతిమోక్ఖన్తి లద్ధనామేన సిక్ఖాపదసీలేన పిహితకాయవచీద్వారో. సో పన యస్మా ఏవంభూతో తేన సమన్నాగతో నామ హోతి, తస్మా వుత్తం **''పాతిమోక్ఖసంవరేన సమన్నాగతో''**తి.

అపరో నయో – కిలేసానం బలవభావతో, పాపకిరియాయ చ సుకరభావతో, పుఞ్ఞకిరియాయ చ దుక్కరభావతో బహుక్ఖత్తుం అపాయేసు పతనసీలోతి పాతీ, పుథుజ్జనో. అనిచ్చతాయ వా భవాదీసు కమ్మవేగక్ఖిత్తో ఘటియన్తం వియ అనవట్ఠానేన పరిబ్భమనతో గమనతో గమనసీలోతి పాతీ, మరణవసేన తమ్హి తమ్హి సత్తనికాయే అత్తభావస్స పాతనసీలో వా పాతీ, సత్తసన్తానో, చిత్తమేవ వా. తం పాతిం సంసారదుక్ఖతో మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖం**. చిత్తస్స హి విమోక్ఖేన సత్తో విముత్తోతి వుచ్చతి. వుత్తఞ్హి "చిత్తవోదానా విసుజ్ఝన్తీ"తి, "అనుపాదాయ ఆసవేహి చిత్తం విముత్త"న్తి (మహావ. ౨౮) చ.

అథ వా అవిజ్జాదినా హేతునా సంసారే పతతి గచ్ఛతి పవత్తతీతి పాతి, "అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సన్ధావతం సంసరత"న్తి (సం. ని. ౨.౧౨౪) హి వుత్తం, తస్స పాతినో సత్తస్స తణ్హాదిసంకిలేసత్తయతో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖో**. "కణ్ఠేకాళో"తిఆదీనం వియస్స సమాససిద్ధి వేదితబ్బా.

అథ వా పాతేతి వినిపాతేతి దుక్ఖేతి పాతి, చిత్తం. వుత్తఞ్హి –

"చిత్తేన నీయతే లోకో, చిత్తేన పరికస్సతీ"తి; (సం. ని. ౧.౬౨);

తస్స పాతినో మోక్ఖో ఏతేనాతి **పాతిమోక్ఖో**. పతతి వా ఏతేన అపాయదుక్ఖే సంసారదుక్ఖే చాతి పాతి, తణ్హాదిసంకిలేసో. వుత్తఞ్హి –

"తణ్హా జనేతి పురిసం, (సం. ని. ౧.౫౬-౫౭) తణ్హాదుతియో పురిసో"తి (ఇతివు. ౧౫, ౧౦౫; అ. ని. ౪.౯) చ ఆది;

తతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**.

అథ వా పతతి ఏత్థాతి పాతి, ఛ అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని. వుత్తఞ్హి –

"ఛసు లోకో సముప్పన్నో, ఛసు కుబ్బతి సన్థవ"న్తి (సం. ని. ౧.౭౦; సు. ని. ౧౭౧);

తతో ఛఅజ్ఝత్తికబాహిరాయతనసఙ్ఖాతతో పాతితో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**.

అథ వా పాతో వినిపాతో అస్స అత్థీతి పాతీ, సంసారో. తతో మోక్ఖోతి **పాతిమోక్ఖో**.

అథ వా సబ్బలోకాధిపతిభావతో ధమ్మిస్సరో భగవా "పతీ"తి వుచ్చతి, ముచ్చతి ఏతేనాతి మోక్ఖో, పతినో మోక్ఖో పతిమోక్ఖో తేన పఞ్ఞత్తత్తాతి, పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. సబ్బగుణానం వా మూలభావతో ఉత్తమట్ఠేన పతి చ సో యథావుత్తట్ఠేన మోక్ఖో చాతి పతిమోక్ఖో, పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. తథా హి వుత్తం "పాతిమోక్ఖన్తి ఆదిమేతం ముఖమేతం పముఖమేత"న్తి (మహావ. ౧౩౫) విత్థారో.

అథ వా ప-ఇతి పకారే, అతీతి అచ్చన్తత్థే నిపాతో, తస్మా పకారేహి అచ్చన్తం మోక్ఖేతీతి **పాతిమోక్ఖో**. ఇదఞ్హి సీలం సయం తదఙ్గవసేన, సమాధిసహితం పఞ్ఞాసహితఞ్చ విక్ఖమ్భనవసేన, సముచ్ఛేదవసేన చ అచ్చన్తం మోక్ఖేతి మోచేతీతి

పాతిమోక్ఖో. పతి పతి మోక్ఖోతి వా పతిమోక్ఖో, తమ్హా తమ్హా వీతిక్కమదోసతో పచ్చేకం మోక్ఖోతి అత్థో. పతిమోక్ఖో ఏవ **పాతిమోక్ఖో**. మోక్ఖో వా నిబ్బానం, తస్స మోక్ఖస్స పతిబిమ్బభూతోతి పతిమోక్ఖో. సీలసంవరో హి సూరియస్స అరుణుగ్గమనం వియ నిబ్బానస్స ఉదయభూతో తప్పటిభాగో వియ యథారహం కిలేసనిబ్బాపనతో పతిమోక్ఖం, పతిమోక్ఖంయేవ **పాతిమోక్ఖం**.

అథ వా మోక్ఖం పతి వత్తతి, మోక్ఖాభిముఖన్తి వా పతిమోక్ఖం, పతిమోక్ఖమేవ **పాతిమోక్ఖన్తి** ఏవమేత్థ పాతిమోక్ఖసద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో.

ఆచారగోచరసమ్పన్నోతి కాయికవాచసికఅవీతిక్కమసఙ్ఖాతేన ఆచారేన, నవేసియాదిగోచరతాదిసఙ్ఖాతేన గోచరేన సమ్పన్నో, సమ్పన్నఆచారగోచరోతి అత్థో. **అప్పమత్తకేసూతి** పరిత్తకేసు అనాపత్తిగమనీయేసు. "దుక్కటదుబ్భాసితమత్తేసూ"తి అపరే. **వజ్జేసూతి** గారయ్హేసు. తే పన ఏకన్తతో అకుసలసభావా హోన్తీతి ఆహ **"అకుసలధమ్మేసూ"**తి. **భయదస్సీతి** భయతో దస్సనసీలో, పరమాణుమత్తమ్పి వజ్జం సినేరుప్పమాణం వియ కత్వా భాయనసీలో. **సమ్మా ఆదియిత్వాతి** సమ్మదేవ సక్కచ్చం సబ్బసోవ ఆదియిత్వా. **సిక్ఖాపదేసూతి** నిద్ధారణే భుమ్మన్తి సముదాయతో అవయవనిద్ధారణం దస్సేన్తో **"సిక్ఖాపదేసు తం తం సిక్ఖాపదం సమాదియిత్వా సిక్ఖతీ"**తి అత్థమాహ, సిక్ఖాపదమేవ హి సమాదాతబ్బం సిక్ఖితబ్బఞ్చాతి అధిప్పాయో. **యం కిఞ్చి సిక్ఖాపదేసూతి** సిక్ఖాకోట్ఠాసేసు మూలపఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిసబ్బత్థపఞ్ఞత్తిపదేసపఞ్ఞత్తిఆదిభేదం యం కిఞ్చి సిక్ఖితబ్బం. యం పటిపజ్జితబ్బం పూరేతబ్బం సీలం, తం పన ద్వారవసేన దువిధమేవాతి ఆహ **"కాయికం వా వాచసికం వా"**తి. ఇమస్మిం అత్థవికప్పే **సిక్ఖాపదేసూతి** ఆధారే భుమ్మం సిక్ఖాభాగేసు కస్సచి విసుం అగ్గహణతో. తేనాహ **"తం సబ్బ"**న్తి.

అఞ్ఞతరం దేవఘటన్తి అఞ్ఞతరం దేవనికాయం. **ఆగామీ హోతీతి** పటిసన్ధివసేన ఆగమనసీలో హోతి. **ఆగన్తాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **ఇమినా అఙ్గేనాతి** ఇమినా కారణేన.

సుక్ఖవిపస్సకో యేభుయ్యేన చతుధాతువవత్థానముఖేన కమ్మట్ఠానాభినివేసీ హోతీతి ఆహ **"సుక్ఖవిపస్సకస్స ధాతుకమ్మట్ఠానికభిక్ఖునో"**తి. వుత్తమేవత్థం సమ్పిణ్డేత్వా నిగమేన్తో **"పఠమేన అఙ్గేనా"**తిఆదిమాహ.

చిత్తస్స సుఖుమభావో ఇధ సుఖుమత్తభావమాపన్నేన దట్ఠబ్బోతి ఆహ **"సబ్బాపి హి తా"**తిఆది. **తన్తివసేనాతి** కేవలం తన్తిట్ఠపనవసేన, న పన థేరస్స కస్సచి మగ్గస్స వా ఫలస్స వా ఉప్పాదనత్థాయ, నాపి సమ్మాపటిపత్తియం యోజనత్థాయాతి అధిప్పాయో.

౩౮. ఛట్ఠే **మహాకచ్చానోతి** గిహికాలే ఉజ్జేనిరఞ్ఞో పురోహితపుత్తో అభిరూపో దస్సనీయో పాసాదికో సువణ్ణవణ్ణో చ. వరణా నామ రుక్ఖో, తస్స అవిదూరే భవత్తా నగరమ్పి వరణసద్దేన వుచ్చతీతి ఆహ **"వరణా నామ ఏకం నగర"**న్తి. ద్వన్దపదస్స పచ్చేకం అభిసమ్బన్ధో హోతీతి హేతుసద్దం పచ్చేకం యోజేత్వా దస్సేన్తో **"కామరాగాభినివేసహేతూ"**తిఆదిమాహ. హేతుసద్దేన సమ్బన్ధే సతి యో అత్థో సమ్భవతి, తం దస్సేతుం **"ఇదం వుత్తం హోతీ"**తిఆదిమాహ. తత్థ **కామరాగేన అభినివిట్ఠత్తాతి** ఏతేన కామరాగాభినివేసహేతూతి ఇమస్స అత్థం దీపేతి, తథా **వినిబద్ధత్తాతిఆదీహి** కామరాగవినిబద్ధహేతూతిఆదీనం. **తతో ముఖోతి** తదభిముఖో. **మానన్తి** ఆళ్హకాదిమానభణ్డం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౩౯. సత్తమే **మధురాయన్తి** ఉత్తరమధురాయం. **గున్దావనేతి** కణ్హగున్దావనే, కాళపిప్పలివనేతి అత్థో. **జరాజిణ్ణేతి** జరాయ జిణ్ణే, న బ్యాధిఆదీనం వసేన జిణ్ణసదిసే నాపి అకాలికేన జరాయ అభిభూతే. **వయోవుద్ధేతి** జిణ్ణత్తా ఏవ చస్స వయోవుద్ధిప్పత్తియా వుద్ధేన సీలాదివుద్ధియా. **జాతిమహల్లకేతి** జాతియా మహన్తతాయ చిరరత్తతాయ మహల్లకే, న భోగపరివారాదీహీతి అత్థో. **అద్ధగతేతి** ఏత్థ **అద్ధ**-సద్దో దీఘకాలవాచీతి ఆహ "**దీఘకాలద్ధానం అతిక్కన్తే**"తి. **వయోతి** పురిమపదలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ "**పచ్ఛిమవయ**"న్తి, వస్ససతస్స తతియకోట్ఠాససఙ్ఖాతం పచ్ఛిమవయం అనుప్పత్తేతి అత్థో.

భవతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **భూమి,** కారణన్తి ఆహ "**యేన కారణేనా**"తిఆది. **పరిపక్కోతి** పరిణతో, వుద్ధిభావం పత్తోతి అత్థో. **మోఘజిణ్ణోతి** అన్తో థిరకరణానం ధమ్మానం అభావేన తుచ్ఛజిణ్ణో నామ. బాలదారకోపి దహరోతి వుచ్చతీతి తతో విసేసనత్థం "**యువా**"తి వుత్తం. అతిక్కన్తపఠమవయా ఏవ సత్తా సభావేన పలితసిరా హోన్తీతి పఠమవయే ఠితభావం దస్సేతుం "**సుసుకాళకేసో**"తి వుత్తం. **భద్రేనాతి** లద్ధకేన. ఏకచ్చో హి దహరోపి సమానో కాణో వా హోతి కుణిఆదీనం వా అఞ్ఞతరో, సో న భద్రేన యోబ్బనేన సమన్నాగతో నామ హోతి. యో పన అభిరూపో హోతి దస్సనీయో పాసాదికో సబ్బసమ్పత్తిసమ్పన్నో యం యదేవ అలఙ్కారపరిహారం ఇచ్ఛతి, తేన తేన అలఙ్కతో దేవపుత్తో వియ చరతి, అయం భద్రేన యోబ్బనేన సమన్నాగతో నామ హోతి. తేనేవాహ "**యేన యోబ్బనేన సమన్నాగతో**"తిఆది.

యమ్హి సచ్చఞ్చ ధమ్మో చాతి యమ్హి పుగ్గలే సోళసహాకారేహి పటివిద్ధత్తా చతుబ్బిధం సచ్చం, ఞాణేన సచ్ఛికతత్తా నవవిధలోకుత్తరధమ్మో చ అత్థి. **అహింసాతి** దేసనామత్తమేతం, యమ్హి పన చతుబ్బిధాపి అప్పమఞ్ఞాభావనా అత్థీతి అత్థో. **సంయమో దమోతి** సీలఞ్చేవ ఇన్ద్రియసంవరో చ. **వన్తమలోతి** మగ్గఞాణేన నీహటమలో. **ధీరోతి** ధితిసమ్పన్నో. **థేరోతి** సో ఇమేహి థిరభావకారణేహి సమన్నాగతత్తా థేరోతి పవుచ్చతీతి అత్థో.

౪౦. అట్ఠమే "**చోరా బలవన్తో హోన్తీ**"తి పదం ఉద్ధరిత్వా యేహి కారణేహి తే బలవన్తో హోన్తి, తేసం సబ్భావం దస్సేన్తో "**పక్ఖసమ్పన్నా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **నివాసట్ఠానసమ్పన్నతా** గిరిదుగ్గాదిసబ్భావతో. **అతియాతున్తి** అన్తో యాతుం, గన్తుం పవిసితున్తి అత్థో. తం పన అన్తోపవిసనం కేనచి కారణేన బహిగతస్స హోతీతి ఆహ "**బహిద్ధా జనపదచారికం చరిత్వా**"తిఆది. **నియ్యాతున్తి** బహి నిక్ఖమితుం. తఞ్చ బహినిక్ఖమనం బహిద్ధాకరణీయే సతి సమ్భవతీతి ఆహ "**చోరా జనపదం విలుమ్పన్తీ**"తిఆది. **అనుసఞ్ఞాతున్తి** అనుసఞ్చరితుం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౪౧. నవమే **మిచ్ఛాపటిపత్తాధికరణహేతూతి** ఏత్థ **అధి**-సద్దో అనత్థకోతి ఆహ "**మిచ్ఛాపటిపత్తియా కరణహేతూ**"తి. **న ఆరాధకోతి** న సమ్పాదకో న పరిపూరకో. ఞాయతి పటివిజ్ఝనవసేన నిబ్బానం గచ్ఛతీతి ఞాయో, సో ఏవ తంసమఙ్గినం వట్టదుక్ఖపాతతో ధారణట్ఠేన ధమ్మోతి **ఞాయో ధమ్మో,** అరియమగ్గో. సో పనేత్థ సహ విపస్సనాయ అధిప్పేతోతి ఆహ "**సహవిపస్సనకం మగ్గ**"న్తి. **ఆరాధనం** నామ సంసిద్ధి, సా పన యస్మా సమ్పాదనేన పరిపూరణేన ఇచ్ఛితా, తస్మా వుత్తం "**సమ్పాదేతుం పూరేతు**"న్తి.

౪౨. దసమే **దుగ్గహితేహీతి** అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ దుట్ఠు గహితేహి, ఊనాధికవిపరీతపదపచ్చాభట్ఠాదివసేన విలోమేత్వా గహితేహీతి అత్థో. **ఉప్పటిపాటియా గహితేహీతి** ఇదం పన నిదస్సనమత్తం దుగ్గహస్స ఊనాధికాదివసేనపి సమ్భవతో. తేనేవాహ "**అత్తనో దుగ్గహితసుత్తన్తానంయేవ అత్థఞ్చ పాళిఞ్చ ఉత్తరితరం కత్వా దస్సేన్తీ**"తి.

సమచిత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పరిసవగ్గవణ్ణనా

౪౩. పఞ్చమస్స పఠమే **ఉద్ధచ్చేన సమన్నాగతా**తి అకప్పియే కప్పియసఞ్ఞితాయ, కప్పియే అకప్పియసఞ్ఞితాయ, అవజ్జే వజ్జసఞ్ఞితాయ, వజ్జే అవజ్జసఞ్ఞితాయ ఉద్ధచ్చప్పకతికా. యే హి వినయే అపకతఞ్ఞునో సంకిలేసవోదానియేసు ధమ్మేసు న కుసలా సకిఞ్చనకారినో విప్పటిసారబహులా, తేసం అనుప్పన్నఞ్చ ఉద్ధచ్చం ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నఞ్చ భియ్యోభావం వేపుల్లం ఆపజ్జతి. సారాభావేన తుచ్ఛత్తా నళో వియాతి **నళో**, మానోతి ఆహ ''**ఉన్నళాతి ఉగ్గతనళా**''తి. తేనాహ ''**ఉట్ఠితతుచ్ఛమానా**''తి. మానో హి సేయ్యస్స సేయ్యోతి సదిసోతి చ పవత్తియా విసేసతో తుచ్ఛో. **చాపల్లేనా**తి చపలభావేన, తణ్హాలోలుప్పేనాతి అత్థో. **ముఖఖరా**తి ముఖేన ఫరుసా, ఫరుసవాదినోతి అత్థో.

వికిణ్ణవాచాతి విస్సటవచనా సమ్ఫప్పలాపితాయ అపరియన్తవచనా. తేనాహ ''**అసంయతవచనా**''తిఆది. **విస్సట్ఠసతినో**తి సతివిరహితా. పచ్చయవేకల్లేన విజ్జమానాయపి సతియా సతికిచ్చం కాతుం అసమత్థతాయ ఏవం వుత్తా. న సమ్పజానన్తీతి **అసమ్పజానా,** తంయోగనివత్తియం చాయం అకారో ''అహేతుకా ధమ్మా (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౨), అభిక్ఖుకో ఆవాసో''తిఆదీసు (చూళవ॰ ౭౬) వియాతి ఆహ ''**నిప్పఞ్ఞా**''తి, పఞ్ఞారహితాతి అత్థో. పాళియం **విబ్భన్తచిత్తా**తి ఉబ్భన్తచిత్తా. సమాధివిరహేన లద్ధోకాసేన ఉద్ధచ్చేన తేసం సమాధివిరహానం చిత్తం నానారమ్మణేసు పరిబ్భమతి వనమక్కటో వియ వనసాఖాసు. **పాకతిన్ద్రియా**తి సంవరాభావేన గిహికాలే వియ వివటఇన్ద్రియా. తేనాహ ''**పకతియా ఠితేహీ**''తిఆది. **వివటేహీ**తి అసంవుతేహి.

౪౪. దుతియే **భణ్డనం వుచ్చతి కలహస్స పుబ్బభాగో**తి కలహస్స హేతుభూతా పరిభాసా తంసదిసీ చ అనిట్ఠకిరియా భణ్డనం నామ. **కలహజాతా**తి హత్థపరామాసాదివసేన మత్థకప్పత్తో కలహో జాతో ఏతేసన్తి కలహజాతాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **విరుద్ధవాద**న్తి ''అయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో''తిఆదినా విరుద్ధవాదభూతం వివాదం. ముఖసన్నిస్సితతాయ వాచా ఇధ ''ముఖ''న్తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**దుబ్భాసితా వాచా ముఖసత్తియోతి వుచ్చన్తీ**''తి. చతుబ్బిధమ్పి సఙ్ఘకమ్మం సీమాపరిచ్ఛిన్నేహి పకతత్తేహి భిక్ఖూహి ఏకతో కత్తబ్బత్తా **ఏకకమ్మం** నామ. పఞ్చవిధోపి పాతిమోక్ఖుద్దేసో ఏకతో ఉద్దిసితబ్బత్తా **ఏకుద్దేసో** నామ. పఞ్ఞత్తం పన సిక్ఖాపదం సబ్బేహిపి లజ్జీపుగ్గలేహి సమం సిక్ఖితబ్బభావతో **సమసిక్ఖతా** నామ . పాళియం **ఖీరోదకీభూతా**తి యథా ఖీరఞ్చ ఉదకఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసన్దతి, విసుం న హోతి, ఏకత్తం వియ ఉపేతి. సతిపి హి ఉభయేసం కలాపానం పరమత్థతో భేదే పచురజనేహి పన దువిఞ్ఞేయ్యనానత్తం ఖీరోదకం సమోదితం అచ్చన్తమేవ సంసట్ఠం వియ హుత్వా తిట్ఠతి, ఏవం సామగ్గివసేన ఏకత్తూపగతచిత్తుప్పాదా వియాతి ఖీరోదకీభూతాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **మేత్తాచక్ఖూహీ**తి మేత్తాచిత్తం పచ్చుపట్ఠపేత్వా ఓలోకనచక్ఖూహి. తాని హి పియభావదీపనతో ''పియచక్ఖూనీ''తి వుచ్చన్తి.

౪౫. తతియే **అగ్గవతీ**తి ఏత్థ **అగ్గ**-సద్దో ఉత్తమపరియాయో, తేన విసిట్ఠస్స పుగ్గలస్స, విసిట్ఠాయ వా పటిపత్తియా గహణం ఇధాధిప్పేతన్తి ఆహ ''**అగ్గవతీతి ఉత్తమపుగ్గలవతీ**''తిఆది. అవిగతతణ్హతాయ తం తం పరిక్ఖారజాతం బహుం లన్తి ఆదియన్తీతి బహులా, బహులా ఏవ **బాహులికా** యథా ''వేనయికో''తి (అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮; మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬). తే పన యస్మా పచ్చయబహుభావాయ యుత్తప్పయుత్తా నామ హోన్తి, తస్మా ఆహ ''**చీవరాదిబాహుల్లాయ పటిపన్నా**''తి. సిక్ఖాయ ఆదరగారవాభావతో సిథిలం అదళ్హం గణ్హన్తీతి **సాథలికా**తి వుత్తం. **సిథిల**న్తి చ భావనపుంసకనిద్దేసో, సిథిలసద్దేన వా

సమానత్థస్స సాథలసద్దస్స వసేన సాథలికాతి పదసిద్ధి వేదితబ్బా. **అవగమనట్ఠేనాతి** అధోగమనట్ఠేన, ఓరమ్భాగియభావేనాతి అత్థో. **ఉపధివివేకేతి** సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గతాయ ఉపధివివిత్తే. **ఓరోపితధురాతి** ఉజ్ఝితుస్సాహా. **దువిధమ్పి వీరియన్తి** కాయికం చేతసికఞ్చ వీరియం.

౪౬. చతుత్థే **ఇదం దుక్ఖన్తి** దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స పచ్చక్ఖతో అగ్గహితభావదస్సనత్థం వుత్తం. **ఏత్తకమేవ దుక్ఖన్తి** తస్స పరిచ్ఛిజ్జ అగ్గహితభావదస్సనత్థం. **ఇతో ఉద్ధం దుక్ఖం నత్థీతి** అనవసేసేత్వా అగ్గహితభావదస్సనత్థం. **యథాసభావతో నప్పజానన్తీతి** సరసలక్ఖణప్పటివేధేన అసమ్మోహతో నప్పటివిజ్ఝన్తి. అసమ్మోహపటివేధో చ యథా తస్మిం ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖస్స రూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తి. **అచ్చన్తక్ఖయోతి** అచ్చన్తక్ఖయనిమిత్తం నిబ్బానం. **అసముప్పత్తీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. యం నిబ్బానం మగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయట్ఠేన కారణభూతం ఆగమ్మ తదుభయమ్పి నిరుజ్ఝతి, తం తేసం అసముప్పత్తి నిబ్బానం దుక్ఖనిరోధోతి వుచ్చతి.

౪౭. పఞ్చమే విసేసనస్స పరనిపాతేన ''**పరిసాకసటో**''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**కసటపరిసా**''తిఆది. "కసటపరిసా"తి హి వత్తబ్బే "పరిసాకసటో"తి వుత్తం. **పరిసామణ్డోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౪౮. ఛట్ఠే **గమ్భీరాతి** అగాధా దుక్ఖోగాళ్హా. **పాళివసేనాతి** ఇమినా యో ధమ్మపటిసమ్భిదాయ విసయో గమ్భీరభావో, తమాహ. ధమ్మప్పటివేధస్స హి దుక్కరభావతో ధమ్మస్స పాళియా దుక్ఖోగాళ్హతాయ గమ్భీరభావో. ''**పాళివసేన గమ్భీరా**''తి వత్వా ''**సల్లసుత్తసదిసా**''తి వుత్తం తస్స "అనిమిత్తమనఞ్ఞాత"న్తిఆదినా (సు॰ ని॰ ౫౭౪) పాళివసేన గమ్భీరతాయ లబ్భనతో. తథా హి తత్థ తా గాథా దువిఞ్ఞేయ్యరూపా తిట్ఠన్తి. దువిఞ్ఞేయ్యఞ్హి ఞాణేన దుక్ఖోగాళ్హన్తి కత్వా "గమ్భీర"న్తి వుచ్చతి. పుబ్బాపరమ్పేత్థ కాసఞ్చి గాథానం దువిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖోగాళ్హమేవ, తస్మా తం "పాళివసేన గమ్భీరా"తి వుత్తం. ఇమినావ నయేన ''**అత్థవసేన గమ్భీరా**''తి ఏత్థాపి అత్థో వేదితబ్బో. **మహావేదల్లసుత్తస్స** (మ॰ ని॰ ౧.౪౪౯ ఆదయో) అత్థవసేన గమ్భీరతా సువిఞ్ఞేయ్యావ. లోకం ఉత్తరతీతి లోకుత్తరో, నవవిధో అప్పమాణధమ్మో. సో అత్థభూతో ఏతేసం అత్థీతి **లోకుత్తరా**. తేనాహ ''**లోకుత్తరఅత్థదీపకా**''తి.

సత్తసుఞ్ఞం ధమ్మమత్తమేవాతి సత్తేన అత్తనా సుఞ్ఞం కేవలం ధమ్మమత్తమేవ. **ఉగ్గహేతబ్బం పరియాపుణితబ్బన్తి** లిఙ్గవచనవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**ఉగ్గహేతబ్బే చ పరియాపుణితబ్బే చా**''తి. కవినో కమ్మం కవితా. యం పనస్స కమ్మం, తం తేన కతన్తి వుచ్చతీతి ఆహ ''**కవితాతి కవీహి కతా**''తి. **ఇతరన్తి** కావేయ్యాతి పదం, కాబ్యన్తి వుత్తం హోతి. **కాబ్యన్తి** చ కవినా వుత్తన్తి అత్థో. తేనాహ ''**తస్సేవ వేవచన**''న్తి. **విచిత్రఅక్ఖరాతి** విచిత్తాకారక్ఖరా విఞ్ఞాపనీయా. **సాసనతో బహిభూతాతి** న సాసనావచరా. **తేసం సావకేహీతి** బుద్ధానం సావకాతి అపఞ్ఞాతానం యేసం కేసఞ్చి సావకేహి. **న చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిపుచ్ఛన్తీతి** యే వాచేన్తి, యే చ సుణన్తి, తే అఞ్ఞమఞ్ఞం అత్థాదిం నప్పటిపుచ్ఛన్తి, కేవలం వాచనసవనమత్తేనేవ పరితుట్ఠా హోన్తి. **చారికం న విచరన్తీతి** అసుకస్మిం ఠానే అత్థాదిం జానన్తా అత్థీతి పుచ్ఛనత్థాయ చారికం న గచ్ఛన్తి తాదిసస్స పుగ్గలస్స అభావతో తస్స చ పుబ్బాపరవిరోధతో. **కథం రోపేతబ్బన్తి** కేన పకారేన నిక్ఖిపితబ్బం. అత్థో నామ సభావతో అనుసన్ధితో సమ్బన్ధతో పుబ్బాపరతో ఆదిపరియోసానతో చ ఞాతో సమ్మా ఞాతో హోతీతి ఆహ ''**కో అత్థో**''తిఆది. **అనుత్తానీకతన్తి** అక్ఖరసన్నివేసాదినా అనుత్తానీకతం. **కఙ్ఖాయాతి** సంసయస్స.

౪౯. సత్తమే కిలేసేహి ఆమసితబ్బతో ఆమిసం, చత్తారో పచ్చయా. తదేవ గరు గరుకాతబ్బం ఏతేసం, న ధమ్మోతి **ఆమిసగరూ**. తేనాహ ''**లోకుత్తరధమ్మం లామకతో గహేత్వా ఠితపరిసా**''తి. ఉభతో భాగతో విముత్తోతి **ఉభతోభాగవిముత్తో. ద్వీహి భాగేహి** ద్వే వారే విముత్తో. **పఞ్ఞాయ విముత్తో**తి సమథసన్నిస్సయేన వినా అగ్గమగ్గపఞ్ఞాయ విముత్తో. తేనాహ ''**సుక్ఖవిపస్సకఖీణాసవో**''తి . **కాయేనా**తి నామకాయేన. **ఝానఫస్సం ఫుసిత్వా**తి అట్ఠసమాపత్తిసఙ్ఖాతం ఝానఫస్సం అధిగమవసేన ఫుసిత్వా. పచ్ఛా నిరోధం నిబ్బానం యథా ఆలోచితం నామకాయేన సచ్ఛికరోతీతి **కాయసక్ఖీ**. న తు విముత్తో ఏకచ్చానం ఆసవానం అపరిక్ఖీణత్తా. **దిట్ఠన్తం పత్తో**తి దిట్ఠస్స అన్తో అనన్తరో కాలో దిట్ఠన్తో, దస్సనసఙ్ఖాతస్స సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్స అనన్తరం పత్తోతి అత్థో. పఠమఫలతో పట్ఠాయ హి యావ అగ్గమగ్గా దిట్ఠిప్పత్తో. తేనాహ ''**ఇమే ద్వేపి ఛసు ఠానేసు లబ్భన్తీ**''తి.

సద్ధహన్తో విముత్తోతి ఏతేన సబ్బథా అవిముత్తస్స సద్ధామత్తేన విముత్తభావదస్సనేన సద్ధావిముత్తస్స సేక్ఖభావమేవ విభావేతి. **సద్ధావిముత్తో**తి వా సద్ధాయ అవిముత్తోతి అత్థో. **ఛసు ఠానేసూ**తి పఠమఫలతో పట్ఠాయ ఛసు ఠానేసు. **ధమ్మం అనుస్సరతీ**తి పఠమమగ్గపఞ్ఞాసఙ్ఖాతం ధమ్మం అనుస్సరతి. **సద్ధం అనుస్సరతీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఉభోపి హేతే సోతాపత్తిమగ్గట్ఠాయేవ. **ఇమం కస్మా గణ్హన్తీ**తి ఏవం ఏకన్తపాసంసేసు అరియేసు గయ్హమానేసు ఇమం ఏకన్తనిన్దితం లామకం దుస్సీలం కస్మా గణ్హన్తి. సబ్బేసు సబ్బతా సదిసేసు లబ్భమానోపి విసేసో న పఞ్ఞాయతి, విసభాగే పన సతి ఏవ పఞ్ఞాయతి పటభావేన వియ చిత్తపటస్సాతి ఆహ ''**ఏకచ్చేసు పనా**''తిఆది. **గన్థితా**తి అవబద్ధా. **ముచ్ఛితా**తి ముచ్ఛం సమ్మోహం ఆపన్నా. **ఛన్దరాగఅపకడ్ఢనాయా**తి ఛన్దరాగస్స అపనయనత్థం. **నిస్సరణపఞ్ఞాయా**తి తతో నిస్సరణావహాయ పఞ్ఞాయ విరహితా.

పఞ్ఞాధురేనాతి విపస్సనాభినివేసేన. **అభినివిట్ఠో**తి విపస్సనామగ్గం ఓతిణ్ణో. **తస్మిం ఖణే**తి సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే. **ధమ్మానుసారీ నామ** పఞ్ఞాసఙ్ఖాతేన ధమ్మేన అరియమగ్గసోతస్స అనుస్సరణతో. **కాయసక్ఖీ నామ** నామకాయేన సచ్ఛికాతబ్బస్స నిబ్బానస్స సచ్ఛికరణతో. విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదానం వసేన **ద్విక్ఖత్తుం**. అరూపజ్ఝానేహి రూపకాయతో, అగ్గమగ్గేన సేసకాయతోతి **ద్వీహి భాగేహి** నిస్సక్కవచనఞ్చేతం. దిట్ఠన్తం పత్తో, దిట్ఠత్తా వా పత్తోతి **దిట్ఠిప్పత్తో**. తత్థ **దిట్ఠన్తం పత్తో**తి దస్సనసఙ్ఖాతస్స సోతాపత్తిమగ్గఞాణస్స అనన్తరం పత్తోతి అత్థో. **దిట్ఠత్తా**తి చతుసచ్చదస్సనసఙ్ఖాతాయ పఞ్ఞాయ నిరోధస్స దిట్ఠత్తా. ఝానఫస్సరహితాయ సాతిసయాయ పఞ్ఞాయ ఏవ విముత్తోతి **పఞ్ఞావిముత్తో**. సేసం వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౫౦. అట్ఠమే న సమాతి **విసమా**. కాయకమ్మాదీనం విసమత్తా తతో ఏవ తత్థ పక్ఖలనం సులభన్తి ఆహ ''**సపక్ఖలనట్ఠేనా**''తి. **నిప్పక్ఖలనట్ఠేనా**తి పక్ఖలనాభావేన. **ఉద్ధమ్మానీ**తి ధమ్మతో అపేతాని. **ఉబ్బినయానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

౫౧. నవమే **అధమ్మికా**తి అధమ్మే నియుత్తా. తేనాహ ''**నిద్ధమ్మా**''తి, ధమ్మరహితాతి అత్థో.

౫౨. దసమే **గణ్హన్తీ**తి పవత్తేన్తి. **న చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞం సఞ్ఞాపేన్తీ**తి మూలతో పట్ఠాయ తం అధికరణం యథా వూపసమ్మతి, ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఇతరీతరే న సమ్మా జానాపేన్తి. సఞ్ఞాపనత్థం సన్నిపాతే సతి తత్థ యుత్తపత్తకరణేన సఞ్ఞత్తియా భవితబ్బం, తే పన సఞ్ఞాపనత్థం న సన్నిపతన్తి. **న పేక్ఖాపేన్తీ**తి తం అధికరణం మూలతో పట్ఠాయ అఞ్ఞమఞ్ఞం న

పేక్ఖాపేన్తి. అసఞ్ఞత్తియేవ అత్తనా గహితపక్ఖస్స బలం ఏతేసన్తి **అసఞ్ఞత్తిబలా. న తథా మన్తేన్తీతి** సన్దిట్ఠిపరామాసిఆధానగ్గాహిదుప్పటినిస్సగ్గిభావేన తథా న మన్తేన్తి. తేనాహ ‘‘**థామసా**’’తిఆది. **ఉత్తానత్థోయేవ** కణ్హపక్ఖే వుత్తప్పటిపక్ఖేన గహేతబ్బత్తా.

పరిసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(౬) ౧. పుగ్గలవగ్గవణ్ణనా

౫౩. దుతియపణ్ణాసకస్స పఠమే హితగ్గహణేన మేత్తా వుత్తా హోతి, న కరుణా, అనుకమ్పాగహణేన పన కరుణాతి **చక్కవత్తినా సద్ధిం గహితత్తా ''లోకానుకమ్పాయా''తి న వుత్తం**. నిప్పరియాయతో లోకానుకమ్పా నామ సమ్మాసమ్బుద్ధాధీనాతి. **ద్వేతి** మనుస్సదేవసమ్పత్తివసేన ద్వే సమ్పత్తియో. తా ద్వే, నిబ్బానసమ్పత్తి చాతి **తిస్సో**.

౫౪. దుతియే బహూనో లోకే న చిణ్ణా న పవత్తా మనుస్సాతి **ఆచిణ్ణమనుస్సా**. కదాచిదేవ హి నేసం లోకే నిబ్బత్తి అభూతపుబ్బా భూతాతి **అబ్భుతమనుస్సా**.

౫౫. తతియే **దససు చక్కవాళసహస్సేసు అనుతాపం కరోతి** తస్స ఏకబుద్ధఖేత్తభావతో.

౫౬. చతుత్థే **థూపస్స యుత్తాతి** ధాతుయో పక్ఖిపిత్వా థూపకరణస్స యుత్తా.

౫౭. పఞ్చమే **అత్తనో ఆనుభావేనాతి** సయమ్భుఞాణేన. **బుద్ధాతి** బుద్ధవన్తో.

౫౮. ఛట్ఠే **పహీనత్తా న భాయతీతి** అత్తసినేహాభావతో న భాయతి. సక్కాయదిట్ఠిగ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం, అత్తసినేహస్స పటిఘస్స తదేకట్ఠసమ్మోహస్స చ వసేన భాయనం హోతీతి తేసమ్పి పహీనత్తా న భాయతి, అఞ్ఞథా సోతాపన్నాదీనం అభయేన భవితబ్బం సియా. **సక్కాయదిట్ఠియా బలవత్తాతి** ఏత్థ అహంకారసమ్మోహనతాదీనమ్పి బలవత్తాతి వత్తబ్బం.

౫౯. సత్తమే **అస్సాజానీయోతి** లిఖన్తి, **ఉసభాజానీయోతి** పన పాఠోతి.

౬౧. నవమే **తత్థాతి** అన్తరాపణే. **ఏకోతి** ద్వీసు కిన్నరేసు ఏకో. అమ్బిలికాఫలఞ్చ అద్దసాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **అమ్బిలికాఫల**న్తి తిన్తిణీఫలన్తి వదన్తి, చతురమ్బిలన్తి అపరే. **ద్వే అత్థేతి** పాళియం వుత్తే ద్వే అత్థే.

౬౨. దసమే యథాఆరద్ధే కిచ్చే వత్తమానే అన్తరా ఏవ పటిగమనం పటివానం, నత్థి ఏతస్స పటివానన్తి **అప్పటివానో**. తత్థ అసంకోచప్పత్తో. తేనాహ ''**అనుక్కణ్ఠితో**''తిఆది.

౬౩. ఏకాదసమే **సన్నివాస**న్తి సహవాసం. యథా అసప్పురిసా సహ వసన్తా అఞ్ఞమఞ్ఞం అగారవేన అనాదరియం కరోన్తి, తప్పటిక్ఖేపేన సప్పురిసానం సగారవప్పటిపత్తిదస్సనపరమిదం సుత్తం దట్ఠబ్బం.

౬౪. ద్వాదసమే **ద్వీసుపి పక్ఖేసూతి** వివాదాపన్నానం భిక్ఖూనం ద్వీసుపి పక్ఖేసు. **సంసరమానాతి** పవత్తమానా. **దిట్ఠిపళాసోతి** దిట్ఠిసన్నిస్సయో పళాసో యుగగ్గాహో. **ఆఘాతేన్తోతి** ఆహనన్తో బాధేన్తో. **అనభిరాధనవసేనాతి** యస్స ఉప్పజ్జతి, తస్స తదఞ్ఞేసఞ్చ అత్థస్స అనభిరాధనవసేన. **సబ్బమేత**న్తి వచీసంసారోతి సబ్బమేతం. అత్తనో చిత్తే పరిసాయ చ చిత్తేతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

పుగ్గలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. సుఖవగ్గవణ్ణనా

౬౫. దుతియస్స పఠమే **సబ్బకామనిప్ఫత్తిమూలకం సుఖ**న్తి అనవసేసఉపభోగపరిభోగవత్థునిప్ఫత్తిహేతుకం కామసుఖం. **పబ్బజ్జామూలకం సుఖ**న్తి పబ్బజ్జాహేతుకం పవివేకసుఖం.

౬౬. దుతియే **కామే**తి పఞ్చ కామగుణే, సబ్బేపి వా తేభూమకే ధమ్మే. వుత్తఞ్హేతం "సబ్బేపి తేభూమకా ధమ్మా కమనీయట్ఠేన కామా"తి (మహాని॰ ౧). **నేక్ఖమ్మం వుచ్చతి పబ్బజ్జా** ఘరబన్ధనతో నిక్ఖన్తత్తా. నిబ్బానమేవ వా –

"పబ్బజ్జా పఠమం ఝానం, నిబ్బానఞ్చ విపస్సనా;

సబ్బేపి కుసలా ధమ్మా, నేక్ఖమ్మన్తి పవుచ్చరే"తి. (ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౧౦౯) –

హి వుత్తం.

౬౭. తతియే ఉపధీ వుచ్చన్తి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, తన్నిస్సితం సుఖం **ఉపధిసుఖం**. తప్పటిపక్ఖతో **నిరుపధిసుఖం లోకుత్తరసుఖం**.

౬౮. చతుత్థే వట్టపరియాపన్నం సుఖం **వట్టసుఖం**. నిబ్బానారమ్మణం సుఖం **వివట్టసుఖం**.

౬౯. పఞ్చమే **సంకిలేస**న్తి సంకిలిట్ఠం. తేనాహ "**వట్టగామిసుఖ**"న్తి. **వివట్టసుఖ**న్తి మగ్గఫలసహగతం సుఖం.

౭౦. ఛట్ఠే అరియానమేవ సుఖం **అరియసుఖం,** అరియఞ్చ తం సుఖఞ్చాతిపి **అరియసుఖం**. అనరియానమేవ సుఖం **అనరియసుఖం**. అనరియఞ్చ తం సుఖఞ్చాతిపి **అనరియసుఖం.**

౭౧. సత్తమే **త**న్తి చేతసికసుఖం.

౭౨. అట్ఠమే సహ పీతియా వత్తతీతి **సప్పీతికం,** పీతిసహగతం సుఖం. సభావతో విరాగతో చ నత్థి ఏతస్స పీతీతి **నిప్పీతికం సుఖం**. అట్ఠకథాయం పనేత్థ ఝానసుఖమేవ ఉద్ధటం, తథా చ "లోకియసప్పీతికసుఖతో లోకియనిప్పీతికసుఖం అగ్గ"న్తి వుత్తం. లోకియనిప్పీతికమ్పి హి అగ్గం లబ్భతేవాతి భూమన్తరం భిన్దిత్వా అగ్గభావో వేదితబ్బో.

౭౩. నవమే సాతసభావమేవ సుఖం **సాతసుఖం,** న ఉపేక్ఖాసుఖం వియ అసాతసభావం. కామఞ్చేత్థ కాయవిఞ్ఞాణసహగతమ్పి సాతసుఖమేవ, అట్ఠకథాయం పన "తీసు ఝానేసు సుఖ"న్తేవ వుత్తం.

౭౪. దసమే సమాధిసమ్పయుత్తం సుఖం **సమాధిసుఖం**. న సమాధిసమ్పయుత్తం సుఖం **అసమాధిసుఖం**.

౭౫. ఏకాదసమే సుత్తన్తకథా ఏసాతి "**సప్పీతికం ఝానద్వయ**"న్తి వుత్తం.

౭౭. తేరసమే రూపజ్ఝానం రూపం ఉత్తరపదలోపేన, తం ఆరమ్మణం ఏతస్సాతి **రూపారమ్మణం.** చతుత్థజ్ఝానగ్గహణం పన యదస్స పటియోగీ, తేన సమానయోగక్ఖమదస్సనపరం. **యం కిఞ్చి రూప**న్తి యం కిఞ్చి రుప్పనలక్ఖణం రూపం.

తప్పటిక్ఖేపేన **అరూపం** వేదితబ్బం.

సుఖవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. సనిమిత్తవగ్గవణ్ణనా

౭౮-౭౯. తతియస్స పఠమే నిమీయతి ఏత్థ ఫలం అవసేసపచ్చయేహి పక్ఖిపీయతి వియాతి **నిమిత్తం,** కారణన్తి ఆహ ‘‘**సనిమిత్తాతి సకారణా**’’తి. **దుతియాదీసూతి** దుతియసుత్తాదీసు. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా నిదానాదిపదానమ్పి కారణపరియాయమేవ దీపేతి. నిదదాతి ఫలన్తి **నిదానం,** హినోతి ఫలం పతిట్ఠాతి ఏతేనాతి **హేతు,** సఙ్ఖరోతి ఫలన్తి **సఙ్ఖారో,** పటిచ్చ ఏతస్మా ఫలం ఏతీతి **పచ్చయో,** రుప్పతి నిరుప్పతి ఫలం ఏత్థాతి **రూపన్తి** ఏవం నిదానాదిపదానమ్పి హేతుపరియాయతా వేదితబ్బా.

౮౪. సత్తమే **పచ్చయభూతాయాతి** సహజాతాదిపచ్చయభూతాయ.

౮౭. దసమే సమేచ్చ సమ్భుయ్య పచ్చయేహి కతోతి సఙ్ఖతో, సఙ్ఖతో ధమ్మో ఆరమ్మణం ఏతేసన్తి **సఙ్ఖతారమ్మణా. మగ్గక్ఖణే న హోన్తి నామ** పహీయన్తీతి కత్వా. **నాహేసున్తి** ఏత్థ ‘‘వుచ్చన్తీ’’తి అజ్ఝాహరితబ్బం. **యావ అరహత్తా దేసనా దేసితా** తంతంసుత్తపరియోసానే ‘‘న హోన్తీ’’తి వుత్తత్తా.

సనిమిత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౯) ౪. ధమ్మవగ్గవణ్ణనా

౮౮. చతుత్థస్స పరమే **ఫలసమాధీ**తి చతూసుపి అరియఫలేసు సమాధి. తథా **ఫలపఞ్ఞా** వేదితబ్బా.

౮౯. దుతియే సమ్పయుత్తధమ్మే పరిగ్గణ్హాతీతి **పగ్గాహో**. న విక్ఖిపతీతి **అవిక్ఖేపో**.

౯౦. తతియే నమనట్ఠేన **నామం**. రుప్పనట్ఠేన **రూపం**. సమ్మసనచారస్స అధిప్పేతత్తా ''**చత్తారో అరూపక్ఖన్ధా**''త్వేవ వుత్తం. తేనాహ ''**ధమ్మ-కోట్ఠాసపరిచ్ఛేదఞాణం నామ కథిత**''న్తి.

౯౧. చతుత్థే విజాననట్ఠేన **విజ్జా**. విముచ్చనట్ఠేన **విముత్తి**.

౯౨. పఞ్చమే భవో నామ సస్సతం సదా భావతో, సస్సతవసేన ఉప్పజ్జనదిట్ఠి **భవదిట్ఠి**. విభవో నామ ఉచ్ఛేదో వినాసనట్ఠేన, విభవవసేన ఉప్పజ్జనదిట్ఠి **విభవదిట్ఠి. ఉత్తానత్థానేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

౯౩. అట్ఠమే దుక్ఖం వచో ఏతస్మిం విప్పటికూలగాహిమ్హి విపచ్చనీకసాతే అనాదరే పుగ్గలేతి దుబ్బచో, తస్స కమ్మం దోవచస్సం, తస్స దుబ్బచస్స పుగ్గలస్స అనాదరియవసేన పవత్తా చేతనా. తస్స భావో **దోవచస్సతా. తస్స భావో**తి చ తస్స యథావుత్తస్స దోవచస్సస్స అత్థిభావో, అత్థతో దోవచస్సమేవ. విత్థారతో పనేసా "తత్థ కతమా దోవచస్సతా? సహధమ్మికే వుచ్చమానే దోవచస్సాయ"న్తి **అభిధమ్మే** ఆగతా. సా అత్థతో సఙ్ఖారక్ఖన్ధో హోతి. చతున్నం వా ఖన్ధానం ఏతేనాకారేన పవత్తానం ఏతం అధివచనన్తి వదన్తి.

పాపయోగతో పాపా అస్సద్ధాదయో పుగ్గలా ఏతస్స మిత్తాతి పాపమిత్తో, తస్స భావో **పాపమిత్తతా**. విత్థారతో పనేసా "తత్థ కతమా పాపమిత్తతా? యే తే పుగ్గలా అస్సద్ధా దుస్సీలా అప్పస్సుతా మచ్ఛరినో దుప్పఞ్ఞా. యా తేసం సేవనా నిసేవనా సంసేవనా భజనా సమ్భజనా భత్తి సమ్భత్తి తంసమ్పవఙ్కతా"తి (ధ. స. ౧౩౩౩) ఏవం ఆగతా. సాపి అత్థతో దోవచస్సతా వియ దట్ఠబ్బా. యాయ హి చేతనాయ పుగ్గలో పాపసమ్పవఙ్కో నామ హోతి, సా చేతనా చత్తారోపి వా అరూపినో ఖన్ధా తదాకారప్పవత్తా **పాపమిత్తతా**.

౯౪. నవమే సుఖం వచో ఏతస్మిం పదక్ఖిణగాహిమ్హి అనులోమసాతే సాదరే పుగ్గలేతి **సుబ్బచో**తిఆదినా, కల్యాణా సద్ధాదయో పుగ్గలా ఏతస్స మిత్తాతి **కల్యాణమిత్తో**తిఆదినా వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో.

౯౫. దసమే పథవీధాతుఆదయో సుఖధాతుకామధాతుఆదయో చ ఏతాస్వేవ అన్తోగధాతి ఏతాసు కోసల్లే దస్సితే తాసుపి కోసల్లం దస్సితమేవ హోతీతి ''**అట్ఠారస ధాతుయో**''తి వుత్తం. **ధాతూతి జాననన్తి** ఇమినా అట్ఠారసన్నం ధాతూనం సభావపరిచ్ఛేదికా సవనధారణసమ్మసనప్పటివేధపఞ్ఞా వుత్తా. తత్థ ధాతూనం సవనధారణపఞ్ఞా సుతమయా, ఇతరా భావనామయా. తత్థాపి సమ్మసనపఞ్ఞా లోకియా . విపస్సనా హి సా, ఇతరా లోకుత్తరా. లక్ఖణాదివసేన అనిచ్చాదివసేన చ మనసికరణం మనసికారో, తత్థ కోసల్లం **మనసికారకుసలతా**. అట్ఠారసన్నంయేవ ధాతూనం సమ్మసనప్పటివేధపచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా మనసికారకుసలతా, సా ఆదిమజ్ఝపరియోసానవసేన తిధా భిన్నా. తథా హి సమ్మసనపఞ్ఞా తస్సా ఆది, పటివేధపఞ్ఞా మజ్ఝే, పచ్చవేక్ఖణపఞ్ఞా పరియోసానం.

౯౮. ఏకాదసమే ఆపత్తియోవ ఆపత్తిక్ఖన్ధా. తా పన అన్తరాపత్తీనం అగ్గహణేన పఞ్చ, తాసం గహణేన సత్త హోన్తీతి ఆహ "**పఞ్చన్నమ్పి సత్తన్నమ్పి ఆపత్తిక్ఖన్ధాన**"న్తి. **జాననన్తి** "ఇమా ఆపత్తియో, ఏత్తకా ఆపత్తియో, ఏవఞ్చ తాసం ఆపజ్జనం హోతీ"తి జాననం. ఏవం తిప్పకారేన జాననపఞ్ఞా హి ఆపత్తికుసలతా నామ. ఆపత్తితో వుట్ఠాపనప్పయోగతాయ కమ్మభూతా వాచా కమ్మవాచా, తథాభూతా అనుస్సావనవాచా. "ఇమాయ కమ్మవాచాయ ఇతో ఆపత్తితో వుట్ఠానం హోతి, హోన్తఞ్చ పఠమే, తతియే వా అనుస్సావనే య్య-కారం పత్తే, 'సంవరిస్సామీ'తి వా పదే పరియోసితే హోతీ"తి ఏవం తం తం ఆపత్తీహి వుట్ఠానపరిచ్ఛేదజాననపఞ్ఞా **ఆపత్తివుట్ఠానకుసలతా. వుట్ఠానన్తి** చ యథాపన్నాయ ఆపత్తియా యథా తథా అనన్తరాయతాపాదనం. ఏవం వుట్ఠానగ్గహణేనేవ దేసనాయపి సఙ్గహో సిద్ధో హోతి.

ధమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౦) ౫. బాలవగ్గవణ్ణనా

౯౯. పఞ్చమస్స పఠమే **అనాగతం భారం వహతీ**తి అత్తనో అసమ్పత్తం భారం వహతి. అథేరోవ సమానో థేరేహి వహితబ్బం బీజనగ్గాహధమ్మజ్ఝేసనాదిభారం వహతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **అట్ఠకథాయం** (మహావ॰ అట్ఠ॰ ౧౬౮-౧౬౦) పన యస్మా సమ్మజ్జనాదినవవిధం పుబ్బకిచ్చం ఆణత్తేనేవ కాతబ్బం, పాతిమోక్ఖఞ్చ ఆణత్తేనేవ ఉద్దిసితబ్బం, తస్మా తం సబ్బం వినా ఆణత్తియా కరోన్తో అనాగతం భారం వహతి నామాతి దస్సేతుం **''సమ్మజ్జనీ పదీపో''**తిఆది వుత్తం. యఞ్హి "అనుజానామి, భిక్ఖవే, ఉపోసథాగారం సమ్మజ్జితు"న్తిఆదినా నయేన **పాళియం** ఆగతం. అట్ఠకథాసు చ –

"సమ్మజ్జనీ పదీపో చ, ఉదకం ఆసనేన చ;
ఉపోసథస్స ఏతాని, 'పుబ్బకరణ'న్తి వుచ్చతి.

"ఛన్దపారిసుద్ధిఉతుక్ఖానం, భిక్ఖుగణనా చ ఓవాదో;
ఉపోసథస్స ఏతాని, 'పుబ్బకిచ్చ'న్తి వుచ్చతీ"తి. (మహావ॰ అట్ఠ ౧౬౮) –

ఏవం ద్వీహి నామేహి నవవిధం పుబ్బకిచ్చం దస్సితం, తం అకత్వా ఉపోసథం కాతుం న వట్టతి. తస్మా "అనుజానామి, భిక్ఖవే, థేరేన భిక్ఖునా నవం భిక్ఖుం ఆణాపేతు"న్తి వచనతో థేరేన ఆణత్తేన అగిలానేన భిక్ఖునా ఉపోసథాగారం సమ్మజ్జితబ్బం, పానీయం పరిభోజనీయం ఉపట్ఠపేతబ్బం, ఆసనం పఞ్ఞాపేతబ్బం, పదీపో కాతబ్బో, అకరోన్తో దుక్కటం ఆపజ్జతి.

థేరేనపి పతిరూపం ఞత్వా ఆణాపేతబ్బం, ఆణాపేన్తేనపి యం కిఞ్చి కమ్మం కరోన్తో వా సదా కాలమేవ ఏకో వా భారనిత్థరణకో వా సరభాణకధమ్మకథికాదీసు వా అఞ్ఞతరో న ఉపోసథాగారసమ్మజ్జనత్థం ఆణాపేతబ్బో, అవసేసా పన వారేన ఆణాపేతబ్బా. సచే ఆణత్తో సమ్మజ్జనిం తావకాలికమ్పి న లభతి, సాఖాభఙ్గం కప్పియం కారేత్వా సమ్మజ్జితబ్బం, తమ్పి అలభన్తస్స లద్ధకప్పియం హోతి. పదీపకరణేపి వుత్తనయేనేవ ఆణాపేతబ్బో, ఆణాపేన్తేన చ "అముకస్మిం నామ ఓకాసే తేలం వా కపల్లికా వా అత్థి, తం గహేత్వా కరోహీ"తి వత్తబ్బో. సచే తేలాదీని నత్థి, పరియేసితబ్బాని. పరియేసిత్వా అలభన్తస్స లద్ధకప్పియం హోతి. అపి చ కపాలే అగ్గి జాలేతబ్బో. ఆసనపఞ్ఞాపనాణత్తియమ్పి వుత్తనయేనేవ ఆణాపేతబ్బో, ఆణత్తేన చ సచే ఉపోసథాగారే ఆసనాని నత్థి, సఙ్ఘికావాసతో ఆహరిత్వా పఞ్ఞాపేత్వా పున ఆహరితబ్బాని, ఆసనేసు అసతి కటసారకేపి తట్టికాయోపి పఞ్ఞాపేతుం వట్టతి, తాసుపి అసతి సాఖాభఙ్గాని కప్పియం కారేత్వా పఞ్ఞాపేతబ్బాని. కప్పియకారకం అలభన్తస్స లద్ధకప్పియం హోతి.

ఛన్దపారిసుద్ధీతి ఏత్థ ఉపోసథకరణత్థం సన్నిపతితే సఙ్ఘే బహి ఉపోసథం కత్వా ఆగతేన సన్నిపాతట్ఠానం గన్త్వా కాయసామగ్గిం అదేన్తేన ఛన్దో దాతబ్బో. యోపి గిలానో వా కిచ్చప్పసుతో వా, తేన పారిసుద్ధిం దేన్తేన ఛన్దో దాతబ్బో. కథం దాతబ్బో? ఏకస్స భిక్ఖునో సన్తికే "ఛన్దం దమ్మి, ఛన్దం మే హర, ఛన్దం మే ఆరోచేహీ"తి అయమత్థో కాయేన వా వాచాయ వా ఉభయేన వా విఞ్ఞాపేతబ్బో. ఏవం దిన్నో హోతి ఛన్దో. అకతూపోసథేన పన గిలానేన వా కిచ్చప్పసుతేన వా పారిసుద్ధి దాతబ్బా. కథం దాతబ్బా? ఏకస్స భిక్ఖునో సన్తికే "పారిసుద్ధిం దమ్మి, పారిసుద్ధిం మే హర, పారిసుద్ధిం మే ఆరోచేహీ"తి అయమత్థో కాయేన వా వాచాయ వా ఉభయేన వా విఞ్ఞాపేతబ్బో. ఏవం దిన్నా హోతి పారిసుద్ధి. తం పన దేన్తేన ఛన్దోపి దాతబ్బో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా – "అనుజానామి, భిక్ఖవే, తదహుపోసథే పారిసుద్ధిం దేన్తేన ఛన్దమ్పి దాతుం, సన్తి సఙ్ఘస్స

కరణీయ"న్తి. తత్థ పారిసుద్ధిదానం సఙ్ఘస్సపి అత్తనోపి ఉపోసథకరణం సమ్పాదేతి, న అవసేసం సఙ్ఘకిచ్చం. ఛన్దదానం సఙ్ఘస్సేవ ఉపోసథకరణఞ్చ సేసకిచ్చఞ్చ సమ్పాదేతి, అత్తనో పన ఉపోసథో అకతోయేవ హోతి, తస్మా పారిసుద్ధిం దేన్తేన ఛన్దోపి దాతబ్బో.

ఉతుక్ఖానన్తి "హేమన్తాదీనం ఉతూనం ఏత్తకం అతిక్కన్తం, ఏత్తకం అవసిట్ఠ"న్తి ఏవం ఉతూనం ఆచిక్ఖనం. **భిక్ఖుగణనా**తి "ఏత్తకా భిక్ఖూ ఉపోసథగ్గే సన్నిపతితా"తి భిక్ఖూనం గణనా. ఇదమ్పి ఉభయం కత్వావ ఉపోసథో కాతబ్బో. **ఓవాదో**తి భిక్ఖునోవాదో. న హి భిక్ఖునీహి యాచితం ఓవాదం అనారోచేత్వా ఉపోసథం కాతుం వట్టతి. భిక్ఖునియో హి "స్వే ఉపోసథో"తి ఆగన్త్వా "అయం ఉపోసథో చాతుద్దసో, పన్నరసో"తి పుచ్ఛిత్వా పున ఉపోసథదివసే ఆగన్త్వా "భిక్ఖునిసఙ్ఘో, అయ్య, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స పాదే వన్దతి, ఓవాదూపసఙ్కమనఞ్చ యాచతి, లభతు కిర, అయ్య, భిక్ఖునిసఙ్ఘో ఓవాదూపసఙ్కమన"న్తి ఏవం ఓవాదం యాచన్తి. తం ఠపేత్వా బాలగిలానగమియే అఞ్ఞో సచేపి ఆరఞ్ఞికో హోతి, అప్పటిగ్గహేతుం న లభతి, తస్మా యేన సో పటిగ్గహితో, తేన భిక్ఖునా ఉపోసథగ్గే పాతిమోక్ఖుద్దేసకో భిక్ఖు ఏవం వత్తబ్బో "భిక్ఖునిసఙ్ఘో, భన్తే, భిక్ఖుసఙ్ఘస్స పాదే వన్దతి, ఓవాదూపసఙ్కమనఞ్చ యాచతి, లభతు కిర, భన్తే, భిక్ఖునిసఙ్ఘో ఓవాదూపసఙ్కమన"న్తి.

పాతిమోక్ఖుద్దేసకేన వత్తబ్బం – "అత్థి కోచి భిక్ఖు భిక్ఖునోవాదకో సమ్మతో"తి. సచే హోతి కోచి భిక్ఖు భిక్ఖునోవాదకో సమ్మతో, తతో తేన సో వత్తబ్బో – "ఇత్థన్నామకో భిక్ఖు భిక్ఖునోవాదకో సమ్మతో, తం భిక్ఖునిసఙ్ఘో ఉపసఙ్కమతూ"తి. సచే నత్థి, తతో తేన పుచ్ఛితబ్బం – "కో ఆయస్మా ఉస్సహతి భిక్ఖునియో ఓవదితు"న్తి. సచే కోచి ఉస్సహతి, సోపి చ అట్ఠహి అఙ్గేహి సమన్నాగతో, తం తత్థేవ సమ్మన్నిత్వా ఓవాదప్పటిగ్గాహకో వత్తబ్బో – "ఇత్థన్నామో భిక్ఖు భిక్ఖునోవాదకో సమ్మతో, తం భిక్ఖునిసఙ్ఘో ఉపసఙ్కమతూ"తి. సచే పన న కోచి ఉస్సహతి, పాతిమోక్ఖుద్దేసకేన వత్తబ్బం – "నత్థి కోచి భిక్ఖు భిక్ఖునోవాదకో సమ్మతో, పాసాదికేన భిక్ఖునిసఙ్ఘో సమ్పాదేతూ"తి. ఏత్తావతా హి సిక్ఖత్తయసఙ్గహితం సకలం సాసనం ఆరోచితం హోతి. తేన భిక్ఖునా "సాధూ"తి సమ్పటిచ్ఛిత్వా పాటిపదే భిక్ఖునీనం ఆరోచేతబ్బం. పాతిమోక్ఖమ్పి "న, భిక్ఖవే, అనజ్ఝిట్ఠేన పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసితబ్బం, యో ఉద్దిసేయ్య, ఆపత్తి దుక్కటస్సా"తి వచనతో అనాణత్తేన న ఉద్దిసితబ్బం. "థేరాధేయ్యం పాతిమోక్ఖ"న్తి హి వచనతో సఙ్ఘత్థేరో వా పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసేయ్య , "అనుజానామి, భిక్ఖవే, యో తత్థ భిక్ఖు బ్యత్తో పటిబలో, తస్సాధేయ్యం పాతిమోక్ఖ"న్తి వచనతో నవకతరో వా థేరేన ఆణత్తో. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

౧౦౯. ఏకాదసమే **న కుక్కుచ్చాయితబ్బం కుక్కుచ్చాయతీ**తి న కుక్కుచ్చాయితుం యుత్తకం కుక్కుచ్చాయతి. సూకరమంసం లభిత్వా "అచ్ఛమంస"న్తి కుక్కుచ్చాయతి, "సూకరమంస"న్తి జానన్తోపి "అచ్ఛమంస"న్తి కుక్కుచ్చాయతి, న పరిభుఞ్జతీతి వుత్తం హోతి. ఏవం మిగమంసం "దీపిమంస"న్తి, కాలే సన్తేయేవ "కాలో నత్థీ"తి, అప్పవారేత్వా "పవారితోమ్హీ"తి, పత్తే రజస్మిం అపతితేయేవ "పతిత"న్తి, అత్తానం ఉద్దిస్స మచ్ఛమంసే అకతేయేవ "మం ఉద్దిస్స కత"న్తి కుక్కుచ్చాయతి. **కుక్కుచ్చాయితబ్బం న కుక్కుచ్చాయతీ**తి కుక్కుచ్చాయితుం యుత్తం న కుక్కుచ్చాయతి. అచ్ఛమంసం లభిత్వా "సూకరమంస"న్తి న కుక్కుచ్చాయతి, "అచ్ఛమంస"న్తి జానన్తోపి "సూకరమంస"న్తి న కుక్కుచ్చాయతి, మద్దిత్వా వీతిక్కమతీతి వుత్తం హోతి. ఏవం దీపిమంసం మిగమంసన్తి...పే.... అత్తానం ఉద్దిస్స మచ్ఛమంసే కతే "మం ఉద్దిస్స కత"న్తి న కుక్కుచ్చాయతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. అట్ఠకథాయం పన "న కుక్కుచ్చాయితబ్బన్తి సఙ్ఘభోగస్స అపట్ఠపనం అవిచారణం న కుక్కుచ్చాయితబ్బం నామ, తం కుక్కుచ్చాయతి. కుక్కుచ్చాయితబ్బన్తి తస్సేవ పట్ఠపనం విచారణం, తం న కుక్కుచ్చాయతీ"తి ఏత్తకమేవ వుత్తం. తత్థ **సఙ్ఘభోగస్సా**తి సఙ్ఘస్స చతుపచ్చయపరిభోగత్థాయ

దిన్నఖేత్తవత్థుతళాకాదికస్స, తతో ఉప్పన్నధఞ్ఞహిరఞ్ఞాదికస్స చ సఙ్ఘస్స భోగస్స. **అపట్ఠపన**న్తి అసంవిదహనం. తేనాహ ‘‘**అవిచారణ**’’న్తి. **తస్సేవా**తి యథావుత్తస్సేవ సఙ్ఘభోగస్స.

బాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౩. తతియపణ్ణాసకం

(౧౧) ౧. ఆసాదుప్పజహవగ్గవణ్ణనా

౧౧౯. తతియపణ్ణాసకస్స పఠమే దుక్ఖేన పజహితబ్బాతి **దుప్పజహా. దుచ్చజా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ద్విన్నం ఆసానం దుచ్చజభావో కథం జానితబ్బోతి పఠమం తావ లాభాసాయ దుచ్చజభావం విభావేతి ‘‘**లాభాసాయా**’’తిఆదినా. **ఉభతోబ్యూళ్హన్తి** యుద్ధత్థాయ ఉభతో సన్నిపతితం. **పక్ఖన్దన్తీ**తి అనుప్పవిసన్తి. **జీవితాసాయ దుప్పజహత్తా**తిఆదినా జీవితాసాయ దుచ్చజభావం విభావేతి.

౧౨౦. దుతియే **దుల్లభా**తి న సులభా. **ఇణం దేమీతి సఞ్ఞం కరోతీ**తి ఏవం సఞ్ఞం కరోన్తో వియ హోతీతి అత్థో. ఏత్థ చ ‘‘పుబ్బకారీతి పఠమం ఉపకారస్స కారకో. కతఞ్ఞూ కతవేదీతి తేన కతం ఞత్వా పచ్ఛా కారకో. తేసు పుబ్బకారీ ‘ఇణం దేమీ’తి సఞ్ఞం కరోతి, పచ్ఛా కారకో ‘ఇణం జీరాపేమీ’తి సఞ్ఞం కరోతీ’’తి ఏత్తకమేవ ఇధ వుత్తం. పుగ్గలపణ్ణత్తిసంవణ్ణనాయం (పు॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౮౩) పన –

> ‘‘పుబ్బకారీతి పఠమమేవ కారకో. కతవేదీతి కతం వేదేతి, విదితం పాకటం కరోతి. తే అగారియానగారియేహి దీపేతబ్బా. అగారికేసు హి మాతాపితరో పుబ్బకారినో నామ, పుత్తధీతరో పన మాతాపితరో పటిజగ్గన్తా అభివాదనాదీని తేసం కురుమానా కతవేదినో నామ. అనగారియేసు ఆచరియుపజ్ఝాయా పుబ్బకారినో నామ, అన్తేవాసికసద్ధివిహారికా ఆచరియుపజ్ఝాయే పటిజగ్గన్తా అభివాదనాదీని చ తేసం కురుమానా కతవేదినో నామ. తేసం ఆవిభావత్థాయ ఉపజ్ఝాయపోసకసోణత్థేరాదీనం వత్థూని కథేతబ్బాని.
>
> ‘‘అపరో నయో – పరేన అకతేయేవ ఉపకారే అత్తని కతం ఉపకారం అనపేక్ఖిత్వా కారకో పుబ్బకారీ, సేయ్యథాపి మాతాపితరో చేవ ఆచరియుపజ్ఝాయా చ. సో దుల్లభో సత్తానం తణ్హాభిభూతత్తా. పరేన కతస్స ఉపకారస్స అనురూపప్పవత్తిం అత్తని కతం ఉపకారం ఉపకారతో జానన్తో వేదియన్తో కతఞ్ఞూకతవేదీ సేయ్యథాపి మాతాపితుఆచరియుపజ్ఝాయేసు సమ్మాపటిపన్నో. సోపి దుల్లభో సత్తానం అవిజ్జాభిభూతత్తా. అపిచ అకారణవచ్ఛలో పుబ్బకారీ, సకారణవచ్ఛలో కతఞ్ఞూకతవేదీ. ‘కరిస్సతి మే’తి ఏవమాదికారణనిరపేక్ఖకిరియో పుబ్బకారీ, ‘కరిస్సతి మే’తి ఏవమాదికారణసాపేక్ఖకిరియో కతఞ్ఞూకతవేదీ. తమోజోతిపరాయణో పుబ్బకారీ, జోతిజోతిపరాయణో కతఞ్ఞూకతవేదీ. దేసేతా పుబ్బకారీ, పటిపజ్జితా కతఞ్ఞూకతవేదీ. సదేవకే లోకే అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో పుబ్బకారీ, అరియసావకో కతఞ్ఞూకతవేదీ’’తి వుత్తం.

తత్థ కారణేన వినా పవత్తహితచిత్తో **అకారణవచ్ఛలో**. అనాగతమ్హి పయోజనం అపేక్ఖమానో ‘‘కరిస్సతి మే’’తిఆదినా చిత్తేన పఠమం గహితం తాదిసం కతం ఉపాదాయ కతఞ్ఞూ ఏవ నామ హోతి, న పుబ్బకారీతి అధిప్పాయేన ‘‘**కరిస్సతి మేతి ఏవమాదికారణసాపేక్ఖకిరియో కతఞ్ఞూకతవేదీ**’’తి వుత్తం. **తమోజోతిపరాయణో** పుఞ్ఞఫలాని అనుపజీవన్తో ఏవ పుఞ్ఞాని కరోతీతి ‘‘**పుబ్బకారీ**’’తి వుత్తో. పుఞ్ఞఫలం ఉపజీవన్తో హి కతఞ్ఞూపక్ఖే తిట్ఠతి.

౧౨౧. తతియే **తిత్తో**తి సుహితో పరియోసితో నిట్ఠితకిచ్చతాయ నిరుస్సుక్కో. గుణపారిపూరియా హి పరిపుణ్ణో యావదత్థో ఇధ తిత్తో వుత్తో. **తప్పేతా**తి అఞ్ఞేసమ్పి తిత్తికరో. **పచ్చేకబుద్ధో చ తథాగతసావకో చ ఖీణాసవో తిత్తో**తి ఏత్థ పచ్చేకబుద్ధో నవలోకుత్తరధమ్మేహి సయం తిత్తో పరిపుణ్ణో, అఞ్ఞం పన తప్పేతుం న సక్కోతి. తస్స హి ధమ్మకథాయ

అభిసమయో న హోతి, సావకానం పన ధమ్మకథాయ అపరిమాణానం దేవమనుస్సానం అభిసమయో హోతి. ఏవం సన్తేపి యస్మా తే ధమ్మం దేసేన్తా న అత్తనో వచనం కత్వా కథేన్తి, బుద్ధానం వచనం కత్వా కథేన్తి, సోతుం నిసిన్నపరిసాపి – "అయం భిక్ఖు న అత్తనా పటివిద్ధం ధమ్మం కథేతీ"తి చిత్తీకారం కరోతి. ఇతి సో చిత్తీకారో బుద్ధానంయేవ హోతి. ఏవం తత్థ సమ్మాసమ్బుద్ధోవ తప్పేతా నామ. యథా హి "అసుకస్స నామ ఇదఞ్చిదఞ్చ దేథా"తి రఞ్ఞా ఆణత్తే కిఞ్చాపి ఆనేత్వా దేన్తి, అథ ఖో రాజావ తత్థ దాయకో. యేహిపి లద్ధం హోతి, తే "రఞ్ఞా అమ్హాకం ఠానన్తరం దిన్నం, ఇస్సరియవిభవో దిన్నో"త్వేవ గణ్హన్తి, న "రాజపురిసేహీ"తి ఏవంసమ్పదమిదం వేదితబ్బం.

౧౨౨. చతుత్థే **దుత్తప్పయా**తి అతప్పయా, న సక్కా కేనచి తప్పేతుం. యో హి ఉపట్ఠాకకులం వా ఞాతికులం వా నిస్సాయ వసమానో చీవరే జిణ్ణే తేహి దిన్నం చీవరం నిక్ఖిపతి, న పరిభుఞ్జతి . పునప్పునం దిన్నమ్పి గహేత్వా నిక్ఖిపతేవ. యో చ తేనేవ నయేన లద్ధం లద్ధం విస్సజ్జేతి, పరస్స దేతి, పునప్పునం లద్ధమ్పి తథేవ కరోతి. ఇమే ద్వే పుగ్గలా సకటేహిపి పచ్చయే ఉపనేన్తేన తప్పేతుం న సక్కాతి దుత్తప్పయా.

౧౨౩. పఞ్చమే **న విస్సజ్జేతీ**తి అత్తనో అకత్వా పరస్స న దేతి, అతిరేకే పన సతి న నిక్ఖిపతి, పరస్స దేతి. తేనేవాహ "**సబ్బంయేవ పరేసం న దేతీ**"తిఆది. ఇదం వుత్తం హోతి "యో భిక్ఖు ఉపట్ఠాకకులా వా ఞాతికులా వా జిణ్ణచీవరో సాటకం లభిత్వా చీవరం కత్వా పరిభుఞ్జతి న నిక్ఖిపతి, అగ్గళం దత్వా పారుపన్తోపి పునపి దియ్యమానే సహసా నప్పటిగ్గణ్హాతి. యో చ లద్ధం లద్ధం అత్తనా పరిభుఞ్జతి, పరేసం న దేతి. ఇమే ద్వేపి సుఖేన సక్కా తప్పేతున్తి సుతప్పయా"తి.

౧౨౪-౧౨౭. ఛట్ఠసత్తమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

ఆసాదుప్పజహవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౨) ౨. ఆయాచనవగ్గవణ్ణనా

౧౩౧. సద్ధో భిక్ఖూతి సద్ధాయ సమన్నాగతో భిక్ఖు. యో భిక్ఖు సారిపుత్తమోగ్గల్లానేహి సదిసభావం పత్థేతి, సో యేహి గుణేహి సారిపుత్తమోగ్గల్లానా ఏతదగ్గే ఠపితా, తే గుణే అత్తనో అభికఙ్ఖేయ్యాతి ఆహ ''**యాదిసో సారిపుత్తత్థేరో పఞ్ఞాయా**''తిఆది. **ఇతో ఉత్తరి పత్థేన్తో మిచ్ఛా పత్థేయ్యా**తి సారిపుత్తమోగ్గల్లానానం యే పఞ్ఞాదయో గుణా ఉపలబ్భన్తి, తతో ఉత్తరి పత్థేన్తో మిచ్ఛా పత్థేయ్య. అగ్గసావకగుణపరమా హి సావకగుణమరియాదా. తేసం సావకగుణానం యదిదం అగ్గసావకగుణా, న తతో పరం సావకగుణా నామ అత్థి. తేనేవాహ ''**యం నత్థి, తస్స పత్థితత్తా**''తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

౧౩౨. పఞ్చమే యస్స గుణా ఖతా ఉపహతా చ, సో **ఖతో ఉపహతో** నామ హోతీతి ఆహ ''**గుణానం ఖతత్తా**''తిఆది. **ఖతత్తా**తి ఛిన్నత్తా. **ఉపహతత్తా**తి నట్ఠత్తా. తేనాహ ''**ఛిన్నగుణం నట్ఠగుణన్తి అత్థో**''తి. అపుఞ్ఞస్స పసవో నామ అత్థతో పటిలాభోతి ఆహ ''**పసవతీతి పటిలభతీ**''తి, అత్తనో సన్తానే ఉప్పాదేతీతి అత్థో. **అననుపవిసిత్వా**తి ఞాణేన అనోగాహేత్వా. సేసమేత్థ ఛట్ఠాదీని చ సువిఞ్ఞేయ్యానేవ.

ఆయాచనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౩) ౩. దానవగ్గవణ్ణనా

౧౪౨. తతియస్స పఠమే దీయతీతి **దానం,** దేయ్యధమ్మస్సేతం అధివచనం. దీయతి అనేనాతి వా **దానం,** పరిచ్చాగచేతనాయేతం అధివచనం. అయం దువిధోపి అత్థో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ‘‘**దియ్యనకవసేన దానానీ**’’తిఆది. తత్థ **దియ్యనకవసేనాతి** దాతబ్బవసేన. **అమతపత్తిపటిపద**న్తి అమతప్పత్తిహేతుభూతం సమ్మాపటిపదం.

౧౪౩-౧౫౧. దుతియాదీని చ సువిఞ్ఞేయ్యానేవ.

దానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౪) ౪. సన్థారవగ్గవణ్ణనా

౧౩౨. చతుత్థస్స పఠమే ఆమిసస్స చ ధమ్మస్స చ అలాభేన అత్తనో పరస్స చ అన్తరే సమ్భవన్తస్స ఛిద్దస్స వివరస్స భేదస్స సన్థరణం పిదహనం సఙ్గణ్హనం సన్థారో. అయఞ్హి లోకసన్నివాసో అలబ్భమానేన ఆమిసేన ధమ్మేన చాతి ద్వీహి ఛిద్దో. తస్స తం ఛిద్దం యథా న పఞ్ఞాయతి , ఏవం పీఠస్స వియ పచ్చత్థరణేన ఆమిసేన ధమ్మేన చ సన్థరణం సఙ్గణ్హనం సన్థారోతి వుచ్చతి. ఏత్థ చ ఆమిసేన సఙ్గహో **ఆమిససన్థారో** నామ. తం కరోన్తేన మాతాపితూనం భిక్ఖుగతికస్స వేయ్యావచ్చకరస్స రఞ్ఞో చోరానఞ్చ అగ్గం అగ్గహేత్వాపి దాతుం వట్టతి. ఆమసిత్వా దిన్నే హి రాజానో చ చోరా చ అనత్థమ్పి కరోన్తి, జీవితక్ఖయమ్పి పాపేన్తి. అనామసిత్వా దిన్నే న అత్తమనా హోన్తి, చోరనాగవత్థుఆదీని చేత్థ వత్థూని కథేతబ్బాని. తాని సమన్తపాసాదికాయ **వినయట్ఠకథాయం** (పారా॰ ౧౮౫) విత్థారితాని. సక్కచ్చం ఉద్దేసదానం పాళివణ్ణనా ధమ్మకథాకథనన్తి ఏవం ధమ్మేన సఙ్గహో **ధమ్మసన్థారో** నామ.

౧౩౩-౧౬౩. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సన్థారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౫) ౫. సమాపత్తివగ్గవణ్ణనా

౧౬౪. పఞ్చమస్స పఠమే "ఇతో పుబ్బే పరికమ్మం పవత్తం, ఇతో పరం భవఙ్గం మజ్ఝే సమాపత్తీ"తి ఏవం సహ పరికమ్మేన అప్పనాపరిచ్ఛేదపఞ్ఞాననా పఞ్ఞా **సమాపత్తికుసలతా**. వుట్ఠానే కుసలభావో **వుట్ఠానకుసలతా**. పగేవ వుట్ఠానపరిచ్ఛేదకఞాణన్తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

౧౬౫. దుతియే ఉజునో భావో **అజ్జవం,** అజిమ్హతా అకుటిలతా అవఙ్కతాతి అత్థో. **అభిధమ్మేపి** (ధ॰ స॰ ౧౩౪౬) వుత్తం – "తత్థ కతమో అజ్జవో? యా అజ్జవతా అజిమ్హతా అకుటిలతా అవఙ్కతా, అయం వుచ్చతి అజ్జవో"తి. **అనజ్జవఞ్చ** అజ్జవప్పటిక్ఖేపేన వేదితబ్బం. గోముత్తవఙ్కతా, చన్దలేఖావఙ్కతా, నఙ్గలకోటివఙ్కతాతి హి తయో అనజ్జవా. ఏకచ్చో హి భిక్ఖు పఠమవయే మజ్ఝిమ-పచ్ఛిమవయే చ ఏకవీసతియా అనేసనాసు ఛసు చ అగోచరేసు చరతి, అయం గోముత్తవఙ్కతా నామ, ఆదితో పట్ఠాయ యావ పరియోసానా పటిపత్తియా వఙ్కభావతో. ఏకో పఠమవయే పచ్ఛిమవయే చ చతుపారిసుద్ధిసీలం పూరేతి, లజ్జీ కుక్కుచ్చకో సిక్ఖాకామో హోతి, మజ్ఝిమవయే పురిమసదిసో, అయం చన్దలేఖావఙ్కతా నామ, పటిపత్తియా మజ్ఝట్ఠానే వఙ్కభావాపత్తితో. ఏకో పఠమవయేపి మజ్ఝిమవయేపి చతుపారిసుద్ధిసీలం పూరేతి, లజ్జీ కుక్కుచ్చకో సిక్ఖాకామో హోతి, పచ్ఛిమవయే పురిమసదిసో, అయం నఙ్గలకోటివఙ్కతా నామ, పరియోసానే వఙ్కభావాపత్తితో. ఏకో సబ్బమ్పేతం వఙ్కతం పహాయ తీసు వయేసు పేసలో లజ్జీ కుక్కుచ్చకో సిక్ఖాకామో హోతి, తస్స యో సో ఉజుభావో, ఇదం అజ్జవం నామ, సబ్బత్థ ఉజుభావసిద్ధితో.

మద్దవన్తి ఏత్థ "లజ్జవ"న్తిపి పఠన్తి. ఏవం పనేత్థ అత్థో – "తత్థ కతమో లజ్జవో? యో హిరీయతి హిరీయితబ్బేన హిరీయతి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా, అయం వుచ్చతి లజ్జవో"తి ఏవం వుత్తో లజ్జిభావో లజ్జవం నామ. ఇదం పనేత్థ నిబ్బచనం – లజ్జతీతి లజ్జో, హిరిమా, తస్స భావో **లజ్జవం,** హిరీతి అత్థో. లజ్జా ఏతస్స అత్థీతి లజ్జీ యథా "మాలీ మాయీ"తి, తస్స భావో లజ్జిభావో, సా ఏవ లజ్జా.

౧౬౬. తతియే **అధివాసనఖన్తీ**తి ఏత్థ అధివాసనం వుచ్చతి ఖమనం. తఞ్హి పరేసం దుక్కటం దురుత్తఞ్చ పటివిరోధాకరణేన అత్తనో ఉపరి ఆరోపేత్వా వాసనతో "అధివాసన"న్తి వుచ్చతి. అధివాసనలక్ఖణా ఖన్తి అధివాసనఖన్తి. సుచిసీలతా **సోరచ్చం**. సా హి సోభనకమ్మరతతా. సుట్ఠు వా పాపతో ఓరతభావో విరతతాతి ఆహ "**సురతభావో**"తి. తేనేవ **అభిధమ్మేపి** (ధ॰ స॰ ౧౩౪౯) –

> "తత్థ కతమం సోరచ్చం? యో కాయికో అవీతిక్కమో వాచసికో అవీతిక్కమో కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో, ఇదం వుచ్చతి సోరచ్చం, సబ్బోపి సీలసంవరో సోరచ్చ"న్తి – ఆగతో.

౧౬౭. చతుత్థే సఖిలో వుచ్చతి సణ్హవాచో, తస్స భావో **సాఖల్యం,** సణ్హవాచతా. తేనాహ "**సణ్హవాచావసేన సమ్మోదమానభావో**"తి. సణ్హవాచావసేన హి సమ్మోదమానస్స పుగ్గలస్స భావో నామ సణ్హవాచతా. తేనేవ **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ ౧౩౫౦) –

“తత్థ కతమం సాఖల్యం? యా సా వాచా అణ్డకా కక్కసా పరకటుకా పరాభిసజ్జనీ కోధసామన్తా అసమాధిసంవత్తనికా, తథారూపిం వాచం పహాయ యా సా వాచా నేలా కణ్ణసుఖా పేమనీయా హదయఙ్గమా పోరీ బహుజనకన్తా బహుజనమనాపా, తథారూపిం వాచం భాసితా హోతి, యా తత్థ సణ్హవాచతా సఖిలవాచతా అఫరుసవాచతా, ఇదం వుచ్చతి సాఖల్య”న్తి వుత్తం.

తత్థ **అణ్డకా**తి సదోసే సవణే రుక్ఖే నియ్యాసపిణ్డో, అహిచ్ఛత్తాదీని వా ఉట్ఠితాని అణ్డకానీతి వదన్తి, ఫేగ్గురుక్ఖస్స పన కుథితస్స అణ్డాని వియ ఉట్ఠితా చుణ్ణపిణ్డియో వా గణ్ఠియో వా అణ్డకా. ఇధ పన బ్యాపజ్జనకక్కసాదిసభావతో కణ్టకప్పటిభాగేన వాచా అణ్డకాతి వుత్తా. పదుమనాళం వియ సోతం ఘంసయమానా పవిసన్తీ **కక్కసా** దట్ఠబ్బా. కోధేన నిబ్బత్తా తస్స పరివారభూతా **కోధసామన్తా**. పురే సంవద్ధనారీ **పోరీ**. సా వియ సుకుమారా ముదుకా వాచా పోరీ వియాతి పోరీ. **సణ్హవాచతా**తిఆదినా తం వాచం పవత్తమానం దస్సేతి.

౧౬౮. పఞ్చమే “**అవిహింసాతి కరుణాపుబ్బభాగో**”తి ఏత్తకమేవ ఇధ వుత్తం, దీఘనికాయట్ఠకథాయ **సఙ్గీతిసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౪) పన “అవిహింసాతి కరుణాపి కరుణాపుబ్బభాగోపీ”తి వుత్తం. **అభిధమ్మేపి** (విభ॰ ౧౮౨) “తత్థ కతమా అవిహింసా? యా సత్తేసు కరుణా కరుణాయనా కరుణాయితత్తం కరుణాచేతోవిముత్తి, అయం వుచ్చతి అవిహింసా”తి ఆగతం. ఏత్థాపి హి యా కాచి కరుణా “కరుణా”తి వుత్తా, కరుణాచేతోవిముత్తి పన అప్పనాప్పత్తావ.

సుచిసద్దతో భావే యకారం ఇకారస్స చ ఉకారాదేసం కత్వా అయం నిద్దేసోతి ఆహ “**సోచబ్యం సుచిభావో**”తి. ఏత్థ చ **సోచబ్య**న్తి సీలవసేన సుచిభావోతి వుత్తం. దీఘనికాయట్ఠకథాయ **సఙ్గీతిసుత్తవణ్ణనాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౪) పన “సోచేయ్యన్తి మేత్తాయ చ మేత్తాపుబ్బభాగస్స చ వసేన సుచిభావో”తి వుత్తం. తేనేవ **అభిధమ్మేపి** “తత్థ కతమం సోచబ్యం? యా సత్తేసు మేత్తి మేత్తాయనా మేత్తాయితత్తం మేత్తాచేతోవిముత్తి, ఇదం వుచ్చతి సోచబ్య”న్తి నిద్దేసో కతో. ఏత్థాపి హి “మేత్తీ”తిఆదినా యా కాచి మేత్తా వుత్తా, మేత్తాచేతోవిముత్తి పన అప్పనాప్పత్తావ.

౧౬౯-౧౭౧. ఛట్ఠసత్తమఅట్ఠమాని హేట్ఠా వుత్తనయానేవ.

౧౭౨. నవమే కామం సమ్పయుత్తధమ్మేసు థిరభావోపి బలట్ఠో ఏవ, పటిపక్ఖేహి పన అకమ్పనీయతం సాతిసయం బలట్ఠోతి వుత్తం “**ముట్ఠస్సచ్చే అకమ్పనేనా**”తిఆది.

౧౭౩. దసమే పచ్చనీకధమ్మసమనతో **సమథో,** సమాధీతి ఆహ “**సమథోతి చిత్తేకగ్గతా**”తి. అనిచ్చాదినా వివిధేనాకారేన దస్సనతో పస్సనతో **విపస్సనా,** పఞ్ఞాతి ఆహ “**సఙ్ఖారపరిగ్గాహకఞాణ**”న్తి.

౧౭౪. ఏకాదసమే **దుస్సీల్య**న్తి సమాదిన్నస్స సీలస్స భేదకరో వీతిక్కమో. **దిట్ఠివిపత్తీ**తి “అత్థి దిన్న”న్తిఆదినయప్పవత్తాయ సమ్మాదిట్ఠియా దూసికా మిచ్ఛాదిట్ఠీతి ఆహ “**దిట్ఠివిపత్తీతి మిచ్ఛాదిట్ఠీ**”తి.

౧౭౫. ద్వాదసమే **సీలసమ్పదా**తి సబ్బభాగతో తస్స అనూనతాపత్తి పరిపుణ్ణభావో సీలసమ్పదా. పరిపూరణత్థో హేత్థ సమ్పదాసద్దో. తేనేవాహ “**పరిపుణ్ణసీలతా**”తి. **దిట్ఠిసమ్పదా**తి అత్థికదిట్ఠిఆదిసమ్మాదిట్ఠిపారిపూరిభావేన పవత్తం ఞాణం. తఞ్చ కమ్మస్సకతాసమ్మాదిట్ఠిఆదివసేన పఞ్చవిధం హోతీతి ఆహ “**తేన కమ్మస్సకతా**”తి.

౧౭౬. తేరసమే **సీలవిసుద్ధీ**తి విసుద్ధిం పాపేతుం సమత్థం సీలం, చిత్తవిసుద్ధిఆదిఉపరివిసుద్ధియా పచ్చయో భవితుం సమత్థం విసుద్ధసీలన్తి వుత్తం హోతి. సువిసుద్ధమేవ హి సీలం తస్సా పదట్ఠానం హోతి. తేనాహ '''**సీలవిసుద్ధీహి విసుద్ధిసమ్పాపకం సీల**'''న్తి. ఏత్థాపి **విసుద్ధిసమ్పాపక**న్తి చిత్తవిసుద్ధిఆదిఉపరివిసుద్ధియా సమ్పాపకన్తి అత్థో దట్ఠబ్బో. **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ ౧౩౭౨) పనాయం "తత్థ కతమా సీలవిసుద్ధి? కాయికో అవీతిక్కమో వాచసికో అవీతిక్కమో కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో, అయం వుచ్చతి సీలవిసుద్ధీ"తి ఏవం విభత్తా.

దిట్ఠివిసుద్ధీతి విసుద్ధిం పాపేతుం సమత్థం దస్సనఞాణం దస్సనవిసుద్ధి, పరమత్థవిసుద్ధిం నిబ్బానఞ్చ పాపేతుం ఉపనేతుం సమత్థం కమ్మస్సకతఞాణాది సమ్మాదస్సనన్తి అత్థో. తేనాహ '''**విసుద్ధిసమ్పాపికా...పే॰... పఞ్చవిధాపి వా సమ్మాదిట్ఠీ**'''తి. ఏత్థాపి **విసుద్ధిసమ్పాపికా**తి ఞాణదస్సనవిసుద్ధియా దస్సననిబ్బానసఙ్ఖాతాయ పరమత్థవిసుద్ధియా చ సమ్పాపికాతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బో. **అభిధమ్మే** (ధ॰ స॰ ౧౩౭౩) పనాయం "తత్థ కతమా దిట్ఠివిసుద్ధి? కమ్మస్సకతఞాణం, సచ్చానులోమికం ఞాణం, మగ్గస్స మగ్గసమఙ్గిస్స ఞాణం, ఫలసమఙ్గిస్స ఞాణ"న్తి ఏవం వుత్తం.

ఏత్థ చ ఇదం అకుసలకమ్మం నో సకం, ఇదం పన కమ్మం సకన్తి ఏవం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ కమ్మస్సకతజాననఞాణం **కమ్మస్సకతఞాణం**. తివిధదుచ్చరితఞ్హి అత్తనా కతమ్పి పరేన కతమ్పి నో సకకమ్మం నామ హోతి అత్థభఞ్జనతో, సుచరితం సకకమ్మం నామ అత్థజననతో. విపస్సనాఞాణం పన వచీసచ్చఞ్చ అనులోమేతి, పరమత్థసచ్చఞ్చ న విలోమేతీతి **సచ్చానులోమికఞాణ**న్తి వుత్తం. విపస్సనాఞాణఞ్హి లక్ఖణాని పటివిజ్ఝనత్థం ఆరమ్భకాలే "అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా"తి పవత్తం వచీసచ్చఞ్చ అనులోమేతి, తథేవ పటివిజ్ఝనతో పరమత్థసచ్చం నిబ్బానఞ్చ న విలోమేతి న విరాధేతి ఏకన్తేనేవ సమ్పాపనతో.

౧౭౭. చుద్దసమే **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి పరమమగ్గసమ్మాదిట్ఠి వుత్తా. **యథాదిట్ఠిస్స చ పధాన**న్తి తంసమ్పయుత్తమేవ వీరియం. తేనేవ **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౩౦౪) "దిట్ఠివిసుద్ధీతి ఞాణదస్సనం కథితం. యథాదిట్ఠిస్స చ పధానన్తి తంసమ్పయుత్తమేవ వీరియ"న్తి వుత్తం. ఏత్థ హి **ఞాణదస్సన**న్తి ఞాణభూతం దస్సనం. తేన దస్సనమగ్గం వదతి. **తంసమ్పయుత్తమేవ వీరియ**న్తి పరమమగ్గసమ్పయుత్తవీరియమాహ. అపిచ **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి సబ్బాపి మగ్గసమ్మాదిట్ఠి. **యథాదిట్ఠిస్స చ పధాన**న్తి తంసమ్పయుత్తమేవ వీరియం. తేనేవ **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** "అపిచ పురిమపదేన చతుమగ్గఞాణం, పచ్ఛిమపదేన తంసమ్పయుత్తం వీరియ"న్తి వుత్తం.

అథ వా **దిట్ఠివిసుద్ధీ**తి కమ్మస్సకతఞాణాదిసఙ్ఖాతా సబ్బాపి సమ్మాదిట్ఠి వుత్తా. **యథాదిట్ఠిస్స చ పధాన**న్తి యో చేతసికో వీరియారమ్భో...పే॰... సమ్మావాయామోతి. అయమేవ పాళియా సమేతి. అభిధమ్మే హి "దిట్ఠివిసుద్ధి ఖో పనాతి యా పఞ్ఞా పజాననా...పే॰... అమోహో ధమ్మవిచయో సమ్మాదిట్ఠి. యథాదిట్ఠిస్స చ పధానన్తి యో చేతసికో వీరియారమ్భో...పే॰... సమ్మావాయామో"తి ఏవమయం దుకో విభత్తో. తేనేవ **అభిధమ్మట్ఠకథాయం** (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ ౧౩౭౪) "యా పఞ్ఞా పజాననాతిఆదీహి హేట్ఠా వుత్తాని కమ్మస్సకతఞాణాదీనేవ చత్తారి ఞాణాని విభత్తాని. 'యో చేతసికో వీరియారమ్భో'తిఆదీహి పదేహి నిద్దిట్ఠం వీరియం గహితం పఞ్ఞాయ లోకియట్ఠానే లోకియం, లోకుత్తరట్ఠానే లోకుత్తర"న్తి వుత్తం.

ఇధాపి విసుద్ధిసమ్పాపికా చతుమగ్గసమ్మాదిట్ఠి, పఞ్చవిధాపి వా సమ్మాదిట్ఠి దిట్ఠివిసుద్ధీతి అధిప్పాయేన **''దిట్ఠివిసుద్ధీతి విసుద్ధిసమ్పాపికా సమ్మాదిట్ఠియేవా''**తి వుత్తం. **హేట్ఠిమమగ్గసమ్పయుత్తం వీరియ**న్తి ఇదం పన "యథాదిట్ఠిస్స చ పధానన్తి పఠమమగ్గసమ్పయుత్తం వీరియన్తి వుత్త"న్తి అధిప్పాయేన వదతి. ఏత్థ చ తంతంభాణకానం మతభేదేనాయం వణ్ణనాభేదోతి న అట్ఠకథావచనానం అఞ్ఞమఞ్ఞవిరోధో సఙ్కితబ్బో. అథ యథాదిట్ఠిస్స చ పధానన్తి హేట్ఠిమమగ్గసమ్పయుత్తమేవ వీరియం కస్మా వుత్తన్తి ఆహ **''తఞ్హి తస్సా దిట్ఠియా అనురూపత్తా''**తిఆది. తత్థ **తస్సా దిట్ఠియా**తి హేట్ఠిమమగ్గసమ్పయుత్తాయ దిట్ఠియా. **యథాదిట్ఠిస్సా**తి అనురూపదిట్ఠిస్స కల్యాణదిట్ఠిస్స నిబ్బత్తితప్పకారదిట్ఠిస్స వా నిబ్బత్తేతబ్బపధానానురూపదిట్ఠిస్స యథాదిట్ఠిప్పవత్తకిరియస్స వాతి ఏవమేత్థ అత్థం సంవణ్ణయన్తి.

౧౭౮. పన్నరసమే సమత్తం తుస్సనం తిత్తి సన్తుట్ఠి, నత్థి ఏతస్స సన్తుట్ఠీతి అసన్తుట్ఠి, అసన్తుట్ఠిస్స భావో **అసన్తుట్ఠితా**. యా కుసలానం ధమ్మానం భావనాయ అసన్తుట్ఠస్స భియ్యోకమ్యతా, తస్సా ఏతం అధివచనం. తాయ హి సమఙ్గిభూతో పుగ్గలో సీలం పూరేత్వా ఝానం ఉప్పాదేతి, ఝానం లభిత్వా విపస్సనం ఆరభతి, ఆరద్ధవిపస్సకో అరహత్తం అగ్గహేత్వా అన్తరా వోసానం నాపజ్జతి, "అలమేత్తావతా కతమేత్తావతా"తి సఙ్కోచం న పాపుణాతి. తేనాహ **''అఞ్ఞత్ర అరహత్తమగ్గా కుసలేసు ధమ్మేసు అసన్తుట్ఠిభావో''**తి. తత్ర **అఞ్ఞత్ర అరహత్తమగ్గా**తి అరహత్తమగ్గసమ్పత్తం వినాతి అత్థో. "అప్పటివానితా చ పధానస్మి"న్తి ఇదం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవాతి న విభత్తం.

౧౭౯. సోళసమే ముట్ఠా నట్ఠా సతి ఏతస్సాతి ముట్ఠస్సతి, తస్స భావో **ముట్ఠస్సచ్చ**న్తి ఆహ **''ముట్ఠస్సచ్చన్తి ముట్ఠస్సతిభావో''**తి. **ముట్ఠస్సతిభావో**తి చ సతిప్పటిపక్ఖో ధమ్మో, న సతియా అభావమత్తం. **అసమ్పజఞ్ఞ**న్తి "తత్థ కతమం అసమ్పజఞ్ఞం? యం అఞ్ఞాణం అదస్సనం...పే.... అవిజ్జాలఙ్గీ మోహో అకుసలమూల"న్తి (ధ. స. ౧౩౦౫) ఏవం వుత్తా అవిజ్జాయేవ. తథా హి విజ్జాపటిపక్ఖో అవిజ్జా విజ్జాయ పహాతబ్బతో, ఏవం సమ్పజఞ్ఞప్పటిపక్ఖో అసమ్పజఞ్ఞం . యస్మా పన సమ్పజఞ్ఞప్పటిపక్ఖే సతి తస్స వసేన ఞాణస్స అభావో హోతి, తస్మా వుత్తం **''అఞ్ఞాణభావో''**తి.

౧౮౦. సత్తరసమే **అపిలాపనలక్ఖణా సతీ**తి ఉదకే లాబు వియ యేన చిత్తం ఆరమ్మణే పిలవిత్వా వియ తిట్ఠతి, న ఓగాహతి, తం పిలాపనం. న పిలాపనం అపిలాపనం, తం లక్ఖణం సభావో ఏతిస్సాతి అపిలాపనలక్ఖణా.

సమాపత్తివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౧. కోధపేయ్యాలం

౧౮౧. ఇతో పరేసు కోధవగ్గాదీసు **ఉపనన్ధనలక్ఖణో**తి కుజ్ఝనవసేన “అక్కోచ్ఛి మం అవధి మ”న్తిఆదినా (ధ॰ ప॰ ౩, ౪) చిత్తపరియోనన్ధనలక్ఖణో. పుబ్బకాలికం కోధం ఉపనయ్హతి బన్ధతి, కుజ్ఝనాకారం పబన్ధతి ఘటేతి. ఆఘాతవత్థునా చిత్తం బన్ధన్తీ వియ హోతీతి అపరకాలో కోధో ఉపనాహో. సుట్ఠు కతం కారణం ఉపకారో సుకతకారణం, తస్స పుబ్బకారితాలక్ఖణస్స గుణస్స మక్ఖనం ఉదకపుఞ్ఛనియా వియ సరీరానుగతస్స ఉదకస్స పుఞ్ఛనం వినాసనం లక్ఖణమేతస్సాతి **సుకతకరణమక్ఖనలక్ఖణో**. తథా హి సో పరేసం గుణానం మక్ఖనట్ఠేన మక్ఖోతి వుచ్చతి. బహుస్సుతేపి పుగ్గలే అజ్ఝోత్థరింసు, “ఈదిసస్స చ బహుస్సుతస్స అనియతా గహితా, తవ చ మమ చ కో విసేసో”తిఆదినా నయేన ఉప్పజ్జమానో యుగగ్గాహీ పలాసోతి ఆహ ‘‘**యుగగ్గాహలక్ఖణో పలాసో**’’తి. తత్థ యుగగ్గాహో నామ సమధురగ్గాహో, అసమమ్పి అత్తనా సమం కత్వా గణ్హనం. పలాసతీతి **పలాసో,** పరేసం గుణే డంసిత్వా దన్తేహి వియ ఛిన్దిత్వా అత్తనో గుణేహి సమే కరోతీతి అత్థో.

ఉసూయనలక్ఖణాతి పరేసం సక్కారాదీని ఖియ్యనలక్ఖణా. మచ్ఛేరస్స భావో **మచ్ఛరియం**. తఞ్చ ఆవాసమచ్ఛరియాదివసేన పఞ్చవిధన్తి ఆహ ‘‘**పఞ్చమచ్ఛేరభావో మచ్ఛరియ**’’న్తి. **మచ్ఛరాయనలక్ఖణ**న్తి అత్తనో సమ్పత్తియా పరేహి సాధారణభావే అసహనలక్ఖణం. **కతప్పటిచ్ఛాదనలక్ఖణా**తి కతపాపప్పటిచ్ఛాదనలక్ఖణా. కేరాటికభావేన ఉప్పజ్జమానం సాఠేయ్యన్తి ఆహ ‘‘**కేరాటికలక్ఖణం సాఠేయ్య**’’న్తి. అఞ్ఞథా అత్తనో పవేదనపుగ్గలో కేరాటికో నేకతికవాణిజోతి వదన్తి. కేరాటికో హి పుగ్గలో ఆనన్దమచ్ఛో వియ హోతి.

౧౮౭. **యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం నిరయే**తి యథా ఆభతం కఞ్చి ఆహరిత్వా ఠపితో, ఏవం అత్తనో కమ్మునా నిక్ఖిత్తో నిరయే ఠపితోయేవాతి అత్థో.

౨. అకుసలపేయ్యాలం

౧౯౧-౨౦౦. దుక్ఖస్స వడ్ఢి ఏతేసన్తి **దుక్ఖవడ్ఢికా**. యే హి దుక్ఖం వడ్ఢేన్తి, పునప్పునం ఉప్పాదేన్తి, దుక్ఖస్స వడ్ఢి తేసం అత్థీతి ఏవం వుత్తం. **సుఖవడ్ఢికా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

౩. వినయపేయ్యాలం

౨౦౧. **అత్థవసేతి** వుద్ధివిసేసే ఆనిసంసవిసేసే. తేసం పన సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తికారణత్తా ఆహ ‘‘**ద్వే కారణాని సన్ధాయా**’’తి. అత్థోయేవ వా **అత్థవసో,** ద్వే అత్థే ద్వే కారణానీతి వుత్తం హోతి. అథ వా అత్థో ఫలం తదధీనవుత్తితాయ వసో ఏతస్సాతి **అత్థవసో,** కారణన్తి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. యథా ‘‘అనభిజ్ఝా ధమ్మపద’’న్తి వుత్తే అనభిజ్ఝా ఏకో ధమ్మకోట్ఠాసోతి అత్థో హోతి. ఏవమిధాపి **సిక్ఖాపదన్తి** సిక్ఖాకోట్ఠాసో సిక్ఖాయ ఏకో పదేసోతి అయమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బోతి ఆహ ‘‘**సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తన్తి సిక్ఖాకోట్ఠాసో ఠపితో**’’తి.

సఙ్ఘసుట్ఠు నామ సఙ్ఘస్స సుట్ఠుభావో ‘‘సుట్ఠు దేవా’’తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౩౮) ఆగతట్ఠానే వియ ‘‘సుట్ఠు, భన్తే’’తి వచనసమ్పటిచ్ఛనభావో. తేనాహ ‘‘**సఙ్ఘసుట్ఠుతాయాతి సఙ్ఘస్స సుట్ఠుభావాయా**’’తిఆది. **దుమ్మఙ్కూనం పుగ్గలానం నిగ్గహాయాతి** దుమ్మఙ్కూ నామ దుస్సీలపుగ్గలా. యే మఙ్కుతం ఆపాదియమానాపి దుక్ఖేన ఆపజ్జన్తి, వీతిక్కమం కరోన్తా వా కత్వా వా న లజ్జన్తి, తేసం నిగ్గహత్థాయ. తే హి సిక్ఖాపదే అసతి ‘‘కిం తుమ్హేహి దిట్ఠం, కిం సుతం, కిం అమ్హేహి కతం, కతరస్మిం వత్థుస్మిం కతమం ఆపత్తిం రోపేత్వా అమ్హే నిగ్గణ్హథా’’తి సఙ్ఘం విహేఠేస్సన్తి, సిక్ఖాపదే పన సతి తేసం సఙ్ఘో సిక్ఖాపదం దస్సేత్వా ధమ్మేన వినయేన సత్థుసాసనేన నిగ్గహేస్సతి. తేన వుత్తం ‘‘దుమ్మఙ్కూనం పుగ్గలానం నిగ్గహాయా’’తి.

పేసలానం భిక్ఖూనం ఫాసువిహారాయాతి పేసలానం పియసీలానం భిక్ఖూనం ఫాసువిహారత్థాయ. పియసీలా హి భిక్ఖూ కత్తబ్బాకత్తబ్బం సావజ్జానవజ్జం వేలం మరియాదం అజానన్తా సిక్ఖత్తయపారిపూరియా ఘటమానా కిలమన్తి, ఉబ్బాళ్హా హోన్తి, కత్తబ్బాకత్తబ్బం పన సావజ్జానవజ్జం వేలం మరియాదఞ్చ ఞత్వా సిక్ఖత్తయపారిపూరియా ఘటేన్తా న కిలమన్తి, న ఉబ్బాళ్హా హోన్తి. తేన తేసం సిక్ఖాపదపఞ్ఞాపనా ఫాసువిహారాయ సంవత్తతి. యో వా దుమ్మఙ్కూనం పుగ్గలానం నిగ్గహో, స్వేవ ఏతేసం ఫాసువిహారో. దుస్సీలపుగ్గలే నిస్సాయ హి ఉపోసథో న తిట్ఠతి, పవారణా న తిట్ఠతి, సఙ్ఘకమ్మాని నప్పవత్తన్తి, సామగ్గీ న హోతి, భిక్ఖూ అనేకగ్గా ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాకమ్మట్ఠానాదీని అనుయుఞ్జితుం న సక్కోన్తి. దుస్సీలేసు పన నిగ్గహితేసు సబ్బోపి అయం ఉపద్దవో న హోతి, తతో పేసలా భిక్ఖూ ఫాసు విహరన్తి. ఏవం ‘‘పేసలానం భిక్ఖూనం ఫాసువిహారాయా’’తి ఏత్థ ద్విధా అత్థో వేదితబ్బో.

‘‘న వో అహం, చున్ద, దిట్ఠధమ్మికానంయేవ ఆసవానం సంవరాయ ధమ్మం దేసేమీ’’తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౮౨) ఏత్థ వివాదమూలభూతా కిలేసా ఆసవాతి ఆగతా.

> ‘‘యేన దేవూపపత్యస్స, గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో;
> యక్ఖత్తం యేన గచ్ఛేయ్యం, మనుస్సత్తఞ్చ అబ్బజే;
> తే మయ్హం ఆసవా ఖీణా, విద్ధస్తా వినళీకతా’’తి. (అ॰ ని॰ ౪.౩౬) –

ఏత్థ తేభూమకం కమ్మం అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా. ఇధ పన పరూపవాదవిప్పటిసారవధబన్ధనాదయో చేవ అపాయదుక్ఖభూతా చ నానప్పకారా ఉపద్దవా ఆసవాతి ఆహ – ‘‘**దిట్ఠధమ్మే ఇమస్మింయేవ అత్తభావే వీతిక్కమపచ్చయా పటిలద్ధబ్బాన**’’న్తిఆది. యది హి భగవా సిక్ఖాపదం న పఞ్ఞాపేయ్య, తతో

అసద్ధమ్మప్పటిసేవనఅదిన్నాదానపాణాతిపాతాదిహేతు యే ఉప్పజ్జేయ్యుం పరూపవాదాదయో దిట్ఠధమ్మికా నానప్పకారా అనత్థా, యే చ తన్నిమిత్తమేవ నిరయాదీసు నిబ్బత్తస్స పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణాదివసేన మహాదుక్ఖానుభవనప్పకారా అనత్థా, తే సన్ధాయ ఇదం వుత్తం ‘‘**దిట్ఠధమ్మికానం ఆసవానం సంవరాయ సమ్పరాయికానం ఆసవానం పటిఘాతాయా**’’తి. దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖో అత్తభావో, తత్థ భవా **దిట్ఠధమ్మికా**. సమ్పరేతబ్బతో పేచ్చ గన్తబ్బతో సమ్పరాయో, పరలోకో, తత్థ భవా **సమ్పరాయికా**.

అకుసలవేరానన్తి పాణాతిపాతాదిపఞ్చదుచ్చరితానం. తాని వేరకారణత్తా ‘‘వేరానీ’’తి వుచ్చన్తి, పుగ్గలేసు పన ఉప్పజ్జమానాని వేరాని. **తే ఏవ వా దుక్ఖధమ్మా**తి హేట్ఠా వుత్తా వధబన్ధనాదయో. **తేసం పక్ఖుపచ్ఛేదనత్థాయా**తి తేసం పాపిచ్ఛానం పక్ఖుపచ్ఛేదాయ గణభోజనసదిసం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం. **పణ్డితమనుస్సానన్తి** లోకియపరిక్ఖకజనానం. తే హి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా సతి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిం ఞత్వా వా యథాపఞ్ఞత్తం పటిపజ్జమానే భిక్ఖూ దిస్వా వా – ‘‘యాని వత లోకే మహాజనస్స రజ్జనదుస్సనముయ్హనట్ఠానాని, తేహి ఇమే సమణా సక్యపుత్తియా ఆరకా విహరన్తి, దుక్కరం వత కరోన్తి, భారియం వత కరోన్తీ’’తి పసాదం ఆపజ్జన్తి వినయపిటకే పోత్థకం దిస్వా మిచ్ఛాదిట్ఠికతవేదిబ్రాహ్మణో వియ. **ఉపరూపరిపసాదభావాయా**తి భియ్యో భియ్యో పసాదుప్పాదనత్థం. యేపి హి సాసనే పసన్నా కులపుత్తా, తేపి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిం వా ఞత్వా యథాపఞ్ఞత్తం పటిపజ్జమానే భిక్ఖూ వా దిస్వా ‘‘అహో, అయ్యా, దుక్కరకారినో, యే యావజీవం ఏకభత్తం బ్రహ్మచరియం వినయసంవరం అనుపాలేన్తీ’’తి భియ్యో భియ్యో పసీదన్తి.

సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితత్థన్తి పరియత్తిసద్ధమ్మో, పటిపత్తిసద్ధమ్మో, అధిగమసద్ధమ్మోతి తివిధస్సపి సద్ధమ్మస్స చిరట్ఠితత్థం. తత్థ పిటకత్తయసఙ్గహితం సబ్బమ్పి బుద్ధవచనం **పరియత్తిసద్ధమ్మో** నామ. తేరస ధుతగుణా, చుద్దస ఖన్ధకవత్తాని, ద్వేఅసీతి మహావత్తాని, సీలసమాధివిపస్సనాతి అయం **పటిపత్తిసద్ధమ్మో** నామ. చత్తారో అరియమగ్గా చత్తారి చ సామఞ్ఞఫలాని నిబ్బానఞ్చాతి అయం **అధిగమసద్ధమ్మో** నామ. సో సబ్బో యస్మా సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా సతి భిక్ఖూ సిక్ఖాపదఞ్చ తస్స విభఙ్గఞ్చ తదత్థజోతనత్థం అఞ్ఞఞ్చ బుద్ధవచనం పరియాపుణన్తి, యథాపఞ్ఞత్తఞ్చ పటిపజ్జమానా పటిపత్తిం పూరేత్వా పటిపత్తియా అధిగన్తబ్బం లోకుత్తరధమ్మం అధిగచ్ఛన్తి, తస్మా సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా చిరట్ఠితికో హోతి.

పఞ్చవిధస్సపి వినయస్సాతి తదఙ్గవినయాదివసేన పఞ్చప్పకారస్స వినయస్స. **వినయట్ఠకథాయం** (పారా॰ అట్ఠ॰ ౩౯) పన సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా సతి సంవరవినయో చ పహానవినయో చ సమథవినయో చ పఞ్ఞత్తివినయో చాతి చతుబ్బిధోపి వినయో అనుగ్గహితో హోతి ఉపత్థమ్భితో సుపత్థమ్భితో. తేన వుత్తం ‘‘**వినయానుగ్గహాయా**’’తి. తత్థ **సంవరవినయో**తి సీలసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి పఞ్చవిధోపి సంవరో యథాసకం సంవరితబ్బానం వినేతబ్బానఞ్చ కాయదుచ్చరితాదీనం సంవరణతో సంవరో, వినయనతో వినయోతి వుచ్చతి. **పహానవినయో**తి తదఙ్గప్పహానం, విక్ఖమ్భనప్పహానం, సముచ్ఛేదప్పహానం, పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం, నిస్సరణప్పహానన్తి పఞ్చవిధమ్పి పహానం యస్మా చాగట్ఠేన పహానం, వినయనట్ఠేన వినయో, తస్మా పహానవినయోతి వుచ్చతి. **సమథవినయో**తి సత్త అధికరణసమథా. **పఞ్ఞత్తివినయో**తి సిక్ఖాపదమేవ. సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా హి విజ్జమానాయ ఏవ సిక్ఖాపదసమ్భవతో సిక్ఖాపదసఙ్ఖాతో పఞ్ఞత్తివినయోతి సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తియా అనుగ్గహితో హోతి.

౨౦౨-౨౩౦. భిక్ఖూనం పఞ్చాతి నిదానపారాజికసఙ్ఘాదిసేసానియతవిత్థారుద్దేసవసేన పఞ్చ భిక్ఖూనం ఉద్దేసా. **భిక్ఖునీనం చత్తారో**తి భిక్ఖూనం వుత్తేసు అనియతుద్దేసం ఠపేత్వా అవసేసా చత్తారో.

ఏహిభిక్ఖూపసమ్పదాతి "ఏహి భిక్ఖూ"తి వచనమత్తేన పఞ్ఞత్తఉపసమ్పదా. భగవా హి ఏహిభిక్ఖుభావాయ ఉపనిస్సయసమ్పన్నం పుగ్గలం దిస్వా రత్తపంసుకూలన్తరతో సువణ్ణవణ్ణం దక్ఖిణహత్థం నీహరిత్వా బ్రహ్మఘోసం నిచ్ఛారేన్తో "ఏహి భిక్ఖు, చర బ్రహ్మచరియం సమ్మా దుక్ఖస్స అన్తకిరియాయా"తి వదతి. తస్స సహేవ భగవతో వచనేన గిహిలిఙ్గం అన్తరధాయతి, పబ్బజ్జా చ ఉపసమ్పదా చ రుహతి, భణ్డు కాసావవసనో హోతి – ఏకం నివాసేత్వా ఏకం పారుపిత్వా ఏకం అంసే ఠపేత్వా వామఅంసకూటే ఆసత్తనీలుప్పలవణ్ణమత్తికాపత్తో.

> "తిచీవరఞ్చ పత్తో చ, వాసి సూచి చ బన్ధనం;
>
> పరిస్సావనేన అట్ఠేతే, యుత్తయోగస్స భిక్ఖునో"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౫; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౯౪; ౨.౩౪౯; అ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౪.౧౯౮; పారా॰ అట్ఠ॰ ౪౫ పదభాజనీయవణ్ణనా; అప॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; బు॰ వం॰ అట్ఠ॰ ౨౭.అవిదూరేనిదానకథా; జా॰ అట్ఠ॰ ౧.అవిదూరేనిదానకథా; మహాని॰ అట్ఠ॰ ౨౦౬) –

ఏవం వుత్తేహి అట్ఠహి పరిక్ఖారేహి సరీరే పటిముక్కేహియేవ వస్ససతికత్థేరో వియ ఇరియాపథసమ్పన్నో బుద్ధాచరియకో బుద్ధుపజ్ఝాయకో సమ్మాసమ్బుద్ధం వన్దమానోయేవ తిట్ఠతి.

సరణగమనూపసమ్పదాతి "బుద్ధం సరణం గచ్ఛామీ"తిఆదినా నయేన తిక్ఖత్తుం వాచం భిన్దిత్వా వుత్తేహి తీహి సరణగమనేహి అనుఞ్ఞాతఉపసమ్పదా. **ఓవాదూపసమ్పదాతి** ఓవాదప్పటిగ్గహణఉపసమ్పదా. సా చ "తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'తిబ్బం మే హిరోత్తప్పం, పచ్చుపట్ఠితం భవిస్సతి థేరేసు నవేసు మజ్ఝిమేసూ'తి. ఏవఞ్హి తే, కస్సప, సిక్ఖితబ్బం. తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'యం కిఞ్చి ధమ్మం సుణిస్సామి కుసలూపసంహితం, సబ్బం తం అట్ఠిం కత్వా మనసి కరిత్వా సబ్బచేతసా సమన్నాహరిత్వా ఓహితసోతో ధమ్మం సుణిస్సామీ'తి, ఏవఞ్హి తే, కస్సప, సిక్ఖితబ్బం. తస్మాతిహ తే, కస్సప, ఏవం సిక్ఖితబ్బం 'సాతసహగతా చ మే కాయగతాసతి న విజహిస్సతీ'తి, ఏవఞ్హి తే, కస్సప, సిక్ఖితబ్బ"న్తి (సం॰ ని॰ ౨.౧౫౪) ఇమినా ఓవాదప్పటిగ్గహణేన మహాకస్సపత్థేరస్స అనుఞ్ఞాతఉపసమ్పదా.

పఞ్హబ్యాకరణూపసమ్పదా నామ సోపాకస్స అనుఞ్ఞాతఉపసమ్పదా. భగవా కిర పుబ్బారామే అనుచఙ్కమన్తం సోపాకసామణేరం "ఉద్ధుమాతకసఞ్ఞాతి వా, సోపాక, రూపసఞ్ఞాతి వా ఇమే ధమ్మా నానత్థా నానాబ్యఞ్జనా, ఉదాహు ఏకత్థా బ్యఞ్జనమేవ నాన"న్తి దస అసుభనిస్సితే పఞ్హే పుచ్ఛి. సో బ్యాకాసి. భగవా తస్స సాధుకారం దత్వా "కతివస్సోసి, త్వం సోపాకా"తి పుచ్ఛి. సత్తవస్సోహం భగవాతి. సోపాక, త్వం మమ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేన సద్ధిం సంసన్దిత్వా పఞ్హే బ్యాకాసీతి ఆరద్ధచిత్తో ఉపసమ్పదం అనుజాని. అయం పఞ్హబ్యాకరణూపసమ్పదా.

ఞత్తిచతుత్థఉపసమ్పదా నామ భిక్ఖూనం ఏతరహి ఉపసమ్పదా. **గరుధమ్మూపసమ్పదాతి** గరుధమ్మప్పటిగ్గహణేన ఉపసమ్పదా. సా చ మహాపజాపతియా అట్ఠగరుధమ్మప్పటిగ్గహణేన అనుఞ్ఞాతా . **ఉభతోసఙ్ఘే ఉపసమ్పదా** నామ భిక్ఖునియా భిక్ఖునిసఙ్ఘతో ఞత్తిచతుత్థేన, భిక్ఖుసఙ్ఘతో ఞత్తిచతుత్థేనాతి ఇమేహి ద్వీహి కమ్మేహి అనుఞ్ఞాతా అట్ఠవాచికూపసమ్పదా. **దూతేన ఉపసమ్పదా** నామ అడ్ఢకాసియా గణికాయ అనుఞ్ఞాతా ఉపసమ్పదా.

ఞత్తికమ్మం నవ ఠానాని గచ్ఛతీతి కతమాని నవ ఠానాని గచ్ఛతి? ఓసారణం, నిస్సారణం, ఉపోసథో, పవారణా, సమ్ముతి, దానం, పటిగ్గహం, పచ్చుక్కడ్ఢనం, కమ్మలక్ఖణఞ్ఞేవ నవమన్తి ఏవం వుత్తాని నవ ఠానాని గచ్ఛతి. తత్థ "సుణాతు

మే, భన్తే, సఙ్ఘో, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామస్స ఆయస్మతో ఉపసమ్పదాపేక్ఖో, అనుసిట్ఠో సో మయా, యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామో ఆగచ్ఛేయ్య, ఆగచ్ఛాహీతి వత్తబ్బో"తి (మహావ. ౧౨౬) ఏవం ఉపసమ్పదాపేక్ఖస్స ఓసారణా **ఓసారణా** నామ.

"సుణన్తు మే, ఆయస్మన్తా, అయం ఇత్థన్నామో భిక్ఖు ధమ్మకథికో, ఇమస్స నేవ సుత్తం ఆగచ్ఛతి, నో సుత్తవిభఙ్గో, సో అత్థం అసల్లక్ఖేత్వా బ్యఞ్జనచ్ఛాయాయ అత్థం పటిబాహతి. యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామం భిక్ఖుం వుట్ఠాపేత్వా అవసేసా ఇమం అధికరణం వూపసమేయ్యామా"తి ఏవం ఉబ్బాహికవినిచ్ఛయే ధమ్మకథికస్స భిక్ఖునో నిస్సారణా **నిస్సారణా** నామ.

"సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, అజ్జుపోసథో పన్నరసో. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, సఙ్ఘో ఉపోసథం కరేయ్యా"తి ఏవం ఉపోసథకమ్మవసేన ఠపితా ఞత్తి **ఉపోసథో** నామ.

"సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, అజ్జ పవారణా పన్నరసీ. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, సఙ్ఘో పవారేయ్యా"తి ఏవం పవారణాకమ్మవసేన ఠపితా ఞత్తి **పవారణా** నామ.

"సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామస్స ఆయస్మతో ఉపసమ్పదాపేక్ఖో. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామం అనుసాసేయ్య"న్తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామం అనుసాసేయ్యా"తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామం అన్తరాయికే ధమ్మే పుచ్ఛేయ్య"న్తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామం అన్తరాయికే ధమ్మే పుచ్ఛేయ్యా"తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామం వినయం పుచ్ఛేయ్య"న్తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామం వినయం పుచ్ఛేయ్యా"తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామేన వినయం పుట్ఠో విస్సజ్జేయ్య"న్తి, "యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, ఇత్థన్నామో ఇత్థన్నామేన వినయం పుట్ఠో విస్సజ్జేయ్యా"తి ఏవం అత్తానం వా పరం వా సమ్మన్నితుం ఠపితా ఞత్తి **సమ్ముతి** నామ.

"సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, ఇదం చీవరం ఇత్థన్నామస్స భిక్ఖునో నిస్సగ్గియం సఙ్ఘస్స నిస్సట్ఠం. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, సఙ్ఘో ఇమం చీవరం ఇత్థన్నామస్స భిక్ఖునో దదేయ్యా"తి, "యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, ఆయస్మన్తా ఇమం చీవరం ఇత్థన్నామస్స భిక్ఖునో దదేయ్యు"న్తి ఏవం నిస్సట్ఠచీవరపత్తాదీనం దానం **దానం** నామ.

"సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, అయం ఇత్థన్నామో భిక్ఖు ఆపత్తిం సరతి వివరతి ఉత్తానిం కరోతి దేసేతి. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామస్స భిక్ఖునో ఆపత్తిం పటిగ్గణ్హేయ్య"న్తి, "యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, అహం ఇత్థన్నామస్స భిక్ఖునో ఆపత్తిం పటిగ్గణ్హేయ్య"న్తి, తేన వత్తబ్బో "పస్ససీ"తి? ఆమ పస్సామీతి. "ఆయతిం సంవరేయ్యాసీ"తి ఏవం ఆపత్తిప్పటిగ్గహో **పటిగ్గహో** నామ.

"సుణన్తు మే, ఆయస్మన్తా ఆవాసికా, యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, ఇదాని ఉపోసథం కరేయ్యామ, పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసేయ్యామ, ఆగమే కాలే పవారేయ్యామా"తి, తే చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖూ భణ్డనకారకా కలహకారకా సఙ్ఘే అధికరణకారకా తం కాలం అనువసేయ్యుం, ఆవాసికేన భిక్ఖునా బ్యత్తేన పటిబలేన ఆవాసికా భిక్ఖూ ఞాపేతబ్బా "సుణన్తు మే, ఆయస్మన్తా ఆవాసికా, యదాయస్మన్తానం పత్తకల్లం, ఇదాని ఉపోసథం కరేయ్యామ, పాతిమోక్ఖం ఉద్దిసేయ్యామ, ఆగమే జుణ్హే పవారేయ్యామా"తి ఏవం కతా పవారణా **పచ్చుక్కడ్ఢనా** నామ.

సబ్బేహేవ ఏకజ్ఝం సన్నిపతితబ్బం, సన్నిపతిత్వా బ్యత్తేన భిక్ఖునా పటిబలేన సఙ్ఘో ఞాపేతబ్బో “సుణాతు మే, భన్తే, సఙ్ఘో, అమ్హాకం భణ్డనజాతానం కలహజాతానం వివాదాపన్నానం విహరతం బహు అస్సామణకం అజ్ఝాచిణ్ణం భాసితపరిక్కన్తం. సచే మయం ఇమాహి ఆపత్తీహి అఞ్ఞమఞ్ఞం కారేస్సామ, సియాపి తం అధికరణం కక్ఖళత్తాయ వాళత్తాయ భేదాయ సంవత్తేయ్య. యది సఙ్ఘస్స పత్తకల్లం, సఙ్ఘో ఇమం అధికరణం తిణవత్థారకేన వూపసమేయ్య ఠపేత్వా థుల్లవజ్జం, ఠపేత్వా గిహిపటిసంయుత్త”న్తి ఏవం తిణవత్థారకసమథే కతా సబ్బపఠమా సబ్బసఙ్గాహికఞత్తి **కమ్మలక్ఖణం** నామ.

ఞత్తిదుతియం కమ్మం సత్త ఠానాని గచ్ఛతీతి కతమాని సత్త ఠానాని గచ్ఛతి? ఓసారణం , నిస్సారణం, సమ్ముతి, దానం, ఉద్ధరణం, దేసనం, కమ్మలక్ఖణఞ్ఞేవ సత్తమన్తి ఏవం వుత్తాని సత్త ఠానాని గచ్ఛతి. తత్థ వడ్ఢస్స లిచ్ఛవినో పత్తనిక్కుజ్జనవసేన ఖన్ధకే వుత్తా **నిస్సారణా,** తస్సేవ పత్తఉక్కుజ్జనవసేన వుత్తా **ఓసారణా** చ వేదితబ్బా. సీమాసమ్ముతి తిచీవరేన అవిప్పవాససమ్ముతి సన్థతసమ్ముతి భత్తుద్దేసకసేనాసనగ్గాహాపకభణ్డాగారిక- చీవరప్పటిగ్గాహక-చీవరభాజక-యాగుభాజక-ఫలభాజక-ఖజ్జభాజక-అప్పమత్తకవిస్సజ్జక- సాటియగ్గాహాపక-పత్తగ్గాహాపక-ఆరామికపేసక-సామణేరపేసకసమ్ముతీతి ఏతాసం సమ్ముతీనం వసేన **సమ్ముతి** వేదితబ్బా. కథినచీవరదానమతకచీవరదానవసేన **దానం** వేదితబ్బం. కథినుద్ధారణవసేన **ఉద్ధారో** వేదితబ్బో. కుటివత్థువిహారవత్థుదేసనావసేన **దేసనా** వేదితబ్బా. యా పన తిణవత్థారకసమథే సబ్బసఙ్గాహికఞత్తిఞ్చ ఏకేకస్మిం పక్ఖే ఏకేకం ఞత్తిఞ్చాతి తిస్సోపి ఞత్తియో ఠపేత్వా పున ఏకస్మిం పక్ఖే ఏకా, ఏకస్మిం పక్ఖే ఏకాతి ద్వేపి ఞత్తిదుతియకమ్మవాచా వుత్తా. తాసం వసేన **కమ్మలక్ఖణం** వేదితబ్బం.

ఞత్తిచతుత్థకమ్మం సత్త ఠానాని గచ్ఛతీతి కతమాని సత్త ఠానాని గచ్ఛతి? ఓసారణం, నిస్సారణం, సమ్ముతి, దానం, నిగ్గహం, సమనుభాసనం, కమ్మలక్ఖణఞ్ఞేవ సత్తమన్తి ఏవం వుత్తాని సత్త ఠానాని గచ్ఛతి. తత్థ తజ్జనీయకమ్మాదీనం సత్తన్నం కమ్మానం వసేన **నిస్సారణా,** తేసంయేవ చ కమ్మానం పటిప్పస్సమ్భనవసేన **ఓసారణా** వేదితబ్బా. భిక్ఖునోవాదకసమ్ముతివసేన **సమ్ముతి** వేదితబ్బా. పరివాసదానమానత్తదానవసేన **దానం** వేదితబ్బం. మూలాయపటికస్సనకమ్మవసేన **నిగ్గహో** వేదితబ్బో. ఉక్ఖిత్తానువత్తకా, అట్ఠ యావతతియకా, అరిట్ఠో, చణ్డకాళీ చ ఇమేతే యావతతియకాతి ఇమాసం ఏకాదసన్నం సమనుభాసనానం వసేన **సమనుభాసనా** వేదితబ్బా. ఉపసమ్పదకమ్మఅబ్భానకమ్మవసేన **కమ్మలక్ఖణం** వేదితబ్బం.

ధమ్మసమ్ముఖతాతిఆదీసు యేన ధమ్మేన, యేన వినయేన, యేన సత్థుసాసనేన సఙ్ఘో కమ్మం కరోతి, అయం **ధమ్మసమ్ముఖతా, వినయసమ్ముఖతా, సత్థుసాసనసమ్ముఖతా**. తత్థ **ధమ్మో**తి భూతవత్థు. **వినయో**తి చోదనా చేవ సారణా చ. **సత్థుసాసనం** నామ ఞత్తిసమ్పదా చేవ అనుసావనసమ్పదా చ. యావతికా భిక్ఖూ కమ్మప్పత్తా, తే ఆగతా హోన్తి, ఛన్దారహానం ఛన్దో ఆహటో హోతి, సమ్ముఖీభూతా నప్పటిక్కోసన్తి, అయం **సఙ్ఘసమ్ముఖతా**. యస్స సఙ్ఘో కమ్మం కరోతి, తస్స సమ్ముఖీభావో **పుగ్గలసమ్ముఖతా**. సేసమేత్థ వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

దుకనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

తికనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. బాలవగ్గో

౧. భయసుత్తవణ్ణనా

౧. తికనిపాతస్స పఠమే **భయన్తి** భీతి చేతసో బ్యధోతి ఆహ ‘‘**చిత్తుత్రాసో**’’తి. **ఉపద్దవోతి** అన్తరాయో. తస్స పన విక్ఖేపకారణత్తా వుత్తం ‘‘**అనేకగ్గతాకారో**’’తి. **ఉపసగ్గోతి** ఉపసజ్జనం, దేవతోపపీళాదినా అప్పటికారవిఘాతాపత్తి. సా పన యస్మా పటికారాభావేన విహఞ్ఞమానస్స కిఞ్చి కాతుం అసమత్థస్స ఓసీదనకారణం, తస్మా వుత్తం ‘‘**తత్థ తత్థ లగ్గనాకారో**’’తి. **యథావుత్తే దివసే అనాగచ్ఛన్తేసూతి** వఞ్చేత్వా ఆగన్తుం నియమితదివసే అనాగచ్ఛన్తేసు. **ద్వారే అగ్గిం దత్వాతి** బహి అనిక్ఖమనత్థాయ ద్వారే అగ్గిం దత్వా.

నళేహి ఛన్నపటిచ్ఛన్నాతి నళేహి తిణచ్ఛదనసఙ్ఖేపేన ఉపరి ఛాదేత్వా తేహియేవ దారుకుటికనియామేన పరితోపి ఛాదితా. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా తిణేహి ఛన్నతం సేససమ్భారానం రుక్ఖమయతఞ్చ అతిదిసతి.

విధవపుత్తేతి అన్తభావోపలక్ఖణం. తే హి నిప్పితికా అవినీతా అసంయతా యం కిఞ్చి కారినో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

భయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. లక్ఖణసుత్తవణ్ణనా

౨. దుతియే లక్ఖీయతి బాలో అయన్తి ఞాయతి ఏతేనాతి లక్ఖణం, కమ్మం లక్ఖణమేతస్సాతి **కమ్మలక్ఖణోతి** ఆహ ‘‘**కాయద్వారాదిపవత్తం కమ్మ**’’న్తిఆది. అపదీయన్తి దోసా ఏతేన రక్ఖీయన్తి, లూయన్తి ఛిజ్జన్తి వాతి అపదానం, సత్తానం సమ్మా, మిచ్ఛా వా పవత్తప్పయోగో. తేన సోభతీతి **అపదానసోభనీ** . తేనాహ ‘‘**పఞ్ఞా నామా**’’తిఆది. **అత్తనో చరితేనేవాతి** అత్తనో చరియాయ ఏవ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

లక్ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. చిన్తీసుత్తాదివణ్ణనా

౩-౪. తతియే **ఏతేహీతి** దుచ్చిన్తితచిన్తితాదీహి. ఏతేన లక్ఖణసద్దస్స సరణత్థతమాహ. **తానేవాతి** లక్ఖణాని ఏవ. **అస్సాతి** బాలస్స. బాలో అయన్తి నిమీయతి సఞ్జానీయతి ఏతేహీతి **బాలనిమిత్తాని**. అపదానం వుచ్చతి, విఖ్యాతం కమ్మం, దుచ్చిన్తితచిన్తితాదీని చ బాలే విఖ్యాతాని అసాధారణభావేన. తస్మా ‘‘**బాలస్స అపదానానీ**’’తి. అభిజ్ఝాదీహి దుట్ఠం దూసితం చిన్తితం దుచ్చిన్తితం, తం చిన్తేతీతి **దుచ్చిన్తితచిన్తీ**. లోభాదీహి దుట్ఠం భాసితం ముసావాదాదిం భాసతీతి **దుబ్భాసితభాసీ**. తేసంయేవ వసేన కత్తబ్బతో దుక్కటకమ్మం పాణాతిపాతాదిం కరోతీతి **దుక్కటకమ్మకారీ**. తేనాహ ‘‘**చిన్తయన్తో**’’తిఆది. **వుత్తానుసారేనాతి** “బాలో అయ”న్తిఆదినా వుత్తస్స అత్థవచనస్స “పణ్డితో అయన్తి ఏతేహి లక్ఖీయతీ”తిఆదినా అనుస్సరణేన. **మనోసుచరితాదీనం వసేనాతి** “చిన్తయన్తో అనభిజ్ఝాబ్యాపాదసమ్మాదస్సనవసేన సుచిన్తితమేవ చిన్తేతీ”తిఆదినా మనోసుచరితాదీనం తిణ్ణం సుచరితానం వసేన యోజేతబ్బాని. చతుత్థం వుత్తనయత్తా ఉత్తానత్థమేవ.

చిన్తీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. అయోనిసోసుత్తాదివణ్ణనా

౯-౧౦. పఞ్చమే **కతి ను ఖో అనుస్సతిట్ఠానానీ**తిఆది ఛక్కే ఆవి భవిస్సతీతి. **ఏవం చిన్తిత**న్తి అయోనిసో చిన్తితం. **అపఞ్హమేవ పఞ్హన్తి కథేసీ**తి అపఞ్హమేవ పఞ్హో అయన్తి మఞ్ఞమానో విస్సజ్జేసి. **దసవిధం బ్యఞ్జనబుద్ధిం అపరిహాపేత్వా**తి –

> "సిథిలం ధనితఞ్చ దీఘరస్సం, గరుకం లహుకఞ్చ నిగ్గహీతం;
>
> సమ్బన్ధం వవత్థితం విముత్తం, దసధా బ్యఞ్జనబుద్ధియా పభేదో"తి. (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౯౦; మ. ని. అట్ఠ. ౨.౨౯౧; పరి. అట్ఠ. ४౮౫; వి. సఙ్గ. అట్ఠ. ౨౫౨) –

ఏవం వుత్తం దసవిధం బ్యఞ్జనబుద్ధిం అపరిహాపేత్వా.

తత్థ ఠానకరణాని సిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం అక్ఖరం **సిథిలం,** తానియేవ ధనితాని అసిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం అక్ఖరం **ధనితం**. ద్విమత్తకాలం **దీఘం,** ఏకమత్తకాలం **రస్సం. గరుక**న్తి దీఘమేవ, యం వా "ఆయస్మతో బుద్ధరక్ఖితత్థేరస్సా"తి సంయోగపరం కత్వా వుచ్చతి, **లహుక**న్తి రస్సమేవ, యం వా "ఆయస్మతో బుద్ధరక్ఖితథేరస్సా"తి ఏవం విసంయోగపరం కత్వా వుచ్చతి. **నిగ్గహీత**న్తి యం కరణాని నిగ్గహేత్వా అవిస్సజ్జేత్వా అవివటేన ముఖేన సానునాసికం కత్వా వత్తబ్బం. **సమ్బన్ధ**న్తి యం పరపదేన సమ్బన్ధిత్వా "తుణ్హస్సా"తి వుచ్చతి. **వవత్థిత**న్తి యం పరపదేన అసమ్బన్ధం కత్వా విచ్ఛిన్దిత్వా "తుణ్హీ అస్సా"తి వుచ్చతి. **విముత్త**న్తి యం కరణాని అనిగ్గహేత్వా విస్సజ్జేత్వా వివటేన ముఖేన సానునాసికం అకత్వా వుచ్చతి. **దసధా బ్యఞ్జనబుద్ధియా పభేదో**తి ఏవం సిథిలాదివసేన బ్యఞ్జనబుద్ధియా అక్ఖరుప్పాదకచిత్తస్స దసప్పకారేన పభేదో. సబ్బాని హి అక్ఖరాని చిత్తసముట్ఠానాని యథాధిప్పేతత్థబ్యఞ్జనతో బ్యఞ్జనాని చ.

''**అట్ఠానం ఖో ఏతం, ఆవుసో సారిపుత్తా**''తిఆది పఞ్చకే ఆవి భవిస్సతి. ''**కతి ను ఖో, ఆనన్ద, అనుస్సతిట్ఠానానీ**''తిఆది పన ఛక్కే ఆవి భవిస్సతి. ఛట్ఠాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

అయోనిసోసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

బాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. రథకారవగ్గో

౧. ఞాతసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే ఞాతోయేవ పఞ్ఞాతోతి ఆహ **‘‘ఞాతో పఞ్ఞాతో’’**తి. కస్స అననులోమికేతి ఆహ **‘‘సాసనస్సా’’**తి, సాసనస్స అననులోమికే అప్పతిరూపేతి అత్థో. ఇదాని అననులోమికసద్దస్స నిబ్బచనం దస్సేన్తో **‘‘న అనులోమేతీతి అననులోమిక’’**న్తి ఆహ . **సాసనస్సా**తి వా సాసనన్తి అత్థో. సాసనం న అనులోమేతీతి అననులోమికన్తి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో దట్ఠబ్బో. **సభాగవిసభాగ**న్తి లిఙ్గతో సభాగవిసభాగం. **‘‘వియపుగ్గలే’’తి ఆహా**తి లిఙ్గసభాగేహి అవిసేసేత్వా ఆహ. **ఉమ్మాదం పాపుణీ**తి సో కిర సీలం అధిట్ఠాయ పిహితద్వారగబ్భే సయనపిట్ఠే నిసీదిత్వా భరియం ఆరబ్భ మేత్తం భావేన్తో మేత్తాముఖేన ఉప్పన్నేన రాగేన అన్ధీకతో భరియాయ సన్తికం గన్తుకామో ద్వారం అసల్లక్ఖేత్వా భిత్తిం భిన్దిత్వాపి నిక్ఖమితుకామతాయ భిత్తిం పహరన్తో సబ్బరత్తిం భిత్తియుద్ధమకాసి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఞాతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సారణీయసుత్తవణ్ణనా

౧౨. దుతియే **చతుపారిసుద్ధిసీలమ్పి పబ్బజ్జానిస్సితమేవా**తి ఇమినా పబ్బజ్జూపగతసమనన్తరమేవ చతుపారిసుద్ధిసీలమ్పి సమాదిన్నమేవ హోతీతి దస్సేతి. **మగ్గసన్నిస్సితానేవ హోన్తీ**తి మగ్గాధిగమత్థాయ పటిపజ్జితబ్బత్తా కసిణపరికమ్మాదీని మగ్గసన్నిస్సితానేవ హోన్తి, తస్మా మగ్గగ్గహణేనేవ తేసమ్పి గహణం వేదితబ్బం, తేహి వినా మగ్గాధిగమస్స అసమ్భవతోతి అధిప్పాయో.

అగ్గమగ్గాధిగమేన అసమ్మోహప్పటివేధస్స సిఖాపత్తత్తా మగ్గధమ్మేసు వియ ఫలధమ్మేసుపి సాతిసయో అసమ్మోహోతి **‘‘సయం అభిఞ్ఞా’’**తి వుత్తం, సామం జానిత్వాతి అత్థో. తథా జాననా పనస్స సచ్ఛికరణం అత్తపచ్చక్ఖకిరియాతి **‘‘సచ్ఛికత్వా’’**తి వుత్తం. తేనాహ **‘‘అత్తనావ అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ పచ్చక్ఖం కత్వా’’**తి. తథా సచ్ఛికిరియా చస్స అత్తని పటిలాభోతి ‘‘ఉపసమ్పజ్జా’’తి వుత్తన్తి ఆహ ‘‘పటిలభిత్వా’’తి.

సారణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆసంససుత్తవణ్ణనా

౧౩. తతియే **సన్తో**తి ఏత్థ **సన్త**-సద్దో ‘‘దీఘం సన్తస్స యోజన’’న్తిఆదీసు (ధ. ప. ౬౦) కిలన్తభావే ఆగతో. ‘‘అయఞ్చ వితక్కో, అయఞ్చ విచారో సన్తో హోన్తి సమితా’’తిఆదీసు (విభ. ౫౭౬) నిరుద్ధభావే. ‘‘అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో, గమ్భీరో దుద్దసో దురనుబోధో సన్తో పణీతో’’తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౬౭; మ. ని. ౧.౨౮౧; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౭-౮) సన్తఞాణగోచరతాయం. ‘‘ఉపసన్తస్స సదా సతిమతో’’తిఆదీసు (ఉదా. ౨౭) కిలేసవూపసమే. ‘‘సన్తో హవే సబ్భి పవేదయన్తీ’’తిఆదీసు (ధ. ప. ౧౫౧) సాధూసు. ‘‘పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, మహాచోరా సన్తో సంవిజ్జమానా’’తిఆదీసు (పారా. ౧౯౫)

అత్థిభావే. ఇధాపి అత్థిభావేయేవాతి ఆహ "**సన్తీతి అత్థి ఉపలబ్భన్తీ**"తి. తత్థ **అత్థీ**తి లోకసఙ్కేతవసేన సంవిజ్జన్తి. అత్థిభావో హేత్థ పుగ్గలసమ్బన్ధేన వుత్తత్తా లోకసమఞ్ఞావసేనేవ వేదితబ్బో, న పరమత్థవసేన. అత్థీతి చేతం నిపాతపదం దట్ఠబ్బం "అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦) వియ.

సంవిజ్జమానాతి ఉపలబ్భమానా. యఞ్హి సంవిజ్జతి, తం ఉపలబ్భతి. తేనాహ "**సంవిజ్జమానాతి తస్సేవ వేవచన**"న్తి. **అనానో**తి పత్థనారహితో. తేనాహ "**అపత్థనో**"తి. ఆసంసతి పత్థేతీతి **ఆసంసో**. వేణుపేత్తాదివిలీవేహి సుప్పాదిభాజనకారకా **విలీవకారకా**. మిగమచ్ఛాదీనం నిసాదనతో **నేసాదా,** మాగవికమచ్ఛబన్ధాదయో. రథేసు చమ్మేన నహనకరణతో **రథకారా** , ధమ్మకారా. పుఇతి కరీసస్స నామం, తం కుసేన్తి అపనేన్తీతి **పుక్కుసా,** పుప్ఫచ్ఛడ్డకా.

దుబ్బణ్ణోతి విరూపో. **ఓకోటిమకో**తి ఆరోహాభావేన హేట్ఠిమకో, రస్సకాయోతి అత్థో. తేనాహ "**లకుణ్డకో**"తి. లకు వియ ఘటికా వియ డేతి పవత్తతీతి హి **లకుణ్డకో,** రస్సో. కణతి నిమీలతీతి **కాణో**. తం పనస్స నిమీలనం ఏకేన అక్ఖినా ద్వీహిపి చాతి ఆహ "**ఏకక్ఖికాణో వా ఉభయక్ఖికాణో వా**"తి. కుణనం కుణో, హత్థవేకల్లం. తం ఏతస్స అత్థీతి **కుణీ. ఖఞ్జో** వుచ్చతి పాదవికలో. హేట్ఠిమకాయసఙ్ఖాతో సరీరస్స పక్ఖో పదేసో హతో అస్సాతి **పక్ఖహతో**. తేనాహ "**పీఠసప్పీ**"తి. పదీపే పదీపనే ఏతబ్బం నేతబ్బన్తి **పదీపేయ్యం,** తేలాదిఉపకరణం.

ఆసం న కరోతీతి రజ్జాభిసేకే కనిట్ఠో పత్థనం న కరోతి జేట్ఠే సతి కనిట్ఠస్స అనధికారత్తా. అభిసేకం అరహతీతి అభిసేకారహో, **న అభిసేకారహో** కాణకుణిఆదిదోససమన్నాగతో.

సీలస్స దుట్ఠు నామ నత్థి, తస్మా అభావత్థో ఇధ దు-సద్దోతి ఆహ "**నిస్సీలో**"తి. "పాపం పాపేన సుకర"న్తిఆదీసు (ఉదా॰ ౪౮; చూళవ॰ ౩౪౩) వియ పాప-సద్దో నిహీనపరియాయోతి ఆహ "**లామకధమ్మో**"తి. సీలవిపత్తియా వా **దుస్సీలో**. దిట్ఠివిపత్తియా **పాపధమ్మో**. కాయవాచాసంవరభేదేన వా **దుస్సీలో,** మనోసంవరభేదేన, సతిసంవరాదిభేదేన వా **పాపధమ్మో**. అసుద్ధప్పయోగతాయ **దుస్సీలో,** అసుద్ధాసయతాయ **పాపధమ్మో**. కుసలసీలవిరహేన **దుస్సీలో,** అకుసలసీలసమన్నాగమేన **పాపధమ్మో. అసుచీ**హీతి అపరిసుద్ధేహి. **సఙ్కాహి సరితబ్బసమాచారో**తి "ఇమస్స మఞ్ఞే ఇదం కమ్మ"న్తి ఏవం పరేహి సఙ్కాయ సరితబ్బసమాచారో. తేనాహ "**కిఞ్చిదేవా**"తిఆది. **అత్తనాయేవ వా సఙ్కాహి సరితబ్బసమాచారో**తి ఏతేనపి కమ్మసాధనతంయేవ సఙ్కస్సరసద్దస్స దస్సేతి. అత్తనో సఙ్కాయ పరేసం సమాచారకిరియం సరతి ఆసఙ్కతి విధావతీతిపి **సఙ్కస్సరసమాచారో**తి ఏవమేత్థ కత్తుసాధనతాపి దట్ఠబ్బా. తస్స హి ద్వే తయో జనే కథేన్తే దిస్వా "మమ దోసం మఞ్ఞే కథేన్తీ"తి తేసం సమాచారం సఙ్కాయ సరతి ధావతి.

ఏవంపటిఞ్ఞోతి సలాకగ్గహణాదీసు "కిత్తకా విహారే సమణా"తి గణనాయ ఆరద్ధాయ "అహమ్పి సమణో, అహమ్పి సమణో"తి పటిఞ్ఞం దత్వా సలాకగ్గహణాదీని కరోతీతి సమణో అహన్తి ఏవంసమణప్పటిఞ్ఞో. **సుమ్భకపత్తధరే**తి మత్తికాపత్తధరే. **పూతినా కమ్మే**నాతి సంకిలిట్ఠకమ్మేన, నిగ్గుణతాయ వా గుణసారవిరహితత్తా **అన్తోపూతి**. కసమ్బుకచవరో జాతో సఞ్జాతో అస్సాతి **కసమ్బుజాతో**తి ఆహ "**సఞ్జాతరాగాదికచవరో**"తి. అథ వా కసమ్బు వుచ్చతి తిన్తకుణపకసటం ఉదకం, ఇమస్మిఞ్చ సాసనే దుస్సీలో నామ జిగుచ్ఛనీయత్తా తిన్తకుణపఉదకసదిసో, తస్మా కసమ్బు వియ జాతోతి **కసమ్బుజాతో. లోకుత్తరధమ్మఉపనిస్సయస్స నత్థితాయా**తి యత్థ పతిట్ఠితేన సక్కా భవేయ్య అరహత్తం లద్ధుం, తస్సా

పతిట్ఠాయ భిన్నత్తా వుత్తం. **మహాసీలస్మిం పరిపూరకారితాయా**తి యత్థ పతిట్ఠితేన సక్కా భవేయ్య అరహత్తం పాపుణితుం, తస్మిం పరిపూరకారితాయ.

ఆసంససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చక్కవత్తిసుత్తవణ్ణనా

౧౪. చతుత్థే **చతూహి సఙ్గహవత్థూహీ**తి దానపియవచనఅత్థచరియాసమానత్తతాసఙ్ఖాతేహి చతూహి సఙ్గహకారణేహి. **చక్కం వత్తేతీ**తి ఆణాచక్కం పవత్తేతి. **చక్క**న్తి వా ఇధ రతనచక్కం వేదితబ్బం. అయఞ్హి చక్కసద్దో సమ్పత్తియం, లక్ఖణే, రథఙ్గే, ఇరియాపథే, దానే, రతనధమ్మఖురచక్కాదీసు చ దిస్సతి. "చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని, యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సాన"న్తిఆదీసు (అ. ని. ౪.౩౧) హి సమ్పత్తియం దిస్సతి. "పాదతలేసు చక్కాని జాతానీ"తి (దీ. ని. ౨.౩౫; ౩.౨౦౪) ఏత్థ లక్ఖణే. "చక్కంవ వహతో పద"న్తి (ధ. ప. ౧) ఏత్థ రథఙ్గే. "చతుచక్కం నవద్వార"న్తి (సం. ని. ౧.౨౯) ఏత్థ ఇరియాపథే. "దదం భుఞ్జ మా చ పమాదో, చక్కం వత్తయ సబ్బపాణిన"న్తి (జా. ౧.౭.౧౪౯) ఏత్థ దానే. "దిబ్బం చక్కరతనం పాతురహోసీ"తి (దీ. ని. ౨.౨౪౩) ఏత్థ రతనచక్కే. "మయా పవత్తితం చక్క"న్తి (సు. ని. ౫౬౨) ఏత్థ ధమ్మచక్కే. "ఇచ్ఛాహతస్స పోసస్స, చక్కం భమతి మత్థకే"తి (జా. ౧.౫.౧౦౩) ఏత్థ ఖురచక్కే. "ఖురపరియన్తేన చక్కేనా"తి (దీ. ని. ౧.౧౬౬) ఏత్థ పహరణచక్కే. "అసనివిచక్క"న్తి (దీ. ని. ౩.౬౧) ఏత్థ అసనిమణ్డలే. ఇధ పనాయం రతనచక్కే దట్ఠబ్బో.

కిత్తావతా పనాయం చక్కవత్తీ నామ హోతి? ఏకఙ్గులద్వఙ్గులమత్తమ్పి చక్కరతనం ఆకాసం అబ్భుగ్గన్త్వా పవత్తతి. సబ్బచక్కవత్తీనఞ్హి నిసిన్నాసనతో ఉట్ఠహిత్వా చక్కరతనసమీపం గన్త్వా హత్థిసోణ్డసదిసపనాళిం సువణ్ణభిఙ్గారం ఉక్ఖిపిత్వా ఉదకేన అబ్భుక్కిరిత్వా "అభివిజినాతు భవం చక్కరతన"న్తి వచనసమనన్తరమేవ వేహాసం అబ్భుగ్గన్త్వా చక్కరతనం పవత్తతీతి. యస్స పవత్తిసమకాలమేవ, సో రాజా చక్కవత్తీ నామ హోతి.

ధమ్మోతి దసకుసలకమ్మపథధమ్మో, దసవిధం వా చక్కవత్తివత్తం. దసవిధే వా కుసలధమ్మే అగరహితే వా రాజధమ్మే నియుత్తోతి **ధమ్మికో**. తేన చ ధమ్మేన సకలలోకం రఞ్జేతీతి **ధమ్మరాజా**. ధమ్మేన వా లద్ధరజ్జత్తా **ధమ్మరాజా**. చక్కవత్తీహి ధమ్మేన ఞాయేన రజ్జం అధిగచ్ఛతి, న అధమ్మేన. **దసవిధేన చక్కవత్తివత్తేనా**తి దసప్పభేదేన చక్కవత్తీనం వత్తేన.

కిం పన తం దసవిధం చక్కవత్తివత్తన్తి? వుచ్చతే –

> "కతమం పన తం, దేవ, అరియం చక్కవత్తివత్తన్తి? తేన హి త్వం, తాత, ధమ్మంయేవ నిస్సాయ ధమ్మం సక్కరోన్తో ధమ్మం గరుం కరోన్తో ధమ్మం మానేన్తో ధమ్మం పూజేన్తో ధమ్మం అపచాయమానో ధమ్మద్ధజో ధమ్మకేతు ధమ్మాధిపతేయ్యో ధమ్మికం రక్ఖావరణగుత్తిం సంవిదహస్సు అన్తోజనస్మిం బలకాయస్మిం ఖత్తియేసు అనుయన్తేసు బ్రాహ్మణగహపతికేసు నేగమజానపదేసు సమణబ్రాహ్మణేసు మిగపక్ఖీసు. మా చ తే, తాత, విజితే అధమ్మకారో పవత్తిత్థ. యే చ తే, తాత, విజితే అధనా అస్సు, తేసఞ్చ ధనమనుప్పదేయ్యాసి. యే చ తే, తాత, విజితే సమణబ్రాహ్మణా మదప్పమాదా పటివిరతా ఖన్తిసోరచ్చే నివిట్ఠా ఏకమత్తానం దమేన్తి, ఏకమత్తానం సమేన్తి,

ఏకమత్తానం పరినిబ్బాపేన్తి. తే కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమిత్వా పరిపుచ్ఛేయ్యాసి పరిగ్గణ్హేయ్యాసి – ‘కిం, భన్తే, కుసలం కిం అకుసలం, కిం సావజ్జం కిం అనవజ్జం, కిం సేవితబ్బం కిం న సేవితబ్బం, కిం మే కరియమానం దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ అస్స, కిం వా పన మే కరియమానం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ అస్సా’తి. తేసం సుత్వా యం అకుసలం, తం అభినివజ్జేయ్యాసి, యం కుసలం, తం సమాదాయ వత్తేయ్యాసి. ఇదం ఖో, తాత, తం అరియం చక్కవత్తివత్త”న్తి –

ఏవం **చక్కవత్తిసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౩.౮౪) ఆగతనయేన అన్తోజనస్మిం బలకాయే ఏకం, ఖత్తియేసు ఏకం, అనుయన్తేసు ఏకం, బ్రాహ్మణగహపతికేసు ఏకం, నేగమజానపదేసు ఏకం, సమణబ్రాహ్మణేసు ఏకం, మిగపక్ఖీసు ఏకం, అధమ్మకారప్పటిక్ఖేపో ఏకం, అధనానం ధనానుప్పదానం ఏకం, సమణబ్రాహ్మణే ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్హాపుచ్ఛనం ఏకన్తి ఏవమేవం తం చక్కవత్తివత్తం దసవిధం హోతి. గహపతికే పన పక్ఖిజాతే చ విసుం కత్వా గణ్హన్తస్స ద్వాదసవిధం హోతి.

అఞ్ఞథా వత్తితుం అదేన్తో సో ధమ్మో అధిట్ఠానం ఏతస్సాతి తదధిట్ఠానం. తేన **తదధిట్ఠానేన చేతసా. సక్కరోన్తోతి** ఆదరకిరియావసేన కరోన్తో. తేనాహ ‘‘**యథా**’’తిఆది. **గరుం కరోన్తోతి** పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుకరణవసేన గరుం కరోన్తో. తేనేవాహ ‘‘**తస్మిం గారవుప్పత్తియా**’’తి. **ధమ్మాధిపతిభూతాగతభావేనాతి** ఇమినా యథావుత్తధమ్మస్స జేట్ఠకభావేన పురిమతరం అత్తభావేసు సక్కచ్చం సముపచితభావం దస్సేతి. **ధమ్మవసేనేవ చ సబ్బకిరియానం కరణేనాతి** ఏతేన ఠాననిసజ్జాదీసు యథావుత్తధమ్మనిన్నపోణపబ్భారభావం దస్సేతి. **అస్సాతి** రక్ఖావరణగుత్తియా. **పరం రక్ఖన్తోతి** అఞ్ఞం దిట్ఠధమ్మికాదిఅనత్థతో రక్ఖన్తో. తేనేవ పరరక్ఖసాధనేన ఖన్తిఆదిగుణేన అత్తానం తతో ఏవ రక్ఖతి. **మేత్తచిత్తతాతి** మేత్తచిత్తతాయ. **నివాసనపారుపనగేహాదీని** సీతుణ్హాదిప్పటిబాహనేన **ఆవరణం.**

అన్తోజనస్మిన్తి అబ్భన్తరభూతే పుత్తదారాదిజనే. **సీలసంవరే పతిట్ఠాపేన్తోతి** ఇమినా రక్ఖం దస్సేతి. **వత్థగన్ధమాలాదీని చస్స దదమానోతి** ఇమినా ఆవరణం, ఇతరేన గుత్తిం. **సమ్పదానేనపీతి పి**-సద్దేన సీలసంవరేసు పతిట్ఠాపనాదీనం సమ్పిణ్డేతి. ఏస నయో పరేసుపి పి-సద్దగ్గహణే. నిగమో నివాసో ఏతేసన్తి **నేగమా.** ఏవం **జానపదాతి** ఆహ ‘‘**తథా నిగమవాసినో**’’తిఆదినా.

రక్ఖావరణగుత్తియా కాయకమ్మాదీసు సంవిదహనం ఠపనం నామ తదుపదేసోయేవాతి వుత్తం ‘‘**కథేత్వా**’’తి. **ఏతేసూతి** పాళియం వుత్తేసు సమణాదీసు. **పటివత్తేతుం న సక్కా** ఖీణానం కిలేసానం పున అనుప్పజ్జనతో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చక్కవత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సచేతనసుత్తవణ్ణనా

౧౫. పఞ్చమే ఇసయో పతన్తి సన్నిపతన్తి ఏత్థాతి **ఇసిపతనన్తి** ఆహ ‘‘**బుద్ధపచ్చేకబుద్ధసఙ్ఖాతాన**’’న్తిఆది. **సబ్బూపకరణాని సజ్జేత్వాతి** సబ్బాని రుక్ఖస్స ఛేదనతచ్ఛనాదిసాధనాని ఉపకరణాని రఞ్ఞా ఆణత్తదివసేయేవ సజ్జేత్వా. నానా కరీయతి ఏతేనాతి **నానాకరణం,** నానాభావోతి ఆహ ‘‘**నానత్త**’’న్తి. **నేసన్తి** సరలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ ‘‘**న ఏస**’’న్తి. తథా

అత్థేసన్తి ఏత్థాపీతి ఆహ "**అత్థి ఏస**"న్తి. పవత్తనత్థం అభిసఙ్ఖరణం **అభిసఙ్ఖారో**, తస్స **గతి** వేగసా పవత్తి. తం సన్ధాయాహ "**పయోగస్స గమన**"న్తి.

సగణ్డాతి ఖుద్దానుఖుద్దకగణ్డా. తేనాహ "**ఉణ్ణతోణతట్ఠానయుత్తా**"తి. **సకసావా**తి సకసటా. తేనాహ "**పూతిసారేనా**"తిఆది. **ఏవం గుణపతనేన పతితా**తి యథా తం చక్కం నాభిఅరనేమీనం సదోసతాయ న పతిట్ఠాసి, ఏవమేకచ్చే పుగ్గలా కాయవఙ్కాదివసేన సదోసతాయ గుణపతనేన పతితా సకట్ఠానే న తిట్ఠన్తి. ఏత్థ చ ఫరుసవాచాదయోపి అపాయగమనీయా సోతాపత్తిమగ్గేనేవ పహీయన్తీతి దట్ఠబ్బా.

సచేతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అపణ్ణకసుత్తవణ్ణనా

౧౬. ఛట్ఠే విరజ్జనకిరియా నామ పచ్చా సమాదాతబ్బతాయ అపణ్ణకప్పయోగసమాదానా వియ హోతి, అవిరజ్జనకిరియా పన పచ్చా అసమాదాతబ్బతాయ అనూనాతి తంసమఙ్గిపుగ్గలో అపణ్ణకో, తస్స భావో **అపణ్ణకతా**తి ఆహ "**అపణ్ణకపటిపదన్తి అవిరద్ధపటిపద**"న్తిఆది. యస్మా సా అధిప్పేతత్థసాధనేన ఏకంసికా వట్టతో నియ్యానావహా, తత్థ చ యుత్తియుత్తా అసారాపగతా అవిరుద్ధతాయ అపచ్చనీకా అనులోమికా అనుధమ్మభూతా చ, తస్మా వుత్తం "**ఏకంసపటిపద**"న్తిఆది. **న తక్కగ్గాహేన వా నయగ్గాహేన వా**తి తక్కగ్గాహేన వా పటిపన్నో న హోతి నయగ్గాహేన వా అపణ్ణకపటిపదం పటిపన్నో. తత్థ **తక్కగ్గాహేన వా**తి ఆచరియం అలభిత్వా "ఏవం మే సుగతి, నిబ్బానం వా భవిస్సతీ"తి అత్తనో తక్కగ్గహణమత్తేన. **నయగ్గాహేనా**తి పచ్చక్ఖతో అదిస్వా నయతో అనుమానతో గహణేన. **ఏవం గహేత్వా పటిపన్నో**తి తక్కమత్తేన, నయగ్గాహేన వా పటిపన్నో. పణ్డితసత్థవాహో వియ సమ్పత్తీహి న పరిహాయతీతి యోజనా.

యం సన్ధాయ వుత్తన్తి పరిహానఞ్చ అపరిహానఞ్చ సన్ధాయ **జాతకే** (జా. ౧.౧.౧) వుత్తం. అయం పనేత్థ గాథాయ అత్థయోజనా – **అపణ్ణకం ఠానం** అవిరద్ధకారణం నియ్యానికకారణం **ఏకే** బోధిసత్తప్పముఖా పణ్డితమనుస్సా గణ్హింసు. యే పన తే బాలసత్థవాహపుత్తప్పముఖా **తక్కికా ఆహు, తే దుతియం** సాపరాధం అనేకంసికం ఠానం అనియ్యానికం కారణం అగ్గహేసుం, తే కణ్హపటిపదం పటిపన్నా. తత్థ సుక్కపటిపదా అపరిహానిపటిపదా, కణ్హపటిపదా పరిహానిపటిపదా, తస్మా యే సుక్కపటిపదం పటిపన్నా, తే అపరిహీనా సోత్థిభావం పత్తా. యే పన కణ్హపటిపదం పటిపన్నా, తే పరిహీనా అనయబ్యసనం ఆపన్నాతి ఇమమత్థం భగవా అనాథపిణ్డికస్స గహపతినో వత్వా ఉత్తరి ఇదమాహ "**ఏతదఞ్ఞాయ మేధావీ, తం గణ్హే యదపణ్ణక**"న్తి.

తత్థ **ఏతదఞ్ఞాయ మేధావీ**తి మేధాతి లద్ధనామాయ విసుద్ధాయ ఉత్తమాయ పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో కులపుత్తో ఏతం అపణ్ణకం ఠానం దుతియఞ్చాతి ద్వీసు అతక్కగ్గాహతక్కగ్గాహసఙ్ఖాతేసు ఠానేసు గుణదోసం వుద్ధిహానిం అత్థానత్థం ఞత్వాతి అత్థో. **తం గణ్హే యదపణ్ణక**న్తి యం అపణ్ణకం ఏకంసికం సుక్కపటిపదాఅపరిహానియపటిపదాసఙ్ఖాతం నియ్యానికకారణం, తదేవ గణ్హేయ్య. కస్మా? ఏకంసికాదిభావతోయేవ. ఇతరం పన న గణ్హేయ్య. కస్మా? అనేకంసికాదిభావతోయేవ.

యవన్తి తాయ సత్తా అమిస్సితాపి సమానజాతితాయ మిస్సితా వియ హోన్తీతి **యోని**. సా పన అత్థతో అణ్డాదిఉప్పత్తిట్ఠానవిసిట్ఠో ఖన్ధానం భాగసో పవత్తివిసేసోతి ఆహ "**ఖన్ధకోట్ఠాసో యోని నామా**"తి. **కారణం యోని నామ,**

యోనీతి తం తం ఫలం అనుపచితఞాణసమ్భారేహి దురవగాధభేదతాయ మిస్సితం వియ హోతీతి. యతో ఏకత్తనయేన సో ఏవాయన్తి బాలానం మిచ్ఛాగాహో. **పస్సావమగ్గో యోని నామ** యవన్తి తాయ సత్తా యోనిసమ్బన్ధేన మిస్సితా హోన్తీతి. **పగ్గహితా** అనుట్ఠానేన, పునప్పునం ఆసేవనాయ **పరిపుణ్ణా**.

‘‘**చక్ఖుతోపీ**’’తిఆదిమ్హి పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదివీథీసు తదనుగతమనోవిఞ్ఞాణవీథీసు చ కిఞ్చాపి కుసలాదీనం పవత్తి అత్థి, కామాసవాదయో ఏవ పన వణతో యూసం వియ పగ్ఘరనకఅసుచిభావేన సన్దన్తి, తస్మా తే ఏవ ‘‘**ఆసవా**’’తి వుచ్చన్తి. తత్థ హి పగ్ఘరనకఅసుచిమ్హి ఆసవసద్దో నిరుళ్హోతి. **ధమ్మతో యావ గోత్రభూతి** తతో పరం మగ్గఫలేసు అప్పవత్తనతో వుత్తం. ఏతే హి ఆరమ్మణకరణవసేన ధమ్మే గచ్ఛన్తా తతో పరం న గచ్ఛన్తి. నను తతో పరం భవగ్గాదీనిపి గచ్ఛన్తీతి చే? న, తేసమ్పి పుబ్బే ఆలమ్బితేసు లోకియధమ్మేసు సాసవభావేన అన్తోగధత్తా తతో పరతాభావతో. ఏత్థ చ గోత్రభువచనేన గోత్రభువోదానఫలసమాపత్తిపురేచారికపరికమ్మాని వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. పఠమమగ్గపురేచారికమేవ వా గోత్రభు అవధినిదస్సనభావేన గహితం, తతో పరం పన మగ్గఫలసమానతాయ అఞ్ఞేసు మగ్గేసు మగ్గవీథియం సమాపత్తివీథియం నిరోధానన్తరఞ్చ పవత్తమానేసు ఫలేసు నిబ్బానే చ ఆసవానం పవత్తి నివారితాతి వేదితబ్బం. **సవన్తీ**తి గచ్ఛన్తి, ఆరమ్మణకరణవసేన పవత్తన్తీతి అత్థో. అవధిఅత్థో ఆ-కారో, అవధి చ మరియాదాభివిధిభేదతో దువిధో. తత్థ మరియాదం కిరియం బహి కత్వా పవత్తతి యథా ‘‘ఆపాటలీపుత్తం వుట్ఠో దేవో’’తి. అభివిధి పన కిరియం బ్యాపేత్వా పవత్తతి యథా ‘‘ఆభవగ్గం భగవతో యసో పవత్తతీ’’తి. అభివిధిఅత్థో చాయమా-కారో ఇధ గహితోతి వుత్తం ‘‘**అన్తోకరణత్థో**’’తి.

మదిరాదయోతి ఆది-సద్దేన సిన్ధవకాదమ్బరికాపోతికాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **చిరపారివాసియట్ఠో** చిరపరివుట్ఠతా పురాణభావో. **అవిజ్జా నాహోసీతిఆదీ**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ‘‘పురిమా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి భవతణ్హాయా’’తి (అ. ని. ౧౦.౬౨) ఇదం **సుత్తం** సఙ్గహితం. అవిజ్జాసవభవాసవానం చిరపరివుట్ఠతాయ దస్సితాయ తబ్భావభావినో కామాసవస్స చిరపరివుట్ఠతా దస్సితావ హోతి. అఞ్ఞేసు చ యథావుత్తే ధమ్మే ఓకాసఞ్చ ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తమానేసు మానాదీసు విజ్జమానేసు అత్తత్తనియాదిగ్గాహవసేన అభిబ్యాపనం మదకరణవసేన ఆసవసదిసతా చ ఏతేసంయేవ, న అఞ్ఞేసన్తి ఏతేస్వేవ ఆసవసద్దో నిరుళ్హోతి దట్ఠబ్బో. **ఆయతం** అనాదికాలికత్తా. **పసవన్తీ**తి ఫలన్తి. న హి కిఞ్చి సంసారదుక్ఖం అత్థి, యం ఆసవేహి వినా ఉప్పజ్జేయ్య. **పురిమాని చేత్థా**తి ఏతేసు చతూసు అత్థవికప్పేసు పురిమాని తీణి. **యత్థా**తి యేసు సుత్తాభిధమ్మప్పదేసేసు. **తత్థ యుజ్జన్తి** కిలేసేసుయేవ యథావుత్తస్స అత్థత్తయస్స సమ్భవతో. **పచ్ఛిమం కమ్మేపీ**తి పచ్ఛిమం ‘‘ఆయతం వా సంసారదుక్ఖం సవన్తి పసవన్తీ’’తి వుత్తనిబ్బచనం కమ్మేపి యుజ్జతి దుక్ఖప్పసవనస్స కిలేసకమ్మసాధారణత్తా.

దిట్ఠధమ్మా వుచ్చన్తి పచ్చక్ఖభూతా ఖన్ధా, దిట్ఠధమ్మే భవా **దిట్ఠధమ్మికా. వివాదమూలభూతా**తి వివాదస్స మూలకారణభూతా కోధూపనాహమక్ఖపలాసఇస్సామచ్ఛరియమాయాసాఠేయ్యథమ్భసారమ్భమానాతిమానా. **యేన దేవూపపత్యస్సా**తి యేన కమ్మకిలేసప్పకారేన ఆసవేన దేవేసు ఉపపత్తి నిబ్బత్తి అస్స మయ్హన్తి సమ్బన్ధో. **గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో** ఆకాసచారీ అస్సన్తి విభత్తిం విపరిణామేత్వా యోజేతబ్బం. ఏత్థ చ యక్ఖగన్ధబ్బవినిముత్తా సబ్బా దేవతా దేవగ్గహణేన గహితా. నళో వుచ్చతి మూలం, తస్మా **వినళీకతా**తి విగతనళా విగతమూలా కతాతి అత్థో. **అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా**తి అకుసలకమ్మతో అవసేసా అకుసలా ధమ్మా ఆసవాతి ఆగతాతి సమ్బన్ధో.

పటిఘాతాయాతి పటిసేధనాయ. **పరూపవాద...పే.... ఉపద్దవాతి** ఇదం యది భగవా సిక్ఖాపదం న పఞ్ఞాపేయ్య, తతో అసద్ధమ్మప్పటిసేవనఅదిన్నాదానపాణాతిపాతాదిహేతు యే ఉప్పజ్జేయ్యుం పరూపవాదాదయో దిట్ఠధమ్మికా నానప్పకారా అనత్థా, యే చ తన్నిమిత్తమేవ నిరయాదీసు నిబ్బత్తస్స పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణాదివసేన మహాదుక్ఖానుభవాదిప్పకారా అనత్థా, తే సన్ధాయ వుత్తం.

తే పనేతేతి ఏతే కామరాగాదికిలేసతేభూమకకమ్మపరూపవాదాదిఉప్పద్దవప్పకారా ఆసవా. **యత్థా**తి యస్మిం వినయాదిపాళిప్పదేసే. **యథా**తి యేన దువిధాదిప్పకారేన అవసేసేసు చ సుత్తన్తేసు తిధా ఆగతాతి సమ్బన్ధో. నిరయం గమేన్తీతి **నిరయగామినియా. ఛక్కనిపాతే**తి ఛక్కనిపాతే ఆహునేయ్యసుత్తే (అం. ని. ౬.౫౮). తత్థ హి ఆసవా ఛధా ఆగతా.

సరసభేదోతి ఖణికనిరోధో. **ఖీణాకారో**తి అచ్చన్తాయ ఖీణతా. ఆసవా ఖీయన్తి పహీయన్తి ఏతేనాతి **ఆసవక్ఖయో,** మగ్గో. ఆసవానం ఖయన్తే ఉప్పజ్జనతో **ఆసవక్ఖయో,** ఫలం. ఆసవక్ఖయేన పత్తబ్బతో ఆసవా ఖీయన్తి ఏత్థాతి **ఆసవక్ఖయో,** నిబ్బానం. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౨.౫౫౭-౫౮౦) విత్థారితో, తస్మా తత్థ, తం సంవణ్ణనాయ చ వుత్తనయేన వేదితబ్బో.

తథాతి ఇమినా విసుద్ధిమగ్గే విత్థారితతం ఉపసంహరతి. కుసలప్పవత్తిం ఆవరన్తి నివారేన్తీతి **ఆవరణీయా. పురిమప్పవత్తివసేనా**తి నిద్దోక్కమనతో పుబ్బే కమ్మట్ఠానస్స పవత్తివసేన. **ఠపేత్వా**తి హత్థగతం కిఞ్చి ఠపేన్తో వియ కమ్మట్ఠానం సతిసమ్పజఞ్ఞవసేన ఠపేత్వా కమ్మట్ఠానమేవ మనసికరోన్తో నిద్దం ఓక్కమతి, ఝానసమాపన్నో వియ యథాపరిచ్ఛిన్నేనేవ కాలేన పబుజ్ఝమానో కమ్మట్ఠానం ఠపితట్ఠానే గణ్హన్తోయేవ పబుజ్ఝతి నామ. తేన వుత్తం ‘‘**తస్మా...పే.... నామ హోతీ**’’తి. **మూలకమ్మట్ఠానే**తి ఆదితో పట్ఠాయ పరిహరియమానకమ్మట్ఠానే. **పరిగ్గహకమ్మట్ఠానవసేనా**తి సయనం ఉపగచ్ఛన్తేన పరిగ్గహమానకమ్మట్ఠానమనసికారవసేన. సో పన ధాతుమనసికారవసేన ఇచ్ఛితబ్బోతి దస్సేతుం ‘‘**అయం హి**’’తిఆది వుత్తం.

అపణ్ణకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అత్తబ్యాబాధసుత్తవణ్ణనా

౧౭. సత్తమే బ్యాబాధనం దుక్ఖాపనన్తి ఆహ ‘‘**అత్తబ్యాబాధాయాతి అత్తదుక్ఖాయా**’’తి. మగ్గఫలచిత్తుప్పాదాపి కాయసుచరితాదిసఙ్గహో ఏవాతి ఆహ ‘‘**అవారితానేవా**’’తి.

అత్తబ్యాబాధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దేవలోకసుత్తవణ్ణనా

౧౮. అట్ఠమే **ఇతీతి పదసన్ధిబ్యఞ్జనసిలిట్ఠతా**తి పురిమపదానం పచ్ఛిమపదేహి అత్థతో సహితతాయ బ్యఞ్జనానం వాక్యానం సిలిట్ఠతాయ దీపనే నిపాతో.

దేవలోకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పఠమపాపణికసుత్తవణ్ణనా

౧౯. నవమే **ఉగ్ఘాటేత్వాతి** ఆసనద్వారఞ్చేవ భణ్డపసిబ్బకే చ వివరిత్వా. **నాధిట్ఠాతీతి** తంతంకయవిక్కయే అత్తనా వోయోగం నాపజ్జతి. **దివాకాలేతి** మజ్ఝన్హికసమయే. **అస్సామికో హోతి** తీసుపి కాలేసు లద్ధబ్బలాభస్స అలభనతో. అపతివాతాబాధం **రత్తిట్ఠానం.** ఛాయుదకసమ్పన్నం **దివాట్ఠానం. విపస్సనాపి వట్టతి** విపస్సనాకమ్మికోయేవ. తేనపి హి నవధా ఇన్ద్రియానం తిక్ఖత్తం ఆపాదేన్తేన సమాధినిమిత్తం గహేతబ్బం, విపస్సనానిమిత్తం సమాహితాకారసల్లక్ఖణాయ.

పఠమపాపణికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియపాపణికసుత్తవణ్ణనా

౨౦. దసమే **విసిట్ఠధురోతి** విసిట్ఠధురసమ్పగ్గాహో వీరియసమ్పన్నో. ఞాణవీరియాయత్తా హి అత్థసిద్ధియో. తేనాహ ‘‘**ఉత్తమధురో**’’తిఆది. **విక్కాయికభణ్డన్తి** విక్కయేతబ్బభణ్డం. **నిక్ఖిత్తధనేనాతి** నిదహిత్వా ఠపితధనవసేన. **వళఞ్జనకవసేనాతి** దివసే దివసే దానూపభోగవసేన వళఞ్జితబ్బధనవసేన. **ఉపభోగపరిభోగభణ్డేనాతి** ఉపభోగపరిభోగూపకరణేన. **నిపతన్తీతి** నిపాతేన్తి, అత్తనో ధనగ్గహేన నిపాతవుత్తికే కరోన్తి. తేనాహ ‘‘**నిమన్తేన్తీ**’’తి.

ఞాణథామేనాతి ఞాణస్స థిరభావేన. **ఞాణపరక్కమేనాతి** ఞాణసహితేన వీరియేన. దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థభేదఞ్హి యేన సుతేన ఇజ్ఝతి, తం సుతం నామ. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన దస్సేన్తో ‘‘**ఏకనికాయ... పే.... బహుస్సుతా**’’తి ఆహ. **ఆగతోతి** సుప్పవత్తిభావేన స్వాగతో. తేనాహ ‘‘**పగుణో పవత్తితో**’’తి. అభిధమ్మే ఆగతా కుసలాదిక్ఖన్ధాదిభేదభిన్నా ధమ్మా సుత్తన్తపిటకేపి ఓతరన్తీతి ‘‘**ధమ్మధరాతి సుత్తన్తపిటకధరా**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. న హి ఆభిధమ్మికభావేన వినా నిప్పరియాయతో సుత్తన్తపిటకఞ్ఞుతా సమ్భవతి. **ద్వేమాతికాధరాతి** భిక్ఖుభిక్ఖునిమాతికావసేన ద్వేమాతికాధరాతి వదన్తి, “వినయాభిధమ్మమాతికాధరా”తి యుత్తం. **పరిపుచ్ఛతీతి** సబ్బభాగేన పుచ్ఛితబ్బం పుచ్ఛతి. తేనాహ ‘‘**అత్థానత్థం కారణాకారణం పుచ్ఛతీ**’’తి. **పరిగ్గణ్హాతీతి** విచారేతి.

న ఏవం అత్థో దట్ఠబ్బోతి ఏవం దేసనానుక్కమేన అత్థో న గహేతబ్బో. అఞ్ఞో హి దేసనాక్కమో వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన పవత్తనతో, అఞ్ఞో పటిపత్తిక్కమో. **హేట్ఠిమేన వా పరిచ్ఛేదోతి** సీలసమాధిపఞ్ఞాసఙ్ఖాతేసు తీసు భాగేసు కత్థచి హేట్ఠిమనయేన దేసనాయ పరిచ్ఛేదం వేదితబ్బం సీలేన, కత్థచి ఉపరిమేన భాగేన పఞ్ఞాయ, కత్థచి ద్వీహిపి భాగేహి సీలపఞ్ఞావసేన. ఇధ పన సుత్తే ఉపరిమేన భాగేన పరిచ్ఛేదో వేదితబ్బోతి వత్వా తం దస్సేన్తో ‘‘**తస్మా**’’తిఆదిమాహ. యస్మా వా భగవా వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేన పఠమం కల్యాణమిత్తం దస్సేన్తో అరహత్తం పవేదేత్వా “తయిదం అరహత్తం ఇమాయ ఆరద్ధవీరియతాయ హోతీ”తి దస్సేన్తో వీరియారమ్భం పవేదేత్వా “స్వాయం వీరియారమ్భో ఇమినా కల్యాణమిత్తసన్నిస్సయేన భవతీ”తి దస్సేన్తో నిస్సయసమ్పత్తిం పవేదేతి హేట్ఠా దస్సితనిదస్సనానురూపన్తి దట్ఠబ్బం.

దుతియపాపణికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

రథకారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పుగ్గలవగ్గో

౧. సమిద్ధసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే **రుచ్చతీ**తి కాయసక్ఖిఆదీసు పుగ్గలేసు అతివియ సున్దరతరపణీతతరభావేన తే చిత్తస్స అభిరుచిఉప్పాదకో కతమోతి పుచ్ఛతి. **సద్ధిన్ద్రియం ధురం అహోసి** సద్ధాధురం మగ్గవుట్ఠానన్తి కత్వా, సేసిన్ద్రియాని పన కథన్తి ఆహ ''**సేసానీ**''తిఆది. **పటివిద్ధమగ్గోవాతి** తీహిపి థేరేహి అత్తనో అత్తనో పటివిద్ధఅరహత్తమగ్గో ఏవ కథితో, తస్మా న సుకరం ఏకంసేన బ్యాకాతుం "అయం...పే.... పణీతతరో చా"తి. **ధుమ్మన్తరేనేవ కథేసి** "తీసుపి పుగ్గలేసు అగ్గమగ్గట్ఠోవ పణీతతరో"తి.

సమిద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. గిలానసుత్తవణ్ణనా

౨౨. దుతియే **హితానీ**తి భబ్బాని. **వుద్ధికరానీ**తి ఆరోగ్యాదివుద్ధికరాని. **అనుచ్ఛవికన్తి** ఉపట్ఠానకిరియాయ అనురూపం. **వాతాపమారరోగేనా**తి వాతరోగేన చ అపమారరోగేన చ, వాతనిదానేన వా అపమారరోగేన. **నిట్ఠప్పత్తగిలానో**తి "ఇమినా రోగేన న చిరస్సేవ మరిస్సతీ"తి నిట్ఠం పత్తో గిలానో. **ఖిపితకం** నామ వమథురోగో. **కచ్ఛూ**తి థుల్లకచ్ఛుఆబాధో. **తిణపుప్ఫకజరో** విసమవాతసమ్ఫస్సజరోగో. **యేసన్తి** యేసం రోగానం. **పటిజగ్గనేనా**తి పటికారమత్తేన. **ఫాసుకన్తి** బ్యాధివూపసమనేన సరీరస్స ఫాసుభావో. బ్యాధినిదానసముట్ఠానజాననేన **పణ్డితో**, పటికారకిరియాయ యుత్తకారితాయ **దక్ఖో**, ఉట్ఠానవీరియసమ్పత్తియా **అనలసో**.

పదపరమో పుగ్గలో కథితో సమ్మత్తనియామోక్కమనస్స అయోగ్గభావతో. అలభన్తోవ తథాగతప్పవేదితం ధమ్మవినయం సవనాయ ఓక్కమతి నియామం కుసలేసు ధమ్మేసు సమ్మత్తం పచ్చేకబోధిం. **యన్తి**, యతో. **ఓవాదం లభిత్వా**తి ఆభిసమాచారికవత్తం ఓవాదమత్తం. ఏత్తకోపి హి తస్స హితావహోతి. **తన్నిస్సితోవా**తి విపఞ్చితఞ్ఞూనిస్సితోవ హోతి. **పునప్పునం దేసేతబ్బోవ** సమ్మత్తనియామోక్కమనస్స యోగ్గభావతో.

గిలానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సఙ్ఖారసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే వివిధేహి ఆకారేహి ఆబాధనతో బ్యాబాధోవ బ్యాబజ్ఝం, కాయికం చేతసికఞ్చ దుక్ఖం. సహ బ్యాబజ్ఝేన వత్తతీతి **సబ్యాబజ్ఝం**. తేనాహ ''**సదుక్ఖ**''న్తి. **చేతనారాసిన్తి** పుబ్బచేతనాదిరాసిం. చేతనం పునప్పునం పవత్తేన్తో ''**రాసిం కరోతి పిణ్డం కరోతీ**''తి చ వుత్తో. **సదుక్ఖన్తి** నిరన్తరదుక్ఖం. తేనాహ ''**సాబాధం నిరస్సాద**''న్తి. **అత్థీ**తి ఉజుకం దుక్ఖవేదనా నత్థీతి అవత్తబ్బత్తా వుత్తం. అనిట్ఠసభావత్తా అనిట్ఠారమ్మణత్తా చ దుక్ఖపక్ఖికావ సా దట్ఠబ్బా. న హి అకుసలవిపాకా ఇట్ఠా నామ అత్థి, కుసలవిపాకా పన ఉపేక్ఖావేదనా తత్థ అప్పావసరా. **అట్ఠకథాయం** పన నిరయస్స దుక్ఖబహులత్తా దుక్ఖస్స చ తత్థ బలవతాయ సా అబ్బోహారికట్ఠానే ఠితాతి వుత్తం. **ఉపమం కత్వా ఆహటో** విసేసో వియ సామఞ్ఞస్స యథా అయోపిణ్డిరోహినో వియ రూపానన్తి. **పటిభాగఉపమా**తి పటిబిమ్బఉపమా.

తే అగ్గహేత్వాతి హేట్ఠిమబ్రహ్మలోకే అగ్గహేత్వా. **వోమిస్సకసుఖదుక్ఖ**న్తి విమిస్సకసుఖదుక్ఖం పీతిమిస్సకభావతో. **కమ్మ**న్తి పాపకమ్మం. కమ్మసీసేన ఫలం వదతి. కామఞ్చేత్థ "అబ్యాబజ్ఝం లోకం ఉపపజ్జతీ"తి ఆగతం, "అబ్యాబజ్ఝా ఫస్సా ఫుసన్తీ"తి పన వచనేన లోకుత్తరఫస్సాపి సఙ్గయ్హన్తీతి "**తీణి సుచరితాని లోకియలోకుత్తరమిస్సకాని కథితానీ**"తి వుత్తం.

సఙ్ఖారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. బహుకారసుత్తవణ్ణనా

౨౪. చతుత్థే **అవస్సయం గతో**తి వట్టదుక్ఖపరిముత్తియా అవస్సయో మయ్హన్తి సరణగమనక్కమేన ఉపగతో హోతి. **సతన్తిక**న్తి సపరియత్తిధమ్మం. **అగ్గహితసరణపుబ్బస్సా**తి అగ్గహితపుబ్బసరణస్స. **అకతాభినివేసస్స వసేన వుత్త**న్తి తస్మిం అత్తభావే న కతో సరణగమనాభినివేసో యేనాతి అకతాభినివేసో, తస్స వసేన వుత్తం. కామం పుబ్బేపి సరణదాయకో ఆచరియో వుత్తో, పబ్బజ్జాదాయకోపి సరణదాయకోవ. పుబ్బే పన ఉపాసకభావాపాదకవసేన సరణదాయకో అధిప్పేతో. ఇదం పన గహితపబ్బజ్జస్స సరణగమనం. పబ్బజా హి సవిసేసం సరణగమనన్తి పబ్బజ్జాదాయకో పున వుత్తో. **ఏతే**తి పబ్బజ్జాదాయకాదయో. **దువిధేన పరిచ్ఛిన్నా**తి లోకియధమ్మసమ్పాపకో లోకుత్తరధమ్మసమ్పాపకోతి ద్విప్పకారేన పరిచ్ఛిన్నా, కతాభినివేసఅకతాభినివేసవసేన వా. **ఉపరీ**తి పఠమమగ్గతో ఉపరి. **నేవ సక్కోతీ**తి ఆచరియేన కతస్స ఉపకారస్స మహానుభావత్తా తస్స పతికారం నామ కాతుం న సక్కోతి.

బహుకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. వజిరూపమసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **అరు**ఇతి పురాణం దుట్ఠవణం వుచ్చతి. క-కారో పదసన్ధికరోతి అరుకూపమం చిత్తం ఏతస్సాతి **అరుకూపమచిత్తో** అప్పమత్తకస్సపి దుక్ఖస్స అసహనతో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **ఇత్తరకాలోభాసేనా**తి పరిత్తమేవ కాలో ఞాణోభాసవిరహేన. **లగతీ**తి కోధాసఙ్గవసేన కుప్పన్తో పుగ్గలో సమ్ముఖా, "కిం వదసీ"తిఆదినా పరమ్ముఖా చ ఉపనయ్హనవసేన లగతి, న తణ్హాసఙ్గవసేన. **కుప్పతీ**తి కుజ్ఝతి. **బ్యాపజ్జతీ**తి విపన్నచిత్తో హోతి. **థద్ధభావం ఆపజ్జతి** ఈసకమ్పి ముదుత్తాభావతో. **దుట్ఠారుకో**తి మంసలోహితానం దుట్ఠభావేన పకతిభావం జహిత్వా ఠితో దుట్ఠవణో. "దుట్ఠారుతా"తిపి పఠన్తి, తత్థాపి తాకారో పదసన్ధికరో.

తస్సాతి దుట్ఠారుకస్స. **సవన**న్తి అసుచివిసన్దనం. **ఉద్ధుమాతస్స వియా**తి కోధేన ఉద్ధం ఉద్ధం ధుమాతకస్స వియ కోధూపాయాసస్స అవిస్సజ్జనతో. **చణ్డికతస్సా**తి కుపితస్స. ఏత్థ చ కిఞ్చాపి హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝాపి కిలేసా తేహి అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితత్తా సముచ్ఛిన్నా, తథాపి తస్మిం సన్తానే అగ్గమగ్గస్స అనుప్పన్నత్తా తత్థ అప్పహీనాపి కిలేసా అత్థేవాతి కత్వా తేసం ఞాణానం విజ్జుపమతా వుత్తా, న తేహి మగ్గేహి పహీనానం కిలేసానం అత్థిభావతోతి దట్ఠబ్బం.

వజిరూపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సేవితబ్బసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే **ఉపసఙ్కమితబ్బోతి** కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమితబ్బో. **అల్లీయితబ్బోతి** ఛాయాయ వియ వినా భావనాయ నిల్లీయితబ్బో. **పునప్పునం ఉపాసితబ్బోతి** అభిణ్హసో ఉపనిసీదితబ్బో. **అనుద్దయాతి** మేత్తాపుబ్బభాగో. **ఉపసఙ్కమితుం వట్టతీతి** "ఏతస్స సీలేన అభివుద్ధి భవిస్సతీ"తి ఉపకారత్థం ఉపసేవనాది వట్టతి.

న పటిహఞ్ఞిస్సతీతి "అపేహి, కిం ఏతేనా"తి పటిక్ఖేపాభావతో పియసీలత్తా న పటిహఞ్ఞిస్సతి. **ఫాసు భవిస్సతీతి** ద్విసు హి సీలవన్తేసు ఏకేన సీలస్స వణ్ణే కథితే ఇతరో అనుమోదతి. తేన తేసం కథా ఫాసు చేవ హోతి పవత్తినీ చ. ఏకస్మిం పన దుస్సీలే సతి దుస్సీలస్స సీలకథా దుక్కథా, నేవ సీలకథా హోతి, న ఫాసు హోతి, న పవత్తినీ. దుస్సీలస్స హి సీలకథా అఫాసు భవిస్సతి. సీలకథాయ వుత్తమత్థం సమాధిపఞ్ఞాకథాసుపి అతిదిసతి ''**సమాధిపఞ్ఞాకథాసుపి ఏసేవ నయో**''తి. ద్వే హి సమాధిలాభినో సమాధికథం సప్పఞ్ఞా చ పఞ్ఞాకథం కథేన్తా రత్తిం వా దివసం వా అతిక్కమన్తమ్పి న జానన్తి.

తత్థ తత్థ పఞ్ఞాయ అనుగ్గహేస్సామీతి తస్మిం తస్మిం అనుగ్గహేతబ్బే పఞ్ఞాయ సోధేతబ్బే వడ్ఢేతబ్బే చ అధికసీలం నిస్సాయ ఉప్పన్నపఞ్ఞాయ అనుగ్గహేస్సామీతి అత్థో. తఞ్చ అనుగ్గణ్హనం సీలస్స అసప్పాయానుపకారధమ్మే వజ్జేత్వా తప్పటిపక్ఖసేవనేన హోతీతి ఆహ ''**సీలస్స అసప్పాయే**''తిఆది. సీలస్స అసప్పాయానుపకారధమ్మా నామ అనాచారాగోచరాదయో, తప్పటిపక్ఖతో ఉపకారధమ్మా వేదితబ్బా. **తస్మిం తస్మిం ఠానేతి** తంతంసిక్ఖాకోట్ఠాసపదట్ఠానే. **అనుగ్గణ్హాతి నామాతి** అభిన్నం అసంకిలిట్ఠం కత్వా అనుగ్గణ్హాతి నామ. **ఖారపరిస్సావనేతి** రజకానం ఊసఖారాదిఖారపరిస్సావనపటే. **హాయతీతి** సీలాదినా పరిహాయతి. **సేట్ఠం పుగ్గలన్తి** సీలాదిగుణేహి సేట్ఠం ఉత్తరితరం ఉత్తమం పుగ్గలం.

సేవితబ్బసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. జిగుచ్ఛితబ్బసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే **అబ్భుగ్గచ్ఛతీతి** ఏత్థ అభి-సద్దాపేక్ఖాయ "న"న్తి సామిఅత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ''**అస్స**''తి "తం ఖో పన భవన్త"న్తిఆదీసు వియ. **పాపకో కిత్తిసద్దోతి** లామకభావేన కథేతబ్బసద్దో. **గూథకూపో వియ దుస్సీల్యన్తి** ఏతేన దుస్సీలస్స గూథసదిసత్తమేవ దస్సేతి. **వచనన్తి** అనిట్ఠవచనం. **పురిమనయేనేవాతి** "గూథకూపో వియ దుస్సీల్య"న్తిఆదినా పుబ్బే వుత్తనయేన. **సుచిమిత్తోతి** సీలాచారసుద్ధియా సుచిమిత్తో. సహ అయన్తి పవత్తన్తీతి **సహాయాతి** ఆహ ''**సహగామినో**''తి.

జిగుచ్ఛితబ్బసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. గూథభాణీసుత్తవణ్ణనా

౨౮. అట్ఠమే **గూథభాణీతి** గూథసదిసవచనత్తా గూథభాణీ. యథా హి గూథం నామ మహాజనస్స అనిట్ఠం హోతి, ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం అనిట్ఠం హోతి. **దుగ్గన్ధకథన్తి** కిలేసాసుచిసంకిలిట్ఠతాయ గూథం వియ దుగ్గన్ధవాయనకథం. **పుప్ఫభాణీతి** సుపుప్ఫసదిసవచనత్తా పుప్ఫభాణీ . యథా హి ఫుల్లాని వస్సికాని వా అధిముత్తికాని వా మహాజనస్స ఇట్ఠాని కన్తాని హోన్తి, ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం ఇట్ఠం హోతి కన్తం. **పుప్ఫాని వియాతి** చమ్పకసుమనాదిసుగన్ధపుప్ఫాని వియ. **సుగన్ధకథన్తి** సుచిగన్ధవాయనకథం కిలేసదుగ్గన్ధాభావతో. **మధుభాణీతి**

ఏత్థ “ముదుభాణీ”తిపి పఠన్తి. ఉభయత్థాపి హి మధురవచనోతి అత్థో. యథా హి చతుమధురం నామ మధురం పణీతం, ఏవమేవ ఇమస్స పుగ్గలస్స వచనం దేవమనుస్సానం మధురం హోతి. **మధురకథ**న్తి కణ్ణసుఖతాయ పేమనీయతాయ చ సద్దతో అత్థతో చ మధురసభావకథం. **అత్తహేతు వా**తి అత్తనో వా హత్థపాదాదిచ్ఛేదనహరణహేతు. **పరహేతు వా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ ‘‘**అత్తనో వా**’’తిఆది.

“నేలఙ్గోతి ఖో, భన్తే, సీలానమేతం అధివచన”న్తి **సుత్తే** (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭) ఆగతత్తా వుత్తం ‘‘**ఏత్థ వుత్తసీలం వియా**’’తి. **పూరే**తి గుణానం పారిపూరియం. **సుకుమారా**తి అఫరుసతాయ ముదుకా కోమలా. **పురస్సా**తి ఏత్థ **పుర**-సద్దో తన్నివాసివాచకో దట్ఠబ్బో “గామో ఆగతో”తిఆదీసు వియ. తేనాహ ‘‘**నగరవాసీన**’’న్తి. మనం అప్పాయతి వడ్ఢేతీతి **మనాపా**. తేనాహ ‘‘**చిత్తవుద్ధికరా**’’తి.

గూథభాణీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అన్ధసుత్తవణ్ణనా

౨౯. నవమే **అన్ధో**తిఆదీసు పాళిపదేసు పఠమో దిట్ఠధమ్మికభోగసంహరణపఞ్ఞాచక్ఖునో చ సమ్పరాయికత్థసాధనపఞ్ఞాచక్ఖునో చ అభావా “అన్ధో”తి వుచ్చతి దుతియోపి, తతియో పన ద్విన్నమ్పి భావా “ద్విచక్ఖూ”తి వుచ్చతి. **పఞ్ఞాచక్ఖూ**తి ఆయకోసల్లభూతా పఞ్ఞాచక్ఖు. తేనాహ ‘‘**ఫాతిం కరేయ్యా**’’తి. **అధముత్తమే**తి అధమే చేవ ఉత్తమే చ. **పటిపక్ఖవసేనా**తి పటిపక్ఖస్స అత్థితావసేన. **సుక్కసప్పటిభాగా**తి సుక్కధమ్మేహి పహాయకేహి సప్పటిభాగాతి జానేయ్య. **కణ్హసప్పటిభాగా**తి కణ్హధమ్మేహి పహాతబ్బేహి సప్పటిభాగాతి జానేయ్య.

తథాజాతికాతి యాదిసేహి సపుత్తదారపరిజనసఞాతిమిత్తబన్ధవగ్గం అత్తానం సుఖేతి పీణేతి, తాదిసా భోగాపి న సన్తి. **పుఞ్ఞాని చ న కరోతీ**తి సమణబ్రాహ్మణకపణద్ధికయాచకానం సన్తప్పనవసేన పుఞ్ఞాని న కరోతి. **ఉభయత్థా**తి ఉభయస్మిం లోకే, ఉభయస్మిం వా అత్థేతి విగ్గహోతి దస్సేన్తో ‘‘**ఇధలోకే**’’తిఆదిమాహ. **ఉభయేనా**తి వుత్తమత్థం యోజేత్వా దస్సేతుం ‘‘**కథ**’’న్తిఆది వుత్తం. **యస్మిం ఠానే**తి యస్మింయేవ ఠానే. **న సోచతీ**తి సోకహేతూనం తత్థ అభావతో న సోచతి.

అన్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అవకుజ్జసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **అవకుజ్జపఞ్ఞో**తి నిక్కుజ్జపఞ్ఞో. తేనాహ ‘‘**అధోముఖపఞ్ఞో**’’తి. **పుబ్బపట్ఠపనా**తి పఠమారమ్భో. **సన్నిట్ఠాన**న్తి కథాపరియోసానం. **అప్పనా**తి దేసనాయ నిట్ఠాపనం. అనేకే వా అనుసన్ధియోతి యోజేతబ్బం. **సమాధి వా**తిఆదీసు లోకుత్తరధమ్మా పరమత్థతో సాసనన్తి తదత్థోపాదకసమాధి తస్స ఆదీతి వుత్తో, తదాసన్నత్తా విపస్సనా, తస్స మూలభావేన ఏకదేసత్తా మగ్గో.

సాసనస్స పారిపూరిసుద్ధియో నామ సత్థారా దేసితనియామేనేవ సిద్ధా, తా పనేత్థ కథేన్తస్స వసేన గహేతబ్బాతి దస్సేతుం ‘‘**అనూనం కత్వా దేసేన్తీ**’’తి, ‘‘**నిగ్గణ్ఠిం కత్వా దేసేన్తీ**’’తి చ వుత్తం. తత్థ **నిజ్జట**న్తి నిగ్గుమ్బం అనాకులం. **నిగ్గణ్ఠి**న్తి గణ్ఠిట్ఠానరహితం సువిఞ్ఞేయ్యం కత్వా.

ఆకిణ్ణానీతి ఆకిరిత్వా సంకిరిత్వా ఠపితానీతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పక్ఖిత్తానీ**’’తి. **ఉచ్ఛఙ్గో వియ ఉచ్ఛఙ్గపఞ్ఞో పుగ్గలో దట్ఠబ్బో**తి ఉచ్ఛఙ్గసదిసపఞ్ఞతాయ ఉచ్ఛఙ్గపఞ్ఞో. ఏవం పఞ్ఞా వియ పుగ్గలోపి ఉచ్ఛఙ్గో వియ హోతి, తస్మిం ధమ్మానం అచిరట్ఠానతోతి అధిప్పాయేన వుత్తం. యథా చ ఉచ్ఛఙ్గసదిసా పఞ్ఞా, ఏవం నిక్కుజ్జకుమ్భసదిసా పఞ్ఞా ఏవాతి దట్ఠబ్బా.

సంవిదహనపఞ్ఞాయాతి ‘‘ఏవం కతే ఇదం నామ భవిస్సతీ’’తి ఏవం తంతంఅత్థకిచ్చం సంవిధాతుం సమత్థతాయ విచారణపఞ్ఞాయ రహితో. **సేయ్యో**తి సేట్ఠో పాసంసో. **పుబ్బభాగపటిపద**న్తి చిత్తవిసుద్ధిఆదికం అరియమగ్గస్స అధిగమాయ పుబ్బభాగపటిపత్తిం.

అవకుజ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుగ్గలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దేవదూతవగ్గో

౧. సబ్రహ్మకసుత్తవణ్ణనా

౩౧. చతుత్థస్స పఠమే **సబ్రహ్మకానీ**తి ససేట్ఠకాని. **యేస**న్తి యేసం కులానం. **పుత్తాన**న్తి పుత్తేహి. పూజితసద్దయోగేన హి ఇదం కరణత్థే సామివచనం. **తేనా**తి ఆహారాదినా. **పటిజగ్గితా గోపితా**తి యథాకాలం తస్స తస్స దాతబ్బస్స దానేన వేయ్యావచ్చస్స చ కరణేన పటిజగ్గితా చేవ ఉప్పన్నానత్థప్పహరణేన గోపితా చ హోన్తి. **తేస**న్తి మాతాపితూనం. **బ్రహ్మాదిభావసాధనత్థ**న్తి తేసం గుణానం అత్థితాయ లోకే బ్రహ్మా నామ వుచ్చతి, ఆచరియో నామ వుచ్చతి, ఆహునేయ్యో నామ వుచ్చతి, తే మాతాపితూనం పుత్తకం పటిలభన్తీతి దస్సనవసేన నేసం బ్రహ్మాదిభావసాధనత్థం "బహుకారా"తి, వత్వా తం తేసం బహుకారతం నానాకారతో దస్సేతుం **"ఆపాదకా"**తిఆది వుత్తం. మాతాపితరో హి పుత్తానం జీవితస్స ఆపాదకా, సరీరస్స పోసకా, ఆచారసమాచారానం సిక్ఖాపకా సకలస్సపి ఇమస్స లోకస్స దస్సేతారో. తేనాహ **"పుత్తానం హీ"**తిఆది. ఇట్ఠారమ్మణం తావ తే దస్సేన్తు, అనిట్ఠారమ్మణం కథన్తి? తమ్పి దస్సేతబ్బమేవ వజ్జనీయభావజానాపనత్థం.

అవిజహితా హోన్తీతి తాసం భావనాయ బ్రహ్మానం బ్రహ్మలోకే ఉప్పన్నత్తా అవిజహితా హోన్తి భావనా. **లోభనీయవయస్మిం** పఠమయోబ్బనే అతివియ ముదుభావప్పత్తదస్సనత్థం **సతవిహత**గ్గహణం. **పాటియేక్క**న్తి విసుం. **ఇమినా కారణేనా**తి ఇమినా యథావుత్తేన పుత్తేసు పవత్తితేహి అతిక్కమేన మేత్తాదిసముప్పత్తిసఙ్ఖాతేన కారణేన.

థరుసిప్పన్తి అసిసత్తికున్తకలాపాదిఆయుధసిప్పం. **ముద్దాగణనా**తి అఙ్గులిసంకోచనాదినా హత్థముద్దాయ గణనా. **ఆది**సద్దేన పాణాదీనం సఙ్గహో. **పచ్ఛాచరియా నామ** మాతాపితూనం సన్తికే ఉగ్గహితగహట్ఠవత్తస్సేవ పుగ్గలస్స యథాసకం హత్థాచరియాదీనం సిప్పగ్గాహాపనన్తి కత్వా సబ్బపఠమం ఆచరియా నామాతి యోజేతబ్బం. ఆనీయ హుతం **ఆహుతం.** పకారేహి హుతం **పాహుతం. అభిసఙ్ఖత**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

నమో కరేయ్యాతి సాయం పాతం ఉపట్ఠానం గన్త్వా "ఇదం మయ్హం ఉత్తమపుఞ్ఞక్ఖేత్త"న్తి నమక్కారం కరేయ్య. **తాయ నం పారిచరియాయా**తి ఏత్థ **న**న్తి నిపాతమత్తం, యథావుత్తపరిచరణేనాతి అత్థో . అథ వా **పారిచరియాయా**తి భరణకిచ్చకరణకులవంసప్పతిట్ఠాపనాదినా పఞ్చవిధఉపట్ఠానేన. వుత్తఞ్హేతం –

> "పఞ్చహి ఖో, గహపతిపుత్త, ఠానేహి పుత్తేన పురత్థిమా దిసా మాతాపితరో పచ్చుపట్ఠాతబ్బా – 'భతో నేసం భరిస్సామి, కిచ్చం నేసం కరిస్సామి, కులవంసం ఠపేస్సామి, దాయజ్జం పటిపజ్జామి, అథ వా పన పేతానం కాలకతానం దక్ఖిణం అనుప్పదస్సామీ'తి. ఇమేహి ఖో, గహపతిపుత్త, పఞ్చహి ఠానేహి పుత్తేన పురత్థిమా దిసా మాతాపితరో పచ్చుపట్ఠితా పఞ్చహి ఠానేహి పుత్తం అనుకమ్పన్తి, పాపా నివారేన్తి, కల్యాణే నివేసేన్తి, సిప్పం సిక్ఖాపేన్తి, పతిరూపేన దారేన సంయోజేన్తి, సమయే దాయజ్జం నియ్యాదేన్తీ"తి (దీ. ని. ౩.౨౬౭).

అపిచ యో మాతాపితరో తీసు వత్థూసు అభిప్పసన్నే కత్వా సీలేసు వా పతిట్ఠాపేత్వా పబ్బజ్జాయ వా నియోజేత్వా ఉపట్ఠహతి, అయం మాతాపితూపట్ఠాకానం అగ్గోతి వేదితబ్బో. సా పనాయం పారిచరియా పుత్తస్స ఉభయలోకహితసుఖావహాతి తం దస్సేతుం **"ఇధేవ నం పసంసన్తి, పేచ్చ సగ్గే పమోదతీ"**తి వుత్తం. **పసంసన్తీ**తి "అయం

పుగ్గలో మత్తేయ్యో పేత్తేయ్యో సగ్గసంవత్తనియం పటిపదం పూరేతీ’’తి ఇధేవ నం పసంసన్తి. **ఆమోదతి** ఆదితో పట్ఠాయ మోదప్పత్తియా. **పమోదతి** నానప్పకారమోదసమ్పవత్తియా.

సబ్రహ్మకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౩౨. దుతియే **తథాజాతికోతి** తథాసభావో. **చిత్తేకగ్గతాలాభోతి** చిత్తేకగ్గతాయ అధిగమో. రూపమేవ కిలేసుప్పత్తియా కారణభావతో **రూపనిమిత్తం**. ఏస నయో సేసేసుపి. **సస్సతాదినిమిత్తన్తి** సస్సతుచ్ఛేదభావనిమిత్తం. **పుగ్గలనిమిత్తన్తి** పుగ్గలాభినివేసననిమిత్తం. **ధమ్మనిమిత్తన్తి** ధమ్మారమ్మణసఙ్ఖాతం నిమిత్తం. ‘‘సియా ను ఖో, భన్తే’’తి థేరేన పుట్ఠో భగవా ‘‘సియా’’తి అవోచ లోకుత్తరసమాధిప్పటిలాభం సన్ధాయ. సో హి నిబ్బానం సన్తం పణీతన్తి చ పస్సతి. తేనాహ ‘‘**ఇధానన్దా**’’తిఆది.

నిబ్బానం సన్తన్తి సమాపత్తిం అప్పేత్వాతి నిబ్బానం సన్తన్తి ఆభుజిత్వా ఫలసమాపత్తిం అప్పేత్వా . **దివసమ్పీతిఆదినా** అసఙ్ఖతాయ ధాతుయా అచ్చన్తసన్తపణీతాదిభావం దస్సేతి. **అట్ఠవిధేతి** ‘‘సన్తం పణీతం సబ్బసఙ్ఖారసమథో సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో తణ్హాక్ఖయో విరాగో నిరోధో నిబ్బాన’’న్తి ఏవం అట్ఠవిధే ఆభోగసఙ్ఖాతే సమన్నాహారే. నిద్ధారణే చేతం భుమ్మం. **ఇమస్మిం ఠానే...పే.... లబ్భన్తేవాతి** ‘‘ఇధానన్ద, భిక్ఖునో ఏవం హోతీ’’తి ఆగతే ఇమస్మిం సుత్తప్పదేసే ఏకోపి ఆభోగసమన్నాహారో చేపి సబ్బే అట్ఠపి ఆభోగసమన్నాహారా లబ్భన్తేవ సమన్నాహరతం అత్థావహత్తా.

ఞాణేన జానిత్వాతి విపస్సనాఞాణసహితేన మగ్గఞాణేన జానిత్వా. **పరాని చ ఓపరాని చ** చక్ఖాదీని ఆయతనాని. **సన్తతాయాతి** పటిప్పస్సద్ధితాయ. **కాయదుచ్చరితాదిధూమవిరహితోతి** కాయదుచ్చరితాది ఏవ సన్తాపనట్ఠేన ధూమో, తేన విరహితో. **అనీఘోతి** అపాపో. **జాతిజరాగహణేనేవ బ్యాధిమరణమ్పి గహితమేవాతి** తబ్భావభావతోతి వుత్తం.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౩. తతియే, ‘‘సారిపుత్త, మయా సంఖిత్తేన దేసితం ధమ్మం తాదిసేనపి న సుకరం విఞ్ఞాతు’’న్తి ఇమినా అధిప్పాయేనేవ వదన్తో థేరస్స ఞాణం సబ్బమతిక్కమం. **అఞ్ఞాతారో చ దుల్లభాతి** హి ఇమినా సామఞ్ఞవచనేన సారిపుత్తత్థేరమ్పి అన్తోగధం కత్వా దస్సేన్తో తేనపి అత్తనో దేసనాయ దుప్పటివిద్ధభావం దస్సేతి.

సమ్మాతి హేతునా కారణేన. తేనాహ ‘‘**ఉపాయేనా**’’తిఆది. **మానాభిసమయాతి** మానస్స దస్సనాభిసమయా. పహానాభిసమయోతి చ దస్సనాభిసమయోతి చ పరిఞ్ఞాభిసమయో వుత్తో. అరహత్తమగ్గో హి పరిఞ్ఞాకిచ్చసిద్ధియా కిచ్చవసేన మానం పస్సతి, అసమ్మోహప్పటివేధవసేనాతి వుత్తం హోతి, అయమస్స దస్సనాభిసమయో. తేన దిట్ఠో పన పహానాభిసమయో చ. దస్సనాభిసమయేన హి పరిఞ్ఞాభిసమయమేవ పహీయతి. దిట్ఠవిసేన దిట్ఠసత్తానం జీవితం వియ అయమస్స పహానాభిసమయో . **అట్ఠకథాయం** పన పహానాభిసమయస్స దస్సనాభిసమయనానన్తరియకత్తా ‘‘పహానాభిసమయేన’’ఇచ్చేవ వుత్తం. పహానాభిసమయే హి గహితే దస్సనాభిసమయో గహితోవ హోతి.

అన్తమకాసి దుక్ఖస్సాతి అరహత్తమగ్గేన మానస్స పహీనత్తా యే ఇమే “కాయబన్ధనస్స అన్తో జీరతి (చూళవ. ౨౭౮), హరితన్తం వా”తి (మ. ని. ౧.౩౦౪) ఏవం వుత్తఅన్తిమమరియాదన్తో చ “అన్తమిదం, భిక్ఖవే, జీవికాన”న్తి (సం. ని. ౩.౮౦; ఇతివు. ౯౧) ఏవం వుత్తలామకన్తో చ “సక్కాయో ఏకో అన్తో”తి (సం. ని. ౩.౧౦౩) ఏవం వుత్తకోట్ఠాసన్తో చ “ఏసేవన్తో దుక్ఖస్స సపచ్చయసఙ్ఖయా”తి ఏవం వుత్తకోట్ఠాసన్తో చాతి చత్తారో అన్తా, తేసు సబ్బస్సేవ వట్టదుక్ఖస్స అదుం చతుత్థకోటిసఙ్ఖాతం అన్తమకాసి, పరిచ్ఛేదం పరివటుమం అకాసి, అన్తిమసముదయమత్తావసేసం దుక్ఖమకాసీతి వుత్తం హోతి. తేనాహ **‘‘వట్టదుక్ఖస్స అన్తమకాసీ’’**తి.

ననుచ “పహాన”న్తి ఇమస్స నిద్దేసే నిబ్బానం ఆగతం? ఇధ పటిప్పస్సద్ధిప్పహానసఙ్ఖాతం అరహత్తఫలం వుత్తం, తస్మా నిద్దేసేనాయం వణ్ణనా విరుజ్ఝతీతి ఆహ **‘‘నిద్దేసే పనా’’**తిఆది. **తత్థ తాని పదాని ఆగతానీ**తి తస్మిం నిద్దేసే “పహానం వూపసమం పటినిస్సగ్గ”న్తిఆదీని (చూళని. ౭౫ ఉదయమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో) పదాని ఆగతాని.

ధమ్మతక్కపురేజవన్తి ఇమినా తస్మిం చతుత్థజ్ఝానవిమోక్ఖే ఠత్వా ఝానఙ్గాని విపస్సిత్వా అధిగతం అరహత్తవిమోక్ఖం వదతి. అరహత్తవిమోక్ఖస్స హి మగ్గసమ్పయుత్తసమ్మాసఙ్కప్పసఙ్ఖాతో ధమ్మతక్కో పురేజవో హోతి.

సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నిదానసుత్తవణ్ణనా

౩౪. చతుత్థే **పిణ్డకరణత్థాయా**తి ఆయూహనవసేన రాసికరణత్థాయ. **అభిన్నానీ**తి ఏకదేసేనపి అఖణ్డితాని. భిన్నకాలతో పట్ఠాయ హి బీజం బీజకిచ్చాయ న ఉపకప్పతి. **అపూతీనీ**తి ఉదకతేమనేన పూతిభావం న ఉపగతాని. పూతిబీజఞ్హి బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. తేనాహ **‘‘పూతిభావేన అబీజత్తం అప్పత్తానీ’’**తి. **న వాతేన న చ ఆతపేన హతానీ**తి వాతేన చ ఆతపేన చ న హతాని, నిరోజతం న పాపితాని. నిరోజఞ్హి కసటబీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. **సారాదానీ**తి తణ్డులసారస్స ఆదానతో సారాదాని. నిస్సారఞ్హి బీజం బీజత్థాయ న ఉపకప్పతి. తేనాహ **‘‘గహితసారానీ’’**తి, పతిట్ఠితసారానీతి అత్థో. **సన్నిచయభావేన సుఖం సయితానీ**తి చత్తారో మాసే కోట్ఠపక్ఖిత్తనియామేనేవ సుఖసయితాని.

కమ్మవిభత్తీతి కమ్మవిభాగో. దిట్ఠధమ్మో వుచ్చతి పచ్చక్ఖభూతో పచ్చుప్పన్నో అత్తభావో, తత్థ వేదితబ్బఫలం కమ్మం **దిట్ఠధమ్మవేదనీయం**. పచ్చుప్పన్నభవతో అనన్తరం వేదితబ్బఫలం కమ్మం **ఉపపజ్జవేదనీయం. అపరపరియాయవేదనీయ**న్తి దిట్ఠధమ్మానన్తరభవతో అఞ్ఞస్మిం అత్తభావపరియాయే అత్తభావపరివత్తే వేదితబ్బఫలం కమ్మం. పటిపక్ఖేహి అనభిభూతతాయ పచ్చయవిసేసేన పటిలద్ధవిసేసతాయ చ బలవభావప్పత్తా తాదిసస్స పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స వసేన సాతిసయా హుత్వా పవత్తా పఠమజవనచేతనా తస్మింయేవ అత్తభావే ఫలదాయినీ **దిట్ఠధమ్మవేదనీయకమ్మం నామ**. సా హి వుత్తాకారేన బలవతీ జవనసన్తానే గుణవిసేసయుత్తేసు ఉపకారానుపకారవసప్పవత్తియా ఆసేవనాలాభేన అప్పవిపాకతాయ చ పఠమజవనచేతనా ఇతరద్వయం వియ పవత్తసన్తానుపరమాపేక్ఖం ఓకాసలాభాపేక్ఖఞ్చ కమ్మం న హోతీతి ఇధేవ పుప్ఫమత్తం వియ పవత్తివిపాకమత్తం ఫలం దేతి. **తథా అసక్కోన్త**న్తి కమ్మస్స విపాకదానం నామ ఉపధిప్పయోగాదిపచ్చయన్తరసమవాయేనేవ హోతీతి తదభావతో తస్మింయేవ అత్తభావే విపాకం దాతుం అసక్కోన్తం. **అహోసికమ్మ**న్తి అహోసి ఏవ కమ్మం, న తస్స విపాకో అహోసి అత్థి భవిస్సతి చాతి ఏవం వేదితబ్బం కమ్మం.

అత్థసాధికాతి దానాదిపాణాతిపాతాదిఅత్థస్స నిప్ఫాదికా. కా పన సాతి ఆహ ‘‘**సత్తమజవనచేతనా**’’తి. సా హి సన్నిట్ఠాపకచేతనా వుత్తనయేన పటిలద్ధవిసేసా పురిమజవనచేతనాహి లద్ధాసేవనా చ సమానా అనన్తరత్తభావే విపాకదాయినీ **ఉపపజ్జవేదనీయకమ్మం నామ. పురిమఉపమాయయేవాతి** మిగలుద్దకోపమాయయేవ.

సతి సంసారప్పవత్తియాతి ఇమినా అసతి సంసారప్పవత్తియం అహోసికమ్మపక్ఖే తిట్ఠతి విపచ్చనోకాసస్స అభావతోతి దీపేతి. **యం గరుకన్తి** యం అకుసలం మహాసావజ్జం, కుసలఞ్చ మహానుభావం కమ్మం. కుసలం వా హి హోతు అకుసలం వా, యం గరుకం మాతుఘాతాదికమ్మం వా మహగ్గతకమ్మం వా, తదేవ పఠమం విపచ్చతి. తేనాహ ‘‘**కుసలాకుసలేసు పనా**’’తిఆది. **యం బహులన్తి** యం బహులం అభిణ్హసో కతం సమాసేవితం. తేనాహ ‘‘**కుసలాకుసలేసు పన యం బహులం హోతీ**’’తిఆది. **యదాసన్నం నామ** మరణకాలే అనుస్సరితం కమ్మం, ఆసన్నకాలే కతే పన వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఆహ ‘‘**యం పన కుసలాకుసలేసు ఆసన్నమరణే**’’తిఆది. **అనుస్సరితున్తి** పరిబ్యత్తభావేన అనుస్సరితుం.

తేసం అభావేతి తేసం యంగరుకాదీనం తిణ్ణం కమ్మానం అభావే. **యత్థ కత్థచి విపాకం దేతీతి** పటిసన్ధిజనకవసేన విపాకం దేతి. పటిసన్ధిజనకవసేన హి గరుకాదికమ్మచతుక్కం వుత్తం. తత్థ గరుకం సబ్బపఠమం విపచ్చతి, గరుకే అసతి బహులీకతం, తస్మిం అసతి యదాసన్నం , తస్మిం అసతి “కటత్తా వా పనా”తి వుత్తం పురిమజాతీసు కతకమ్మం విపచ్చతి. బహులాసన్నపుబ్బకతేసు చ బలాబలం జానితబ్బం. పాపతో పాపన్తరం కల్యాణఞ్చ, కల్యాణతో కల్యాణన్తరం పాపఞ్చ బహులీకతం. తతో మహతోవ పుబ్బకతాది అప్పఞ్చ బహులానుస్సరణేన విప్పటిసారాదిజననతో, పటిపక్ఖస్స అపరిపుణ్ణతాయ ఆరద్ధవిపాకస్స కమ్మస్స కమ్మసేసస్స వా అపరపరియాయవేదనీయస్స అపరిక్ఖీణతాయ సన్తతియా పరిణామవిసేసతోతి తేహి తేహి కారణేహి ఆయూహితఫలం పఠమం విపచ్చతి. **మహానారదకస్సపజాతకే** (జా. ౨.౨౨.౧౧౫౩ ఆదయో) విదేహరఞ్ఞో సేనాపతి అలాతో, బీజకో దాసో, రాజకఞ్ఞా రుచా చ ఏత్థ నిదస్సనం. తథా హి వుత్తం భగవతా –

> “తత్రానన్ద, య్వాయం పుగ్గలో ఇధ పాణాతిపాతీ…పే.… మిచ్ఛాదిట్ఠి. కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతి, పుబ్బే వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, పచ్ఛా వాస్స తం కతం హోతి పాపకమ్మం దుక్ఖవేదనీయం, మరణకాలే వాస్స హోతి మిచ్ఛాదిట్ఠి సమత్తా సమాదిన్నా, తేన సో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతీ”తి –

ఆది . సబ్బం **మహాకమ్మవిభఙ్గసుత్తం** (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౩) విత్థారేతబ్బం. కిం బహునా. యం తం తథాగతస్స మహాకమ్మవిభఙ్గఞాణం, తస్సేవాయం విసయో, యదిదం తస్స తస్స కమ్మస్స తేన తేన కారణేన పుబ్బాపరవిపాకతా సమత్థీయతి.

ఇదాని జనకాదికమ్మచతుక్కం విభజన్తో ‘‘**జనకం నామా**’’తిఆదిమాహ. **పవత్తిం న జనేతీతి** పవత్తివిపాకం న జనేతి. పఠమనయే జనకకమ్మస్స పటిసన్ధివిపాకమత్తస్సేవ వుత్తత్తా తస్స పవత్తివిపాకదాయకత్తమ్పి అనుజానన్తో ‘‘**అపరో నయో**’’తిఆదిమాహ. తత్థ పటిసన్ధిదానాదివసేన విపాకసన్తానస్స నిబ్బత్తకం **జనకం**. సుఖదుక్ఖసన్తానస్స నామరూపప్పబన్ధస్స వా చిరతరం పవత్తిహేతుభూతం **ఉపత్థమ్భకం**. తేనాహ ‘‘**సుఖదుక్ఖం ఉపత్థమ్భేతి, అద్ధానం**

పవత్తేతీ''తి. **ఉపపీళకం** సుఖదుక్ఖప్పబన్ధే పవత్తమానే సణికం సణికం హాపేతి. తేనాహ ''**సుఖదుక్ఖం పీళేతి బాధేతి, అద్ధానం పవత్తితుం న దేతీ**''తి.

వాతకాళకో మహల్లకో చోరే ఘాతేతుం న సక్కోతీతి సో కిర మహల్లకకాలే ఏకప్పహారేన సీసం ఛిన్దితుం న సక్కోతి, ద్వే తయో వారే పహరన్తో మనుస్సే కిలమేతి, తస్మా తే ఏవమాహంసు. **అనులోమికం ఖన్తిం పటిలభిత్వా**తి సోతాపత్తిమగ్గస్స ఓరతో అనులోమికం ఖన్తిం లభిత్వా . **తరుణవచ్ఛాయ గావియా మద్దిత్వా జీవితక్ఖయం పాపితో**తి ఏకా కిర యక్ఖినీ ధేనువేసేన ఆగన్త్వా ఉరే పహరిత్వా మారేసి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం. నగరే భవో **నాగరియో**.

ఘాతేత్వాతి ఉపచ్ఛిన్దిత్వా. కమ్మస్స ఉపచ్ఛిన్దనం నామ తస్స విపాకప్పటిబాహనమేవాతి ఆహ ''**తస్స విపాకం పటిబాహిత్వా**''తి. తఞ్చ అత్తనో విపాకుప్పత్తియా ఓకాసకరణన్తి వుత్తం ''**అత్తనో విపాకస్స ఓకాసం కరోతీ**''తి. విపచ్చనాయ కతోకాసం కమ్మం విపక్కమ్మేవ నామ హోతీతి ఆహ ''**ఏవం పన కమ్మేన కతే ఓకాసే తం విపాకం ఉప్పన్నం నామ వుచ్చతీ**''తి. ఉపపీళకం అఞ్ఞస్స విపాకం ఉపచ్ఛిన్దతి, న సయం అత్తనో విపాకం దేతి. ఉపఘాతకం పన దుబ్బలకమ్మం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా అత్తనో విపాకం ఉప్పాదేతీతి అయమేతేసం విసేసో. కిఞ్చి బహ్వాబాధతాదిపచ్చయూపసన్నిపాతేన విపాకస్స విబాధకం ఉపపీళకం, తథా విపాకస్సేవ ఉపచ్ఛేదకం. ఉపఘాతకకమ్మం పన ఉపఘాతేత్వా అత్తనో విపాకస్స ఓకాసకరణేన విపచ్చనే సతి జనకమేవ సియా. జనకాదిభావో నామ విపాకం పతి ఇచ్ఛితబ్బో, న కమ్మం పతీతి విపాకస్సేవ ఉపఘాతకతా యుత్తా వియ దిస్సతి, వీమంసితబ్బం.

అపరో నయో – యస్మిం కమ్మే కతే పటిసన్ధియం పవత్తే చ విపాకకటత్తారూపానం ఉప్పత్తి హోతి, తం **జనకం**. యస్మిం పన కతే అఞ్ఞేన జనితస్స ఇట్ఠస్స వా అనిట్ఠస్స వా ఫలస్స విబాధకవిచ్ఛేదకపచ్చయానుప్పత్తియా ఉపబ్రూహనపచ్చయుప్పత్తియా జనకసామత్థియానురూపం పరిసుద్ధిచిరతరప్పబన్ధా హోతి, తం **ఉపత్థమ్భకం**. జనకేన నిబ్బత్తితం కుసలఫలం వా అకుసలఫలం వా యేన పచ్చనీకభూతేన రోగధాతువిసమతాదినిమిత్తతాయ విబాధయతి, తం **ఉపపీళకం**. యేన పన కమ్మునా జనకసామత్థియవసేన చిరతరప్పబన్ధారహమ్పి సమానం ఫలం విచ్ఛేదకపచ్చయుప్పత్తియా ఉపహఞ్ఞతి విచ్ఛిజ్జతి, తం **ఉపఘాతక**న్తి అయమేత్థ సారో.

తత్థ కేచి దుతియస్స కుసలభావం ఇత్థత్తమాగతస్స అప్పాబాధదీఘాయుకతాసంవత్తనవసేన, పచ్ఛిమానం ద్విన్నం అకుసలభావం బహ్వాబాధఅప్పాయుకతాసంవత్తనవసేన వణ్ణేన్తి. తథా చ వుత్తం మజ్ఝిమనికాయే **చూళకమ్మవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౨౯౦) –

> ''చత్తారి హి కమ్మాని – ఉపపీళకం, ఉపచ్ఛేదకం, జనకం, ఉపత్థమ్భకన్తి. బలవకమ్మేన హి నిబ్బత్తం పవత్తే ఉపపీళకం ఆగన్త్వా అత్థతో ఏవం వదతి నామ 'సచాహం పఠమతరం జానేయ్యం, న తే ఇధ నిబ్బత్తితుం దదేయ్యం, చతూసుయేవ తం అపాయేసు నిబ్బత్తాపేయ్యం. హోతు, త్వం యత్థ కత్థచి నిబ్బత్త, అహం ఉపపీళకకమ్మం నామ తం పీళేత్వా నిరోజం నియూసం కసటం కరిస్సామీ'తి. తతో పట్ఠాయ తం తాదిసం కరోతి. కిం కరోతి? పరిస్సయం ఉపనేతి, భోగే వినాసేతి.

“తత్థ దారకస్స మాతుకుచ్ఛియం నిబ్బత్తకాలతో పట్ఠాయ మాతు అస్సాదో వా సుఖం వా న హోతి, మాతాపితూనం పీళావ ఉప్పజ్జతి. ఏవం పరిస్సయం ఉపనేతి. దారకస్స పన మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తకాలతో పట్ఠాయ గేహే భోగా ఉదకం పత్వా లోణం వియ రాజాదీనం వసేన నస్సన్తి, కుమ్భదోహనధేనుయో ఖీరం న దేన్తి, సూరతా గోణా చణ్డా హోన్తి, కాణా హోన్తి, ఖఞ్జా హోన్తి, గోమణ్డలే రోగో పతతి, దాసాదయో వచనం న కరోన్తి, వాపితం సస్సం న జాయతి, గేహగతం గేహే, అరఞ్ఞగతం అరఞ్ఞే నస్సతి, అనుపుబ్బేన ఘాసచ్ఛాదనమత్తం దుల్లభం హోతి, గబ్భపరిహారో న హోతి, విజాతకాలే మాతు థఞ్ఞం ఛిజ్జతి, దారకో పరిహారం అలభన్తో పీళితో నిరోజో నియూసో కసటో హోతి. ఇదం ఉపపీళకకమ్మం నామ.

“దీఘాయుకకమ్మేన పన నిబ్బత్తస్స ఉపచ్ఛేదకకమ్మం ఆగన్త్వా ఆయుం ఛిన్దతి. యథా హి పురిసో అట్ఠుసభగమనం కత్వా సరం ఖిపేయ్య, తమఞ్ఞో ధనుతో ముత్తమత్తం ముగ్గరేన పహరిత్వా తత్థేవ పాతేయ్య, ఏవం దీఘాయుకకమ్మేన నిబ్బత్తస్స ఉపచ్ఛేదకకమ్మం ఆయుం ఛిన్దతి. కిం కరోతి? చోరానం అటవిం పవేసేతి, వాళమచ్ఛోదకం ఓతారేతి, అఞ్ఞతరం వా పన సపరిస్సయఠానం ఉపనేతి. ఇదం ఉపచ్ఛేదకకమ్మం నామ. ‘ఉపఘాతక’న్తిపి ఏతస్సేవ నామం. పటిసన్ధినిబ్బత్తకం పన కమ్మం జనకకమ్మం నామ. అప్పభోగకులాదీసు నిబ్బత్తస్స భోగసమ్పదాదికరణేన ఉపత్థమ్భకకమ్మం ఉపత్థమ్భకకమ్మం నామ.

“పరిత్తకమ్మేనపి నిబ్బత్తం ఏతం పవత్తే పాణాతిపాతాదివిరతికమ్మం ఆగన్త్వా అత్థతో ఏవం వదతి నామ ‘సచాహం పఠమతరం జానేయ్యం, న తే ఇధ నిబ్బత్తితుం దదేయ్యం, దేవలోకేయేవ తం నిబ్బత్తాపేయ్యం, హోతు, త్వం యత్థ కత్థచి నిబ్బత్త, అహం ఉపత్థమ్భకకమ్మం నామ ఉపత్థమ్భం తే కరిస్సామీ’తి ఉపత్థమ్భం కరోతి. కిం కరోతి? పరిస్సయం నాసేతి, భోగే ఉప్పాదేతి.

“తత్థ దారకస్స మాతుకుచ్ఛియం నిబ్బత్తకాలతో పట్ఠాయ మాతాపితూనం సుఖమేవ సాతమేవ హోతి. యేపి పకతియా మనుస్సామనుస్సపరిస్సయా హోన్తి, తే సబ్బే అపగచ్ఛన్తి . ఏవం పరిస్సయం నాసేతి. దారకస్స పన మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తకాలతో పట్ఠాయ గేహే భోగానం పమాణం న హోతి, నిధికుమ్భియో పురతోపి పచ్ఛతోపి గేహం పరివట్టమానా పవిసన్తి. మాతాపితరో పరేహి ఠపితధనస్సపి సమ్ముఖీభావం గచ్ఛన్తి, ధేనుయో బహుఖీరా హోన్తి, గోణా సుఖసీలా హోన్తి, వప్పట్ఠానే సస్సాని సమ్పజ్జన్తి, వడ్ఢియా వా సమ్పయుత్తం, తావకాలికం వా దిన్నం ధనం అచోదితా సయమేవ ఆహరిత్వా దేన్తి, దాసాదయో సుబ్బచా హోన్తి, కమ్మన్తా న పరిహాయన్తి, దారకో గబ్భతో పట్ఠాయ పరిహారం లభతి, కోమారికవేజ్జా సన్నిహితావ హోన్తి. గహపతికులే జాతో సేట్ఠిట్ఠానం, అమచ్చకులాదీసు జాతో సేనాపతిట్ఠానాదీని లభతి. ఏవం భోగే ఉప్పాదేతి. సో అపరిస్సయో సభోగో చిరం జీవతి. ఇదం ఉపత్థమ్భకకమ్మం నామ. ఇమేసు చతూసు పురిమాని ద్వే అకుసలానేవ, జనకం కుసలమ్పి అకుసలమ్పి, ఉపత్థమ్భకం కుసలమేవా”తి.

ఏత్థ విబాధూపఘాతా నామ కుసలవిపాకస్మిం న యుత్తాతి అధిప్పాయేన “ద్వే అకుసలానేవా”తి వుత్తం. దేవదత్తాదీనం పన నాగాదీనం ఇతో అనుప్పదిన్నయాపనకపేతానఞ్చ నరకాదీసు అకుసలవిపాకూపత్థమ్భనూపపీళనూపఘాతకాని సన్తీతి చతున్నమ్పి కుసలాకుసలభావో న విరుజ్ఝతి. ఏవఞ్చ కత్వా యా బహూసు ఆనన్తరియేసు కతేసు ఏకేన గహితప్పటిసన్ధికస్స ఇతరేసం తస్స అనుబలప్పదాయితా వుత్తా, సాపి సమత్థితా హోతి.

సుత్తన్తపరియాయేన ఏకాదస కమ్మాని విభజిత్వా ఇదాని అభిధమ్మపరియాపన్నం దస్సేన్తో "**అత్థేకచ్చాని పాపకాని కమ్మసమాదానానీ**"తిఆదినా **విభఙ్గపాళిం** (విభ॰ ౮౧౦) దస్సేతి. తత్థ **గతిసమ్పత్తిపటిబాళ్హానీ**తి గతిసమ్పత్తియా పటిబాహితాని నివారితాని పటిసేధితాని. సేసపదేసుపి ఏసేవ నయో. తత్థ చ **గతిసమ్పత్తీ**తి సమ్పన్నగతి దేవలోకో చ మనుస్సలోకో చ. **గతివిపత్తీ**తి విపన్నగతి చత్తారో అపాయా. **ఉపధిసమ్పత్తీ**తి అత్తభావసమిద్ధి. **ఉపధివిపత్తీ**తి హీనఅత్తభావతా. **కాలసమ్పత్తీ**తి సురాజసుమనుస్సకాలసఙ్ఖాతో సమ్పన్నకాలో. **కాలవిపత్తీ**తి దురాజదుమ్మనుస్సకాలసఙ్ఖాతో విపన్నకాలో. **పయోగసమ్పత్తీ**తి సమ్మాపయోగో. **పయోగవిపత్తీ**తి మిచ్ఛాపయోగో.

ఇదాని యథావుత్తపాళియా అత్థం దస్సేన్తో "**తత్థా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **అనిట్ఠారమ్మణానుభవనారహే కమ్మే విజ్జమానేయేవా**తి ఇమినా అనిట్ఠారమ్మణానుభవననిమ్మిత్తకస్స పాపకమ్మస్స సబ్భావం దస్సేతి. **తం కమ్మన్తి** తం పాపకం కమ్మం. ఏకచ్చస్స హి అనిట్ఠారమ్మణానుభవననిమిత్తం బహుపాపకమ్మం విజ్జమానమ్పి గతివిపత్తియం ఠితస్సేవ విపచ్చతి. యది పన సో ఏకేన కల్యాణకమ్మేన గతిసమ్పత్తియం దేవేసు వా మనుస్సేసు వా నిబ్బత్తేయ్య, తాదిసే ఠానే అకుసలస్స వారో నత్థి, ఏకన్తం కుసలస్సేవాతి తం కమ్మం గతిసమ్పత్తిపటిబాళ్హం న విపచ్చతి. **పతిబాహితం హుత్వా**తి బాధితం హుత్వా. **అత్తభావసమిద్ధియన్తి** సరీరసమ్పత్తియం. **కిలిట్ఠకమ్మస్సా**తి హత్థిమేణ్డఅస్సబన్ధకగోపాలకాదికమ్మస్స. **పలాయితబ్బయుత్తకాలే**తి హత్థిఆదిపచ్చత్థికసమాగమకాలే. **లఞ్జం దేతీ**తి ఏవం మే బాధతం పరేసం వసే న హోతీతి దేతి. **చోరికయుత్తకాలే**తి పక్ఖబలాదీనం లబ్భమానకాలే. **అన్తరకప్పే**తి పరియోసానప్పత్తే అన్తరకప్పే.

అభిధమ్మనయేన సోళస కమ్మాని విభజిత్వా **పటిసమ్భిదామగ్గపరియాయేన** (పటి॰ మ॰ ౧.౨౩౪-౨౩౫) ద్వాదస కమ్మాని విభజిత్వా దస్సేతుం "**అపరానిపీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ అతీతభవేసు కతస్స కమ్మస్స అతీతభవేసుయేవ విపక్కవిపాకం గహేత్వా "అహోసి కమ్మం అహోసి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ "**యం కమ్మం అతీతే ఆయూహిత**"న్తిఆది. **విపాకవారన్తి** విపచ్చనావసరం విపాకవారం. "విపాకవారం లభతీ"తి ఇమినా వుత్తమేవత్థం "**పటిసన్ధిం జనేసీ**"తిఆదినా విభావేతి. తత్థ **పటిసన్ధిం జనేసీ**తి ఇమినా చ పటిసన్ధిదాయకస్స కమ్మస్స పవత్తివిపాకదాయితాపి వుత్తా హోతి. పవత్తివిపాకస్సేవ పన దాయకం రూపజనకసీసేన వదతి. తస్సేవ అతీతస్స కమ్మస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స చ పచ్చయవేకల్లేన అతీతభవేసుయేవ అవిపక్కవిపాకఞ్చ, అతీతేయేవ పరినిబ్బుతస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయఉపపజ్జవేదనీయఅపరపరియాయవేదనీయస్స కమ్మస్స అవిపక్కవిపాకఞ్చ గహేత్వా "అహోసి కమ్మం నాహోసి కమ్మవిపాకో"తిపి వుత్తన్తి ఆహ "**యం పన విపాకవారం న లభీ**"తిఆది.

అతీతస్సేవ కమ్మస్స అవిపక్కవిపాకస్స పచ్చుప్పన్నభవే పచ్చయసమ్పత్తియా విపచ్చమానం విపాకం గహేత్వా "అహోసి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ "**యం పన అతీతే ఆయూహిత**"న్తిఆదిమాహ. అతీతస్సేవ కమ్మస్స అతిక్కన్తవిపాకకాలస్స చ పచ్చుప్పన్నభవే పరినిబ్బాయన్తస్స చ అవిపచ్చమానవిపాకం గహేత్వా "అహోసి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ "**అలద్ధవిపాకవార**"న్తిఆది. అతీతస్సేవ కమ్మస్స విపాకారహస్స అవిపక్కవిపాకస్స అనాగతభవే పచ్చయసమ్పత్తియా విపచ్చితబ్బం విపాకం గహేత్వా "అహోసి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**యం పన అతీతే ఆయూహిత**"న్తిఆదిమాహ. అతీతస్సేవ కమ్మస్స అతిక్కన్తవిపాకకాలస్స చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స అవిపచ్చితబ్బవిపాకఞ్చ గహేత్వా "అహోసి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ "**యం**

అనాగతే విపాకవారం న లభిస్సతీ''తిఆది. ఏవం తావ అతీతకమ్మం అతీతపచ్చుప్పన్నానాగతవిపాకావిపాకవసేన ఛధా దస్సితం.

ఇదాని పచ్చుప్పన్నభవే కతస్స దిట్ఠధమ్మవేదనీయస్స ఇధేవ విపచ్చమానం విపాకం గహేత్వా "అత్థి కమ్మం అత్థి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**యం పన ఏతరహి ఆయూహిత**''న్తిఆదిమాహ. **యం పన ఏతరహి విపాకవారం న లభతీ**తిఆదినా తస్సేవ పచ్చుప్పన్నస్స కమ్మస్స పచ్చయవేకల్లేన ఇధ అవిపచ్చమానఞ్చ దిట్ఠేవ ధమ్మే పరినిబ్బాయన్తస్స ఇధ అవిపచ్చమానఞ్చ విపాకం గహేత్వా "అత్థి కమ్మం నత్థి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి దస్సేతి. పచ్చుప్పన్నస్సేవ కమ్మస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స అపరపరియాయవేదనీయస్స చ అనాగతభవే విపచ్చితబ్బవిపాకం గహేత్వా "అత్థి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**యం పన ఏతరహి ఆయూహితం అనాగతే విపాకవారం లభిస్సతీ**''తిఆది. పచ్చుప్పన్నస్సేవ కమ్మస్స ఉపపజ్జవేదనీయస్స పచ్చయవేకల్లేన అనాగతభవే అవిపచ్చితబ్బఞ్చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స అపరపరియాయవేదనీయస్స అవిపచ్చితబ్బఞ్చ విపాకం గహేత్వా "అత్థి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**యం పన విపాకవారం న లభిస్సతీ**''తిఆది.

ఏవఞ్చ పచ్చుప్పన్నకమ్మం పచ్చుప్పన్నానాగతవిపాకావిపాకవసేన చతుధా దస్సేత్వా ఇదాని అనాగతభవే కతస్స కమ్మస్స అనాగతే విపచ్చితబ్బవిపాకం గహేత్వా "భవిస్సతి కమ్మం భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**యం పనానాగతే ఆయూహిస్సతీ**''తిఆదిమాహ. తస్సేవ అనాగతస్స కమ్మస్స పచ్చయవేకల్లేన అవిపచ్చితబ్బఞ్చ అనాగతభవే పరినిబ్బాయితబ్బస్స అవిపచ్చితబ్బఞ్చ విపాకం గహేత్వా "భవిస్సతి కమ్మం న భవిస్సతి కమ్మవిపాకో"తి వుత్తన్తి ఆహ ''**యం పన విపాకవారం న లభిస్సతీ**''తిఆది . ఏవం అనాగతకమ్మం అనాగతవిపాకావిపాకవసేన ద్విధా దస్సితం. **ఏవ**న్తిఆదినా యథావుత్తద్వాదసకమ్మాని నిగమేతి.

ఇదాని సబ్బేసు యథావుత్తప్పభేదేసు కమ్మేసు యాని అభిధమ్మనయేన విభత్తాని సోళస కమ్మాని, యాని చ పటిసమ్భిదామగ్గపరియాయేన విభత్తాని ద్వాదస కమ్మాని, తాని సబ్బాని సుత్తన్తికపరియాయేన విభత్తేసు ఏకాదసవిధేసుయేవ కమ్మేసు అన్తోగధాని, తాని చ దిట్ఠధమ్మవేదనీయఉపపజ్జవేదనీయఅపరపరియాయవేదనీయేసు తీసుయేవ అన్తోగధానీతి దస్సేన్తో ''**ఇతి ఇమాని చేవా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అత్తనో ఠానా ఓసక్కిత్వాతి** అత్తనో యథావుత్తద్వాదససోళసప్పభేదసఙ్ఖాతట్ఠానతో పరిహాపేత్వా, తం తం పభేదం హిత్వాతి వుత్తం హోతి. **ఏకాదస కమ్మానియేవ భవన్తీ**తి తంసభావానంయేవ కమ్మానం ద్వాదసధా సోళసధా చ విభజిత్వా వుత్తత్తా ఏవమాహ. యస్మా ఏకాదసధా వుత్తకమ్మాని దిట్ఠధమ్మవేదనీయాని వా సియుం ఉపపజ్జవేదనీయాని వా అపరపరియాయవేదనీయాని వా, తస్మా వుత్తం ''**తీణియేవ కమ్మాని హోన్తీ**''తి.

తేసం సఙ్కమనం నత్థీతి తేసం దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదీనం సఙ్కమనం నత్థి, సఙ్కమనం ఉపపజ్జవేదనీయాదిభావాపత్తి. తేనాహ ''**యథాఠానేయేవ తిట్ఠన్తీ**''తి, అత్తనో దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదిట్ఠానేయేవ తిట్ఠన్తీతి అత్థో. దిట్ఠధమ్మవేదనీయమేవ హి పఠమజవనచేతనా, ఉపపజ్జవేదనీయమేవ సత్తమజవనచేతనా, మజ్ఝే పఞ్చ అపరపరియాయవేదనీయమేవాతి నత్థి తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్గహో, తస్మా అత్తనో అత్తనో దిట్ఠధమ్మవేదనీయాదిసభావేయేవ తిట్ఠన్తి. తేనేవ భగవతా – "దిట్ఠే వా ధమ్మే, ఉపపజ్జ వా, అపరే వా పరియాయే"తి తయో వికప్పా దస్సితా. తేనేవాహ

‘‘**దిట్ఠధమ్మవేదనీయం కమ్మ**’’న్తిఆది. తత్థ ‘‘**దిట్ఠే వా ధమ్మే**’’తి **సత్థా న వదేయ్యాతి** అసతి నియామే న వదేయ్య. యస్మా పన తేసం సఙ్కమనం నత్థి, నియతసభావా హి తాని, తస్మా సత్థా ‘‘దిట్ఠే వా ధమ్మే’’తిఆదిమవోచ.

సుక్కపక్ఖేతి ‘‘అలోభో నిదానం కమ్మానం సముదయాయా’’తిఆదినా ఆగతే కుసలపక్ఖే. **నిరుద్ధేతి** అరియమగ్గాధిగమేన అనుప్పాదనిరోధేన నిరుద్ధే. **తాలవత్థు వియ కతన్తి** యథా తాలే ఛిన్నే రితత్థానే కిఞ్చి న హోతి, ఏవం కమ్మే పహీనే కిఞ్చి న హోతీతి అత్థో. **తాలవత్థూతి** వా మత్థకచ్ఛిన్నో తాలో వుత్తో పత్తఫలమకులసూచిఆదీనం అభావతో. తతో ఏవ సో **అవిరుళ్హిధమ్మో**. ఏవం పహీనకమ్మో సత్తసన్తానో. తేనాహ ‘‘**మత్థకచ్ఛిన్నతాలో వియా**’’తి. **అనుఅభావం కతం** పచ్చతో ధమ్మప్పవత్తియా అభావతో. తేనాహ ‘‘**యథా**’’తిఆది. **అప్పవత్తికతకాలో వియాతి** బీజానం సబ్బసో అప్పవత్తియా కతకాలో వియ. **ఛిన్నమూలకానన్తి** కిలేసమూలస్స సబ్బసో ఛిన్నత్తా ఛిన్నమూలకానం. కిలేసా హి ఖన్ధానం మూలాని.

వేదనీయన్తి వేదితబ్బం. **అఞ్ఞం వత్థు నత్థీతి** అఞ్ఞం అధిట్ఠానం నత్థి. సుగతిసఞ్ఞితాపి హేట్ఠిమన్తేన సఙ్ఖారదుక్ఖతో అనపగతత్తా దుగ్గతియో ఏవాతి వుత్తం ‘‘సబ్బా దుగ్గతియో’’తి, ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. లోభో ఏతస్స కారణభూతో అత్థీతి **లోభం,** లోభనిమిత్తం కమ్మం. తథా **దోసన్తి** ఏత్థాపి. తేనాహ ‘‘**లోభదోససీసేన లోభజఞ్చ దోసజఞ్చ కమ్మమేవ నిద్దిట్ఠ**’’న్తి. **వట్టవివట్టన్తి** వట్టఞ్చ వివట్టఞ్చ.

నిదానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. హత్థకసుత్తవణ్ణనా

౩౫. పఞ్చమే **ఆళవియన్తి** ఆళవిరట్ఠే, న ఆళవినగరే. తేనాహ ‘‘**ఆళవియన్తి ఆళవిరట్ఠే**’’తి. **అథాతి** అవిచ్ఛేదత్థే నిపాతో. తత్థ భగవతో నిసజ్జాయ అవిచ్ఛిన్నాయ ఏవాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**ఏవ**’’న్తిఆది. **హత్థతో హత్థం గతత్తాతి** ఆళవకస్స యక్ఖస్స హత్థతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స హత్థం, తతో రాజపురిసానం హత్థం గతత్తా.

మాఘస్సాతి మాఘమాసస్స. ఏవం **ఫగ్గునస్సాతి** ఏత్థాపి. **ఖురన్తరేహి కద్దమో ఉగ్గన్త్వా తిట్ఠతీతి** కద్దమో ఖురన్తరేహి ఉగ్గన్త్వా తిట్ఠతి. **చతూహి దిసాహి వాయన్తో వాతో వేరమ్భోతి వుచ్చతి** వేరమ్భవాతసదిసత్తా.

పఞ్చద్వారకాయన్తి పఞ్చద్వారానుసారేన పవత్తం విఞ్ఞాణకాయం. **ఖోభయమానాతి** కిలేసఖోభవసేన ఖోభయమానా చిత్తం సఙ్ఖోభం కరోన్తా. **చేతసికాతి** మనోద్వారికచిత్తసన్నిస్సితా. తేనాహ ‘‘**మనోద్వారం ఖోభయమానా**’’తి. **సో రాగోతి** తంసదిసో రాగో. భవతి హి తంసదిసే తబ్బోహారో యథా ‘‘సా ఏవ తిత్తిరికా, తాని ఏవ ఓసధానీ’’తి. యాదిసో హి ఏకస్స పుగ్గలస్స ఉప్పజ్జనకరాగో, తాదిసో ఏవ తతో అఞ్ఞస్స రాగభావసామఞ్ఞతో. తేన వుత్తం ‘‘**తథారూపో రాగో**’’తిఆది. ఇచ్ఛితాలాభేన రజనీయేసు వా నిరుద్ధేసు వత్థూసు దోమనస్సుప్పత్తియా దోసపరిళాహానం సమ్భవో వేదితబ్బో.

న లిమ్పతి అనుపలిత్తచిత్తతా. **సీతిభూతో** నిబ్బుతసబ్బపరిళాహత్తా. **ఆసత్తియో వుచ్చన్తి తణ్హాయో** తత్థ తత్థ ఆసఞ్జనట్ఠేన. **దరథన్తి** పరిళాహజాతం. **చేతసోతి** సామివచనం.

హత్థకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దేవదూతసుత్తవణ్ణనా

౩౬. ఛట్ఠే **దేవదూతానీ**తి లిఙ్గవిపల్లాసం కత్వా వుత్తన్తి ఆహ ''**దేవదూతా**''తి, ఉభయలిఙ్గం వా ఏతం పదం, తస్మా నపుంసకలిఙ్గవసేన పాళియం వుత్తస్స పుల్లిఙ్గవసేన అత్థదస్సనం కతం. **దేవోతి మచ్చూ**తి అభిభవనట్ఠేన సత్తానం అత్తనో వసే వత్తాపనతో మచ్చురాజా "దేవో"తి వుచ్చతి. యథా హి దేవో పకతిసత్తే అభిభవతి, ఏవం మచ్చు సబ్బసత్తే అభిభవతి, తస్మా దేవో వియాతి దేవో. ''**తస్స దూతా**''తి వత్వా ఇదానిస్స దూతే తేసం దూతభావఞ్చ విభావేతుం ''**జిణ్ణబ్యాధిమతా హీ**''తిఆది వుత్తం. తేన చోదనత్థేన దేవస్స దూతా వియాతి దేవదూతాతి దస్సేతి. "అహం అసుకం పమద్దితుం ఆగమిస్సామి, తువం తస్స కేసే గహేత్వా మా విస్సజ్జేహీ"తి మచ్చుదేవస్స ఆణాకరా దూతా వియాతి హి దూతాతి వుచ్చన్తి.

ఇదాని సద్ధాతబ్బట్ఠేన దేవా వియ దూతాతి దేవదూతాతి దస్సేన్తో ''**దేవా వియ దూతా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అలఙ్కతప్పటియత్తాయా**తి ఇదం అత్తనో దిబ్బానుభావం ఆవికత్వా ఠితాయాతి దస్సనత్థం వుత్తం. **దేవతాయ బ్యాకరణసదిసమేవ హోతి** న చిరస్సేవ జరాబ్యాధిమరణస్స సమ్భవతో. **విసుద్ధిదేవాన**న్తి ఖీణాసవబ్రహ్మానం. తే హి చరిమభవే బోధిసత్తానం జిణ్ణాదిభేదం దస్సేన్తి, తస్మా అన్తిమభవికబోధిసత్తానం విసుద్ధిదేవేహి ఉపట్ఠాపితభావం ఉపాదాయ తదఞ్ఞేసమ్పి తేహి అనుపట్ఠాపితానమ్పి తథా వోహరితబ్బతా పరియాయసిద్ధాతి వేదితబ్బా. **దిస్సావా**తి విసుద్ధిదేవేహి దస్సితే దిస్వావ. తతోయేవ హి తే విసుద్ధిదేవానం దూతా వుత్తా.

కస్మా ఆరద్ధన్తి కేవలం దేవదూతే ఏవ సరూపతో అదస్సేత్వాతి అధిప్పాయో. దేవానం దూతానం దస్సనూపాయత్తా తథా వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**దేవదూతా...పే.... సమనుయుఞ్జతీ**''తి ఆహ. తత్థ **దేవదూతా...పే.... దస్సనత్థ**న్తి దేవదూతానం అనుయుఞ్జనట్ఠానూపగస్స కమ్మస్స దస్సనత్థం.

ఏకచ్చే థేరాతి అన్ధకాదికే విఞ్ఞాణవాదినో చ సన్ధాయ వదతి. నేరయికే నిరయే పాలేన్తి తతో నిగ్గన్తుం అప్పదానవసేన రక్ఖన్తీతి **నిరయపాలా**. అథ వా నిరయపాలతాయ నేరయికానం నిరయదుక్ఖేన పరియోనద్ధాయ అలం సమత్థాతి **నిరయపాలా. త**న్తి "నత్థి నిరయపాలా"తి వచనం. **పటిసేధితమేవా**తి "అత్థి నిరయేసు నిరయపాలా అత్థి చ కారణికా"తిఆదినా నయేన **అభిధమ్మే** (కథా॰ ౮౬౬) పటిసేధితమేవ. యది నిరయపాలా నామ న సియుం, కమ్మకారణాపి న భవేయ్య. సతి హి కారణికే కమ్మకారణాయ భవితబ్బన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**యథా హీ**''తిఆది. ఏత్థాహ – "కిం పనేతే నిరయపాలా నేరయికా, ఉదాహు అనేరయికా"తి. కిఞ్చేత్థ – యది తావ నేరయికా నిరయసంవత్తనియేన కమ్మేన నిబ్బత్తా, సయమ్పి నిరయదుక్ఖం పచ్చనుభవేయ్యుం, తథా సతి అఞ్ఞేసం నేరయికానం ఘాతనాయ అసమత్థా సియుం, "ఇమే నేరయికా ఇమే నిరయపాలా"తి వవత్థానఞ్చ న సియా. యే చ యే ఘాతేన్తి, తేహి సమానరూపబలప్పమాణేహి ఇతరేసం భయసన్తాసా న సియుం. అథ అనేరయికా, నేసం తత్థ కథం సమ్భవోతి? వుచ్చతే – అనేరయికా నిరయపాలా అనిరయగతిసంవత్తనియకమ్మనిబ్బత్తితో. నిరయూపపత్తిసంవత్తనియకమ్మతో హి అఞ్ఞేనేవ కమ్మునా తే నిబ్బత్తన్తి రక్ఖసజాతికత్తా. తథా హి వదన్తి సబ్బత్థివాదినో –

> "కోధా కురూరకమ్మన్తా, పాపాభిరుచినో తథా;
> దుక్ఖితేసు చ నన్దన్తి, జాయన్తి యమరక్ఖసా"తి.

తత్థ యదేకే వదన్తి “యాతనాదుక్ఖం పటిసంవేదేయ్యుం, అథ వా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఘాతేయ్యు”న్తిఆది, తయిదం అసారం నిరయపాలానం నేరయికభావస్సేవ అభావతో. యదిపి అనేరయికా నిరయపాలా, అయోమయాయ పన ఆదిత్తాయ సమ్పజ్జలితాయ సజోతిభూతాయ నిరయభూమియా పరిక్కమమానా కథం దాహదుక్ఖం నానుభవన్తీతి? కమ్మానుభావతో. యథా హి ఇద్ధిమన్తో చేతోవసిప్పత్తా మహామోగ్గల్లానాదయో నేరయికే అనుకమ్పన్తా ఇద్ధిబలేన నిరయభూమిం ఉపగతా దాహదుక్ఖేన న బాధీయన్తి, ఏవం సమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? ఇదమ్పి తంసమానం కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతో. తథారూపేన హి కమ్మునా తే నిబ్బత్తా యథా నిరయదుక్ఖేన అబాధితా ఏవ హుత్వా నేరయికే ఘాతేన్తి, న చేత్తకేన బాహిరవిసయాభావో యుజ్జతి ఇట్ఠానిట్ఠతాయ పచ్చేకం ద్వారపురిసేసుపి విభత్తసభావత్తా. తథా హి ఏకచ్చస్స ద్వారస్స పురిసస్స చ ఇట్ఠం ఏకచ్చస్స అనిట్ఠం, ఏకచ్చస్స చ అనిట్ఠం ఏకచ్చస్స ఇట్ఠం హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా యదేకే వదన్తి “నత్థి కమ్మవసేన తేజసా పరూపతాపన”న్తిఆది, తదపాహతం హోతి. యం పన వదన్తి “అనేరయికానం తేసం కథం తత్థ సమ్భవో”తి నిరయే నేరయికానం యాతనాసబ్భావభావతో. నేరయికసత్తయాతనాయోగ్గఞ్హి అత్తభావం నిబ్బత్తేన్తం కమ్మం తాదిసనికన్తి వినామితం నిరయట్ఠానే ఏవ నిబ్బత్తేతి. తే హి నేరయికేహి అధికతరబలారోహపరిణాహా అతివియ భయానకదస్సనా కురూరతరపయోగా చ హోన్తి. ఏతేనేవ తత్థ నేరయికానం విబాధకకాకసునఖాదీనమ్పి నిబ్బత్తియా అత్థిభావో సంవణ్ణితోతి దట్ఠబ్బో.

కథమఞ్ఞగతికేహి అఞ్ఞగతికబాధనన్తి చ న వత్తబ్బం అఞ్ఞత్థాపి తథా దస్సనతో. యం పనేకే వదన్తి “అసత్తసభావా ఏవ నిరయే నిరయపాలా నిరయే సునఖాదయో చా”తి, తమ్పేతేసం మతిమత్తం అఞ్ఞత్థ తథా అదస్సనతో. న హి కాచి అత్థి తాదిసీ ధమ్మప్పవత్తి, యా అసత్తసభావా, సమ్పతిసత్తేహి అప్పయోజితా చ అత్థకిచ్చం సాధేన్తీ దిట్ఠపుబ్బా. పేతానం పానీయనివారకానం దణ్డాదిహత్థానఞ్చ పురిసానం సబ్భావే అసత్తభావే చ విసేసకారణం నత్థీతి తాదిసానం సబ్భావే కిం పాపకానం వత్తబ్బం. సుపినోపఘాతోపి అత్థకిచ్చసమత్థతాయ అప్పమాణం దస్సనాదిమత్తేనపి తదత్థసిద్ధితో. తథా హి సుపినే ఆహారూపభోగాదినా న అత్థసిద్ధి, ఇద్ధినిమ్మానరూపం పనేత్థ లద్ధపరిహారం ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతో. ఇధాపి కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? తం న, అసిద్ధత్తా. నేరయికానం కమ్మవిపాకో నిరయపాలాతి సిద్ధమేత్తం, వుత్తనయేన పాళితో చ తేసం సత్తభావో ఏవ సిద్ధో. సక్కా హి వత్తుం సత్తసఙ్ఖాతా నిరయపాలసఞ్ఞితా ధమ్మప్పవత్తి సాభిసన్ధికపరూపఘాతి అత్థకిచ్చసబ్భావతో ఓజాహారాది రక్ఖససన్తతి వియ. అభిసన్ధిపుబ్బకతా చేత్థ న సక్కా పటిక్ఖిపితుం తథా తథా అభిసన్ధియా ఘాతనతో. తతో ఏవ న సఙ్ఘాతపబ్బతేహి అనేకన్తికతా. యే పన వదన్తి “భూతవిసేసా ఏవ తే వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసవన్తో భేరవాకారా నరకపాలాతి సమఞ్ఞం లభన్తీ”తి, తదసిద్ధం ఉజుకమేవ పాళియం “అత్థి నిరయే నిరయపాలా”తి వాదస్స పతిట్ఠాపితత్తా.

అపిచ యథా అరియవినయే నరకపాలానం భూతమత్తతా అసిద్ధా, తథా పఞ్ఞత్తిమత్తవాదినోపి భూతమత్తతా అసిద్ధా సబ్బసో రూపధమ్మానం అత్థిభావస్సేవ అప్పటిజాననతో. న హి తస్స భూతాని నామ పరమత్థతో సన్తి. యది పరమత్థం గహేత్వా వోహరతి, అథ కస్మా చక్ఖురూపాదీని పటిక్ఖిపతీతి? తిట్ఠతేసా అనవట్ఠితతక్కానం అప్పహీనవిపల్లాసానం వాదవీమంసా. ఏవం అత్థేవ నిరయే నిరయపాలాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. సతి చ నేసం సబ్భావే అసతిపి బాహిరే విసయే నరకే వియ దేసాదినియమో హోతీతి వాదో న సిజ్ఝతి, సతి ఏవ పన బాహిరే విసయే దేసాదినియమోతి దట్ఠబ్బం.

దేవదూతసరాపనవసేన సత్తే యథూపచితే పుఞ్ఞకమ్మే యమేతి నియమేతీతి యమో. తస్స యమస్స వేమానికపేతానం రాజభావతో రఞ్ఞో. తేనాహ ‘‘**యమరాజా నామ వేమానికపేతరాజా**’’తి. **కమ్మవిపాకన్తి** అకుసలకమ్మవిపాకం. వేమానికపేతా హి కణ్హసుక్కవసేన మిస్సకం కమ్మం కత్వా వినిపాతికదేవతా వియ సుక్కేన కమ్మునా పటిసన్ధిం గణ్హన్తి. తథా హి మగ్గఫలభాగినోపి హోన్తి, పవత్తియం పన కమ్మానురూపం కదాచి పుఞ్ఞఫలం, కదాచి అపుఞ్ఞఫలం పచ్చనుభవన్తి. యేసం పన అరియమగ్గో ఉప్పజ్జతి, తేసం మగ్గాధిగమతో పట్ఠాయ పుఞ్ఞఫలమేవ ఉప్పజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. అపుఞ్ఞఫలం పుబ్బే వియ కటుకం న హోతి, మనుస్సత్తభావే ఠితానం వియ ముదుకమేవ హోతీతి అపరే. **ధమ్మికో రాజాతి** ఏత్థ తస్స ధమ్మికభావో ధమ్మదేవపుత్తస్స వియ ఉప్పత్తినియతో ధమ్మతావసేన వేదితబ్బో. **ద్వారేసూతి** అవీచిమహానరకస్స చతూసు ద్వారేసు. **ఖీణాసవా బ్రాహ్మణా నామ** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన.

అనుయోగవత్తన్తి అనుయోగే కతే వత్తితబ్బవత్తం. **ఆరోపేన్తోతి** కారాపేన్తో, అత్తనో పుచ్ఛం ఉద్దిస్స పటివచనం దాపేన్తో పుచ్ఛతి. పరస్స హి అధిప్పాయం ఞాతుం ఇచ్ఛన్తో తదుపగం పయోగం కరోన్తో పుచ్ఛతి నామ. **లద్ధిన్తి** గాహం. **పతిట్ఠాపేన్తోతి** తత్థ నిచ్చకాలం కారాపేన్తో. **కారణం పుచ్ఛన్తోతి** యుత్తిం పుచ్ఛన్తో. **సమనుభాసతీతి** యథానుయుత్తమత్థం విభూతం కత్వా కథేతి.

జిణ్ణన్తి జరాపత్తియా జిణ్ణం. ఏకచ్చో దహరకాలతో పట్ఠాయ పణ్డురోగాదినా అభిభూతకాయతాయ జిణ్ణసదిసో హోతి, అయం న తథా జరాపత్తియా జిణ్ణోతి దస్సేతి. **గోపానసీ వియ వఙ్కన్తి** వఙ్కగోపానసీ వియ వఙ్కం. న హి వఙ్కభావస్స నిదస్సనత్థం అవఙ్కగోపానసీ గయ్హతి. **భగ్గన్తి** భగ్గసరీరం కటియం భగ్గకాయత్తా. తేనాహ ‘‘**ఇమినాపిస్స వఙ్కభావమేవ దీపేతీ**’’తి. **దణ్డపటిసరణన్తి** ఠానగమనేసు దణ్డో పటిసరణం ఏతస్సాతి దణ్డపటిసరణం తేన వినా వత్తితుం అసమత్థత్తా. తేనాహ ‘‘**దణ్డదుతియ**’’న్తి. **జరాతురన్తి** జరాయ పత్థతసంకిలన్తకాయం. సబ్బసో కిమిహతం వియ మహాఖల్లాటం సీసమస్సాతి **మహాఖల్లాటసీసం. సఞ్జాతవలిన్తి** సమన్తతో జాతవలికం. **జరాధమ్మోతి** జరాపకతికో. తేనాహ ‘‘**జరాసభావో**’’తి. సభావో చ నామ తేజోధాతుయా ఉణ్హతా వియ న కదాచి విగచ్ఛతీతి ఆహ ‘‘**అపరిముత్తో జరాయా**’’తిఆది.

అత్థతో ఏవం వదతి నామ, వాచాయ అవదన్తోపి అత్థాపత్తితో ఏవం వదన్తో వియ హోతి విఞ్ఞూనన్తి అత్థో. **తరుణో అహోసిం** యోబ్బనేన సమన్నాగతో. ఊరూనం బలం ఏతస్స అత్థీతి **ఊరుబలీ**. తేన దూరేపి గమనాగమనలఙ్ఘనాదిసమత్థతం దస్సేతి, **బాహుబలీతి** పన ఇమినా హత్థేహి కాతబ్బకిచ్చసమత్థతం, **జవగ్గహణేన** వేగసా పవత్తిసమత్థతం. **అన్తరహితాతి** నట్ఠా. ఏత్థ చ **న ఖో పనాహన్తిఆది** జరాయ దేవదూతభావదస్సనం. తేనాహ ‘‘**తేనేస దేవదూతో నామ జాతో**’’తి. ఆబాధస్స అత్థితాయ **ఆబాధికం.** వివిధం దుక్ఖం ఆదహతీతి బ్యాధి, విసేసేన వా ఆధియతి ఏతేనాతి బ్యాధి, బ్యాధి సంజాతో ఏతస్సాతి **బ్యాధితం.** ఏస నయో **దుక్ఖితన్తి** ఏత్థాపి.

దుతియం దేవదూతన్తి ఏత్థాపి వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. **బ్యాధినా అభిహతోతి** బ్యాధినా బాధితో, ఉపద్దుతోతి అత్థో.

విపరిభిన్నవణ్ణోతి విపరిభిన్ననీలవణ్ణో. తఞ్హి యత్థ యత్థ గహితపుబ్బకం, తత్థ తత్థ పణ్డువణ్ణం, మంసుస్సదట్ఠానే రత్తవణ్ణం, యేభుయ్యేన చ నీలసాటకపారుతం వియ హోతి. తేన వుత్తం ‘‘విపరిభిన్ననీలవణ్ణో’’తి.

‘‘**కో లభతి, కో న లభతీ**’’తి నిరయుపగస్సేవ వసేనాయం విచారణాతి ‘‘**యేన తావ బహు పాపం కత**’’న్తిఆది ఆరద్ధం. **బహు పాపం కత**న్తి బహుసో పాపం కతం. తేన పాపస్స బహులీకరణమాహ. **బహూ**తి వా మహన్తం. మహత్థోపి హి బహుసద్దో దిస్సతి ‘‘బహు వత కతం అస్సా’’తిఆదీసు, గరుకన్తి వుత్తం హోతి. సో గరుకం బహులం వా పాపం కత్వా ఠితో నిరయే నిబ్బత్తతియేవ, న యమపురిసేహి యమస్స సన్తికం నీయతీతి. **పరిత్త**న్తి పమాణపరిత్తతాయ కాలపరిత్తతాయ చ పరిత్తం. పురిమస్మిం అత్థే అగరూతి అత్థో, దుతియస్మిం అబహులన్తి. యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆది వుత్తం. **కత్తబ్బమేవ కరోన్తీ**తి దణ్డమేవ కరోన్తి. **అనువిజ్జిత్వా**తి వీమంసిత్వా. **వినిచ్ఛయట్ఠాన**న్తి అట్టకరణట్ఠానం. **పరిత్తపాపకమ్మా**తి దుబ్బలపాపకమ్మా. **అత్తనో ధమ్మతాయా**తి పరేహి అసారియమానేపి అత్తనో ధమ్మతాయ సరన్తి. తే హి పాపకమ్మస్స దుబ్బలభావతో కతూపచితస్స చ ఓకాసారహకుసలకమ్మస్స బలవభావతో అత్తనో ధమ్మతాయపి సరన్తి. **సారియమానాపీ**తి ‘‘ఇదం నామ తయా కతం పుఞ్ఞకమ్మ’’న్తి పరేహి సారియమానాపి.

ఆకాసచేతియన్తి గిరిసిఖరే అబ్భోకాసే వివటఙ్గణే కతచేతియం. **రత్తపటేనా**తి రత్తవణ్ణేన పటేన **పూజేసి** పటాకం కత్వా. **అగ్గిజాలసద్ద**న్తి పటపటాయన్తం నరకే అగ్గిజాలసద్దం సుత్వావ. **అత్తనా పూజితపటం అనుస్సరీ**తి తదా పటాకాయ వాతప్పహారసద్దే నిమిత్తస్స గహితత్తా ‘‘మయా తదా ఆకాసచేతియే పూజితరత్తపటసద్దో వియా’’తి అత్తనా పూజితపటం అనుస్సరి.

సుమనపుప్ఫకుమ్భేనాతి కుమ్భపరిమాణేన సుమనపుప్ఫరాసినా. ‘‘దసాధికం నాళిసహస్సకుమ్భ’’న్తి కేచి, ‘‘పఞ్చమ్బణ’’న్తి అపరే. **తీహిపి న సరతి** బలవతో పాపకమ్మేన బ్యామోహితో. **తుణ్హీ అహోసీ**తి ‘‘కమ్మారహో అయ’’న్తి తత్థ పటికారం అపస్సన్తో తుణ్హీ అహోసి.

ఏకపక్ఖచ్ఛదనమత్తాహీతి మజ్ఝిమప్పమాణస్స గేహస్స ఏకచ్ఛదనప్పమాణేహి. **సుత్తాహతం కరిత్వా**తి కాళసుత్తం పాతేత్వా. యథా రథో సబ్బసో పజ్జలితో హోతి అయోమయో, ఏవం యుగాదయోపిస్స పజ్జలితా సజోతిభూతా ఏవ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**సద్ధిం...పే.... రథే యోజేత్వా**’’తి. **మహాకూటాగారప్పమాణ**న్తి సత్తభూమకమహాకూటాగారప్పమాణం.

విభత్తోతి సత్తానం సాధారణేన పాపకమ్మునా విభత్తో. **హీనం కాయ**న్తి హీనం సత్తనికాయం, హీనం వా అత్తభావం. **ఉపాదానే**తి చతుబ్బిధే ఉపాదానే. అత్థతో పన తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహోతి ఆహ ‘‘**తణ్హాదిట్ఠిగ్గహణే**’’తి . సమ్భవతి జరామరణం ఏతేనాతి **సమ్భవో,** ఉపాదానన్తి ఆహ ‘‘**జాతియా చ మరణస్స చ కారణభూతే**’’తి. **అనుపాదా**తి అనుపాదాయ. తేనాహ ‘‘**అనుపాదియిత్వా**’’తి. **సకలవట్టదుక్ఖం అతిక్కన్తా**తి చరిమచిత్తనిరోధేన వట్టదుక్ఖస్స కిలేసానమ్పి అసమ్భవతో సబ్బం వట్టదుక్ఖం అతిక్కన్తా.

దేవదూతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. చతుమహారాజసుత్తవణ్ణనా

౩౭. సత్తమే అమా సహ వత్తన్తి తస్మిం తస్మిం కిచ్చేతి **అమచ్చా,** సహితా. పరిసతి భవాతి **పారిసజ్జా,** పరివారట్ఠానియా పరిసాపరియాపన్నా. తేనాహ ‘‘**పరిచారికదేవతా**’’తి. **తాతా**తి ఆలపనం. **ఏవ**న్తి ‘‘కచ్చి బహూ మనుస్సా’’తిఆదినా వుత్తాకారేన. **అట్ఠ వారే**తి ఏకస్మిం అడ్ఢమాసే చతుక్ఖత్తుం తథా ఇతరస్మిన్తి ఏవం అట్ఠ వారే. **అధిట్ఠహన్తీ**తి అధితిట్ఠన్తి.

పటిజాగరోన్తీతి పటి పటి జాగరోన్తి. పుఞ్ఞం కరోన్తా హి సత్తా జాగరోన్తి నామ కాతబ్బకిచ్చప్పసుతత్తా, ఇతరే పన సుపన్తి నామ సహితపరహితవిముత్తత్తా. చాతుద్దసిఉపోసథస్స అనుగమనం వియ పన్నరసిఉపోసథస్స పచ్చుగ్గమనం న లబ్భతి దివసాభావతో.

తతోతి తతో తతో. **తం ఉపనిస్సాయా**తి తా తా గామనిగమరాజధానియో ఉపనిస్సాయ. **అధివత్థా**తి ఆరామవనరుక్ఖాదీసు అధివత్థా దేవతా. **తే**తి తే దేవా. **సన్ధాయ కథేతీ**తి భగవా కథేతి. **వుత్త**న్తి అట్ఠకథాయం వుత్తం.

నిచ్చం నిబద్ధం ఉపోసథో సంవచ్ఛరే సంవచ్ఛరే పటి పటి హరితబ్బతో పవత్తేతబ్బతో **పాటిహారియపక్ఖో నామ. గుణఙ్గేహీ**తి ఉపోసథఙ్గేహి.

వుత్థవాసోతి వుసితబ్రహ్మచరియవాసో. **కత్తబ్బకిచ్చ**న్తి దుక్ఖాదీసు పరిఞ్ఞాతాదికిచ్చం. **ఓతారేత్వా**తి ఛడ్డేత్వా. **పరిక్ఖీణభవసంయోజనో**తి సబ్బసో ఖీణభవబన్ధనో. **కారణేన జానిత్వా**తి విపస్సనాపఞ్ఞాసహితాయ మగ్గపఞ్ఞాయ చత్తారి అరియసచ్చాని జానిత్వా.

జానన్తోతి ‘‘అరహన్తానం అనుకరణప్పటిపత్తి ఏసా, యదిదం సమ్మదేవ ఉపోసథానుట్ఠాన’’న్తి ఏవం ఉపోసథకమ్మస్స గుణం జానన్తో. **ఏవరూపేనా**తి యాదిసో భగవతో ఉపోసథభావో విహితో, ఏవరూపేన అరహన్తానుకరణేన ఉపోసథకమ్మేన. **సక్కా** పహితత్తో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా ఖీణాసవసమ్పత్తిం పాపుణితుం. **అట్ఠమం ఉత్తానత్థమేవ** సత్తమే వుత్తనయత్తా.

చతుమహారాజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సుఖుమాలసుత్తవణ్ణనా

౩౯. నవమే **నిద్దుక్ఖో**తి కాయికచేతసికదుక్ఖవిరహితో. సదుక్ఖే హి సవిఘాతే సుఖుమాలత్తా అనవసరా, తస్మా సుఖితో నిద్దుక్ఖతాయ సుఖుమాలో నామ. యావస్స సుఖుమాలత్తా పరముక్కంసగతాతి ఆహ ‘‘**పరమసుఖుమాలో**’’తి. అతివియ సుఖుమాలోతి అత్థో. అన్తమతీతం **అచ్చన్తం**. సబ్బదా సుఖుమాలోతి ఆహ ‘‘**సతతనిద్దుక్ఖో**’’తి. **చరియకాలే**తి బోధిచరియాయ చరణకాలే. **తేనా**తి బోధిసత్తేన. అఞ్ఞత్థ పన **పదుమ**న్తి రత్తం కమలం. **పుణ్డరీక**న్తి సేతం వుచ్చతి. **ఇతరా**తి ఇతరపోక్ఖరణియో. ‘‘**బోధిసత్తస్స కిరా**’’తిఆదికం పోక్ఖరణీనం ఉప్పత్తిదస్సనం. **కుద్దాలకమ్మకారే**తి ఖణకే. **పోక్ఖరణిట్ఠానానీ**తి పోక్ఖరణిఖణనయోగ్గట్ఠానాని. **గణ్హాపేసీ**తి ఖణాపేసి. పోక్ఖరణిసద్దో చేత్థ తాదిసే జలాసయే నిరుళ్హో దట్ఠబ్బో పఙ్కజాదిసద్దా వియ. సోపానబాహుకానం మత్థకట్ఠానం **ఉణ్హీస**న్తి అధిప్పేతం. **ఉదకసేచననాళికా**తి ఉదకచ్ఛటావిస్సజ్జననాళియన్తాని. **పఞ్చవిధా**తి వణ్ణవసేన జాతివసేన చ.

ఖో పనస్సాతి నిపాతమత్తం. కాసిక-సద్దో అతివియ సణ్హే సుఖుమే మహగ్ఘవత్థే నిరుళ్హో, అఞ్ఞస్మిమ్పి తథాజాతికే రుళ్హివసేన పవత్తతీతి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ‘‘**అకాసికం చన్దన**’’న్తి. హేమన్తే వాసో హేమన్తం, హేమన్తం అరహతీతి **హేమన్తికో**, పాసాదో. ‘‘**ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో**’’తి వత్వా తదేవ సేసం అరహతం దస్సేతుం ‘‘**తత్థ హేమన్తికో**’’తిఆది వుత్తం. **సజాలానీ**తి సజాలవాతపానాని, **ఉదకయన్తానీ**తి ఉదకధారావిస్సన్దనకయన్తాని. **పాసాదమత్థకే**తి పాసాదస్స ఉపరిఆకాసతలే. **బన్ధిత్వా**తి

పయోజితయన్తే సుక్ఖమహింసచమ్మం బన్ధిత్వా. **యన్తం పరివత్తేత్వాతి** యథాపయోజితం యన్తం పాసాణారోపనత్థఞ్చేవ పున తేసం విస్సజ్జనత్థఞ్చ పరివత్తేత్వా. **తస్మిం విస్సజ్జేన్తీతి** ఛదనపిట్ఠే బద్ధసుక్ఖమహింసచమ్మే విస్సజ్జేన్తి.

సహస్సథామన్తి పురిససహస్సబలం, పురిససహస్సేన వహితబ్బభారవహం. **పల్లఙ్కే నిసిన్నోవాతి** రతనమయపల్లఙ్కే యథానిసిన్నో ఏవ. **ఉప్పతనాకారపత్తన్తి** ఉప్పతిత్వా ఠితం వియ. **జియం పోథేన్తస్సాతి** జియాఘాతం కరోన్తస్స. **జియప్పహారసద్దోతి** జియాఘాతసద్దో. **యన్తే బద్ధన్తి** యన్తబద్ధం కత్వా ఠపితం. **సద్దన్తరేతి** థామమజ్ఝిమస్స పురిసస్స సద్దసవనట్ఠానే. గావుతస్స చతుత్థో భాగో కోసోతిపి వుచ్చతి ద్విసహస్సదణ్డప్పమాణట్ఠానం.

సబ్బట్ఠానానీతి మహాపురిసస్స తాని తాని సబ్బాని వసనట్ఠానాని. **సిఖాబద్ధోతి** పురిసభావస్సేవ విసేసతో దస్సనమేతం. **న ఉప్పిలావితభావత్థన్తి** ఉప్పిలావితభావసఙ్ఖాతం అత్థం న కథేసీతి అత్థో. తస్స హి బోధిమూలేయేవ సేతుఘాతో. **తేనేవాతి** అప్పమాదలక్ఖణస్స దీపనతో ఏవ. **అత్తానం అతిక్కమిత్వాతి** అత్తనో జరాపత్తిం అచిన్తేత్వా అట్టీయతి. **న పనేస మగ్గేన పహీనో** తదా మగ్గస్స అనధిగతత్తా. **సిక్ఖం పటిక్ఖిపిత్వాతి** యథాసమాదిన్నసిక్ఖం పహాయ.

అవిపరీతబ్యాధిఆదిసభావావాతి ఏకన్తేన బ్యాధిఆదిసభావా ఏవ. **ఏవం జిగుచ్ఛావిహారేనాతి** ఏవం సకలస్సేవ వట్టదుక్ఖస్స జిగుచ్ఛనవిహారేన విహరన్తస్స. **ఏవం జిగుచ్ఛనన్తి** ఏవం పరస్స జిగుచ్ఛనం. **పరం అజిగుచ్ఛమానోతి** కరుణాయనేన ఏవం పరం అజిగుచ్ఛన్తో. **అభిభోస్మీతి** అభిభవితా అస్మి. **ఉస్సాహో అహూతి** చతురఙ్గసమన్నాగతం వీరియమేవ చతుబ్బిధసమ్మప్పధానవీరియఞ్చ అహోసి, యేన మగ్గబ్రహ్మచరియపరాయణో జాతో.

సుఖుమాలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆధిపతేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౪౦. దసమే అభిభవిత్వా పవత్తనట్ఠేన అధిపతి యం కిఞ్చి జేట్ఠకం న కారకం అత్తానం అధిపతీతి కత్వా అత్తా ఏవ అధిపతి, తతో ఆగతం **అత్తాధిపతేయ్యం.** తేనాహ ''**అత్తాన**''న్తిఆది. **లోకన్తి** సత్తలోకం. సో చ ఖో ఇద్ధివిధాదిగుణవిసేసయుత్తో అధిప్పేతో అధిపతిభావస్స అధిప్పేతత్తా. **నవవిధం లోకుత్తరధమ్మన్తి** ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన వుత్తం. **ఇతి భవోతి** ఏవం సమ్పత్తిభవో, తత్థ ఏవం అభివుద్ధీతి. **సమ్పత్తిభవస్స హేతూతి** తంతంసమ్పత్తిభవస్స తత్థ చ అభివుద్ధియా హేతు. జాతినిమిత్తస్స కమ్మభవస్స కతూపచితత్తా **జాతి అన్వోపవిట్ఠా. జరాదీసుపి ఏసేవ నయో** హేతుసిద్ధియా ఫలసిద్ధితో.

అసల్లీనన్తి న సఙ్కోచప్పత్తం. **ఉపట్ఠితాతి** కాయాదిసభావసల్లక్ఖణవసేన ఉపట్ఠితా. **అసమ్ముట్ఠా** సమ్మోసాభావతో. **అసారద్ధోతి** సారమ్భస్స సారమ్భహేతూనఞ్చ విక్ఖమ్భనేన అసారద్ధో. **ఏకగ్గం** అనేకగ్గభావస్స దూరసముస్సాపితత్తా. **నిమ్మలం కత్వాతి** రాగాదిమలానం అపనయనేన మలరహితం కత్వా. **గోపాయతీతి** సంకిలేసానత్థతో రక్ఖతి. **అయన్తి** ఏవంపటిపన్నో భిక్ఖు. **సుద్ధమత్తానం పరిహరతి** అసుద్ధభావస్స కిలేసస్సపి అభావతో.

అతిక్కమిత్వా మఞ్ఞసీతి అసక్ఖిం కత్వా మఞ్ఞసి. తాయ తణ్హాయ నిబ్బత్తోతి తమ్మయో, తణ్హావసికో. తస్స భావో తమ్మయతా, తస్సా **తమ్మయతాయ** అభావేన. **న హాయతి** పఞ్ఞాదిగుణవేపుల్లప్పత్తియా.

ఆధిపతేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దేవదూతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. చూళవగ్గో

౧. సమ్ముఖీభావసుత్తవణ్ణనా

౪౧. పఞ్చమస్స పఠమే సమ్ముఖో భవతి యేన సో సమ్ముఖీభావో, పురతో విజ్జమానతా, తస్మా **సమ్ముఖీభావా. పుఞ్ఞకమ్మ**న్తి దానసఙ్ఖాతం పుఞ్ఞకమ్మం. **ద్వే ధమ్మా సులభా** బాహిరత్తా యథాసకం పచ్చయసమవాయేన లబ్భనతో. **సద్ధా పన దుల్లభా** పచురజనస్స అనవట్ఠితకిచ్చత్తా. తేనేవాహ ''**పుథుజ్జనస్సా**''తిఆది.

సమ్ముఖీభావసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. తిరానసుత్తవణ్ణనా

౪౨. దుతియే మచ్ఛరియమేవ మలం మచ్ఛరియమలం, చిత్తస్స మలీనసభావాపాదనతో విగతం మచ్ఛరియమలం ఏత్థాతి **విగతమచ్ఛరియమలం.** గేధాభావేన కోచి కిఞ్చి దేన్తోపి తత్థ ఆసత్తిం న విస్సజ్జేతి, అయం పన న తాదిసోతి ఆహ ''**విస్సట్ఠచాగో**''తి. **మలీనహత్థోవ** చిత్తవిసుద్ధియా అభావతో. **ధోతహత్థోవ** ధోతహత్థేన కాతబ్బకిచ్చసాధనతో. తేన వుత్తం – "చిత్తే సుద్ధే విసుజ్ఝన్తి, ఇతి వుత్తం మహేసినా"తి. **యాచితుం యుత్తో** యాచకానం మనోరథపూరణతో. **యాచయోగో** పయోగాసహేహి యాచకేహి సుట్ఠు యుత్తభావతో. తంసమఙ్గీ ఏవ తత్థ రతో నామ, న చిత్తమత్తేనేవాతి ఆహ ''**దానం...పే... రతో నామ హోతీ**''తి.

''**ఉచ్చా, భన్తే**''తి వత్వా అయం మం ఉచ్చతో వదతీతి చిన్తేయ్యాతి పున ''**నాతిఉచ్చా తుమ్హే**''తి ఆహ, సరీరేనాతి అధిప్పాయో. **మేచకవణ్ణస్సా**తి నీలోభాసస్స. **పుచ్ఛీ**తి భిక్ఖూ పుచ్ఛి. **భూమియం లేఖం లిఖన్తో అచ్ఛీ**తి పఠమం మఞ్చే నిపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయ భూమియం లేఖం లిఖన్తో అచ్ఛి "అఖీణాసవోతి మఞ్ఞనా హోతూ"తి. తథా హి రాజా ఖీణాసవస్స నామ...పే.... నివత్తి. **ధజపగ్గహితావా**తి పగ్గహితధజావ. **సిలాచేతియట్ఠాన**న్తి థూపారామస్స చ మహాచేతియస్స చ అన్తరే సిలాయ కతచేతియట్ఠానం. **చేతియం...పే.... అట్ఠాసి** సావకస్స తం కూటాగారన్తి కత్వా.

పచ్ఛాభాగేనాతి ధమ్మకథికస్స థేరస్స పిట్ఠిపస్సేన. **గోనసో**తి మణ్డలసప్పో. ధమ్మస్సవనన్తరాయ బహూనం సగ్గమగ్గప్పటిలాభన్తరాయో భవేయ్యాతి అధిప్పాయేన ''**ధమ్మస్సవనన్తరాయం న కరిస్సామీ**''తి చిన్తేసి. **విసం విక్ఖమ్భేత్వా**తి విపస్సనాతేజేన విసవేగం విక్ఖమ్భేత్వా. **గాథాసహస్స**న్తి గాథాసహస్సవన్తం. **పట్ఠానగాథాయా**తి పట్ఠాపనగాథాయ, ఆదిగాథాయాతి అత్థో. **పట్ఠాన...పే.... అవసానగాథం ఏవ వవత్థపేసి,** న ద్విన్నం అన్తరే వుత్తం కిలన్తకాయత్తా. **సరభాణం** సాయన్హధమ్మకథా. **పగ్గణ్హాతీ**తి పచ్చక్ఖం కరోన్తీ గణ్హాతి, సక్కచ్చం సుణాతీతి అత్థో. ధమ్మకథనదివసే ధమ్మకథికానం అకిలమనత్థం సద్ధా ఉపాసకా సినిద్ధభోజనం మధుపానకఞ్చ దేన్తి సరస్స మధురభావాయ సప్పిమధుకతేలాదిఞ్చ భేసజ్జం. తేనాహ ''**అరియవంసం కథేస్సామీ**''తిఆది. **చతూహి దాఠాహి డంసిత్వా**తి దళ్హదట్ఠభావదస్సనం. **చరిస్సామీ**తి సమ్మానేస్సామి, సక్కచ్చం సుణిస్సామీతి అత్థో. **నిమ్మథేత్వా**తి నిమ్మద్దిత్వా, అపనేత్వాతి అత్థో.

తిరానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అత్థవససుత్తవణ్ణనా

౪౩. తతియే అత్థో నామ ఫలం, తం ఏతస్స వసోతి **అత్థవసో**. హేతు, అత్థో ఏతస్స అత్థీతి అత్థో, సో ఏవాతి ఆహ ‘‘**తయో అత్థే తీణి కారణానీ**’’తి. ధమ్మదేసనా నామ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన చతున్నం అరియసచ్చానం పకాసనాతి ఆహ ‘‘**చతుసచ్చధమ్మం పకాసేతీ**’’తి. **అట్ఠకథం ఞాణేన పటిసంవేదీ**తి పాళిపదానం అత్థం వివరణఞాణేన పటి పటి సంవేదనసీలో ‘‘అయం ఇమస్స భాసితస్స అత్థో’’తి. ఏతేన అత్థపటిసమ్భిదాబ్యాపారమాహ. **పాళిధమ్మం పటిసంవేదీ**తి పాళిగతిం పాళిం పదవివరణం పటి పటి సంవేదనసీలో. ఏతేన ధమ్మపటిసమ్భిదాబ్యాపారమాహ.

అత్థవససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. కథాపవత్తిసుత్తవణ్ణనా

౪౪. చతుత్థే **పవత్తినీ**తి యావ అధిప్పేతత్థనిగమనా అవిచ్ఛేదేన పవత్తినీ. పటిఘాతాభావేన **అప్పటిహతా. నియ్యానికా** సప్పాటిహీరకా.

కథాపవత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పణ్డితసుత్తవణ్ణనా

౪౫. పఞ్చమే **పణ్డితపఞ్ఞత్తానీ**తి పణ్డితేహి పఠమం పఞ్ఞత్తాని. **కథితానీ**తి సేయ్యానో కథితాని. **మహాపురిసేహీ**తి బుద్ధబోధిసత్తేహి. **కరుణా**తి కరుణాచేతోవిముత్తి వుత్తా. **పుబ్బభాగో**తి తస్స ఉపచారో. **దమోతి ఇన్ద్రియసంవరో** ‘‘మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం దమన’’న్తి కత్వా. **అత్తదమన**న్తి చిత్తదమనం. **పుణ్ణోవాదే** (మ॰ ని॰ ౩.౩౯౬) ‘‘సక్ఖిస్ససి ఖో, త్వం పుణ్ణ, ఇమినా దమూపసమేనా’’తి ఆగతత్తా **దమోతి వుత్తా ఖన్తిపి. ఆళవకే** ఆళవకసుత్తే (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౬; సు॰ ని॰ ౧౯౦) ‘‘సచ్చా దమా చాగా’’తి ఏవం **వుత్తా పఞ్ఞాపి** ఇమస్మిం సుత్తే ‘‘దమో’’తి వత్తుం వట్టతి. **రక్ఖనం గోపనం పటిజగ్గన**న్తి మాతాపితూనం మనుస్సామనుస్సకతూపద్దవతో రక్ఖనం, బ్యాధిఆదిఅనత్థతో గోపనం, ఘాసచ్ఛాదనాదీహి వేయ్యావచ్చకరణేన పటిజగ్గనం. **సన్తో నామ** సబ్బకిలేసదరథపరిళాహూపసమేన ఉపసన్తకాయవచీసమాచారతాయ చ. **ఉత్తమట్ఠేన సన్తాన**న్తి మత్తేయ్యతాదీహి సేట్ఠట్ఠేన సన్తానం.

ఇధ ఇమేసంయేవ తిణ్ణం ఠానానం కరణేనాతి ఇమస్మిం సుత్తే ఆగతానం తిణ్ణం ఠానానం కరణేన నిబ్బత్తనేన. **ఏతాని... పే॰... కారణానీ**తి మాతుపట్ఠానం పితుపట్ఠానన్తి ఏతాని ద్వే ఉత్తమపురిసానం కారణాని. ఉత్తమకిచ్చకరణేన హి మాతాపితుఉపట్ఠాకా ‘‘ఉత్తమపురిసా’’తి వుత్తా. తేనాహ ‘‘**మాతాపితు...పే॰... వుత్తో**’’తి. అనుపద్దవభావేన **ఖేమం.**

పణ్డితసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సీలవన్తసుత్తవణ్ణనా

౪౬. ఛట్ఠే **లోకియలోకుత్తరమిస్సక**న్తి ఏత్థ “మనుస్సా పుఞ్ఞం పసవన్తీ”తి అవిసేసేన వుత్తత్తా భావనామయస్సపి పుఞ్ఞస్స సఙ్గణ్హనతో లోకుత్తరస్సపి సమ్భవో దట్ఠబ్బో.

సీలవన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సఙ్ఖతలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా

౪౭. సత్తమే సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతం **సఙ్ఖతం. నిమిత్తానీ**తి సఞ్జాననస్స నిమిత్తాని. హేతుపచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనం **ఉప్పాదో,** అత్తలాభో. **వయో**తి భఙ్గో. **ఠితస్సా**తి ఉప్పాదక్ఖణతో ఉద్ధం ఠితిక్ఖణపత్తస్స. సా పనస్స అవత్థా ఉప్పాదావత్థాయ భిన్నాతి కత్వా అఞ్ఞథత్తం జరాతి చ వుత్తా. యస్మా ధమ్మో ఉప్పజ్జమానో ఏవ భిజ్జతి, తథా సతి ఉప్పాదభఙ్గా సమానక్ఖణా సియుం, న చ తం యుజ్జతి, తస్మా ఉప్పాదావత్థాయ భిన్నా భఙ్గాభిముఖావత్థా జరాతి వేదితబ్బా. యే పన “సఙ్ఖారానం ఠితి నత్థీ”తి వదన్తి, తేసం తం మిచ్ఛా. యథా హి తస్సేవ ధమ్మస్స ఉప్పాదావత్థాయ భిన్నా భఙ్గావత్థా ఇచ్ఛితా, అఞ్ఞథా “అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతి, అఞ్ఞం నిరుజ్ఝతీ”తి ఆపజ్జతి, ఏవం ఉప్పజ్జమానస్స భఙ్గాభిముఖా ధమ్మా ఇచ్ఛితబ్బా. సా చ ఠితిక్ఖణో. న హి ఉప్పజ్జమానో భిజ్జతీతి సక్కా విఞ్ఞాతున్తి.

సఙ్ఖతన్తి తేభూమకా ధమ్మా పచ్చయసముప్పన్నత్తా. యది ఏవం మగ్గఫలధమ్మా కథన్తి ఆహ ‘‘**మగ్గఫలాని పనా**’’తిఆది. లక్ఖణకథా హి యావదేవ సమ్మసనత్థా. **ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పాదో,** న ఠానభఙ్గక్ఖణేసు. కస్మా? ఉప్పాదఉప్పాదక్ఖణానం అఞ్ఞమఞ్ఞం పరిచ్ఛిన్నత్తా. యథా హి ఉప్పాదసఙ్ఖాతేన వికారేన ఉప్పాదక్ఖణో పరిచ్ఛిన్నో, ఏవం ఉప్పాదక్ఖణేనపి ఉప్పాదో పరిచ్ఛిన్నో. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయపి కాలస్స లోకసమఞ్ఞావసేనేవ వుత్తం. **లక్ఖణం న సఙ్ఖతం, సఙ్ఖతం న లక్ఖణ**న్తి నేసం భేదదస్సనం. అవత్థావతో హి అవత్థా భిన్నావాతి . **పరిచ్ఛిన్న**న్తి ఏత్థ ఉప్పాదవయేహి తావ సఙ్ఖతం పరిచ్ఛిన్నం హోతు, జరాయ పన తం కథం పరిచ్ఛిన్నన్తి వుచ్చతి? న వుచ్చతి పరిచ్ఛేదో పుబ్బన్తాపరన్తమత్తేన, అథ ఖో సభావభేదేనాతి నాయం దోసో. **సఙ్ఖతం** ధమ్మజాతం **పరిచ్ఛిన్నం** తబ్బన్తం ధమ్మజాతం సఙ్ఖతన్తి పఞ్ఞాయతి ఏవం తేసం అభావేన నిబ్బానమేతన్తి లక్ఖితబ్బతో సఞ్జానితబ్బతో. ఇదాని ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదినా యథావుత్తమత్తం ఉపమాహి విభావేతి.

సఙ్ఖతలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అసఙ్ఖతలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా

౪౮. అట్ఠమే **అసఙ్ఖతస్సా**తి వుత్తనయేన న సఙ్ఖతస్స. తేనాహ ‘‘**పచ్చయేహీ**’’తిఆది. యథా ఉప్పాదాదీనం భావేన సఙ్ఖతధమ్మజాతం సఙ్ఖతన్తి పఞ్ఞాయతి, ఏవం తేసం అభావేన నిబ్బానం అసఙ్ఖతన్తి పఞ్ఞాయతి.

అసఙ్ఖతలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పబ్బతరాజసుత్తవణ్ణనా

౪౯. నవమే ఇధ **సాల**-సద్దో రుక్ఖసామఞ్ఞపరియాయో, న రుక్ఖవిసేసపరియాయోతి ఆహ ''**మహాసాలాతి మహారుక్ఖా**''తి. **కులజేట్ఠక**న్తి తస్మిం కులే జేట్ఠభూతం సామిభూతం. **సిలామయో** న పంసుమయో మిస్సకో చ. గామం గామూపచారఞ్చ ఠపేత్వా సబ్బం అరఞ్ఞన్తి ఆహ ''**అరఞ్ఞస్మిన్తి అగామకట్ఠానే**''తి. మహన్తో పబ్బతో సేలోతి యోజనా.

పబ్బతరాజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆతప్పకరణీయసుత్తవణ్ణనా

౫౦. దసమే **సరీరసమ్భవాన**న్తి సరీరే సమ్భూతానం. **దుక్ఖాన**న్తి అనిట్ఠానం. **బహులాన**న్తి నిరన్తరప్పవత్తియా అవిరళానం. **తాపనవసేనాతి** దుక్ఖాపనవసేన. **తిబ్బాన**న్తి కురూరానం. తాసం యథావుత్తానం అధివాసనాయ పహాతబ్బదుక్ఖవేదనానం పజహనం నామ ఖమనమేవాతి ఆహ ''**ఖమనత్థాయా**''తి . **అణాపేత్వా**తి "ఆతప్పం కరణీయ"న్తి బుద్ధాణం విధాయ. **లోకియలోకుత్తరమిస్సకా కథితా** ససమ్భారానం మగ్గధమ్మానం కథితత్తా.

ఆతప్పకరణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. మహాచోరసుత్తవణ్ణనా

౫౧. ఏకాదసమే మహాబలవచోరో **మహాచోరో**తి ఆహ ''**మహన్తో బలవచోరో**''తి. **బలవచోరో**తి చ మహాథామతాయ మహాపరివారతాయ మహాచోరియకమ్మసమత్థతాయ చ వేదితబ్బో. మహతం గామనిగమానం విలుప్పనం **మహావిలోపో**. **తం తం కారణం పక్ఖిపిత్వా**తి తం తం అకరణమేవ కారణం కత్వా తప్పటిబద్ధాయ కథాయ పక్ఖిపిత్వా. **అత్థం కథయిస్సన్తీ**తి తస్స తస్స అత్థఞ్చ కథయిస్సన్తి. **హరన్తా**తి అపనేన్తా పరిహరన్తా. **దసవత్థుకాయా**తి "సస్సతో లోకో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౬౯) ఆదిదసవత్థుసన్నిస్సితాయ. **అన్తం గహేత్వా ఠితదిట్ఠియా**తి తమేవ సస్సతాదిఅన్తం గహేత్వా అవిస్సజ్జేత్వా ఠితదిట్ఠియా.

మహాచోరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చూళవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(౬) ౧. బ్రాహ్మణవగ్గో

౧. పఠమద్వేబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౫౨. బ్రాహ్మణవగ్గస్స పఠమే **జరాజిణ్ణా**తి జరావసేన జిణ్ణా, న బ్యాధిఆదీనం వసేన జిణ్ణసదిసత్తా జిణ్ణా. **వయోవుద్ధా**తి వయసో వుద్ధిప్పత్తియా వుద్ధా, న సీలాదివుద్ధియా. **జాతిమహల్లకా**తి జాతియా మహన్తతాయ చిరరత్తఞ్ఞుతాయ జాతిమహల్లకా. **తయో అద్ధే అతిక్కన్తా**తి పఠమో, మజ్ఝిమో, పచ్ఛిమోతి తయో అద్ధే అతీతా. **తతియం వయం అనుప్పత్తా**తి తతో ఏవ పచ్ఛిమం వయం అనుప్పత్తా. **అకతభయపరిత్తాణా**తి ఏత్థ **భయపరిత్తాణ**న్తి దుగ్గతిభయతో పరిత్తాయకం పుఞ్ఞం, తం అకతం ఏతేహీతి అకతభయపరిత్తాణా. **పతిట్ఠాకమ్మ**న్తి సుగతిసఙ్ఖాతప్పతిట్ఠావహం కమ్మం. **ఉపసంహరీయతీ**తి సమ్పాపీయతి. "ఉపనీయతీ"తి వుత్తం, కిం కేన ఉపనీయతీతి ఆహ **"అయఞ్హి జాతియా జరం ఉపనీయతీ"**తిఆది. **అయ**న్తి లోకో. జాతో న జాతభావేనేవ తిట్ఠతి, అథ ఖో తతో పరం జరం పాపీయతి, జరాయ బ్యాధిం పాపీయతి. ఏవం పరతో పరం దుక్ఖమేవ ఉపనీయతి.

తాయనట్ఠేనాతి రక్ఖనట్ఠేన. **నిలీయనట్ఠేనా**తి నిలీనట్ఠానభావేన. **పతిట్ఠానట్ఠేనా**తి పతిట్ఠానభావేన. **అవస్సయనట్ఠేనా**తి అవస్సయితబ్బభావేన. **ఉత్తమగతివసేనా**తి పరమగతిభావేన.

పఠమద్వేబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియద్వేబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౫౩. దుతియే భజితబ్బట్ఠేన పరేసం భాజితబ్బట్ఠేన **భాజనం,** భణ్డకం.

దుతియద్వేబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. అఞ్ఞతరబ్రాహ్మణసుత్తాదివణ్ణనా

౫౪-౫౫. తతియే యేసం రాగాదీనం అప్పహానేన పురిసస్స అత్తబ్యాబాధాదీనం సమ్భవో, పహానేన అసమ్భవోతి ఏవం రాగాదీనం పహాయకో అరియధమ్మో మహానుభావతాయ మహానిసంసతాయ చ సామం పస్సితబ్బోతి **సన్దిట్ఠికో**. ఇమినా నయేన సేసేసు పదేసుపి యథారహం నీహరిత్వా వత్తబ్బో. సద్దత్థో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౪౭) వుత్తనయేన వేదితబ్బో. చతుత్థం ఉత్తానత్థమేవ.

అఞ్ఞతరబ్రాహ్మణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. నిబ్బుతసుత్తవణ్ణనా

౫౬. పఞ్చమే **న కాలన్తరే పత్తబ్బ**న్తి యదా సచ్చప్పటివేధో, తదా ఏవ లద్ధబ్బత్తా న కాలన్తరే పత్తబ్బం. మగ్గఞాణేన ఉపనేతబ్బత్తా ఉపనేయ్యం. ఉపనేయ్యమేవ **ఓపనేయ్యిక**న్తి ఆహ **"పటిపత్తియా ఉపగన్తబ్బ"**న్తి.

నిబ్బుతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పలోకసుత్తవణ్ణనా

౫౬. ఛట్ఠే **ఆచరియపాచరియానన్తి** ఆచరియానమ్పి ఆచరియానం. **నిరన్తరఫుటో నేరయికసత్తేహి** నిరయగామికమ్మస్స కారకానం బహుభావా. **ఉభయమ్పేతన్తి** యథావుత్తం అత్థద్వయం. **ఘననివాసతన్తి** గామానం ఘనసన్నివాసతం. **ఏకన్తేనేవ అధమ్మోతి** అయోనిసోమనసికారహేతుకత్తా అనత్థహేతుతాయ చ నియమేనేవ అధమ్మో. **న అధమ్మరాగోతి అధిప్పేతోతి** పరపరిక్ఖారేసు రాగో వియ న మహాసావజ్జోతి కత్వా వుత్తం. తథా హి సకసకపరిక్ఖారవిసయో రాగో విసమలోభో వియ న ఏకన్తతో అపాయుప్పత్తిజనకో. పరపరిక్ఖారేసు ఉప్పజ్జమానస్స మహాసావజ్జతాయ **అధమ్మరాగతా. లోభస్స సమకాలో నామ నత్థి** కాయదుచ్చరితాదీనం వియ అయోనిసోమనసికారసముట్ఠానత్తా. **ఏసాతి** ఏసో పాపధమ్మో. **సమలోభో** విసమలక్ఖణాభావతో. తథా హి తంసముట్ఠానో పయోగో మిచ్ఛాచారోతి న వుచ్చతి. **అవత్థుపటిసేవనసఙ్ఖాతేనాతి** యం లోకియసాధుసమనుఞ్ఞాతం రాగస్స వత్థుట్ఠానం, తతో అఞ్ఞస్మిం వత్థుస్మిం పటిసేవనసఙ్ఖాతేన.

వివిధసస్సానన్తి సాలివీహిఆదినానప్పకారసస్సానం. **దుస్సస్సన్తి** పచ్చయదూసేన దూసితం సస్సం. **సమ్ముజ్జమానేతి** నిప్ఫజ్జనతో పగేవ గబ్భపరివుద్ధికాలే. **పాణకాతి** సలభాదిపాణకా. **పతన్తీతి** సస్సానం మత్థకే పతన్తి. **సలాకామత్తమేవ సమ్ముజ్జతీతి** వడ్ఢిత్వా గబ్భం గహేతుం అసమత్థం సమ్ముజ్జతి. **తేతి** వాళఅమనుస్సా. **లద్ధోకాసాతి** యక్ఖాధిపతీహి అనుఞ్ఞాతత్తా లద్ధోకాసా.

పలోకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వచ్ఛగోత్తసుత్తవణ్ణనా

౫౭. సత్తమే **మహావిపాకన్తి** ఉళారఫలం బహువిపాకం. **ధమ్మో నామ** కథితకథా "అత్థం దహతి విదహతీ"తి కత్వా. **అనుధమ్మో నామ** పటికథనం "తం అనుగతో ధమ్మో"తి కత్వా. సహ ధమ్మేనాతి సహధమ్మో, సో ఏవ **సహధమ్మికో**. ధమ్మసద్దో చేత్థ కారణపరియాయోతి ఆహ "**సకారణో**"తి. **వాదస్సాతి** వచనస్స. **అనుపాతో** అనుపచ్ఛా పవత్తి.

పరిపన్థే తిట్ఠతీతి **పారిపన్థికో**. పన్థే ఠత్వా పరేసం సాపతేయ్యం ఛిన్దనతో **పన్థదూహనచోరో**. యది పచ్చవేక్ఖణఞాణం, కథం తం అసేక్ఖన్తి ఆహ "**అసేక్ఖస్స పవత్తత్తా**"తి. **ఇతరానీతి** సీలక్ఖన్ధాదీని. **సయమ్పీతి పి**-సద్దో "అసేక్ఖస్స పవత్తా చా"తి ఇమమత్థం సమ్పిణ్డేతి.

నిబ్బిసేవనోతి విసేవనరహితో విగతవిలోమభావో. **న ఉపపరిక్ఖన్తీతి** న విచారేన్తి. జాతిం నిబ్బత్తిం యాతి ఉపగచ్ఛతీతి **జాతియో,** జాతోతి అత్థో. తేనాహ "**యత్థ కత్థచి కులజాతే**"తి.

కేవలీతి కేవలవా, పారిపూరిమాతి అత్థో. తేనాహ "**పరిపుణ్ణభావేన యుత్తో**"తి. **ఏతం** కేవలీతి పదం. **అభిఞ్ఞాపారన్తి** అభిజానస్స పారం. పరియన్తం గతత్తా **పారగూ**. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **ఖేత్తవినిచ్ఛయసవనేనాతి** "ఇమేహి సీలాదిగుణసమ్పన్నా సదేవకే లోకే పుఞ్ఞస్స ఖేత్తం, తదఞ్ఞో న ఖేత్త"న్తి ఏవం ఖేత్తవినిచ్ఛయసవనేన రహితా.

వచ్ఛగోత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. తికణ్ణసుత్తవణ్ణనా

౫౯. అట్ఠమే **దురాసదాతి** దురుపసఙ్కమనా. **గరహ ముచ్చిస్సతీతి** మయి ఏవం కథేన్తే సమణో గోతమో కిఞ్చి కథేస్సతి, ఏవం మే వచనమత్తమ్పి న లద్ధన్తి అయం గరహ ముచ్చిస్సతీతి. **పణ్డితాతి** పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతా. **ధీరాతి** ధితిసమ్పన్నా. **బ్యత్తాతి** పరవాదమద్దనసమత్థేన వేయ్యత్తియేన సమన్నాగతా. **బహుస్సుతాతి** బాహుసచ్చవన్తో. **వాదినోతి** వాదిమగ్గకుసలా. **సమ్మతాతి** బహునో జనస్స సాధుసమ్మతా. **పణ్డితాదిఆకారపరిచ్ఛేదన్తి** తేసం తేవిజ్జానం పణ్డితాకారాదిఆకారపరిచ్ఛేదం. ఆకారసద్దో కారణపరియాయో, పరిచ్ఛేదసద్దో పరిమాణత్థోతి ఆహ ‘‘**ఏత్తకేన కారణేనా**’’తి.

యథాతి యేనాకారేన, యేన కారణేనాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**యథాతి కారణవచన**’’న్తి. ‘‘**ద్వీహిపి పక్ఖేహీ**’’తి వత్వా తే పక్ఖే సరూపతో దస్సేన్తో ‘‘**మాతితో చ పితితో చా**’’తి ఆహ. తేసం పక్ఖానం వసేనస్స సుజాతతం దస్సేతుం ‘‘**యస్స మాతా**’’తిఆది వుత్తం. జనకజనికాభావేన వినాపి లోకే మాతాపితుసమఞ్ఞా దిస్సతి, ఇధ పన సా ఓరసపుత్తవసేనేవ ఇచ్ఛితాతి దస్సేతుం ‘‘**సంసుద్ధగహణికో**’’తి వుత్తం. గబ్భం గణ్హాతి ధారేతీతి **గహణీ,** గబ్భాసయసఞ్ఞితో మాతుకుచ్ఛిప్పదేసో. యథాభుత్తస్స ఆహారస్స విపాచనవసేన గణ్హనతో అఛడ్డనతో **గహణీ,** కమ్మజతేజోధాతు.

పితా చ మాతా చ పితరో, పితూనం పితరో పితామహా, తేసం యుగో **పితామహయుగో,** తస్మా ‘‘యావ సత్తమా పితామహయుగా పితామహద్వన్దా’’తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **అట్ఠకథాయం** పన ద్వన్దం అగ్గహేత్వా ‘‘యుగన్తి ఆయుప్పమాణం వుచ్చతీ’’తి వుత్తం. **యుగ**-సద్దస్స చ అత్థకథా దస్సితా ‘‘**పితామహోయేవ పితామహయుగ**’’న్తి. **పుబ్బపురిసాతి** పురిసగ్గహణఞ్చేత్థ ఉక్కట్ఠనిద్దేసవసేన కతన్తి దట్ఠబ్బం. ఏవఞ్హి ‘‘మాతితో’’తి పాళివచనం సమత్థితం హోతి. **అక్ఖిత్తోతి** అక్ఖేపో. **అనవక్ఖిత్తోతి** సద్ధథాలిపాకాదీసు అనవక్ఖిత్తో న ఛడ్డితో. **జాతివాదేనాతి** హేతుమ్హి కరణవచనన్తి దస్సేతుం ‘‘**కేన కారణేనా**’’తిఆది వుత్తం. ఏత్థ చ ‘‘ఉభతో…పే.… పితామహయుగా’’తి ఏతేన బ్రాహ్మణస్స యోనిదోసాభావో దస్సితో సంసుద్ధగహణికతాకిత్తనతో. ‘‘అక్ఖిత్తో’’తి ఇమినా కిరియాపరాధాభావో. సంసుద్ధజాతికాపి హి సత్తా కిరియాపరాధేన ఖేపం పాపుణన్తి. ‘‘అనుపక్కుట్ఠో’’తి ఇమినా అయుత్తసంసగ్గాభావో. అయుత్తసంసగ్గఞ్హి పటిచ్చ సత్తా సుద్ధజాతికా కిరియాపరాధరహితాపి అక్కోసం లభన్తి.

తన్తి గరహావచనం. **మన్తే పరివత్తేతీతి** వేదే సజ్ఝాయతి, పరియాపుణాతీతి అత్థో. **మన్తే ధారేతీతి** యథాఅధీతే మన్తే అసమ్ముట్ఠే కత్వా హదయే ఠపేతి.

ఓట్ఠపహతకరణవసేనాతి అత్థావధారణవసేన. **సనిఘణ్డుకేటుభానన్తి** ఏత్థ వచనీయవాచకభావేన అత్థం సద్దఞ్చ ఖణ్డతి భిన్దతి విభజ్జ దస్సేతీతి నిఖణ్డు, సో ఏవ ఇధ ఖ-కారస్స ఘ-కారం కత్వా ‘‘**నిఘణ్డూ**’’తి వుత్తో. కిటతి గమేతి కిరియాదివిభాగం, తం వా అనవసేసపరియాదానతో గమేన్తో పూరేతీతి **కేటుభం. వేవచనప్పకాసకన్తి** పరియాయసద్దదీపకం, ఏకేకస్స అత్థస్స అనేకపరియాయవచనవిభావకన్తి అత్థో. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అనేకేసమ్పి అత్థానం ఏకసద్దవచనీయతావిభావనవసేనపి తస్స గన్థస్స పవత్తత్తా. వచీభేదాదిలక్ఖణా కిరియా కప్పీయతి వికప్పీయతి ఏతేనాతి కిరియాకప్పో, సో పన వణ్ణపదసమ్బన్ధపదత్థాదివిభాగతో బహువికప్పోతి ఆహ ‘‘**కిరియాకప్పవికప్పో**’’తి. ఇదఞ్చ

మూలకిరియాకప్పగన్థం సన్ధాయ వుత్తం. సో హి మహావిసయో సతసహస్సపరిమాణో నమాచరియాదిప్పకరణం. ఠానకరణాదివిభాగతో నిబ్బచనవిభాగతో చ అక్ఖరా పభేదీయన్తి ఏతేహీతి **అక్ఖరప్పభేదా,** సిక్ఖానిరుత్తియో. **ఏతేస**న్తి చతున్నం వేదానం.

పదన్తి చతుబ్బిధం, పఞ్చవిధం వా పదం, తం పదం కాయతీతి **పదకో,** తేయేవ వా వేదే పదసో కాయతీతి **పదకో. తదవసేస**న్తి వుత్తావసేసం వాక్యం. ఏత్తావతా సద్దబ్యాకరణం వత్వా పున "బ్యాకరణ"న్తి అత్థబ్యాకరణమాహ. తం తం సద్దం తదత్థఞ్చ బ్యాకరోతి బ్యాచిక్ఖతి ఏతేనాతి **బ్యాకరణం,** సద్దసత్థం. ఆయతిం హితం తేన లోకో న యతతి న ఈహతీతి **లోకాయతం**. తఞ్హి గన్థం నిస్సాయ సత్తా పుఞ్ఞకిరియాయ చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేన్తి.

అసీతి మహాసావకాతి అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞో, వప్పో, భద్దియో, మహానామో, అస్సజి, నాళకో, యసో, విమలో, సుబాహు, పుణ్ణజి, గవమ్పతి, ఉరువేలకస్సపో, నదీకస్సపో, గయాకస్సపో, సారిపుత్తో, మహామోగ్గల్లానో, మహాకస్సపో, మహాకచ్చానో, మహాకోట్ఠికో, మహాకప్పినో, మహాచున్దో, అనురుద్ధో, కఙ్ఖారేవతో, ఆనన్దో, నన్దకో, భగు, నన్దియో, కిమిలో, భద్దియో, రాహులో, సీవలి, ఉపాలి, దబ్బో, ఉపసేనో, ఖదిరవనియరేవతో, పుణ్ణో మన్తానిపుత్తో, పుణ్ణో సునాపరన్తకో, సోణో కుటికణ్ణో, సోణో కోళివిసో, రాధో, సుభూతి, అఙ్గులిమాలో, వక్కలి, కాళుదాయీ, మహాఉదాయీ, పిలిన్దవచ్ఛో, సోభితో, కుమారకస్సపో, రట్ఠపాలో, వఙ్గీసో, సభియో, సేలో, ఉపవాణో, మేఘియో, సాగతో, నాగితో, లకుణ్డకభద్దియో, పిణ్డోలో భారద్వాజో, మహాపన్థకో, చూళపన్థకో, బాకులో, కుణ్డధానో, దారుచీరియో, యసోజో, అజితో , తిస్సమేత్తేయ్యో, పుణ్ణకో, మేత్తగు, ధోతకో, ఉపసీవో, నన్దో, హేమకో, తోదేయ్యో, కప్పో, జతుకణ్ణీ, భద్రావుధో, ఉదయో, పోసలో, మోఘరాజా, పిఙ్గియోతి ఏతే అసీతి మహాసావకా నామ.

కస్మా పనేతే ఏవ థేరా "మహాసావకా"తి వుచ్చన్తీతి? అభినీహారస్స మహన్తభావతో. తథా హి ద్వే అగ్గసావకాపి మహాసావకేసు అన్తోగధా. తే హి సావకపారమిఞాణస్స మత్థకప్పత్తియా సావకేసు అగ్గధమ్మాధిగమేన అగ్గట్ఠానే ఠితాపి అభినీహారమహన్తతాసామఞ్ఞేన "మహాసావకా"తిపి వుచ్చన్తి, ఇతరే పన పకతిసావకేహి సాతిసయం మహాభినీహారా. తథా హి తే పదుముత్తరస్స భగవతో కాలే కతపణిధానా, తతో ఏవ సాతిసయం అభిఞ్ఞాసమాపత్తీసు వసినో పభిన్నప్పటిసమ్భిదా చ. కామం సబ్బేపి అరహన్తో సీలవిసుద్ధిఆదికే సమ్పాదేత్వా చతూసు సతిపట్ఠానేసు సుప్పతిట్ఠితచిత్తా సత్త బోజ్ఝఙ్గే యథాభూతం భావేత్వా మగ్గప్పటిపాటియా అనవసేసతో కిలేసే ఖేపేత్వా అగ్గఫలే పతిట్ఠహన్తి, తథాపి యథా సద్ధావిముత్తతో దిట్ఠిప్పత్తస్స, పఞ్ఞావిముత్తతో చ ఉభతోభాగవిముత్తస్స పుబ్బభాగభావనావిసేససిద్ధో మగ్గభావనావిసేసో, ఏవం అభినీహారమహన్తత్తపుబ్బయోగమహన్తత్తా హి ససన్తానే సాతిసయస్స గుణవిసేసస్స నిప్ఫాదితత్తా సీలాదీహి గుణేహి మహన్తా సావకాతి మహాసావకా. తేసుయేవ పన యే బోధిపక్ఖియధమ్మేసు పామోక్ఖభావేన ధురభూతానం సమ్మాదిట్ఠిసఙ్కప్పాదీనం సాతిసయం కిచ్చానుభావనిప్ఫత్తియా కారణభూతాయ తజ్జాభినీహారాభినీహటాయ సక్కచ్చం నిరన్తరం చిరకాలసమ్భావితాయ సమ్మాపటిపత్తియా యథాక్కమం పఞ్ఞాయ సమాధిస్మిఞ్చ ఉక్కట్ఠపారమిప్పత్తియా సవిసేసం సబ్బగుణేహి అగ్గభావే ఠితా, తే సారిపుత్తమోగ్గల్లానా. ఇతరే అట్ఠసత్తతి థేరా సావకపారమియా మత్థకే సబ్బసావకానం అగ్గభావేన అట్ఠితత్తా "మహాసావకా"ఇచ్చేవ వుచ్చన్తి. పకతిసావకా పన అభినీహారమహన్తత్తాభావతో పుబ్బయోగమహన్తత్తాభావతో చ "సత్థుసావకా"ఇచ్చేవ వుచ్చన్తి. తే పన అగ్గసావకా వియ మహాసావకా వియ చ న పరిమితా, అథ ఖో అనేకసతా అనేకసహస్సా.

వయతీతి **వయో,** ఆదిమజ్ఝపరియోసానేసు కత్థచి అపరికిలమన్తో అవిత్థాయన్తో తే గన్థే సన్తానేతి పణేతీతి అత్థో. ద్వే పటిసేధా పకతిం గమేన్తీతి దస్సేతుం ''**అవయో న హోతీ**''తి వత్వా తత్థ అవయం దస్సేతుం ''**అవయో నామ...పే.... న సక్కోతీ**''తి వుత్తం.

ఇధాతి ఇమస్మిం సుత్తే. **ఏతన్తి** "వివిచ్చేవ కామేహీ"తిఆదివచనం. తతియవిజ్జాధిగమాయ పటిపత్తిక్కమో **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౨౦) సాతిసయం విత్థారితో, తథా ఇధ అవత్తుకామతాయ **భయభేరవసుత్తాదీసు** (మ. ని. ౧.౩౪ ఆదయో) వియ సఙ్ఖేపతో చ వత్తుకామతాయ "ద్విన్నం విజ్జాన"మిచ్చేవ వుత్తం.

విజ్జాతి పుబ్బేనివాసప్పటిచ్ఛాదకస్స మోహక్ఖన్ధస్స విజ్ఝనట్ఠేనపి విజ్జా. **మోహో పటిచ్ఛాదకట్ఠేన తమోతి వుచ్చతి** తమో వియాతి కత్వా. కాతబ్బతో కరణం, ఓభాసోవ కరణం **ఓభాసకరణం,** అత్తనో పచ్చయేహి ఓభాసభావేన నిబ్బత్తేతబ్బట్ఠేనాతి అత్థో. **అయం అత్థోతి** అయమేవ అధిప్పేతత్థో. **పసంసావచనన్తి** తస్సేవ అత్థస్స థోమనావచనం పటిపక్ఖవిధమనపవత్తివిసేసానం బోధనతో. **యోజనాతి** పసంసావసేన వుత్తపదానం అత్థదస్సనవసేన వుత్తపదస్స చ యోజనా. **అవిజ్జా విహతాతి** ఏతేన విజ్ఝనట్ఠేన విజ్జాతి అయమ్పి అత్థో దీపితోతి దట్ఠబ్బం. **యస్మా విజ్జా ఉప్పన్నాతి** ఏతేన విజ్జాపటిపక్ఖా అవిజ్జా, పటిపక్ఖతా చస్సా పహాతబ్బభావేన విజ్జాయ చ పహాయకభావేనాతి దస్సేతి. **ఇతరస్మిమ్పి పదద్వయేతి** "తమో విహతో, ఆలోకో ఉప్పన్నో"తి పదద్వయేపి. **ఏసేవ నయోతి** యథావుత్తయోజనం అతిదిసతి. తత్థాయం యోజనా – ఏవం అధిగతవిజ్జస్స తమో విహతో విద్ధస్తో. కస్మా? యస్మా ఆలోకో ఉప్పన్నో ఞాణాలోకో పాతుభూతోతి. **పేసితత్తస్సాతి** యథాధిప్పేతత్థసిద్ధిప్పత్తిం విస్సట్ఠచిత్తస్స, పఠమవిజ్జాధిగమాయ పేసితచిత్తస్సాతి వుత్తం హోతి.

విపస్సనాపాదకన్తి ఇమినా తస్స ఝానచిత్తస్స నిబ్బేధభాగియతమాహ. విపస్సనా తివిధా విపస్సకపుగ్గలభేదేన. మహాబోధిసత్తానఞ్హి పచ్చేకబోధిసత్తానఞ్చ విపస్సనా చిన్తామయఞాణసంవడ్ఢితత్తా సయమ్భుఞాణభూతా, ఇతరేసం సుతమయఞాణసంవడ్ఢితత్తా పరోపదేససమ్భూతా. సా "ఠపేత్వా నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం అవసేసరూపారూపజ్ఝానానం అఞ్ఞతరతో వుట్ఠాయా"తిఆదినా అనేకధా అరూపముఖవసేన చతుధాతువవత్థానే వుత్తానం తేసం తేసం ధాతుపరిగ్గహముఖానం అఞ్ఞతరముఖవసేన చ అనేకధావ **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౩౦౬) నానానయతో విభావితా. మహాబోధిసత్తానం పన చతువీసతికోటిసతసహస్సముఖేన పభేదగమనతో నానానయం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసన్నిస్సయస్స అరియమగ్గఞాణస్స అధిట్ఠానభూతం పుబ్బభాగఞాణగబ్భం గణ్హాపేన్తం పరిపాకం గచ్ఛన్తం పరమగమ్భీరం సణ్హసుఖుమతరం అనఞ్ఞసాధారణం విపస్సనాఞాణం హోతి, యం అట్ఠకథాసు "మహావజిరఞాణ"న్తి వుచ్చతి. యస్స చ పవత్తివిభాగేన చతువీసతికోటిసతసహస్సప్పభేదస్స పాదకభావేన సమాపజ్జియమానా చతువీసతికోటిసతసహస్ససఙ్ఖా దేవసికం సత్థు వళఞ్జనకసమాపత్తియో వుచ్చన్తి, స్వాయం బుద్ధానం విపస్సనాచారో పరమత్థమఞ్జూసాయం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయం** (విసుద్ధి. మహాటీ. ౧.౧౪౪) దస్సితో, అత్థికేహి తతో గహేతబ్బోతి. ఇధ పన సావకానం విపస్సనాచారం సన్ధాయ "విపస్సనాపాదక"న్తి వుత్తం.

కామం హేట్ఠిమమగ్గఞాణానిపి ఆసవానం ఖేపనఞాణాని ఏవ, అనవసేసతో పన తేసం ఖేపనం అగ్గమగ్గఞాణేనేవాతి ఆహ ''**అరహత్తమగ్గఞాణత్థాయా**''తి. **ఆసవవినాసనతోతి** ఆసవానం నిస్సేసం సముచ్ఛిన్దనతో. ఆసవానం ఖయే ఞాణం ఆసవక్ఖయఞాణన్తి దస్సేన్తో ''**తత్ర చేతం ఞాణ**''న్తి వత్వా ''**ఖయే**''తి ఆధారే భుమ్మం, న విసయేతి దస్సేన్తో ''**తత్థ**

పరియాపన్నత్తా''తి ఆహ. **అభినీహరతీ**తి అభిముఖం నీహరతి, యథా మగ్గాభిసమయో హోతి, సవనం తదభిముఖం పవత్తేతి. **ఇదం దుక్ఖ**న్తి దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స తదా భిక్ఖునా పచ్చక్ఖతో గహితభావదస్సనం. **ఏత్తకం దుక్ఖ**న్తి తస్స పరిచ్ఛిజ్జ గహితభావదస్సనం. **న ఇతో భియ్యో**తి తస్స అనవసేసతో గహితభావదస్సనం. తేనాహ **''సబ్బమ్పి దుక్ఖసచ్చ**''న్తిఆది. **సరసలక్ఖణపటివేధేనా**తి సభావసఙ్ఖాతస్స లక్ఖణస్స అసమ్మోహతో పటివిజ్ఝనేన. అసమ్మోహపటివేధోతి చ యథా తస్మిం ఞాణే పవత్తే పచ్ఛా దుక్ఖసచ్చస్స సరూపాదిపరిచ్ఛేదే సమ్మోహో న హోతి, తథా పవత్తి. తేనేవాహ **''యథాభూతం పజానాతీ**''తి. దుక్ఖం సముదేతి ఏతస్మాతి **దుక్ఖసముదయో. యం ఠానం పత్వా**తి యం నిబ్బానం మగ్గస్స ఆరమ్మణపచ్చయట్ఠేన కారణభూతం ఆగమ్మ. **పత్వా**తి చ తదుభయవతో పుగ్గలస్స పవత్తియాతి కత్వా వుత్తం. **పత్వా**తి వా పాపుణనహేతు. **అప్పవత్తి**న్తి అప్పవత్తినిమిత్తం. తే వా న పవత్తన్తి ఏత్థాతి అప్పవత్తి, నిబ్బానం. **తస్సా**తి దుక్ఖనిరోధస్స. **సమ్పాపక**న్తి సచ్ఛికిరియావసేన సమ్మదేవ పాపకం.

కిలేసవసేనాతి ఆసవసఙ్ఖాతకిలేసవసేన. యస్మా ఆసవానం దుక్ఖసచ్చపరియాయో తప్పరియాపన్నత్తా సేససచ్చానఞ్చ తంసముదయాదిపరియాయో అత్థి, తస్మా వుత్తం **''పరియాయతో**''తి. దస్సేన్తో సచ్చానీతి యోజనా. ఆసవానఞ్చేత్థ గహణం ''ఆసవానం ఖయఞాణాయా''తి ఆరద్ధత్తా. తథా హి ''కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ''తిఆదినా ఆసవవిముత్తిసీసేనేవ సబ్బకిలేసవిముత్తి వుత్తా. ''ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం పజానాతీ''తిఆదినా మిస్సకమగ్గో ఇధ కథితోతి **''సహ విపస్సనాయ కోటిప్పత్తం మగ్గం కథేసీ**''తి వుత్తం. **జానతో పస్సతో**తి ఇమినా పరిఞ్ఞాసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయా వుత్తా. **విముచ్చతీ**తి ఇమినా పహానాభిసమయో వుత్తోతి ఆహ **''ఇమినా మగ్గక్ఖణం దస్సేతీ**''తి. **జానతో పస్సతో**తి వా హేతునిద్దేసో. యం జాననహేతు కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీతి యోజనా. ధమ్మానఞ్హి సమానకాలికానమ్పి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతా సహజాతకోటియా లబ్భతి. భవాసవగ్గహణేనేవ ఏత్థ భవరాగస్స వియ భవదిట్ఠియాపి సమవరోధోతి దిట్ఠాసవస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ఖీణా జాతీతిఆదీహి పదేహి. **తస్సా**తి పచ్చవేక్ఖణఞాణస్స. **భూమి**న్తి పవత్తిట్ఠానం. యేనాధిప్పాయేన ''కతమా పనస్సా''తిఆదినా చోదనా కతా, తం వివరన్తో **''న తావస్సా**''తిఆదిమాహ . తత్థ **న తావస్స అతీతా జాతి ఖీణా** మగ్గభావనాయాతి అధిప్పాయో. తత్థ కారణమాహ **''పుబ్బేవ ఖీణత్తా**''తి. న అనాగతా అస్స జాతి ఖీణాతి యోజనా. **న అనాగతా**తి చ అనాగతభావసామఞ్ఞం గహేత్వా లేసేన చోదేతి. తేనాహ **''అనాగతే వాయామాభావతో**''తి. అనాగతవిసేసో పనేత్థ అధిప్పేతో, తస్స ఖేపనే వాయామో లబ్భతేవ. తేనాహ **''యా పన మగ్గస్సా**''తిఆది. **ఏకచతుపఞ్చవోకారభవేసూ**తి భవత్తయగ్గహణం వుత్తనయేన అనవసేసతో జాతియా ఖీణభావదస్సనత్థం. **తన్తి** యథావుత్తం జాతిం. **సోతి** ఖీణాసవో భిక్ఖు.

బ్రహ్మచరియవాసో నామ ఇధ మగ్గబ్రహ్మచరియస్స నిబ్బత్తనమేవాతి ఆహ **''పరివుత్థ**''న్తి. సమ్మాదిట్ఠియా చతూసు సచ్చేసు పరిఞ్ఞాదికిచ్చసాధనవసేన పవత్తమానాయ సమ్మాసఙ్కప్పాదీనమ్పి దుక్ఖసచ్చే పరిఞ్ఞాభిసమయానుగుణా పవత్తి, ఇతరేసు చ సచ్చేసు నేసం పహానాభిసమయాదివసేన పవత్తి పాకటా ఏవ. తేన వుత్తం **''చతూసు సచ్చేసు చతూహి మగ్గేహి పరిఞ్ఞాపహానసచ్ఛికిరియాభావనాభిసమయవసేనా**''తి. **పుథుజ్జనకల్యాణకాదయోతి ఆది**-సద్దేన సత్తసేఖం సఙ్గణ్హాతి.

ఇత్థత్తాయాతి ఇమే పకారా ఇత్థం, తబ్భావో ఇత్థత్తం, తదత్థన్తి వుత్తం హోతి. తే పన పకారా అరియమగ్గబ్యాపారభూతా పరిఞ్ఞాదయో ఇధాధిప్పేతాతి ఆహ **''ఏవంసోళసవిధకిచ్చభావాయా**''తి. తే హి మగ్గం పచ్చవేక్ఖతో మగ్గానుభావేన పాకటా హుత్వా ఉపట్ఠహన్తి, పరిఞ్ఞాదీసు చ పహానమేవ పధానం తదత్థత్తా ఇతరేసన్తి ఆహ **''కిలేసక్ఖయాయ వా**''తి.

పహీనకిలేసపచ్చవేక్ఖణవసేన వా ఏతం వుత్తం. దుతియవికప్పే **ఇత్థత్తాయాతి** నిస్సక్కే సమ్పదానవచనన్తి ఆహ "**ఇత్థభావతో**"తి . **అపరన్తి** అనాగతం. ఇమే పన చరిమకత్తభావసఙ్ఖాతా పఞ్చక్ఖన్ధా. **పరిఞ్ఞాతా తిట్ఠన్తీతి** ఏతేన తేసం అప్పతిట్ఠితం దస్సేతి. అపరిఞ్ఞామూలకా హి పతిట్ఠా. యథాహ "కబళీకారే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే అత్థి రాగో, అత్థి నన్దీ, అత్థి తణ్హా, పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరుళ్హ"న్తిఆది (సం॰ ని॰ ౨.౬౪; కథా॰ ౨౯౬; మహాని॰ ౭). తేనేవాహ – "**ఛిన్నమూలకా రుక్ఖా వియా**"తిఆది.

యస్సాతి పుథుజ్జనస్స. తస్స హి సీలం కదాచి వడ్ఢతి, కదాచి హాయతి. సేక్ఖాపి పన సీలేసు పరిపూరకారినోవ, అసేక్ఖేసు వత్తబ్బమేవ నత్థి. తేనాహ "**ఖీణాసవస్సా**"తిఆది. **వసిప్పత్తన్తి** వసీభావప్పత్తం. **సుట్ఠు సమాహితన్తి** అగ్గఫలసమాధినా సమ్మదేవ సమాహితం. **ధితిసమ్పన్నన్తి** అగ్గఫలధితియా సమన్నాగతం. **మచ్చుం జహిత్వా ఠితన్తి** ఆయతిం పునబ్భవాభావతో వుత్తం. కథం పునబ్భవాభావోతి ఆహ "**సబ్బే పాపధమ్మే పజహిత్వా ఠిత**"న్తి. సబ్బస్సపి ఞేయ్యధమ్మస్స చతుసచ్చన్తోగధత్తా వుత్తం "**బుద్ధన్తి చతుసచ్చబుద్ధ**"న్తి. **బుద్ధసావకాతి** సావకబుద్ధా నమస్సన్తి, పగేవ ఇతరా పజా. ఇతరా హి పజా సావకేపి నమస్సన్తి. ఇతి ఏత్తకేన ఠానేన సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వసేన గాథానం అత్థం వత్వా ఇదాని సావకస్సపి వసేన అత్థం యోజేత్వా దస్సేతుం "**అథ వా**"తిఆది వుత్తం. **సావకోపి గోతమో** ముఖనిబ్బత్తేన సమ్పత్తేన సమ్బన్ధేన, యతో సబ్బేపి అరియసావకా భగవతో ఓరసపుత్తాతి వుచ్చన్తీతి.

నివుస్సతీతి **నివాసో,** నివుత్థో ఖన్ధసన్తానోతి ఆహ "**నివుత్థక్ఖన్ధపరమ్పర**"న్తి. **అవేతి, అవేదీతి** పాఠద్వయేనపి పుబ్బేనివాసఞాణస్స కిచ్చసిద్ధింయేవ దస్సేతి. ఏకత్తకాయఏకత్తసఞ్ఞీభావసామఞ్ఞతో వేహప్ఫలాపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గచ్ఛన్తీతి "**ఛ కామావచరే, నవ బ్రహ్మలోకే**"ఇచ్చేవ వుత్తం. ఇతరే పన అపచురభావతో న వుత్తా. ఏకచ్చానం అవిసయభావతో చ అవచనం దట్ఠబ్బం. జాతి ఖీయతి ఏతేనాతి **జాతిక్ఖయో,** అరహత్తన్తి ఆహ "**అరహత్తం పత్తో**"తి. "అభిఞ్ఞాయా"తి వత్తబ్బే యకారలోపేన "అభిఞ్ఞా"తి నిద్దేసో కతోతి ఆహ "**జానిత్వా**"తి. **కిచ్చవోసానేనాతి** చతూహి మగ్గేహి కత్తబ్బస్స సోళసవిధస్స కిచ్చస్స పరియోసానేన. **వోసితోతి** పరియోసితో, నిట్ఠితోతి అత్థో. **మోనేయ్యేన సమన్నాగతోతి** కాయమోనేయ్యాదీహి సమన్నాగతో. లపితం లపతీతి **లపితలాపనో. అత్తపచ్చక్ఖతో ఞత్వాతి** ఇమినా తేసం విజ్జానం పటిలద్ధభావం దీపేతి.

తికణ్ణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. జాణుస్సోణిసుత్తవణ్ణనా

౬౦. నవమే **దేయ్యధమ్మస్సేతం నామన్తి** యాగం కరోన్తేన దాతబ్బదేయ్యధమ్మం సన్ధాయ వదతి తదఞ్ఞస్స పాళియం దేయ్యధమ్మగ్గహణేనేవ గహితత్తా. **మతకభత్తన్తి** మతకే ఉద్దిస్స దాతబ్బభత్తం, పితుపిణ్డన్తి వుత్తం హోతి. **వరపురిసానన్తి** విసిట్ఠపురిసానం, ఉత్తమపురిసానన్తి అత్థో. **సబ్బమేతం దానన్తి** యథావుత్తభేదం యఞ్ఞసద్ధాదిదానం.

జాణుస్సోణిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా

౬౧. దసమే జిణ్ణానం హత్థిసాలాదీనం పటిసఙ్ఖరణం పున పాకతికకరణం జిణ్ణపటిసఙ్ఖరణం , తస్స కారకో **జిణ్ణపటిసఙ్ఖరణకారకో. బాహిరసమయేతి** సత్థుసాసనతో బాహిరే అఞ్ఞతిత్థియసమయే. **సబ్బచతుక్కేనాతిఆదీసు** సబ్బేసు ద్విపదచతుప్పదాదిభేదేసు పాణేసు ఏకేకస్మిం చత్తారో చత్తారో పాణే వధిత్వా యజితబ్బం యఞ్ఞం సబ్బచతుక్కం నామ. సేసేసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **యస్స వా తస్స వాతి** నిస్సక్కే సామివచనన్తి ఆహ ''**యస్మా వా తస్మా వా**''తి. **ఏవమస్సాయన్తి** ఏత్థ **అస్సూతి** నిపాతమత్తన్తి ఆహ ''**ఏవం సన్తేపి అయ**''న్తి.

వడ్ఢేన్తోతి పట్ఠపేన్తో. మగ్గబ్రహ్మచరియస్స ఓగధం మూలం పతిట్ఠాభూతం **బ్రహ్మచరియోగధం.** తేనాహ ''**అరహత్తమగ్గసఙ్ఖాతస్సా**''తిఆది. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన చేత్థ అరహత్తమగ్గస్సేవ గహణం కతన్తి దట్ఠబ్బం. **ఉత్తమం పతిట్ఠాభూతం** ఆరమ్మణూపనిస్సయభావేన.

అప్పేహి వేయ్యావచ్చకరాదీహి అత్థో ఏతిస్సాతి **అప్పట్ఠా** త్థ-కారస్స ట్ఠ-కారం కత్వా. తేనాహ ''**యత్థ బహూ**''తిఆది. **యత్థాతి** యస్సం పటిపదాయం . అప్పో సమారమ్భో ఏతస్సాతి **అప్పసమారమ్భో. పాసంసాతి** పసంసారహా. **ఏతం యేవ కథాపేస్సామీతి** ఏతేనేవ బ్రాహ్మణేన కథాపేస్సామి.

సోప్పేనాతి నిద్దాయ. **పమాదేనాతి** జాగరియాదీసు అననుయుఞ్జనతో సతివిప్పవాసలక్ఖణేన పమాదేన. **పచ్చనీకపటిహరణవసేనాతి** పటిపక్ఖాపనయనవసేన. తథా హి భగవతో చ సాసనస్స చ పటిపక్ఖా తిత్థియా, తేసం హరణతో పటిహారియం. తే హి దిట్ఠిహరణవసేన దిట్ఠిప్పకాసనే అసమత్థభావేన చ ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనీహి హరితా అపనీతా హోన్తీతి. "పటీ"తి వా అయం సద్దో "పచ్ఛా"తి ఏతస్స అత్థం బోధేతి "తస్మిం పటిపవిట్ఠస్మిం, అఞ్ఞో ఆగఞ్ఛి బ్రాహ్మణో"తిఆదీసు (సు॰ ని॰ ౯౮౫; చూళని॰ వత్థుగాథా ౪) వియ, తస్మా సమాహితే చిత్తే విగతూపక్కిలేసే కతకిచ్చేన పచ్ఛా హరితబ్బం పవత్తేతబ్బన్తి పటిహారియం, అత్తనో వా ఉపక్కిలేసేసు చతుత్థజ్ఝానమగ్గేహి హరితేసు పచ్ఛాహరణం పటిహారియం, ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనియో చ విగతూపక్కిలేసేన కతకిచ్చేన చ సత్తహితత్థం పున పవత్తేతబ్బా, హరితేసు చ అత్తనో ఉపక్కిలేసేసు పరసత్తానం ఉపక్కిలేసహరణాని హోన్తీతి పటిహారియాని భవన్తి, పటిహారియమేవ **పాటిహారియం.** పటిహారియే వా ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిసముదాయే భవం ఏకేకం **పాటిహారియన్తి** వుచ్చతి. పటిహారియం వా చతుత్థజ్ఝానం మగ్గో చ పటిపక్ఖహరణతో, తత్థ జాతం నిమిత్తభూతే, తతో వా ఆగతన్తి **పాటిహారియం.**

ఆగతనిమిత్తేనాతి ఆగతాకారసల్లక్ఖణవసేన. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఏకో రాజాతి** దక్ఖిణమధురాధిపతి ఏకో పణ్డురాజా. **ఏవమ్పి తే మనోతి** ఇమినా ఆకారేన తవ మనో పవత్తోతి అత్థో. తేన పకారేన పవత్తోతి ఆహ ''**సోమనస్సితో వా**''తిఆది. సామఞ్ఞజోతనా విసేసే అవతిట్ఠతీతి అధిప్పాయేనేవం వుత్తం. "ఏవం తవ మనో"తి ఇదఞ్చ మనసో సోమనస్సితతాదిమత్తదస్సనం, న పన యేన సో సోమనస్సితో వా దోమనస్సితో వా, తందస్సనం. సోమనస్సగ్గహణేన చేత్థ తదేకట్ఠా రాగాదయో సద్ధాదయో చ దస్సితా హోన్తి, దోమనస్సగ్గహణేన దోసాదయో. **దుతియన్తి** "ఇత్థమ్పి తే మనో"తి పదం. **ఇతిపీతి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో నిదస్సనత్థో "అత్థీతి ఖో, కచ్చాన, అయమేకో అన్తో"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౧౫; ౩.౯౦) వియ. తేనాహ ''**ఇమఞ్చ ఇమఞ్చ అత్థం చిన్తయమాన**''న్తి. **పి**-సద్దో వుత్తత్థసమ్పిణ్డనత్థో.

కథేన్తానం సుత్వాతి కథేన్తానం సద్దం సుత్వా. **తస్స వసేనాతి** తస్స వితక్కితస్స వసేన. **అట్టకారకేనాతి** వినిచ్ఛయకారకేన.

న అరియానన్తి అరియానం మగ్గఫలచిత్తం న జానాతీతి అత్థో. తస్మా తేన అనధిగతత్తా చేతోపరియఞాణేనపి న సక్కా విఞ్ఞాతుం, అఞ్ఞం పన చిత్తం జానాతియేవ. **హేట్ఠిమో ఉపరిమస్స చిత్తం న జానాతీ**తిఆదీనిపి మగ్గఫలచిత్తమేవ సన్ధాయ వుత్తానీతి వేదితబ్బాని. సోతాపన్నాదయోపి హి అత్తనా అధిగతమేవ మగ్గఫలం పరేహి ఉప్పాదితం సమ్మా చేతోపరియఞాణేన జానితుం సక్కోన్తి, న అత్తనా అనధిగతం. సబ్బేపి అరియా అత్తనో ఫలం సమాపజ్జన్తి అధిగతత్తాతి దస్సేన్తో "**ఏతేసు చా**"తిఆదిమాహ. యది అరియా అత్తనా అధిగతఫలం సమాపజ్జన్తి, ఉపరిమాపి హేట్ఠిమం ఫలం సమాపజ్జన్తి అధిగతత్తా లోకియసమాపత్తియో వియాతి కస్సచి ఆసఙ్కా సియా, తన్నివత్తనత్థమాహ "**ఉపరిమో హేట్ఠిమం న సమాపజ్జతీ**"తి.

ఉపరిమోతి సకదాగామిఆదిఅరియపుగ్గలో. **హేట్ఠిమ**న్తి సోతాపత్తిఫలాదిం. **న సమాపజ్జతీ**తి సతిపి అధిగతత్తే న సమాపజ్జతి. కస్మాతి చే? కారణమాహ "**తేసఞ్హీ**"తిఆది, తేసం సకదాగామిఆదీనం హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఫలసమాపత్తి తేసు తేసుయేవ హేట్ఠిమేసు అరియపుగ్గలేసు పవత్తతి, న ఉపరిమేసూతి అత్థో. ఇమినా హేట్ఠిమం ఫలచిత్తం ఉపరిమస్స న ఉప్పజ్జతీతి దస్సేతి. కస్మాతి చే? పుగ్గలన్తరభావూపగమనేన పటిప్పస్సద్ధత్తా. ఏతేన ఉపరిమో అరియో హేట్ఠిమం ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి అత్తనా అధిగతత్తా యథా తం లోకియసమాపత్తిన్తి ఏవం పవత్తో హేతు బ్యభిచారితోతి దట్ఠబ్బం. న హి లోకియజ్ఝానేసు పుగ్గలన్తరభావూపగమనం నామ అత్థి విసేసాభావతో, ఇధ పన అసముగ్ఘాటితకమ్మకిలేసనిరోధనేన పుథుజ్జనేహి వియ సోతాపన్నస్స సోతాపన్నాదీహి సకదాగామిఆదీనం పుగ్గలన్తరభావూపగమనం అత్థి. యతో హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఫలధమ్మా ఉపరూపరిమగ్గధమ్మేహి నివత్తితా పటిపక్ఖేహి వియ అభిభూతా అప్పవత్తిధమ్మతంయేవ ఆపన్నా. తేనేవ వుత్తం "**పటిప్పస్సద్ధత్తా**"తి.

అపిచ కుసలకిరియప్పవత్తి నామ అఞ్ఞా, విపాకప్పవత్తి చ అఞ్ఞాతి అనన్తరఫలత్తా చ లోకుత్తరకుసలానం హేట్ఠిమతో ఉపరిమో భవన్తరగతో వియ హోతి. తంతంఫలవసేనేవ హి అరియానం సోతాపన్నాదినామలాభో. తే సచే అఞ్ఞఫలసమఙ్గినోపి హోన్తి, సోతాపన్నాదినామమ్పి తేసం అవవత్థితం సియా. తస్స తస్స వా అరియస్స తం తం ఫలం సదిసన్తి కత్వా న ఉపరిమస్స హేట్ఠిమఫలసమఙ్గితాయ లేసోపి సమ్భవతి, కుతో తస్సా సమాపజ్జనన్తి దట్ఠబ్బం. హేట్ఠిమా చ సోతాపన్నాదయో ఉపరిమం సకదాగామిఫలాదిం న సమాపజ్జన్తి అనధిగతత్తా. న హి అనధిగతం సమాపత్తిం సమాపజ్జితుం సక్కా, తస్మా సబ్బేపి అరియా అత్తనోయేవ ఫలం సమాపజ్జన్తీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

పవత్తేన్తాతి పవత్తకా హుత్వా, పవత్తనవసేనాతి అత్థో. **ఏవ**న్తి యథానుసిట్ఠాయ అనుసాసనియా విధివసేన పటిసేధవసేన చ పవత్తితాకారపరామసనం. సా చ సమ్మావితక్కా నామ మిచ్ఛావితక్కానఞ్చ పవత్తిఆకారదస్సనవసేన పవత్తతి. తత్థ ఆనిసంసస్స ఆదీనవస్స చ విభావనత్థం **అనిచ్చసఞ్ఞమేవ,** న నిచ్చసఞ్ఞన్తి అత్థో. పటియోగినివత్తనత్థఞ్హి **ఏవ**-కారగ్గహణం. ఇధాపి ఏవసద్దగ్గహణస్స అత్థో పయోజనఞ్చ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **ఇదం**-గహణేపి ఏసేవ నయో. **పఞ్చకామగుణరాగ**న్తి నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం తదఞ్ఞరాగస్స దోసాదీనఞ్చ పహానస్స ఇచ్ఛితత్తా తప్పహానస్స చ తదఞ్ఞరాగాదిఖేపస్స ఉపాయభావతో. తథా వుత్తం దుట్ఠలోహితవిమోచనస్స పుబ్బదుట్ఠమంసఖేపనూపాయతా వియ. **లోకుత్తరధమ్మమేవా**తి అవధారణం పటిక్ఖేపభావతో సావజ్జధమ్మనివత్తనపరం దట్ఠబ్బం, తస్స అధిగమూపాయానిసంసభూతానం తదఞ్ఞేసం అనవజ్జధమ్మానం నానన్తరియభావతో.

చిన్తామణికవిజ్జాసరిక్ఖకతన్తి ఇమినా "చిన్తామణీ"తి ఏవం లద్ధనామా లోకే ఏకా విజ్జా అత్థి, యాయ పరేసం చిత్తం విజానన్తీతి దీపేతి. "తస్సా కిర విజ్జాయ సాధకో పుగ్గలో తాదిసే దేసకాలే మన్తం పరిజప్పిత్వా యస్స చిత్తం జానితుకామో, తస్స దిట్ఠహత్థాదివిసేససఞ్జాననముఖేన చిత్తాచారం అనుమినన్తో కథేతీ"తి కేచి. అపరే "వాచం నిచ్ఛరాపేత్వా తత్థ అక్ఖరసల్లక్ఖణవసేనా"తి వదన్తి.

ఇదఞ్చ పన సబ్బన్తి "భవం గోతమో అనేకవిహితం ఇద్ధివిధం పచ్చనుభోతీ"తిఆదినయప్పవత్తం సబ్బమ్పి.

సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బ్రాహ్మణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. మహావగ్గో

౧. తిత్థాయతనసుత్తవణ్ణనా

౬౨. దుతియస్స పఠమే **తిత్థం నామ ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో** తబ్బినిముత్తస్స కస్సచి దిట్ఠివిప్ఫన్దితస్స అభావతో. ఏత్థ హి సత్తా తరన్తి ఉప్పిలవన్తి ఉమ్ముజ్జనిముజ్జం కరోన్తి, తస్మా ''**తిత్థ**''న్తి వుచ్చతి. పారగమనసఙ్ఖాతఞ్హి తరణం దిట్ఠిగతికానం నత్థి, తత్థేవ అపరాపరం నిముజ్జనుమ్ముజ్జనవసేన పిలవనమేవ తేసం తరణం నామ. **ఉప్పాదకా**తి పూరణకస్సపాదయో. తిత్థే జాతా **తిత్థియా,** యథావుత్తం వా దిట్ఠిగతసఙ్ఖాతం తిత్థం ఏతేసం అత్థీతి తిత్థికా, తిత్థికా ఏవ **తిత్థియా. మనోరమే**తి సాదుఫలభరితతాయ అభయదిసతాయ చ మనోరమే. **ఇమేసుయేవ తీసు ఠానేసూ**తి యథావుత్తేసు తిత్థాయతనేసు.

యో యథా జానాతి, తస్స తథా వుచ్చతీతి ఇమినా పుగ్గలజ్ఝాసయవసేన తథా వుత్తన్తి దస్సేతి. **పుగ్గల**-సద్దో చ తిస్సన్నమ్పి పకతీనం సాధారణో, తస్మా పురిసగ్గహణేన తతో విసేసనం యథా "అట్ఠ పురిసపుగ్గలా"తి. **పటిసంవిదితం కరోతీ**తి కేవలం జాననవసేన విదితం కరోతి. **అనుభవతి వా**తి విపాకలక్ఖణప్పత్తం అనుభవతి. **పుబ్బేకతహేతూ**తి అన్తోగధావధారణం పదన్తి ఆహ ''**పుబ్బేకతకమ్మపచ్చయేనేవా**''తి. **ఇమినా**తి "సబ్బం తం పుబ్బేకతహేతూ"తి ఇమినా వచనేన. **కమ్మవేదన**న్తి కుసలాకుసలకమ్మసహజం వేదనం. **కిరియవేదన**న్తి "నేవ కుసలాకుసలా న చ కమ్మవిపాకా"తి ఏవం వుత్తం కిరియచిత్తసహజం వేదనం. న కేవలఞ్చ తే కమ్మకిరియవేదనా ఏవ పటిక్ఖిపన్తి, అథ ఖో సాసనే లోకే చ పాకటే వాతాబాధాదిరోగే చ పటిక్ఖిపన్తి ఏవాతి దస్సేతుం ''**యే వా ఇమే**''తిఆదిమాహ. తత్థ **పిత్తసముట్ఠానా**తి పిత్తవికారాధికసమ్భూతా . అనన్తరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **సన్నిపాతికా**తి పిత్తాదీనం తిణ్ణమ్పి వికారానం సన్నిపాతతో జాతా. **ఉతుపరిణామజా**తి సీతాదిఉతునో విపరిణామతో విసమపరివుత్తితో జాతా. **విసమపరిహారజా**తి అసప్పాయాహారయోగపటిసేవనవసేన కాయస్స విసమం పరిహారణతో జాతా. **ఓపక్కమికా**తి ఉపక్కమతో నిబ్బత్తా. **కమ్మవిపాకజా**తి కమ్మస్స విపాకభూతక్ఖన్ధతో జాతా. విరోధిపచ్చయసముట్ఠానా ధాతూనం వికారావత్థా, తప్పచ్చయా వా దుక్ఖా వేదనా ఆబాధనట్ఠేన **ఆబాధో,** సో ఏవ రుజ్జనట్ఠేన **రోగో**. తత్థ "యో యాప్యలక్ఖణో, సో రోగో, ఇతరో ఆబాధో"తి వదన్తి. సబ్బేసఞ్చ నేసం తంతంధాతూనం విసమం ఆసన్నకారణం, న తథా ఇతరాని. తత్థాపి చ పకోపావత్థా ధాతుయో ఆసన్నకారణం, న తథా పరపచ్చయావత్థాతి దట్ఠబ్బం. **అట్ఠమంయేవ** కమ్మవిపాకజం ఆబాధం **సమ్పటిచ్ఛన్తి** "సబ్బం తం పుబ్బేకతహేతూ"తి విపల్లాసగ్గాహేన. ''**పుబ్బే**''తి పురాతనస్సేవ కమ్మస్స గహితత్తా ఉపపజ్జవేదనీయమ్పి తే పటిక్ఖిపన్తీతి వుత్తం ''**ద్వే పటిబాహిత్వా**''తి. **సమ్పటిచ్ఛన్తీ**తి అనుజానన్తి.

అత్తనా కతమూలకేనాతి సాహత్థికకమ్మహేతు. **ఆణత్తిమూలకేనా**తి పరస్స ఆణాపనవసేన కతకమ్మహేతు. **ఇమా**తి తిస్సో వేదనా. **సబ్బే పటిబాహన్తీ**తి సబ్బే రోగే పటిసేధేన్తి సబ్బేసమ్పి తేసం ఏకేన ఇస్సరేనేవ నిమ్మితత్తా తబ్భావీభావాసమ్భవతో. ఏస నయో సేసేసుపి. **సబ్బం పటిబాహన్తీ**తి హేతుపచ్చయపటిసేధనతో సబ్బం నిసేధేన్తి.

మాతికం నిక్ఖిపిత్వాతి తిణ్ణమ్పి వేదానం అసారభావదస్సనత్థం ఉద్దేసం కత్వా. **త**న్తి తం మాతికం. **విభజిత్వా దస్సేతు**న్తి దోసదస్సనవసేనేవ విభాగతో దస్సేతుం. **లద్ధిపతిట్ఠాపనత్థ**న్తి అత్తనో లద్ధియా పటిజానాపనత్థం. **లద్ధితో లద్ధిం సఙ్కమన్తీ**తి మూలలద్ధితో అఞ్ఞలద్ధిం ఉపగచ్ఛన్తి పటిజానన్తి. **పుబ్బేకతహేతుయేవ పటిసంవేదేతీ**తి కమ్మవేదనమ్పి విపాకవేదనం కత్వా

వదన్తి. దిట్ఠిగతికా హి బ్యాముళ్హచిత్తా కమ్మన్తరవిపాకన్తరాదీని ఆలోళేన్తి, అసఙ్కరతో సణ్ఠాపేతుం న సక్కోన్తి. యథా చ అకుసలకమ్మే, ఏవం కుసలకమ్మేపీతి దస్సేతుం "**ఏవం పాణాతిపాతా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఏవన్తి** యథా పుబ్బేకతహేతు ఏవ పాణాతిపాతినో నామ హోన్తి, న ఇదాని సయంకతకారణా, ఏవం పాణాతిపాతా విరమణమ్పి పుబ్బేకతహేతు ఏవాతి విచారియమానో పుబ్బేకతవాదో అకిరియవాదో **ఏవ** సమ్పజ్జతి.

కత్తుకమ్యతాఛన్దో న తణ్హాఛన్దో. **కత్తుకమ్యతాతి** కాతుమిచ్ఛా. **పచ్చత్తపురిసకారోతి** తేన తేన పురిసేన కత్తబ్బకిచ్చం న హోతి పుబ్బేకతహేతు ఏవ సిజ్ఝనతో. **ఉభయమ్పి తం ఏస న లబ్భతీతి** కత్తబ్బకరణం సుచరితపూరణం, అకత్తబ్బఅకరణం దుచ్చరితవిరతీతి ఇదం ఉభయమ్పి ఏస న లభతి. **సమణాపి హి పుబ్బేకతకారణాయేవ హోన్తీతి** పుబ్బేకతకారణాయేవ సమణాపి హోన్తి, న ఇదాని సంవరసమాదానాదినా. **అస్సమణాపి పుబ్బేకతకారణాయేవాతి** పుబ్బేకతకారణాయేవ అస్సమణాపి హోన్తి, న సంవరభేదేన.

యథా పుబ్బేకతవాదే ఛన్దవాయామానం అసమ్భవతో పచ్చత్తపురిసకారానం అభావో, ఏవం ఇస్సరనిమ్మానవాదేపి ఇస్సరేనేవ సబ్బస్స నిమ్మితభావానుజాననతోతి వుత్తం "**పుబ్బేకతవాదే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో**"తి. ఏస నయో అహేతుకవాదేపీతి ఆహ "**తథా అహేతుకవాదేపీ**"తి.

ఇమేసన్తిఆదినా ఇమేసం తిత్థాయతనానం తుచ్ఛాసారతాయ థుసకోట్టనేన కుణ్డకమత్తస్సపి అలాభో వియ పరమత్థలేసస్సపి అభావో, తథా ఖజ్జోపనకోభాసతో తేజసో ఫులిఙ్గమత్తస్సపి అభావో వియ అన్ధవేణికస్సపి మగ్గస్స అప్పటిలాభో వియ సద్దమత్తం నిస్సాయ మిచ్ఛాభాగేన విపల్లత్థతాయ **దద్దరజాతకే** (జా॰ ౧.౨.౪౩-౪౩) ససకసదిసతా చ విభావితా హోతి. **సారభావన్తి** సీలసారాదిసమ్పత్తియా సారసబ్భావం. **నియ్యానికభావన్తి** ఏకన్తేనేవ వట్టతో నియ్యానావహభావం. **అనిగ్గహితోతి** న నిగ్గహేతబ్బో. తేనాహ "**నిగ్గహేతుం అసక్కుణేయ్యో**"తి. **అసంకిలిట్ఠోతి** సంకిలేసవిరహితో. తేనాహ "**నిక్కిలేసో**"తిఆది. **అనుపవజ్జోతి** ధమ్మతో న ఉపవదితబ్బో. **అప్పటికుట్ఠో** నామ అప్పటిసేధనం వా సియా అనక్కోసనం వాతి తదుభయం దస్సేన్తో "**అప్పటిబాహితో అనుపక్కుట్ఠో**"తి ఆహ.

తస్స ధమ్మస్సాతి "అయం ఖో పన, భిక్ఖవే"తిఆదినా ఉద్దిట్ఠస్స ధమ్మస్స. **పఞ్హం పుచ్ఛిత్వాతి** కథేతుకమ్యతావసేన పఞ్హం పుచ్ఛిత్వా. **యథాపటిపాటియాతి** మాతికాయ యథానిక్ఖిత్తప్పటిపాటియా. **ధాతుయోతి** సభావధారణట్ఠేన ధాతుయో. తా పన యస్మా తణ్హాదిట్ఠికప్పనాపరికప్పితఅత్తసుభసుఖసస్సతాదిపకతిఆదిధువాదిజీవాదికాయాదికా వియ న ఇచ్ఛాసభావా దిట్ఠిఆదిరహితేహి విముచ్చమానఉదుమ్బరపుప్ఫాదిలోకవోహారవత్థూని వియ చ వాచావత్థుమత్తా, అథ ఖో సచ్చపరమత్థభూతాతి ఆహ "**సభావా**"తి, సచ్చసభావాతి అత్థో. అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి హి ధాతుయో. **నిజ్జీవనిస్సత్తభావప్పకాసకోతి** బాహిరపరికప్పితజీవాభావప్పకాసకో లోకియమహాజనసంకప్పితసత్తాభావప్పకాసకో చ. **ఆకరట్ఠేనాతి** ఉప్పజ్జనట్ఠానభావేన. ఉప్పత్తిట్ఠానమ్పి హి ఆకరో ఆయతనన్తి వుచ్చతి యథా "కమ్బోజో అస్సానం ఆయతన"న్తి. **మనోపవిచారాతి** తం తం ఆరమ్మణం ఉపేచ్చ మనసో వివిధచరణాకారో. కేహి కత్థాతి ఆహ "**వితక్కవిచారపాదేహి**"తిఆది. **అట్ఠారససు ఠానేసూతి** ఛ సోమనస్సట్ఠానియాని , ఛ దోమనస్సట్ఠానియాని, ఛ ఉపేక్ఖాట్ఠానియానీతి ఏవం అట్ఠారససు ఠానేసు.

పతిట్ఠాధాతూతి సేసభూతత్తయస్స చేవ సబ్బూపాదారూపానఞ్చ పతిట్ఠాసభావా ధాతు. ఇమినా నయేన **ఆబన్ధనధాతూతిఆదీసుపి** అత్థో వేదితబ్బో. అపిచ కక్ఖళభావసిద్ధో సహజాతధమ్మానం ఆధారభావో **పతిట్ఠాభావో.** ద్రవభావసిద్ధం సమ్పిణ్డనం **ఆబన్ధనం.** ఉణ్హభావసిద్ధం ముదుతాపక్కతావహం **పరిపాచనం.** థద్ధభావావహం ఉద్ధుమాతనం **విత్థమ్భనం.** రూపవివిత్తో రూపపరియన్తో ఆకాసోతి యేసం సో పరిచ్ఛేదో, తేహి సో అసమ్ఫుట్ఠోవాతి వుత్తం **"ఆకాసధాతూతి అసమ్ఫుట్ఠధాతూ"**తి. సఞ్జాననవిధురా ఆరమ్మణూపలద్ధి **విజాననధాతు. విత్థారతోపి కథేతుం వట్టతి** సఙ్ఖేపన్తోగధత్తా విత్థారస్స. **సఙ్ఖేపతో కథేతుం న వట్టతి** కథేతబ్బస్స అత్థస్స అనవసేసపరియాదానాభావతో. తేనాహ **"విత్థారతోవ వట్టతీ"**తి. **ఉభయథాతి** సఙ్ఖేపతో విత్థారతో చ.

అనిప్ఫన్నాపి ఆకాసధాతు భూతాని ఉపాదాయ గహేతబ్బతామత్తేన **"ఉపాదారూప"**న్త్వేవ వుచ్చతి. **దిట్ఠానేవాతి సల్లక్ఖేతబ్బానీ** ఉపాదారూపభావసామఞ్ఞతో. **తేన సహజాతా వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో** సముదాయే పవత్తవోహారస్స అవయవేపి దిస్సనతో యథా "వత్థేకదేసే దడ్ఢే వత్థం దడ్ఢ"న్తి. **"ఫస్సో చ చేతనా చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధో"**తి వుత్తం మహాభూమకత్తా తేసం తప్పధానత్తా చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స. **అరూపక్ఖన్ధా నామం** ఆరమ్మణాభిముఖం నమనతో నామాధీనగ్గహణతో చ. **రూపక్ఖన్ధో రూపం** పరిబ్యత్తం రుప్పనట్ఠేన. **పచ్చయన్తి** నిస్సయభూతం పచ్చయం. విభాగేన **ద్వాచత్తాలీస. ఏకాసీతి చిత్తాని** "సమ్మసనచారోయ"న్తి కత్వా. **అనుక్కమేన పటిపజ్జమానోతి** ఏవం కఙ్ఖావితరణవిసుద్ధియం ఠితో ఉపరిమేన తిస్సన్నం విసుద్ధీనం సమ్పాదనవసేన విసుద్ధిభావనం ఉస్సుక్కాపేన్తో.

ఫస్సాయతనన్తి ఫస్సస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం. **సువణ్ణాదీనన్తి** సువణ్ణమణివజిరాదీనం. ఆకిణ్ణం వియ హుత్వా ఉప్పజ్జన్తి ఏత్థాతి **ఆకరో.** యథా చక్ఖు విపాకఫస్సస్స విసేసపచ్చయో, న తథా ఇతరేసన్తి కత్వా వుత్తం **"ద్వే చక్ఖువిఞ్ఞాణానీ"**తిఆది. ఏస నయో సేసవారేసుపి. ద్వత్తింసాయ విపాకఫస్సేసు ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతఫస్సే ఠపేత్వా సేసా **ద్వావీసతి విపాకఫస్సా** వేదితబ్బా. **దిట్ఠమేవ హోతి** తేన సమానయోగక్ఖమత్తా. **"సఙ్ఖేపతో తావా"**తి సఙ్ఖేపకథం ఆరభిత్వాపి విత్థారకథాపేత్థ వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యావాతి వుత్తం **"హేట్ఠా...పే.... వేదితబ్బ"**న్తి.

సోమనస్సస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతం **సోమనస్సట్ఠానియం.** తేనాహ **"సోమనస్సస్స కారణభూత"**న్తి. **ఉపవిచరతీతి** ఉపేచ్చ పవత్తతి. సభావతో సఙ్కప్పతో చ సోమనస్సాదిఉప్పత్తిహేతుకా సోమనస్సట్ఠానియాదితాతి ఆహ **"ఇట్ఠం వా హోతూ"**తిఆది. **చతుత్థం దిట్ఠమేవ హోతి** తదవినాభావతో.

అరియసచ్చానీతి పురిమపదే ఉత్తరపదలోపేనాయం నిద్దేసోతి ఆహ **"అరియభావకరానీ"**తిఆది. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౨.౫౩౧) **పకాసితం,** తస్మా న ఇధ పకాసేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. **సుఖావబోధనత్థన్తి** దేసియమానాయ వట్టకథాయ సుఖేన అవబోధనత్థం. తేనాహ **"యస్స హీ"**తిఆది. **ద్వాదసపదన్తి** అవిజ్జాదీహి పదేహి ద్వాదసపదం. **పచ్చయవట్టన్తి** పచ్చయప్పబన్ధం. **కథేతుకామో హోతి** పచ్చయాకారముఖేన సచ్చాని దస్సేతుకామతాయ. **గబ్భావక్కన్తివట్టన్తి** గబ్భోక్కన్తిముఖేన విపాకవట్టం దస్సేతి "గబ్భస్సావక్కన్తి హోతీ"తిఆదినా. తస్మా పనేత్థ గబ్భావక్కన్తివసేనేవ వట్టం దస్సితన్తి ఆహ **"గబ్భావక్కన్తివట్టస్మిం హీ"**తిఆది. **గబ్భావక్కన్తివట్టస్మిన్తి** మాతుకుచ్ఛిమ్హి నిబ్బత్తనవసేన పవత్తధమ్మప్పబన్ధే. **దస్సితేతి** దేసనావసేన దస్సితే. పురిమా ద్వే యోనియో ఇతరాహి ఓళారికతాయ పరిబ్యత్తతరాతి వుత్తం **"గబ్భావక్కన్తి... పే.... అవబోధేతుమ్పీ"**తి.

పచ్చయమత్తన్తి ఛన్నం ధాతూనం సాధారణం పచ్చయభావమత్తం, న తేహి భాగసో నిప్ఫాదియమానం పచ్చయవిసేసం "కుతో పనేతం ఛన్నం ధాతూన"న్తి అవిభాగేన వుత్తత్తా. తేనాహ "**ఇదం వుత్తం హోతీ**"తిఆది. **న మాతు న పితు** తాసం ధాతూనం ఇమస్స సత్తస్స బాహిరభావతో. **గబ్భస్సా**తి ఏత్థ గబ్భతి అత్తభావభావేన వత్తతీతి గబ్భో, కలలాదిఅవత్థో ధమ్మప్పబన్ధో. తన్నిస్సితత్తా పన సత్తసన్తానో గబ్భోతి వుత్తో యథా మఞ్చనిస్సితా "మఞ్చా ఉక్కుట్ఠిం కరోన్తీ"తి. తన్నిస్సయభావతో మాతుకుచ్ఛి గబ్భోతి వుచ్చతి "గబ్భే వసతి మాణవో"తిఆదీసు (జా॰ ౧.౧౫.౩౬౩). గబ్భో వియాతి వా గబ్భో. యథా హి నివాసట్ఠానతాయ సత్తానం ఓవరకో "గబ్భో"తి వుచ్చతి, ఏవం గబ్భసేయ్యకానం సత్తానం యావ అభిజాతి నివాసట్ఠానతాయ మాతుకుచ్ఛి "గబ్భో"తి వుచ్చతి. ఇధ పన పఠమం వుత్తఅత్థేనేవ గబ్భోతి వేదితబ్బో. తేనాహ "**గబ్భో చ నామా**"తిఆది.

నిరతిఅత్థేన నిరయో చ సో యథావుత్తేన అత్థేన గబ్భో చాతి **నిరయగబ్భో**. ఏస నయో సేసపదేసుపి. అయం పన విసేసో – దేవమనుజాదయో వియ ఉద్ధం దీఘా అహుత్వా తిరియం అఞ్చితా దీఘాతి తిరచ్ఛానా. తే ఏవ ఖన్ధకోట్ఠాసభావేన యోని చ సో వుత్తనయేన గబ్భో చాతి **తిరచ్ఛానయోనిగబ్భో**. పకట్ఠతో సుఖతో అపేతం అపగమో పేతభావో, తం పత్తానం విసయోతి **పేత్తివిసయో,** పేతయోని. మనస్స ఉస్సన్నతాయ సూరభావాదిగుణేహి ఉపచితమానసతాయ ఉక్కట్ఠగుణచిత్తతాయ **మనుస్సా**. దిబ్బన్తి కామగుణాదీహి కీళన్తి లళన్తి జోతన్తీతి **దేవా. గబ్భ**సద్దో వుత్తనయో ఏవ. **నానప్పకారో**తి యథావుత్తేన తదనన్తరభేదేన చ నానప్పకారకో. **మనుస్సగబ్భో అధిప్పేతో** సుపాకటతాయ పచ్చక్ఖభావతో. **ఓక్కన్తి** మాతుకుచ్ఛిం ఓక్కమిత్వా వియ ఉప్పతిత్వాతి కత్వా. నిబ్బత్తనం **నిబ్బత్తి. పాతుభావో** ఉప్పత్తిప్పకాసకో చ.

సన్నిపాతో నామ అవేకల్లజాతిహీనవేకల్లేతి దస్సేతుం "**ఇధ మాతాపితరో**"తిఆది వుత్తం. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సత్తలోకే. **సన్నిపతితా**తి సమోధానభావతో సన్నిపతితా సమాగతా సంసిలిట్ఠా. **ఉతునీ**తి ఉతుమతీ సఞ్జాతపుప్ఫా. ఇదఞ్చ ఉతుసమయం సన్ధాయ వుత్తం, న లోకసమఞ్ఞాకరజస్స లగ్గనదివసమత్తం. మాతుగామస్స హి యస్మిం గబ్భాసయసఞ్ఞితే ఓకాసే దారకో నిబ్బత్తతి, తత్థ మహతీ లోహితపీళకా సణ్ఠహిత్వా అగ్గహితపుబ్బా ఏవ భిజ్జిత్వా పగ్ఘరతి, వత్థు సుద్ధం హోతి పగ్ఘరితలోహితత్తా అనామయత్తా చ. విసుద్ధే వత్థుమ్హి మాతాపితూసు ఏకవారం సన్నిపతితేసు యావ సత్త దివసాని ఖేత్తమేవ హోతి. సుద్ధం వత్థు నహానతో పరమ్పి కతిపయాని దివసాని గబ్భసణ్ఠహనతాయ ఖేత్తమేవ హోతి పరిత్తస్స లోహితలేసస్స విజ్జమానత్తా. తస్మిం సమయే హత్థగ్గాహవేణిగ్గాహాదినా అఙ్గపరామసనేనపి దారకో నిబ్బత్తతియేవ. ఇత్థిసన్తానేపి హి సత్తపి ధాతూ లబ్భన్తేవ. తథా హి **పారికాయ నాభిపరామసనేన** సామస్స బోధిసత్తస్స, **దిట్ఠమఙ్గలికాయ నాభిపరామసనేన** (జా॰ అట్ఠ॰ ౪.౧౫.మాతఙ్గజాతకవణ్ణనా; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౬౨) మణ్డబ్యస్స నిబ్బత్తి అహోసి. గన్ధనతో ఉప్పన్నగతియా నిమిత్తుపట్ఠానేన సూచనతో దీపనతో గన్ధోతి లద్ధనామేన భవగామికమ్మునా అబ్బతి పవత్తతీతి **గన్ధబ్బో**, తత్థ ఉప్పజ్జమానకసత్తో. **పచ్చుపట్ఠితో హోతీ**తి న మాతాపితూనం సన్నిపాతం ఓలోకయమానో సమీపే ఠితో పచ్చుపట్ఠితో నామ హోతి, కమ్మయన్తయన్తితో పన ఏకో సత్తో తస్మిం ఓకాసే నిబ్బత్తనకో హోతీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. తదా హి తత్రూపగసత్తో తత్రూపపత్తిఆవహన్తకమ్మసఙ్ఖాతేన పేల్లకయన్తేన తదత్థాయ పేల్లితో ఉపనీతో వియ హోతి.

విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపన్తి ఏత్థ విఞ్ఞాణస్స పచ్చయభావేన గహితత్తా "**తయో అరూపినో ఖన్ధా**"తి వుత్తం. ఇధ పన విఞ్ఞాణం పచ్చయభావేన అగ్గహేత్వా గబ్భోక్కన్తియా ఏవ పచ్చయభావేన గహితత్తా "**విఞ్ఞాణక్ఖన్ధమ్పి పక్ఖిపిత్వా**"తి వుత్తం.

ఇధ పన మనుస్సగబ్భస్స ఓక్కన్తియా అధిప్పేతత్తా ‘‘**గబ్భసేయ్యకానం పటిసన్ధిక్ఖణే**’’తి వుత్తం.

తణ్హాయ సముదయసచ్చభావేన గహితత్తా ‘‘**ఠపేత్వా తణ్హ**’’న్తి వుత్తం. **తస్సేవ పభావికాతి** తస్సేవ యథావుత్తస్స దుక్ఖసచ్చస్స ఉప్పాదికా. **దుక్ఖనిరోధోతి** ఏత్థ దుక్ఖగ్గహణేన తణ్హాపి గహితాతి ఆహ ‘‘**తేసం ద్విన్నమ్పి...పే.... దుక్ఖనిరోధో**’’తి. అవిసేసేన హి తేభూమకవట్టం ఇధ దుక్ఖన్తి అధిప్పేతం. అథ వా దుక్ఖస్స అనుప్పత్తినిరోధో తబ్భావికాయ తణ్హాయ అనుప్పత్తినిరోధేన వినా న హోతీతి వుత్తం ‘‘**తేసం ద్విన్నమ్పి...పే.... దుక్ఖనిరోధో**’’తి. **అనుప్పత్తినిరోధోతి** చ అనుప్పత్తినిరోధనిమిత్తం నిబ్బానం దస్సేతి.

‘‘**తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బ**’’న్తి వత్వా ఉభయత్థ పాళియా పవత్తిఆకారభేదం దస్సేతుం ‘‘**అయం పన విసేసో**’’తి ఆహ. **తత్థాతి** విసుద్ధిమగ్గే. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **అవిజ్జాయ త్వేవాతి** అవిజ్జాయ తు ఏవ. **అసేసవిరాగనిరోధాతి** ఏత్థ అచ్చన్తమేవ సఙ్ఖారే విరజ్జతి ఏతేనాతి విరాగో, మగ్గో, తస్మా విరాగసఙ్ఖాతేన మగ్గేన అసేసనిరోధా అసేసేత్వా నిరోధా సముచ్ఛిన్దనాతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

సకలస్సాతి అనవసేసస్స. **కేవలస్సాతి** వా సుద్ధస్స, పరపరికప్పితసత్తజీవాదివిరహితస్సాతి అత్థో. **ఖీణాకారోపి వుచ్చతి** ‘‘నిరుజ్ఝనం నిరోధో’’తి ఇమినా అత్థేన. **అరహత్తమ్పి నిరోధోతి వుచ్చతి** నిరోధస్స ఉప్పన్నత్తా. **నిబ్బానమ్పి నిరోధోతి వుచ్చతి** అవిజ్జాదీనం నిరోధస్స నిమిత్తభావతో అవిజ్జాదయో నిరుజ్ఝన్తి ఏత్థాతి నిరోధోతి కత్వా. **ఖీణాకారదస్సనవసేనాతి** అవిజ్జాదీనం అనుప్పత్తినిరోధేన నిరుజ్ఝనాకారదస్సనవసేన. **నిబ్బానమేవ సన్ధాయ,** న పన అరహత్తన్తి అధిప్పాయో. సభావధమ్మానం నిగ్గహో నామ యథావుత్తధమ్మపరిచ్ఛేదతో ఊనాధికభావప్పకాసనేన అత్తసభావవిభావనేనేవ హోతీతి ఆహ ‘‘**నిగ్గణ్హన్తో హీ**’’తిఆది.

తిత్థాయతనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. భయసుత్తవణ్ణనా

౬౩. దుతియే **పరిత్తాతుం సమత్థభావేనాతి** ఉప్పన్నభయతో రక్ఖితుం సమత్థభావేన. నత్థి ఏత్థ మాతాపుత్తం అఞ్ఞమఞ్ఞం తాయితుం సమత్థన్తి అమాతాపుత్తాని, తానియేవ **అమాతాపుత్తికాని**. తేనాహ ‘‘**నత్థి ఏత్థా**’’తిఆది. **యన్తి** భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ‘‘**యస్మిం సమయే**’’తి. **మాతాపి పుత్తం పస్సితుం న లభతి,** పరిత్తాతుం న సమత్థన్తి అధిప్పాయో . **పుత్తోపి మాతరన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. చిత్తుత్రాసోయేవ భయం **చిత్తుత్రాసభయం**. ఇమినా ఓత్తప్పభయాదిం నివత్తేతి. అటవిగ్గహణేన అటవివాసినో వుత్తా ‘‘సబ్బో గామో ఆగతో’’తిఆదీసు వియాతి ఆహ ‘‘**అటవీతి చేత్థ అటవివాసినో చోరా వేదితబ్బా**’’తి. **ఏతేతి** అటవివాసినో చోరా. **ఏతం వుత్తన్తి** ‘‘అటవిసఙ్కోపో’’తి ఇదం వుత్తం. ఠానగమనాదిఇరియాపథచక్కసమఙ్గినో ఇరియాపథచక్కసమారుళ్హా నామ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**ఇరియాపథచక్కమ్పి వట్టతీ**’’తి. ఇరియాపథోయేవ పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ఇరియాపథచక్కం**.

పరియాయన్తీతి పరితో తేన తేన దిసాభాగేన గచ్ఛన్తి. తేనాహ ‘‘**ఇతో చితో చ గచ్ఛన్తీ**’’తి. మాతుపేమేన గన్తుం అవిసహిత్వా అత్తనో సన్తికం **ఆగచ్ఛన్తం**. అత్తసినేహస్స బలవభావతో మాతరమ్పి అనపేక్ఖిత్వా ‘‘అత్తానంయేవ రక్ఖిస్సామీ’’తి **గచ్ఛన్తం. ఏకస్మిం ఠానే నిలీనన్తి** వుత్తనయేనేవ గన్త్వా ఏకస్మిం ఖేమే పదేసే నిసిన్నం. **కుల్లే వాతిఆదీసు** కూలం పరతీరం

వహతి పాపేతీహి **కుల్లో**, తరణత్థాయ వేళునళాదీహి కలాపం కత్వా బద్ధో. పత్థరిత్వా బద్ధో పన **ఉళుమ్పో**, చాటిఆది **మత్తికాభాజనం. వుయ్హమానన్తి** ఉదకోఘేన అధోసోతం నీయమానం.

యథావుత్తాని తీణి భయాని సమాతాపుత్తికానియేవ అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స వసేన అమాతాపుత్తికాని దస్సితానీతి ఆహ ''**ఏవం పరియాయతో అమాతాపుత్తికాని భయాని దస్సేత్వా**''తి.

భయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. వేనాగపురసుత్తవణ్ణనా

౬౪. తతియే **ఏవంనామకే జనపదేతి** యత్థ నామగ్గహణేన కోసలసద్దస్స రుళ్హీసద్దతం దస్సేతి. తథా హి కోసలా నామ జానపదినో రాజకుమారా, తేసం నివాసో ఏకోపి జనపదో రుళ్హీసద్దేన ''కోసలా''తి వుచ్చతి. అక్ఖరచిన్తకా హి ఈదిసేసు ఠానేసు యుత్తే వియ సలిఙ్గవచనాని (పాణిని ౧.౨.౫౧) ఇచ్ఛన్తి. అయమేత్థ రుళ్హీ యథా అఞ్ఞత్థాపి ''కురూసు విహరతి, అఙ్గేసు విహరతీ''తి చ. తబ్బిసేసనే పన జనపదసద్దే జాతిసద్దే ఏకవచనమేవ యథా ''కోసలేసు జనపదే''తి. **చారికన్తి** చరణం. చరణం వా చారో, సో ఏవ **చారికా.** తయిదం మగ్గగమనం ఇధాధిప్పేతం, న చుణ్ణికగమనమత్తన్తి ఆహ ''**అద్ధానగమనం గచ్ఛన్తో**''తి. తం విభాగేన దస్సేతుం ''**చారికా చ నామేసా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **దూరేపీతి** దూరేపి నాతిదూరేపి. **సహసా గమనన్తి** సీఘగమనం. **మహాకస్సపపచ్చుగ్గమనాదీసూతి ఆది**-సద్దేన ఆళవకాదీనం అత్థాయ గమనం సఙ్గణ్హాతి. భగవా హి మహాకస్సపత్థేరం పచ్చుగ్గచ్ఛన్తో ముహుత్తేన తిగావుతమగ్గమగమాసి. ఆళవకస్సత్థాయ తింసయోజనం, తథా అఙ్గులిమాలస్స, పుక్కుసాతిస్స పన పఞ్చచత్తాలీసయోజనం, మహాకప్పినస్స వీసయోజనసతం, ధనియస్సత్థాయ సత్త యోజనసతాని, ధమ్మసేనాపతినో సద్ధివిహారికస్స వనవాసిస్స తిస్ససామణేరస్స తిగావుతాధికం వీసయోజనసతం అగమాసి. **ఇమం సన్ధాయాతి** ఇమం అతురితచారికం సన్ధాయ.

ఉపలభింసూతి ఏత్థ సవనవసేన ఉపలభింసూతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**సోతద్వార...పే.... జానింసూ**''తి ఆహ. సబ్బమ్పి వాక్యం అవధారణఫలత్తా అన్తోగధావధారణన్తి ఆహ ''**పదపూరణమత్తే వా నిపాతో**''తి. **అవధారణత్థేనాతి** పన ఇమినా ఇట్ఠత్థతోవధారణత్థం ఖో-సద్దగ్గహణన్తి దస్సేతి. **అస్సోసీతి** పదం ఖో-సద్దే గహితే తేన ఫుల్లితమణ్డితవిభూసితం వియ హోన్తం పూరితం నామ హోతి, తేన చ పురిమపచ్ఛిమపదాని సంసిలిట్ఠాని నామ హోన్తి, న తస్మిం అగ్గహితేతి ఆహ ''**పదపూరణేన బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతామత్తమేవా**''తి. **మత్తసద్దో** విసేసనివత్తిఅత్థో. తేనస్స అనత్థన్తరదీపనతా దస్సితా హోతి, **ఏవసద్దేన** పన బ్యఞ్జనసిలిట్ఠతాయ ఏకన్తికతా.

సమితపాపత్తాతి అచ్చన్తం అనవసేసతో సవాసనం సమితపాపత్తా. ఏవఞ్హి బాహిరకవీతరాగసేక్ఖాసేక్ఖపాపసమనతో భగవతో పాపసమనం విసేసితం హోతి. తేనస్స యథాభూతగుణాధిగతమేతం నామం యదిదం సమణోతి దీపేతి. అనేకత్థత్తా నిపాతానం ఇధ అనుస్సవత్థో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**ఖలూతి అనుస్సవత్థే నిపాతో**''తి. **ఆలపనమత్తన్తి** పియాలాపవచనమత్తం. పియసముదాహారా హేతే ''భో''తి వా ''ఆవుసో''తి వా ''దేవానం పియా''తి వా. **గోత్తవసేనాతి** ఏత్థ గం తాయతీతి గోత్తం. గోతమోతి హి పవత్తమానం వచనం బుద్ధిఞ్చ తాయతి ఏకంసికవిసయతాయ రక్ఖతీతి గోత్తం. యథా హి బుద్ధి ఆరమ్మణభూతేన అత్థేన వినా న వత్తతి, తథా అభిధానం అభిధేయ్యభూతేన, తస్మా సో గోత్తసఙ్ఖాతో అత్థో తాని తాయతి

రక్ఖతీతి వుచ్చతి. కో పన సోతి? అఞ్ఞకులపరమ్పరాసాధారణం తస్స కులస్స ఆదిపురిససముదాగతం తంకులపరియాపన్నసాధారణం సామఞ్ఞరూపన్తి దట్ఠబ్బం. ఏత్థ చ **సమణో**తి ఇమినా పరిక్ఖకజనేహి భగవతో బహుమతభావో దస్సితో సమితపాపతాకిత్తనతో. **గోతమో**తి ఇమినా లోకియజనేహి ఉచ్చాకులసమ్భూతతా దీపితా తేన ఉదితోదితవిపులఖత్తియకులవిభావనతో. సబ్బఖత్తియానఞ్హి ఆదిభూతమహాసమ్మతమహారాజతో పట్ఠాయ అసమ్భిన్నం ఉళారతమం సక్యరాజకులం.

కేనచి పారిజుఞ్ఞేనాతి ఞాతిపారిజుఞ్ఞభోగపారిజుఞ్ఞాదినా కేనచిపి పారిజుఞ్ఞేన పరిహానియా **అనభిభూతో** అనజ్ఝోత్థటో. తథా హి తస్స కులస్స న కిఞ్చి పారిజుఞ్ఞం లోకనాథస్స అభిజాతియం, అథ ఖో వడ్ఢియేవ. అభినిక్ఖమనే చ తతోపి సమిద్ధతమభావో లోకే పాకటో పఞ్ఞాతోతి. **సక్యకులా పబ్బజితో**తి ఇదం వచనం భగవతో సద్ధాపబ్బజితభావదీపనం వుత్తం మహన్తం ఞాతిపరివట్టం మహన్తఞ్చ భోగక్ఖన్ధం పహాయ పబ్బజితభావసిద్ధితో.

ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థేతి ఇత్థం ఏవంపకారో భూతో జాతోతి ఏవం కథనత్థే. **ఉపయోగవచన**న్తి "అబ్భుగ్గతో"తి ఏత్థ అభి-సద్దో ఇత్థమ్భూతాఖ్యానత్థజోతకో, తేన యోగతో "తం ఖో పన భవన్త"న్తి ఇదం సామిఅత్థే ఉపయోగవచనం. తేనాహ "**తస్స ఖో పన భోతో గోతమస్సాతి అత్థో**"తి. **కల్యాణగుణసమన్నాగతో**తి కల్యాణేహి గుణేహి యుత్తో, తన్నిస్సితో తబ్బిసయతాయాతి అధిప్పాయో. **సేట్ఠో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. కిత్తేతబ్బతో కిత్తి, సా ఏవ సద్దనీయతో సద్దోతి ఆహ "**కిత్తిసద్దోతి కిత్తియేవా**"తి. అభిత్థవనవసేన పవత్తో సద్దో **థుతిఘోసో. సదేవకం లోకం అజ్ఝోత్థరిత్వా ఉగ్గతో**తి అనఞ్ఞసాధారణే గుణే ఆరబ్భ పవత్తత్తా సదేవకం లోకం అజ్ఝోత్థరిత్వా అభిభవిత్వా ఉగ్గతో.

సో భగవాతి యో సో సమతింస పారమియో పూరేత్వా సబ్బకిలేసే భఞ్జిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో దేవానం అతిదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా లోకనాథో భాగ్యవన్తతాదీహి కారణేహి సదేవకే లోకే "భగవా"తి పత్థటకిత్తిసద్దో, సో భగవా. "భగవా"తి చ ఇదం సత్థు నామకిత్తనం. తేనాహ ఆయస్మా ధమ్మసేనాపతి "భగవాతి నేతం నామం మాతరా కత"న్తిఆది (మహాని. ౮౪). పరతో పన **భగవా**తి గుణకిత్తనం. యథా కమ్మట్ఠానికేన "అరహ"న్తిఆదీసు నవసు ఠానేసు పచ్చేకం **ఇతి**-సద్దం యోజేత్వా బుద్ధగుణా అనుస్సరియన్తి, ఏవం బుద్ధగుణసంకిత్తనేనపీతి దస్సేన్తో "**ఇతిపి అరహం ఇతిపి సమ్మాసమ్బుద్ధో...పే.... ఇతిపి భగవా**"తి ఆహ. "ఇతిపేతం భూతం ఇతిపేతం తచ్ఛ"న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౧.౬) వియ ఇధ **ఇతి**సద్దో ఆసన్నపచ్చక్ఖకరణత్థో, **పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో, తేన చ తేసం గుణానం బహుభావో దీపితో, తాని చ సంకిత్తేన్తేన విఞ్ఞునా చిత్తస్స సమ్ముఖీభూతానేవ కత్వా సంకిత్తేతబ్బానీతి దస్సేన్తో "**ఇమినా చ ఇమినా చ కారణేనాతి వుత్తం హోతీ**"తి ఆహ. ఏవం నిరూపేత్వా కిత్తేన్తో యో కిత్తేతి, తస్స భగవతి అతివియ అభిప్పసాదో హోతి.

ఆరకత్తాతి సువిదూరత్తా. **అరీన**న్తి కిలేసారీనం. **అరాన**న్తి సంసారచక్కస్స అరానం. **హతత్తా**తి విద్ధంసితత్తా. **పచ్చయాదీన**న్తి చీవరాదిపచ్చయానఞ్చేవ పూజావిసేసానఞ్చ. **తతో**తి విసుద్ధిమగ్గతో (విసుద్ధి. ౧.౧౨౫-౧౨౭). యథా చ విసుద్ధిమగ్గతో, ఏవం తంసంవణ్ణనాతోపి నేసం విత్థారో గహేతబ్బో.

ఇమం లోకన్తి నయిదం మహాజనస్స సమ్ముఖమత్తం సన్ధాయ వుత్తం, అథ ఖో అనవసేసం పరియాదాయాతి దస్సేతుం "**సదేవక**"న్తిఆది వుత్తం. తేనాహ "**ఇదాని వత్తబ్బం నిదస్సేతీ**"తి. **పజాతత్తా**తి యథాసకం కమ్మకిలేసేహి

నిబ్బత్తత్తా. **పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం** పారిసేసనయేన ఇతరేసం పదన్తరేన గహితత్తా. **సదేవకన్తి** చ అవయవేన విగ్గహో సముదాయో సమాసత్థో. **ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం** పచ్చాసత్తినయేన. తత్థ హి సో జాతో తన్నివాసీ చ. **సబ్రహ్మకవచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పచ్చత్థికసమణబ్రాహ్మణగ్గహణన్తి** నిదస్సనమత్తమేతం అపచ్చత్థికానం సమితబాహితపాపానఞ్చ సమణబ్రాహ్మణానం సమణబ్రాహ్మణవచనేన గహితత్తా. కామం "సదేవక"న్తిఆదివిసేసనానం వసేన సత్తవిసయో లోకసద్దోతి విఞ్ఞాయతి తుల్యయోగవిసయత్తా తేసం, "సలోమకో సపక్ఖకో"తిఆదీసు పన అతుల్యయోగేపి అయం సమాసో లబ్భతీతి బ్యభిచారదస్సనతో పజాగహణన్తి ఆహ "**పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణ**"న్తి.

అరూపినో సత్తా అత్తనో ఆనేఞ్జవిహారేన విహరన్తా దిబ్బన్తీతి దేవాతి ఇమం నిబ్బచనం లభన్తీతి ఆహ "**సదేవకగ్గహణేన అరూపావచరలోకో గహితో**"తి. తేనాహ "ఆకాసానఞ్చాయతనూపగానం దేవానం సహబ్యత"న్తి (అ. ని. ౩.౧౧౭). **సమారకగ్గహణేన ఛకామావచరదేవలోకో గహితో** తస్స సవిసేసం మారస్స వసే వత్తనతో. **సబ్రహ్మకగ్గహణేన రూపీబ్రహ్మలోకో గహితో** అరూపీబ్రహ్మలోకస్స గహితత్తా. **చతుపరిసవసేనాతి** ఖత్తియాదిచతుపరిసవసేన. ఇతరా పన చతస్సో పరిసా సమారకాదిగ్గహణేన గహితా ఏవాతి. **అవసేససత్తలోకో** నాగగరుళాదిభేదో. **తీహాకారేహీతి** దేవమారబ్రహ్మసహితతాసఙ్ఖాతేహి తీహి పకారేహి. **తీసు పదేసూతి** "సదేవక"న్తిఆదీసు తీసు పదేసు. **తేన తేనాకారేనాతి** సదేవకత్తాదినా తేన తేన పకారేన. **తేధాతుకమేవ పరియాదిన్నన్తి** పోరాణా ఆహూతి యోజనా.

అభిఞ్ఞాతి యకారలోపేనాయం నిద్దేసో, అభిజానిత్వాతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ "**అభిఞ్ఞాయ అధికేన ఞాణేన ఞత్వా**"తి. **అనుమానాదిపటిక్ఖేపోతి** అనుమానఅత్థాపత్తిఆదిప్పటిక్ఖేపో ఏకప్పమాణత్తా. సబ్బత్థ అప్పటిహతఞాణచారతాయ హి సబ్బపచ్చక్ఖా బుద్ధా భగవన్తో.

అనుత్తరం వివేకసుఖన్తి ఫలసమాపత్తిసుఖం. తేన విమిస్సాపి కదాచి భగవతో ధమ్మదేసనా హోతీతి "**హిత్వాపీ**"తి పి-సద్దగ్గహణం. భగవా హి ధమ్మం దేసేన్తో యస్మిం ఖణే పరిసా సాధుకారం వా దేతి, యథాసుతం వా ధమ్మం పచ్చవేక్ఖతి, తం ఖణం పుబ్బభాగేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఫలసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, యథాపరిచ్ఛేదఞ్చ సమాపత్తితో వుట్ఠాయ ఠితట్ఠానతో పట్ఠాయ ధమ్మం దేసేతి. **అప్పం వా బహుం వా దేసేన్తోతి** ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స వసేన అప్పం వా, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స నేయ్యస్స వా వసేన బహుం వా దేసేన్తో. ధమ్మస్స కల్యాణతా చ నియ్యానికతా చ సబ్బసో అనవజ్జభావేనేవాతి ఆహ "**అనవజ్జమేవ కత్వా**"తి.

దేసకాయత్తేన ఆణాదివిధినా అతిసజ్జనం పబోధనం దేసనాతి సా పరియత్తిధమ్మవసేన వేదితబ్బాతి ఆహ "**దేసనాయ తావ చాతుప్పదికగాథాయపీ**"తిఆది. నిదాననిగమానిపి సత్థు దేసనాయ అనువిధానతో తదన్తోగధాని ఏవాతి ఆహ "**నిదానం ఆది, ఇదమవోచాతి పరియోసాన**"న్తి.

సాసితబ్బపుగ్గలగతేన యథాపరాధాదిసాసితబ్బభావేన అనుసాసనం తదఙ్గవినయాదివసేన వినయనం సాసనన్తి తం పటిపత్తిధమ్మవసేన వేదితబ్బన్తి ఆహ "**సీలసమాధివిపస్సనా**"తిఆది. **కుసలానన్తి** అనవజ్జధమ్మానం సీలసమథవిపస్సనానం సీలదిట్ఠీనఞ్చ ఆదిభావో తంమూలికత్తా ఉత్తరిమనుస్సధమ్మానం. అరియమగ్గస్స అన్తద్వయవిగమేన మజ్ఝిమాపటిపదాభావో వియ సమ్మాపటిపత్తియా ఆరబ్భ నిబ్బత్తీనం వేమజ్ఝతాపి మజ్ఝభావోతి వుత్తం "**అత్థి, భిక్ఖవే...పే.... మజ్ఝిమం నామా**"తి. **ఫలం పరియోసానం నామ** సఉపాదిసేసతావసేన. **నిబ్బానం పరియోసానం నామ**

అనుపాదిసేసతావసేన. ఇదాని తేసం ద్విన్నమ్పి సాసనస్స పరియోసానతం ఆగమేన దస్సేతుం "**తస్మాతిహ త్వ**"న్తిఆది వుత్తం. "సాత్థం సబ్యఞ్జన"న్తిఆదివచనతో ధమ్మదేసనాయ ఆదిమజ్ఝపరియోసానం అధిప్పేతన్తి ఆహ "**ఇధ...పే... అధిప్పేత**"న్తి. తస్మిం తస్మిం అత్థే కథావధిసద్దప్పబన్ధో గాథావసేన సుత్తవసేన చ వవత్థితో పరియత్తిధమ్మో, సో ఇధ దేసనాతి వుత్తో, తస్స పన అత్థో విసేసతో సీలాది ఏవాతి ఆహ "**భగవా హి ధమ్మం దేసేన్తో...పే... దస్సేతీ**"తి. తత్థ **సీలం దస్సేత్వా**తి సీలగ్గహణేన ససమ్భారం సీలం గహితం, తథా మగ్గగ్గహణేన ససమ్భారో మగ్గోతి తదుభయవసేన అనవసేసతో పరియత్తిఅత్థం పరియాదాయ తిట్ఠతి. **తేనాతి** సీలాదిదస్సనేన. అత్థవసేన హి ఇధ దేసనాయ ఆదికల్యాణాదిభావో అధిప్పేతో. **కథికసణ్ఠితీ**తి కథికస్స సణ్ఠానం కథనవసేన సమవట్ఠానం.

న సో సాత్థం దేసేతి నియ్యానత్థవిరహతో తస్సా దేసనాయ. **ఏకబ్యఞ్జనాదియుత్తా వాతి** సిథిలాదిభేదేసు బ్యఞ్జనేసు ఏకప్పకారేనేవ ద్విప్పకారేనేవ వా బ్యఞ్జనేన యుత్తా దమిళభాసా వియ. వివటకరణతాయ ఓట్ఠే అఫుసాపేత్వా ఉచ్చారేతబ్బతో **సబ్బనిరోట్ఠబ్యఞ్జనా వా** కిరాతభాసా వియ. సబ్బస్సేవ విస్సజ్జనీయయుత్తతాయ **సబ్బవిస్సట్ఠబ్యఞ్జనా వా** యవనభాసా వియ. సబ్బస్సేవ సానుసారతాయ **సబ్బనిగ్గహితబ్యఞ్జనా వా** పారసికాదిమిలక్ఖభాసా వియ. సబ్బాపేసా బ్యఞ్జనేకదేసవసేనేవ పవత్తియా అపరిపుణ్ణబ్యఞ్జనాతి కత్వా "**అబ్యఞ్జనా**"తి వుత్తా.

ఠానకరణాని సిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం అక్ఖరం పఞ్చసు వగ్గేసు పఠమతతియన్తి ఏవమాది **సిథిలం**. ఠాని అసిథిలాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం అక్ఖరం వగ్గేసు దుతియచతుత్థన్తి ఏవమాది **ధనితం**. ద్విమత్తకాలం **దీఘం**. ఏకమత్తకాలం **రస్సం**. తదేవ లహుకం **లహుకమేవ**. సంయోగపరం దీఘఞ్చ **గరుకం**. ఠానకరణాని నిగ్గహేత్వా ఉచ్చారేతబ్బం **నిగ్గహితం**. పరేన సమ్బన్ధం కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం **సమ్బన్ధం**. తథా న సమ్బన్ధం **వవత్థితం**. ఠానకరణాని విస్సట్ఠాని కత్వా ఉచ్చారేతబ్బం **విముత్తం. దసధా బ్యఞ్జనబుద్ధియా పభేదో**తి ఏవం సిథిలాదివసేన బ్యఞ్జనబుద్ధియా అక్ఖరుప్పాదకచిత్తస్స దసప్పకారేన పభేదో. సబ్బాని హి అక్ఖరాని చిత్తసముట్ఠానాని యథాధిప్పేతత్థబ్యఞ్జనతో బ్యఞ్జనాని చ.

అమక్ఖేత్వాతి అమిలేచ్ఛేత్వా, అవినాసేత్వా, అహాపేత్వాతి అత్థో. భగవా యమత్థం ఞాపేతుం ఏకగాథం ఏకవాక్యమ్పి దేసేతి, తమత్థం తాయ దేసనాయ పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనాయ ఏవ దేసేతీతి ఆహ "**పరిపుణ్ణబ్యఞ్జనమేవ కత్వా ధమ్మం దేసేతీ**"తి. ఇధ **కేవలసద్దో** అనవసేసవాచకో, న అవోమిస్సతాదివాచకోతి ఆహ "**సకలాధివచన**"న్తి. **పరిపుణ్ణన్తి** సబ్బసో పుణ్ణం. తం పన కిఞ్చి ఊనం వా అధికం వా న హోతీతి "**అనూనాధికవచన**"న్తి వుత్తం. తత్థ యదత్థం దేసితం, తస్స సాధకత్తా అనూనతా వేదితబ్బా, తబ్బిధురస్స పన అసాధకత్తా అనధికతా. **సకలన్తి** సబ్బభాగవన్తం. **పరిపుణ్ణమేవా**తి సబ్బసో పరిపుణ్ణమేవ. తేనాహ "**ఏకదేసనాపి అపరిపుణ్ణా నత్థీ**"తి. **అపరిసుద్ధా దేసనా నామ హోతి** తణ్హాసంకిలేసత్తా. లోకామిసం చీవరాదయో పచ్చయా, తత్థ అగధితచిత్తతాయ **లోకామిసనిరపేక్ఖో. హితఫరణేనా**తి హితూపసంహరణేన. **మేత్తాభావనాయ ముదుహదయో**తి మేత్తాభావనాయ కరుణాయ వా ముదుహదయో. **ఉల్లుమ్పనసభావసణ్ఠితేనా**తి సకలసంకిలేసతో వట్టదుక్ఖతో చ ఉద్ధరణాకారావట్ఠితేన చిత్తేన, కరుణాధిప్పాయేనాతి అత్థో. **తస్మా**తి యస్మా సిక్ఖత్తయసఙ్గహం సకలం సాసనం ఇధ బ్రహ్మచరియన్తి అధిప్పేతం, తస్మా. **బ్రహ్మచరియన్తి** ఇమినా సమానాధికరణాని సబ్బపదాని యోజేత్వా అత్థం దస్సేన్తో "**సో ధమ్మం దేసేతి...పే... పకాసేతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో**"తి ఆహ.

సున్దరన్తి భద్దకం. భద్దకతా చ పస్సన్తస్స హితసుఖావహభావేన వేదితబ్బాతి ఆహ ''**అత్థావహం సుఖావహ**''న్తి. తత్థ **అత్థావహన్తి** దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థసంహితహితావహం. **సుఖావహన్తి** యథావుత్తతివిధసుఖావహం. **తథానురూపానన్తి** తాదిసానం. యాదిసేహి పన గుణేహి భగవా సమన్నాగతో, తేహి చతుప్పమాణికస్స లోకస్స సబ్బథాపి అచ్చన్తప్పసాదనీయో తేసం యథాభూతసభావత్తాతి దస్సేన్తో ''**యథారూపో**''తిఆదిమాహ. తత్థ **యథాభూత...పే.... అరహతన్తి** ఇమినా ధమ్మప్పమాణలూఖప్పమాణానం సత్తానం భగవతో పసాదావహతా దస్సితా, ఇతరేన ఇతరేసం. **దస్సనమత్తమ్పి సాధు హోతీతి** ఏత్థ కోసియవత్థు కథేతబ్బం. **ఉభతోపక్ఖికాతి** మిచ్ఛాదిట్ఠిసమ్మాదిట్ఠివసేన ఉభయపక్ఖికా. **కేరాటికాతి** సఠా.

అనేకత్థత్తా నిపాతానం **యావఞ్చిదన్తి** నిపాతసముదాయో అధిమత్తప్పమాణపరిచ్ఛేదం దీపేతీతి ఆహ ''**అధిమత్తప్పమాణపరిచ్ఛేదవచనమేత**''న్తి. **అధిమత్తవిప్పసన్నానీతి** అధికప్పమాణేన విప్పసన్నాని. **విప్పసన్నానీతి** చ పకతిఆకారం అతిక్కమిత్వా విప్పసన్నానీతి అత్థో. నను చ చక్ఖాదీనం ఇన్ద్రియానం మనోవిఞ్ఞేయ్యత్తా కథం తేన తేసం విప్పసన్నతా విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**తస్స హీ**''తిఆది. **తస్సాతి** బ్రాహ్మణస్స. **తేసన్తి** చక్ఖాదీనం పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం. ఏవమ్పి మనిన్ద్రియేన పతిట్ఠితోకాసస్స అదిట్ఠత్తా కథం మనిన్ద్రియస్స విప్పసన్నతా తేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ''**యస్మా పనా**''తిఆది. నయగ్గాహపఞ్ఞా హేసా తస్స బ్రాహ్మణస్స. **మనే విప్పసన్నేయేవ హోతి** పసన్నచిత్తసముట్ఠితరూపసమ్పదాహి ఏవ చక్ఖాదీనం పతిట్ఠితోకాసస్స పసన్నతాసమ్భవతో.

జమ్బోనదసువణ్ణం రత్తవణ్ణమేవ హోతీతి ఆహ ''**సురత్తవణ్ణస్సా**''తి. **జమ్బోనదసువణ్ణస్స ఘటికాతి** జమ్బోనదసువణ్ణపిణ్డం. ఇమినా **నేక్ఖన్తి** నేక్ఖప్పమాణజమ్బోనదసువణ్ణేన కతం అకతభణ్డం వుత్తన్తి దస్సేతి. **నేక్ఖన్తి** వా అతిరేకపఞ్చసువణ్ణేన కతపిలన్ధనం కతభణ్డం వుత్తం. తఞ్హి ఘట్టనమజ్జనక్ఖమం హోతీతి. **సువణ్ణన్తి** చ పఞ్చధరణస్స సమఞ్ఞా, తస్మా పఞ్చవీసతిధరణహిరఞ్ఞవిచితం ఆభరణం ఇధ నేక్ఖన్తి అధిప్పేతం. **జమ్బోనదన్తి** మహాజమ్బుసాఖాయ పవత్తనదియం నిబ్బత్తం. తం కిర రతనం రత్తం. సువణ్ణాకారే మహాజమ్బుఫలరసే వా పథవియం పవిట్ఠే సువణ్ణఙ్కురా ఉట్ఠహన్తి, తేన సువణ్ణేన కతపిలన్ధనన్తిపి అత్థో. **సుపరికమ్మకతన్తి** సుట్ఠు కతపరికమ్మం. **సమ్పహట్ఠన్తి** సమ్మా పహట్ఠం ఘట్టనాదివసేన సుకతపరికమ్మం. తేనాహ ''**సువణ్ణకార...పే.... సుపరిమజ్జితన్తి అత్థో**''తి.

వాళరూపానీతి ఆహరిమాని వాళరూపాని. ''అకప్పియరూపాకులో అకప్పియమఞ్చో పల్లఙ్కో''తి సారసమాసే. **రతనచిత్రన్తి** భిత్తిచ్ఛేదాదివసేన రతనచిత్రం. రుక్ఖతూలలతాతూలపోటకితూలానం వసేన **తిణ్ణం తూలానం**. ఉద్దలోమియం **కేచీతి** సారసమాసాచరియా ఉత్తరవిహారినో చ. తథా ఏకన్తలోమియం. **కోసేయ్యకట్టిస్సమయన్తి** కోసేయ్యకసటమయం. **అజినచమ్మేహీతి** అజినమిగచమ్మేహి. తాని కిర చమ్మాని సుఖుమతరాని. తస్మా దుపట్టతిపట్టాని కత్వా సిబ్బన్తి. తేన వుత్తం ''**అజినప్పవేణీ**''తిఆది.

నికామలాభీతి యథిచ్ఛితలాభీ. తేనాహ ''**ఇచ్ఛితిచ్ఛితలాభీ**''తి. **విపులలాభీతి** ఉళారలాభీ. కసిరన్తి హి పరిత్తం వుచ్చతి, తప్పటిక్ఖేపేన **అకసిరం** ఉళారం. తేనాహ ''**మహన్తలాభీ**''తిఆది.

లద్ధా చ న కప్పన్తీతి సామఞ్ఞేన పటిసిద్ధత్తా సబ్బథా న కప్పతీతి కస్సచి ఆసఙ్కా సియా, తన్నివత్తనత్థం ''**కిఞ్చి కిఞ్చి కప్పతీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సుద్ధకోసేయ్యన్తి** రతనపరిసిబ్బనరహితం. ఏత్థ చ ''సుద్ధకోసేయ్యం పన వట్టతీ''తి **వినయే**

(మహావ॰ అట్ఠ॰ ౨౦౪) వుత్తత్తా ఇధాపి ఏత్తకమేవ వుత్తం. **దీఘనికాయట్ఠకథాయం** (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౫) **పన** "ఠపేత్వా తూలికం సబ్బానేవ గోనకాదీని రతనపరిసిబ్బితాని న వట్టన్తీ"తి వుత్తం. తత్థ "ఠపేత్వా తూలిక"న్తి ఏతేన రతనసిబ్బనరహితాపి తూలికా న వట్టతీతి దీపేతి. **వచనతోతి** ఏతేన **వినయే** (చూళవ॰ ౨౯౭) వుత్తభావం దస్సేతి. **ఏకేన విధానేనాతి** యథావుత్తమేవ విధానం సన్ధాయ వదతి. యది ఏవం కస్మా భగవతా "లద్ధా చ న కప్పన్తీ"తి సామఞ్ఞేన పటిసేధో కతోతి ఆహ "**అకప్పియం పన ఉపాదాయా**"తిఆది.

పల్లఙ్కన్తి ఏత్థ **పరి**-సద్దో సమన్తతోతి ఏతస్మిం అత్థే వత్తతి, తస్మా వామూరుం దక్ఖిణూరుఞ్చ సమం ఠపేత్వా ఉభో పాదే అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధే కత్వా నిసజ్జా పల్లఙ్కన్తి ఆహ "**సమన్తతో ఊరుబద్ధాసన**"న్తి. ఊరూనం బన్ధనవసేన నిసజ్జా. **పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వాతి** చ యథా పల్లఙ్కవసేన నిసజ్జా హోతి, ఏవం ఉభో పాదే ఆభుజే సమిఞ్జితే కత్వాతి అత్థో. తం పన ఉభిన్నం పాదానం తథా సమ్బన్ధతాకరణన్తి ఆహ "**బన్ధిత్వా**"తి. **ఉజుం కాయం పణిధాయాతి** ఉపరిమం సరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకే కోటియా కోటిం పటిపాదేత్వా. ఏవఞ్హి నిసిన్నస్స చమ్మమంసన్హారూని న పణమన్తి. అథస్స యా తేసం పణమనపచ్చయా ఖణే ఖణే వేదనా ఉప్పజ్జేయ్యుం, తా న ఉప్పజ్జన్తి. తాసు అనుప్పజ్జమానాసు చిత్తం ఏకగ్గం హోతి, కమ్మట్ఠానం న పరిపతతి, వుద్ధిం ఫాతిం గచ్ఛతి. తేనాహ "**అట్ఠారస పిట్ఠికణ్టకే**"తిఆది. **ఉజుం కాయం ఠపేత్వాతి** ఉపరిమం కాయం ఉజుకం ఠపేత్వా, అయమేవ వా పాఠో. హేట్ఠిమకాయస్స హి అనుజుకట్ఠపనం నిసజ్జావచనేనేవ బోధితన్తి. **ఉజుం కాయన్తి** ఏత్థ **కాయ**-సద్దో ఉపరిమకాయవిసయో.

పరిముఖన్తి ఏత్థ **పరి**-సద్దో అభిసద్దేన సమానత్థోతి ఆహ "**కమ్మట్ఠానాభిముఖ**"న్తి, బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివారేత్వా కమ్మట్ఠానంయేవ పురక్ఖత్వాతి అత్థో. ఏత్థ యథా "వనన్తఞ్ఞేవ పవిసామీ"తిఆదినా భావనానురూపం సేనాసనం దస్సితం, ఏవం "నిసీదామీ"తి ఇమినా అలీనానుద్ధచ్చపక్ఖియో సన్తో ఇరియాపథో దస్సితో, "పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా"తి ఇమినా నిసజ్జాయ దళ్హభావో, "పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా"తి ఇమినా ఆరమ్మణపరిగ్గహూపాయో. **పరిగ్గహితనియ్యానన్తి** సబ్బథా గహితాసమ్మోసం పరిచ్చత్తసమ్మోసం సతిం కత్వా, పరమసతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి అత్థో. **పరీతి పరిగ్గహట్ఠో** "పరిణాయికా"తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬.౨౦) వియ. **ముఖన్తి నియ్యానట్ఠో** "సుఞ్ఞతవిమోక్ఖ"న్తిఆదీసు (పటి॰ మ॰ ౧.౨౦౯-౨౧౦) వియ. పటిపక్ఖతో నిగ్గమనట్ఠో హి నియ్యానట్ఠో.

చత్తారి రూపావచరజ్ఝానాని దిబ్బభావావహత్తా దిబ్బవిహారా నామ హోన్తీతి తదాసన్నప్పవత్తచఙ్కమోపి తదుపచారతో దిబ్బో నామ హోతీతి ఆహ "**చత్తారి హి రూపజ్ఝానానీ**"తిఆది. **సమాపజ్జిత్వా చఙ్కమన్తస్సాతి** ఇదఞ్చ చఙ్కమన్తస్స అన్తరన్తరా సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా ఉట్ఠాయుట్ఠాయ చఙ్కమనం సన్ధాయ వుత్తం. న హి సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా అవుట్ఠితేన సక్కా చఙ్కమితుం. **సమాపత్తితో వుట్ఠాయ చఙ్కమన్తస్సపి చఙ్కమోతి** ఇదం పన సమాపత్తితో వుట్ఠహిత్వా అన్తరన్తరా సమాపజ్జిత్వా చఙ్కమన్తస్స వసేన వుత్తం. **ద్వీసు విహారేసూతి** బ్రహ్మవిహారే, అరియవిహారే చ. మేత్తాఝానాదయో హితూపసంహారాదివసేన పవత్తియా బ్రహ్మభూతా సేట్ఠభూతా విహారాతి **బ్రహ్మవిహారా.** అనఞ్ఞసాధారణత్తా పన అరియానం విహారాతి **అరియవిహారా,** చతస్సోపి ఫలసమాపత్తియో. ఇధ పన అరహత్తఫలసమాపత్తియేవ ఆగతా.

పచ్చవేక్ఖణాయ ఫలసమాపత్తి కథితా సమాపత్తిం సమాపజ్జిత్వా వుట్ఠితస్స పచ్చవేక్ఖణాసమ్భవతో. **చక్ఖుమాదయోతి** ఫలసమాపత్తిం సమాపన్నస్సపి సమాపత్తితో వుట్ఠితస్సపి చక్ఖుమట్ఠాననిసజ్జాదయో. **అరియచక్ఖుమాదయో హోన్తి** న పన పచ్చవేక్ఖన్తస్సాతి అధిప్పాయో.

వేనాగపురసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సరభసుత్తవణ్ణనా

౬౫. చతుత్థే గిజ్ఝా ఏత్థ సన్తీతి గిజ్ఝం, కూటం. తం ఏతస్సాతి గిజ్ఝకూటో. గిజ్ఝో వియాతి వా గిజ్ఝం, కూటం. తం ఏతస్సాతి గిజ్ఝకూటో, పబ్బతో. తస్మిం **గిజ్ఝకూటే**. తేనాహ **''గిజ్ఝా వా''**తిఆది. **అచిరపక్కన్తో**తి ఏత్థ న దేసన్తరపక్కమనం అధిప్పేతం, అథ ఖో సాసనపక్కమనన్తి దస్సేన్తో **''ఇమస్మిం సాసనే పబ్బజిత్వా''**తిఆదిమాహ, తేనేవ హి "ఇమస్మా ధమ్మవినయా"తి వుత్తం. లబ్భతీతి లాభో, చతున్నం పచ్చయానమేతం అధివచనం. సక్కచ్చం కాతబ్బో దాతబ్బోతి సక్కారో. పచ్చయా ఏవ హి పణీతపణీతా సున్దరసున్దరా అభిసఙ్ఖరిత్వా కతా సక్కారాతి వుచ్చన్తి. సక్కారోతి వా సున్దరకారో, పరేహి అత్తనో గారవకిరియా పుప్ఫాదీహి వా పూజా. లాభో చ సక్కారో చ లాభసక్కారా, తే నట్ఠా పహీనా ఏతేసన్తి **నట్ఠలాభసక్కారా**.

మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జీతి తదా కిర భగవతో మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జి యథా తం చత్తారో అసఙ్ఖేయ్యే పూరితదానపారమిసఞ్చయస్స. సబ్బదిసాసు హి యమకమహామేఘో వుట్ఠహిత్వా మహోఘో వియ సబ్బపారమియో "ఏకస్మిం అత్తభావే విపాకం దస్సామా"తి సమ్పిణ్డితా వియ లాభసక్కారమహోఘం నిబ్బత్తయింసు. తతో తతో అన్నపానయానవత్థమాలాగన్ధవిలేపనాదిహత్థా ఖత్తియబ్రాహ్మణాదయో ఆగన్త్వా "కహం బుద్ధో , కహం భగవా, కహం దేవదేవో నరాసభో పురిససీహో"తి భగవన్తం పరియేసన్తి, సకటసతేహిపి పచ్చయే ఆహరిత్వా ఓకాసం అలభమానా సమన్తా గావుతప్పమాణమ్పి సకటధురేన సకటధురం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి చేవ అనుబన్ధన్తి చ అన్ధకవిన్దబ్రాహ్మణో వియ. యథా చ భగవతో, ఏవం భిక్ఖుసఙ్ఘస్సపి. వుత్తమ్పి చేతం –

> "తేన ఖో పన సమయేన భగవా సక్కతో హోతి గరుకతో మానితో పూజితో అపచితో లాభీ చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారానం, భిక్ఖుసఙ్ఘోపి సక్కతో హోతి…పే.… పరిక్ఖారాన"న్తి (ఉదా॰ ౩౮).

తథా –

> "యావతా ఖో పన, చున్ద, ఏతరహి సఙ్ఘో వా గణో వా లోకే ఉప్పన్నో, నాహం, చున్ద, అఞ్ఞం ఏకం సఙ్ఘమ్పి సమనుపస్సామి ఏవంలాభగ్గయసగ్గప్పత్తం యథరివాయం, చున్ద, భిక్ఖుసఙ్ఘో"తి (దీ॰ ని॰ ౩.౧౭౬).

స్వాయం భగవతో చ సఙ్ఘస్స చ ఉప్పన్నో లాభసక్కారో ఏకతో హుత్వా ద్విన్నం మహానదీనం ఉదకం వియ అప్పమేయ్యో అహోసి, భగవతో పన భిక్ఖుసఙ్ఘస్స చ ఉప్పన్నో లాభసక్కారో ధమ్మస్సపి ఉప్పన్నోయేవ. ధమ్మధరానఞ్హి కతో సక్కారో ధమ్మస్స కతో నామ హోతి. తేన వుత్తం **''తిణ్ణం రతనానం మహాలాభసక్కారో ఉప్పజ్జీ''**తి.

వుత్తమత్థం పాళియా నిదస్సేన్తో "**యథాహ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **సక్కతో**తి సక్కారప్పత్తో. యస్స హి చత్తారో పచ్చయే సక్కత్వా సుఅభిసఙ్ఖతే పణీతపణీతే ఉపనేతి, సో సక్కతో. **గరుకతో**తి గరుభావహేతూనం ఉత్తమగుణానం మత్థకప్పత్తియా అనఞ్ఞసాధారణేన గరుకారేన సబ్బదేవమనుస్సేహి పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుకతో. యస్మిం అఞ్ఞే గరుభావం పచ్చుపట్ఠపేత్వా పచ్చయే దేన్తి, సో గరుకతో. **మానితో**తి సమ్మాపటిపత్తియా మానితో మనేన పియాయితో. తాయ హి విఞ్ఞూనం మనాపతా. **పూజితో**తి మాననాదిపూజాయ చేవ చతుపచ్చయపూజాయ చ పూజితో. యస్స హి సబ్బమేతం పూజనఞ్చ కరోన్తి, సో పూజితో. **అపచితో**తి నీచవుత్తికరణేన అపచితో. సత్థారఞ్హి దిస్వా మనుస్సా హత్థిక్ఖన్ధాదీహి ఓతరన్తి, మగ్గం దేన్తి, అంసకూటతో సాటకం అపనేన్తి. ఆసనతో వుట్ఠహన్తి, వన్దన్తీతి ఏవం సో తేహి అపచితో నామ హోతి.

అవణ్ణం పత్థరిత్వాతి అవణ్ణం తత్థ తత్థ సంకిత్తనవసేన పత్థరిత్వా. **ఆవట్టనిమాయ**న్తి ఆవట్టేత్వా గహణమాయం. ఆవట్టేతి పురిమాకారతో నివత్తేతి అత్తనో వసే వత్తేతి ఏతాయాతి ఆవట్టనీ, మాయా, తం ఆవట్టనిమాయం **ఓసారేత్వా** పరిజప్పేత్వాతి అత్థో. **కోటితో పట్ఠాయా**తి అన్తిమకోటితో పట్ఠాయ. థద్ధకాయేన ఫరుసవాచాయ తిణ్ణం రతనానం అవణ్ణకథనం అనత్థావహత్తా విససిఞ్చనసదిసా హోతీతి ఆహ "**విసం సిఞ్చిత్వా**"తి. **అఞ్ఞాతో**తి ఆఞాతో. తేనాహ "**ఞాతో**"తిఆది.

కాయఙ్గన్తి కాయమేవ అఙ్గం, కాయస్స వా అఙ్గం, సీసాది. **వాచఙ్గ**న్తి "హోతు, సాధూ"తి ఏవమాదివాచాయ అవయవం. **ఏకకేనా**తి అసహాయేన. **ఇమస్స పనత్థస్సా**తి "చరియం చరణకాలే"తిఆదినా వుత్తస్స. **యతో యతో గరు ధుర**న్తి యస్మిం యస్మిం ఠానే ధురం గరు భారికం హోతి, అఞ్ఞే బలిబద్దా ఉక్ఖిపితుం న సక్కోన్తి. **యతో గమ్భీరవత్తనీ**తి వత్తన్తి ఏత్థాతి వత్తనీ, దుమ్మగ్గస్సేతం నామం, యస్మిం ఠానే ఉదకచిక్ఖల్లమహన్తతాయ వా విసమచ్ఛిన్నతటభావేన వా మగ్గో గమ్భీరో హోతీతి అత్థో. **తదాస్సు కణ్హం యుఞ్జేన్తీతి అస్సూ**తి నిపాతమత్తం, తదా కణ్హం యుఞ్జేన్తీతి అత్థో. యదా ధురఞ్చ గరు హోతి మగ్గో చ గమ్భీరో, తదా అఞ్ఞే బలిబద్దే అపనేత్వా కణ్హమేవ యుఞ్జేన్తీతి వుత్తం హోతి. **స్వాస్సు తం వహతే ధుర**న్తి ఏత్థపి **అస్సూ**తి నిపాతమత్తమేవ, సో తం ధురం వహతీతి అత్థో.

గేహవేతనన్తి గేహే నివుట్ఠభావహేతు దాతబ్బం. **కాళకో నామ నామేనా**తి అఞ్జనవణ్ణో కిరేస, తేనస్స "కాళకో"తి నామం అకంసు. **కాళకం ఉపసఙ్కమిత్వా ఆహా**తి కాళకో కిర ఏకదివసం చిన్తేసి "మయ్హం మాతా దుగ్గతా మం పుత్తట్ఠానే ఠపేత్వా దుక్ఖేన పోసేతి, యంనూనాహం భతిం కత్వా ఇమం దుగ్గతభావతో మోచేయ్య"న్తి. సో తతో పట్ఠాయ భతిం ఉపధారేన్తో విచరతి. అథ తస్మిం దివసే గామగోరూపేహి సద్ధిం తత్థ సమీపే చరతి. సత్థవాహపుత్తోపి గోసుత్తవిత్తకో, సో "అత్థి ను ఖో ఏతేసం గున్నం అన్తరే సకటాని ఉత్తారేతుం సమత్థో ఉసభాజానీయో"తి ఉపధారయమానో బోధిసత్తం దిస్వా "అయం ఆజానీయో సక్ఖిస్సతి మయ్హం సకటాని ఉత్తారేతు"న్తి అఞ్ఞాసి. తేన తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏవమాహ. **సో అఞ్ఞేసం...పే.... గేహమేవ అగమాసీ**తి తదా కిర గామదారకా "కిం నామేతం కాళకస్స గలే"తి తస్స సన్తికం ఆగచ్ఛన్తి. సో తే అనుబన్ధిత్వా దూరతోవ పలాపేన్తో మాతు సన్తికం గతో. తం సన్ధాయేతం వుత్తం.

సాయన్హసమయన్తి సాయన్హకాలే. భుమ్మత్థే ఏతం ఉపయోగవచనం. న హేత్థ అచ్చన్తసంయోగో సమ్భవతి. **పటిసల్లానా వుట్ఠితో**తి ఏత్థ తేహి తేహి సద్ధివిహారికఅన్తేవాసికఉపాసకఉపాసికాదిసత్తేహి చేవ రూపారమ్మణాదిసఙ్ఖారేహి చ పటినివత్తేత్వా అపసక్కిత్వా నిలీయనం వివేచనం కాయచిత్తేహి తతో వివిత్తతాయ పటిసల్లానం కాయవివేకో, చిత్తవివేకో చ. యో తతో దువిధవివేకతో వుట్ఠితో భవఙ్గుప్పత్తియా సబ్రహ్మచారీహి సమాగమేన చ అపేతో. సో పటిసల్లానా వుట్ఠితో నామ హోతి. అయం పన యస్మా పటిసల్లానానం ఉత్తమతో ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠాసి, తస్మా "**ఫలసమాపత్తితో**"తి వుత్తం.

కాయసక్ఖినో భవిస్సామాతి నామకాయేన దేసనాసమ్పటిచ్ఛనవసేన సక్ఖిభూతా భవిస్సామ. నను చ "పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీదీ"తి ఇదం కస్మా వుత్తం. తిత్థియా హి భగవతో పటిపక్ఖా, తే కస్మా తస్స ఆసనం పఞ్ఞాపేన్తీతి ఆహ "**తథాగతో హీ**"తిఆది.

విగ్గాహికకథన్తి విగ్గాహసంవత్తనికం సారమ్భకథం. **ఆయాచేయ్యాసీతి** వచీభేదం కత్వా యాచేయ్యాసి. **పత్థేయ్యాసీతి** మనసా ఆసీసేయ్యాసి. **పిహేయ్యాసీతి** తస్సేవ వేవచనం. **నిత్తేజతం ఆపన్నోతి** తేజహానియా నిత్తేజభావం ఆపన్నో, నిత్తేజభూతోతి అత్థో. తతో ఏవ భిక్ఖుఆదయోపి సమ్ముఖా ఓలోకేతుం అసమత్థతాయ **పత్తక్ఖన్ధో,** పతితక్ఖన్ధోతి అత్థో. తేనాహ "**ఓనతగీవో**"తి. **దస్సితధమ్మేసూతి** వుత్తధమ్మేసు. వచనమత్తమేవ హి తేసం, న పన దస్సనం తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స అభావతో. భగవతో ఏవ వా "ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధా"తి పరస్స వచనవసేన **దస్సితధమ్మేసు. పటిచరిస్సతీతి** పటిచ్ఛాదనవసే చరిస్సతి పవత్తిస్సతి, పటిచ్ఛాదనత్థో ఏవ వా **చరతి**-సద్దో అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి ఆహ "**పటిచ్ఛాదేస్సతీ**"తి. **అఞ్ఞేన వా అఞ్ఞన్తి** పన పటిచ్ఛాదనాకారదస్సనన్తి ఆహ "**అఞ్ఞేన వా వచనేనా**"తిఆది.

తత్థ **అఞ్ఞం వచనన్తి** యం సమనుయుఞ్జన్తేన భగవతా పరస్స దోసవిభావనం వచనం వుత్తం, తం తతో అఞ్ఞేనేవ వచనేన పటిచ్ఛాదేతి. "ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ"తి చోదకేన వుత్తవచనం వియ "కో ఆపన్నో, కిం ఆపన్నో, కిస్మిం ఆపన్నో, కం భణథ, కిం భణథా"తిఆదివచనేన అఞ్ఞం ఆగన్తుకకథం ఆహరన్తో "త్వం ఇత్థన్నామం ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ"తి పుట్ఠో "పాటలిపుత్తం గతోమ్హీ"తి వత్వా పున "న తవ పాటలిపుత్తగమనం పుచ్ఛామ, ఆపత్తిం పుచ్ఛామా"తి వుత్తే తతో రాజగహం గతోమ్హి. రాజగహం వా యాహి బ్రాహ్మణగేహం వా, ఆపత్తిం ఆపన్నోసీతి. "తత్థ మే సూకరమంసం లద్ధ"న్తిఆదీని వదన్తో వియ సమనుయుఞ్జకేన వుత్తవచనతో అఞ్ఞం ఆగన్తుకకథం ఆహరన్తో అపనామేస్సతి, విక్ఖేపం గమయిస్సతి. అప్పతీతా హోన్తి తేన అతుట్ఠా అసోమనస్సికాతి **అపచ్చయో,** దోమనస్సేతం అధివచనం. నేవ అత్తనో, న పరేసం హితం అభిరాధయతీతి **అనభిరద్ధి,** దోమనస్సమేవ. తేనేవాహ "**అపచ్చయేన దోమనస్సం వుత్త**"న్తి.

యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితోతి ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దేన చతుసచ్చధమ్మో వుత్తోతి ఆహ "**యస్స మగ్గస్స వా ఫలస్స వా అత్థాయా**"తి. చతుసచ్చధమ్మో హి మగ్గఫలాధిగమత్థాయ దేసీయతి. **న నిగ్గచ్ఛతీతి** న పవత్తేతి. **నన్తి** నం ధమ్మం. ఇదాని "యస్స ఖో పన తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో"తి ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దేన పటిపత్తిధమ్మో దస్సితో, న పన చతుసచ్చధమ్మోతి అధిప్పాయేన అత్థవికప్పం దస్సేన్తో "**అథ వా**"తిఆదిమాహ. **పఞ్చ ధమ్మాతి** గమ్భీరఞాణచరియభూతానం ఖన్ధాదీనం ఉగ్గహసవనధారణపరిచయయోనిసోమనసికారే సన్ధాయాహ. **తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి** ఏత్థ **సమ్మా**సద్దో ఉభయత్థాపి యోజేతబ్బో "సమ్మా తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయా"తి. యో హి సమ్మా ధమ్మం పటిపజ్జతి, తస్సేవ సమ్మా దుక్ఖక్ఖయో హోతీతి. యో పన వుత్తనయేన తక్కరో, తస్స నియ్యానం అత్థతో ధమ్మస్సేవ నియ్యానన్తి తప్పటిక్ఖేపేన "**సో ధమ్మో...పే.... న నియ్యాతి న నిగ్గచ్ఛతీ**"తి ఆహ.

యది తిరచ్ఛానసీహస్స నాదో సబ్బతిరచ్ఛానఏకచ్చమనుస్సామనుస్సనాదతో సేట్ఠత్తా సేట్ఠనాదో, కిమఙ్గం పన తథాగతసీహస్స నాదోతి ఆహ "**సీహనాదన్తి సేట్ఠనాద**"న్తి. యది వా తిరచ్ఛానసీహనాదస్స సేట్ఠనాదతా నిబ్భయతాయ అప్పటిసత్తుతాయ ఇచ్ఛితా, తథాగతసీహనాదస్సేవ అయమత్థో సాతిసయోతి ఆహ "**అభీతనాదం అప్పటినాద**"న్తి. "అట్ఠానమేతం అనవకాసో"తిఆదినా (మ. ని. ౩.౧౨౮; అ. ని. ౧.౨౬౮-౨౭౧) హి యో అత్థో వుత్తో, తస్స భూతతాయ అయం నాదో **సేట్ఠనాదో** నామ హోతి ఉత్తమనాదో. భూతత్థో హి ఉత్తమత్థోతి. ఇమమత్థం పన వదన్తస్స భగవతో అఞ్ఞతో

భయం వా ఆసఙ్కా వా నత్థీతి **అభీతనాదో** నామ హోతి. అభూతఞ్హి వదతో కుతోచి భయం వా ఆసఙ్కా వా సియా, ఏవం పన వదన్తం భగవన్తం కోచి ఉట్ఠహిత్వా పటిబాహితుం సమత్థో నామ నత్థీతి అయం నాదో **అప్పటినాదో** నామ హోతి.

సమన్తతో నిగ్గణ్హనవసేన తోదనం విజ్ఝనం **సన్నితోదకం,** సమ్మా వా నితుదన్తి పీళేన్తి ఏతేనాతి **సన్నితోదకం. వాచాయాతి** చ పచ్చత్తే కరణవచనం. తేనాహ ''**వచనపతోదేనా**''తి. **సఞ్జమ్భరిమకంసూతి** సమన్తతో సమ్భరితం అకంసు, సబ్బే పరిబ్బాజకా వాచాతోదనేహి తుదింసూతి అత్థో. తేనాహ ''**సమ్భరితం...పే.... విజ్ఝింసూ**''తి. **సిఙ్గాలకంయేవాతి** సిఙ్గాలమేవ, "సేగాలకంయేవా"తిపి పాఠో. **తస్సేవాతి** సిఙ్గాలరవస్సేవ. అథ వా **భేరణ్డకంయేవాతి** భేదణ్డసకుణిసదిసంయేవాతి అత్థో. భేదణ్డం నామ ఏకో పక్ఖీ ద్విముఖో, తస్స కిర సద్దో అతివియ విరూపో అమనాపో. తేనాహ ''**అపిచ భిన్నస్సరం అమనాపసద్దం నదతీ**''తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సరభసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. కేసముత్తిసుత్తవణ్ణనా

౬౬. పఞ్చమే కేసముత్తం నివాసో ఏతేసన్తి **కేసముత్తియాతి** ఆహ ''**కేసముత్తనిగమవాసినో**''తి. **అట్ఠవిధపానకానీతి** అమ్బపానాదిఅట్ఠవిధాని పానాని.

"మా అనుస్సవేనా"తిఆదీసు పన ఏకో దహరకాలతో పట్ఠాయ ఏవం అనుస్సవో అత్థి, ఏవం చిరకాలకతాయ అనుస్సుతియా లబ్భమానం కథమిదం అఞ్ఞథా సియా, తస్మా భూతమేతన్తి అనుస్సవేన గణ్హాతి, తథా గహణం పటిక్ఖిపన్తో ''**మా అనుస్సవేనా**''తి ఆహ. అను అను సవనం **అనుస్సవో**. అపరో "అమ్హాకం పితుపితామహాదివుద్ధానం ఉపదేసపరమ్పరాయ ఇదమాభతం, ఏవం పరమ్పరాభతకథం నామ న అఞ్ఞథా సియా, తస్మా భూతమేత"న్తి గణ్హాతి, తం పటిక్ఖిపన్తో ''**మా పరమ్పరాయా**''తి ఆహ. ఏకో కేనచి కిస్మిఞ్చి వుత్తమత్తే "ఏవం కిర ఏత"న్తి గణ్హాతి, తం నిసేధేన్తో ''**మా ఇతికిరాయా**''తి ఆహ. పిటకం గన్థో సమ్పదీయతి ఏతస్సాతి పిటకసమ్పదానం, గన్థస్స ఉగ్గణ్హనకో. తేన పిటకఉగ్గణ్హనకభావేన ఏకచ్చో తాదిసం గన్థం పగుణం కత్వా తేన తం సమేన్తం సమేతి, తస్మా "భూతమేత"న్తి గణ్హాతి, తం సన్ధాయేస పటిక్ఖేపో ''**మా పిటకసమ్పదానేనా**''తి, అత్తనో ఉగ్గహగన్థసమ్పత్తియా మా గణ్హిత్థాతి వుత్తం హోతి. **సమేత**న్తి సంగతం.

కోచి కఞ్చి వితక్కేన్తో "ఏవమేవ తేన భవితబ్బ"న్తి కేవలం అత్తనో సక్కప్పవసేన "భూతమిద"న్తి గణ్హాతి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం ''**మా తక్కహేతూ**''తి. అఞ్ఞో "ఇమాయ యుత్తియా భూతమిద"న్తి కేవలం అనుమానతో నయగ్గాహేన గణ్హాతి, తం పటిక్ఖిపన్తో ''**మా నయహేతూ**''తి ఆహ. కస్సచి "ఏవమేతం సియా"తి పరికప్పేన్తస్స ఏకం కారణం ఉపట్ఠాతి, సో "అత్థేత"న్తి అత్తనో పరికప్పితాకారేన గణ్హాతి, తం పటిసేధేన్తో ''**మా ఆకారపరివితక్కేనా**''తి ఆహ. అపరస్స చిన్తయతో యథాపరికప్పితం కఞ్చి అత్థం "ఏవమేతం న అఞ్ఞథా"తి అభినివిసన్తస్స ఏకా దిట్ఠి ఉప్పజ్జతి. యా యస్స తం కారణం నిజ్ఝాయన్తస్స పచ్చక్ఖం వియ నిరూపేత్వా చిన్తేన్తస్స ఖమతి. సో "అత్థేత"న్తి దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తియా గణ్హాతి, తం సన్ధాయాహ ''**మా దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తియా**''తి.

అకుసలవేరస్సాతి పాణాతిపాతాదిపఞ్చవిధం వేరం సన్ధాయ వదతి. కోధో నామ చేతసో దుక్ఖన్తి ఆహ ''**కోధచిత్తస్స అభావేనా**''తి. **కిలేసస్సాతి** చిత్తం విబాధేన్తస్స ఉపతాపేన్తస్స ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చాదికిలేసస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

కేసముత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సాళ్హసుత్తవణ్ణనా

౬౭. ఛట్ఠే పాతో అసితబ్బభోజనం పాతరాసం, భుత్తం పాతరాసం ఏతేసన్తి **భుత్తపాతరాసా**. **దాసా** నామ అన్తోజాతా వా ధనక్కీతా వా కరమరానీతా వా సయం వా దాసబ్యం ఉపగతా. భత్తవేతనభతా **కమ్మకారా** నామ.

నిచ్ఛాతోతి ఏత్థ ఛాతం వుచ్చతి తణ్హా జిఘచ్ఛాహేతుతాయ, సా అస్స నత్థీతి నిచ్ఛాతో. తేనాహ ''**నిత్తణ్హో**''తి. **అబ్భన్తరే సన్తాపకరానం కిలేసానన్తి** అత్తనో సన్తానే దరథపరిళాహజననేన సన్తాపనకిలేసానం. అన్తోతాపనకిలేసానం అభావా సీతో సీతలో భూతో జాతోతి **సీతిభూతో**. తేనాహ ''**సీతలీభూతో**''తి. మగ్గఫలనిబ్బానసుఖాని వా పటిసంవేదేతీతి **సుఖప్పటిసంవేదీ**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సాళ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. కథావత్థుసుత్తవణ్ణనా

౬౮. సత్తమే **కథావత్థూనీతి** కథాయ పవత్తిట్ఠానాని. యస్మా తేహి వినా కథా న పవత్తతి, తస్మా ''**కథాకారణానీ**''తి వుత్తం. అతతి సతతి సతతం గచ్ఛతి పవత్తతీతి **అద్ధా,** కాలోతి ఆహ ''**అతీతమద్ధానం నామ కాలోపి వత్తతీ**''తి. ధమ్మప్పవత్తిమత్తతాయ హి పరమత్థతో అవిజ్జమానోపి కాలో తస్సేవ ధమ్మస్స పవత్తిఅవత్థావిసేసం ఉపాదాయ తేనేవ వోహారేన అతీతోతిఆదినా వోహరీయతి, అతీతాదిభేదో చ నామాయం నిప్పరియాయతో ధమ్మానంయేవ హోతి, న కాలస్సాతి ఆహ ''**ఖన్ధాపి వత్తన్తీ**''తి. యథావుత్తమత్థం ఇతరేసు ద్వీసు అతిదిసతి ''**అనాగతపచ్చుప్పన్నేసుపి ఏసేవ నయో**''తి. **అతీతమద్ధానన్తిఆదీసు** చ ద్వే పరియాయా సుత్తన్తపరియాయో, అభిధమ్మపరియాయో చ. సుత్తన్తపరియాయేన పటిసన్ధితో పుబ్బే అతీతో అద్ధా నామ, చుతితో పచ్ఛా అనాగతో అద్ధా నామ, సహ చుతిపటిసన్ధీతి తదన్తరం పచ్చుప్పన్నో అద్ధా నామ. అభిధమ్మపరియాయేన తీసు ఖణేసు ఉప్పాదతో పుబ్బే అతీతో అద్ధా నామ, ఉప్పాదతో ఉద్ధం అనాగతో అద్ధా నామ, ఖణత్తయం పచ్చుప్పన్నో అద్ధా నామ. తత్థాయం సుత్తన్తదేసనాతి సుత్తన్తపరియాయేనేవ అతీతాదివిసయం కథం దస్సేన్తో ''**అతీతే కస్సపో నామా**''తిఆదిమాహ.

ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బో విస్సజ్జేతబ్బోతి **ఏకంసబ్యాకరణీయో**. "చక్ఖు అనిచ్చ"న్తి పఞ్హే ఉత్తరపదావధారణం సన్ధాయ ''**ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బ**''న్తి వుత్తం నిచ్చతాయ లేసస్సపి తత్థ అభావతో, పురిమపదావధారణే పన విభజ్జబ్యాకరణీయతాయ. తేనాహ ''**అనిచ్చం నామ చక్ఖూతి పుట్ఠేన పనా**''తిఆది. చక్ఖుసోతే విసేసత్థసామఞ్ఞత్థానం అసాధారణభావతో ద్విన్నం తేసం సదిసచోదనా పటిచ్ఛన్నముఖేనేవ బ్యాకరణీయా పటిక్ఖేపవసేన అనుఞ్ఞాతవసేన చ విస్సజ్జితబ్బతోతి ఆహ ''**యథా చక్ఖు, తథా సోతం...పే.... అయం పటిపుచ్ఛాబ్యాకరణీయో పఞ్హో**''తి. **తం జీవం తం సరీరన్తి** జీవసరీరానం అనఞ్ఞతాపఞ్హే యస్స యేన అనఞ్ఞతా చోదితా, సో ఏవ పరమత్థతో నుపలబ్భతీతి చ ఝానత్తయస్స

మేత్తేయ్యతాకిత్తనసదిసోతి అబ్యాకాతబ్బతాయ **ఠపనీయో** వుత్తో. ఏవరూపో హి పఞ్హో తిధా అవిస్సజ్జనీయత్తా బ్యాకరణం అకత్వా ఠపేతబ్బో.

తిట్ఠతి ఏత్థ ఫలం తదాయత్తవుత్తితాయాతి **ఠానం,** కారణన్తి ఆహ ''**కారణాకారణే**''తి. **యుత్తేన కారణేనాతి** అనురూపేన కారణేన. **పహోతీతి** నిగ్గణ్హితుం సమత్థో హోతి. **సస్సతవాదిభావమేవ దీపేతీతి** అత్తనా గహితే ఉచ్ఛేదవాదే దోసం దిస్వా అత్తనోపి సస్సతవాదిభావమేవ దీపేతి. **పుగ్గలవాదిమ్హీతి** ఇమినా వచ్ఛకుత్తియవాదిం దస్సేతి. పఞ్హం పుచ్ఛన్తేహి పటిపజ్జితబ్బా పటిపదా పఞ్హపుచ్ఛనకానం వత్తం.

పటిచరతీతి పటిచ్ఛాదనవసేన చరతి పవత్తతి. పటిచ్ఛాదనత్థో ఏవ వా చరతిసద్దో అనేకత్థత్తా ధాతూనన్తి ఆహ ''**పటిచ్ఛాదేతీ**''తి. **అఞ్ఞేనఞ్ఞన్తి** పన పటిచ్ఛాదనాకారదస్సనన్తి ఆహ ''**అఞ్ఞేన వచనేనా**''తిఆది. తత్థ **అఞ్ఞేన వచనేనాతి** యం చోదకేన చుదితకస్స దోసవిభావనం వచనం వుత్తం, తం తతో అఞ్ఞేన వచనేన పటిచ్ఛాదేతి. యో హి "ఆపత్తిం ఆపన్నోసీ"తి వుత్తే "కో ఆపన్నో, కిం ఆపన్నో, కిస్మిం ఆపన్నో, కం భణథ, కిం భణథా"తి వదతి. "ఏవరూపం కిఞ్చి తయా దిట్ఠ"న్తి వుత్తే "న సుణామీ"తి సోతం వా ఉపనేతి, అయం అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరతి నామ. "కో ఆపన్నో"తిఆదినా హి చోదనం అవిస్సజ్జేత్వావ విక్ఖేపాపజ్జనం అఞ్ఞేనఞ్ఞం పటిచరణం, బహిద్ధా కథాపనామనం విస్సజ్జేత్వాతి అయమేతేసం విసేసో. తేనేవాహ ''**ఆగన్తుకకథం ఓతారేన్తో**''తిఆది. తత్థ **అపనామేతీతి** విక్ఖేపేతి. **తత్రాతి** తస్మిం బహిద్ధాకథాయ అపనామనే.

ఉపనిసీదతి ఫలం ఏత్థాతి కారణం ఉపనిసా, ఉపేచ్చ నిస్సయతీతి వా ఉపనిసా, సహ ఉపనిసాయాతి **సఉపనిసోతి** ఆహ ''**సఉపనిస్సయో సపచ్చయో**''తి.

ఓహితసోతోతి అనఞ్ఞవిహితత్తా ధమ్మస్సవనాయ అపనామితసోతో. తతో ఏవ తదత్థం **ఠపితసోతో**. **కుసలధమ్మన్తి** అరియమగ్గో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**అరియమగ్గ**''న్తి.

కథావత్థుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అఞ్ఞతిత్థియసుత్తవణ్ణనా

౬౮. అట్ఠమే భగవా మూలం కారణం ఏతేసం యాథావతో అధిగమాయాతి **భగవంమూలకా**. తేనాహ "భగవన్తఞ్హి నిస్సాయ మయం ఇమే ధమ్మే ఆజానామ పటివిజ్ఝామా"తి. **అమ్హాకం ధమ్మాతి** తేహి అత్తనా అధిగన్తబ్బతాయ వుత్తం. సేవితబ్బాసేవితబ్బానఞ్హి యాథావతో అధిగమఞ్ఞాణాని అధిగచ్ఛనకసమ్బన్ధీని, తాని చ సమ్మాసమ్బుద్ధమూలకాని అనఞ్ఞవిసయత్తా. తేనాహ ''**పుబ్బే కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధేనా**''తిఆది. **ఇమే ధమ్మాతి** ఇమే ఞాణధమ్మా. **ఆజానామాతి** అభిముఖం పచ్చక్ఖతో జానామ. **పటివిజ్ఝామాతి** తస్సేవ వేవచనం, అధిగచ్ఛామాతి అత్థో. భగవా నేతా ఏతేసన్తి **భగవంనేత్తికా. నేతాతి** సేవితబ్బధమ్మే వేనేయ్యసన్తానం పాపేతా. **వినేతాతి** అసేవితబ్బధమ్మే వేనేయ్యసన్తానతో అపనేతా. తదఙ్గవినయాదివసేన వా **వినేతా**. అథ వా యథా అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో హోతి, ఏవం విసేసతో **నేతా. అనునేతాతి** "ఇమే ధమ్మా సేవితబ్బా, ఇమే న సేవితబ్బా"తి ఉభయసమ్పాపనాపనయనత్థం పఞ్ఞాపేతా. తేనాహ ''**యథాసభావతో**''తిఆది.

పటిసరన్తి ఏత్థాతి పటిసరణం, భగవా పటిసరణం ఏతేసన్తి **భగవంపటిసరణా**. ఆపాథం ఉపగచ్ఛన్తా హి భగవా పటిసరణం సమోసరణట్ఠానం. తేనాహ ''**చతుభూమకధమ్మా**''తిఆది. పటిసరతి సభావసమ్పటివేధవసేన పచ్చేకం ఉపగచ్ఛతీతి వా పటిసరణం, భగవా పటిసరణం ఏతేసన్తి **భగవంపటిసరణా**. పటిసరతి పటివిజ్ఝతీతి వా పటిసరణం, తస్మా పటివిజ్ఝనవసేన భగవా పటిసరణం ఏతేసన్తి **భగవంపటిసరణా**. తేనాహ ''**అపిచా**''తిఆది. **పటివేధవసేనాతి** పటివిజ్ఝితబ్బతావసేన. అసతిపి ముఖే అత్థతో ఏవం వదన్తో వియ హోతీతి ఆహ ''**ఫస్సో ఆగచ్ఛతి అహం భగవా కిన్నామో**''తి. ఫస్సో ఞాణస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తోయేవ హి అత్తనో ''అహం కిన్నామో''తి నామం పుచ్ఛన్తో వియ, భగవా చస్స నామం కరోన్తో వియ హోతి.

పటిభాతూతి ఏత్థ పటిసద్దాపేక్ఖాయ ''భగవన్త''న్తి ఉపయోగవచనం, అత్థో పన సామివచనవసేనేవ వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**భగవతో**''తి. **పటిభాతూతి** చ భాగో హోతు. భగవతో హి ఏస భాగో, యదిదం ధమ్మస్స దేసనా, అమ్హాకం పన భాగో సవనన్తి అధిప్పాయో. ఏవఞ్హి సద్దలక్ఖణేన సమేతి. కేచి పన **పటిభాతూతి** పదస్స దిస్సతూతి అత్థం వదన్తి, ఞాణేన దిస్సతు, దేసీయతూతి వా అత్థో. **ఉపట్ఠాతూతి** ఞాణస్స పచ్చుపతిట్ఠతు. పాళియం **కో అధిప్పాయాసోతి** ఏత్థ కో అధికప్పయోగోతి అత్థో.

లోకవజ్జవసేనాతి లోకియజనేహి పకతియా గరహితబ్బవజ్జవసేన. **విపాకవజ్జవసేనాతి** విపాకస్స అపాయసంవత్తనికవజ్జవసేన. **కథన్తిఆదినా** ఉభయవజ్జవసేనపి అప్పసావజ్జతాయ విసయం దస్సేతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అఞ్ఞతిత్థియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అకుసలమూలసుత్తవణ్ణనా

౭౦. నవమే లుబ్భతీతి **లోభో**. దుస్సతీతి **దోసో**. ముయ్హతీతి **మోహో**. లోభాదీని పనేతాని అసహజాతానం పాణాతిపాతాదీనం కేసఞ్చి అకుసలానం ఉపనిస్సయపచ్చయట్ఠేన, సహజాతానం అదిన్నాదానాదీనం కేసఞ్చి సమ్పయుత్తా హుత్వా ఉప్పాదకట్ఠేన, సయఞ్చ అకుసలానీతి సావజ్జదుక్ఖవిపాకట్ఠేనాతి ఆహ ''**అకుసలానం మూలాని, అకుసలాని చ తాని మూలానీ**''తి. వుత్తమ్పి చేతం ''రత్తో ఖో, ఆవుసో, రాగేన అభిభూతో పరియాదిన్నచిత్తో పాణమ్పి హనతీ''తిఆది. **యదపీతి** లిఙ్గవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**యోపి, భిక్ఖవే, లోభో**''తి. **తదపీతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయోతి ఆహ ''**సోపి అకుసలమూల**''న్తి. వినాపి లిఙ్గవిపల్లాసేన అత్థయోజనం దస్సేన్తో ''**అకుసలమూలం వా**''తిఆదిమాహ. **సబ్బత్థాతి** ''యదపి, భిక్ఖవే, దోసో, తదపి అకుసలమూల''న్తిఆదీసు. **అభిసఙ్ఖరోతీతి** ఏత్థ **ఆయూహతీతి** అత్థం వత్వా తఞ్చ ఆయూహనం పచ్చయసమవాయసిద్ధితో సమ్పిణ్డనం రాసికరణం వియ హోతీతి ఆహ ''**సమ్పిణ్డేతి రాసిం కరోతీ**''తి.

పాళియం ''వధేనా''తిఆదీసు **వధేనాతి** మారణేన వా పోథనేన వా. **వధసద్దో** హి హింసనత్థో విహేఠనత్థో చ హోతి. **బన్ధనేనాతి** అద్దుబన్ధనాదినా. **జానియాతి** ధనజానియా, ''సతం గణ్హథ, సహస్సం గణ్హథా''తి ఏవం పవత్తితదణ్డేనాతి అత్థో. **గరహాయాతి** పఞ్చసిఖముణ్డకకరణం, గోమయసిఞ్చనం, గీవాయ కురణ్డకబన్ధనన్తి ఏవమాదీని కత్వా గరహాపాపనేన. తత్థ **పఞ్చసిఖముణ్డకకరణం** నామ కాకపక్ఖకరణం. **గోమయసిఞ్చనం** సీసేన కణోదకావసేచనం. **కురణ్డకబన్ధనం** గద్దులబన్ధనం.

కాలస్మిం న వదతీతి యుత్తకాలే న వదతి, వత్తబ్బకాలస్స పుబ్బే వా పచ్ఛా వా అయుత్తకాలే వత్తా హోతి. **అభూతవాదీ**తి యం నత్థి, తస్స వత్తా. తేనాహ ''**భూతం న వదతీ**''తి. **అత్థం న వదతీ**తి కారణం న వదతి, అకారణనిస్సితం నిప్ఫలం వత్తా హోతి. **ధమ్మం న వదతీ**తి సభావం న వదతి, అసభావం వత్తా అయథావాదీతి అత్థో. **వినయం న వదతీ**తి సంవరవినయం న వదతి, న సంవరవినయప్పటిసంయుత్తస్స వత్తా హోతి, అత్తనో సుణన్తస్స చ న సంవరవినయావహస్స వత్తాతి అత్థో.

అతచ్ఛన్తి అభూతత్థం. తేనాహ ''**ఇతరం తస్సేవ వేవచన**''న్తి. అథ వా **అభూత**న్తి అసన్తం అవిజ్జమానం. **అతచ్ఛ**న్తి అతథాకారం.

పుఞ్ఞకమ్మతో ఏతి ఉప్పజ్జతీతి అయో, వడ్ఢి. తప్పటిక్ఖేపేన **అనయో,** అవడ్ఢీతి ఆహ ''**అనయం ఆపజ్జతీతి అవడ్ఢిం ఆపజ్జతీ**''తి. **మాలువాసిపాటికా** నామ దీఘసణ్ఠానం మాలువాపక్కం , మాలువాఫలపోట్టలికాతి అత్థో . **ఫలితాయా**తి ఆతపేన సుస్సిత్వా భిన్నాయ. **వటరుక్ఖాదీనం మూలే**తి వటరుక్ఖాదీనం సమీపే. **సకభావేన సణ్ఠాతుం న సక్కోన్తీ**తి కస్మా న సక్కోన్తి? భవనవినాసభయా. రుక్ఖమూలే పతితమాలువాబీజతో హి లతా ఉప్పజ్జిత్వా రుక్ఖం అభిరుహతి. సా మహాపత్తా చేవ బహుపత్తా చ మహాకోలిరపత్తసణ్ఠానేహి తతో చ మహన్తతరేహి సాఖావిటపన్తరేహి పత్తేహి సమన్నాగతా. అథ నం రుక్ఖం మూలతో పట్ఠాయ వినన్ధమానా సబ్బవిటపాని సఞ్ఛాదేత్వా మహన్తం భారం జనేత్వా తిట్ఠతి, సా వాతే వాయన్తే దేవే వా వస్సన్తే ఓఘనహేట్ఠాగతా ఓలమ్బనహేతుభూతం ఘనభావం జనేత్వా తస్స రుక్ఖస్స సబ్బసాఖం భిజ్జతి, భూమియం నిపాతేతి. తతో తస్మిం రుక్ఖే పతిట్ఠితవిమానం భిజ్జతి వినస్సతి. ఇతి తా దేవతాయో భవనవినాసభయా సకభావేన సణ్ఠాతుం న సక్కోన్తి. ఏత్థ చ యం సాఖట్ఠకవిమానం హోతి, తం సాఖాసు భిజ్జమానాసు తత్థ తత్థేవ భిజ్జిత్వా సబ్బసాఖాసు భిన్నాసు సబ్బం భిజ్జతి, రుక్ఖట్ఠకవిమానం పన యావ రుక్ఖస్స మూలమత్తమ్పి తిట్ఠతి, తావ న నస్సతీతి వేదితబ్బం. **తత్థ తత్థ పలుజ్జిత్వా**తి తత్థ తత్థ భిజ్జిత్వా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అకుసలమూలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా

౭౧. దసమే **తదహూ**తి ఏత్థ తస్మిం అహనీతి అత్థోతి ఆహ ''**తస్మిం అహు ఉపోసథే**''తి. ఉపవసన్తి ఏత్థాతి **ఉపోసథో,** ఉపోసథదివసో. **ఉపవసన్తీ**తి చ సీలేన వా అనసనేన వా ఖీరసాయనాదివిధినా వా ఉపేతా హుత్వా వసన్తీతి అత్థో. ఉపోసథదివసే హి సాసనికా సీలేన, బాహిరకా సబ్బసో ఆహారస్స అభుఞ్జనేన ఖీరసాయనమధుసాయనాదివిధినా వా ఉపేతా హుత్వా విహరన్తి. సో పనేస ఉపోసథదివసో అట్ఠమిచాతుద్దసిపన్నరసిభేదేన తివిధో, తస్మా సేసద్వయనివారణత్థం ''**పన్నరసికఉపోసథదివసే**''తి వుత్తం. **వచస్సగ్గత్థే**తి వచసాయత్థే. **దివసద్దో** దివాసద్దో వియ దివసపరియాయో, తస్స విసేసనభావేన వుచ్చమానో దివాసద్దో సవిసేసన దీపేతీతి ఆహ ''**దివసస్స దివా , మజ్ఝన్హికే కాలేతి అత్థో**''తి. **పటిచ్ఛాపేత్వా**తి సమ్పటిచ్ఛనం కారేత్వా. **విపాకఫలేనా**తి సదిసఫలేన. **న మహప్ఫలో** హోతి మనోదుచ్చరితదుస్సీల్యేన ఉపక్కిలిట్ఠభావతో. **విపాకానిసంసేనా**తి ఉద్రయఫలేన. **విపాకోభాసేనా**తి పటిపక్ఖవిగమజనితేన సభావసఙ్ఖాతేన విపాకోభాసేన. **న మహాఓభాసో** అపరిసుద్ధభావతో. **విపాకవిప్ఫారస్సా**తి విపాకవేపుల్లస్స.

నాహం క్వచనీతిఆదివచనస్స మిచ్ఛాభినివేసవసేన పవత్తత్తా “ఇదం తస్స ముసావాదస్మిం వదామీ”తి పాళియం వుత్తం, చతుకోటికసుఞ్ఞతాదస్సనవసేన పవత్తం పన అరియదస్సనమేవాతి న తత్థ ముసావాదో. వుత్తఞ్హేతం –

“పున చపరం, భిక్ఖవే, అరియసావకో ఇతి పటిసఞ్చిక్ఖతి ‘నాహం క్వచని, కస్సచి కిఞ్చనతస్మిం, న చ మమ క్వచని, కిస్మిఞ్చి కిఞ్చనతత్థీ’”తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౭౦).

ఏత్థ హి చతుకోటికసుఞ్ఞతా కథితా. కథం? అరియో (విసుద్ధి॰ ౨.౭౬౦; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౭౦) హి **నాహం క్వచనీ**తి క్వచి అత్తానం న పస్సతి, **కస్సచి కిఞ్చనతస్మి**న్తి అత్తనో అత్తానం కస్సచి పరస్స కిఞ్చనభావే ఉపనేతబ్బం న పస్సతి, భాతిట్ఠానే భాతరం, సహాయట్ఠానే సహాయం, పరిక్ఖారట్ఠానే పరిక్ఖారం మఞ్ఞిత్వా ఉపనేతబ్బం న పస్సతీతి అత్థో. **న చ మమ క్వచనీ**తి ఏత్థ **మమ**-సద్దం తావ ఠపేత్వా క్వచని పరస్స చ అత్తానం క్వచి న పస్సతీతి అయమత్థో. ఇదాని మమ-సద్దం ఆహరిత్వా **‘‘మమ కిస్మిఞ్చి కిఞ్చనతత్థీ’’**తి సో పరస్స అత్తానం “మమ కిస్మిఞ్చి కిఞ్చనభావేన అత్థీ”తి న పస్సతి, అత్తనో భాతికట్ఠానే భాతరం, సహాయట్ఠానే సహాయం, పరిక్ఖారట్ఠానే పరిక్ఖారన్తి కిస్మిఞ్చి ఠానే పరస్స అత్తానం ఇమినా కిఞ్చనభావేన ఉపనేతబ్బం న పస్సతీతి అత్థో. ఏవమయం యస్మా నేవ కత్థచి అత్తానం పస్సతి, న తం పరస్స కిఞ్చనభావే ఉపనేతబ్బం పస్సతి. న కత్థచి పరస్స అత్తానం పస్సతి, న పరస్స అత్తానం అత్తనో కిఞ్చనభావే ఉపనేతబ్బం పస్సతి, తస్మా అయం సుఞ్ఞతా చతుకోటికాతి వేదితబ్బా.

యస్మా పన మిచ్ఛాదిట్ఠికానం యాథావదస్సనస్స అసమ్భవతో యథావుత్తచతుకోటికసుఞ్ఞతాదస్సనం న సమ్భవతి, తస్మా “నత్థి మాతా, నత్థి పితా”తిఆదివచనం (దీ॰ ని॰ ౧.౧౭౧) వియ మిచ్ఛాగాహవసేన “నాహం క్వచనీ”తిఆది వుత్తన్తి యుత్తో చేత్థ ముసావాదసమ్భవో. **కత్థచీ**తి ఠానే, కాలే వా. అథ “నిప్ఫలో”తి కస్మా వుత్తం. “న మహప్ఫలో”తి సద్దేన హి మహప్ఫలాభావోవ జోతితో, న పన సబ్బథా ఫలాభావోతి ఆహ **‘‘బ్యఞ్జనమేవ హి ఏత్థ సావసేస’’**న్తిఆది. **సేసపదేసుపీ**తి “న మహానిసంసో”తిఆదీసుపి.

అట్ఠహి కారణేహీతి –

“అథ ఖో, భన్తే, సక్కో దేవానమిన్దో దేవానం తావతింసానం భగవతో అట్ఠ యథాభుచ్చే వణ్ణే పయిరుదాహాసి – ‘తం కిం మఞ్ఞన్తి, భోన్తో దేవా తావతింసా, యావఞ్చ సో భగవా బహుజనహితాయ పటిపన్నో బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సానం, ఏవం బహుజనహితాయ పటిపన్నం బహుజనసుఖాయ లోకానుకమ్పాయ అత్థాయ హితాయ సుఖాయ దేవమనుస్సానం ఇమినాపఙ్గేన సమన్నాగతం సత్థారం నేవ అతీతంసే సమనుపస్సామి, న పనేతరహి అఞ్ఞత్ర తేన భగవతా”తి –

ఆదినా **మహాగోవిన్దసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౨.౨౯౬) విత్థారితేహి బహుజనహితాయ పటిపన్నాదీహి బుద్ధానుభావదీపకేహి అట్ఠహి కారణేహి. అథ “నవహి కారణేహీ”తి అవత్వా “అట్ఠహి కారణేహీ”తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ **‘‘ఏత్థ హి…పే.… సబ్బే లోకియలోకుత్తరా బుద్ధగుణా సఙ్గహితా’’**తి. ఇదం వుత్తం హోతి – ఇమస్మిం సుత్తే “ఇతిపి సో భగవా”తి ఇమినా వచనేన అవిసేసతో సబ్బేపి లోకియలోకుత్తరా బుద్ధగుణా దీపితా, తస్మా తేన దీపితగుణే సన్ధాయ “అట్ఠహి కారణేహీ”తి వుత్తన్తి. **అరహన్తిఆదీహి పాటియేక్కగుణావ నిద్దిట్ఠా**తి అరహన్తిఆదీహి ఏకేకేహి పదేహి ఏకేకే గుణావ నిద్దిట్ఠాతి అత్థో.

సహతన్తికన్తి పాళిధమ్మసహితం. **పురిమనయేనేవ యోజనా కాతబ్బాతి** "కిలిట్ఠస్మిఞ్హి కాయే పసాధనం పసాధేత్వా నక్ఖత్తం కీళమానా న సోభన్తీ"తిఆదినా నయేన యోజనా కాతబ్బాతి అత్థో.

సఙ్ఘస్స అనుస్సరణం నామ తస్స గుణానుస్సరణమేవాతి ఆహ "**అట్ఠన్నం అరియపుగ్గలానం గుణే అనుస్సరతీ**"తి. **ద్వే తయో వారే గాహాపితం ఉసుమన్తి** ద్వే తయో వారే ఉద్ధనం ఆరోపేత్వా సేదనవసేన గాహాపితం ఉసుమం. **పురిమనయేనేవ యోజనా కాతబ్బాతి** "కిలిట్ఠస్మిఞ్హి వత్థే పసాధనం పసాధేత్వా నక్ఖత్తం కీళమానా న సోభన్తీ"తిఆదినా నయేన యోజనా కాతబ్బా.

పహీనకాలతో పట్ఠాయ...పే.... విరతావాతి ఏతేన పహానహేతుకా ఇధాధిప్పేతా విరతీతి దస్సేతి. కమ్మక్ఖయకరఞాణేన హి పాణాతిపాతదుస్సీల్యస్స పహీనత్తా అరహన్తో అచ్చన్తమేవ తతో పటివిరతాతి వుచ్చతి సముచ్ఛేదవసేన పహానవిరతీనం అధిప్పేతత్తా. కిఞ్చాపి పహానవిరమణానం పురిమపచ్ఛిమకాలతా నత్థి, మగ్గధమ్మానం పన సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం సమ్మావాచాదీనఞ్చ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావే అపేక్ఖితే సహజాతానమ్పి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నభావేన గహణం పురిమపచ్ఛిమభావేనేవ హోతీతి, గహణప్పవత్తిఆకారవసేన పచ్చయభూతేసు సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు పహాయకధమ్మేసు పహానకిరియాయ పురిమకాలవోహారో, పచ్చయుప్పన్నాసు చ విరతీసు విరమణకిరియాయ అపరకాలవోహారో చ హోతీతి పహానం వా సముచ్ఛేదవసేన, విరతి పటిప్పస్సద్ధివసేన యోజేతబ్బా.

అథ వా పాణో అతిపాతీయతి ఏతేనాతి **పాణాతిపాతో,** పాణఘాతహేతుభూతో ధమ్మసమూహో. కో పన సో? అహిరికానోత్తప్పదోసమోహవిహింసాదయో కిలేసా. తే హి అరహన్తో అరియమగ్గేన పహాయ సముగ్ఘాతేత్వా పాణాతిపాతదుస్సీల్యతో అచ్చన్తమేవ పటివిరతాతి వుచ్చన్తి, కిలేసేసు పహీనేసు కిలేసనిమిత్తస్స కమ్మస్స అనుప్పజ్జనతో. **అదిన్నాదానం పహాయాతిఆదీసుపి** ఏసేవ నయో. **విరతావాతి** అవధారణేన తస్సా విరతియా కాలాదివసేన అపరియన్తతం దస్సేతి. యథా హి అఞ్ఞే సమాదిన్నవిరతికాపి అనవట్ఠితచిత్తతాయ లాభజీవితాదిహేతు సమాదానం భిన్దన్తి, న ఏవం అరహన్తో, అరహన్తో పన సబ్బసో పహీనపాణాతిపాతత్తా అచ్చన్తవిరతా ఏవాతి.

దణ్డనసఙ్ఖాతస్స పరవిహేఠనస్స చ పరివజ్జనభావదీపనత్థం దణ్డసత్థానం నిక్ఖేపవచనన్తి ఆహ "**పరూపఘాతత్థాయా**"తిఆది. **లజ్జీతి** ఏత్థ వుత్తలజ్జాయ ఓత్తప్పమ్పి వుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. న హి పాపజిగుచ్ఛనపాపుత్తాసరహితం, పాపభయం వా అలజ్జనం అత్థీతి. ధమ్మగరుతాయ వా అరహన్తానం ధమ్మస్స చ అత్తాధీనత్తా అత్తాధిపతిభూతా లజ్జావ వుత్తా, న పన లోకాధిపతి ఓత్తప్పం. "**దయం మేత్తచిత్తతం ఆపన్నా**"తి కస్మా వుత్తం, నను దయా-సద్దో "అదయాపన్నో"తిఆదీసు కరుణాయ పవత్తతీతి? సచ్చమేతం, అయం పన దయా-సద్దో అనురక్ఖణత్థం అన్తోనీతం కత్వా పవత్తమానో మేత్తాయ కరుణాయ చ పవత్తతీతి ఇధ మేత్తాయ పవత్తమానో వుత్తో. మిజ్జతి సినియ్హతీతి మేత్తా, మేత్తా ఏతస్స అత్థీతి మేత్తం, మేత్తం చిత్తం ఏతస్సాతి మేత్తచిత్తో, తస్స భావో **మేత్తచిత్తతా,** మేత్తాఇచ్చేవ అత్థో.

సబ్బపాణభూతహితానుకమ్పీతి ఏతేన తస్సా విరతియా పవత్తవసేన అపరియన్తతం దస్సేతి. **పాణభూతేతి** పాణజాతే. **అనుకమ్పకాతి** కరుణాయనకా, యస్మా పన మేత్తా కరుణాయ విసేసపచ్చయో హోతి, తస్మా వుత్తం "**తాయ ఏవ దయాపన్నతాయా**"తి. ఏవం యేహి ధమ్మేహి పాణాతిపాతా విరతి సమ్పజ్జతి, తేహి లజ్జామేత్తాకరుణాధమ్మేహి సమఙ్గిభావో దస్సితో.

పరపరిగ్గహితస్స ఆదానన్తి పరసన్తకస్స ఆదానం. థేనో వుచ్చతి చోరో, తస్స భావో **థేయ్యం**, కామఞ్చేత్థ "లజ్జీ దయాపన్నో"తి న వుత్తం, అధికారవసేన పన అత్థతో వుత్తమేవాతి దట్ఠబ్బం. యథా హి లజ్జాదయో పాణాతిపాతప్పహానస్స విసేసపచ్చయా, ఏవం అదిన్నాదానప్పహానస్సపీతి , తస్మా సాపి పాళి ఆనేత్వా వత్తబ్బా. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. అథ వా **సుచిభూతేనా**తి ఏతేన హిరోత్తప్పాదీహి సమన్నాగమో, అహిరికాదీనఞ్చ పహానం వుత్తమేవాతి "లజ్జీ"తిఆది న వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

అసేట్ఠచరియన్తి అసేట్ఠానం హీనానం, అసేట్ఠం వా లామకం చరియం, నిహీనవుత్తిం మేథునన్తి అత్థో. **బ్రహ్మం సేట్ఠం ఆచార**న్తి మేథునవిరతిమాహ. **ఆరాచారీ మేథునా**తి ఏతేన – "ఇధేకచ్చో న హేవ ఖో మాతుగామేన సద్ధిం ద్వయంద్వయసమాపత్తిం సమాపజ్జతి, అపిచ ఖో మాతుగామస్స ఉచ్ఛాదనపరిమద్దనన్హాపనసమ్బాహనం సాదియతి, సో తం అస్సాదేతి, తం నికామేతి, తేన చ విత్తిం ఆపజ్జతీ"తిఆదినా (అ. ని. ౭.౫౦) వుత్తా సత్తవిధమేథునసంయోగాపి పటివిరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బం.

"సచ్చతో థేతతో"తిఆదీసు (మ. ని. ౧.౧౯) వియ **థేత**-సద్దో థిరపరియాయో, థిరభావో చ సచ్చవాదితాయ ఠితకథత్తా కథావసేన వేదితబ్బోతి ఆహ "**ఠితకథాతి అత్థో**"తి. **న ఠితకథో**తి యథా హలిద్దిరాగాదయో అనవట్ఠితసభావతాయ న ఠితా, ఏవం న ఠితా కథా యస్స సో న ఠితకథోతి హలిద్దిరాగాదయో యథా కథాయ ఉపమా హోన్తి, ఏవం యోజేతబ్బం. ఏస నయో "**పాసాణలేఖా వియా**"తిఆదీసుపి. సద్ధా అయతి పవత్తతి ఏత్థాతి సద్ధాయా, సద్ధాయా **ఏవ సద్ధాయికా** యథా వేనయికా. సద్ధాయ వా అయితబ్బా **సద్ధాయికా,** సద్ధేయ్యాతి అత్థో. **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి** విసంవాదనతోతి అధిప్పాయో.

ఏకం భత్తం ఏకభత్తం, తం ఏతేసమత్థీతి **ఏకభత్తికా,** ఏకస్మిం దివసే ఏకవారమేవ భుఞ్జనకా. తయిదం రత్తిభోజనేనపి సియాతి ఆహ "**రత్తూపరతా**"తి. ఏవమ్పి సాయన్హభోజనేనపి సియుం ఏకభత్తికాతి తదాసఙ్కానివత్తనత్థం "**విరతా వికాలభోజనా**"తి వుత్తం. అరుణుగ్గమనతో పట్ఠాయ యావ మజ్ఝన్హికా అయం బుద్ధానం అరియానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో భోజనస్స కాలో నామ, తదఞ్ఞో వికాలో. అట్ఠకథాయం పన దుతియపదేన రత్తిభోజనస్స పటిక్ఖిత్తత్తా అపరణ్హో "వికాలో"తి వుత్తో.

సఙ్ఖేపతో "సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తిఆదినయప్పవత్తం (దీ. ని. ౨.౯౦; ధ. ప. ౧౮౩) భగవతో సాసనం సచ్ఛన్దరాగప్పవత్తితో నచ్చాదీనం దస్సనం న అనులోమేతీతి ఆహ "**సాసనస్స అననులోమత్తా**"తి. అత్తనా పయోజియమానం పరేహి పయోజాపీయమానఞ్చ నచ్చం నచ్చభావసామఞ్ఞతో పాళియం ఏకేనేవ నచ్చసద్దేన గహితం, తథా గీతవాదితసద్దా చాతి ఆహ "**నచ్చననచ్చాపనాదివసేనా**"తి . **ఆది**-సద్దేన గాయనగాయాపనవాదనవాదాపనాని సఙ్గణ్హాతి. దస్సనేన చేత్థ సవనమ్పి సఙ్గహితం విరూపేకసేసనయేన. ఆలోచనసభావతాయ వా పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సవనకిరియాయపి దస్సనసఙ్ఖేపసబ్భావతో **దస్సనా**ఇచ్చేవ వుత్తం. అవిసూకభూతస్స గీతస్స సవనం కదాచి వట్టతీతి ఆహ "**విసూకభూతం దస్సన**"న్తి. తథా హి వుత్తం పరమత్థజోతికాయ **ఖుద్దకపాఠట్ఠకథాయ** "ధమ్మూపసంహితం గీతం వట్టతి, గీతూపసంహితో ధమ్మో న వట్టతీ"తి.

యం కిఞ్చీతి గన్థితం వా అగన్థితం వా యం కిఞ్చి **పుప్ఫం. గన్ధజాత**న్తి గన్ధజాతియం. తస్సాపి "యం కిఞ్చీ"తి వచనతో ధూపితస్సపి అధూపితస్సపి యస్స కస్సచి విలేపనాది న వట్టతీతి దస్సేతి. **ఉచ్చా**తి ఉచ్చసద్దేన సమానత్థం ఏకం

సద్దన్తరం. సేతి ఏత్థాతి **సయనం**. ఉచ్చాసయనం మహాసయనఞ్చ సమణసారుప్పరహితం అధిప్పేతన్తి ఆహ **''పమాణాతిక్కన్తం అకప్పియత్థరణ''**న్తి, ఆసన్దాదిఆసనఞ్చేత్థ సయనేన సఙ్గహితన్తి దట్ఠబ్బం. యస్మా పన ఆధారే పటిక్ఖిత్తే తదాధారకిరియా పటిక్ఖిత్తావ హోతి, తస్మా "ఉచ్చాసయనమహాసయనా"ఇచ్చేవ వుత్తం. అత్థతో పన తదుపభోగభూతనిసజ్జానిపజ్జనేహి విరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బా. అథ వా "ఉచ్చాసయనాసనమహాసయనాసనా"తి, ఏతస్మిం అత్థే ఏకసేసనయేన అయం నిద్దేసో కతో యథా "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తి. (మ. ని. ౩.౧౨౬; సం. ని. ౨.౧) ఆసనకిరియాపుబ్బకత్తా వా సయనకిరియాయ సయనగ్గహణేనేవ ఆసనమ్పి సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం.

''కీవా''తి అయం నిపాతో. "కిత్తక"న్తి ఇమస్స అత్థం బోధేతీతి ఆహ **''కీవమహప్ఫలోతి కిత్తకం మహప్ఫలో''**తి. **సేసపదేసూతి** "కీవమహానిసంసో"తిఆదీసు. **రత్త**-సద్దో రతనపరియాయోతి ఆహ **''పహూతరత్తరతనానన్తి పహూతేన రత్తసఙ్ఖాతేన రతనేన సమన్నాగతాన''**న్తి. పాళియం పన "పహూతసత్తరతనాన"న్తిపి పాఠో దిస్సతి. **భేరితలసదిసం కత్వాతి** భేరితలం వియ సమం కత్వా. **తతో ఏకం భాగం న అగ్ఘతీతి** యథావుత్తం చక్కవత్తిరజ్జం తతో సోళసభాగతో ఏకం భాగం న అగ్ఘతి. **తతో బహుతరం హోతీతి** చక్కవత్తిరజ్జసిరితో బహుతరం హోతి.

చాతుమహారాజికానన్తిఆదీసు చాతుమహారాజికా నామ సినేరుపబ్బతస్స వేమజ్ఝే హోన్తి, తేసు బహూ పబ్బతట్ఠాపి ఆకాసట్ఠాపి, తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా, ఖిడ్డాపదోసికా, మనోపదోసికా, సీతవలాహకా, ఉణ్హవలాహకా, చన్దిమా, దేవపుత్తో, సూరియో, దేవపుత్తోతి ఏతే సబ్బే చాతుమహారాజికదేవలోకట్ఠకా ఏవ. తేత్తింస జనా తత్థ ఉప్పన్నాతి **తావతింసా**. అపిచ **తావతింసాతి** తేసం దేవానం నామమేవాతి వుత్తం. తేపి అత్థి పబ్బతట్ఠకా, అత్థి ఆకాసట్ఠకా, తేసం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం పత్తా, తథా యామాదీనం. ఏకదేవలోకేపి హి దేవానం పరమ్పరా చక్కవాళపబ్బతం అప్పత్తా నామ నత్థి. తత్థ దిబ్బసుఖం యాతా పయాతా సమ్పత్తాతి **యామా**. తుట్ఠా పహట్ఠాతి **తుసితా**. పకతిపటియత్తారమ్మణతో అతిరేకేన రమితుకామకాలే యథారుచితే భోగే నిమ్మినిత్వా నిమ్మినిత్వా రమన్తీతి **నిమ్మానరతి**. చిత్తాచారం ఞత్వా పరేహి నిమ్మితేసు భోగేసు వసం వత్తేన్తీతి **పరనిమ్మితవసవత్తీ**.

తత్థ చాతుమహారాజికానం దేవానం మనుస్సగణనాయ నవుతివస్ససతసహస్సాని ఆయుప్పమాణం. తావతింసానం దేవానం తిస్సో చ వస్సకోటియో సట్ఠి చ వస్ససతసహస్సాని. యామానం దేవానం చుద్దస చ వస్సకోటియో చత్తారి చ వస్ససతసహస్సాని. తుసితానం దేవానం సత్తపఞ్ఞాస చ వస్సకోటియో సట్ఠి చ వస్ససతసహస్సాని. నిమ్మానరతీనం దేవానం ద్వే చ వస్సకోటిసతాని తిస్సో చ వస్సకోటియో చత్తారి చ వస్ససతసహస్సాని. పరనిమ్మితవసవత్తీనం దేవానం నవ చ వస్సకోటిసతాని ఏకవీస కోటియో చ సట్ఠి చ వస్ససతసహస్సాని.

ముట్ఠిహత్థపాదకేతి పాదతలతో యావ అటనియా హేట్ఠిమన్తో, తావ ముట్ఠిరతనప్పమాణపాదకే. తఞ్చ ఖో మజ్ఝిమస్స పురిసస్స హత్థేన, యస్సిదాని వడ్ఢకీహత్థోతి సమఞ్ఞా. సీలసమాదానతో పట్ఠాయ అఞ్ఞం కిఞ్చి అకత్వా ధమ్మస్సవనేన వా కమ్మట్ఠానమనసికారేన వా వీతినామేతబ్బన్తి ఆహ **''తం పన ఉపవసన్తేన...పే.... విచారేతబ్బ''**న్తి.

వాచం భిన్దిత్వా ఉపోసథఙ్గాని సమాదాతబ్బానీతి "ఇమఞ్చ రత్తిం ఇమఞ్చ దివస"న్తి కాలపరిచ్ఛేదం కత్వా "ఉపోసథఙ్గవసేన అట్ఠ సిక్ఖాపదాని సమాదియామీ"తి ఏకతో కత్వా పున పచ్చేకం "పాణాతిపాతా వేరమణిసిక్ఖాపదం సమాదియామి...పే.... ఉచ్చాసయనమహాసయనా వేరమణిసిక్ఖాపదం సమాదియామీ"తి ఏవం వచీభేదం కత్వా యథాపాళి

సమాదాతబ్బాని. పాళిం అజానన్తేన పన అత్తనో భాసాయ పచ్చేకం వా “బుద్ధపఞ్ఞత్తం ఉపోసథం అధిట్ఠామీ”తి ఏకతో అధిట్ఠానవసేన వా సమాదాతబ్బాని, అఞ్ఞం అలభన్తేన అధిట్ఠాతబ్బాని. ఉపాసకసీలఞ్హి అత్తనా సమాదియన్తేనపి సమాదిన్నం పరసన్తికే సమాదియన్తేనపి, ఏకజ్ఝం సమాదిన్నమ్పి సమాదిన్నమేవ హోతి పచ్చేకం సమాదిన్నమ్పి. తం పన ఏకజ్ఝం సమాదియతో ఏకాయేవ విరతి ఏకా చేతనా హోతి. సా పన సబ్బవిరతిచేతనానం కిచ్చకారీతి తేనపి సబ్బసిక్ఖాపదాని సమాదిన్నానేవ. పచ్చేకం సమాదియతో పన నానావిరతిచేతనాయో యథాసకం కిచ్చవసేన ఉప్పజ్జన్తి , సబ్బసమాదానే పన వచీభేదో కాతబ్బోయేవ. **పరూపరోధపటిసంయుత్తా** పరవిహింసాసంయుత్తా.

నను చ “మణి”న్తి వుత్తే వేళురియమ్పి సఙ్గహితమేవ, కిమత్థం పన వేళురియన్తి ఆహ ‘‘**వేళురియన్తి…పే… దస్సేతీ**’’తి. “మణి”న్తి వత్వావ “వేళురియ”న్తి ఇమినా జాతిమణిభావం దస్సేతీతి యోజేతబ్బం. **ఏకవస్సికవేళువణ్ణ**న్తి జాతితో ఏకవస్సాతిక్కన్తవేళువణ్ణం. **లద్ధక**న్తి సున్దరం. **చన్దప్పభా తారగణావ సబ్బే**తి యథా చన్దప్పభాయ కలం సబ్బే తారాగణా నానుభవన్తీతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ ‘‘**చన్దప్పభాతి సామిఅత్థే పచ్చత్త**’’న్తి.

ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. ఆనన్దవగ్గో

౧. ఛన్నసుత్తవణ్ణనా

౭౨. తతియస్స పఠమే **ఛన్నపరిబ్బాజకో**తి న నగ్గపరిబ్బాజకో. **బాహిరకసమయం లుఞ్చిత్వా హరన్తో**తి బాహిరకానం సమయం నిసేధేత్వా ఆపన్నో.

పఞ్ఞాచక్ఖుస్స వినన్ధనతో అన్ధం కరోతీతి **అన్ధకరణో**తి ఆహ ''**యస్స రాగో ఉప్పజ్జతీ**''తిఆది. **అచక్ఖుకరణో**తి అసమత్థసమాసోయం "అసూరియపస్సాని ముఖానీ"తిఆదీసు వియాతి ఆహ ''**పఞ్ఞాచక్ఖుం న కరోతీతి అచక్ఖుకరణో**''తి. **పఞ్ఞానిరోధికో**తి అనుప్పన్నాయ లోకియలోకుత్తరాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేతి, లోకియపఞ్ఞం పన అట్ఠసమాపత్తిపఞ్చాభిఞ్ఞావసేన ఉప్పన్నమ్పి సముచ్ఛిన్దిత్వా ఖిపతీతి పఞ్ఞానిరోధికోతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. అనుప్పన్నానుప్పాదఉప్పన్నపరిహానినిమిత్తతాయ హి పఞ్ఞం నిరోధేతీతి పఞ్ఞానిరోధికో. విహనతి విబాధతీతి **విఘాతో,** దుక్ఖన్తి ఆహ ''**దుక్ఖసఙ్ఖాతస్స విఘాతస్సా**''తి. **కిలేసనిబ్బానన్తి** ఇమినా అసఙ్ఖతనిబ్బానమేవ వదతి. అసఙ్ఖతఞ్హి నిబ్బానం నామ, తం పచ్చక్ఖం కాతుం న దేతీతి **అనిబ్బానసంవత్తనికో. లోకుత్తరమిస్సకో కథితో** పుబ్బభాగియస్సపి అరియమగ్గస్స కథితత్తా.

ఛన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఆజీవకసుత్తవణ్ణనా

౭౩. దుతియే **న అఞ్ఞాతుకామో**తి న ఆజానితుకామోయేవాతి అత్థో. తేనాహ ''**పరిగ్గణ్హనత్థం పన ఆగతో**''తి, పఞ్ఞాయ పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఉపపరిక్ఖిత్వా గణ్హనత్థన్తి అత్థో. **కారణాపదేసో**తి కారణనిద్దేసో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

ఆజీవకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మహానామసక్కసుత్తవణ్ణనా

౭౪. తతియే గిలానస్స భావో **గేలఞ్ఞ**న్తి ఆహ ''**గిలానభావతో**''తి. **దీపేతీ**తి దేసనాక్కమేనేవ పఞ్ఞాపేతి. పఠమఞ్హి సేఖసీలసమాధిపఞ్ఞాయో వత్వా పచ్ఛా అసేఖసీలాదీని వదన్తో ఇమమత్థం దీపేతి.

మహానామసక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నిగణ్ఠసుత్తవణ్ణనా

౭౫. చతుత్థే **హంసవట్టకచ్ఛన్నేనా**తి హంసవట్టకపరిచ్ఛన్నేన, హంసమణ్డలాకారేనాతి అత్థో. నత్థి ఏతస్స పరిసేసన్తి **అపరిసేసం.** తేనాహ ''**అప్పమత్తకమ్పి అసేసేత్వా**''తి. అపరిసేసధమ్మజాననతో వా అపరిసేససఙ్ఖాతం ఞాణదస్సనం పటిజానాతీతి ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **సతత**న్తి నిచ్చం. **సమిత**న్తి తస్సేవ వేవచనన్తి ఆహ ''**సతతం సమితన్తి సబ్బకాలం**

నిరన్తర''న్తి. అథ వా నిచ్చట్ఠేన **సతత**-సద్దేన అభిణ్హప్పవత్తి జోతితా సియాతి ''**సమిత**''న్తి వుత్తం. తేన నిరన్తరప్పవత్తిం దస్సేతీతి ఆహ ''**సబ్బకాలం నిరన్తర**''న్తి.

విసుద్ధిసమ్పాపనత్థాయాతి రాగాదీహి మలేహి అభిజ్ఝావిసమలోభాదీహి చ ఉపక్కిలిట్ఠచిత్తానం సత్తానం విసుద్ధిపాపనత్థాయ. **సమతిక్కమనత్థాయాతి** సోకస్స చ పరిదేవస్స చ పహానత్థాయ. **అత్థం గమనత్థాయాతి** కాయికదుక్ఖస్స చ చేతసికదోమనస్సస్స చాతి ఇమేసం ద్విన్నం అత్థఙ్గమనాయ, నిరోధాయాతి అత్థో. ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం. తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝతి ఏతేనాతి **ఞాయో,** అరియమగ్గోతి ఆహ ''**మగ్గస్స అధిగమనత్థాయా**''తి. **అపచ్చయనిబ్బానస్స సచ్ఛికరణత్థాయాతి** పచ్చయరహితత్తా అపచ్చయస్స అసఙ్ఖతస్స తణ్హావానవిరహితత్తా నిబ్బానన్తి లద్ధనామస్స అమతస్స సచ్ఛికిరియాయ, అత్తపచ్చక్ఖతాయాతి వుత్తం హోతి. **ఫుసిత్వా ఫుసిత్వాతి** పత్వా పత్వా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నిగణ్ఠసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. నివేసకసుత్తవణ్ణనా

౭౬. పఞ్చమే కిచ్చకరణీయేసు సహభావట్ఠేన అమా హోన్తీతి **అమచ్చా**. "అయం అజ్ఝత్తికో"తి ఏవం జానన్తి, ఞాయన్తీతి వాతి **ఞాతీ. సస్సుససురపక్ఖికాతి** సస్సుససురా చ తప్పక్ఖికో చ సస్సుససురపక్ఖికా. లోహితేన సమ్బద్ధాతి **సాలోహితా**. పితుపక్ఖికా వా **ఞాతీ,** మాతుపక్ఖికా **సాలోహితా**. మాతుపితుపక్ఖికా వా **ఞాతీ,** సస్సుససురపక్ఖికా **సాలోహితా**. అవేచ్చ రతనస్స గుణే యాథావతో ఞత్వా పసాదో **అవేచ్చప్పసాదో**. సో పన యస్మా మగ్గేనాగతత్తా కేనచి అకమ్పనీయో చ అప్పధంసియో చ హోతి, తస్మా ఏవం వుత్తం ''**అచలప్పసాదో**''తి. **భావఞ్ఞథత్త**న్తి సభావస్స అఞ్ఞథత్తం.

వీసతియా కోట్ఠాసేసూతి కేసాదిమత్థలుఙ్గపరియన్తేసు. **ద్వాదససు కోట్ఠాసేసూతి** పిత్తాదిముత్తపరియన్తేసు. **చతూసు కోట్ఠాసేసూతి** "యేన చ సన్తప్పతి, యేన చ జీరీయతి, యేన చ పరిడయ్హతి, యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౩౦౪) ఏవం వుత్తేసు చతూసు కోట్ఠాసేసు. **ఛసు కోట్ఠాసేసూతి** "ఉద్ధఙ్గమా వాతా, అధోగమా వాతా, కుచ్ఛిసయా వాతా, కోట్ఠాసయా వాతా, అఙ్గమఙ్గానుసారినో వాతా, అస్సాసో పస్సాసో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౦౨) ఏవం వుత్తేసు ఛసు కోట్ఠాసేసు. **విత్థమ్భనం** సేసభూతత్తయసన్ధమ్భితతాపాదనం, "ఉపకీళన"న్తి ఏకే. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

నివేసకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. పఠమభవసుత్తాదివణ్ణనా

౭౭-౭౮. ఛట్ఠే **అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణ**న్తి కమ్మసహజాతం విఞ్ఞాణం. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. సత్తమే నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమభవసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సీలబ్బతసుత్తవణ్ణనా

౭౯. అట్ఠమే **దుక్కరకారికానుయోగో**తి దుక్కరకిరియాయ అనుయోగో. **ఉపట్ఠానేన సార**న్తి ఉపట్ఠానాకారేన సారం. **''ఇదం వర''**న్తిఆదినా ఉపట్ఠానాకారం విభావేతి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం సత్థారా పుచ్ఛితే పఞ్హే.

సీలబ్బతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. గన్ధజాతసుత్తవణ్ణనా

౮౦. నవమే మూలే, మూలస్స వా గన్ధో **మూలగన్ధో**తి ఆహ **''మూలవత్థుకో గన్ధో''**తి. మూలం వత్థు ఏతస్సాతి **మూలవత్థుకో**. ఇదాని మూలం గన్ధయోగతో గన్ధోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''గన్ధసమ్పన్నం వా మూలమేవ మూలగన్ధో''**తి ఆహ. పచ్ఛిమోయేవేత్థ అత్థవికప్పో యుత్తతరోతి దస్సేతుం **''తస్స హి గన్ధో''**తిఆదిమాహ. **వస్సికపుప్ఫాదీన**న్తి సుమనపుప్ఫాదీనం.

గన్ధజాతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. చూళనికాసుత్తవణ్ణనా

౮౧. దసమే **అరుణవతిసుత్తన్తఅట్ఠుప్పత్తియ**న్తి "భూతపుబ్బం, భిక్ఖవే, రాజా అహోసి అరుణవా నామ. రఞ్ఞో ఖో పన, భిక్ఖవే, అరుణవతో అరుణవతీ నామ రాజధానీ అహోసి. అరుణవతిం ఖో పన, భిక్ఖవే, రాజధానిం సిఖీ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో ఉపనిస్సాయ విహాసి. సిఖిస్స ఖో పన, భిక్ఖవే, భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స అభిభూసమ్భవం నామ సావకయుగం అహోసి అగ్గం భద్దయుగం. అథ ఖో, భిక్ఖవే, సిఖీ భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అభిభుం భిక్ఖుం ఆమన్తేసీ"తిఆదినా **బ్రహ్మసంయుత్తే** (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౫) ఆగతస్స అరుణవతిసుత్తన్తస్స అట్ఠుప్పత్తియం. **అతిప్పగో**తి అతివియ పగో, అతివియ పాతోతి అత్థో, న తావ కులేసు భత్తం నిట్ఠాతీతి వుత్తం హోతి.

ఉజ్ఝాయన్తీతి అవజ్ఝాయన్తి, హేట్ఠా కత్వా చిన్తేన్తి, లామకతో చిన్తేన్తి. **అనేకవిహితం ఇద్ధివికుబ్బనం కత్వా**తి "పకతివణ్ణం విజహిత్వా నాగవణ్ణం వా దస్సేతి, సుపణ్ణవణ్ణం వా దస్సేతీ"తిఆదినా (పటి॰ మ॰ ౩.౧౩) నయేన ఆగతం అనేకప్పకారం ఇద్ధివికుబ్బనం కత్వా. **సహస్సిలోకధాతు**న్తి చక్కవాళసహస్సం. **గాథాద్వయం అభాసీ**తి థేరో కిర "కథం దేసితా ఖో ధమ్మదేసనా సబ్బేసం పియా మనాపా"తి చిన్తేత్వా "సబ్బేపి పాసణ్డా సబ్బే దేవమనుస్సా అత్తనో అత్తనో సమయే పురిసకారం వణ్ణయన్తి, వీరియస్స అవణ్ణవాదీ నామ నత్థి, వీరియప్పటిసంయుత్తం కత్వా దేసేస్సామి. ఏవమస్స ధమ్మదేసనా సబ్బేసం పియా భవిస్సతి మనాపా"తి ఇత్వా తీసు పిటకేసు విచినిత్వా "ఆరమ్భథ నిక్కమథా"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౬) ఇదం గాథాద్వయం అభాసి.

కిం ఆలోకో అయన్తి కస్స ను ఖో అయం ఆలోకోతి. **విచినన్తాన**న్తి చిన్తేన్తానం. **సబ్బే**తి లోకధాతుయం సబ్బే దేవా చ మనుస్సా చ. **ఓసటాయ పరిసాయా**తి ధమ్మస్సవనత్థం సమోసటాయ పరిమితపరిచ్ఛిన్నాయ పరిసాయ. **అత్థోపి నేసం పాకటో అహోసీ**తి న కేవలం తే సద్దమేవ అస్సోసుం, అథ ఖో అత్థోపి తేసం పకతిసవనూపచారే వియ పాకటో అహోసి. తేన సహస్సం లోకధాతుం విఞ్ఞాపేతీతి అధిప్పాయో.

పరిహరన్తీతి సినేరుం దక్ఖిణతో కత్వా పరివత్తేన్తి. **విరోచమానా**తి అత్తనో జుతియా దిబ్బమానా, సోభమానా వా. **తావ సహస్సధా లోకో**తి యత్తకో చన్దిమసూరియేహి ఓభాసియమానో లోకధాతుసఙ్ఖాతో ఏకేకో లోకో, తత్తకేన పమాణేన సహస్సధా లోకో, ఇమినా చక్కవాళేన సద్ధిం చక్కవాళసహస్సన్తి అత్థో. **కస్మా పనేసా ఆనీతా**తి ఏసా చూళనికా లోకధాతు కస్మా భగవతా ఆనీతా, దేసితాతి అత్థో. **మజ్ఝిమికాయ లోకధాతుయా పరిచ్ఛేదదస్సనత్థ**న్తి ద్విసహస్సిలోకధాతుయా పరిమాణదస్సనత్థం.

సహస్సిలోకధాతుయా సహస్సీ ద్విసహస్సిలోకధాతు, సా చక్కవాళగణనాయ దససతసహస్సచక్కవాళపరిమాణా. తేనాహ ''**సహస్సచక్కవాళాని సహస్సభాగేన గణేత్వా**''తిఆది. కమ్పనదేవతూపసఙ్కమనాదినా జాతచక్కవాళేన సహ యోగక్ఖేమం ఠానం **జాతిక్ఖేత్తం**. తత్తకాయ ఏవ జాతిక్ఖేత్తభావో ధమ్మతావసేనేవ వేదితబ్బో, "పరిగ్గహవసేనా"తి కేచి. సబ్బేసమ్పి బుద్ధానం ఏవం జాతిక్ఖేత్తం తన్నివాసీనంయేవ చ దేవతానం ధమ్మాభిసమయోతి వదన్తి. **పటిసన్ధిగ్గహణాదీనం** సత్తన్నంయేవ గహణం నిదస్సనమత్తం మహాభినీహారాదికాలేపి తస్స పకమ్పనస్స లబ్భనతో.

సహస్సం సహస్సధా కత్వా గణితం మజ్ఝిమికన్తిఆదినా మజ్ఝిమికాయ లోకధాతుయా సహస్సం తిసహస్సిలోకధాతు, సాయేవ చ మహాసహస్సిలోకధాతూతి దస్సేతి. సరసేనేవ ఆణాపవత్తనం **ఆణాక్ఖేత్తం,** యం ఏకజ్ఝం సంవట్టతి వివట్టతి చ. **ఆణా ఫరతీ**తి తన్నివాసిదేవతానం సిరసా సమ్పటిచ్ఛనేన వత్తతి, తఞ్చ ఖో కేవలం బుద్ధానుభావేనేవ, అధిప్పాయవసేన చ పన "యావతా పన ఆకఙ్ఖేయ్యా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౧) వచనతో బుద్ధానం అవిసయో నామ నత్థి, విసయక్ఖేత్తస్స పమాణపరిచ్ఛేదో నామ నత్థి. **విసమోతి** సూరియుగ్గమనాదీనం విసమభావతో విసమో. తేనేవాహ ''**ఏకస్మిం ఠానే సూరియో ఉగ్గతో హోతీ**''తిఆది. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

చూళనికాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆనన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౯) ౪. సమణవగ్గో

౧-౫. సమణసుత్తాదివణ్ణనా

౮౨-౮౬. చతుత్థస్స పఠమే సమ్మా ఆదానం గహణం **సమాదాన**న్తి ఆహ ''**సమాదానం వుచ్చతి గహణ**''న్తి. అధికం విసిట్ఠం సీలన్తి **అధిసీలం**. లోకియసీలస్స అధిసీలభావో పరియాయేనాతి నిప్పరియాయమేవ తం దస్సేతుం ''**అపిచ సబ్బమ్పి లోకియసీల**''న్తిఆది వుత్తం. **సిక్ఖితబ్బతో**తి ఆసేవితబ్బతో. పఞ్చపి దసపి వా సీలాని సీలం నామ, పాతిమోక్ఖసంవరో అధిసీలం నామ అనవసేసకాయికచేతసికసంవరభావతో మగ్గసీలస్స పదట్ఠానభావతో చ. అట్ఠ సమాపత్తియో చిత్తం, విపస్సనాపాదకజ్ఝానం అధిచిత్తం మగ్గసమాధిస్స అధిట్ఠానభావతో. కమ్మస్సకతఞాణం పఞ్ఞా, విపస్సనా అధిపఞ్ఞా మగ్గపఞ్ఞాయ అధిట్ఠానభావతో. అపిచ నిబ్బానం పత్థయన్తేన సమాదిన్నం పఞ్చసీలం దససీలమ్పి అధిసీలమేవ నిబ్బానాధిగమస్స పచ్చయభావతో. నిబ్బానం పత్థయన్తేన సమాపన్నా అట్ఠ సమాపత్తియోపి అధిచిత్తమేవ.

> ''కల్యాణకారీ కల్యాణం, పాపకారీ చ పాపకం;
> అనుభోతి ద్వయమేతం, అనుబన్ధఞ్హి కారణ''న్తి. –

ఏవం అతీతే అనాగతే చ వట్టమూలకదుక్ఖసల్లక్ఖణవసేన సంవేగవత్థుతాయ విముత్తిఆకఙ్ఖాయ పచ్చయభూతా కమ్మస్సకతపఞ్ఞాపి అధిపఞ్ఞాతి వదన్తి. దుతియతతియచతుత్థపఞ్చమాని ఉత్తానత్థానేవ.

సమణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పఠమసిక్ఖాసుత్తవణ్ణనా

౮౭. ఛట్ఠే **సమత్తకారీ**తి అనూనేన పరిపూరేన ఆకారేన సమన్నాగతో. సిక్ఖాపదానం ఖుద్దానుఖుద్దకత్తం అపేక్ఖాసిద్ధన్తి ఆహ ''**తత్రాపి సబ్బాదిసేసం ఖుద్దక**''న్తిఆది. **అఙ్గుత్తరమహానికాయవళఞ్జనకఆచరియా**తి అఙ్గుత్తరనికాయం పరిహరన్తా ఆచరియా, అఙ్గుత్తరభాణకాతి వుత్తం హోతి. **లోకవజ్జం నాపజ్జతి** లోకవజ్జసిక్ఖాపదానం వీతిక్కమసాధకస్స కిలేసగహనస్స సబ్బసో పహీనత్తా. **పణ్ణత్తివజ్జమేవ ఆపజ్జతి** పణ్ణత్తివీతిక్కమం వా అజానతోపి ఆపత్తిసమ్భవతో. **చిత్తేన ఆపజ్జన్తో రూపియప్పటిగ్గహణం ఆపజ్జతీ**తి ఉపనిక్ఖిత్తసాదియేన ఆపజ్జతి.

బ్రహ్మచరియస్స ఆదిభూతాని ఆదిబ్రహ్మచరియాని, తాని ఏవ **ఆదిబ్రహ్మచరియకాని** యథా ''వినయో ఏవ వేనయికో''తి ఆహ ''**మగ్గబ్రహ్మచరియస్సా**''తిఆది. **చత్తారి మహాసీలసిక్ఖాపదానీ**తి చత్తారి పారాజికాని సన్ధాయ వదతి. పటిపక్ఖధమ్మానం అనవసేసతో సవనతో పగ్ఘరణతో సోతో, అరియమగ్గోతి ఆహ ''**సోతసఙ్ఖాతేన మగ్గేనా**''తి. వినిపాతేతీతి విరూపం సదుక్ఖం సఉపాయాసం నిపాతేతీతి వినిపాతో, అపాయదుక్ఖే ఖిపనకో. **ధమ్మో**తి సభావో. నాస్స వినిపాతో ధమ్మోతి **అవినిపాతధమ్మో**, న అత్తానం అపాయేసు వినిపాతనసభావోతి వుత్తం హోతి. కస్మా? యే ధమ్మా అపాయగమనీయా, తేసం పహీనత్తా. తేనాహ ''**అవినిపాతధమ్మోతి చతూసు అపాయేసు అపతనసభావో**''తి. తత్థ **అపతనసభావో**తి అనుప్పజ్జనసభావో. **సోతాపత్తిమగ్గనియామేన నియతో**తి ఉపరిమగ్గాధిగమస్స అవస్సంభావీభావతో నియతో. తేనేవాహ ''**సమ్బోధిపరాయణో**''తి. హేట్ఠిమన్తతో సత్తమభవతో ఉపరి అనుప్పజ్జనధమ్మతాయ వా **నియతో**. సమ్బుజ్ఝతీతి సమ్బోధి,

అరియమగ్గో. సో పన పఠమమగ్గస్స అధిగతత్తా అవసిట్ఠో చ అధిగన్తబ్బభావేన ఇచ్ఛితబ్బోతి ఉపరిమగ్గత్తయసఙ్ఖాతా సమ్బోధి పరం అయనం పరా గతి అస్సాతి **సమ్బోధిపరాయణో**. తేనాహ ''**ఉపరిమగ్గత్తయసమ్బోధిపరాయణో**''తి.

తనుభావాతి పరియుట్ఠానమన్దతాయ చ కదాచి కరహచి ఉప్పత్తియా చ తనుభావేన. తనుత్తఞ్హి ద్వీహి కారణేహి వేదితబ్బం అధిచ్చుప్పత్తియా చ పరియుట్ఠానమన్దతాయ చ. సకదాగామిస్స హి వట్టానుసారిమహాజనస్స వియ కిలేసా అభిణ్హం న ఉప్పజ్జన్తి, కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి విరళాకారా హుత్వా విరళవాపితే ఖేత్తే అఙ్కురా వియ. ఉప్పజ్జమానాపి చ వట్టానుసారిమహాజనస్సేవ మద్దన్తా ఫరన్తా ఛాదేన్తా అన్ధకారం కరోన్తా న ఉప్పజ్జన్తి, మన్దమన్దా ఉప్పజ్జన్తి తనుకాకారా హుత్వా అబ్భపటలమివ మక్ఖికాపత్తమివ చ. తత్థ కేచి థేరా భణన్తి ''సకదాగామిస్స కిలేసా కిఞ్చాపి చిరేన ఉప్పజ్జన్తి, బహలావ ఉప్పజ్జన్తి. తథా హిస్స పుత్తా చ ధీతరో చ దిస్సన్తీ''తి. ఏతం పన అప్పమాణం. పుత్తధీతరో హి అఙ్గపచ్చఙ్గపరామసనమత్తేనపి హోన్తీతి. ద్వీహియేవ కారణేహిస్స కిలేసానం తనుత్తం వేదితబ్బం అధిచ్చుప్పత్తియా చ పరియుట్ఠానమన్దతాయ చాతి.

హేట్ఠాభాగియానన్తి ఏత్థ **హేట్ఠా**తి మహగ్గతభూమితో హేట్ఠా, కామభూమియన్తి అత్థో. తేసం పచ్చయభావేన హేట్ఠాభాగస్స హితాతి హేట్ఠాభాగియా, తేసం హేట్ఠాభాగియానం, హేట్ఠాభాగస్స కామభవస్స పచ్చయభావేన గహితానన్తి అత్థో. సంయోజేన్తి బన్ధన్తి ఖన్ధగతిభవాదీహి ఖన్ధగతిభవాదయో, కమ్మం వా ఫలేనాతి **సంయోజనానీ**తి ఆహ ''**సంయోజనానన్తి బన్ధనాన**''న్తి. అసముచ్ఛిన్నరాగాదికస్స హి ఏతరహి ఖన్ధాదీనం ఆయతిం ఖన్ధాదీహి సమ్బన్ధో, సముచ్ఛిన్నరాగాదికస్స పన తం నత్థి, కతానమ్పి కమ్మానం అసమత్థభావాపత్తితో రాగాదీనం అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ సంయోజనట్ఠో సిద్ధో. **పరిక్ఖయేనా**తి సముచ్ఛేదేన.

ఓపపాతికోతి ఉపపాతికయోనికో ఉపపతనే సాధుకారీ. సేసయోనిపటిక్ఖేపవచనమేతం. తేన గబ్భవాసదుక్ఖాభావమాహ. **తత్థ పరినిబ్బాయీ**తి ఇమినా సేసదుక్ఖాభావం. తత్థ పరినిబ్బాయితా చస్స కామలోకే ఖన్ధబీజస్స అపునాగమనవసేనేవాతి దస్సేతుం ''**అనావత్తిధమ్మో**''తి వుత్తం. **ఉపరియేవా**తి బ్రహ్మలోకేయేవ. **అనావత్తిధమ్మో**తి తతో బ్రహ్మలోకా పునప్పునం పటిసన్ధివసేన న ఆవత్తనధమ్మో. తేనాహ ''**యోనిగతివసేన అనాగమనధమ్మో**''తి.

పదేసం పదేసకారీ ఆరాధేతీతి సీలక్ఖన్ధాదీనం పారిపూరియా ఏకదేసభూతం హేట్ఠిమమగ్గత్తయం పదేసో, తం కరోన్తో పదేసం ఏకదేసభూతం హేట్ఠిమం ఫలత్తయమేవ ఆరాధేతి, నిప్ఫాదేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**పదేసకారీ పుగ్గలో నామ సోతాపన్నో**''తిఆది. **పరిపూరం పరిపూరకారీ**తి సీలక్ఖన్ధాదీహి సద్ధిన్ద్రియాదీహి చ పరితో పూరణేన పరిపూరసఙ్ఖాతం అరహత్తమగ్గం కరోన్తో నిబ్బత్తేన్తో పరిపూరం అరహత్తఫలం ఆరాధేతి, నిప్ఫాదేతీతి అత్థో. తేనాహ ''**పరిపూరకారీ నామ అరహా**''తిఆది.

పఠమసిక్ఖాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. దుతియసిక్ఖాసుత్తాదివణ్ణనా

౮౮-౯౧. సత్తమే **కులా కులం గమనకో**తి కులతో కులం గచ్ఛన్తో. **ద్వే వా తయో వా భవే**తి దేవమనుస్సవసేన ద్వే వా తయో వా భవే. మిస్సకభవవసేన హేతం వుత్తం. దేసనామత్తమేవ చేతం ''**ద్వే వా తీణి వా**''తి. యావ ఛట్ఠభవా సంసరన్తోపి

కోలంకోలోవ హోతి. తేనేవాహ ‘‘**అయఞ్హి ద్వే వా భవే...పే.... ఏవమేత్థ వికప్పో దట్ఠబ్బో**’’తి. ఉళారకులవచనో వా ఏత్థ కులసద్దో, కులతో కులం గచ్ఛతీతి **కోలంకోలో**. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియతో పట్ఠాయ హి నీచకులే ఉప్పత్తి నామ నత్థి, మహాభోగకులేసు ఏవ నిబ్బత్తతీతి అత్థో. కేవలో హి కులసద్దో మహాకులమేవ వదతి “కులపుత్తో”తిఆదీసు వియ. **ఏకబీజీతి** ఏత్థ ఖన్ధబీజం నామ కథితం, **ఖన్ధబీజన్తి** చ పటిసన్ధివిఞ్ఞాణం వుచ్చతి. యస్స హి సోతాపన్నస్స ఏకం ఖన్ధబీజం అత్థి, ఏకం భవగ్గహణం, సో ఏకబీజీ నామ. తేనాహ ‘‘**ఏకస్సేవ భవస్స బీజం ఏతస్స అత్థీతి ఏకబీజీ**’’తి. ‘‘**మానుసకం భవ**’’న్తి ఇదం పనేత్థ దేసనామత్తమేవ, “దేవభవం నిబ్బత్తేతీ”తిపి పన వత్తుం వట్టతియేవ.

ఉద్ధంవాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతం వాతి **ఉద్ధంసోతో,** ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి **ఉద్ధంసోతో**. పటిసన్ధివసేన అకనిట్ఠభవం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ. యత్థ కత్థచీ**తి అవిహాదీసు యత్థ కత్థచి. **సప్పయోగేనాతి** విపస్సనాఞాణాభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతేన పయోగేన సహ, మహతా విపస్సనాపయోగేనాతి అత్థో. **ఉపహచ్చాతి** ఏతస్స ఉపగన్త్వాతి అత్థో. తేన వేమజ్ఝాతిక్కమో కాలకిరియాపగమనఞ్చ సఙ్గహితం హోతి, తస్మా ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా పరినిబ్బాయన్తో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**యో పన కప్పసహస్సాయుకేసు అవిహేసూ**’’తిఆది. **సో తివిధో హోతీ**తి ఞాణస్స తిక్ఖమజ్ఝముదుభావేన తివిధో హోతి. తేనాహ ‘‘**కప్పసహస్సాయుకేసూ**’’తిఆది.

సద్ధాధురేన అభినివిసిత్వాతి “సచే సద్ధాయ సక్కా నిబ్బత్తేతుం, నిబ్బత్తేస్సామి లోకుత్తరమగ్గ”న్తి ఏవం సద్ధాధురవసేన అభినివిసిత్వా విపస్సనం పట్ఠపేత్వా. **పఞ్ఞాధురేన అభినివిట్ఠోతి** “సచే పఞ్ఞాయ సక్కా, నిబ్బత్తేస్సామి లోకుత్తరమగ్గ”న్తి ఏవం పఞ్ఞాధురం కత్వా అభినివిట్ఠో. యథావుత్తమేవ అట్ఠవిధత్తం కోలంకోలసత్తక్ఖత్తుపరమేసు అతిదిసన్తో ‘‘**తథా కోలంకోలా సత్తక్ఖత్తుపరమా చా**’’తి ఆహ. వుత్తనయేనేవ అట్ఠ కోలంకోలా, అట్ఠ సత్తక్ఖత్తుపరమాతి వుత్తం హోతి.

తత్థ సత్తక్ఖత్తుం పరమా భవూపపత్తి అత్తభావగ్గహణం అస్స, తతో పరం అట్ఠమం భవం నాదియతీతి **సత్తక్ఖత్తుపరమో**. భగవతా గహితనామవసేనేవ చేతాని అరియాయ జాతియా జాతానం తేసం నామాని జాతాని కుమారానం మాతాపితూహి గహితనామాని వియ. ఏత్తకఞ్హి ఠానం గతో ఏకబీజీ నామ హోతి, ఏత్తకం కోలంకోలో, ఏత్తకం సత్తక్ఖత్తుపరమోతి భగవతా ఏతేసం నామం గహితం. నియమతో పన అయం ఏకబీజీ, అయం కోలంకోలో, అయం సత్తక్ఖత్తుపరమోతి నత్థి. కో పన నేసం ఏతం పభేదం నియమేతీతి? కేచి తావ థేరా “పుబ్బహేతు నియమేతీ”తి వదన్తి, కేచి పఠమమగ్గో, కేచి ఉపరి తయో మగ్గా, కేచి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనాతి.

తత్థ “పుబ్బహేతు నియమేతీ”తి వాదే పఠమమగ్గస్స ఉపనిస్సయో కతో నామ హోతి, “ఉపరి తయో మగ్గా నిరుపనిస్సయా ఉప్పన్నా”తి వచనం ఆపజ్జతి. “పఠమమగ్గో నియమేహీ”తి వాదే ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం నిరత్థకతా ఆపజ్జతి. “ఉపరి తయో మగ్గా నియమేన్తీ”తి వాదే పఠమమగ్గే అనుప్పన్నేయేవ ఉపరి తయో మగ్గా ఉప్పన్నాతి ఆపజ్జతీతి. “తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా నియమేతీ”తి వాదో పన యుజ్జతి. సచే హి ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం విపస్సనా బలవతీ హోతి, ఏకబీజీ నామ హోతి, తతో మన్దతరాయ కోలంకోలో, తతో మన్దతరాయ సత్తక్ఖత్తుపరమోతి.

ఏకచ్చో హి సోతాపన్నో వట్టజ్ఝాసయో హోతి వట్టాభిరతో, పునప్పునం వట్టస్మింయేవ చరతి సన్దిస్సతి. అనాథపిణ్డికో సేట్ఠి, విసాఖా ఉపాసికా, చూళరథమహారథా దేవపుత్తా, అనేకవణ్ణో దేవపుత్తో, సక్కో దేవరాజా, నాగదత్తో దేవపుత్తోతి ఇమే

హి ఏత్తకా జనా వట్టజ్ఝాసయా వట్టాభిరతా ఆదితో పట్ఠాయ ఛ దేవలోకే సోధేత్వా అకనిట్ఠే ఠత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, ఇమే ఇధ న గహితా. న కేవలఞ్చిమేవ, యోపి మనుస్సేసుయేవ సత్తక్ఖత్తుం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి, యోపి దేవలోకే నిబ్బత్తో దేవేసుయేవ సత్తక్ఖత్తుం అపరాపరం సంసరిత్వా అరహత్తం పాపుణాతి. ఇమేపి ఇధ న గహితా, కాలేన దేవే, కాలేన మనుస్సే సంసరిత్వా పన అరహత్తం పాపుణన్తోవ ఇధ గహితో, తస్మా "సత్తక్ఖత్తుపరమో"తి ఇదం ఇధట్ఠకవోకిణ్ణభవూపపత్తికసుక్ఖవిపస్సకస్స నామం కథితన్తి వేదితబ్బం.

"సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా"తి (పు. ప. ౩౪) వచనతో పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాయతి , ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి. ఇమే చత్తారోపి ఇధ న గహితా. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సతి, అయం ఏకోవ ఇధ గహితోతి వేదితబ్బో.

ఇదాని తస్స పభేదం దస్సేన్తో **"తీసు పన విమోక్ఖేసూ"**తిఆదిమాహ. ఇమస్స పన సకదాగామినో ఏకబీజినా సద్ధిం కిం నానాకరణన్తి? ఏకబీజిస్స ఏకావ పటిసన్ధి, సకదాగామిస్స ద్వే పటిసన్ధియో, ఇదం తేసం నానాకరణం. సుఞ్ఞతవిమోక్ఖేన విముత్తఖీణాసవో పటిపదావసేన చతుబ్బిధో హోతి, తథా అనిమిత్తఅప్పణిహితవిమోక్ఖేహీతి ఏవం ద్వాదస అరహన్తా హోన్తీతి ఆహ **"యథా పన సకదాగామినో, తథేవ అరహన్తో ద్వాదస వేదితబ్బా"**తి. అట్ఠమనవమదసమాని ఉత్తానత్థానేవ.

దుతియసిక్ఖాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. సజ్ఝవాసుత్తవణ్ణనా

౯౨. ఏకాదసమే విహారపటిబద్ధనవకమ్మాదిభారం హరతి పవత్తేతీతి **భారహారో**. తేనేవాహ **"నవే ఆవాసే సముట్ఠాపేతి, పురాణే పటిజగ్గతీ"**తి. సిక్ఖితబ్బాతో సిక్ఖా, పజ్జితబ్బతో, పజ్జన్తి ఏతేహీతి వా పదాని, సిక్ఖాయేవ పదాని **సిక్ఖాపదానీ**తి ఆహ **"సిక్ఖాసఙ్ఖాతేహి పదేహీ"**తి. **దస్సేతీ**తి పచ్చక్ఖతో దస్సేతి, హత్థామలకం వియ పాకటే విభూతే కత్వా విభావేతి. **గణ్హాపేతీ**తి తే ధమ్మే మనసా అనుపక్ఖితే దిట్ఠియా సుప్పటివిద్ధే కారేన్తో ఉగ్గణ్హాపేతి. **సముస్సాహేతీ**తి సమాధిమ్హి ఉస్సాహం జనేతి. **పటిలద్ధగుణేహీ**తి తాయ దేసనాయ తన్నిస్సయపచ్చత్తపురిసకారేన చ తేసం పటివిద్ధగుణేహి. **వోదాపేతీ**తి తేసం చిత్తసన్తానం అస్సద్ధియాదికిలేసమలాపగమనేన పభస్సరం కరోతి. **సణ్హం సణ్హం కథేతీ**తి అతివియ సుఖుమం కత్వా కథేతి.

అచ్చయనం సాధుమరియాదం మద్దిత్వా వీతిక్కమనం **అచ్చయో**తి ఆహ **"అపరాధో"**తి. అచ్చేతి అతిక్కమతి ఏతేనాతి వా **అచ్చయో,** వీతిక్కమస్స పవత్తనకో అకుసలధమ్మో. సో ఏవ అపరజ్ఝతి ఏతేనాతి **అపరాధో**. సో హి అపరజ్ఝన్తం పురిసం అధిభవిత్వా పవత్తతి. తేనాహ **"అతిక్కమ్మ అధిభవిత్వా పవత్తో"**తి. **పటిగ్గణ్హాతూ**తి అధివాసనవసేన సమ్పటిచ్ఛతూతి అత్థోతి ఆహ **"ఖమతూ"**తి. సదేవకేన లోకేన నిస్సరణన్తి అరణీయతో **అరియో,** తథాగతోతి ఆహ **"అరియస్స వినయేతి బుద్ధస్స భగవతో సాసనే"**తి. **పుగ్గలాధిట్ఠానం కరోన్తో**తి కామం "వుద్ధి హేసా"తి ధమ్మాధిట్ఠానవసేన వాక్యం ఆరద్ధం, తథాపి దేసనం పన పుగ్గలాధిట్ఠానం కరోన్తో "సంవరం ఆపజ్జతీ"తి ఆహాతి యోజనా.

సజ్ఝవాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౦) ౫. లోణకపల్లవగ్గో

౧. అచ్చాయికసుత్తవణ్ణనా

౯౩. పఞ్చమస్స పఠమే **అతిపాతికానీ**తి సీఘం పవత్తేతబ్బాని. **కరణీయానీ**తి ఏత్థ అవస్సకే అనీయసద్దో దట్ఠబ్బోతి ఆహ ‘‘**అవస్సకిచ్చానీ**’’తి. **నిక్ఖన్తసేతఙ్కురానీ**తి బీజతో నిక్ఖన్తసేతఙ్కురాని. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

అచ్చాయికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవివేకసుత్తవణ్ణనా

౯౪. దుతియే సాణేహి వాకేహి నిబ్బత్తితాని **సాణాని**. మిస్ససాణాని **మసాణాని** న భఙ్గాని. **ఏరకతిణాదీనీ**తి **ఆది**-సద్దేన అక్కమకచికదలివాకాదీనం సఙ్గహో. ఏరకాదీహి కతాని హి ఛవాని లామకాని దుస్సానీతి ‘‘**ఛవదుస్సానీ**’’తి వత్తబ్బతం లభన్తి. **కుణ్డకన్తి** తనుతరం తణ్డులప్పకరణం. **పఞ్చ దుస్సీల్యానీ**తి పాణాతిపాతాదీని పఞ్చ. **చత్తారో ఆసవా**తి కామాసవాదయో చత్తారో ఆసవా. **సీలగ్గప్పత్తో**తి సీలేన, సీలస్స వా అగ్గప్పత్తో.

పవివేకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సరదసుత్తవణ్ణనా

౯౫. తతియే **విద్ధే**తి దూరీభూతే. దూరభావో చ ఆకాసస్స వలాహకవిగమేన హోతీతి ఆహ ‘‘**వలాహకవిగమేన దూరీభూతే**’’తి. తేనేవ హి ‘‘విద్ధే విగతవలాహకే’’తి వుత్తం. **నభం అబ్భుస్సక్కమానో**తి ఆకాసం అభిలఙ్ఘన్తో. ఇమినా తరుణసూరియభావో దస్సితో. నాతిదూరోదితే హి ఆదిచ్చే తరుణసూరియసమఞ్ఞా. **దువిధమేవస్స సంయోజనం నత్థీ**తి ఓరమ్భాగియఉద్ధమ్భాగియవసేన దువిధమ్పి సంయోజనం అస్స పఠమజ్ఝానలాభినో అరియసావకస్స నత్థి. కస్మా పనస్స ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనమ్పి నత్థీతి వుత్తం. ఓరమ్భాగియసంయోజనానమేవ హేత్థ పహానం వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**ఇతరమ్పీ**’’తిఆది, ఇతరం ఉద్ధమ్భాగియసంయోజనం పున ఇమం లోకం పటిసన్ధివసేన ఆనేతుం అసమత్థతాయ నత్థీతి వుత్తన్తి అత్థో. ఝానలాభినో హి సబ్బేపి అరియా బ్రహ్మలోకూపపన్నా హేట్ఠా న ఉప్పజ్జన్తి, ఉద్ధం ఉద్ధం ఉప్పజ్జన్తాపి వేహప్ఫలం అకనిట్ఠం భవగ్గఞ్చ పత్వా న పునఞ్ఞత్థ జాయన్తి, తత్థ తత్థేవ అరహత్తం పత్వా పరినిబ్బాయన్తి. తేనేవాహ ‘‘**ఇమస్మిం సుత్తే ఝానానాగామీ నామ కథితో**’’తి. ఝానవసేన హి హేట్ఠా న ఆగచ్ఛతీతి ఝానానాగామీ.

సరదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పరిసాసుత్తవణ్ణనా

౯౬. చతుత్థే **పచ్చయబాహుల్లికా**తి చీవరాదిబాహుల్లాయ పటిపన్నా. అవీతతణ్హతాయ హి తం తం పరిక్ఖారజాతం బహుం లన్తి ఆదియన్తీతి బహులా, తే ఏవ **బాహులికా** యథా ‘‘వేనయికో’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬; అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮). తే పచ్చయబాహుల్లాయ యుత్తప్పయుత్తా హోన్తీతి చీవరాదిబాహుల్లాయ పటిపన్నా నామ హోన్తి. సిక్ఖాయ అగారవభావతో

సిథిలం అగాళ్హం గణ్హన్తీతి **సాథలికా. సిథిలన్తి** చ భావనపుంసకనిద్దేసో. సిథిలసద్దేన సమానత్థస్స సథలసద్దస్స వసేన సాథలికాతి పదసిద్ధి వేదితబ్బా. **అవగమనట్ఠేనాతి** అధోగమనట్ఠేన, ఓరమ్భాగియభావేనాతి అత్థో. **నిక్ఖిత్తధురాతి** ఓరోపితధురా ఉజ్ఝితుస్సాహా. **ఉపధివివేకో** నిబ్బానం. **దువిధమ్పి వీరియన్తి** కాయికం చేతసికఞ్చ వీరియం.

భణ్డనం జాతం ఏతేసన్తి **భణ్డనజాతా**. విసేసనస్స పరనిపాతవసేన చేతం వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన విసేసనస్స పుబ్బనిపాతవసేనేవ అత్థం దస్సేన్తో ''**జాతభణ్డనా**''తి ఆహ. కలహో జాతో ఏతేసన్తి **కలహజాతాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **కలహస్స పుబ్బభాగోతి** కలహస్స హేతుభూతా పటిభాగా తంసదిసీ చ అనిట్ఠకిరియా. **హత్థపరామాసాదివసేనాతి** కుజ్ఝిత్వా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స హత్థే గహేత్వా పలపనఅచ్ఛిన్దనాదివసేన. "అయం ధమ్మో, నాయం ధమ్మో"తిఆదినా విరుద్ధవాదభూతం వివాదం ఆపన్నాతి **వివాదపన్నా**. తేనాహ ''**విరుద్ధవాదం ఆపన్నా**''తి. ముఖసన్నిస్సితతాయ వాచా ఇధ "ముఖ"న్తి అధిప్పేతాతి ఆహ ''**ఫరుసా వాచా ముఖసత్తియో**''తి.

సతిపి ఉభయేసం కలాపానం పరమత్థతో భేదే పచురజనేహి పన దువిఞ్ఞేయ్యనానత్తం ఖీరోదకసమ్మోదితం అచ్చన్తమేతం సంసట్ఠం వియ హుత్వా తిట్ఠతీతి ఆహ ''**ఖీరోదకం వియ భూతా**''తి. యథా ఖీరఞ్చ ఉదకఞ్చ అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసన్దతి, విసుం న హోతి, ఏకత్తం వియ ఉపేతి, ఏవం సామగ్గివసేన ఏకత్తూపగతచిత్తుప్పాదాతి అత్థో. మేత్తచిత్తం పచ్చుపట్ఠాపేత్వా ఓలోకనం చక్ఖూని వియ చక్ఖూని నామాతి ఆహ ''**ఉపసన్తేహి మేత్తచక్ఖూహీ**''తి. పియభావదీపకాని హి చక్ఖూని **పియచక్ఖూని. పముదితస్స పీతి జాయతీతి** పమోదపచ్చయబలవపీతిమాహ. **పఞ్చవణ్ణా పీతి ఉప్పజ్జతీతి** ఖుద్దికాదిభేదేన పఞ్చప్పకారా పీతి ఉప్పజ్జతి. **పీతిమనస్సాతి** తాయ పీతియా పీణితమనస్స, పస్సద్ధిఆవహేహి ఉళారేహి పీతివేగేహి తిన్తచిత్తస్సాతి అత్థో. **విగతదరథోతి** కిలేసపరిళాహానం దూరీభావేన వూపసన్తదరథో.

కేన ఉదకేన దారితో పబ్బతప్పదేసోతి కత్వా ఆహ ''**కన్దరో నామా**''తిఆది. ఉదకస్స యథానిన్నం పవత్తియా నదినిబ్బత్తనభావేన ''**నదికుఞ్జో**''తిపి వుచ్చతి. సావట్టా నదియో **పదరా. అట్ఠ మాసేతి** హేమన్తగిమ్హఉతువసేన అట్ఠ మాసే. ఖుద్దకా ఉదకవాహినియో సాఖా వియాతి **సాఖా**. ఖుద్దకసోబ్భా **కుసుబ్భా** ఓకారస్స ఉకారం కత్వా. యత్థ ఉపరి ఉన్నతప్పదేసతో ఉదకం ఆగన్త్వా తిట్ఠతి చేవ సన్దతి చ, తే కుసుబ్భా ఖుద్దకఆవాటా. **ఖుద్దకనదియోతి** పబ్బతపాదాదితో నిక్ఖన్తా ఖుద్దకా నదియో.

పరిసాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౭. పఠమఆజానీయసుత్తాదివణ్ణనా

౯౭-౯౯. పఞ్చమే **అనుచ్ఛవికోతి** రఞ్ఞో పరిభుఞ్జనయోగ్గో. **హత్థపాదాదిఅఙ్గసమతాయాతి** హత్థపాదాదిఅవయవసమతాయ, రఞ్ఞో వా సేనాయ అఙ్గభూతత్తా **రఞ్ఞో అఙ్గన్తి** వుచ్చతి. ఆనేత్వా హునితబ్బన్తి ఆహునం, ఆహుతీతి అత్థతో ఏకన్తి ఆహ ''**ఆహుతిసఙ్ఖాతం పిణ్డపాత**''న్తి. దూరతోపి ఆనేత్వా సీలవన్తేసు దాతబ్బస్సేతం అధివచనం. **పిణ్డపాతన్తి** చ నిదస్సనమత్తం. ఆనేత్వా హునితబ్బానఞ్హి చీవరాదీనం చతున్నం పచ్చయానమేతం అధివచనం ఆహునన్తి. తం అరహతీతి **ఆహునేయ్యో. పటిగ్గహేతుం యుత్తోతి** తస్స మహప్ఫలభావకరణతో పటిగ్గణ్హితుం అనుచ్ఛవికో.

పాహునకభత్తస్సాతి దిసవిదిసతో ఆగతానం పియమనాపానం ఞాతిమిత్తానం అత్థాయ సక్కారే పటియత్తస్స ఆగన్తుకభత్తస్స. తఞ్హి ఠపేత్వా తే తథారూపే పాహునకే సఙ్ఘస్సేవ దాతుం యుత్తం, సఙ్ఘోవ తం పటిగ్గహేతుం యుత్తో. సఙ్ఘసదిసో హి పాహునకో నత్థి. తథా హేస ఏకస్మిం బుద్ధన్తరే వీతివత్తే దిస్సతి, కదాచి అసఙ్ఖ్యేయ్యేపి కప్పే వీతివత్తే. అబ్బోకిణ్ణఞ్చ పియమనాపతాదికరేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో. ఏవం పాహునమస్స దాతుం యుత్తం, పాహునఞ్చ పటిగ్గహేతుం యుత్తోతి **పాహునేయ్యో**. అయఞ్హేత్థ అధిప్పాయో "ఞాతిమిత్తా విప్పవుట్ఠా న చిరస్సేవ సమాగచ్ఛన్తి, అనవట్ఠితా చ తేసు పియమనాపతా, న ఏవమరియసఙ్ఘో, తస్మా సఙ్ఘోవ పాహునేయ్యో"తి.

దక్ఖన్తి ఏతాయ సత్తా యథాధిప్పేతాహి సమ్పత్తీహి వడ్ఢన్తీతి దక్ఖిణా, పరలోకం సద్దహిత్వా దానం. తం దక్ఖిణం అరహతి, దక్ఖిణాయ వా హితో యస్మా మహప్ఫలకరణతాయ విసోధేతీతి **దక్ఖిణేయ్యో**.

పుఞ్ఞత్థికేహి అఞ్జలి కరణీయో ఏత్థాతి **అఞ్జలికరణీయో**. ఉభో హత్థే సిరసి పతిట్ఠాపేత్వా సబ్బలోకేన కయిరమానం అఞ్జలికమ్మం అరహతీతి వా **అఞ్జలికరణీయో**. తేనాహ ''**అఞ్జలిపగ్గహణస్స అనుచ్ఛవికో**''తి.

యదిపి పాళియం "అనుత్తర"న్తి వుత్తం, నత్థి ఇతో ఉత్తరం విసిట్ఠన్తి హి అనుత్తరం, సమమ్పిస్స పన నత్థీతి దస్సేన్తో ''**అసదిస**''న్తి ఆహ. ఖిత్తం వుత్తం బీజం మహప్ఫలభావకరణేన తాయతి రక్ఖతి, ఖిపన్తి వపన్తి ఏత్థ బీజానీతి వా ఖేత్తం, కేదారాది, ఖేత్తం వియ ఖేత్తం, పుఞ్ఞానం ఖేత్తం **పుఞ్ఞక్ఖేత్తం**. యథా హి రఞ్ఞో వా అమచ్చస్స వా సాలీనం వా యవానం వా విరుహనట్ఠానం "రఞ్ఞో సాలిక్ఖేత్తం యవక్ఖేత"న్తి వుచ్చతి, ఏవం సఙ్ఘో సబ్బలోకస్స పుఞ్ఞానం విరుహనట్ఠానం. సఙ్ఘం నిస్సాయ హి లోకస్స నానప్పకారహితసుఖసంవత్తనికాని పుఞ్ఞాని విరుహన్తి, తస్మా సఙ్ఘో **అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్స**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. ఛట్ఠసత్తమాని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమఆజానీయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పోత్థకసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦. అట్ఠమే **నవో**తి నవవాయిమో. తేనాహ ''**కరణం ఉపాదాయ వుచ్చతీ**''తి. **వాకమయవత్థ**న్తి సాణాదివాకసాటకం. **దుబ్బణ్ణో**తి వివణ్ణో. **దుక్ఖసమ్ఫస్సో**తి ఖరసమ్ఫస్సో. అప్పం అగ్ఘతీతి **అప్పగ్ఘో**. అతిబహుం అగ్ఘన్తో కహాపణగ్ఘనకో హోతి. **పరిభోగమజ్ఝిమో**తి పరిభోగకాలవసేన మజ్ఝిమో. సో హి నవభావం అతిక్కమిత్వా జిణ్ణభావం అప్పత్తో మజ్ఝే పరిభోగకాలేపి దుబ్బణ్ణో చ దుక్ఖసమ్ఫస్సో చ అప్పగ్ఘోయేవ హోతి. అతిబహుం అగ్ఘన్తో అడ్ఢం అగ్ఘతి, జిణ్ణకాలే పన అడ్ఢమాసకం వా కాకణికం వా అగ్ఘతి. **ఉక్ఖలిపరిపుఞ్ఛన**న్తి కాళుక్ఖలిపరిపుఞ్ఛనం. **నవో**తిపి ఉపసమ్పదాయ పఞ్చవస్సకాలతో హేట్ఠా జాతియా సట్ఠివస్సోపి నవోయేవ. **దుబ్బణ్ణతాయా**తి సరీరవణ్ణేనపి గుణవణ్ణేనపి దుబ్బణ్ణతాయ. దుస్సీలస్స హి పరిసమజ్ఝే నిత్తేజతాయ సరీరవణ్ణోపి న సమ్పజ్జతి, గుణవణ్ణేన వత్తబ్బమేవ నత్థి. అట్ఠకథాయం పన సరీరవణ్ణేన దుబ్బణ్ణతాపి గుణవణ్ణస్స అభావేన దుబ్బణ్ణతాయాతి వుత్తం.

యే ఖో పనస్సాతి యే ఖో పన తస్స ఉపట్ఠాకా వా ఞాతిమిత్తాదయో వా ఏతం పుగ్గలం సేవన్తి. **తేస**న్తి తేసం పుగ్గలానం ఛ సత్థారే సేవన్తానం మిచ్ఛాదిట్ఠికానం వియ. దేవదత్తే సేవన్తానం కోకాలికాదీనం వియ చ తం సేవనం దీఘరత్తం అహితాయ దుక్ఖాయ హోతి. **మజ్ఝిమో**తి పఞ్చవస్సకాలతో పట్ఠాయ యావ నవవస్సకాలా మజ్ఝిమో నామ. **థేరో**తి

దసవస్సతో పట్ఠాయ థేరో నామ. **ఏవమాహంసూతి** ఏవం వదన్తి. **కిం ను ఖో తుయ్హన్తి** తుయ్హం బాలస్స భణితేన కో అత్థోతి వుత్తం హోతి. **తథారూపన్తి** తథాజాతికం తథాసభావం ఉక్ఖేపనీయకమ్మస్స కారణభూతం.

తీహి కప్పాసఅంసూహి సుత్తం కన్తిత్వా కతవత్థన్తి తయో కప్పాసఅంసూ గహేత్వా కన్తితసుత్తేన వాయితం సుఖుమవత్థం, తం నవవాయిమం అనగ్ఘం హోతి, పరిభోగమజ్ఝిమం వీసమ్పి తింసమ్పి సహస్సాని అగ్ఘతి, జిణ్ణకాలే, అట్ఠపి దసపి సహస్సాని అగ్ఘతి.

తేసం తం హోతీతి తేసం సమ్మాసమ్బుద్ధాదయో సేవన్తా వియ తం సేవనం దీఘరత్తం హితాయ సుఖాయ హోతి. సమ్మాసమ్బుద్ధఞ్హి ఏకం నిస్సాయ యావజ్జకాలా ముచ్చనకసత్తానం పమాణం నత్థి, తథా సారిపుత్తత్థేరమహామోగ్గల్లానత్థేరే అవసేసే చ అసీతి మహాసావకే నిస్సాయ సగ్గగతసత్తానం పమాణం నత్థి, యావజ్జకాలా తేసం దిట్ఠానుగతిం పటిపన్నసత్తానమ్పి పమాణం నత్థియేవ. **ఆధేయ్యం గచ్ఛతీతి** తస్స మహాథేరస్స తం అత్థనిస్సితం వచనం యథా గన్ధకరణ్డకే కాసికవత్థం ఆధాతబ్బతం ఠపేతబ్బతం గచ్ఛతి, ఏవం ఉత్తమఙ్గే సిరస్మిం హదయే చ ఆధాతబ్బతం ఠపేతబ్బతం గచ్ఛతి.

పోత్థకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. లోణకపల్లసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧. నవమే **యథా యథా కమ్మం కరోతీతి** యేన యేన పకారేన పాణఘాతాదిపాపకమ్మం కరోతి. **విపాకం పటిసంవేదియతేవాతి** అవధారణేన కమ్మసిద్ధియం తబ్బిపాకస్స అప్పవత్తి నామ నత్థీతి దీపేతి. తేనేవాహ ''**న హి సక్కా**''తిఆది. **ఏవం సన్తన్తి** భుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ''**ఏవం సన్తే**''తి. **అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణనిరోధేనాతి** కమ్మవిఞ్ఞాణస్స ఆయతిం అనుప్పత్తిధమ్మతాపజ్జనేన.

''అయమ్పి ఖో కాయో ఏవంధమ్మో ఏవంభావీ ఏవంఅనతీతో''తిఆదినా కాయస్స అసుభానిచ్చాదిఆకారఅనుపస్సనా కాయభావనాతి ఆహ ''**కాయానుపస్సనాసఙ్ఖాతాయ తాయ భావనాయా**''తి. **రాగాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన దోసమోహానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. ''రాగో ఖో, ఆవుసో, పమాణకరణో, దోసో పమాణకరణో, మోహో పమాణకరణో, తే ఖీణాసవస్స భిక్ఖునో పహీనా ఉచ్ఛిన్నమూలా తాలావత్థుకతా అనభావంకతా ఆయతిం అనుప్పాదధమ్మా''తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౫౯) హి వుత్తం.

యథా హి పబ్బతపాదే పూతిపణ్ణస్స ఉదకం నామ హోతి, కాళవణ్ణం ఓలోకేన్తానం బ్యామసతం గమ్భీరం వియ ఖాయతి, యట్ఠిం వా రజ్జుం వా గహేత్వా మినన్తస్స పిట్ఠిపాదోద్ధరణమత్తమ్పి న హోతి, ఏవమేవ ఏకచ్చస్స యావ రాగాదయో నుప్పజ్జన్తి, తావ తం పుగ్గలం సఞ్జానితుం న సక్కా హోతి, సోతాపన్నో వియ సకదాగామీ వియ అనాగామీ వియ చ ఖాయతి. యదా పనస్స రాగాదయో ఉప్పజ్జన్తి, తదా రత్తో దుట్ఠో మూళ్హోతి పఞ్ఞాయతి. ఇతి తే రాగాదయో ''ఏత్తకో అయ''న్తి పుగ్గలస్స పమాణం దస్సేన్తావ ఉప్పజ్జన్తీతి పమాణకరణా నామ వుత్తా.

జాపేతున్తి జినధనం కాతుం. **సోతి** రాజా, మహామత్తో వా. **అస్సాతి** అఞ్జలిం పగ్గహేత్వా యాచన్తస్స. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

లోణకపల్లసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పంసుధోవకసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨. దసమే **అనీహతదోస**న్తి అనపనీతధూలకాళకం. **అనపనీతకసావ**న్తి అనపగతసుఖుమకాళకం. **పహటమత్త**న్తి ఆహటమత్తం.

దసకుసలకమ్మపథవసేన ఉప్పన్నం చిత్తం చిత్తమేవ, విపస్సనాపాదకఅట్ఠసమాపత్తిచిత్తం విపస్సనాచిత్తఞ్చ తతో చిత్తతో అధికం చిత్తన్తి **అధిచిత్త**న్తి ఆహ **''అధిచిత్తన్తి సమథవిపస్సనాచిత్త''**న్తి. **అనుయుత్తస్సా**తి అనుప్పన్నస్స ఉప్పాదనవసేన ఉప్పన్నస్స పటిబ్రూహనవసేన అను అను యుత్తస్స, తత్థ యుత్తప్పయుత్తస్సాతి అత్థో. ఏత్థ చ పురేభత్తం పిణ్డాయ చరిత్వా పచ్ఛాభత్తం పిణ్డపాతప్పటిక్కన్తో నిసీదనం ఆదాయ "అసుకస్మిం రుక్ఖమూలే వా వనసణ్డే వా పబ్భారే వా సమణధమ్మం కరిస్సామీ"తి నిక్ఖమన్తోపి తత్థ గన్త్వా హత్థేహి వా పాదేహి వా నిసజ్జట్ఠానతో తిణపణ్ణాని అపనేన్తోపి అధిచిత్తం అనుయుత్తోయేవ. నిసీదిత్వా పన హత్థపాదే ధోవిత్వా మూలకమ్మట్ఠానం గహేత్వా భావనం అనుయుఞ్జన్తో భావనాయ అప్పనం అప్పత్తాయపి అధిచిత్తమనుయుత్తోయేవ తదత్థేనపి తంసద్దవోహారతో. **చిత్తసమ్పన్నో**తి ధమ్మచిత్తస్స సమన్నాగతత్తా సమ్పన్నచిత్తో. **పణ్డితజాతికో**తి పణ్డితసభావో.

కామే ఆరబ్భాతి వత్థుకామే ఆరబ్భ. కామరాగసఙ్ఖాతేన వా కామేన పటిసంయుత్తో వితక్కో **కామవితక్కో**. బ్యాపజ్జతి చిత్తం ఏతేనాతి **బ్యాపాదో,** దోసో. విహింసన్తి ఏతాయ సత్తే, విహింసనం వా తేసం ఏతన్తి **విహింసా,** పరేసం విహేఠనాకారేన పవత్తస్స కరుణాపటిపక్ఖస్స పాపధమ్మస్సేతం అధివచనం. **ఞాతకే ఆరబ్భ ఉప్పన్నో వితక్కో**తి ఞాతకే ఆరబ్భ గేహస్సితపేమవసేన ఉప్పన్నో వితక్కో. **జనపదమారబ్భ ఉప్పన్నో వితక్కో**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **అహో వత మం...పే.... ఉప్పన్నో వితక్కో**తి "అహో వత మం పరే న అవజానేయ్యుం, న హేట్ఠా కత్వా మఞ్ఞేయ్యుం, పాసాణచ్ఛత్తం వియ గరుం కరేయ్యు''న్తి ఏవం ఉప్పన్నవితక్కో. **దసవిపస్సనుపక్కిలేసవితక్కా**తి ఓభాసాదిదసవిపస్సనుపక్కిలేసే ఆరబ్భ ఉప్పన్నవితక్కా.

అవసిట్ఠా ధమ్మవితక్కా ఏతస్సాతి **అవసిట్ఠధమ్మవితక్కో**, విపస్సనాసమాధి. **న ఏకగ్గభావప్పత్తో** న ఏకగ్గతం పత్తో. ఏకం ఉదేతీతి హి **ఏకోది,** పటిపక్ఖేహి అనభిభూతత్తా అగ్గం సేట్ఠం హుత్వా ఉదేతీతి అత్థో. సేట్ఠోపి హి లోకే ఏకోతి వుచ్చతి, ఏకస్మిం ఆరమ్మణే సమాధానవసేన పవత్తచిత్తస్సేతం అధివచనం. ఏకోదిస్స భావో **ఏకోదిభావో,** ఏకగ్గతాయేతం అధివచనం.

నియకజ్ఝత్తన్తి అత్తసన్తానస్సేతం అధివచనం. **గోచరజ్ఝత్త**న్తి ఇధ నిబ్బానం అధిప్పేతం. తేనాహ **''ఏకస్మిం నిబ్బానగోచరేయేవ తిట్ఠతీ''**తి. **సుట్ఠు నిసీదతీ**తి సమాధిపటిపక్ఖే కిలేసే సన్నిసీదేన్తో సుట్ఠు నిసీదతి. **ఏకగ్గం హోతీ**తి అబ్యగ్గభావప్పత్తియా ఏకగ్గం హోతి. **సమ్మా ఆధియతీ**తి యథా ఆరమ్మణే సుట్ఠు అప్పితం హోతి, ఏవం సమ్మా సమ్మదేవ ఆధియతి.

అభిఞ్ఞా సచ్ఛికరణీయస్సాతి ఏత్థ "అభిఞ్ఞాయ సచ్ఛికరణీయస్సా"తి వత్తబ్బే "అభిఞ్ఞా"తి య-కారలోపేన పన పున కాలకిరియానిద్దేసో కతోతి ఆహ **''అభిజానిత్వా పచ్చక్ఖం కాతబ్బస్సా''**తి. అభిఞ్ఞాయ ఇద్ధివిధాదిఞాణేన సచ్ఛికిరియం ఇద్ధివిధపచ్చనుభవనాదికం **అభిఞ్ఞాసచ్ఛికరణీయ**న్తి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **సక్ఖిభబ్బతం పాపుణాతీ**తి ఏత్థ పన

యస్స పచ్చక్ఖం అత్థి, నో సక్ఖీ, సక్ఖినో భబ్బతా సక్ఖిభబ్బతా, సక్ఖిభవనన్తి వుత్తం హోతి. సక్ఖీ చ సో భబ్బో చాతి సక్ఖిభబ్బో. అయఞ్హి ఇద్ధివిధాదీనం భబ్బో తత్థ చ సక్ఖీతి సక్ఖిభబ్బో, తస్స భావో సక్ఖిభబ్బతా, తం పాపుణాతీతి అత్థో.

అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానాదిభేదేతి ఏత్థ అభిఞ్ఞాపాదా చ అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానఞ్చ అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానాని. **ఆది**-సద్దేన అరహత్తఞ్చ అరహత్తస్స విపస్సనా చ సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బం. తేనేవ **మజ్ఝిమనికాయట్ఠకథాయం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౨.౧౯౮) –

> "సతి సతిఆయతనేతి సతి సతికారణే. కిఞ్చేత్థ కారణం? అభిఞ్ఞా వా అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం వా, అవసానే పన అరహత్తం వా కారణం అరహత్తస్స విపస్సనా వాతి వేదితబ్బ"న్తి వుత్తం.

యఞ్హి తం తత్ర తత్ర సక్ఖిభబ్బతాసఙ్ఖాతం ఇద్ధివిధపచ్చనుభవనాది, తస్స అభిఞ్ఞా కారణం . అథ ఇద్ధివిధపచ్చనుభవనాది అభిఞ్ఞా, ఏవం సతి అభిఞ్ఞాపాదకజ్ఝానం కారణం. అవసానే ఛట్ఠాభిఞ్ఞాయ పన అరహత్తం, అరహత్తస్స విపస్సనా వా కారణం. అరహత్తఞ్హి "కుదాస్సు నామాహం తదాయతనం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామి, యదరియా ఏతరహి ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౬౫; ౩.౩౦౭) అనుత్తరేసు విమోక్ఖేసు పిహం ఉపట్ఠపేత్వా అభిఞ్ఞా నిబ్బత్తేన్తస్స కారణం. ఇదఞ్చ సాధారణం న హోతి, సాధారణవసేన పన అరహత్తస్స విపస్సనా కారణం. ఇమస్మిఞ్హి సుత్తే అరహత్తఫలవసేన ఛట్ఠాభిఞ్ఞా వుత్తా. తేనేవాహ "**ఆసవానం ఖయాతిఆది చేత్థ ఫలసమాపత్తివసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బ**"న్తి.

పంసుధోవకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. నిమిత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. ఏకాదసమే యేహి ఫలం నిమీయతి, ఉప్పజ్జనట్ఠానే పక్ఖిపమానం వియ హోతి, తాని **నిమిత్తాని**. తేనాహ "**తీణి కారణానీ**"తి. **కాలేన కాలన్తి** ఏత్థ **కాలేనాతి** భుమ్మత్థే కరణవచనం. **కాలన్తి** చ ఉపయోగవచనన్తి ఆహ "**కాలే కాలే**"తి. **మనసి కాతబ్బాతి** చిత్తే కాతబ్బా, ఉప్పాదేతబ్బాతి అత్థో. ఉపలక్ఖితసమాధానాకారో సమాధియేవ ఇధ సమాధినిమిత్తన్తి ఆహ "**ఏకగ్గతా హి ఇధ సమాధినిమిత్తన్తి వుత్తా**"తి. **ఠానం తం చిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్యాతి** ఏత్థ ఠానం అత్థీతి వచనసేసో. తం భావనాచిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్య, తస్స సంవత్తనస్స కారణం అత్థీతి అత్థో. **తం** వా మనసికరణం **చిత్తం కోసజ్జాయ సంవత్తేయ్య,** ఏతస్స ఠానం కారణం అత్థీతి అత్థో. తేనాహ "**కారణం విజ్జతీ**"తిఆది. **ఞాణజవన్తి** సఙ్ఖారేసు అనిచ్చాదివసేన పవత్తమానం పఞ్ఞాజవం.

యం కిఞ్చి సువణ్ణతాపనయోగ్గఅఙ్గారభాజనం ఇధ "ఉక్కా"తి అధిప్పేతన్తి ఆహ "**అఙ్గారకపల్ల**"న్తి. **సజ్జేయ్యాతి** యథా తత్థ పక్ఖిత్తం సువణ్ణం తప్పతి, ఏవం పటియాదియేయ్య. **ఆలిమ్పేయ్యాతి** ఆదియేయ్య, జలేయ్యాతి అత్థో. తేనాహ "**తత్థ అఙ్గారే...పే.... గాహాపేయ్యా**"తి. **మూసాయ వా పక్ఖిపేయ్యాతి** తత్తకే వా పక్ఖిపేయ్య. **ఉపధారేతీతి** సల్లక్ఖేతి.

నిమిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

లోణకపల్లవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౩. తతియపణ్ణాసకం

(౧౧) ౧. సమ్బోధవగ్గో

౧-౩. పుబ్బేవసమ్బోధసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౪-౧౦౬. తతియస్స పఠమే **సమ్బోధితో పుబ్బేవాతి** సమ్బోధో వుచ్చతి చతూసు మగ్గేసు ఞాణం ‘‘సామం సమ్మా బుజ్ఝి ఏతేనా’’తి కత్వా, తతో పుబ్బేయేవాతి అత్థో. తేనాహ **‘‘అరియమగ్గప్పత్తితో అపరభాగేయేవా’’**తి. **బోధిసత్తస్సేవ సతోతి** ఏత్థ యథా ఉదకతో ఉగ్గన్త్వా ఠితం పరిపాకగతం పదుమం సూరియరస్మిసమ్ఫస్సేన అవస్సం బుజ్ఝిస్సతీతి బుజ్ఝనకపదుమన్తి వుచ్చతి. ఏవం బుద్ధానం సన్తికే బ్యాకరణస్స లద్ధత్తా అవస్సం అనన్తరాయేన పారమియో పూరేత్వా బుజ్ఝిస్సతీతి బుజ్ఝనకసత్తోతి **బోధిసత్తో**. తేనాహ **‘‘బుజ్ఝనకసత్తస్సేవ...పే.... ఆరభన్తస్సేవ సతో’’**తి. యా వా ఏసా చతుమగ్గఞాణసఙ్ఖాతా బోధి, ‘‘తం బోధిం కుదాస్సు నామాహం పాపుణిస్సామీ’’తి పత్థయమానో పటిపజ్జతీతి బోధియం సత్తో ఆసత్తోతిపి **బోధిసత్తో**. తేనాహ **‘‘సమ్బోధియా వా సత్తస్సేవ లగ్గస్సేవ సతో’’**తి.

అథ వా బోధీతి ఞాణం ‘‘బుజ్ఝతి ఏతేనా’’తి కత్వా, బోధిమా సత్తో **బోధిసత్తో,** పురిమపదే ఉత్తరపదలోపం కత్వా యథా ‘‘ఞాణసత్తో’’తి, ఞాణవా పఞ్ఞవా పణ్డితో సత్తోతి అత్థో. బుద్ధానఞ్హి పాదమూలే అభినీహారతో పట్ఠాయ పణ్డితోవ సో సత్తో, న అన్ధబాలోతి బోధిసత్తో. ఏవం గుణవతో ఉప్పన్ననామవసేన బోధిసత్తస్సేవ సతో. అస్సాదీయతీతి **అస్సాదో,** సుఖం. తఞ్చ సాతాకారలక్ఖణన్తి ఆహ **‘‘అస్సాదోతి మధురాకారో’’**తి. ఛన్దరాగో వినీయతి చేవ పహీయతి చ ఏత్థాతి **నిబ్బానం ‘‘ఛన్దరాగవినయో ఛన్దరాగప్పహానఞ్చా’’తి వుచ్చతి**. తేనాహ **‘‘నిబ్బాన’’**న్తిఆది. తత్థ **ఆగమ్మాతి** ఇదం యో జనో రాగం వినేతి పజహతి చ, తస్స ఆరమ్మణకరణం సన్ధాయ వుత్తం. దుతియతతియాని ఉత్తానత్థానేవ.

పుబ్బేవసమ్బోధసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౯. సమణబ్రాహ్మణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౭-౧౧౨. చతుత్థే **సామఞ్ఞన్తి** అరియమగ్గో, తేన అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో **సామఞ్ఞత్థం,** అరియఫలన్తి ఆహ **‘‘సామఞ్ఞత్థన్తి చతుబ్బిధం అరియఫల’’**న్తి. **బ్రహ్మఞ్ఞత్థన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. తేనాహ **‘‘ఇతరం తస్సేవ వేవచన’’**న్తి. అరియమగ్గసఙ్ఖాతం సామఞ్ఞమేవ వా అరణీయతో **సామఞ్ఞత్థన్తి** ఆహ **‘‘సామఞ్ఞత్థేన వా చత్తారో మగ్గా’’**తి. పఞ్చమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సమణబ్రాహ్మణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దుతియనిదానసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩. దసమే **వివట్టగామికమ్మానన్తి** వివట్టూపనిస్సయకమ్మానం. **తదభినివత్తేతీతి** ఏత్థ **తం**-సద్దేన పచ్చామసనస్స విపాకస్స పరామాసోతి ఆహ **‘‘తం అభినివత్తేతీ’’**తి, తం విపాకం అభిభవిత్వా నివత్తేతీతి అత్థో. ఇదాని న కేవలం విపాకస్సేవ పరామాసో తం-సద్దేన, అథ ఖో ఛన్దరాగట్ఠానియానం ధమ్మానం తబ్బిపాకస్స చ పరామాసో దట్ఠబ్బోతి ఆహ **‘‘యదా వా

తేనా’’తిఆది. **తే చేవ ధమ్మే**తి తే ఛన్దరాగట్ఠానియే ధమ్మే. **నిబ్బిజ్ఝిత్వా పస్సతీ**తి కిలేసే నిబ్బిజ్ఝిత్వా విభూతం పాకటం కత్వా పస్సతీతి.

దుతియనిదానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సమ్బోధవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౨) ౨. ఆపాయికవగ్గో

౧. ఆపాయికసుత్తవణ్ణనా

౧౧౪. దుతియస్స పఠమే అపాయేసు నిబ్బత్తనసీలతాయ అపాయూపగా **ఆపాయికాతి** ఆహ ‘‘**అపాయం గచ్ఛిస్సన్తీతి ఆపాయికా**’’తి. అఞ్ఞే బ్రహ్మచారినో సునివత్థే సుపారుతే సుమ్భకపత్తధరే గామనిగమరాజధానీసు పిణ్డాయ చరిత్వా జీవికం కప్పేన్తే దిస్వా సయమ్పి తాదిసేన ఆకారేన తథాపటిపజ్జనతో ‘‘అహం బ్రహ్మచారీ’’తి పటిఞ్ఞం దేన్తో వియ హోతీతి ఆహ ‘‘**బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞోతి బ్రహ్మచారిపటిరూపకో**’’తి. ‘‘అహమ్పి భిక్ఖూ’’తి వత్వా ఉపోసథగ్గాదీని పవిసన్తో పన బ్రహ్మచారిపటిఞ్ఞో హోతియేవ, తథా సఙ్ఘికం లాభం గణ్హన్తో. తేనాహ ‘‘**తేసం వా…పే.… ఏవంపటిఞ్ఞో**’’తి. **అక్కోసతీతి** ‘‘అస్సమణోసి, సమణపటిఞ్ఞోసీ’’తిఆదినా అక్కోసతి. **పరిభాసతీతి** ‘‘సో త్వం ‘హోతు, ముణ్డకసమణో అహ’న్తి మఞ్ఞసి, ఇదాని తే అస్సమణభావం ఆరోపేస్సామీ’’తిఆదినా వదన్తో పరిభాసతి.

కిలేసకామోపి అస్సాదియమానో వత్థుకామన్తోగధోయేవ, కిలేసకామవసేన చ తేసం అస్సాదనం సియాతి ఆహ ‘‘**కిలేసకామేన వత్థుకామే సేవన్తస్సా**’’తి. **కిలేసకామేనాతి** కరణత్థే కరణవచనం. **నత్థి దోసోతి** అస్సాదేత్వా విసయపరిభోగే నత్థి ఆదీనవో, తప్పచ్చయా న కోచి అన్తరాయోతి అధిప్పాయో. **పాతబ్బతం ఆపజ్జతీతి** పరిభుఞ్జనకతం ఉపగచ్ఛతి. పరిభోగత్థో హి అయం పా-సద్దో, కత్తుసాధనో చ తబ్బ-సద్దో, యథారుచి పరిభుఞ్జతీతి అత్థో. **పివితబ్బతం పరిభుఞ్జితబ్బత**న్తి ఏత్థాపి కత్తువసేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

ఆపాయికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుల్లభసుత్తవణ్ణనా

౧౧౫. దుతియే పరేన కతస్స ఉపకారస్స అనురూపప్పవత్తి అత్తని కతం ఉపకారం ఉపకారతో జానన్తో వేదియన్తో **కతఞ్ఞూ కతవేదీతి** ఆహ ‘‘**ఇమినా మయ్హం కత**’’న్తిఆది.

దుల్లభసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అప్పమేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౧౬. తతియే **సుఖేన మేతబ్బోతి** యథా పరిత్తస్స ఉదకస్స సుఖేన పమాణం గయ్హతి, ఏవమేవ ‘‘ఉద్ధతో’’తిఆదినా యథావుత్తేహి అగుణఙ్గేహి సమన్నాగతస్స సుఖేన పమాణం గయ్హతీతి, సుఖేన మేతబ్బో. **దుక్ఖేన మేతబ్బోతి** యథా మహాసముద్దస్స దుక్ఖేన పమాణం గయ్హతి, ఏవమేవ ‘‘అనుద్ధతో’’తిఆదినా దస్సితేహి గుణఙ్గేహి సమన్నాగతస్స దుక్ఖేన పమాణం గయ్హతి, ‘‘అనాగామీ ను ఖో ఖీణాసవో ను ఖో’’తి వత్తబ్బతం గచ్ఛతి, తేనేస దుక్ఖేన మేతబ్బో. **పమేతుం న సక్కోతీతి** యథా ఆకాసస్స న సక్కా పమాణం గహేతుం, ఏవం ఖీణాసవస్స, తేనేస పమేతుం న సక్కాతి **అప్పమేయ్యో**.

సారాభావేన తుచ్ఛత్తా నళో వియ నళో, మానోతి ఆహ ''**ఉన్నళోతి ఉగ్గతనళో**''తి, ఉట్ఠితతుచ్ఛమానోతి వుత్తం హోతి. తేనాహ ''**తుచ్ఛమానం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితోతి అత్థో**''తి. మనో హి సేయ్యస్స సేయ్యోతి సదిసోతి చ పవత్తియా విసేసతో తుచ్ఛో. **చాపల్లేనా**తి చపలభావేన, తణ్హాలోలుప్పేనాతి అత్థో. **ముఖరో**తి ముఖేన ఫరుసో, ఫరుసవాచోతి అత్థో. **వికిణ్ణవాచో**తి వికటవచనో సమ్ఫప్పలాపితాయ అపరియన్తవచనో. తేనాహ ''**అసఞ్ఞతవచనో**''తి, దివసమ్పి నిరత్థకవచనం పలాపీతి వుత్తం హోతి. **చిత్తేకగ్గతారహితో**తి ఉపచారప్పనాసమాధిరహితో చణ్డసోతే బద్ధనావా వియ అనవట్ఠితకిరియో. **భన్తచిత్తో**తి అనవట్ఠితచిత్తో పణ్ణారుళ్హవాలమిగసదిసో. **వివటిన్ద్రియో**తి సంవరాభావేన గిహికాలే వియ అసంవుతచక్ఖాదిఇన్ద్రియో.

అప్పమేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఆనేఞ్జసుత్తవణ్ణనా

౧౧౭. చతుత్థే సహ బ్యయతి గచ్ఛతీతి సహబ్యో, సహపవత్తనకో. తస్స భావో **సహబ్యతా**, సహపవత్తీతి ఆహ ''**సహభావం ఉపపజ్జతీ**''తి. ''యావతకం తేసం దేవానం ఆయుప్పమాణం, తం సబ్బం ఖేపేత్వా నిరయమ్పి గచ్ఛతీ''తిఆదివచనతో అరూపభవతో చుతస్స అపాయూపపత్తి వుత్తా వియ దిస్సతీతి తన్నివత్తనత్థం భగవతో అధిప్పాయం వివరన్తో ''సన్ధాయభాసితమిదం వచన''న్తి దీపేతి ''**నిరయాదీహి అవిప్పముత్తత్తా**''తిఆదినా. న హి తస్స ఉపచారజ్ఝానతో బలవతరం అకుసలం అత్థీతి. ఇమినా తతో చవన్తానం ఉపచారజ్ఝానమేవ పటిసన్ధిజనకం కమ్మన్తి దీపేతి. అధికం పయసతి పయుఞ్జతి ఏతేనాతి **అధిప్పయాసో**, సవిసేసం ఇతికత్తబ్బకిరియా. తేనాహ ''**అధికప్పయోగో**''తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

ఆనేఞ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. విపత్తిసమ్పదాసుత్తవణ్ణనా

౧౧౮. పఞ్చమే **దిన్న**న్తి దేయ్యధమ్మసీసేన దానం వుత్తన్తి ఆహ ''**దిన్నస్స ఫలాభావం సన్ధాయ వదతీ**''తి. దిన్నం పన అన్నాదివత్థుం కథం పటిక్ఖిపతి. ఏస నయో ''**యిట్ఠం హుత**''న్తి ఏత్థాపి. **మహాయాగో**తి సబ్బసాధారణం మహాదానం. **పహేణకసక్కారో**తి పాహునకానం కాతబ్బసక్కారో. **ఫల**న్తి ఆనిసంసఫలం నిస్సన్దఫలఞ్చ. **విపాకో**తి సదిసఫలం. **పరలోకే ఠితస్స అయం లోకో నత్థీ**తి పరలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో అయం లోకో న హోతి. **ఇధలోకే ఠితస్సపి పరలోకో నత్థీ**తి ఇధలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో పరలోకో న హోతి. తత్థ కారణమాహ ''**సబ్బే తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తీ**''తి. ఇమే సత్తా యత్థ యత్థ భవయోనిగతిఆదీసు ఠితా, తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తి, ద్వయవినాసేన వినస్సన్తి.

ఫలాభావవసేనాతి మాతాపితూసు సమ్మాపటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తీనం ఫలస్స అభావవసేన ''నత్థి మాతా, నత్థి పితా''తి వదతి, న మాతాపితూనం, నాపి తేసు సమ్మాపటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తీనం అభావవసేన తేసం లోకపచ్చక్ఖత్తా. పుబ్బుళకస్స వియ ఇమేసం సత్తానం ఉప్పాదో నామ కేవలో, న చ ఖనపుబ్బకోతి దస్సనత్థం ''**నత్థి సత్తా ఓపపాతికా**''తి వుత్తన్తి ఆహ ''**చవిత్వా ఉప్పజ్జనకా సత్తా నామ నత్థీతి వదతీ**''తి. **సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా పవేదేన్తీ**తి యే ఇమఞ్చ లోకం పరఞ్చ లోకం అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ సయం పచ్చక్ఖం కత్వా పవేదేన్తి, తే నత్థీతి సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం అభావం దీపేతి.

విపత్తిసమ్పదాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. అపణ్ణకసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯౯-౧౨౦. ఛట్ఠే **ఛహి తలేహి సమన్నాగతో పాసకో**తి చతూసు పస్సేసు చత్తారి తలాని, ద్వీసు కోటీసు ద్వే తలానీతి ఏవం ఛహి తలేహి సమన్నాగతో పాసకకీళాపసుతానం మణిసదిసో పాసకవిసేసో. సత్తమం ఉత్తానమేవ.

అపణ్ణకసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పఠమసోచేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౨౧. అట్ఠమే **సుచిభావో**తి కిలేసాసుచివిగమేన సుద్ధభావో అసంకిలిట్ఠభావో, అత్థతో కాయసుచరితాదీని.

పఠమసోచేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. దుతియసోచేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౨౨. నవమే సముచ్ఛేదవసేన పహీనసబ్బకాయదుచ్చరితతాయ కాయే, కాయేన వా సుచి **కాయసుచి**. తేనాహ ''**కాయద్వారే**''తిఆది. **సోచేయ్యసమ్పన్న**న్తి పటిప్పస్సద్ధకిలేసత్తా పరిసుద్ధాయ సోచేయ్యసమ్పత్తియా ఉపేతం. నిన్హాతా అగ్గమగ్గసలిలేన విక్ఖాలితా పాపా ఏతేనాతి **నిన్హాతపాపకో**, ఖీణాసవో. తేనాహ ''**ఖీణాసవోవ కథితో**''తి.

దుతియసోచేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మోనేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౨౩. దసమే మునినో భావా **మోనేయ్యాని**, యేహి ధమ్మేహి ఉభయహితముననతో ముని నామ హోతి, తే మునిభావకరా మోనేయ్యా పటిపదా ధమ్మా ఏవ వుత్తా. మునినో వా ఏతాని **మోనేయ్యాని**, యథావుత్తధమ్మా ఏవ. తత్థ యస్మా కాయేన అకత్తబ్బస్స అకరణం, కత్తబ్బస్స చ కరణం , ''అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా''తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౭; ఖు॰ పా॰ ౩.ద్వత్తింసాకార) కాయసఙ్ఖాతస్స ఆరమ్మణస్స జాననం, కాయస్స చ సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదతో ఆదీనవతో నిస్సరణతో చ యాథావతో పరిజాననతా, తథా పరిజాననవసేన పన పవత్తో విపస్సనామగ్గో, తేన చ కాయే ఛన్దరాగస్స పజహనం, కాయసఙ్ఖారం నిరోధేత్వా పత్తబ్బసమాపత్తి వా, సబ్బే ఏతే కాయముఖేన పవత్తా మోనేయ్యప్పటిపదా ధమ్మా **కాయమోనేయ్యం నామ**. తస్మా తమత్థం దస్సేతుం ''కతమం కాయమోనేయ్యం? తివిధకాయదుచ్చరితస్స పహానం కాయమోనేయ్యం, తివిధకాయసుచరితమ్పి కాయమోనేయ్య''న్తిఆదినా (మహాని॰ ౧౪) పాళి ఆగతా. ఇధాపి తేనేవ పాళినయేన అత్థం దస్సేన్తో ''**తివిధకాయదుచ్చరితప్పహానం కాయమోనేయ్యం నామా**''తిఆదిమాహ.

ఇదాని ''కతమం వచీమోనేయ్యం? చతుబ్బిధవచీదుచ్చరితస్స పహానం వచీమోనేయ్యం, చతుబ్బిధం వచీసుచరితం, వాచారమ్మణే ఞాణం, వాచాపరిఞ్ఞా, పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో, వాచాయ ఛన్దరాగస్స పహానం, వచీసఙ్ఖారనిరోధో దుతియజ్ఝానసమాపత్తి వచీమోనేయ్య''న్తి ఇమాయ పాళియా వుత్తమత్థం అతిదిసన్తో ''**వచీమోనేయ్యేపి ఏసేవ**

నయో''తిఆదిమాహ. తత్థ చోపనవాచఞ్చేవ సద్దవాచఞ్చ ఆరబ్భ పవత్తా పఞ్ఞా **వాచారమ్మణే ఞాణం**. తస్సా వాచాయ సముదయాదితో పరిజాననం **వాచాపరిఞ్ఞా**.

"కతమం మనోమోనేయ్యం? తివిధమనోదుచ్చరితస్స పహానం మనోమోనేయ్యం, తివిధం మనోసుచ్చరితం, మనారమ్మణే ఞాణం, మనపరిఞ్ఞా, పరిఞ్ఞాసహగతో మగ్గో, మనస్మిం ఛన్దరాగస్స పహానం, చిత్తసఙ్ఖారనిరోధో సఞ్ఞావేదయితనిరోధసమాపత్తి మనోమోనేయ్య"న్తి ఇమాయ పాళియా ఆగతనయేన అత్థం విభావేన్తో ''**మనోమోనేయ్యేపి ఇమినావ నయేన అత్థం ఞత్వా**''తిఆదిమాహ. తత్థ చ ఏకాసీతివిధం లోకియచిత్తం ఆరబ్భ పవత్తఞాణం **మనారమ్మణే ఞాణం.** తస్స సముదయాదితో పరిజాననం **మనపరిఞ్ఞా**తి అయం విసేసో.

మోనేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆపాయికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౩) ౩. కుసినారవగ్గో

౧-౨. కుసినారసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౪-౧౨౫. తతియస్స పఠమే **తణ్హాగేధేన గథితోతి** తణ్హాబన్ధనేన బద్ధో. **తణ్హాముచ్ఛనాయాతి** తణ్హాయ వసేన ముచ్ఛాపత్తియా. **ముచ్ఛితోతి** ముచ్ఛం మోహం పమాదం ఆపన్నో. **అజ్ఝోపన్నోతి** అధిఓపన్నో. తణ్హాయ అధిభవిత్వా అజ్ఝోత్థటో గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా వియ ఠితో. తేనాహ ‘‘**అజ్ఝోపన్నోతి తణ్హాయ గిలిత్వా పరినిట్ఠపేత్వా పవత్తో**’’తి. **అనాదీనవదస్సావీతి** గథితాదిభావేన పరిభోగే ఆదీనవమత్తమ్పి న పస్సతి. **నిస్సరణపఞ్ఞోతి** అయమత్థో ఆహారపరిభోగేతి తత్థ పయోజనపరిచ్ఛేదికా ‘‘యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౩; ౨.౨౪; ౩.౭౫; సం॰ ని॰ ౪.౧౨౦; అ॰ ని॰ ౬.౫౮; ౮.౯) పవత్తా ఆహారపటిబద్ధఛన్దరాగనిస్సరణభూతా పఞ్ఞా అస్స అత్థీతి నిస్సరణపఞ్ఞో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. దుతియే నత్థి వత్తబ్బం.

కుసినారసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. గోతమకచేతియసుత్తవణ్ణనా

౧౨౬. తతియే **సమ్బహులాతి** పఞ్చసతమత్తా. పఞ్చసతా కిర బ్రాహ్మణా తిణ్ణం వేదానం పారగూ అపరభాగే భగవతో ధమ్మదేసనం సుత్వా కామేసు ఆదీనవం నేక్ఖమ్మే చ ఆనిసంసం పస్సమానా భగవతో సన్తికే పబ్బజిత్వా న చిరస్సేవ సబ్బం బుద్ధవచనం ఉగ్గణ్హిత్వా పరియత్తిం నిస్సాయ మానం ఉప్పాదేసుం – ‘‘యం యం భగవా కథేతి, తం తం మయం ఖిప్పమేవ జానామ. భగవా హి ఇత్థిలిఙ్గాదీని తీణి లిఙ్గాని, నామాదీని చత్తారి పదాని, పఠమాదయో సత్త విభత్తియో ముఞ్చిత్వా న కిఞ్చి కథేతి, ఏవం కథితే చ అమ్హాకం గణ్ఠిపదం నామ నత్థీ’’తి, తే భగవతి అగారవా హుత్వా తతో పట్ఠాయ భగవతో ఉపట్ఠానమ్పి ధమ్మస్సవనమ్పి అభిణ్హం న గచ్ఛన్తి. తే సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**సమ్బహులా కిర బ్రాహ్మణపబ్బజితా…పే॰… ధమ్మస్సవనం న గచ్ఛన్తీ**’’తి. **ముఖపటిఞ్ఞం గహేత్వాతి** ‘‘సచ్చం కిర తుమ్హే, భిక్ఖవే’’తిఆదినా తమత్థం పటిపుచ్ఛిత్వా ‘‘సచ్చం భగవా’’తి తేహి భిక్ఖూహి వుత్తం పటివచనం గహేత్వా. తఞ్హి అత్తనో ముఖేనేవ పటిఞ్ఞాతత్తా ‘‘ముఖపటిఞ్ఞా’’తి వుచ్చతి.

నేవ ఆగతట్ఠానం న గతట్ఠానం అద్దసంసు. కస్మా? అఞ్ఞాణతో. తే కిర తస్స సుత్తస్స అత్థం న జానింసు. తేసఞ్హి తస్మిం సమయే విచిత్రనయం దేసనావిలాసయుత్తమ్పి తం సుత్తం ఘనపుథులేన దుస్సపట్టేన ముఖం బద్ధం కత్వా పురతో ఠపితమనుఞ్ఞభోజనం వియ అహోసి. నను చ భగవా అత్తనా దేసితం ధమ్మం పరే ఞాపేతుం కప్పసతసహస్సాధికాని చత్తారి అసఙ్ఖేయ్యాని పారమియో పూరేత్వా సబ్బఞ్ఞుతం పత్తో, సో కస్మా యథా తే న జానన్తి, తథా దేసేతీతి? తేసం మానభఞ్జనత్థం. భగవా హి ‘‘అభబ్బా ఇమే ఇమం మానఖిలం అనుపహచ్చ మగ్గం వా ఫలం వా సచ్ఛికాతు’’న్తి తేసం సుతపరియత్తిం నిస్సాయ ఉప్పన్నం అట్ఠుప్పత్తిం కత్వా దేసనాకుసలో మానభఞ్జనత్థం ‘‘సబ్బధమ్మమూలపరియాయ’’న్తిఆదినా **మూలపరియాయసుత్తం** (మ॰ ని॰ ౧.౧) అభాసి.

సమ్మాసమ్బుద్ధో ‘‘మయ్హం కథా నియ్యాతీ’’తి ముఖసమ్పత్తమేవ కథేతీతి చిన్తయింసూతి ఇదం అఙ్గుత్తరభాణకానం వళఞ్జనకతన్తినీహారేన వుత్తం. మజ్ఝిమభాణకా పన ఏవం వదన్తి – ఏవం మానభఞ్జనత్థం దేసితఞ్చ పన తం సుత్తం సుత్వా

తే భిక్ఖూ “తంయేవ కిర పథవిం దిట్ఠిగతికో సఞ్జానాతి, సేఖోపి అరహాపి తథాగతోపి అభిజానాతి, కి నామిదం కథం నామిద”న్తి చిన్తేన్తా “పుబ్బే మయం భగవతా కథితం యంకిఞ్చి ఖిప్పమేవ జానామ, ఇదాని పనిమస్స మూలపరియాయస్స అన్తం వా కోటిం వా న జానామ న పస్సామ, అహో బుద్ధా నామ అప్పమేయ్యా అతులా”తి ఉద్ధతదాఠా వియ సప్పా నిమ్మదా హుత్వా బుద్ధూపట్ఠానఞ్చ ధమ్మస్సవనఞ్చ సక్కచ్చం అగమంసు. తేన సమయేన ధమ్మసభాయం సన్నిసిన్నా భిక్ఖూ “అహో బుద్ధానం ఆనుభావో, తే నామబ్రాహ్మణపబ్బజితా తథా మానమదమత్తా భగవతా మూలపరియాయదేసనాయ నిహతమానా కతా”తి కథం సముట్ఠాపేసుం. తం సుత్వా భగవా “న, భిక్ఖవే, ఇదానేవ, పుబ్బేపి అహం ఏవం ఇమే మానపగ్గహితసీసే చరన్తే నిహతమానే అకాసి”న్తి వత్వా అతీతం ఆహరన్తో “భూతపుబ్బం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞతరో దిసాపామోక్ఖో బ్రాహ్మణో బారాణసియం పటివసతి తిణ్ణం వేదానం పారగూ సనిఘణ్డుకేటుభానం సాక్ఖరప్పభేదానం ఇతిహాసపఞ్చమానం పదకో వేయ్యాకరణో లోకాయతమహాపురిసలక్ఖణేసు అనవయో, సో పఞ్చమత్తాని మాణవకసతాని మన్తే వాచేతి. పణ్డితమాణవకా బహుఞ్చ గణ్హన్తి లహుఞ్చ, సుట్ఠు చ ఉపధారేన్తీ”తిఆదినా జాతకం కథేసి.

తం సుత్వా తే భిక్ఖూ “పుబ్బేపి మయం మానేనేవ ఉపహతా”తి భియ్యోసోమత్తాయ నిహతమానా హుత్వా అత్తనో ఉపకారకమ్మట్ఠానపరాయణా అహేసుం. తతో భగవా ఏకం సమయం జనపదచారికం చరన్తో వేసాలిం పత్వా గోతమకే చేతియే విహరన్తో ఇమేసం పఞ్చసతానం భిక్ఖూనం ఞాణపరిపాకం విదిత్వా ఇదం గోతమకసుత్తం కథేసి. ఇదఞ్చ సుత్తం సుత్వా తే పఞ్చసతా భిక్ఖూ తస్మింయేవ ఆసనే సహ పటిసమ్భిదాహి అరహత్తం పాపుణింసూతి.

అభిఞ్ఞాయాతి కుసలాదిభేదం ఖన్ధాదిభేదఞ్చ దేసేతబ్బం ధమ్మం, వేనేయ్యానఞ్చ ఆసయానుసయచరియాధిముత్తిఆదిభేదం, తస్స చ నేసం దేసేతబ్బప్పకారం యాథావతో అభిజానిత్వాతి అత్థో. **ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా ద్వాదసాయతనానీ**తిఆది పనేత్థ నిదస్సనమత్తం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **సప్పచ్చయ**న్తి సకారణం, వేనేయ్యానం అజ్ఝాసయేన వా పుచ్ఛాయ వా అట్ఠుప్పత్తియా వా సనిమిత్తం హేతూదాహరణసహితఞ్చాతి అత్థో. రాగాదీనం పటిహరణం పటిహారియం, తదేవ పాటిహారియం, సహ పాటిహారియేనాతి **సప్పాటిహారియం**. రాగాదిప్పటిసేధనవసేనేవ హి సత్థా ధమ్మం దేసేతి. తేనాహ ‘‘**పచ్చనీకపటిహరణేన సప్పాటిహారియమేవ కత్వా**’’తి. అపరే పన “యథారహం ఇద్ధిఆదేసనానుసాసనిపాటిహారియసహిత”న్తి వదన్తి అనుసాసనిపాటిహారియరహితా దేసనా నత్థీతి కత్వా. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

గోతమకచేతియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. భరణ్డుకాలామసుత్తవణ్ణనా

౧౨౭. చతుత్థే **ఆళారకాలామకాలే**తి ఆళారకాలామానం ధరమానకాలే. **పరిఞ్ఞ**న్తి పహానపరిఞ్ఞం. సా హి సమతిక్కమో, న ఇతరా. తేనాహ ‘‘**పరిఞ్ఞా నామ సమతిక్కమో**’’తి. ఏత్థ చ పఠమో సత్థా రూపావచరసమాపత్తిలాభీ దట్ఠబ్బో, దుతియో అరూపావచరసమాపత్తిలాభీ, తతియో సమ్మాసమ్బుద్ధో దట్ఠబ్బో. వుత్తఞ్హేతం **పుగ్గలపఞ్ఞత్తియం** (పు॰ ప॰ ౧౩౦) –

> “య్వాయం సత్థా కామానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, న రూపానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, న వేదనానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, రూపావచరసమాపత్తియా లాభీ సత్థా తేన దట్ఠబ్బో. య్వాయం సత్థా కామానఞ్చ పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి,

రూపానఞ్చ పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, న వేదనానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, అరూపావచరసమాపత్తియా లాభీ సత్థా తేన దట్ఠబ్బో. య్వాయం సత్థా కామానఞ్చ పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, రూపానఞ్చ పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, వేదనానఞ్చ పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేతి, సమ్మాసమ్బుద్ధో సత్థా తేన దట్ఠబ్బో"తి.

తత్థ తిత్థియా సమయం జానన్తా కామానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేయ్యుం పఠమజ్ఝానం వదమానా. రూపానం పరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేయ్యుం అరూపరాగం వదమానా. వేదనాపరిఞ్ఞం పఞ్ఞాపేయ్యుం అసఞ్ఞారాగం వదమానా. తే పన "ఇదం నామ పఠమజ్ఝానం, అయం రూపభవో, అయం అసఞ్ఞాభవో"తిపి న జానన్తి. తే పఞ్ఞాపేతుం అసక్కోన్తాపి కేవలం "పఞ్ఞాపేమా"తి వదన్తి. తథాగతో పన కామానం పరిఞ్ఞం అనాగామిమగ్గేన పఞ్ఞాపేతి, రూపవేదనానం అరహత్తమగ్గేన. ఏవమేత్థ ద్వే జనా బాహిరకా, ఏకో సమ్మాసమ్బుద్ధోతి ఇమస్మిం లోకే తయో సత్థారో నామ.

భరణ్డుకాలామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. హత్థకసుత్తవణ్ణనా

౧౨౮. పఞ్చమే **అభిక్కన్తాతి** అతిక్కన్తా, విగతాతి అత్థోతి ఆహ **''ఖయే దిస్సతీ''**తి. తేనేవ హి **''నిక్ఖన్తో పఠమో యామో''**తి అనన్తరం వుత్తం. **అభిక్కన్తతరోతి** అతివియ కన్తతరో. తాదిసో చ సున్దరో భద్దకో నామ హోతీతి ఆహ **''సున్దరే దిస్సతీ''**తి. **కోతి** దేవనాగయక్ఖగన్ధబ్బాదీసు కో కతమో? **మేతి** మమ. **పాదానీతి** పాదే. **ఇద్ధియాతి** ఇమాయ ఏవరూపాయ దేవిద్ధియా. **యససాతి** ఇమినా ఏదిసేన పరివారేన పరిచ్ఛేదేన. **జలన్తి** విజ్జోతమానో. **అభిక్కన్తేనాతి** అతివియ కన్తేన కమనీయేన అభిరూపేన. **వణ్ణేనాతి** ఛవివణ్ణేన సరీరవణ్ణనిభాయ. **సబ్బా ఓభాసయం దిసాతి** దస దిసా పభాసేన్తో, చన్దో వియ సూరియో వియ చ ఏకోభాసం ఏకాలోకం కరోన్తోతి గాథాయ అత్థో. **అభిరూపేతి** ఉళారరూపే సమ్పన్నరూపే. **అబ్భనుమోదనేతి** సమ్పహంసనే . **ఇధ పనాతి** "అభిక్కన్తాయ రత్తియా"తి ఏతస్మిం పదే. **తేనాతి** సున్దరపరియాయత్తా. ఖయే వా ఇధ అభిక్కన్తసద్దో దట్ఠబ్బో, తేన "అభిక్కన్తాయ పరిక్ఖీణాయ రత్తియా"తి వుత్తం హోతి.

రూపాయతనాదీసూతి ఆదిసద్దేన అక్ఖరాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సువణ్ణవణ్ణోతి** సువణ్ణచ్ఛవీతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ **''ఛవియ''**న్తి. తథా హి వుత్తం "కఞ్చనసన్నిభత్తచో"తి (మ॰ ని॰ ౨.౩౯౯; సు॰ ని॰ ౫౫౬). **సఞ్ఞూళ్హాతి** సమ్బన్ధితా, గన్థితాతి అత్థో. **వణ్ణాతి** గుణవణ్ణాతి ఆహ **''థుతియ''**న్తి, థోమనాయన్తి అత్థో. **కులవగ్గేతి** ఖత్తియాదికులకోట్ఠాసే. తత్థ "అచ్ఛో విప్పసన్నో"తిఆదినా వణ్ణితబ్బట్ఠేన **వణ్ణో,** ఛవి. వణ్ణనట్ఠేన అభిత్థవట్ఠేన **వణ్ణో,** థుతి. అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో వణ్ణేతబ్బతో ఠపేతబ్బతో **వణ్ణో,** ఖత్తియాదికులవగ్గో. వణ్ణీయతి ఞాపీయతి ఏతేనాతి **వణ్ణో,** ఞాపకకారణం. వణ్ణనతో థూలరస్సాదిభావేన ఉపట్ఠానతో **వణ్ణో,** సణ్ఠానం. మహన్తం ఖుద్దకం మజ్ఝిమన్తి వణ్ణేతబ్బతో పమితబ్బతో **వణ్ణో,** పమాణం. వణ్ణీయతి చక్ఖునా పస్సీయతీతి **వణ్ణో,** రూపాయతనన్తి ఏవం తస్మిం తస్మిం అత్థే వణ్ణసద్దస్స పవత్తి వేదితబ్బా. **సోతి** వణ్ణసద్దో. **ఛవియా దట్ఠబ్బో** రూపాయతనే గయ్హమానస్సపి ఛవిముఖేనేవ గహేతబ్బతో. ఛవిగతా పన వణ్ణధాతు ఏవ "సువణ్ణవణ్ణో"తి ఏత్థ వణ్ణగ్గహణేన గహితాతి అపరే.

కేవలపరిపుణ్ణన్తి ఏకదేసమ్పి అసేసేత్వా నిరవసేసతోవ పరిపుణ్ణన్తి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ **''అనవసేసతా అత్థో''**తి. **కేవలకప్పాతి కప్ప**-సద్దో నిపాతో పదపూరణమత్తం, "కేవలం"ఇచ్చేవ అత్థో. కేవలసద్దో చ బహులవాచీతి ఆహ

‘‘**యేభుయ్యతా అత్థో**’’తి. కేచి పన ‘‘ఈసకం అసమత్తం కేవలం కేవలకప్ప’’న్తి వదన్తి. అనవసేసత్థో ఏత్థ కేవలసద్దో సియా, అనత్థన్తరేన పన కప్పసద్దేన పదవడ్ఢనం కతం ‘‘కేవలా ఏవ కేవలకప్పా’’తి. తథా వా కప్పనీయత్తా పఞ్ఞపేతబ్బత్తా కేవలకప్పా. **అబ్యామిస్సతా** విజాతియేన అసఙ్కరో సుద్ధతా. **అనతిరేకతా** తంపరమతా విసేసాభావో. **కేవలకప్పన్తి** కేవలం దళ్హం కత్వాతి అత్థో. కేవలం వుచ్చతి నిబ్బానం సబ్బసఙ్ఖతవివిత్తత్తా, తం ఏతస్స అధిగతం అత్థీతి **కేవలీ**, సచ్ఛికతనిరోధో ఖీణాసవో.

కప్ప-సద్దో పనాయం సఉపసగ్గో అనుపసగ్గో చాతి అధిప్పాయేన ఓకప్పనియపదే లబ్భమానం ఓకప్పసద్దమత్తం నిదస్సేతి, అఞ్ఞథా కప్పసద్దస్స అత్థుద్ధారే ఓకప్పనియపదం అనిదస్సనమేవ సియా. **సమణకప్పేహీ**తి వినయసిద్ధేహి సమణవోహారేహి. **నిచ్చకప్పన్తి** నిచ్చకాలం. **పఞ్ఞత్తీ**తి నామం. నామఞ్హేతం తస్స ఆయస్మతో, యదిదం కప్పోతి. **కప్పితకేసమస్సూ**తి కత్తరియా ఛేదితకేసమస్సు. **ద్వఙ్గులకప్పో**తి మజ్ఝన్హికవేలాయ వీతిక్కన్తాయ ద్వఙ్గులతావికప్పో. **లేసో**తి అపదేసో. అనవసేసం ఫరితుం సమత్థస్స ఓభాసస్స కేనచి కారణేన ఏకదేసఫరణమ్పి సియా, అయం పన సబ్బస్సేవ ఫరతీతి దస్సేతుం సమన్తత్థో కప్పసద్దో గహితోతి ఆహ ‘‘**అనవసేసం సమన్తతో**’’తి.

ఆభాయ ఫరిత్వాతి వత్థమాలాలఙ్కారసరీరసముట్ఠితాయ ఆభాయ ఫరిత్వా. దేవతానఞ్హి సరీరోభాసం ద్వాదసయోజనమత్తం ఠానం. తతో భియ్యోపి ఫరిత్వా తిట్ఠతి, తథా వత్థాభరణాదిసముట్ఠితా పభా.

హత్థకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కటువియసుత్తవణ్ణనా

౧౨౯. ఛట్ఠే గావీనం కయవిక్కయవసేన యోగో ఏత్థాతి గోయోగో, కయవిక్కయం కరోన్తో గావీహి యుజ్జన్తి ఏత్థాతి వా గోయోగో, గావీనం విక్కయట్ఠానం. తత్థ జాతో పిలక్ఖరుక్ఖో **గోయోగపిలక్ఖో**, తస్మిం. సమీపత్థే చేతం భుమ్మవచనం. తేనాహ ‘‘**గావీనం విక్కయట్ఠానే ఉట్ఠితపిలక్ఖస్స సన్తికే**’’తి. రిత్తో అస్సాదో ఏతస్సాతి **రిత్తస్సాదో**. తేనాహ ‘‘**ఝానసుఖాభావేన రిత్తస్సాద**’’న్తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

కటువియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియఅనురుద్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౩౧. అట్ఠమే **ఇదం తే మానస్మిన్తి** ఏత్థ **మానస్మిన్తి** పచ్చత్తే భుమ్మవచనం. **ఇదన్తి** చ లిఙ్గవిపల్లాసేన నపుంసకనిద్దేసో కతోతి ఆహ ‘‘**అయం తే నవవిధేన వడ్ఢితమానో**’’తి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

దుతియఅనురుద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పటిచ్ఛన్నసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. నవమే **అసాధారణసిక్ఖాపదన్తి** భిక్ఖునీనం అసాధారణం భిక్ఖూనంయేవ పఞ్ఞత్తసిక్ఖాపదం **సాధారణసిక్ఖాపదన్తి** భిక్ఖూనం భిక్ఖునీనఞ్చ సాధారణం ఉభతోపఞ్ఞత్తిసిక్ఖాపదం.

పటిచ్ఛన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. లేఖసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. దసమే **ధిరట్ఠానతోతి** ధిరట్ఠానతోవ. పాసాణే లేఖసదిసా పరాపరాధనిబ్బత్తా కోధలేఖా యస్స నో పాసాణలేఖూపమసమన్నాగతో **పాసాణలేఖూపమోతి** వుత్తో. ఏవం ఇతరేపి. **అనుసేతీతి** అప్పహీనతాయ అనుసేతి. **న ఖిప్పం లుజ్జతీతి** న అన్తరా నస్సతి కమ్మట్ఠానేనేవ నస్సనతో. **ఏవమేవన్తి** ఏవం తస్సపి పుగ్గలస్స కోధో న అన్తరా పునదివసే వా అపరదివసే వా నిట్ఠాతి, అద్ధనియో పన హోతి, మరణేనేవ నిట్ఠాతీతి అత్థో. **కక్ఖళేనాతి** అతికక్ఖళేన ధమ్మచ్ఛేదకేన థద్ధవచనేన. **సంసన్దతీతి** ఏకీభవతి. **సమ్మోదతీతి** నిరన్తరో హోతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అథ వా **సన్ధియతీతి** ఠానగమనాదీసు కాయకిరియాసు కాయేన సమోధానం గచ్ఛతి, తిలతణ్డులా వియ మిస్సీభావం ఉపేతీతి అత్థో. **సంసన్దతీతి** చిత్తకిరియాసు చిత్తేన సమోధానం గచ్ఛతి, ఖీరోదకం వియ ఏకీభావం ఉపేతీతి అత్థో. **సమ్మోదతీతి** ఉద్దేసపరిపుచ్ఛాదీసు వచీకిరియాసు వాచాయ సమోధానం గచ్ఛతి, విప్పవాసాగతోపి పియసహాయకో వియ పియతరభావం ఉపేతీతి అత్థో. అపిచ కిచ్చకరణీయేసు తేహి సద్ధిం ఆదితోవ ఏకకిరియాభావం ఉపగచ్ఛన్తో **సన్ధియతి,** యావ మజ్ఝా పవత్తన్తో **సంసన్దతి,** యావ పరియోసానా అనివత్తన్తో **సమ్మోదతీతి** వేదితబ్బో.

లేఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కుసినారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౪) ౪. యోధాజీవవగ్గో

౧. యోధాజీవసుత్తవణ్ణనా

౧౩౪. చతుత్థస్స పఠమే యుజ్ఝనం యోధో, సో ఆజీవో ఏతస్సాతి **యోధాజీవో**. యుద్ధముపజీవతీతి వా ఏతస్మిం అత్థే **యోధాజీవో**తి నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా. తేనాహ ''**యుద్ధం ఉపజీవతీతి యోధాజీవో**''తి. **సహ...పే.... పస్సతీతి** పుబ్బభాగే విపస్సనాపఞ్ఞాయ సమ్మసనవసేన, మగ్గక్ఖణే అభిసమయవసేన అత్తపచ్చక్ఖేన ఞాణేన పస్సతి.

యోధాజీవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పరిసాసుత్తవణ్ణనా

౧౩౫. దుతియే **అప్పటిపుచ్ఛిత్వా వినీతాతి** "తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే, రూపం నిచ్చం వా అనిచ్చం వా"తిఆదినా అప్పటిపుచ్ఛిత్వా కేవలం ధమ్మదేసనావసేనేవ వినీతపరిసా. **దుబ్బినీతపరిసాతి** దుక్ఖేన వినీతపరిసా. **పుచ్ఛిత్వా వినీతాతి** "తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే"తిఆదినా పుచ్ఛిత్వా అనుమతిగ్గహణవసేన వినీతా. **సువినీతపరిసాతి** సుఖేన వినీతపరిసా. అనుమతిగ్గహణవసేన వినయనఞ్హి న దుక్కరం హోతి.

పరిసాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉప్పాదాసుత్తవణ్ణనా

౧౩౭. చతుత్థే **ఉప్పాదా వా తథాగతానన్తి** తథాగతానం ఉప్పాదేపి వేనేయ్యపుగ్గలానం మగ్గఫలుప్పత్తి వియ సఙ్ఖారానం అనిచ్చాదిసభావో న తథాగతుప్పాదాయత్తో, అథ ఖో తథాగతానం ఉప్పాదేపి అనుప్పాదేపి హోతిమేవాతి వుత్తం హోతి. **ఠితావ సా ధాతూతి** ఠితో ఏవ సో అనిచ్చసభావో బ్యభిచారాభావతో న కదాచి సఙ్ఖారా అనిచ్చా న హోన్తి. కామం అసఙ్ఖతా వియ ధాతు న నిచ్చో సో సభావో, తథాపి సబ్బకాలికోయేవాతి అధిప్పాయో.

అపరో నయో – **ఠితావ సా ధాతూతి** "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి ఏసా ధాతు ఏస సభావో తథాగతానం ఉప్పాదతో పుబ్బే ఉద్ధఞ్చ అప్పటివిజ్ఝియమానో న తథాగతేహి ఉప్పాదితో, అథ ఖో సబ్బకాలం సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా, ఠితావ సా ధాతు, కేవలం పన సయమ్భుఞాణేన అభిసమ్బుజ్ఝనతో "అయం ధమ్మో తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధో"తి పవేదనతో చ తథాగతో ధమ్మస్సామీతి వుచ్చతి అపుబ్బస్స తస్స ఉప్పాదనతో. తేన వుత్తం ''**ఠితావ సా ధాతూ**''తి.

అభిసమ్బుజ్ఝతీతి ఞాణేన అభిసమ్బుజ్ఝతి. **అభిసమేతీతి** ఞాణేన అభిసమాగచ్ఛతి. **ఆచిక్ఖతీతి** కథేతి. **దేసేతీతి** దస్సేతి. **పఞ్ఞాపేతీతి** జానాపేతి. **పట్ఠపేతీతి** ఞాణముఖే ఠపేతి. **వివరతీతి** వివరిత్వా దస్సేతి. **విభజతీతి** విభాగతో దస్సేతి. **ఉత్తానీకరోతీతి** పాకటం కరోతి.

అథ వా **అభిసమ్బుజ్ఝతీతి** పచ్చక్ఖకరణేన అభిముఖం బుజ్ఝతి, యాథావతో పటివిజ్ఝతి. తతో ఏవ **అభిసమేతి** అభిముఖం సమాగచ్ఛతి. ఆదితో కథేన్తో **ఆచిక్ఖతి,** ఉద్దిసతీతి అత్థో. తమేవ ఉద్దేసం పరియోసాపేన్తో **దేసేతి**.

యథాఉద్దిట్ఠమత్థం నిదస్సనవసేన పకారేహి ఞాపేన్తో **పఞ్ఞాపేతి**. పకారేహి ఏతమత్థం పతిట్ఠపేన్తో **పట్ఠపేతి**. యథాఉద్దిట్ఠం పటినిదస్సనవసేన **వివరతి విభజతి**. వివటం విభత్తఞ్చ అత్థం హేతూదాహరణదస్సనేహి పాకటం కరోన్తో **ఉత్తానీకరోతి**.

ఉప్పాదాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౦. కేసకమ్బలసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౮-౧౪౩. పఞ్చమే **తన్తావుతానం వత్థానన్తి** ఇదం "యాని కానిచీ"తి ఇమినా సమానాధికరణన్తి ఆహ **"పచ్చత్తే సామివచన"**న్తి. **వాయితానన్తి** వీతానం. **లామకోతి** నిహీనో, **మక్ఖలి మోఘపురిసోతి** ఏత్థ **మక్ఖలీతి** తస్స నామం. తం కిర సకద్దమాయ భూమియా తేలఘటం గహేత్వా గచ్ఛన్తం, "తాత, మా ఖలీ"తి సామికో ఆహ. సో పమాదేన ఖలిత్వా పతిత్వా సామికస్స భయేన పలాయితుం ఆరద్ధో. సామికో ఉపధావిత్వా నం దుస్సకణ్ణే అగ్గహేసి, సాటకం ఛడ్డేత్వా అచేలకో హుత్వా పలాయి. సో పణ్ణేన వా తిణేన వా పటిచ్ఛాదేతుమ్పి అజానన్తో జాతరూపేనేవ ఏకం గామం పావిసి. మనుస్సా తం దిస్వా "అయం సమణో అరహా అప్పిచ్ఛో, నత్థి ఇమినా సదిసో"తి పూవభత్తాదీని గహేత్వా ఉపసఙ్కమన్తి. సో "మయ్హం సాటకం అనివత్థభావేన ఇదం ఉప్పన్న"న్తి తతో పట్ఠాయ సాటకం లభిత్వాపి న నివాసేసి, తదేవ చ పబ్బజ్జం అగ్గహేసి. తస్స సన్తికే అఞ్ఞోపి అఞ్ఞోపీతి పఞ్చసతా మనుస్సా పబ్బజింసు. తం సన్ధాయాహ "మక్ఖలి మోఘపురిసో"తి. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థాని ఏవ.

కేసకమ్బలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧-౧౩. పఠమమోరనివాపసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౪-౧౪౬. ఏకాదసమే అకుప్పధమ్మతాయ ఖయవయసఙ్ఖాతం అన్తం అతీతాతి అచ్చన్తా, ఏవం అపరిహాయనసభావత్తా అచ్చన్తా నిట్ఠా అస్సాతి **అచ్చన్తనిట్ఠో**. తేనాహ **"అన్తం అతిక్కన్తనిట్ఠో"**తిఆది. న హి పటివిద్ధస్స లోకుత్తరధమ్మస్స దస్సనం కుప్పనం నామ అత్థి. **ధువనిట్ఠోతి** సతతనిట్ఠో. అచ్చన్తమేవ చతూహి యోగేహి ఖేమో ఏతస్స అత్థీతి **అచ్చన్తయోగక్ఖేమీ,** నిచ్చయోగక్ఖేమీతి అత్థో. మగ్గబ్రహ్మచరియస్స వుసితత్తా తస్స అవిహాయనసభావత్తా అచ్చన్తం బ్రహ్మచారీతి **అచ్చన్తబ్రహ్మచారీ,** నిచ్చబ్రహ్మచారీతి అత్థో. **పరియోసానన్తి** బ్రహ్మచరియపరియోసానం వట్టదుక్ఖపరియోసానఞ్చ . అచ్చన్తం పరియోసానమస్సాతి **అచ్చన్తపరియోసానో**. ద్వాదసమతేరసమాని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమమోరనివాపసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

యోధాజీవవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪౭-౧౫౬. మఙ్గలవగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

తతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

(౧౬) ౬. అచేలకవగ్గవణ్ణనా

౧౫౭-౧౬౩. ఇతో పరేసు పన సుత్తపదేసు ‘‘**గాళ్హా**’’తి వుత్తమత్థం వివరన్తో ‘‘**కక్ఖళా**’’తి ఆహ. కక్ఖళచారో చస్సా న లూఖసభావో. అథ ఖో తణ్హావసేన థిరగ్గహణన్తి ఆహ ‘‘**లోభవసేన థిరగ్గహణా**’’తి. **అగాళ్హా పటిపదా**తి వా కామానం ఓగాహనం పటిపత్తి, కామసుఖానుయోగోతి అత్థో. **నిజ్ఝామా పటిపదా**తి కాయస్స నిజ్ఝాపనవసేన ఖేపనవసేన పవత్తా పటిపత్తి, అత్తకిలమథానుయోగోతి అత్థో. **నిచ్చేలో**తి నిస్సట్ఠచేలో సబ్బేన సబ్బం పటిక్ఖిత్తచేలో. నగ్గియవతసమాదానేన **నగ్గో. ఠితకోవ ఉచ్చారం కరోతీ**తిఆది నిదస్సనమత్తం వమిత్వా ముఖవిక్ఖాలనాదిఆచారస్సపి తేన విస్సట్ఠత్తా. **జివ్హాయ హత్థం అపలేఖతి** అవలేఖతి ఉదకేన అధోవనతో. దుతియవికప్పేపి ఏసేవ నయో. ‘‘ఏహి, భదన్తే’’తి వుత్తే ఉపగమనసఙ్ఖాతో విధి ఏహిభదన్తో, తం చరతీతి ఏహిభదన్తికో, తప్పటిక్ఖేపేన **న ఏహిభదన్తికో. న కరోతి** ‘‘సమణేన నామ పరస్స వచనకరేన న భవితబ్బ’’న్తి అధిప్పాయేన.

పురేతరన్తి తం ఠానం అత్తనో ఉపగమనతో పురేతరం. తం కిర సో ‘‘భిక్ఖునా నామ యదిచ్ఛకా ఏవ భిక్ఖా గహేతబ్బా’’తి అధిప్పాయేన న గణ్హాతి. **ఉద్దిస్స కతం** మమ నిమిత్తభావేన బహూ ఖుద్దకా పాణా సఙ్ఘాతం ఆపాదితాతి న గణ్హాతి. **నిమన్తనం న సాదియతి** ఏవం తేసం వచనం కతం భవిస్సతీతి. కుమ్భి ఆదీసుపి సో సత్తసఞ్ఞీతి ఆహ ‘‘**కుమ్భి-కళోపియో**’’తిఆది. **కబళన్తరాయో హోతీ**తి ఉట్ఠితస్స ద్విన్నమ్పి కబళన్తరాయో హోతి. గామసభాగాదివసేన సఙ్గమ్మ కిత్తేన్తి ఏతిస్సాతి **సఙ్కిత్తి,** యథాసంహతతణ్డులాదిసఞ్చయో. **మానుసకానీ**తి వేయ్యావచ్చకరా మనుస్సా.

సురాపానమేవాతి మజ్జలక్ఖణప్పత్తాయ సురాయ పానమేవ. సురాగహణేనేవేత్థ మేరయమ్పి సఙ్గహితం. ఏకాగారమేవ ఉఞ్ఛతీతి **ఏకాగారికో**. ఏకాలోపేనేవ వత్తతీతి **ఏకాలోపికో**. దీయతి ఏతాయాతి **దత్తి,** ద్వత్తిఆలోపమత్తగ్గాహి ఖుద్దకం భిక్ఖాదానభాజనం. తేనాహ ‘‘**ఖుద్దకపాతీ**’’తి. అభుఞ్జనవసేన ఏకో అహో ఏతస్స అత్థీతి ఏకాహికో, ఆహారో, తం **ఏకాహికం.** సో పన అత్థతో ఏకదివసం లఙ్ఘకో హోతీతి ఆహ ‘‘**ఏకాదివసన్తరిక**’’న్తి. **ద్వాహికన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏకాహం అభుఞ్జిత్వా ఏకాహం భుఞ్జనం **ఏకాహవారో,** తం ఏకాహికమేవ అత్థతో. ద్వీహం అభుఞ్జిత్వా ద్వీహం భుఞ్జనం **ద్వీహవారో**. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. ఉక్కట్ఠో పన పరియాయభత్తభోజనికో ద్వీహం అభుఞ్జిత్వా ఏకాహమేవ భుఞ్జతి. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో.

మిచ్ఛావాయామవసేనేవ ఉక్కుటికవతానుయోగోతి ఆహ ‘‘**ఉక్కుటికవీరియమనుయుత్తో**’’తి. **అత్తకిలమథానుయోగ**న్తి అత్తనో కిలమథానుయోగం, సరీరదుక్ఖకారణన్తి అత్థో. సరీరపరియాయో హి ఇధ అత్తసద్దో ‘‘అత్తన్తపో’’తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౨.౪౧౩) వియ. **ద్వే అన్తే**తి ఉభో కోటియో, ఉభో లామకపటిపత్తియోతి అత్థో. లామకమ్పి హి అన్తోతి వుచ్చతి ‘‘అన్తమిదం, భిక్ఖవే, జీవికానం (సం॰ ని॰ ౩.౮౦; ఇతివు॰ ౯౧), కోట్ఠకో అన్తో’’తి ఏవమాదీసు. మజ్ఝిమపటిపదాయ ఉప్పథభావేన అమనీయా గన్తబ్బా ఞాతబ్బాతి **అన్తా**. తతో ఏవ లామకా.

అచేలకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా

౧౬౪-౧౮౪. సమనుఞ్ఞోతి సమ్మదేవ కతానుఞ్ఞో. తేనాహ ‘‘**సమానజ్ఝాసయో**’’తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

తికనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అఙ్గుత్తరనికాయే

చతుక్కనిపాత-టీకా

౧. పఠమపణ్ణాసకం

౧. భణ్డగామవగ్గో

౧-౨. అనుబుద్ధసుత్తాదివణ్ణనా

౧-౨. చతుక్కనిపాతస్స పఠమే అనుబోధో పుబ్బభాగియం ఞాణం, పటివేధో అనుబోధేన అభిసమయో. తత్థ యస్మా అనుబోధపుబ్బకో పటివేధో అనుబోధేన వినా న హోతి. అనుబోధో హి ఏకచ్చో పటివేధసమ్బద్ధో, తదుభయాభావహేతుకఞ్చ వట్టే సంసరణం, తస్మా వుత్తం పాళియం "అననుబోధా…పే… తుమ్హాకఞ్చా"తి. పటిసన్ధిగ్గహణవసేన భవతో భవన్తరూపగమనం **సన్ధావనం,** అపరాపరం చవనూపపజ్జనవసేన సఞ్చరణం **సంసరణన్తి** ఆహ ''**భవతో**''తిఆది. సన్ధావితసంసరితపదానం కమ్మసాధనతం సన్ధాయాహ ''**మయా చ తుమ్హేహి చా**''తి పఠమవికప్పే. దుతియవికప్పే పన భావసాధనతం హదయే కత్వా ''**మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చా**''తి యథారుతవసేనేవ వుత్తం . దీఘరజ్జునా బద్ధసకుణం వియ రజ్జుహత్థో పురిసో దేసన్తరం తణ్హారజ్జునా బద్ధం సత్తసన్తానం అభిసఙ్ఖారో భవన్తరం నేతి ఏతాయాతి **భవనేత్తి**. తేనాహ ''**భవరజ్జు**''తిఆదీ.

వట్టదుక్ఖస్స అన్తకరోతి సకలవట్టదుక్ఖస్స సకసన్తానే పరసన్తానే చ వినాసకరో అభావకరో. బుద్ధచక్ఖుధమ్మచక్ఖుదిబ్బచక్ఖుమంసచక్ఖుసమన్తచక్ఖుసఙ్ఖాతేహి **పఞ్చహి చక్ఖూహి చక్ఖుమా**. సవాసనానం కిలేసానం సముచ్ఛిన్నత్తా సాతిసయం కిలేసపరినిబ్బానేన **పరినిబ్బుతో**. దుతియం ఉత్తానమేవ.

అనుబుద్ధసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. పఠమఖతసుత్తాదివణ్ణనా

౩-౪. తతియే **కలిన్తి** అపరాధం. **విచినాతీ**తి ఆచినోతి పసవతి. **తేన చ కలినా సుఖం న పటిలభతీ**తి తేన అపరాధేన సుఖం న విన్దతి. నిన్దియప్పసంసాయ హి పసంసియనిన్దాయ చ సమకోవ విపాకో. **పసంసియనిన్దా**తి చ సమ్పన్నగుణపరిధంసనవసేన పవత్తియా మహాసావజ్జతాయ కటుకతరవిపాకా. నిన్దియప్పసంసా పన కథం తాయ సమవిపాకాతి చే? తస్మిం అవిజ్జమానగుణసమారోపనేన అత్తనో పరేసఞ్చ మిచ్ఛాపటిపత్తిహేతుభావతో పసంసియేన తస్స సబ్బావకరణతో చ. లోకేపి హి అసూరం సూరేన సమం కరోన్తో గారయ్హో హోతి, పగేవ దుప్పటిపన్నం సుప్పటిపన్నేన సమం కరోన్తోతి. **సకేన ధనేనా**తి అత్తనో సాపతేయ్యేన. **అప్పమత్తకోవ కలీ**తి దిట్ఠధమ్మికత్తా సప్పటికారత్తా చ అప్పమత్తకో అపరాధో. **అయం…పే… మహన్తతరో కలి** కతూపచితత్తా సమ్పరాయికత్తా అప్పటికారత్తా చ.

నిరబ్బుదోతి గణనావిసేసో ఏసోతి ఆహ ''**నిరబ్బుదగణనాయా**''తి, సతసహస్సం నిరబ్బుదాతి అత్థో. నిరబ్బుదపరిమాణం పన వస్సగణనాయ ఏవం వేదితబ్బం. యథేవ హి సతం సతసహస్సానం కోటి హోతి, ఏవం సతం సతసహస్సానం కోటియో పకోటి నామ హోతి, సతం సతసహస్సానం పకోటియో కోటిపకోటి, సతం సతసహస్సకోటిపకోటియో నహుతం, సతం సతసహస్సనహుతాని నిన్నహుతం, సతం సతసహస్సనిన్నహుతాని ఏకం అబ్బుదం, తతో వీసతిగుణితం నిరబ్బుదం. **యం అరియే గరహన్తో నిరయం ఉపపజ్జతీ**తి అరియే గరహన్తో యం

నిరబ్బుదసఙ్ఖాతం నిరయం ఉపపజ్జతి, నిరబ్బుదోతి చ పాటియేక్కో నిరయో నత్థి, అవీచిమ్హియేవ పన నిరబ్బుదగణనాయ పచ్చితబ్బట్ఠానస్సేతం నామం. చతుత్థం ఉత్తానమేవ.

పఠమఖతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అనుసోతసుత్తవణ్ణనా

౫. పఞ్చమే **అనుసోతం గచ్ఛతీ**తి సంసారసోతస్స అనుకూలభావేన గచ్ఛతి. **పచ్చనీకపటిపత్తియా**తి సంసారసోతస్స పటికూలవసేన పవత్తనిబ్బిదానుపస్సనాదిపటిపత్తియా . **ఠితసభావో**తి అచలప్పసాదాదిసమన్నాగమేన ఠితసభావో. అనాగామీ హి అస్సద్ధియేహి కామరాగబ్యాపాదేహి అకమ్పనియచిత్తతాయ తమ్హా లోకా అనావత్తిధమ్మతాయ చ ఠితసభావో నామ. **ఓఘం తరిత్వా**తి కామోఘాదిచతుబ్బిధం ఓఘం అతిక్కమిత్వా. **పరతీరం గతో**తి నిబ్బానపారం గతో. **బ్రాహ్మణో**తి బాహితపాపతాయ బ్రాహ్మణోతి సఙ్ఖం గతో ఖీణాసవో. తేనాహ ‘‘**సేట్ఠో నిద్దోసో**’’తి. **పఞ్చవేరకమ్మ**న్తి పాణాతిపాతాదిపఞ్చదుచ్చరితం. **సహాపి దుక్ఖేన సహాపి దోమనస్సేనా**తి కిలేసపరియుట్ఠానే సతి ఉప్పన్నేన దుక్ఖదోమనస్సేన సద్ధిమ్పి. **పరిపుణ్ణ**న్తి తిస్సన్నం సిక్ఖానం ఏకాయపి అనూనం. **పరిసుద్ధ**న్తి నిరుపక్కిలేసం. **బ్రహ్మచరియ**న్తి సేట్ఠచరియం. ఇమినా వారేన సోతాపన్నసకదాగామినో కథితా. కిం పన తే రుదన్తా బ్రహ్మచరియం చరన్తీతి? ఆమ, కిలేసరోదనేన రోదన్తా చరన్తి నామ, సీలసమ్పన్నో పుథుజ్జనభిక్ఖు ఏత్థేవ సఙ్గహితో.

చేతోవిముత్తిన్తి ఫలసమాధిం. **పఞ్ఞావిముత్తి**న్తి ఫలఞాణం. **ఛహాకారేహి పారగతో**తి అభిఞ్ఞాపారగూ, పరిఞ్ఞాపారగూ, భావనాపారగూ, పహానపారగూ, సచ్ఛికిరియాపారగూ, సమాపత్తిపారగూతి ఏవం ఛహి ఆకారేహి సబ్బధమ్మానం పారం పరియోసానం గతో. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అనుసోతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అప్పస్సుతసుత్తవణ్ణనా

౬. ఛట్ఠే **అప్పకం సుతం హోతీ**తి నవఙ్గసత్థుసాసనే కిఞ్చిదేవ సుతం హోతి. తదేవ నవఙ్గసత్థుసాసనం దస్సేతుం ‘‘**సుత్తం గేయ్య**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ సుత్తాదీని విభజిత్వా దస్సేన్తో ‘‘**ఉభతోవిభఙ్గనిద్దేసఖన్ధకపరివారా**’’తిఆదిమాహ. కథం పనాయం విభాగో యుజ్జేయ్య. సగాథకఞ్హి సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణం. తదుభయవినిముత్తఞ్చ సుత్తం ఉదానాదివిసేససఞ్ఞారహితం నత్థి, యం సుత్తఙ్గం సియా. **మఙ్గలసుత్తా**దీనఞ్చ (ఖు॰ పా॰ ౫.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౬౧ ఆదయో) సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా గాథాభావతో ధమ్మపదాదీనం వియ . గేయ్యఙ్గసఙ్గహో వా సియా సగాథకత్తా సగాథావగ్గస్స వియ. తథా ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానన్తి? వుచ్చతే –

> ‘‘సుత్తన్తి సామఞ్ఞవిధి, విసేసవిధయో పరే;
> సనిమిత్తా నిరుళ్హత్తా, సహతాఞ్ఞేన నాఞ్ఞతో’’. (నేత్తి॰ అట్ఠ॰ సఙ్గహవారవణ్ణనా; దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా; సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా)

సబ్బస్సపి హి బుద్ధవచనస్స సుత్తన్తి అయం **సామఞ్ఞవిధి**. తేనేవాహ ఆయస్మా మహాకచ్చానో **నేత్తియం** (నేత్తి॰ సఙ్గహవారో) "నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీ"తి. ఏత్తకం తస్స భగవతో సుత్తాగతం సుత్తపరియాపన్నం (పాచి॰ ౬౫౫, ౧౨౪౨) సకవాదే పఞ్చ సుత్తసతానీతి (ధ॰ స॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా; కథా॰ అట్ఠ॰ నిదానకథా) ఏవమాది చ ఏతస్స అత్థస్స సాధకం. **విసేసవిధయో పరే సనిమిత్తా** తదేకదేసేసు గేయ్యాదయో విసేసవిధయో తేన తేన నిమిత్తేన పతిట్ఠితా. తథా హి గేయ్యస్స సగాథకత్తం తబ్భావనిమిత్తం. లోకేపి హి ససిలోకం సగాథకం వా చుణ్ణియగన్థం "గేయ్య"న్తి వదన్తి. గాథావిరహే పన సతి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్తం. పుచ్ఛావిస్సజ్జనఞ్హి "బ్యాకరణ"న్తి వుచ్చతి. బ్యాకరణమేవ వేయ్యాకరణం. ఏవం సన్తే సగాథకాదీనమ్పి పుచ్ఛం కత్వా విస్సజ్జనవసేన పవత్తానం వేయ్యాకరణభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి గేయ్యాదిసఞ్ఞానం అనోకాసభావతో, "గాథావిరహే సతీ"తి విసేసితత్తా చ. తథా హి ధమ్మపదాదీసు కేవలం గాథాబన్ధేసు సగాథకత్తేపి సోమనస్సఞాణమయికగాథాయుత్తేసు "వుత్తం హేత"న్తిఆదీవచనసమ్బన్ధేసు అబ్భుతధమ్మప్పటిసంయుత్తేసు చ సుత్తవిసేసేసు యథాక్కమం గాథాఉదానఇతివుత్తకఅబ్భుతధమ్మసఞ్ఞా పతిట్ఠితా, తథా సతిపి గాథాబన్ధభావే భగవతో అతీతాసు జాతీసు చరియానుభావప్పకాసకేసు జాతకసఞ్ఞా, సతిపి పఞ్హావిస్సజ్జనభావే సగాథకత్తే చ కేసుచి సుత్తన్తేసు వేదస్స లభాపనతో వేదల్లసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి ఏవం తేన తేన సగాథకత్తాదినా నిమిత్తేన తేసు తేసు సుత్తవిసేసేసు గేయ్యాదిసఞ్ఞా పతిట్ఠితాతి విసేసవిధయో సుత్తఙ్గతో పరే గేయ్యాదయో. యం పనేత్థ గేయ్యఙ్గాదినిమిత్తరహితం, తం సుత్తఙ్గం విసేససఞ్ఞాపరిహారేన సామఞ్ఞసఞ్ఞాయ పవత్తనతో. నను చ సగాథకం సుత్తం గేయ్యం, నిగ్గాథకం సుత్తం వేయ్యాకరణన్తి సుత్తఙ్గం న సమ్భవతీతి చోదనా తదవత్థావాతి? న తదవత్థా సోధితత్తా. సోధితఞ్హి పుబ్బే "గాథావిరహే సతి పుచ్ఛావిస్సజ్జనభావో వేయ్యాకరణస్స తబ్భావనిమిత్త"న్తి.

యఞ్చ వుత్తం – "గాథాభావతో మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తఙ్గసఙ్గహో న సియా"తి, తం **న, నిరుళ్హత్తా**. నిరుళ్హో హి మఙ్గలసుత్తాదీనం సుత్తభావో. న హి తాని ధమ్మపదబుద్ధవంసాదయో వియ గాథాభావేన పఞ్ఞాతాని, అథ ఖో సుత్తభావేనేవ, తేనేవ హి అట్ఠకథాయం "సుత్తనామక"న్తి నామగ్గహణం కతం. యం పన వుత్తం "సగాథకత్తా గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా"తి, తదపి నత్థి, యస్మా **సహతాఞ్ఞేన**. సహ గాథాహీతి హి సగాథకం. సహభావో నామ అత్థతో అఞ్ఞేన హోతి, న చ మఙ్గలసుత్తాదీసు గాథావినిముత్తో కోచి సుత్తప్పదేసో అత్థి, యో "సహ గాథాహీ"తి వుచ్చేయ్య, న చ సముదాయో నామ కోచి అత్థి. యదపి వుత్తం – "ఉభతోవిభఙ్గాదీసు సగాథకప్పదేసానం గేయ్యఙ్గసఙ్గహో సియా"తి, తదపి న, అఞ్ఞతో. అఞ్ఞా ఏవ హి తా గాథా జాతకాదిపరియాపన్నత్తా. అతో న తాహి ఉభతోవిభఙ్గాదీనం గేయ్యఙ్గభావోతి. ఏవం సుత్తాదీనం అఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సఙ్కరాభావో వేదితబ్బో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన సమన్తపాసాదికాయ వినయసంవణ్ణనాయ **సారత్థదీపనియా** (సారత్థ॰ టీ॰ ౧.పఠమమహాసఙ్గీతికథావణ్ణనా) అమ్హేహి పకాసితో, ఇచ్ఛన్తేహి తతోయేవ గహేతబ్బో.

న అత్థమఞ్ఞాయ ధమ్మమఞ్ఞాయ ధమ్మానుధమ్మప్పటిపన్నో హోతీతి అట్ఠకథాఞ్చ పాళిఞ్చ జానిత్వా లోకుత్తరధమ్మస్స అనురూపధమ్మం పుబ్బభాగప్పటిపదం పటిపన్నో న హోతీతి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. తేనేవాహ "**న అత్థమఞ్ఞాయ ధమ్మమఞ్ఞాయాతి అట్ఠకథఞ్చ పాళిఞ్చ జానిత్వా…పే… న పటిపన్నో హోతీ**"తి.

అప్పస్సుతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సోభనసుత్తవణ్ణనా

౭. సత్తమే **పఞ్ఞావేయ్యత్తియేనాతి** సచ్చసమ్పటివేధాదిపఞ్ఞావేయ్యత్తియేన. **వినయం ఉపేతాతి** తదఙ్గాదివసేన కిలేసానం వినయం ఉపేతా. **వేసారజ్జేనాతి** సారజ్జకరానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిపాపధమ్మానం విగమనతో వేసారజ్జేన, సారజ్జరహితేనాతి అత్థో. తేపిటకవసేన బహు సుతం ఏతేసన్తి **బహుస్సుతా**. తమేవ పరియత్తిధమ్మం ధారేన్తి సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసం వియ వినస్సన్తం అకత్వా సుప్పగుణసుప్పవత్తిభావేన హదయే ఠపేన్తీతి **ధమ్మధరా**. ఏదిసా చ అత్తనా సుతస్స ధమ్మస్స ఆధారభూతా నామ హోన్తీతి ఆహ ‘‘**సుతధమ్మానం ఆధారభూతా**’’తి.

సోభనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. వేసారజ్జసుత్తవణ్ణనా

౮. అట్ఠమే బ్యామోహవసేన సరణపరియేసనం సారజ్జనం సారదో, బ్యామోహభయం. విగతో సారదో ఏతస్సాతి విసారదో, తస్స భావో **వేసారజ్జం**. తం పన ఞాణసమ్పదం, పహానసమ్పదం, దేసనావిసేససమ్పదం ఖేమఞ్చ నిస్సాయ పవత్తం చతుబ్బిధపచ్చవేక్ఖణఞాణం. తేనాహ ‘‘**చతూసు ఠానేసూ**’’తిఆది. ఉసభస్స ఇదన్తి **ఆసభం,** సేట్ఠట్ఠానం. సబ్బఞ్ఞుతపటిజాననవసేన అభిముఖం గచ్ఛన్తి, అట్ఠ వా పరిసా ఉపసఙ్కమన్తీతి **ఆసభా,** పుబ్బబుద్ధా. **ఇదం పనాతి** బుద్ధానం ఠానం సబ్బఞ్ఞుతమేవ వదతి. **తిట్ఠమానోవాతి** అవదన్తోపి తిట్ఠమానోవ పటిజానాతి నామాతి అత్థో. **ఉపగచ్ఛతీతి** అనుజానాతి.

అట్ఠసు పరిసాసూతి “అభిజానామి ఖో పనాహం, సారిపుత్త, అనేకసతం ఖత్తియపరిసం ఉపసఙ్కమితా…పే.… బ్రాహ్మణపరిసం గహపతిపరిసం, సమణపరిసం, చాతుమహారాజికపరిసం, తావతింసపరిసం, మారపరిసం, బ్రహ్మపరిసం ఉపసఙ్కమితా, తత్రపి మయా సన్నిసిన్నపుబ్బఞ్చేవ సల్లపితపుబ్బఞ్చ సాకచ్ఛా చ సమాపజ్జితపుబ్బా. తత్ర వత మం ‘భయం వా సారజ్జం వా ఓక్కమిస్సతీ’తి నిమిత్తమేతం, సారిపుత్త, న సమనుపస్సామీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౧) ఏవం వుత్తపరిసాసు. **అభీతనాదం నదతీతి** పరతో దస్సితఞాణయోగేన విసారదో అహన్తి అభీతనాదం నదతి. **సీహనాదసుత్తేనాతి** ఖన్ధవగ్గే ఆగతేన సీహనాదసుత్తేన.

“దేవమనుస్సానం చతుచక్కం వత్తతీ”తి (అ॰ ని॰ ४.३१) సుత్తసేసేన సప్పురిసూపనిస్సయాదిఫలసమ్పత్తిపవత్తి వుత్తా, పురిమసప్పురిసూపనిస్సయాదిఉపనిస్సయా పచ్ఛిమసప్పురిసూపనిస్సయాదిసమ్పత్తిపవత్తి వా వుత్తా. ఆది-సద్దేన తత్థ చ చక్కసద్దస్స గహణం వేదితబ్బం. విచక్కసణ్ఠానా అసని ఏవ **అసనివిచక్కం. ఉరచక్కాదీసూతి ఆది**-సద్దేన ఆణాసమూహాదీసుపి చక్కసద్దస్స పవత్తి వేదితబ్బా. “సఙ్ఘభేదం కరిస్సామ చక్కభేద”న్తిఆదీసు (పారా॰ ४०౯; చూళవ॰ ३४३) హి ఆణా “చక్క”న్తి వుత్తా. “దేవచక్కం అసురచక్క”న్తిఆదీసు సమూహోతి.

పటివేధనిట్ఠత్తా అరహత్తమగ్గఞాణం పటివేధోతి ‘‘**ఫలక్ఖణే ఉప్పన్నం నామా**’’తి వుత్తం. తేన పటిలద్ధస్సపి దేసనాఞాణస్స కిచ్చనిప్ఫత్తి పరస్స బుజ్ఝనమత్తేన హోతీతి ‘‘**అఞ్ఞాసికోణ్డఞ్ఞస్స సోతాపత్తి…పే.… ఫలక్ఖణే పవత్తం నామా**’’తి వుత్తం. తతో పరం పన యావ పరినిబ్బానా దేసనాఞాణప్పవత్తి తస్సేవ పవత్తితస్స ధమ్మచక్కస్స ఠానన్తి వేదితబ్బం.

దస్సితధమ్మేసూతి వుత్తధమ్మేసు. వచనమత్తమేవ హి తేసం, న పన దస్సనం తాదిసస్సేవ ధమ్మస్స అభావతో. భగవతో ఏవ వా "ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధో"తి పరస్స వచనవసేన **దస్సితధమ్మేసు**. "ధమ్మపటిసమ్భిదా"తిఆదీసు (విభ॰ ౭౧౮-౭౨౧) వియ **ధమ్మ**-సద్దో హేతుపరియాయోతి ఆహ "**సహధమ్మేనాతి సహేతునా**"తి. **హేతూతి** చ ఉపపత్తిసాధనహేతు వేదితబ్బో, న కారకో, సమ్పాపకో వా. **నిమిత్తన్తి** చోదనాయ కారణం. తత్థ చోదకో చోదనం కరోతీతి **కారణం,** ధమ్మో చోదనం కరోతి ఏతేనాతి **కారణం**. తేనాహ "**పుగ్గలోపి**"తిఆది. **ఖేమన్తి** కేనచి అప్పటిబాహియభావేన అనుపద్దుతం.

అన్తరాయో ఏతేసం అత్థి, అన్తరాయే వా నియుత్తాతి **అన్తరాయికా**. ఏవంభూతా పన తే యస్మా అన్తరాయకరా నామ హోన్తి, తస్మా ఆహ "**అన్తరాయం కరోన్తీతి అన్తరాయికా**"తి. అసఞ్చిచ్చ వీతిక్కమే నాతిసావజ్జాతి కత్వా వుత్తం "**సఞ్చిచ్చ వీతిక్కన్తా**"తి. **సత్త ఆపత్తిక్ఖన్ధా**తిఆది నిదస్సనమత్తం ఇతరేసమ్పి చతున్నం "అన్తరాయికా"తి వుత్తధమ్మానం తబ్భావే బ్యభిచారాభావతో. **ఇధ పన మేథునధమ్మో అధిప్పేతో**తి ఇదం అట్ఠుప్పత్తివసేన వుత్తం అరిట్ఠసిక్ఖాపదం (పాచి॰ ౪౧౭) వియ. యస్మా తంఖణమ్పి కామానం ఆదీనవం దిస్వా విరతో హోతి చే, విసేసం అధిగచ్ఛతి, న కామేసు ఆసత్తో, తస్మా వుత్తం "**మేథున...పే॰...అన్తరాయో హోతీ**"తి. తత్థ **యస్స కస్సచీతి** న కేవలం పబ్బజితస్సేవ, అథ ఖో యస్స కస్సచి. తథా హి వుత్తం "మేథునమనుయుత్తస్స, ముస్సతేవాపి సాసన"న్తి (సు॰ ని॰ ౮౨౧).

తస్మిం అనియ్యానికధమ్మేతి తస్మిం పరేహి పరికప్పితఅనియ్యానికధమ్మనిమిత్తం. నిమిత్తత్థే హి ఇదం కమ్మసంయోగే భుమ్మం.

ఉపనిబద్ధాతి విరచితా. తేనాహ "**అభిసఙ్ఖతా**"తి. **పుథుభావన్తి** బహుభావం. **పుథూహి వా సితాతి** బహూహి సమణబ్రాహ్మణేహి సితా ఉపనిబద్ధా.

వేసారజ్జసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. తణ్హుప్పాదసుత్తవణ్ణనా

౯. నవమే భవతి ఏతేన ఆరోగ్యన్తి **భవో**, గిలానపచ్చయో. పరివుద్ధో భవో **అభవో**. వుద్ధిఅత్థో హి అయమకారో యథా "సంవరాసంవరో, ఫలాఫల"న్తి చ. **సప్పినవనీతాదీనీతి ఆది**-సద్దేన తేలమధుఫాణితాదీనం గహణం. సప్పినవనీతాదిగ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం, సబ్బస్సపి గిలానపచ్చయస్స సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **భవాభవో**తి వా ఖుద్దకో చేవ మహన్తో చ ఉపపత్తిభవో వేదితబ్బో. తేనేవాహ "**సమ్పత్తిభవేసూ**"తిఆది. **భవో**తి వా సమ్పత్తి, **అభవో**తి విపత్తి. **భవో**తి వుద్ధి, **అభవో**తి హాని. తంనిమిత్తఞ్చ తణ్హా ఉప్పజ్జతీతి వుత్తం "**భవాభవహేతు వా**"తి.

తణ్హాదుతియోతి తణ్హాసహాయో. తణ్హా హి నిరుదకకన్తారే మరీచికాయ ఉదకసఞ్ఞా వియ పిపాసాభిభూతం తసితం సత్తం అస్సాసదస్సనవసేన సహాయకిచ్చం కరోన్తీ భవాదీసు అనిబ్బిన్నం కత్వా పరిబ్భమాపేతి. తథా హి తం పపాతకం అచిన్తేత్వా మధుగ్గణ్హనకలుద్దకా వియ అనేకాదీనవాకులేసు భవేసు ఆనిసంసమేవ దస్సేన్తీ అనత్థజాలే సా పరిబ్భమాపేతి, తస్మా తణ్హా "పురిసస్స దుతియా"తి వుత్తా. నను చ అఞ్ఞోపి కిలేసాదయో భవనిబ్బత్తిపచ్చయాతి? సచ్చమేతం, న పన

తథా విసేసపచ్చయో, యథా తణ్హా. తథా హి సా కుసలేహి వినా అకుసలేహి, కామావచరాదికుసలేహి చ వినా రూపావచరాదికుసలేహి భవనిబ్బత్తియా విసేసపచ్చయో. యతో సముదయసచ్చన్తి వుచ్చతీతి. **ఇత్థభావఞ్ఞథాభావన్తి** ఇత్థభావో చ అఞ్ఞథాభావో చ ఇత్థభావఞ్ఞథాభావో, సో ఏతస్స అత్థీతి ఇత్థభావఞ్ఞథాభావో, సంసారో, తం ఇత్థభావఞ్ఞథాభావం. తత్థ **ఇత్థభావో** మనుస్సత్తం, **అఞ్ఞథాభావో** తతో అవసిట్ఠసత్తావాసా. **ఇత్థభావో** వా తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నో అత్తభావో, **అఞ్ఞథాభావో** అనాగతత్తభావో. ఏవరూపో వా అఞ్ఞోపి అత్తభావో **ఇత్థభావో,** న ఏవరూపో **అఞ్ఞథాభావో**. తేనేవాహ ''**ఇత్థభావఞ్ఞథాభావన్తి ఏత్థ ఇత్థభావో నామ అయం అత్తభావో**''తిఆది. సంసరణం **సంసారో**.

> "ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటి, ధాతుఆయతనాన చ;
>
> అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా, సంసారోతి పవుచ్చతి". (విసుద్ధి. ౨.౬౧౯; దీ. ని. అట్ఠ. ౨.౯౫ అపసాదనావణ్ణనా; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౨.౬౦; అ. ని. అట్ఠ. ౨.౪.౧౯౯; ధ. స. అట్ఠ. నిదానకథా; విభ. అట్ఠ. ౨౨౬ సఙ్ఖారపదనిద్దేసో; సు. ని. అట్ఠ. ౨.౫౨౩; ఉదా. అట్ఠ. ౩౯; ఇతివు. అట్ఠ. ౧౪);

తేనాహ ''**ఖన్ధధాతుఆయతనానం పటిపాటి**''న్తి, ఖన్ధధాతుఆయతనానం హేతుఫలభావేన అపరాపరప్పవత్తిన్తి అత్థో.

ఏవమాదీనవం ఞత్వాతి ఏత్థ ఏతమాదీనవం ఞత్వాతిపి పఠన్తి, ఏతం సకలవట్టదుక్ఖస్స సమ్భవం సముదయం తణ్హం ఆదీనవం ఞత్వాతి అత్థో. అథ వా **ఏవమాదీనవం ఞత్వాతి** ఏతం యథావుత్తం సంసారానతివత్తనఆదీనవం దోసం ఞత్వా. **నిగ్గహణో**తి చతురూపాదానసఙ్ఖాతస్స సబ్బస్స గహణస్స పటినిస్సజ్జనేన నిగ్గహణో, ఖన్ధపరినిబ్బానేన సఙ్ఖారప్పవత్తితో అపగచ్ఛేయ్యాతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

తణ్హుప్పాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. యోగసుత్తవణ్ణనా

౧౦. దసమే **యోజేన్తీ**తి కమ్మం విపాకేన భవాదిం, భవన్తరాదీహి దుక్ఖేన సత్తం యోజేన్తి ఘటేన్తీతి **యోగా**. కామనట్ఠేన కామో చ సో యథావుత్తేనత్థేన యోగో చాతి **కామయోగో**. **భవయోగో** నామ భవరాగోతి దస్సేతుం ''**రూపారూపభవేసూ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ పఠమో ఉపపత్తిభవేసు రాగో, దుతియో కమ్మభవేసు, తతియో భవదిట్ఠిసహగతో యథా రజ్జనట్ఠేన రాగో, ఏవం యుజ్జనట్ఠేన యోగోతి వుత్తో. **చతూసు సచ్చేసు అఞ్ఞాణన్తి** ఇదం సుత్తన్తనయం నిస్సాయ వుత్తం. సుత్తన్తసంవణ్ణనా హేసాతి, తదన్తోగధత్తా వా పుబ్బన్తాదీనం.

సముదయన్తి ద్వే సముదయా ఖణికసముదయో పచ్చయసముదయో చ. ఉప్పాదక్ఖణో ఖణికసముదయో, పచ్చయోవ పచ్చయసముదయో. సముదయతే సముదయనం సముదయో, సముదేతి ఏతస్మాతి సముదయోతి ఏవం ఉభిన్నం సముదయానం సద్దత్థతోపి భేదో వేదితబ్బో. పచ్చయసముదయం పజానన్తోపి భిక్ఖు ఖణికసముదయం పజానాతి, ఖణికసముదయం పజానన్తోపి పచ్చయసముదయం పజానాతి. పచ్చయతో హి సఙ్ఖారానం ఉదయం పస్సతో ఖణతో చ నేసం ఉదయదస్సనం సుఖం హోతి, ఖణతో చ నేసం ఉదయం పస్సతో పగేవ పచ్చయానం సుగ్గహితత్తా పచ్చయతో దస్సనం సుఖేన ఇజ్ఝతి. ఇధ పన ఖణికసముదయం దస్సేన్తో ఆహ ''**సముదయన్తి ఉప్పత్తి**''న్తి.

అత్థఙ్గమోపి దువిధో అచ్చన్తత్థఙ్గమో, భేదత్థఙ్గమోతి. అచ్చన్తత్థఙ్గమో అప్పవత్తినిరోధో, నిబ్బానన్తి కేచి. భేదత్థఙ్గమో ఖణికనిరోధో. తదుభయం పుబ్బభాగే ఉగ్గహపరిపుచ్ఛాదివసేన పస్సతో అఞ్ఞతరదస్సనేన ఇతరదస్సనమ్పి సిద్ధమేవ హోతి. పుబ్బభాగేయేవ ఆరమ్మణవసేన ఖయతో వయతో సమ్మసనాదికాలే భేదత్థఙ్గమం పస్సన్తో బ్యతిరేకవసేన అనుస్సవాదితో అచ్చన్తత్థఙ్గమం పస్సతి, మగ్గక్ఖణే పన ఆరమ్మణతో అచ్చన్తత్థఙ్గమం పస్సన్తో అసమ్మోహతో ఇతరమ్పి పస్సతి. ఇధ పన భేదత్థఙ్గమం దస్సేన్తో ఆహ ''**అత్థఙ్గమన్తి భేద**''న్తి. కామానం ఉప్పత్తిభేదగ్గహణేనేవ చేత్థ యథా కామానం పటిచ్చసముప్పన్నతా విభావితా, ఏవం కామవత్థునోపీతి ఉభయేసమ్పి అనిచ్చతా దుక్ఖతా అనత్తతా చ విభావితాతి దట్ఠబ్బం. **మధురభావ**న్తి ఇమినా కామసన్నిస్సితం సుఖం సోమనస్సం దస్సేతి. "యం ఖో, భిక్ఖవే, ఇమే పఞ్చ కామగుణే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సుఖం సోమనస్సం, అయం కామానం అస్సాదో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౬౬) హి వుత్తం. **అమధురభావ**న్తి ఇమినా పన కామహేతుకం దుక్ఖం దోమనస్సం దస్సేతి.

ఫస్సాయతనానన్తి ఛద్వారికస్స ఫస్సస్స కారణభూతానం చక్ఖాదిఆయతనానం. తేనాహ ''**చక్ఖాదీనం చక్ఖుసమ్ఫస్సాదికారణాన**''న్తి. పునబ్భవకరణం పునోభవో ఉత్తరపదలోపేన, మనో-సద్దస్స వియ చ పురిమపదస్స ఓకారన్తతా దట్ఠబ్బా. పునోభవో సీలమేతేసన్తి **పోనోభవికా**. అథ వా సీలత్థేన ఇకసద్దేన గమితత్థత్తా కిరియావాచకసద్దస్స అదస్సనం దట్ఠబ్బం యథా అపూపభక్ఖనసీలో ఆపూపికో. అథ వా పునబ్భవం దేన్తి, పునబ్భవాయ సంవత్తన్తి, పునప్పునబ్భవే నిబ్బత్తేన్తీతి **పోనోభవికా**. "తద్ధితా"తి హి బహువచననిద్దేసా విచిత్తత్తా వా తద్ధితానం అభిధానలక్ఖణత్తా వా "పునబ్భవం దేన్తీ"తిఆదీసుపి అత్థేసు పోనోభవికసద్దసిద్ధి దట్ఠబ్బా.

విసంయోజేన్తి పటిపన్నం పుగ్గలం కామయోగాదితో వియోజేన్తీతి **విసంయోగా**, అసుభజ్ఝానాదీని విసంయోజనకారణాని. తేనాహ ''**విసంయోగాతి విసంయోజనకారణానీ**''తిఆది.

యోగసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

భణ్డగామవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. చరవగ్గో

౧. చరసుత్తవణ్ణనా

౧౧. దుతియస్స పఠమే **చరతో**తి గచ్ఛన్తస్స, చఙ్కమన్తస్స వా. **ఉప్పజ్జతి కామవితక్కో వా**తి వత్థుకామేసు అవీతరాగతాయ తాదిసే పచ్చయే కామపటిసంయుత్తో వా వితక్కో ఉప్పజ్జతి చే , యది ఉప్పజ్జతి. **బ్యాపాదవితక్కో వా విహింసావితక్కో వా**తి ఆఘాతవినయే విసేసేన చిత్తస్స అదమితత్తా ఆఘాతనిమిత్తే బ్యాపాదపటిసంయుత్తో వా వితక్కో, లేడ్డుదణ్డాదీతి పరహింసనవసేన విహింసాపటిసంయుత్తో వా వితక్కో ఉప్పజ్జతి చేతి సమ్బన్ధో. **తం చే భిక్ఖు అధివాసేతీ**తి తం యథావుత్తం కామవితక్కాదిం యథాపచ్చయం అత్తనో చిత్తే ఉప్పన్నం ''ఇతిపాయం వితక్కో పాపకో, ఇతిపి అకుసలో, ఇతిపి సావజ్జో, సో చ ఖో అత్తబ్యాబాధాయ సంవత్తతీ''తిఆదినా నయేన పచ్చవేక్ఖణాయ అభావతో అధివాసేతి అత్తనో చిత్తం ఆరోపేత్వా వాసేతి. అధివాసేన్తోయేవ చ **నప్పజహతి** తదఙ్గాదిప్పహానవసేన న పటినిస్సజ్జతి. తతో ఏవ చ **న వినోదేతి** అత్తనో చిత్తసన్తానతో న నుదతి న నీహరతి. తథా అవినోదనతో **న బ్యన్తీకరోతి** న విగతన్తం కరోతి. ఆతాపీ పహితత్తో యథా తేసం అన్తోపి నావసిస్సతి అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి, ఏవం కరోతి, అయం పన తథా న కరోతీతి అత్థో. తథాభూతో పన **న అనభావం గమేతి** అను అను అభావం న గమేతి. న పజహతి చే, న వినోదేతి చేతి ఇతిఆదినా చే-సద్దం యోజేత్వా అత్థో వేదితబ్బో.

ఏవంభూతోతి ఏవం కామవితక్కాదీహి పాపవితక్కేహి సమఙ్గిభూతో. **అనాతాపీ**తి కిలేసానం ఆతాపయికస్స వీరియస్స అభావేన అనాతాపీ. పాపుత్రాసలక్ఖణస్స ఓత్తప్పస్స అభావేన **అనోత్తాపీ. సతతం సమితం** సబ్బకాలం నిరన్తరం. **కుసీతో హీనవీరియో**తి కుసలేహి ధమ్మేహి పరిహాపయిత్వా అకుసలపక్ఖే కుచ్ఛితం సీదనతో కోసజ్జసమన్నాగమేన చ కుసీతో, సమ్మప్పధానవీరియాభావేన హీనవీరియో వీరియవిరహితోతి **వుచ్చతి** కథీయతి. **ఠితస్సా**తి గమనం ఉపచ్ఛిన్దిత్వా ఠితతో. సయనఇరియాపథస్స విసేసతో కోసజ్జపక్ఖికత్తా యథా తంసమఙ్గినో భావితత్తా సమ్భవన్తి, తం దస్సేతుం ''**జాగరస్సా**''తి వుత్తం.

సుక్కపక్ఖే **తఞ్చే భిక్ఖు నాధివాసేతీ**తి ఆరద్ధవీరియస్సపి విహరతో అనాదిమతి సంసారే చిరకాలభావితత్తా తథారూపపచ్చయసమాయోగే సతిసమ్మోసేన వా కామవితక్కాది ఉప్పజ్జతి చే, తం భిక్ఖు అత్తనో చిత్తం ఆరోపేత్వా న వాసేతి, అబ్భన్తరే న వాసేతీతి అత్థో. అనధివాసేన్తో కిం కరోతి? **పజహతి** ఛడ్డేతి. కిం కచవరం వియ పిటకేనాతి? న, అపిచ ఖో తం **వినోదేతి** నుదతి నీహరతి. కిం బలిబద్దం వియ పతోదేనాతి? న, అథ ఖో **బ్యన్తీకరోతి** విగతన్తం కరోతి, యథా తేసం అన్తోపి నావసిస్సతి అన్తమసో భఙ్గమత్తమ్పి, తథా తే కరోతి. కథం పన తే తథా కరోతి? **అనభావం గమేతి** అను అను అభావం గమేతి, విక్ఖమ్భనప్పహానేన యథా సువిక్ఖమ్భితా హోన్తి, తథా నే కరోతీతి వుత్తం హోతి.

ఏవంభూతోతిఆదీసు ఏవం కామవితక్కాదీనం అనధివాసేన సువిసుద్ధాసయో సమానో తాయ చ ఆసయసమ్పత్తియా తన్నిమిత్తాయ చ పయోగసమ్పత్తియా పరిసుద్ధసీలో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారో భోజనే మత్తఞ్ఞూ సతిసమ్పజఞ్ఞేన సమన్నాగతో జాగరియం అనుయుత్తో తదఙ్గాదివసేన కిలేసానం ఆతాపనలక్ఖణేన వీరియేన సమన్నాగతత్తా **ఆతాపీ**. సబ్బసో పాపుత్రాసేన సమన్నాగతత్తా **ఓత్తాపీ సతతం** రత్తిన్దివం. **సమితం** నిరన్తరం సమథవిపస్సనానుయోగవసేన చతుబ్బిధసమ్మప్పధానసిద్ధియా **ఆరద్ధవీరియో పహితత్తో**. నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తోతి **వుచ్చతి** కథీయతీతి అత్థో.

గాథాసు **గేహనిస్సితన్తి** ఏత్థ గేహవాసీహి అపరిచ్చత్తత్తా గేహవాసిసభావత్తా గేహధమ్మత్తా వా గేహం వుచ్చతి వత్థుకామో. అథ వా గేహప్పటిబద్ధభావతో, కిలేసకామానం నివాసట్ఠానభావతో వా గేహాతి వుచ్చన్తి, తంవత్థుకత్తా కామవితక్కాది గేహనిస్సితం నామ. **కుమ్మగ్గపటిపన్నోతి** యస్మా అరియమగ్గస్స ఉప్పథభావతో అభిజ్ఝాదయో తదేకట్ఠధమ్మా చ కుమ్మగ్గో, తస్మా కామవితక్కాదిబహులో కుమ్మగ్గపటిపన్నో. **మోహనేయ్యేసు ముచ్ఛితోతి** మోహసంవత్తనియేసు రూపాదీసు ముచ్ఛితో సమ్మత్తో అజ్ఝోపన్నో. **సమ్బోధిన్తి** అరియమగ్గఞాణం. **ఫుట్ఠున్తి** ఫుసితుం పత్తుం **పాపో సో తాదిసో** మిచ్ఛాసఙ్కప్పగోచరో పుగ్గలో **అభబ్బో,** న కదాచి తం పాపుణాతీతి అత్థో.

వితక్కం సమయిత్వానాతి యథావుత్తం మిచ్ఛావితక్కం పటిసఙ్ఖానభావనాబలేన వూపసమేత్వా. **వితక్కూపసమే రతోతి** నవన్నమ్పి మహావితక్కానం అచ్చన్తూపసమభూతే అరహత్తే, నిబ్బానే ఏవ వా అజ్ఝాసయేన రతో అభిరతో. **భబ్బో సోతి** సో యథావుత్తో సమ్మాపటిపజ్జమానో పుగ్గలో పుబ్బభాగే సమథవిపస్సనాబలేన సబ్బవితక్కే యథారహం తదఙ్గాదివసేన వూపసమేత్వా ఠితో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తమగ్గఞాణసఙ్ఖాతం నిబ్బానసఙ్ఖాతఞ్చ అనుత్తరం **సమ్బోధిం ఫుట్ఠుం** అధిగన్తుం **భబ్బో** అరహో. ఏవమేత్థ పాళివణ్ణనా వేదితబ్బా.

చరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సీలసుత్తవణ్ణనా

౧౨. దుతియే **సమ్పన్నసీలాతి** ఏత్థ తివిధం సమ్పన్నం పరిపుణ్ణసమఙ్గిమధురవసేన. తత్థ –

> ‘‘సమ్పన్నం సాలికేదారం, సువా భుఞ్జన్తి కోసియ;
> పటివేదేమి తే బ్రహ్మే, న నే వారేతుముస్సహే’’తి. (జా. ౧.౧౪.౧) –

ఇదం **పరిపుణ్ణసమ్పన్నం** నామ. ‘‘ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో ఉపాగతో సముపాగతో ఉపపన్నో సమ్పన్నో సమన్నాగతో’’తి (విభ. ౨౧౧) ఇదం **సమఙ్గిసమ్పన్నం** నామ. ‘‘ఇమిస్సా, భన్తే, మహాపథవియా హేట్ఠిమతలం సమ్పన్నం, సేయ్యథాపి ఖుద్దమధుం అనీలకం, ఏవమస్సాద’’న్తి (పారా. ౧౭) ఇదం **మధురసమ్పన్నం** నామ. ఇధ పరిపుణ్ణసమ్పన్నవసేన అత్థం దస్సేన్తో **‘‘సమ్పన్నసీలాతి పరిపుణ్ణసీలా’’**తి ఆహ. సమఙ్గిసమ్పన్నవసేనపి అత్థో యుజ్జతియేవ, తస్మా **సమ్పన్నసీలాతి** పరిపుణ్ణసీలా హుత్వాతిపి సీలసమఙ్గినో హుత్వాతిపి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. తత్థ సీలస్స అనవసేససమాదానేన అఖణ్డాదిభావప్పత్తియా పరిపుణ్ణసీలా, సమాదానతో పట్ఠాయ అవిచ్ఛిన్దనతో సీలసమఙ్గినో. సమాదానవతో హి అచ్చన్తవిరోధిధమ్మానుప్పత్తియా సీలసమఙ్గితా వేదితబ్బా, చేతనాదీనం పన సీలనలక్ఖణానం ధమ్మానం పవత్తిలక్ఖణేన వత్తబ్బమేవ నత్థి.

తత్థ ‘‘పరిపుణ్ణసీలా’’తి ఇమినా అత్థేన ఖేత్తదోసవిగమేన ఖేత్తపారిపూరీ వియ సీలదోసవిగమేన సీలపారిపూరీ వుత్తా హోతి. యథా హి ఖేత్తం బీజఖణ్డం, వప్పఖణ్డం, ఉదకఖణ్డం, ఊసఖణ్డన్తి చతుదోససమన్నాగతం అపరిపూరం హోతి. తత్థ **బీజఖణ్డం** నామ యత్థ అన్తరన్తరా బీజాని ఖణ్డాని వా పూతీని వా హోన్తి, తాని యత్థ పతన్తి, తత్థ సస్సం న ఉట్ఠేతి, ఖేత్తం ఖణ్డం హోతి, అపరిపూరం హోతీతి అత్థో. **వప్పఖణ్డం** నామ యత్థ అకుసలో బీజాని వపన్తో అన్తరన్తరా నిపాతేతి. ఏవఞ్హి సబ్బత్థ సస్సం న ఉట్ఠేతి, ఖేత్తం ఖణ్డం హోతి. **ఉదకఖణ్డం** నామ యత్థ కత్థచి ఉదకం అతిబహుం వా హోతి, న వా హోతి.

తత్రాపి హి సస్సాని న ఉట్ఠేన్తి, ఖేత్తం ఖణ్డం హోతి. **ఊసఖణ్డం** నామ యత్థ కస్సకో కిస్మిఞ్చి పదేసే నఙ్గలేన భూమిం చత్తారో పఞ్చ వారే కసన్తో అతిగమ్భీరం కరోతి, తతో ఊసం ఉప్పజ్జతి. తత్రాపి హి సస్సం న ఉట్ఠేతి, ఖేత్తం ఖణ్డం హోతి, తాదిసఞ్చ ఖేత్తం న మహప్ఫలం హోతి న మహానిసంసం. తత్రాపి బహుమ్పి వపిత్వా అప్పం లభతి. ఇమేసం పన చతున్నం దోసానం విగమా ఖేత్తం పరిపుణ్ణం హోతి, తాదిసఞ్చ ఖేత్తం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసం. ఏవమేవ ఖణ్డం, ఛిద్దం, సబలం, కమ్మాసన్తి చతుదోససమన్నాగతం సీలం అపరిపూరం హోతి, తాదిసఞ్చ సీలం న మహప్ఫలం హోతి న మహానిసంసం. ఇమేసం పన చతున్నం దోసానం విగమా సీలం పరిపుణ్ణం హోతి, తాదిసఞ్చ సీలం మహప్ఫలం హోతి మహానిసంసం.

"సీలసమఙ్గినో"తి ఇమినా పనత్థేన సీలేన సమఙ్గిభూతా సమోధానగతా సమన్నాగతా హుత్వా విహరథాతి ఇదమేవ వుత్తం హోతి. తత్థ ద్వీహి కారణేహి సమ్పన్నసీలతా హోతి సీలవిపత్తియా ఆదీనవదస్సనేన, సీలసమ్పత్తియా చ ఆనిసంసదస్సనేన. తదుభయమ్పి **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౧౪) విత్థారితం . తత్థ "సమ్పన్నసీలాతి ఏత్తావతా చ కిర భగవా చతుపారిసుద్ధిసీలం ఉద్దిసిత్వా 'పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతా'తి ఇమినా తత్థ జేట్ఠకసీలం విత్థారేత్వా దస్సేతీ"తి దివావిహారవాసీ సుమత్థేరో ఆహ. అన్తేవాసికో పనస్స తేపిటకచూళనాగత్థేరో ఆహ – "ఉభయత్థాపి పాతిమోక్ఖసంవరో భగవతా వుత్తో, పాతిమోక్ఖసంవరోయేవ హి సీలం, ఇతరాని పన తీణి సీలన్తి వుత్తట్ఠానం నామ అత్థీ"తి వత్వా తం అననుజానన్తో ఆహ – "ఇన్ద్రియసంవరో నామ ఛద్వారరక్ఖామత్తకమేవ, ఆజీవపారిసుద్ధి ధమ్మేన సమేన పచ్చయుప్పత్తిమత్తకం, పచ్చయనిస్సితం పటిలద్ధపచ్చయే ఇదమత్థన్తి పచ్చవేక్ఖిత్వా పరిభుఞ్జనమత్తకం. నిప్పరియాయేన పాతిమోక్ఖసంవరోవ సీలం. యస్స సో భిన్నో, అయం ఛిన్నసీసో వియ పురిసో హత్థపాదే, సేసాని రక్ఖిస్సతీతి న వత్తబ్బో. యస్స పన సో అరోగో, అయం అచ్ఛిన్నసీసో వియ పురిసో జీవితం, సేసాని పున పాకతికాని కత్వా రక్ఖితుం సక్కోతి. తస్మా 'సమ్పన్నసీలా'తి ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరం ఉద్దిసిత్వా 'సమ్పన్నపాతిమోక్ఖా'తి తస్సేవ వేవచనం వత్వా తం విత్థారేత్వా దస్సేన్తో 'పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతా'తిఆదిమాహా"తి.

పాతిమోక్ఖసంవరసీలేన సంవుతాతి యో నం పాతి రక్ఖతి, తం మోక్ఖేతి మోచేతి ఆపాయికాదీహి దుక్ఖేహీతి పాతిమోక్ఖన్తి లద్ధనామేన సిక్ఖాపదసీలేన పిహితకాయవచీద్వారా. ఏవంభూతా చ తేన ఉపేతా సమన్నాగతా నామ హోన్తీతి ఆహ "**ఉపేతా హుత్వా**"తి. **ఆచారేన చ గోచరేన చ సమ్పన్నాతి** కాయికవాచసికఅవీతిక్కమసఙ్ఖాతేన ఆచారేన, న-వేసియగోచరతాదిసఙ్ఖాతేన గోచరేన చ సమ్పన్నా, సమ్పన్నఆచారగోచరాతి అత్థో. **అణుప్పమాణేసూతి** అతిపరిత్తకేసు అనాపత్తిగమనీయేసు. దుక్కటదుబ్భాసితమత్తేసూతి అపరే. **దోసేసూతి** గారయ్హేసు అకుసలధమ్మేసు. **భయతో దస్సనసీలాతి** పరమాణుమత్తమ్పి వజ్జం సినేరుప్పమాణం వియ కత్వా భాయనసీలా. **సబ్బసిక్ఖాకోట్ఠాసేసూతి** మూలపఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిసబ్బత్థపఞ్ఞత్తిపదేసపఞ్ఞత్తిఆదిభేదేసు. **తం తం సమాదాతబ్బం సమాదాయాతి** యం కిఞ్చి సిక్ఖాకోట్ఠాసేసు మూలపఞ్ఞత్తిఆదిభేదేసు సిక్ఖితబ్బం పటిపజ్జితబ్బం పూరితబ్బం కాయికం వాచసికం వా సీలం, తం సబ్బం సమ్మా ఆదాయ, సమ్మదేవ సక్కచ్చం సబ్బసో చ ఆదియిత్వాతి అత్థో.

ఉదయం పస్సన్తో పఞ్చవీసతి లక్ఖణాని పస్సతీతి "అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయోతి పచ్చయసముదయట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. తణ్హాసముదయా…పే॰… కమ్మసముదయా…పే॰… ఆహారసముదయా రూపసముదయోతి పచ్చయసముదయట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. రూపక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి. తథా అవిజ్జాసముదయా వేదనాసముదయోతి

పచ్చయసముదయట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. తణ్హాసముదయా...పే॰... కమ్మసముదయా...పే॰... ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయోతి పచ్చయసముదయట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సతి. వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉదయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతీ"తిఆదినా నయేన ఏకేకస్మిం ఖన్ధే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా వుత్తాని పఞ్చవీసతి ఉదయలక్ఖణాని పస్సతి.

వయం పస్సన్తో పఞ్చవీసతి లక్ఖణాని పస్సతీతి "అవిజ్జానిరోధా రూపనిరోధోతి పచ్చయనిరోధట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి. తణ్హానిరోధా...పే॰... కమ్మనిరోధా...పే॰... ఆహారనిరోధా రూపనిరోధోతి పచ్చయనిరోధట్ఠేన రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి. విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తోపి రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి. రూపక్ఖన్ధస్స వయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి. అవిజ్జానిరోధా...పే॰... తణ్హానిరోధా...పే॰... ఫస్సనిరోధా వేదనానిరోధోతి పచ్చయనిరోధట్ఠేన వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతి. విపరిణామలక్ఖణం పస్సన్తోపి వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సతీ. వేదనాక్ఖన్ధస్స వయం పస్సన్తో ఇమాని పఞ్చ లక్ఖణాని పస్సతి"తిఆదినా నయేన ఏకేకస్మిం ఖన్ధే పఞ్చ పఞ్చ కత్వా వుత్తాని పఞ్చవీసతి వయలక్ఖణాని పస్సతి. **పేసితత్తో**తి నిబ్బానం పతి పేసితచిత్తో. **కథయన్తీ**తి తథావిధం భిక్ఖుం బుద్ధాదయో అరియా ఆచిక్ఖన్తి.

యతం చరేతి వాయమమానో చరేయ్య, చఙ్కమనాదివసేన గమనం కప్పేన్తోపి "అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతీ"తిఆదినా (విభ॰ ४३७) నయేన వుత్తప్పధానవీరియం కరోన్తో ఘటేన్తో వాయమన్తో యథా అకుసలధమ్మా పహీయన్తి, కుసలధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, ఏవం గమనం కప్పేయ్యాతి అత్థో. ఏస నయో సేసేసుపి. **యతమేనం పసారయే**తి ఏతం పసారేతబ్బం హత్థపాదాదిం యతం యతమానో యథావుత్తవీరియసమఙ్గీ హుత్వా పసారేయ్య, సబ్బత్థ పధానం న జహేయ్యాతి అధిప్పాయో.

ఇదాని యథా పటిపజ్జన్తో యతం యతన్తో నామ హోతి, తం పటిపదం దస్సేతుం "**ఉద్ధ**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఉద్ధ**న్తి ఉపరి. **తిరియ**న్తి పరితో, పురత్థిమదిసాదివసేన సమన్తతో దిసాభాగేసూతి అత్థో. **అపాచీన**న్తి హేట్ఠా. **యావతా జగతో గతీ**తి యత్తకా సత్తసఙ్ఖారభేదస్స లోకస్స పవత్తి, తత్థ సబ్బత్థాతి అత్థో. ఏత్తావతా అనవసేసతా సమ్మసనఞాణస్స విసయం సఙ్గహేత్వా దస్సేతి. **సమవేక్ఖితా**తి సమా హేతునా ఞాయేన అవేక్ఖితా, అనిచ్చాదివసేన విపస్సితాతి వుత్తం హోతి. **ధమ్మాన**న్తి సత్తసుఞ్ఞానం. **ఖన్ధాన**న్తి రూపాదీనం పఞ్చన్నం ఖన్ధానం. **ఉదయబ్బయ**న్తి ఉదయఞ్చ వయఞ్చ. ఇదం వుత్తం హోతి – ఉపరి తిరియం అధోతి తిధా సఙ్గహితే సబ్బస్మిం లోకే అతీతాదిభేదభిన్నానం పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధసఙ్ఖాతానం సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం అనిచ్చాదిసమ్మసనాధిగతేన ఉదయబ్బయఞాణేన పఞ్చవీసతియా ఆకారేహి ఉదయం, పఞ్చవీసతియా ఆకారేహి వయం సమవేక్ఖితా సమనుపస్సితా భవేయ్యాతి.

చేతోసమథసామీచిన్తి చిత్తసంకిలేసానం అచ్చన్తవూపసమనతో చేతోసమథసఙ్ఖాతస్స అరియమగ్గస్స అనుచ్ఛవికం పటిపదాఞాణదస్సనవిసుద్ధిం. **సిక్ఖమాన**న్తి పటిపజ్జమానం భావేన్తం ఞాణపరమ్పరా నిబ్బత్తేన్తం. **సదా**తి సబ్బకాలం రత్తిఞ్చేవ దివా చ. **సత**న్తి చతుసమ్పజఞ్ఞసమన్నాగతాయ సతియా సతోకారీ. ఏవమ్పేత్థ గాథావణ్ణనా దట్ఠబ్బా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సీలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పధానసుత్తవణ్ణనా

౧౩. తతియే **ఉత్తమవీరియానీ**తి సేట్ఠవీరియాని విసిట్ఠస్స అత్థస్స సాధనతో. మారో ధియ్యతి ఏత్థాతి **మారధేయ్యం,** కిలేసమారస్స పవత్తిట్ఠానభూతం, తం తేభూమకవట్టన్తి ఆహ ‘‘**తేభూమకవట్టసఙ్ఖాతం మారధేయ్య**’’న్తి. జాతిమరణతో జాతం భయం **జాతిమరణభయం,** జాతిమరణమేవ వా భయహేతుతో భయన్తి **జాతిమరణభయం**. తేనాహ ‘‘**జాతిఞ్చ మరణఞ్చ... పే.... భయస్సా**’’తి సేసం ఉత్తానమేవ.

పధానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సంవరసుత్తవణ్ణనా

౧౪. చతుత్థే సంవరాదీనం సాధనవసేన పదహతి ఏతేహీతి **పధానాని. సంవరన్తస్స ఉప్పన్నవీరియ**న్తి యథా అభిజ్ఝాదయో న ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం సతియా ఉపట్ఠానే చక్ఖాదీనం పిదహనే అనలసస్స ఉప్పన్నవీరియం. **పజహన్తస్సా**తి వినోదేన్తస్స. **ఉప్పన్నవీరియ**న్తి తస్సేవ పహానస్స సాధనవసేన పవత్తవీరియం. **భావేన్తస్స ఉప్పన్నవీరియ**న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సమాధినిమిత్త**న్తి సమాధి ఏవ. పురిముప్పన్నసమాధి హి పరతో ఉప్పజ్జనకసమాధిస్స కారణం హోతీతి “సమాధినిమిత్త”న్తి వుత్తం.

ఉపధివివేకత్తాతి ఖన్ధూపధిఆదిఉపధీహి వివిత్తత్తా వినిస్సటత్తా. **తం ఆగమ్మా**తి తం నిబ్బానం మగ్గేన అధిగమహేతు. రాగాదయో విరజ్జన్తి ఏత్థ, ఏతేనాతి **విరాగో**. ఏవం **నిరోధో**పి దట్ఠబ్బో. యస్మా ఇధ బోజ్ఝఙ్గమిస్సకవసేన ఇచ్ఛితా, తస్మా ‘‘**ఆరమ్మణవసేన వా అధిగన్తబ్బవసేన వా**’’తి వుత్తం. తత్థ **అధిగన్తబ్బవసేనా**తి తన్నిన్నతావసేన. **వోస్సగ్గపరిణామి**న్తి వోస్సగ్గవసేన పరిణామితం పరిచ్చజనవసేన చేవ పక్ఖన్దనవసేన చ పరిణామనసీలం. తేనాహ ‘‘**ద్వే వోస్సగ్గా**’’తిఆది. ఖన్ధానం పరిచ్చజనం నామ తప్పటిబద్ధకిలేసప్పహానవసేనాతి యేనాకారేన విపస్సనా కిలేసే పజహతి, తేనేవాకారేన తన్నిమిత్తక్ఖన్ధే చ పజహాతీతి వత్తబ్బతం అరహతీతి ఆహ ‘‘**విపస్సనా...పే.... పరిచ్చజతీ**’’తి. యస్మా విపస్సనా వుట్ఠానగామినిభావం పాపుణన్తీ నిన్నపోణపబ్భారభావేన ఏకంసతో నిబ్బానం పక్ఖన్దతీతి వత్తబ్బతం లభతి, మగ్గో చ సముచ్ఛేదవసేన కిలేసే ఖన్ధే చ రాగం పరిచ్చజతి, తస్మా యథాక్కమం విపస్సనామగ్గానం వసేన **పక్ఖన్దనపరిచ్చాగవోస్సగ్గా** వేదితబ్బా. **వోసగ్గత్థాయా**తి పరిచ్చాగవోస్సగ్గత్థాయ చేవ పక్ఖన్దనవోస్సగ్గత్థాయ చ. **పరిణమతీ**తి పరిచ్చజతి. తం పన పరిణామనం వుట్ఠానగామినిభావప్పత్తియా చేవ అరియమగ్గభావప్పత్తియా చ ఇచ్ఛితన్తి ఆహ ‘‘**విపస్సనాభావఞ్చ మగ్గభావఞ్చ పాపుణాతీ**’’తి. **సేసపదేసూ**తి “ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ”తిఆదీసు సేససమ్బోజ్ఝఙ్గకోట్ఠాసేసు.

భద్దకన్తి అభద్దకానం నీవరణాదిపాపధమ్మానం విక్ఖమ్భనేన రాగవిగమనేన ఏకన్తహితత్తా దుల్లభత్తా చ భద్దకం సున్దరం. న హి అఞ్ఞం సమాధినిమిత్తం ఏవం దుల్లభం రాగస్స ఉజువిపచ్చనీకభూతం అత్థి. **అనురక్ఖతీ**తి ఏత్థ అనురక్ఖనా నామ అధిగతసమాధితో యథా పరిహాని న హోతి, ఏవం పటిపత్తిసాసన-తప్పటిపక్ఖవిగమనేనాతి ఆహ ‘‘**సమాధీ**’’తిఆది. **అట్ఠికసఞ్ఞాదికా**తి అట్ఠికజ్ఝానాదికా. సఞ్ఞాసీసేన హి ఝానం వదతి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సంవరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్ఞత్తిసుత్తవణ్ణనా

౧౫. పఞ్చమే అత్తభావో ఏతేసం అత్థీతి అత్తభావినో, తేసం **అత్తభావీనం**. తేనాహ ‘‘**అత్తభావవన్తాన**’’న్తి. **యావ ఛత్తింసాయ ఇన్దానం ఆయుప్పమాణం, తావ పణీతే కామే పరిభుఞ్జీ**తి మన్ధాతురాజా కిర ఏకదివసం అత్తనో పరిణాయకరతనం పుచ్ఛి – ‘‘అత్థి ను ఖో మనుస్సలోకతో రమణీయతరం ఠాన’’న్తి. కస్మా దేవ ఏవం భణసి, కిం న పస్ససి చన్దిమసూరియానం ఆనుభావం, నను ఏతేసం ఠానం ఇతో రమణీయతరన్తి? రాజా చక్కరతనం పురక్ఖత్వా తత్థ అగమాసి.

చత్తారో మహారాజానో ‘‘మన్ధాతుమహారాజా ఆగతో’’తి సుత్వా ‘‘తావమహిద్ధికో మహారాజా న సక్కా యుద్ధేన పటిబాహితు’’న్తి సకరజ్జం నియ్యాతేసుం. సో తం గహేత్వా పున పుచ్ఛి – ‘‘అత్థి ను ఖో ఇతో రమణీయతరం ఠాన’’న్తి. అథస్స తావతింసభవనం కథయింసు. ‘‘తావతింసభవనం, దేవ, రమణీయం, తత్థ సక్కస్స దేవరఞ్ఞో ఇమే చత్తారో మహారాజానో పారిచారికా దోవారికభూమియం తిట్ఠన్తి. సక్కో దేవరాజా మహిద్ధికో మహానుభావో. తస్సిమాని ఉపభోగట్ఠానాని – యోజనసహస్సుబ్బేధో వేజయన్తపాసాదో, పఞ్చయోజనసతుబ్బేధా సుధమ్మదేవసభా, దియడ్ఢయోజనసతికో వేజయన్తరథో, తథా ఏరావణో హత్థీ, దిబ్బరుక్ఖసహస్సప్పటిమణ్డితం నన్దనవనం, చిత్తలతావనం, ఫారుసకవనం, యోజనసతుబ్బేధో పారిచ్ఛత్తకో కోవిళారో, తస్స హేట్ఠా సట్ఠియోజనాయామా పణ్ణాసయోజనవిత్థారా పఞ్చదసయోజనుబ్బేధా జయసుమనపుప్ఫవణ్ణా పణ్డుకమ్బలసిలా, యస్సా ముదుతాయ సక్కస్స నిసీదతో ఉపడ్ఢకాయో అనుప్పవిసతీ’’తి.

తం సుత్వా రాజా తత్థ గన్తుకామో చక్కరతనం అబ్భుక్కిరి. తం ఆకాసే ఉట్ఠహి సద్ధిం చతురఙ్గినియా సేనాయ. అథ ద్విన్నం దేవలోకానం వేమజ్ఝతో చక్కరతనం ఓతరిత్వా పథవియా ఆసన్నే ఠానే అట్ఠాసి సద్ధిం పరిణాయకరతనప్పముఖాయ చతురఙ్గినియా సేనాయ. రాజా ఏకకోవ అత్తనో ఆనుభావేన తావతింసభవనం అగమాసి. సక్కో ‘‘మన్ధాతా ఆగతో’’తి సుత్వా తస్స పచ్చుగ్గమనం కత్వా ‘‘స్వాగతం, మహారాజ, సకం, తే మహారాజ, అనుసాస మహారాజా’’తి వత్వా సద్ధిం నాటకేహి రజ్జం ద్వే భాగే కత్వా ఏకం భాగమదాసి. రఞ్ఞో తావతింసభవనే పతిట్ఠితమత్తస్సేవ మనుస్సగన్ధసరీరనిస్సన్దాదిమనుస్సభావో విగచ్ఛి, దేవలోకే పవత్తివిపాకదాయినో అపరపరియాయవేదనీయస్స కమ్మస్స కతోకాసత్తా సబ్బదా సోళసవస్సుద్దేసికతామాలామిలాయనాదిదేవభావో పాతురహోసి. తస్స సక్కేన సద్ధిం పణ్డుకమ్బలసిలాయ నిసిన్నస్స అక్ఖినిమిసనమత్తేన నానత్తం పఞ్ఞాయతి. తం అసల్లక్ఖేన్తా దేవా సక్కస్స చ తస్స చ నానత్తే ముయ్హన్తి. సో తత్థ దిబ్బసమ్పత్తిం అనుభవమానో తదా మనుస్సానం అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకతాయ యావ ఛత్తింస సక్కా ఉపపజ్జిత్వా చుతా, తావ సక్కరజ్జం కారేత్వా ‘‘కిం మే ఇమినా ఉపడ్ఢరజ్జేనా’’తి అతిత్తో కామేహి తతో చవిత్వా అత్తనో ఉయ్యానే పతితో మనుస్సలోకే ఉతుకక్ఖళతాయ వాతాతపేన ఫుసితగత్తో కాలమకాసి. తేన వుత్తం ‘‘**దేవలోకే పన యావ ఛత్తింసాయ ఇన్దానం ఆయుప్పమాణం, తావ పణీతే కామే పరిభుఞ్జీ**’’తి.

పఞ్ఞత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సోఖుమ్మసుత్తవణ్ణనా

౧౬. ఛట్ఠే **సుఖుమలక్ఖణప్పటివిజ్ఝనకానీ**తి అనిచ్చాదిసుఖుమలక్ఖణానం పటివిజ్ఝనకాని. **సుఖుమలక్ఖణపరిగ్గాహకఞాణేనా**తి సుఖుమలక్ఖణపరిగ్గాహకేన ఞాణేన. **పరతో జానిత్వా**తి అవసవత్తనేన అఞ్ఞతో జానిత్వా.

సఙ్ఘారా హి “మా భిజ్జింసూ”తి ఇచ్ఛితాపి భిజ్జన్తేవ, తస్మా తే అవసవత్తితాయ పరే నామ. సా చ నేసం పరతా అనిచ్ఛదస్సనే పాకటా హోతీతి వుత్తం ‘‘**ఇమినా హి పదేన అనిచ్చానుపస్సనా కథితా**’’తి. సేసం ఉత్తానమేవ.

నోఖుమ్మసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. పఠమఅగతిసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭-౨౦. సత్తమే **ఛన్దాగతి**న్తి ఏత్థ సన్ధివసేన సరలోపోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**ఛన్దేన అగతి**’’న్తి. **ఛన్దా**తి హేతుమ్హి నిస్సక్కవచనన్తి ఆహ ‘‘**ఛన్దేనా**’’తి, పేమేనాతి అత్థో. ఛన్దసద్దో హేత్థ తణ్హాపరియాయో, అకుసలచ్ఛన్దపరియాయో వా. **సేసేసూ**తి “దోసాగతిం గచ్ఛతీ”తిఆదీసు.

ఏత్థ చ యో “అయం మే మిత్తోతి వా, సన్దిట్ఠోతి వా, ఞాతకోతి వా, లఞ్చం వా పన మే దేతీ”తి ఛన్దవసేన అస్సామికం సామికం కరోతి, అయం ఛన్దేన అకత్తబ్బం కరోతి నామ. యో “అయం మే వేరీ”తి చిరకాలానుబద్ధవేరవసేన వా, తఙ్ఖణుప్పన్నకోధవసేన వా సామికం అస్సామికం కరోతి, అయం దోసేన అకత్తబ్బం కరోతి నామ. యో పన మన్దత్తా మోమూహత్తా యం వా తం వా అయుత్తం అకారణం వత్వా అస్సామికం సామికం కరోతి, అయం మోహేన అకత్తబ్బం కరోతి నామ. యో పన “అయం రాజవల్లభోతి వా విసమే చోరాదికే విసమాని వా కాయదుచ్చరితాదీని సమాదాయ వత్తనేన విసమనిస్సితో వా, అనత్థమ్పి మే కరేయ్యా”తి భీతో అస్సామికం సామికం కరోతి, అయం భయేన అకత్తబ్బం కరోతి నామ.

యో పన కిఞ్చి భాజేన్తో “అయం మే సన్దిట్ఠో వా సమ్భత్తో వా”తి పేమవసేన అతిరేకం దేతి, “అయం మే వేరీ”తి దోసవసేన ఊనకం దేతి , యో ముయ్హన్తో దిన్నాదిన్నం అజానమానో కస్సచి ఊనం, కస్సచి అధికం దేతి, “అయం ఇమస్మిం అదీయమానే మయ్హం అనత్థమ్పి కరేయ్యా”తి భీతో కస్సచి అతిరేకం దేతి, సో చతుబ్బిధోపి యథానుక్కమేన ఛన్దాగతిఆదీని గచ్ఛన్తో అకత్తబ్బం కరోతి నామ.

నిహీయతి తస్స యసోతి తస్స అగతిగామినో కిత్తియసోపి పరివారయసోపి నిహీయతి పరిహాయతి. యస్సతి తేన కిత్తీయతీతి హి యసో, కిత్తి థుతిఘోసో. యస్సతి తేన పురేచరానుచరభావేన పరివారయతీతి యసో, పరివారో. అట్ఠమనవమదసమాని ఉత్తానత్థానేవ.

చరవగ్గో దుతియో.

౩. ఉరువేలవగ్గో

౧. పఠమఉరువేలసుత్తవణ్ణనా

౨౧. తతియస్స పఠమే మహావేలా వియ **మహావేలా,** విపులవాలికపుఞ్జతాయ మహన్తో వేలాతటో వియాతి అత్థో. తేనాహ ''**మహావాలికరాసీతి అత్థో**''తి. ఉరు, మరు, సికతా, వాలుకా, వణ్ణు, వాలికాతి ఇమే సద్దా సమానత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నానం. తేనాహ ''**ఉరూతి వాలికా వుచ్చతీ**''తి.

నజ్జాతి నదతి సద్దాయతీతి నదీ, తస్సా నజ్జా, నదియా నిన్నగాయాతి అత్థో. **నేరఞ్జరాయాతి** "నేలఞ్జలాయా"తి వత్తబ్బే ల-కారస్స ర-కారం కత్వా "నేరఞ్జరాయా"తి వుత్తం, కద్దమసేవాలపణకాదిదోసరహితసలిలాయాతి అత్థో. కేచి "నీలం-జలాయాతి వత్తబ్బే నేరఞ్జరాయా"తి వదన్తి. నామమేవ వా ఏతం తస్సా నదియాతి వేదితబ్బం. తస్సా నదియా తీరే యత్థ భగవా విహాసి, తం దస్సేతుం ''**అజపాలనిగ్రోధే**''తి వుత్తం. కస్మా పనాయం అజపాలనిగ్రోధో నామ జాతోతి ఆహ ''**తస్సా**''తిఆది. **కేచి** పన "యస్మా తత్థ వేదే సజ్ఝాయితుం అసమత్థా మహల్లకబ్రాహ్మణా పాకారపరిక్ఖేపయుత్తాని నివేసనాని కత్వా సబ్బే వసింసు, తస్మాస్స అజపాలనిగ్రోధోతి నామం జాత"న్తి వదన్తి . తత్రాయం వచనత్థో – న జపన్తీతి అజపా, మన్తానం అనజ్ఝాయకాతి అత్థో. అజపాలన్తి ఆదియన్తి నివాసం ఏత్థాతి **అజపాలోతి**. అపరే పన వదన్తి "యస్మా మజ్ఝన్హికసమయే అన్తోపవిట్ఠే అజే అత్తనో ఛాయాయ పాలేతి రక్ఖతి, తస్మా 'అజపాలో'తిస్స నామం రుళ్హ"న్తి. సబ్బత్థాపి నామమేతం తస్స రుక్ఖస్స.

పఠమాభిసమ్బుద్ధోతి పఠమం అభిసమ్బుద్ధో, అనునాసికలోపేనాయం నిద్దేసో. తేనేవాహ ''**సమ్బుద్ధో హుత్వా పఠమమేవా**''తి. **పఠమన్తి** చ భావనపుంసకనిద్దేసో, తస్మా అభిసమ్బుద్ధో హుత్వా పఠమం అజపాలనిగ్రోధే విహరామీతి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **అయం వితక్కోతి** అయం "కిన్ను ఖ్వాహం...పే.... విహరేయ్య"న్తి ఏవం పవత్తవితక్కో. హత్థీ చ వానరో చ తిత్తిరో చ **హత్థివానరతిత్తిరా**.

యే వుద్ధమపచాయన్తీతి జాతివుద్ధో, వయోవుద్ధో, గుణవుద్ధోతి తయో వుద్ధా. తేసు జాతిసమ్పన్నో **జాతివుద్ధో** నామ, వయే ఠితో **వయోవుద్ధో** నామ, గుణసమ్పన్నో **గుణవుద్ధో** నామ. తేసు గుణసమ్పన్నో వయోవుద్ధో ఇమస్మిం ఠానే వుద్ధోతి అధిప్పేతో. **అపచాయన్తీతి** జేట్ఠాపచాయికకమ్మేన పూజేన్తి. **ధమ్మస్స కోవిదాతి** జేట్ఠాపచాయనధమ్మస్స కోవిదా కుసలా. **దిట్ఠేవ ధమ్మేతి** ఇమస్మింయేవ అత్తభావే. **పాసంసాతి** పసంసారహా. **సమ్పరాయే చ సుగ్గతీతి** సమ్పరేతబ్బే ఇమం లోకం హిత్వా గన్తబ్బే పరలోకేపి తేసం సుగతియేవ. అయం పనేత్థ పిణ్డత్థో – ఖత్తియా వా హోన్తు బ్రాహ్మణా వా వేస్సా వా సుద్దా వా గహట్ఠా వా పబ్బజితా వా తిరచ్ఛానగతా వా, యే కేచి సత్తా జేట్ఠాపచితికమ్మేన సీలాదిగుణసమ్పన్నానం వయోవుద్ధానం అపచితిం కరోన్తి, తే ఇమస్మిఞ్చ అత్తభావే జేట్ఠాపచితికారకాతి పసంసం వణ్ణనం థోమనం లభన్తి, కాయస్స చ భేదా సగ్గే నిబ్బత్తన్తీతి.

అఞ్ఞస్మిన్తి పరస్మిం. అత్తా న హోతీతి **అఞ్ఞో**, పరో. సో పనేత్థ న యో కోచి అధిప్పేతో, అథ ఖో గరుట్ఠానియో. తేనాహ ''**కఞ్చి గరుట్ఠానే అట్ఠపేత్వా**''తి. పతిస్సతి గరునో ఆణం సమ్పటిచ్ఛతీతి పతిస్సో, న పతిస్సో **అప్పతిస్సో, పతిస్సయరహితో,** గరుపస్సయరహితోతి అత్థో.

సదేవకేతి అవయవేన విగ్గహో సముదాయో సమాసత్థో. **సదేవక**గ్గహణేన పఞ్చకామావచరదేవగ్గహణం పారిసేసఞాయేన ఇతరేసం పదన్తరేహి సఙ్గహితత్తా. **సమారక**గ్గహణేన ఛట్ఠకామావచరదేవగ్గహణం పచ్చాసత్తిఞాయేన. తత్థ హి మారో జాతో తన్నివాసీ చ హోతి. **సబ్రహ్మక**వచనేన బ్రహ్మకాయికాదిబ్రహ్మగ్గహణం పచ్చాసత్తిఞాయేనేవ. **సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయా**తి సాసనస్స పచ్చత్థికసమణబ్రాహ్మణగ్గహణం. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం అపచ్చత్థికానం అసమితాబాహితపాపానఞ్చ సమణబ్రాహ్మణానం తేనేవ వచనేన గహితత్తా. కామం "సదేవకే"తిఆదివిసేసనానం వసేన సత్తవిసయో లోకసద్దోతి విఞ్ఞాయతి తుల్యయోగవిసయత్తా తేసం, "సలోమకో సపక్ఖకో"తిఆదీసు పన అతుల్యయోగే అయం సమాసో లబ్భతీతి బ్యభిచారదస్సనతో **పజా**గహణన్తి పజావచనేన సత్తలోకగ్గహణం.

దేవభావసామఞ్ఞేన మారబ్రహ్మేసు గహితేసుపి ఇతరేహి తేసం లబ్భమానవిసేసదస్సనత్థం విసుం గహణన్తి దస్సేన్తో **"మారో నామా"**తిఆదిమాహ. మారో బ్రహ్మనమ్పి విచక్ఖుకమ్మాయ పహోతీతి ఆహ **"సబ్బేస"**న్తి. **ఉపరీ**తి ఉపరిభాగే. **బ్రహ్మా**తి దససహస్సిబ్రహ్మనం సన్ధాయాహ. తథా చాహ **"దసహి అఙ్గులీహి"**తిఆది. ఇధ దీఘనికాయాదయో వియ బాహిరకానమ్పి గన్థనికాయో లబ్భతీతి ఆహ **"ఏకనికాయాదివసేనా"**తి. **వత్థువిజ్జాదీతి ఆది**-సద్దేన విజ్జాట్ఠానాని సఙ్గయ్హన్తి. యథాసకం కమ్మకిలేసేహి పజాతత్తా నిబ్బత్తత్తా పజా, సత్తనికాయో, తస్సా **పజాయ. సదేవమనుస్సాయా**తి వా ఇమినా సమ్ముతిదేవగ్గహణం తదవసిట్ఠమనుస్సలోకగ్గహణఞ్చ దట్ఠబ్బం.

ఏవం భాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేత్వా ఇదాని అభాగసో లోకం గహేత్వా యోజనం దస్సేతుం **"అపిచేత్థా"**తిఆది వుత్తం. **లోకవసేన వుత్తాని** "లోకీయన్తి ఏత్థ కమ్మం కమ్మఫలానీ"తి కత్వా. **పజావసేన** "హేతుపచ్చయేహి పజాతా"తి కత్వా. **సీలసమ్పన్నతర**న్తి ఏత్థ పరిపుణ్ణసమ్పన్నతా అధిప్పేతా "సమ్పన్నం సాలికేదార"న్తిఆదీసు (జా. ౧.౧౪.౧) వియ. తేనాహ **"అధికతరన్తి అత్థో"**తి. పరిపుణ్ణఞ్హి అధికతరన్తి వత్తుం అరహతి. **కారణ**న్తి యుత్తిం. **అత్థ**న్తి అవిపరీతత్థం. **వడ్ఢి**న్తి అతివడ్ఢినిమిత్తం.

ఇమినా వచనేనాతి ఇమస్మిం సుత్తే అనన్తరం వుత్తవచనేన. న కేవలం ఇమినావ, సుత్తన్తరమ్పి ఆనేత్వా పటిబాహితబ్బోతి దస్సేన్తో **"న మే ఆచరియో అత్థీ"**తిఆదిమాహ. తత్థ **న మే ఆచరియో అత్థీ**తి లోకుత్తరధమ్మే మయ్హం ఆచరియో నామ నత్థి. కిఞ్చాపి లోకియధమ్మానమ్పి యాదిసో లోకనాథస్స అధిగమో, న తాదిసో అధిగమో పరూపదేసో అత్థి. లోకుత్తరధమ్మే పనస్స లేసోపి నత్థి. **నత్థి మే పటిపుగ్గలో**తి మయ్హం సీలాదీహి గుణేహి పటినిధిభూతో పుగ్గలో నామ నత్థి. **సరన్తి** కరణే ఏతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ **"సరన్తేనా"**తి, **సరన్తి** వా సరణహేతు చాతి అత్థో.

యతోతి భుమ్మత్థే తోసద్దోతి ఆహ **"యస్మిం కాలే"**తి. రత్తియో జానన్తీతి రత్తఞ్ఞూ, అత్తనో పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ బహూ రత్తియో జానన్తి, చిరపబ్బజితాతి వుత్తం హోతి. రత్తఞ్ఞూనం మహన్తభావో **రత్తఞ్ఞుమహత్తం**. భావప్పధానో ఏస నిద్దేసో. "రత్తఞ్ఞుమహత్త"న్తి వా పాఠో. ఏస నయో సేసేసుపి. థేరనవమజ్ఝిమానం వసేన విపులభావో **వేపుల్లమహత్తం**. సిక్ఖత్తయసఙ్గహితస్స సాసనబ్రహ్మచరియస్స ఝానాభిఞ్ఞాదివసేన విపులభావో **బ్రహ్మచరియమహత్తం**. విసిట్ఠస్స పచ్చయలాభస్స విపులభావో **లాభగ్గమహత్తం. చతుబ్బిధేన మహత్తేనా**తి చతుబ్బిధేన మహన్తభావేన. **మహాపజాపతియా దుస్సయుగదానకాలే**తి భగవతో సఙ్ఘే గారవస్స పాకటకాలదస్సనమత్తం. న హి భగవా తతో పుబ్బే సఙ్ఘే గారవరహితో విహాసి.

పఠమఉరువేలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨.దుతియఉరువేలసుత్తవణ్ణనా

౨౨. దుతియే **హుహుఙ్కజాతికేనాతి** సో కిర దిట్ఠమఙ్గలికో మానవసేన కోధవసేన చ "హుహు"న్తి కరోన్తో విచరతి, తస్మా హుహుఙ్కజాతికోతి వుచ్చతి. "హుహుక్కజాతికో"తిపి పఠన్తి, తేన సద్ధిం ఆగతాతి అత్థో. **జరాజిణ్ణాతి** జరాయ ఖణ్డదన్తపలితకేసాదిభావం ఆపాదితా. **వయోవుద్ధాతి** అఙ్గపచ్చఙ్గానం వుద్ధిమరియాదప్పత్తా. **జాతిమహల్లకాతి** ఉపపత్తియా మహల్లకభావేన సమన్నాగతా. మహత్తం లన్తి గణ్హన్తీతి మహల్లకా, జాతియా మహల్లకా, న విభవాదినాతి జాతిమహల్లకా. **వయోఅనుప్పత్తాతి** పచ్ఛిమవయం సమ్పత్తా, పచ్ఛిమవయో నామ వస్ససతస్స పచ్ఛిమో తతియో భాగో. **జిణ్ణాతి** వా పోరాణా, చిరకాలప్పవత్తకులన్వయాతి వుత్తం హోతి. **వుద్ధాతి** సీలాచారాదిగుణవుద్ధియుత్తా. **మహల్లకాతి** విభవమహన్తతాయ సమన్నాగతా. **మహద్ధనాతి** మహాభోగా. **అద్ధగతాతి** మగ్గప్పటిపన్నా బ్రాహ్మణానం వతచరియాదిమరియాదం అవీతిక్కమ్మ చరమానా. **వయోఅనుప్పత్తాతి** జాతివుద్ధభావం అన్తిమవయం అనుప్పత్తా. **సుతం నేతన్తి** ఏత్థ సుతం నో ఏతన్తి పదచ్ఛేదో. **నోతి** చ కరణత్థే సామివచనం. తేనాహ "**అమ్హేహి సుత**"న్తి.

అకాలేతి అయుత్తకాలే. **అసభావం వదతీతి** యం నత్థి, తం వదతి. **అనత్థం వదతీతి** అకారణనిస్సితం వదతి. **అకారణనిస్సితన్తి** చ నిప్ఫలన్తి అత్థో. ఫలఞ్హి కారణనిస్సితం. అకారణనిస్సితతా చ తదవినాభావతో అకారణే నిస్సితం, నిప్ఫలం సమ్ఫన్తి వుత్తం హోతి. **అవినయం వదతీతి** న సంవరవినయప్పటిసంయుత్తం వదతి, అత్తనో సుణన్తస్స చ న సంవరవినయావహం వదతీతి వుత్తం హోతి. **న హదయే నిధేతబ్బయుత్తకన్తి** అహితసంహితత్తా చిత్తం అనుప్పవేసేత్వా నిధేతుం అయుత్తం. **కథేతుం అయుత్తకాలేనాతి** ధమ్మం కథేన్తేన యో అత్థో యస్మిం కాలే వత్తబ్బో, తతో పుబ్బే పచ్ఛా చ తస్స అకాలో, తస్మిం అయుత్తకాలే వత్తా. **అపదేసరహితన్తి** సుత్తాపదేసరహితం. **సాపదేసం సకారణం కత్వా న కథేతీతి** "భగవతా అసుకే సుత్తే ఏవం వుత్త"న్తి ఏవం సాపదేసం కారణసహితం కత్వా న కథేతి.

పరియన్తరహితన్తి పరిచ్ఛేదరహితం, సుత్తం వా జాతకం వా నిక్ఖిపిత్వా తస్స అనుయోగం ఉపమం వా వత్థుం వా ఆహరిత్వా యం సుత్తం జాతకం వా నిక్ఖిపితం, తస్స సరీరభూతం కథం అనామసిత్వా బాహిరకథంయేవ కథేతి, నిక్ఖిత్తం నిక్ఖిత్తమత్తమేవ హోతి, "సుత్తం ను ఖో కథేతి జాతకం ను ఖో, నాస్స అన్తం వా కోటిం వా పస్సామా"తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి. యథా వటరుక్ఖసాఖానం గతగతట్ఠానే పారోహా ఓతరన్తి, ఓతిణ్ణో-తిణ్ణట్ఠానే విరుళ్హిం ఆపజ్జిత్వా పున వడ్ఢన్తియేవ, ఏవం అడ్ఢయోజనమ్పి యోజనమ్పి గచ్ఛతియేవ. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే పన మూలరుక్ఖో వినస్సతి, అనుజాతపారోహమూలానియేవ తిట్ఠన్తి, ఏవం అయమ్పి నిగ్రోధధమ్మకథికో నామ హోతి. నిక్ఖిత్తం నిక్ఖిత్తమేవ కత్వా పస్సేనేవ పరిహరన్తో గచ్ఛతి. యో పన బహుమ్పి భణన్తో "ఏతదత్థమిదం వుత్త"న్తి నిక్ఖిత్తసుత్తతో అఞ్ఞమ్పి అనుయోగూపమావత్థువసేన తదుపయోగీనం ఆహరిత్వా ఆహరిత్వా జానాపేతుం సక్కోతి, తథారూపస్స ధమ్మకథికస్స బహుమ్పి కథేతుం వట్టతి. **న లోకియలోకుత్తరఅత్థనిస్సితన్తి** అత్తనో పరేసఞ్చ న లోకియలోకుత్తరహితావహం.

పకట్ఠానం ఉక్కట్ఠానం సీలాదిఅత్థానం బోధనతో సభావనిరుత్తివసేన చ బుద్ధాదీహి భాసితత్తా పకట్ఠానం వచనప్పబన్ధానం ఆళీతి **పాళి,** పరియత్తిధమ్మో. పురిమస్స అత్థస్స పచ్ఛిమేన అత్థేన అనుసన్ధానం **అనుసన్ధి,** అత్థముఖేన పన పాళిప్పదేసానమ్పి అనుసన్ధి హోతియేవ. స్వాయం అనుసన్ధి పుచ్ఛానుసన్ధిఅజ్ఝాసయానుసన్ధియథానుసన్ధిఆదివసేన

చతుబ్బిధో, తంతందేసనానం పన పుబ్బాపరపాళివసేన అనుసన్ధివసేన **పుబ్బాపరవసేనా**తి పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **ఉగ్గహిత**న్తి బ్యఞ్జనసో అత్థసో చ ఉద్ధం ఉద్ధం గహితం, పరియాపుణనవసేన చేవ పరిపుచ్ఛావసేన చ హదయేన గహితన్తి అత్థో. వట్టదుక్ఖనిస్సరణత్థికేహి సోతబ్బతో **సుతం,** పరియత్తిధమ్మో. తం ధారేతీతి **సుతధరో**. యో హి సుతధరో, సుతం తస్మిం పతిట్ఠితం హోతి సుప్పతిట్ఠితం అరోగికం, తస్మా వుత్తం ''**సుతస్స ఆధారభూతో**''తి. తేనాహ ''**యస్స హీ**''తిఆది. ఏకం పదం ఏకక్ఖరమ్పి అవినట్ఠం హుత్వా సన్నిచీయతీతి సన్నిచయో, సుతం సన్నిచయో ఏతస్మిన్తి **సుతసన్నిచయో. అజ్ఝోసాయా**తి అనుప్పవిసిత్వా. **తిట్ఠతీ**తి న సమ్ముస్సతి.

పగుణాతి వాచుగ్గతా. **నిచ్చలిక**న్తి అవిపరివత్తం. **సంసన్దిత్వా**తి అఞ్ఞేహి సంసన్దిత్వా. **సమనుగ్గాహిత్వా**తి పరిపుచ్ఛావసేన అత్థం ఓగాహిత్వా. పబన్ధస్స విచ్ఛేదాభావతో **గఙ్గాసోతసదిసం.** "భవఙ్గసోతసదిస"న్తి వా పాఠో, అకిత్తిమం సుఖప్పవత్తీతి అత్థో. సుత్తేకదేసస్స సుత్తమత్తస్స చ వచసా పరిచయో ఇధ నాధిప్పేతో, వగ్గాదివసేన పన అధిప్పేతోతి ఆహ ''**సుత్తదసక...పే.... సజ్ఝాయితా**''తి, "దససుత్తాని గతాని, దసవగ్గాని గతానీ"తిఆదినా సల్లక్ఖేత్వా వాచాయ సజ్ఝాయితాతి అత్థో. మనసా అను అను పేక్ఖితా భాగసో నిజ్ఝాయితా చిన్తితా **మనసానుపేక్ఖితా. రూపగతం వియ పఞ్ఞాయతీ**తి రూపగతం వియ చక్ఖుస్స విభూతం హుత్వా పఞ్ఞాయతి. **సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్జటం నిగ్గుమ్బం కత్వా సుట్ఠు యాథావతో పటివిద్ధా.

అధికం చేతోతి **అభిచేతో,** ఉపచారజ్ఝానచిత్తం. తస్స పన అధికతా పాకతికకామావచరచిత్తేహి సున్దరతాయ, సా పటిపక్ఖతో సుద్ధియాతి ఆహ ''**అభిక్కన్తం విసుద్ధం చిత్త**''న్తి. **అధిచిత్త**న్తి సమాధిమాహ. సోపి ఉపచారసమాధి దట్ఠబ్బో. వివేకజం పీతిసుఖం, సమాధిజం పీతిసుఖం, అపీతిజం కాయసుఖం, సతిపారిసుద్ధిజం ఞాణసుఖన్తి చతుబ్బిధమ్పి ఝానసుఖం పటిపక్ఖతో నిక్ఖన్తతం ఉపాదాయ నేక్ఖమ్మసుఖన్తి వుచ్చతీతి ఆహ ''**నేక్ఖమ్మసుఖం విన్దతీ**''తి. **ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే సమాపజ్జితుం సమత్థో**తి ఇమినా తేసు ఝానేసు సమాపజ్జనవసీభావమాహ. **నికామలాభీ**తి పన వచనతో ఆవజ్జనాధిట్ఠానపచ్చవేక్ఖణవసియోపి వుత్తా ఏవాతి వేదితబ్బా. **సుఖేనేవ పచ్చనీకధమ్మే విక్ఖమ్భేత్వా**తి ఏతేన తేసం ఝానానం సుఖప్పటిపదతం ఖిప్పాభిఞ్ఞతఞ్చ దస్సేతి.

విపులానన్తి వేపుల్లం పాపితానం ఝానానం. విపులతా నామ సుభావితభావేన చిరతరప్పవత్తియా, సా చ పరిచ్ఛేదానురూపావ ఇచ్ఛితబ్బాతి ''**విపులాన**''న్తి వత్వా ''**యథాపరిచ్ఛేదేన వుట్ఠాతుం సమత్థోతి వుత్తం హోతీ**''తి ఆహ. పరిచ్ఛేదకాలఞ్హి అప్పత్వావ వుట్ఠహన్తో అకసిరలాభీ న హోతి యావదిచ్ఛితం పవత్తేతుం అసమత్థత్తా. ఇదాని యథావుత్తే సమాపజ్జనాదివసీభావే బ్యతిరేకవసేన విభావేతుం ''**ఏకచ్చో హీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **లాభీయేవ హోతీ**తి ఇదం పటిలద్ధమత్తస్స ఝానస్స వసేన వుత్తం. **తథా**తి ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే. **పారిపన్థికే**తి వసీభావస్స పచ్చనీకధమ్మే. ఝానాధిగమస్స పన పచ్చనీకధమ్మా పగేవ విక్ఖమ్భితా, అఞ్ఞథా ఝానాధిగమో ఏవ న సియా. **కిచ్ఛేన విక్ఖమ్భేతీ**తి కిచ్ఛేన విసోధేతి. కామాదీనవపచ్చవేక్ఖణాదీహి కామచ్ఛన్దాదీనం వియ అఞ్ఞేసమ్పి సమాధిపారిపన్థికానం దూరసముస్సారణం ఇధ విక్ఖమ్భనం విసోధనఞ్చాతి వేదితబ్బం. **నాళికయన్త**న్తి కాలమాననాళికయన్తమాహ.

అట్ఠపితసఙ్కప్పోతి న సమ్మాపణిహితసఙ్కప్పో. **అభిఞ్ఞాపారగూ**తి సబ్బేసం లోకియలోకుత్తరధమ్మానం అభిఞ్ఞాయ పారం గతో, సబ్బధమ్మే అభివిసిట్ఠాయ అగ్గమగ్గపఞ్ఞాయ జానిత్వా ఠితోతి అత్థో. **పరిఞ్ఞాపారగూ**తి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం పరిఞ్ఞాయ పారం గతో, పఞ్చక్ఖన్ధే పరిజానిత్వా ఠితోతి అత్థో. **భావనాపారగూ**తి చతున్నం మగ్గానం భావనాయ పారం గతో, చత్తారో మగ్గే భావేత్వా ఠితోతి అత్థో. **పహానపారగూ**తి సబ్బకిలేసానం పహానేన పారం గతో, సబ్బకిలేసే పజహిత్వా ఠితోతి

అత్థో . **సచ్ఛికిరియాపారగూతి** నిరోధసచ్ఛికిరియాయ పారం గతో, నిరోధం సచ్ఛికత్వా ఠితోతి అత్థో. **సమాపత్తిపారగూతి** సబ్బసమాపత్తీనం సమాపజ్జనేన పారం గతో, సబ్బా సమాపత్తియో సమాపజ్జిత్వా ఠితోతి అత్థో. **బ్రహ్మచరియస్స కేవలీతి** యం బ్రహ్మచరియస్స కేవలం సకలభావో, తేన సమన్నాగతో, సకలచతుమగ్గబ్రహ్మచరియవాసోతి అత్థో. తేనాహ ''**సకలబ్రహ్మచరియో**''తి, పరిపుణ్ణమగ్గబ్రహ్మచరియోతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

దుతియఉరువేలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. లోకసుత్తవణ్ణనా

౨౩. తతియే **లోకోతి** లుజ్జనపలుజ్జనట్ఠేన లోకో. అత్థతో పురిమస్మిం అరియసచ్చద్వయం, ఇధ పన దుక్ఖం అరియసచ్చం వేదితబ్బం. తేనాహ ''**లోకోతి దుక్ఖసచ్చ**''న్తి. **విసంయుత్తోతి** విసంసట్ఠో న పటిబద్ధో, సబ్బేసం సంయోజనానం సమ్మదేవ సముచ్ఛిన్నత్తా తతో విప్పముత్తోతి అత్థో. **లోకసముదయోతి** సుత్తన్తనయేన తణ్హా, అభిధమ్మనయేన పన అభిసఙ్ఖారేహి సద్ధిం దియడ్ఢకిలేససహస్సం. **లోకనిరోధోతి** నిబ్బానం. **సచ్ఛికతోతి** అత్తపచ్చక్ఖో కతో. **లోకనిరోధగామినీ పటిపదాతి** సీలాదిక్ఖన్ధత్తయసఙ్గహో అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. సో హి లోకనిరోధం నిబ్బానం గచ్ఛతి అధిగచ్ఛతి, తదత్థం అరియేహి పటిపజ్జీయతి చాతి లోకనిరోధగామినీ పటిపదాతి వుచ్చతి.

ఏత్తావతా తథాని అభిసమ్బుద్ధో యాథావతో గతోతి **తథాగతోతి** అయమత్థో దస్సితో హోతి. చత్తారి హి అరియసచ్చాని తథాని నామ. యథాహ –

"చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, తథాని అవితథాని అనఞ్ఞథాని. కతమాని చత్తారి? ఇదం దుక్ఖన్తి, భిక్ఖవే, తథమేతం అవితథమేతం అనఞ్ఞథమేత"న్తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౯౦; పటి॰ మ॰ ౨.౮) విత్థారో.

అపిచ తథాయ గతోతి **తథాగతో, గతోతి** చ అవగతో అతీతో పత్తో పటిపన్నోతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – యస్మా భగవా సకలలోకం తీరణపరిఞ్ఞాయ తథాయ అవిపరీతాయ గతో అవగతో, తస్మా లోకో తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో. లోకసముదయం పహానపరిఞ్ఞాయ తథాయ గతో అతీతోతి తథాగతో. లోకనిరోధం సచ్ఛికిరియాయ తథాయ గతో పత్తోతి తథాగతో. లోకనిరోధగామినిం పటిపదం తథం అవిపరీతం గతో పటిపన్నోతి తథాగతోతి. ఏవం ఇమిస్సా పాళియా తథాగతభావదీపనవసేన అత్థో వేదితబ్బో.

ఇతి భగవా చతుసచ్చాభిసమ్బోధవసేన అత్తనో తథాగతభావం పకాసేత్వా ఇదాని తత్థ దిట్ఠాదిఅభిసమ్బోధవసేనపి తం దస్సేతుం ''**యం, భిక్ఖవే**''తిఆదిమాహ. అట్ఠకథాయం పన "చతూహి సచ్చేహి అత్తనో బుద్ధభావం కథేత్వా"తి వుత్తం, తం తథాగతసద్దబుద్ధసద్దానం అత్థతో నిన్నానాకరణతం దస్సేతుం వుత్తం. తథా చేవ హి పాళి పవత్తాతి. **దిట్ఠన్తి రూపాయతనం** దట్ఠబ్బతో. తేన యం దిట్ఠం యం దిస్సతి, యం దక్ఖతి, యం సమవాయే పస్సేయ్య, తం సబ్బం దిట్ఠన్తేవ గహితం కాలవిసేసస్స అనామట్ఠభావతో యథా "దుద్ధ"న్తి దస్సేతి. **సుతన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **సుతన్తి సద్దాయతనం** సోతబ్బతో. **ముతన్తి** సనిస్సయే ఇన్ద్రియే నిస్సయం ముఞ్చిత్వా పాపుణిత్వా గహేతబ్బం. తేనాహ ''**పత్వా గహేతబ్బతో**''తి. **విఞ్ఞాతన్తి** విజానితబ్బం. తం పన దిట్ఠాదివినిముత్తం విఞ్ఞేయ్యన్తి ఆహ ''**సుఖదుక్ఖాది ధమ్మారమ్మణ**''న్తి. **పత్తన్తి** యథా తథా పత్వా హత్థగతం, అధిగతన్తి అత్థో. తేనాహ ''**పరియేసిత్వా వా అపరియేసిత్వా వా**''తి. **పరియేసితన్తి** పత్తియా అత్థం పరియిట్ఠం. తం

పన పత్తం వా సియా అప్పత్తం వా, ఉభయథాపి పరియేసితమేవాతి ఆహ ''**పత్తం వా అప్పత్తం వా**''తి. ద్వయేనపి ద్విప్పకారమ్పి పత్తం ద్విప్పకారమ్పి పరియేసితం తేన తేన పకారేన తథాగతేన అభిసమ్బుద్ధన్తి దస్సేతి. **చిత్తేన అనుసఞ్చరితన్తి** తే పన అపాపేత్వా చిత్తేనేవ అను అను సఞ్చరితం, విపరితక్కితన్తి అత్థో.

పీతకన్తిఆదీతి ఆదిసద్దేన లోహితఓదాతాదిసబ్బం రూపారమ్మణభాగం సఙ్గణ్హాతి. **సుమనోతి** రాగవసేన లోభవసేన సద్ధాదివసేన వా సుమనో. **దుమ్మనోతి** బ్యాపాదవితక్కవసేన వా విహింసావితక్కవసేన వా దుమ్మనో. **మజ్ఝత్తోతి** అఞ్ఞాణవసేన, ఞాణవసేన వా మజ్ఝత్తో. ఏస నయో సబ్బత్థ. తత్థ **ఆది**సద్దేన సఙ్ఖసద్దో, పణవసద్దో, పత్తగన్ధో, పుప్ఫగన్ధో, పుప్ఫరసో, ఫలరసో, ఉపాదిన్నం, అనుపాదిన్నం, మజ్ఝత్తవేదనా కుసలకమ్మం అకుసలకమ్మన్తి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అప్పత్తన్తి** ఞాణేన అసమ్పత్తం, అవిదితన్తి అత్థో. తేనాహ ''**ఞాణేన అసచ్ఛికత**''న్తి. **లోకేన గతన్తి** లోకేన ఞాతం. **తథేవ గతత్తాతి** తథేవ ఞాతత్తా అభిసమ్బుద్ధత్తా , గతసద్దేన ఏకత్తం బుద్ధిఅత్థన్తి అత్థో. గతిఅత్థో హి ధాతవో బుద్ధిఅత్థా భవన్తీతి అక్ఖరచిన్తకా.

యఞ్చ, భిక్ఖవే, రత్తిం తథాగతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝతీతి యస్సఞ్చ విసాఖపుణ్ణమాయ రత్తియం తథాఆగతత్తాదిఅత్థేన తథాగతో భగవా బోధిమణ్డే అపరాజితపల్లఙ్కే నిసిన్నో తిణ్ణం మారానం మత్థకం మద్దిత్వా ఉత్తరితరాభావతో అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం ఆసవక్ఖయఞాణేన సద్ధిం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అధిగచ్ఛతి. **యఞ్చ రత్తిం అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతీతి** యస్సఞ్చ విసాఖపుణ్ణమాయ రత్తియంయేవ కుసినారాయం ఉపవత్తనే మల్లానం సాలవనే యమకసాలానమన్తరే అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయతి. **యం ఏతస్మిం అన్తరేతి** ఇమాసం ద్విన్నం సఉపాదిసేసఅనుపాదిసేసనిబ్బానధాతూనం మజ్ఝే పఞ్చచత్తాలీసవస్సపరిమాణకాలే పఠమబోధియమ్పి మజ్ఝిమబోధియమ్పి పచ్ఛిమబోధియమ్పి యం సుత్తగేయ్యాదిప్పభేదం ధమ్మం **భాసతి** నిదస్సనవసేన, **లపతి** ఉద్దిసనవసేన, **నిద్దిసతి** పరినిద్దిసనవసేన. **సబ్బం తం తథేవ హోతీతి** తం ఏత్థన్తరే దేసితం సబ్బం సుత్తగేయ్యాదినవఙ్గం బుద్ధవచనం అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ అనూనం అనధికం సబ్బాకారపరిపుణ్ణం రాగమదనిమ్మదనం దోసమదనిమ్మదనం మోహమదనిమ్మదనం, నత్థి తత్థ వాలగ్గమత్తమ్పి అవక్ఖలితం, ఏకముద్దికాయ లఞ్ఛితం వియ ఏకాయ నాళియా మితం వియ ఏకతులాయ తులితం వియ చ తం తథేవ హోతి యస్సత్థాయ భాసితం, ఏకన్తేనేవ తస్స సాధనతో, **నో అఞ్ఞథా,** తస్మా తథం అవితథం అనఞ్ఞథం. ఏతేన తథావాదితాయ తథాగతోతి దస్సేతి. గదఅత్థో అయం గతసద్దో ద-కారస్స త-కారం కత్వా, తస్మా తథం గదతీతి తథాగతోతి అత్థో. అథ వా ఆగదనం ఆగదో, వచనన్తి అత్థో. తతో అవిపరీతో ఆగదో అస్సాతి ద-కారస్స త-కారం కత్వా తథాగతోతి ఏవమేత్థ పదసిద్ధి వేదితబ్బా.

యథావాదీతి యే ధమ్మే భగవా "ఇమే ధమ్మా అకుసలా సావజ్జా విఞ్ఞుగరహితా సమత్తా సమాదిన్నా అహితాయ దుక్ఖాయ సంవత్తన్తీ"తి పరేసం ధమ్మం దేసేన్తో వదతి, తే ధమ్మే ఏకన్తేనేవ సయం పహాసి. యే పన ధమ్మే భగవా – "ఇమే ధమ్మా కుసలా అనవజ్జా విఞ్ఞుప్పసత్థా సమత్తా సమాదిన్నా హితాయ సుఖాయ సంవత్తన్తీ"తి వదతి, తే ధమ్మే ఏకన్తేనేవ సయం ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, తస్మా యథావాదీ భగవా తథాకారీతి వేదితబ్బో. తథా సమ్మదేవ సీలాదిపరిపూరణవసేన సమ్మాపటిపదాయం యథాకారీ భగవా, తథేవ ధమ్మదేసనాయ పరేసం తత్థ పతిట్ఠాపనవసేన **తథావాదీ**. భగవతో హి వాచాయ కాయో అనులోమేతి, కాయస్సపి వాచా, తస్మా యథావాదీ తథాకారీ, యథాకారీ తథావాదీ చ హోతి. ఏవంభూతస్స చ యథా వాచా, కాయోపి తథా గతో పవత్తో. యథా చ కాయో, వాచాపి తథా గతా పవత్తాతి అత్థో.

అభిభూ అనభిభూతోతి ఉపరి భవగ్గం, హేట్ఠా అవీచినిరయం పరియన్తం కత్వా తిరియం అపరిమాణాసు లోకధాతూసు భగవా సబ్బసత్తే అభిభవతి సీలేనపి సమాధినాపి పఞ్ఞాయపి విముత్తియాపి, న తస్స తులా వా పమాణం వా అత్థి. అసమో అసమసమో అప్పటిమో అప్పటిభాగో అప్పటిపుగ్గలో అతులో అప్పమేయ్యో అనుత్తరో ధమ్మరాజా దేవదేవో సక్కానం అతిసక్కో బ్రహ్మానం అతిబ్రహ్మా, తతో ఏవ అయం న కేనచి అభిభూతో. **దక్ఖతీ**తి సబ్బం పస్సతి. విసేసవచనిచ్ఛాయపి అభావతో అనవసేసవిసయో దససద్దో. తేన యం కిఞ్చి నేయ్యం నామ, సబ్బం తం హత్థతలే ఆమలకం వియ పస్సతీతి దీపేతి. అవిపరీతం ఆసయాదిఅవబోధేన హితూపసంహారాదినా చ సత్తే, భావఞ్ఞత్థత్తూపనయవసేన సఙ్ఖారే, సబ్బాకారేన సుచిణ్ణవసితాయ సమాపత్తియో, చిత్తఞ్చ వసే వత్తేతీతి **వసవత్తీ**తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

విసంయుత్తోతి చతూహి యోగేహి విసంయుత్తో. తేనాహ ''**చతున్నం యోగానం పహానేన విసంయుత్తో**''తి. **తణ్హాదిట్ఠిఉపయేహి విరహితో**తి సబ్బస్మిమ్పి లోకే తణ్హాదిట్ఠిసఙ్ఖాతేహి ఉపయేహి విరహితో.

అభిభవిత్వా ఠితోతి తబ్బిసయకిలేసప్పహానేన అభిభుయ్య అతిక్కమిత్వా ఠితో. **చత్తారోపి గన్థే మోచేత్వా ఠితో**తి సబ్బే అభిజ్ఝాకాయగన్థాదికే సకసన్తానతో మోచేత్వా ఠితో. వేనేయ్యసన్తానే వా అత్తనో దేసనావిలాసేన తేసం పమోచనోతి **సబ్బగన్థప్పమోచనో. ఫుట్ఠస్స పరమా సన్తీ**తి అస్స అనేన ఖీణాసవేన బుద్ధేన పరమా సన్తి ఞాణఫుసనేన ఫుట్ఠాతి ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**ఫుట్ఠస్సా**''తిఆది. **నిబ్బానే కుతోచి భయం నత్థీ**తి కుతోచి భయకారణతో నిబ్బానే భయం నత్థి అసఙ్ఖతభావేన సబ్బసో ఖేమత్తా. తేనాహ భగవా – ''ఖేమఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి ఖేమగామినిఞ్చ పటిపద''న్తిఆది (సం॰ ని॰ ౪.౩౭౯-౪౦౯). నిబ్బానప్పత్తస్స వా కుతోచి భయం నత్థీతి **నిబ్బానం అకుతోభయ**న్తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో, న కుతోచి భయం ఏత్థ ఏతస్మిం అధిగతేతి **అకుతోభయం,** నిబ్బానన్తి ఏవమేత్థ నిబ్బచనఞ్చ దట్ఠబ్బం.

అనీఘో నిద్దుక్ఖో. **సబ్బకమ్మక్ఖయం పత్తో**తి సబ్బేసం కమ్మానం ఖయం పరియోసానం అచ్చన్తభావం పత్తో. ఉపధీ సమ్మదేవ ఖీయన్తి ఏత్థాతి **ఉపధిసఙ్ఖయో,** నిబ్బానన్తి ఆహ ''**ఉపధిసఙ్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే**''తి. **చక్క**న్తి ధమ్మచక్కం. **పవత్తయీ**తి తేపరివట్టం ద్వాదసాకారం పవత్తేసి . మహన్తేహి సీలాదిగుణేహి సమన్నాగతత్తా **మహన్తం. వీతసారద**న్తి చతువేసారజ్జయోగేన వీతసారదం. సేసం ఉత్తానమేవ.

లోకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. కాళకారామసుత్తవణ్ణనా

౨౪. చతుత్థే **బాళ్హం ఖో నే పసంససీ**తి నే సమణే బాళ్హం కత్వా పసంససి వణ్ణయసి. కీదిసం సీలం ఏతేసన్తి **కింసీలా**. కో సమాచారో ఏతేసన్తి **కింసమాచారా. గుణమగ్గసణ్ఠితా**తి గుణగ్గసణ్ఠితా. **మ**-కారో పదసన్ధికరో, అగ్గగుణే పతిట్ఠితాతి వుత్తం హోతి. **సన్తిన్ద్రియా** సన్తమానసా, ''సన్తం తేసం గతం ఠిత''న్తిపి పఠన్తి. **ఏకకియా**తి ఏకకా, చతూసు ఇరియాపథేసు ఏకకా హుత్వా విహరన్తీతి అధిప్పాయో. తేనేవాహ ''**అదుతియా**''తి. **తాదిసా సమణా మమాతీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన –

''కాయకమ్మం సుచి నేసం, వాచాకమ్మం అనావిలం;
మనోకమ్మం సువిసుద్ధం, తాదిసా సమణా మమ.

“విమలా సఙ్ఖముత్తాభా, సుద్ధా అన్తరబాహిరా;
పుణ్ణా సుద్ధేహి ధమ్మేహి, తాదిసా సమణా మమ.

“లాభేన ఉన్నతో లోకో, అలాభేన చ ఓనతో;
లాభాలాభేన ఏకట్ఠా, తాదిసా సమణా మమ.

“యసేన ఉన్నతో లోకో, అయసేన చ ఓనతో;
యసాయసేన ఏకట్ఠా, తాదిసా సమణా మమ.

“పసంసాయున్నతో లోకో, నిన్దాయపి చ ఓనతో;
సమా నిన్దాపసంసాసు, తాదిసా సమణా మమ.

“సుఖేన ఉన్నతో లోకో, దుక్ఖేనపి చ ఓనతో;
అకమ్పా సుఖదుక్ఖేసు, తాదిసా సమణా మమా”తి. (ధ॰ ప॰ అట్ఠ॰ ౨.౩౦౩ చూళసుభద్దావత్థు) –

ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి.

‘‘**దూరే సన్తో**’’తిఆదిగాథాయ అయమత్థో. **సన్తో**తి రాగాదీనం సన్తతాయ బుద్ధాదయో సన్తో నామ, ఇధ పన పుబ్బబుద్ధేసు కతాధికారా ఉస్సన్నకుసలమూలా భావితభావనా సత్తా సన్తోతి అధిప్పేతా. **పకాసన్తీ**తి దూరే ఠితాపి బుద్ధానం ఞాణపథం ఆగచ్ఛన్తా పాకటా హోన్తి. **హిమవన్తోవా**తి యథా తియోజనసహస్సవిత్థతో పఞ్చయోజనసతుబ్బేధో చతురాసీతియా కూటసహస్సేహి పటిమణ్డితో హిమవన్తపబ్బతో దూరే ఠితానమ్పి అభిముఖే ఠితో వియ పకాసతి, ఏవం పకాసన్తీతి అత్థో. **అసన్తేత్థ న దిస్సన్తీ**తి లాభగరుకా, విత్థిణ్ణపరలోకా, ఆమిసచక్ఖుకా, జీవికత్థాయ పబ్బజితా, బాలపుగ్గలా అసన్తో నామ. తే ఏత్థ బుద్ధానం దక్ఖిణస్స జాణుమణ్డలస్స సన్తికే నిసిన్నాపి న దిస్సన్తి న పఞ్ఞాయన్తి. **రత్తిం ఖిత్తా యథా సరా**తి రత్తిం చతురఙ్గసమన్నాగతే అన్ధకారే ఖిత్తా సరా వియ తథారూపస్స ఉపనిస్సయభూతస్స పుబ్బహేతునో అభావేన న పఞ్ఞాయన్తీతి అత్థో.

బ్రహ్మదేయ్యన్తి సేట్ఠదేయ్యం, యథా దిన్నం న పున గహేతబ్బం హోతి నిస్సట్ఠం పరిచ్చత్తం, ఏవం దిన్నన్తి అత్థో.

దిట్ఠం న మఞ్ఞతీతి ఏత్థ **దిట్ఠ**న్తి మంసచక్ఖునాపి దిట్ఠం, దిబ్బచక్ఖునాపి దిట్ఠం, రూపాయతనస్సేతం అధివచనం. యస్మా చక్ఖుద్వయేన కతదస్సనకిరియాసమాపనం, యం చక్ఖుద్వయం పస్సతి అపస్సి పస్సిస్సతి, సమవాయే పస్సేయ్య, తం సబ్బం కాలవిసేసవచనిచ్ఛాయ అభావతో “దిట్ఠ”న్తేవ వుత్తం యథా “దుద్ధ”న్తి. తేనేవాహ ‘‘**దిట్ఠం రూపాయతన**’’న్తి. **ఏవరూపాని హి వచనానీ**తి “దట్ఠబ్బం సోతబ్బ”న్తిఆదీని.

లాభేపి తాదీ, అలాభేపి తాదీతి యథా అలాభకాలే లాభస్స లద్ధకాలేపి తథేవాతి తాదిసో. **యసేపీ**తి యసే సతిపి మహాపరివారకాలేపి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

కాళకారామసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. బ్రహ్మచరియసుత్తవణ్ణనా

౨౫. పఞ్చమే **నయిదన్తి** ఏత్థ **న**-ఇతి పటిసేధే నిపాతో, తస్స “వుస్సతీ”తి ఇమినా సమ్బన్ధో “న వుస్సతీ”తి, **య**-కారో పదసన్ధికరో. **ఇదం**-సద్దో “ఏకమిదాహం, భిక్ఖవే, సమయం ఉక్కట్ఠాయం విహరామి సుభగవనే సాలరాజమూలే”తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౨.౯౧; మ॰ ని॰ ౧.౫౦౧) నిపాతమత్తం, “ఇదం ఖో తం, భిక్ఖవే, అప్పమత్తకం సీలమత్తక”న్తిఆదీసు (దీ॰ ని॰ ౧.౨౭) యథావుత్తే ఆసన్నపచ్చక్ఖే ఆగతో.

“ఇదఞ్హి తం జేతవనం, ఇసిసఙ్ఘనిసేవితం;

ఆవుత్థం ధమ్మరాజేన, పీతిసఞ్జననం మమా”తి. (మ॰ ని॰ ౩.౩౮౭-౩౮౮; సం॰ ని॰ ౧.౪౮, ౧౦౧) –

ఆదీసు వక్ఖమానే ఆసన్నపచ్చక్ఖే. ఇధాపి వక్ఖమానేయేవ ఆసన్నపచ్చక్ఖే దట్ఠబ్బో.

బ్రహ్మచరియ-సద్దో –

“కిం తే వతం కిం పన బ్రహ్మచరియం,
కిస్స సుచిణ్ణస్స అయం విపాకో;
ఇద్ధీ జుతీ బలవీరియూపపత్తి,
ఇదఞ్చ తే నాగ మహావిమానం.

“అహఞ్చ భరియా చ మనుస్సలోకే,
సద్ధా ఉభో దానపతీ అహుమ్హా;
ఓపానభూతం మే ఘరం తదాసి,
సన్తప్పితా సమణబ్రాహ్మణా చ.

“తం మే వతం తం పన బ్రహ్మచరియం,
తస్స సుచిణ్ణస్స అయం విపాకో;
ఇద్ధీ జుతీ బలవీరియూపపత్తి,
ఇదఞ్చ మే వీర మహావిమాన”న్తి. –

ఇమస్మిం **పుణ్ణకజాతకే** (జా॰ ౨.౨౨.౧౫౯౫) దానే ఆగతో.

“కేన పాణి కామదదో, కేన పాణి మధుస్సవో;
కేన తే బ్రహ్మచరియేన, పుఞ్ఞం పాణిమ్హి ఇజ్ఝతీ”తి. –

ఇమస్మిం **అఙ్కురపేతవత్థుస్మిం** (పే॰ వ॰ ౨౭౫, ౨౭౭) వేయ్యావచ్చే.

“ఏవం ఖో తం, భిక్ఖవే, తిత్తిరియం నామ బ్రహ్మచరియం అహోసీ”తి ఇమస్మిం **తిత్తిరజాతకే** (చూళవ॰ ౩౧౧) పఞ్చసిక్ఖాపదసీలే.

“తం ఖో పన మే, పఞ్చసిఖ, బ్రహ్మచరియం నేవ నిబ్బిదాయ న విరాగాయ…పే॰… యావదేవ బ్రహ్మలోకూపపత్తియా”తి ఇమస్మిం **మహాగోవిన్దసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨౯) బ్రహ్మవిహారే.

“పరే అబ్రహ్మచారీ భవిస్సన్తి, మయమేత్థ బ్రహ్మచారీ భవిస్సామా”తి ఇమస్మిం **సల్లేఖసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౮౩) మేథునవిరతియం.

“మయఞ్చ భరియా నాతిక్కమామ,
అమ్హే చ భరియా నాతిక్కమన్తి;
అఞ్ఞత్ర తాహి బ్రహ్మచరియం చరామ,
తస్మా హి అమ్హం దహరా న మీయరే”తి. –

ఇమస్మిం **మహాధమ్మపాలజాతకే** (జా॰ ౧.౧౦.౯౭) సదారసన్తోసే.

“అభిజానామి ఖో పనాహం, సారిపుత్త, చతురఙ్గసమన్నాగతం బ్రహ్మచరియం చరితా, తపస్సీ సుదం హోమీ”తి **లోమహంససుత్తే** (మ॰ ని॰ ౧.౧౫౫) వీరియే.

“హీనేన బ్రహ్మచరియేన, ఖత్తియే ఉపపజ్జతి;
మజ్ఝిమేన చ దేవత్తం, ఉత్తమేన విసుజ్ఝతీ”తి. –

నిమిజాతకే (జా॰ ౨.౨౨.౪౨౯) అత్తదమనవసేన కతే అట్ఠఙ్గికే ఉపోసథే.

“ఇదం ఖో పన మే, పఞ్చసిఖ, బ్రహ్మచరియం ఏకన్తనిబ్బిదాయ విరాగాయ…పే॰… అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో”తి **మహాగోవిన్దసుత్తేయేవ** (దీ॰ ని॰ ౨.౩౨౯) అరియమగ్గే.

“తయిదం బ్రహ్మచరియం ఇద్ధఞ్చేవ ఫీతఞ్చ విత్థారికం బాహుజఞ్ఞం పుథుభూతం యావ దేవమనుస్సేహి సుప్పకాసిత”న్తి **పాసాదికసుత్తే** (దీ॰ ని॰ ౩.౧౭౪) సిక్ఖత్తయసఙ్గహితే సకలస్మిం సాసనే. ఇధాపి అరియమగ్గే సాసనే చ వత్తతి.

వుస్సతీతి వుసీయతి, చరీయతీతి అత్థో. **జనకుహనత్థ**న్తి “అహో అయ్యో సీలవా వత్తసమ్పన్నో అప్పిచ్ఛో సన్తుట్ఠో మహిద్ధికో మహానుభావో”తిఆదినా జనస్స సత్తలోకస్స విమ్హాపనత్థం. కేచి పన ‘‘**కుహనత్థ**న్తి పాపిచ్ఛస్స ఇచ్ఛాపకతస్స సతో సామన్తజప్పనఇరియాపథనిస్సితపచ్చయపటిసేవనసఙ్ఖాతేన తివిధేన కుహనవత్థునా కుహకభావేన జనస్స విమ్హాపనత్థ”న్తి వదన్తి. ఇధాపి అయమేవత్థో దస్సితో. తేనేవాహ ‘‘**తీహి కుహనవత్థూహి జనస్స కుహనత్థాయా**’’తి, జనస్స విమ్హాపనత్థాయాతి అత్థో. **జనలాపనత్థ**న్తి “ఏవరూపస్స నామ అయ్యస్స దిన్నం మహప్ఫలం భవిస్సతీ”తి పసన్నచిత్తేహి “కేనత్థో, కిం ఆహరీయతూ”తి వదాపనత్థం. “జనలపనత్థ”న్తిపి పఠన్తి, తస్స పాపిచ్ఛస్స సతో పచ్చయత్థం

పరికథోభాసాదివసేన లపనభావేన ఉపలాపకభావేన జనస్స లపనత్థన్తి అత్థో. తేనేవాహ **‘‘న జనలపనత్థన్తి న జనస్స ఉపలాపనత్థ’’**న్తి.

న ఇతివాదప్పమోక్ఖానిసంసత్థన్తి ఏత్థ ‘‘న లాభసక్కారసిలోకానిసంసత్థ’’న్తిపి పఠన్తి. తత్థ య్వాయం ‘‘ఆకఙ్ఖేయ్య చే, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ‘లాభీ అస్సం చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారాన’న్తి, సీలేస్వేవస్స పరిపూరకారీ’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౬౫) సీలానిసంసభావేన వుత్తో చతుపచ్చయలాభో చ. చతున్నం పచ్చయానం సక్కచ్చదానసఙ్ఖాతో ఆదరబహుమానగరుకరణసఙ్ఖాతో చ సక్కారో, యో చ ‘‘సీలసమ్పన్నో బహుస్సుతో సుతధరో ఆరద్ధవీరియో’’తిఆదినా నయేన ఉగ్గచ్ఛనకథుతిఘోససఙ్ఖాతో సిలోకో బ్రహ్మచరియం వసన్తానం దిట్ఠధమ్మికో ఆనిసంసో, తదత్థన్తి అత్థో. కేచి పన **‘‘లాభసక్కారసిలోకానిసంసత్థ**న్తి పాపిచ్ఛస్సేవ సతో లాభాదిగరుతాయ లాభసక్కారసిలోకసఙ్ఖాతస్స ఆనిసంసస్స ఉదయస్స నిప్ఫాదనత్థ’’న్తి ఏవమత్థం వదన్తి.

న ఇతి మం జనో జానాతూతి ఏవం బ్రహ్మచరియవాసే సతి ‘‘సీలవా కల్యాణధమ్మో’’తిఆదినా మం లోకో జానాతు సమ్భావేతూతి అత్తనో సన్తగుణవసేన సమ్భావనత్థమ్పి న ఇదం బ్రహ్మచరియం వుస్సతీతి సమ్బన్ధో. కేచి పన ‘‘పాపిచ్ఛస్స సతో అసన్తగుణసమ్భావనాధిప్పాయేన ‘ఇతి ఏవంగుణోతి మం లోకో జానాతూ’తి న ఇదం బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ’’తి ఏవమేత్థ అత్థం వదన్తి. సబ్బత్థాపి పనేత్థ పురిమో పురిమోయేవ అత్థవికప్పో సున్దరతరో.

అథ ఖోతి ఏత్థ **అథా**తి అఞ్ఞత్థే నిపాతో, **ఖో**తి అవధారణే. తేన కుహనాదితో అఞ్ఞదత్థంయేవ ఇదం, భిక్ఖవే, బ్రహ్మచరియం వుస్సతీతి దస్సేతి. ఇదాని తం పయోజనం దస్సేన్తో **‘‘సంవరత్థం పహానత్థ’’**న్తి ఆహ. తత్థ పఞ్చవిధో సంవరో – పాతిమోక్ఖసంవరో, సతిసంవరో, ఞాణసంవరో, ఖన్తిసంవరో, వీరియసంవరోతి. ‘‘ఇతి ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేన ఉపేతో హోతి సముపేతో’’తిఆదినా (విభ॰ ౫౧౧) నయేన ఆగతో అయం **పాతిమోక్ఖసంవరో,** సీలసంవరోతిపి వుచ్చతి. ‘‘రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ’’తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౯౫; సం॰ ని॰ ౪.౨౩౯; అ॰ ని॰ ३.౧౬) ఆగతో అయం **సతిసంవరో.**

> ‘‘యాని సోతాని లోకస్మిం, సతి తేసం నివారణం;
>
> సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే’’తి. (సు॰ ని॰ ౧౦౪౧; చూళని॰ అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౪; నేత్తి॰ ౪.౧౧, ౪౫) –

ఆగతో అయం **ఞాణసంవరో**. ‘‘ఖమో హోతి సీతస్స ఉణ్హస్సా’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౪; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో అయం **ఖన్తిసంవరో**.

‘‘ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ’’తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౨౬; అ॰ ని॰ ౪.౧౧౪; ౬.౫౮) నయేన ఆగతో అయం **వీరియసంవరో**.

అత్థతో పన పాణాతిపాతాదీనం పజహనవసేన వత్తప్పటివత్తానం పూరణవసేన చ పవత్తా చేతనా చేవ విరతి చ. సఙ్ఖేపతో సబ్బో కాయవచీసంయమో, విత్థారతో సత్తన్నం ఆపత్తిక్ఖన్ధానం అవీతిక్కమో సీలసంవరో. సతి ఏవ **సతిసంవరో,** సతిప్పధానా వా కుసలా ఖన్ధా. ఞాణమేవ **ఞాణసంవరో**. అధివాసనవసేన అదోసో, అదోసప్పధానా వా తథాపవత్తా కుసలా

ఖన్ధా **ఖన్తిసంవరో,** పఞ్ఞాతి ఏకే. కామవితక్కాదీనం అభిభవనవసేన పవత్తం వీరియమేవ **వీరియసంవరో**. తేసు పఠమో కాయదుచ్చరితాదీసు దుస్సీలస్స సంవరణతో సంవరో, దుతియో ముట్ఠస్సచ్చస్స , తతియో అఞ్ఞాణస్స, చతుత్థో అక్ఖన్తియా, పఞ్చమో కోసజ్జస్స సంవరణతో పిదహనతో సంవరోతి వేదితబ్బో. ఏవమేతస్స సంవరస్స అత్థాయ **సంవరత్థం** సంవరనిప్ఫాదనత్థన్తి అత్థో.

తీహి పహానేహీతి తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదసఙ్ఖాతేహి తీహి పహానేహి. పఞ్చవిధప్పహానమ్పి ఇధ వత్తుం వట్టతియేవ. పఞ్చవిధఞ్హి పహానం తదఙ్గవిక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదప్పటిప్పస్సద్ధినిస్సరణవసేన. తత్థ యం దీపాలోకేనేవ తమస్స పటిపక్ఖభావతో అలోభాదీహి లోభాదికస్స నామరూపపరిచ్ఛేదాదివిపస్సనాఞాణేహి తస్స తస్స అనత్థస్స పహానం, సేయ్యథిదం – పరిచ్చాగేన లోభాదిమలస్స, సీలేన పాణాతిపాతాదిదుస్సీల్యస్స, సద్ధాదీహి అస్సద్ధియాదికస్స, నామరూపవవత్థానేన సక్కాయదిట్ఠియా, పచ్చయపరిగ్గహేన అహేతువిసమహేతుదిట్ఠీనం, తస్సేవ అపరభాగేన కఙ్ఖావితరణేన కథంకథీభావస్స, కలాపసమ్మసనేన అహంమమాతి గాహస్స, మగ్గామగ్గవవత్థానేన అమగ్గే మగ్గసఞ్ఞాయ, ఉదయదస్సనేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా, వయదస్సనేన సస్సతదిట్ఠియా, భయదస్సనేన సభయే అభయసఞ్ఞాయ, ఆదీనవదస్సనేన అస్సాదసఞ్ఞాయ, నిబ్బిదానుపస్సనేన అభిరతిసఞ్ఞాయ, ముచ్చితుకమ్యతాఞాణేన అముచ్చితుకమ్యతాయ, ఉపేక్ఖాఞాణేన అనుపేక్ఖాయ, అనులోమేన ధమ్మట్ఠితియం నిబ్బానే చ పటిలోమభావస్స, గోత్రభునా సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహస్స పహానం, ఏతం **తదఙ్గప్పహానం** నామ.

యం పన ఉపచారప్పనాభేదేన సమాధినా పవత్తిభావనివారణతో ఘటప్పహారేనేవ ఉదకపిట్ఠే సేవాలస్స, తేసం తేసం నీవరణాదిధమ్మానం పహానం, ఏతం **విక్ఖమ్భనప్పహానం** నామ. యం చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా తంతంమగ్గవతో అత్తనో సన్తానే "దిట్ఠిగతానం పహానాయా"తిఆదినా (ధ. స. ౨౭౭; విభ. ౬౨౮) నయేన వుత్తస్స సముదయపక్ఖియస్స కిలేసగహణస్స అచ్చన్తం అప్పవత్తిభావేన సముచ్ఛిన్దనం, ఏతం **సముచ్ఛేదప్పహానం** నామ. యం పన ఫలక్ఖణే పటిప్పస్సద్ధత్తం కిలేసానం, ఏతం **పటిప్పస్సద్ధిప్పహానం** నామ. యం సబ్బసఙ్ఖతనిస్సటత్తా పహీనసబ్బసఙ్ఖతం నిబ్బానం, ఏతం **నిస్సరణప్పహానం** నామ . తస్స పఞ్చవిధస్సపి తథా తథా రాగాదికిలేసానం పటినిస్సజ్జనట్ఠేన సమతిక్కమనట్ఠేన వా పహానస్స అత్థాయ, పహానసాధనత్థన్తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

తత్థ సంవరేన కిలేసానం చిత్తసన్తానే పవేసనివారణం పహానేన చ పవేసనివారణమేవ సముగ్ఘాతో చాతి వదన్తి. ఉభయేనపి పన యథారహం ఉభయం సమ్పజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. సీలాదిధమ్మా ఏవ హి సంవరణతో సంవరం, పజహనతో పహానన్తి.

అనీతిహన్తి ఈతియో వుచ్చన్తి ఉపద్దవా దిట్ఠధమ్మికా సమ్పరాయికా చ. ఈతియో హనతీతి ఈతిహం, అను ఈతిహన్తి **అనీతిహం,** సాసనబ్రహ్మచరియం మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్చ. అథ వా ఈతీహి అనత్థేహి సద్ధిం హనన్తి గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి ఈతిహా, తణ్హాదిఉపక్కిలేసా. నత్థి ఏత్థ ఈతిహాతి **అనీతిహం**. ఈతిహా వా యథావుత్తేనత్థేన తిత్థియసమయా, తప్పటిపక్ఖతో ఇదం **అనీతిహం**. "అనితిహ"న్తిపి పాఠో. తస్సత్థో – "ఇతిహాయ"న్తి ధమ్మేసు అనేకంసగ్గాహభావతో విచికిచ్ఛా ఇతిహం నామ, సమ్మాసమ్బుద్ధప్పవేదితత్తా యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జన్తానం నిక్కఙ్ఖభావసాధనతో చ నత్థి ఏత్థ ఇతిహన్తి **అనితిహం,** అపరపత్తియన్తి అత్థో. వుత్తఞ్హేతం "పచ్చత్తం వేదితబ్బో విఞ్ఞూహీ"తి, "అతక్కావచరో"తి (దీ. ని. ౨.౬౭; మ. ని. ౧.౨౮౧;

౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭-౮) చ. గాథాబన్ధసుఖత్థం పన "అనీతిహ"న్తి దీఘం కత్వా పఠన్తి. పచ్ఛిమం పనేత్థ అత్థవికప్పం దస్సేతుం "**ఇతిహపరివజ్జిత**"న్తిఆది వుత్తం.

నిబ్బానసఙ్ఖాతం ఓగధం పతిట్ఠం పారం గచ్ఛతీతి నిబ్బానోగధగామీ, విముత్తిరసత్తా ఏకన్తేనేవ నిబ్బానసమ్పాపకోతి అత్థో, తం **నిబ్బానోగధగామినం** బ్రహ్మచరియం. **నిబ్బానోగధో**తి వా అరియమగ్గో వుచ్చతి తేన వినా నిబ్బానావగాహణస్స అసమ్భవతో తస్స చ నిబ్బానం అనాలమ్బిత్వా అప్పవత్తనతో, తఞ్చేతం ఏకన్తసమ్పాదనేన గచ్ఛతీతి **నిబ్బానోగధగామీ**. అథ వా **నిబ్బానోగధగామిన**న్తి నిబ్బానస్స అన్తోగామినం. మగ్గబ్రహ్మచరియఞ్హి నిబ్బానం ఆరమ్మణం కరిత్వా తస్స అన్తో ఏవ పవత్తతీతి. ఇమమేవ చ అత్థవికప్పం దస్సేతుం "**నిబ్బానస్స అన్తోగామిన**"న్తిఆది వుత్తం. **సో**తి యో సో సమతింస పారమియో పూరేత్వా సబ్బకిలేసే భఞ్జిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుద్ధో, సో భగవా **అదేసయి** దేసేసి . **మహన్తేహీ**తి మహాఆతుమేహి ఉళారజ్ఝాసయేహి. మహన్తం నిబ్బానం, మహన్తే వా సీలక్ఖన్ధాదికే ఏసన్తి గవేసన్తీతి **మహేసినో**, బుద్ధాదయో అరియా. తేహి **అనుయాతో** పటిపన్నో.

యథా బుద్ధేన దేసితన్తి యథా అభిఞ్ఞేయ్యాదిభావేన సమ్మాసమ్బుద్ధేన మయా దేసితం, ఏవం యే ఏతం మగ్గబ్రహ్మచరియం తదత్థం సాసనబ్రహ్మచరియఞ్చ పటిపజ్జన్తి. తే దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికపరమత్థేహి యథారహం అనుసాసన్తస్స సత్థు మయ్హం సాసనకారినో ఓవాదప్పటికరా సకలస్స వట్టదుక్ఖస్స అన్తం పరియన్తం అప్పవత్తిం కరిస్సన్తి, దుక్ఖస్స వా అన్తం నిబ్బానం సచ్ఛికరిస్సన్తీతి.

బ్రహ్మచరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కుహసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే **కుహకా**తి సామన్తజప్పనాదినా కుహనవత్థునా కుహకా, అసన్తగుణసమ్భావనిచ్ఛాయ కోహఞ్ఞం కత్వా పరేసం విద్ధంసకాతి అత్థో. **థద్ధా**తి "కోధనో హోతి ఉపాయాసబహులో, అప్పమ్పి వుత్తో సమానో అభిసజ్జతి కుప్పతి బ్యాపజ్జతి పతిత్థీయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౩.౨౧, ౨౭) ఏవం వుత్తేన కోధేన చ, "దుబ్బచో హోతి దోవచస్సకరణేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో అక్ఖమో అప్పదక్ఖిణగ్గాహీ అనుసాసని"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౮౧; పారా॰ ౪౨౬). ఏవం వుత్తేన దోవచస్సేన చ, "జాతిమదో, గోత్తమదో, లాభమదో, ఆరోగ్యమదో, యోబ్బనమదో, జీవితమదో"తి (విభ॰ ౮౩౨) ఏవం వుత్తజాతిమదాదిభేదేన మానేన చ గరుకాతబ్బేసు గరూసుపి నిపచ్చకారం అకత్వా అయోసలాకం గిలిత్వా ఠితా వియ అనోనతా హుత్వా విచరణకా. తేనాహ "**కోధేన చా**"తిఆది.

ఉపలాపకాతి మిచ్ఛాజీవవసేన కులసఙ్గణ్హకా. **లపా**తి పచ్చయత్థం పయుత్తవాచావసేన నిప్పేసికతావసేన లపకాతి అత్థో. **సిఙ్గ**న్తి సిఙ్గారం. తఞ్హి కుసలస్స విజ్ఝనతో సుట్ఠు ఆసేవితతాయ సీసే పరిక్ఖిత్తం సునిబ్బత్తం విసాణం వియ ఠితత్తా చ సిఙ్గం వియాతి సిఙ్గం, నాగరికభావసఙ్ఖాతస్స కిలేససిఙ్గస్సేతం నామం. సిఙ్గారభావో **సిఙ్గారతా,** సిఙ్గారకరణకఆకారో వా. చాతురభావో **చాతురతా**. తథా **చాతురియం**. పరిక్ఖతభావో **పరిక్ఖతతా,** పరిఖణిత్వా ఠపితస్సేవ దళ్హసిఙ్గారస్సేతం నామం. ఇతరం తస్సేవ వేవచనం. ఏవం సబ్బేహి వారేహి కిలేససిఙ్గారతావ కథితా.

ఉగ్గతనళాతి నళసదిసం తుచ్ఛమానం ఉక్ఖిపిత్వా విచరణకా. తేనాహ ‘‘**తుచ్ఛమానం ఉక్ఖిపిత్వా ఠితా**’’తి. యస్మా తే కుహనాదియోగతో న సమ్మాపటిపన్నా, తస్మా ‘‘**మమ సన్తకా న హోన్తీ**’’తి వుత్తం. **అపగతాతి** యదిపి తే మమ సాసనే పబ్బజితా, యథానుసిట్ఠం పన అప్పటిపజ్జనతో అపగతా ఏవ ఇమస్మా ధమ్మవినయా, ఇతో తే సువిదూరే ఠితాతి దస్సేతి. వుత్తఞ్హేతం –

> ‘‘నభఞ్చ దూరే పథవీ చ దూరే,
> పారం సముద్దస్స తదాహు దూరే;
> తతో హవే దూరతరం వదన్తి,
> సతఞ్చ ధమ్మో అసతఞ్చ రాజా’’తి. (జా. ౨.౨౧.౪౧౪);

సబ్బత్థ పత్థటతాయ వేపుల్లం పాపుణన్తీతి సబ్బత్థ పత్థటభావేన సీలాదిధమ్మక్ఖన్ధపారిపూరియా వేపుల్లం పాపుణన్తి.

కుహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సన్తుట్ఠిసుత్తవణ్ణనా

౨౭. సత్తమే **నిద్దోసానీ**తి అవజ్జరహితాని ఆగమనసుద్ధితో కాయమణ్డనాదికిలేసవత్థుభావాభావతో చ. తత్థ సులభతాయ పరియేసనదుక్ఖస్స అభావో దస్సితో, అప్పతాయ పరిహరణదుక్ఖస్సపి అభావో దస్సితో, అనవజ్జతాయ అగరహితబ్బతాయ భిక్ఖుసారుప్పభావో దస్సితో హోతి. అప్పతాయ వా పరిత్తాసస్స అవత్థుతా, సులభతాయ గేధాదీనం అవత్థుతా, అనవజ్జతాయ ఆదీనవదస్సననిస్సరణపఞ్ఞానం అత్థితా దస్సితా హోతి. అప్పతాయ వా లాభేన న సోమనస్సం జనయన్తి, అలాభేన న దోమనస్సం జనయన్తి, అనవజ్జతాయ విప్పటిసారనిమిత్తం అఞ్ఞాణుపేక్ఖం న జనయన్తి అవిప్పటిసారవత్థుభావతో.

పంసుకూలన్తి సఙ్కారకూటాదీసు యత్థ కత్థచి పంసూనం ఉపరి ఠితత్తా అబ్భుగ్గతట్ఠేన పంసుకూలం వియాతి పంసుకూలం, పంసు వియ కుచ్ఛితభావం ఉలతి గచ్ఛతీతి పంసుకూలన్తి ఏవం లద్ధనామం రథికాదీసు పతితనన్తకాని ఉచ్చినిత్వా కతచీవరం. **రుక్ఖమూల**న్తి వివేకానురూపం యం కిఞ్చి రుక్ఖసమీపం. **యం కిఞ్చి ముత్త**న్తి యం కిఞ్చి గోముత్తం. కేచి పనేత్థ ‘‘గోముత్తపరిభావితహరీతకఖణ్డం **పూతిముత్త**’’న్తి వదన్తి. ‘‘పూతిభావేన ఆపణాదితో విస్సట్ఠం ఛడ్డితం అపరిగ్గహితం యం కిఞ్చి భేసజ్జం **పూతిముత్త**న్తి అధిప్పేత’’న్తి అపరే.

యతో ఖోతి పచ్చత్తే నిస్సక్కవచనం, యం ఖోతి వుత్తం హోతి. **తేన తుట్ఠో హోతీ**తి వుత్తకిరియం పరామసతి. **తుట్ఠో**తి సన్తుట్ఠో. **ఇదమస్సాహ**న్తి య్వాయం చతుబ్బిధేన యథావుత్తేన పచ్చయేన అప్పేన సులభేన సన్తోసో, ఇదం ఇమస్స భిక్ఖునో సీలసంవరాదీసు అఞ్ఞతరం ఏకం సామఞ్ఞఙ్గం సమణభావకారణన్తి అహం వదామి. సన్తుట్ఠస్స హి చతుపారిసుద్ధిసీలం పరిపుణ్ణం హోతి, సమథవిపస్సనా చ భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. అథ వా సామఞ్ఞం నామ అరియమగ్గో, తస్స సఙ్ఖేపతో ద్వే అఙ్గా బాహిరం అజ్ఝత్తికన్తి. తత్థ బాహిరం సప్పురిసూపనిస్సయో సద్ధమ్మస్సవనఞ్చ. అజ్ఝత్తికం పన యోనిసోమనసికారో ధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తి చ. తేసు యస్మా యథారహం

ధమ్మానుధమ్మప్పటిపత్తిభూతా తస్స మూలభూతా చేతే ధమ్మా, యదిదం అప్పిచ్ఛతా సన్తుట్ఠితా పవివిత్తతా అసంసట్ఠతా ఆరద్ధవీరియతాతి ఏవమాదయో, తస్మా వుత్తం "**ఇదమస్సాహం అఞ్ఞతరం సామఞ్ఞఙ్గన్తి వదామీ**"తి.

సేనాసనమారబ్భాతి విహారాదిం మఞ్చపీఠాదిఞ్చ సేనాసనం నిస్సాయ. **చీవరం పానభోజన**న్తి నివాసనాదిచీవరం అమ్బపానకాదిపానం ఖాదనీయభోజనీయాదిభుఞ్జితబ్బవత్థుఞ్చ ఆరబ్భాతి సమ్బన్ధో. **విఘాతో**తి విఘాతభావో, చిత్తస్స దుక్ఖం న హోతీతి యోజనా. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – "అముకస్మిం నామ ఆవాసే పచ్చయా సులభా"తి లభితబ్బట్ఠానగమనేన వా "మయ్హం పాపుణాతి, న తుయ్హ"న్తి వివాదాపజ్జనేన వా నవకమ్మకరణాదివసేన వా సేనాసనాదీని పరియేసన్తానం అసన్తుట్ఠానం ఇచ్ఛితాలాభాదినా యో విఘాతో చిత్తస్స హోతి, సో తత్థ సన్తుట్ఠస్స న హోతి. **దిసా నప్పటిహఞ్ఞతీ**తి సన్తుట్ఠియా చాతుద్దిసభావేన దిసా న పటిహనతి. వుత్తఞ్హేతం "చాతుద్దిసో అప్పటిఘో చ హోతి, సన్తుస్సమానో ఇతరీతరేనా"తి (సు॰ ని॰ ४२).

సమణధమ్మస్స అనులోమాతి సమణధమ్మస్స సమథవిపస్సనాభావనాయ, అరియమగ్గస్సేవ వా అనుచ్ఛవికా అప్పిచ్ఛతాదయో. **తుట్ఠచిత్తస్స భిక్ఖునో**తి తుట్ఠచిత్తేన భిక్ఖునా. **అధిగ్గహితా హోన్తీ**తి పటిపక్ఖధమ్మే అభిభవిత్వా గహితా హోన్తి. **అన్తోగతా**తి అబ్భన్తరగతా. న **పరిబాహిరా**తి న బాహిరా కతా.

సన్తుట్ఠిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

८. అరియవంససుత్తవణ్ణనా

२८. అట్ఠమే **వంస**-సద్దో "పిట్ఠివంసం అతిక్కమిత్వా నిసీదతీ"తిఆదీసు ద్విన్నం గోపానసీనం సన్ధానట్ఠానే ఠపేతబ్బదణ్డకే ఆగతో.

> "వంసో విసాలో చ యథా విసత్తో,
> పుత్తేసు దారేసు చ యా అపేక్ఖా;
> వంసక్కళీరోవ అసజ్జమానో,
> ఏకో చరే ఖగ్గవిసాణకప్పో"తి. –

ఆదీసు కట్ఠకే. "భేరిసద్దో ముదిఙ్గసద్దో వంసతాలసద్దో"తిఆదీసు తూరియవిసేసే, వేణూతిపి వుచ్చతి . "భిన్నేన పిట్ఠివంసేన మతో హత్థీ"తిఆదీసు హత్థిఆదీనం పిట్ఠివేమజ్ఝే పదేసే. "కులవంసం ఠపేస్సామీ"తిఆదీసు కులన్వయే. "వంసానురక్ఖకో పవేణీపాలకో"తిఆదీసు గుణానుపుబ్బియం గుణానం పబన్ధప్పవత్తియం. ఇధ పన చతుపచ్చయసన్తోసభావనారామతాసఙ్ఖాతగుణానం పబన్ధే దట్ఠబ్బో. తస్స పన వంసస్స కులన్వయం గుణన్వయఞ్చ నిదస్సనవసేన దస్సేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఖత్తియవంసో**తి ఖత్తియకులవంసో. ఏస నయో సేసపదేసుపి. **సమణవంసో** పన సమణతన్తి సమణపవేణీ. **మూలగన్ధాదీన**న్తి **ఆది**-సద్దేన యథా సారగన్ధాదీనం సఙ్గహో, ఏవమేత్థ గోరసాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో, దుతియేన పన **ఆది**-సదేన కాసికవత్థసప్పిమణ్డాదీనం.

అరియ-సద్దో అమిలక్ఖేసుపి మనుస్సేసు పవత్తతి, యేసం నివసనట్ఠానం అరియం ఆయతనన్తి వుచ్చతి. యథాహ "యావతా, ఆనన్ద, అరియం ఆయతన"న్తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౨; ఉదా॰ ౭౬). లోకియసాధుజనేసుపి "యే హి వో అరియా పరిసుద్ధకాయసమాచారా, తేసం అహం అఞ్ఞతరో"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౫). ఇధ పన యే "ఆరకా కిలేసేహీ"తిఆదినా లద్ధనిబ్బచనా పటివిద్ధఅరియసచ్చా, తే ఏవ అధిప్పేతాతి దస్సేతుం "**కే పన తే అరియా**"తి పుచ్ఛం కత్వా "**అరియా వుచ్చన్తీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ యే మహాపణిధానకప్పతో పట్ఠాయ యావాయం కప్పో, ఏత్థన్తరే ఉప్పన్నా సమ్మాసమ్బుద్ధా. తే తావ సరూపతో దస్సేత్వా తదఞ్ఞేపి సమ్మాసమ్బుద్ధే పచ్చేకబుద్ధే బుద్ధసావకే చ సఙ్గహేత్వా అనవసేసతో అరియే దస్సేతుం "**అపిచా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ యావ సాసనం అన్తరధాయతి, తావ సత్థా ధరతి ఏవ నామాతి ఇమమేవ భగవన్తం. యే చేతరహి బుద్ధసావకా, తే చ సన్ధాయ పచ్చుప్పన్నగ్గహణం. తస్మిం తస్మిం కాలే తే తే పచ్చుప్పన్నాతి చే, అతీతానాగతగ్గహణం న కత్తబ్బం సియా.

ఇదాని యథా భగవా "ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి ఆదికల్యాణం మజ్ఝేకల్యాణం పరియోసానకల్యాణం సాత్థం సబ్యఞ్జనం కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం పకాసేస్సామి, యదిదం ఛ ఛక్కానీ"తి **ఛఛక్కదేసనాయ** (మ॰ ని॰ ౩.౪౨౦) అట్ఠహి పదేహి వణ్ణం అభాసి. ఏవం మహాఅరియవంసదేసనాయ అరియానం వంసం "చత్తారోమే, భిక్ఖవే, అరియవంసా అగ్గఞ్ఞా రత్తఞ్ఞా వంసఞ్ఞా పోరాణా, అసంకిణ్ణా అసంకిణ్ణపుబ్బా న సంకీయన్తి న సంకీయిస్సన్తి, అప్పటికుట్ఠా సమణేహి బ్రాహ్మణేహి విఞ్ఞూహీ"తి యేహి నవహి పదేహి వణ్ణం అభాసి, తాని తావ ఆనేత్వా థోమనావసేనేవ వణ్ణేన్తో "**తే ఖో పనేతే**"తిఆదిమాహ. **అగ్గాతి జానితబ్బా** సబ్బవంసేహి సేట్ఠభావతో సేట్ఠభావసాధనతో చ.

రత్తఞ్ఞా చిరరత్తాతి జానితబ్బా రత్తఞ్ఞూహి బుద్ధాదీహి తేహి చ తథా అనుట్ఠితత్తా. **వంసాతి జానితబ్బాతి** బుద్ధాదీనం అరియానం వంసాతి జానితబ్బా. **పోరాణాతి** పురాతనా. **న అధునప్పత్తికాతి** న అధునాతనా. **అవికిణ్ణాతి** న ఖిత్తా న ఛడ్డితా. తేనాహ "**అనపనీతా**"తి. **న అపనీతపుబ్బాతి** న ఛడ్డితపుబ్బా, తిస్సన్నమ్పి సిక్ఖానం పరిపూరణూపాయభావతో న పరిచ్చత్తపుబ్బా. తతో ఏవ ఇదానిపి న అపనీయన్తి, అనాగతేపి న అపనీయిస్సన్తియేవ. ధమ్మసభావస్స విజాననేన **విఞ్ఞూ**. సమితపాపా **సమణా** చేవ బాహితపాపా **బ్రాహ్మణా** చ. **తేహి అప్పటికుట్ఠా** అప్పటిక్ఖిత్తా. యే హి న పటిక్కోసితబ్బా, తే అనిన్దితబ్బా. అగరహితబ్బా అపరిచ్ఛజితబ్బతాయ అప్పటిక్ఖిపితబ్బా హోన్తీతి.

సన్తుట్ఠోతి ఏత్థ యథాధిప్పేతసన్తోసమేవ దస్సేన్తేన పచ్చయసన్తోసవసేన సన్తుట్ఠోతి వుత్తం, ఝానవిపస్సనాదివసేనపి ఇధ భిక్ఖునో సన్తుట్ఠతా హోతీతి. **ఇతరీతరేనాతి** ఇతరేన ఇతరేన. ఇతరసద్దో అనియమవచనో ద్విక్ఖత్తుం వుచ్చమానో యం-కిఞ్చిసద్దేహి సమానత్థో హోతీతి వుత్తం "**యేన కేనచీ**"తి. స్వాయం అనియమవాచితాయ ఏవ యథా థూలాదీనం అఞ్ఞతరవచనో, ఏవం యథాలద్ధాదీనమ్పి అఞ్ఞతరవచనోతి. తత్థ దుతియపక్ఖస్సేవ ఇధ ఇచ్ఛితభావం దస్సేన్తో "**అథ ఖో**"తిఆదిమాహ. నను చ యథాలద్ధాదయోపి థూలాదయో ఏవ? సచ్చమేతం, తథాపి అత్థి విసేసో. యో హి యథాలద్ధేసు థూలాదీసు సన్తోసో, సో యథాలాభసన్తోసోవ, న ఇతరో. న హి సో పచ్చయమత్తసన్నిస్సయో ఇచ్ఛితో, అథ ఖో అత్తనో కాయబలసారుప్పభావసన్నిస్సయోపి. థూలదుకాదయో తయోపి చీవరే లబ్భన్తి, మజ్ఝిమో చతుపచ్చయసాధారణో, పచ్ఛిమో పన చీవరే సేనాసనే చ లబ్భతీతి దట్ఠబ్బం. **ఇమే తయో సన్తోసే**తి ఇదం సబ్బసఙ్గాహికనయేన వుత్తం. యే హి పరతో గిలానపచ్చయం పిణ్డపాతే ఏవ పక్ఖిపిత్వా చీవరే వీసతి, పిణ్డపాతే పన్నరస, సేనాసనే పన్నరసాతి సమపఞ్ఞాస సన్తోసా వుచ్చన్తి, తే సబ్బేపి యథారహం ఇమేసు ఏవ తీసు సన్తోసేసు సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛన్తీతి.

చీవరం జానితబ్బన్తి "ఇదం నామ చీవరం కప్పియ"న్తి జాతితో చీవరం జానితబ్బం. **చీవరఖేత్తన్తి** చీవరస్స ఉప్పత్తిక్ఖేత్తం. **పంసుకూలన్తి** పంసుకూలచీవరం, పంసుకూలలక్ఖణప్పత్తం చీవరం జానితబ్బన్తి అత్థో. **చీవరసన్తోసోతి** చీవరే లబ్భమానో సబ్బో సన్తోసో జానితబ్బో. **చీవరప్పటిసంయుత్తాని ధుతఙ్గాని జానితబ్బాని,** యాని గోపేన్తో చీవరసన్తోసేన సమ్మదేవ సన్తుట్ఠో హోతీతి. ఖోమకప్పాసికకోసేయ్యకమ్బలసాణభఙ్గాని **ఖోమాదీని**. తత్థ **ఖోమం** నామ ఖోమసుత్తేహి వాయితం ఖోమపట్టచీవరం. తథా సేసానిపి. **సాణన్తి** సాణవాకసుత్తేహి కతచీవరం. **భఙ్గన్తి** పన ఖోమసుత్తాదీని సబ్బాని, ఏకచ్చాని వా మిస్సేత్వా కతచీవరం. భఙ్గమ్పి వాకమయమేవాతి కేచి. **ఛాతి** గణనపరిచ్ఛేదో. యది ఏవం ఇతో అఞ్ఞా వత్థజాతి నత్థీతి? నో నత్థి. సా పన ఏతేసం అనులోమాతి దస్సేతుం "**దుకూలాదీనీ**"తిఆది వుత్తం. **ఆది**-సద్దేన పత్తుణ్ణం, సోమారపట్టం, చీనపట్టం, ఇద్ధిజం, దేవదిన్నన్తి తేసం సఙ్గహో. తత్థ దుకూలం సాణస్స అనులోమం వాకమయత్తా. పత్తుణ్ణదేసే సఞ్జాతవత్థం **పత్తుణ్ణం**. "కోసేయ్యవిసేసో"తి హి అభిధానకోసే వుత్తం. సోమారదేసే చీనదేసే చ జాతవత్థాని **సోమారచీనపట్టాని**. పత్తుణ్ణాదీని తీణి కోసేయ్యస్స అనులోమాని పాణకేహి కతసుత్తమయత్తా. **ఇద్ధిజం** ఏహిభిక్ఖూనం పుఞ్ఞిద్ధియా నిబ్బత్తచీవరం, తం ఖోమాదీనం అఞ్ఞతరం హోతీతి తేసం ఏవ అనులోమం. దేవతాహి దిన్నచీవరం **దేవదిన్నం,** తం కప్పరుక్ఖే నిబ్బత్తం జాలినియా దేవకఞ్ఞాయ అనురుద్ధత్థేరస్స దిన్నవత్థసదిసం, తమ్పి ఖోమాదీనంయేవ అనులోమం హోతి తేసు అఞ్ఞతరభావతో.

ఇమానీతి అన్తోగధావధారణవచనం, ఇమాని ఏవాతి అత్థో. బుద్ధాదీనం పరిభోగయోగ్గతాయ **కప్పియచీవరాని**. ఇదాని అవధారణేన నివత్తితాని ఏకదేసేన దస్సేతుం "**కుసచీర**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ కుసతిణేహి అఞ్ఞేహి వా తాదిసేహి తిణేహి కతచీవరం **కుసచీరం**. అక్కవాకాదీహి వాకేహి కతచీవరం **వాకచీరం**. చతుక్కోణేహి తికోణేహి వా ఫలకేహి కతచీవరం **ఫలకచీరం**. మనుస్సానం కేసేహి కతకమ్బలం **కేసకమ్బలం**. చామరివాలఅస్సవాలాదీహి కతం **వాలకమ్బలం**. మకచితన్తూహి వాయితో **పోత్థకో. చమ్మన్తి** మిగచమ్మాది యం కిఞ్చి చమ్మం. ఉలూకపక్ఖేహి గన్థిత్వా కతచీవరం **ఉలూకపక్ఖం**. భుజపత్తతచాదిమయం **రుక్ఖదుస్సం**. తిరీటకన్తి అత్థో. సుఖుమతరాహి లతాహి లతావాకేహి వా వాయితం **లతాదుస్సం**. ఏరకవాకేహి కతం **ఏరకదుస్సం**. తథా **కదలిదుస్సం**. సుఖుమేహి వేళువిలీవేహి కతం **వేళుదుస్సం. ఆది**-సద్దేన వక్కలాదీనం సఙ్గహో. **అకప్పియచీవరాని** తిత్థియద్ధజభావతో.

అట్ఠన్నం మాతికానం వసేనాతి "సీమాయ దేతి, కతికాయ దేతీ"తిఆదినా (మహావ. ౩౭౯) ఆగతానం అట్ఠన్నం చీవరుప్పత్తిమాతికానం వసేన. చీవరానం పటిలాభక్ఖేత్తదస్సనత్థఞ్హి భగవతా "అట్ఠిమా, భిక్ఖవే, మాతికా"తిఆదినా మాతికా ఠపితా. **మాతికాతి** హి మాతరో చీవరుప్పత్తిజనికాతి.

సోసానికన్తి సుసానే పతితం. **పాపణికన్తి** ఆపణద్వారే పతితం. **రథియన్తి** పుఞ్ఞత్థికేహి వాతపానన్తరేన రథికాయ ఛడ్డితచోళకం. **సఙ్కారకూటకన్తి** సఙ్కారట్ఠానే ఛడ్డితచోళకం. **సినానన్తి** నహానచోళకం, యం భూతవేజ్జేహి ససీసం నహాయిత్వా కాలకణ్ణిచోళన్తి ఛడ్డేత్వా గచ్ఛన్తి. **తిత్థన్తి** తిత్థచోళం, సినానతిత్థే ఛడ్డితపిలోతికా. **అగ్గిదడ్ఢన్తి** అగ్గినా దడ్ఢప్పదేసం. తఞ్హి మనుస్సా ఛడ్డేన్తి. **గోఖాయితాదీని** పాకటానేవ. తానిపి హి మనుస్సా ఛడ్డేన్తి. **ధజం ఉస్సాపేత్వాతి** నావం ఆరోహన్తేహి వా యుద్ధం పవిసన్తేహి వా ధజయట్ఠిం ఉస్సాపేత్వా, తత్థ బద్ధం వాతేన **ఆనీతం** తేహి ఛడ్డితన్తి అధిప్పాయో.

సాదకభిక్ఖునాతి గహపతిచీవరస్స సాదియనభిక్ఖునా. **ఏకమాసమత్తన్తి** చీవరమాససఞ్ఞితం ఏకమాసమత్తం **వితక్కేతుం వట్టతి,** న తతో పరన్తి అధిప్పాయో. సబ్బస్సపి హి తణ్హానిగ్గహత్థా సాసనే పటిపత్తీతి. **పంసుకూలికో అద్ధమాసేనేవ కరోతి**

అపరప్పటిబద్ధత్తా పటిలాభస్స, ఇతరస్స పన పరప్పటిబద్ధత్తా మాసమత్తం అనుఞ్ఞాతం. **ఇదం మాసద్ధమాసమత్తం...పే....** **వితక్కసన్తోసో** వితక్కేన్తస్స పరిమితకాలికత్తా. మహాథేరం తత్థ అత్తనో సహాయం ఇచ్ఛన్తోపి గరుగారవేన **''గామద్వారం, భన్తే, గమిస్సామి''**ఇచ్చేవాహ. థేరోపి తస్స అజ్ఝాసయం ఞత్వా **''అహమ్పావుసో, గమిస్సామీ''**తి ఆహ. ''ఇమస్స భిక్ఖునో వితక్కస్స అవసరో మా హోతూ''తి **పఞ్హం పుచ్ఛమానో గామం పావిసి. ఉచ్చారపలిబుద్ధో**తి ఉచ్చారేన పీళితో. తదా భగవతో దుక్కరకిరియానుస్సరణముఖేన తథాగతే ఉప్పన్నస్స పీతిసోమనస్సవేగస్స బలవభావేన కిలేసానం విక్ఖమ్భితత్తా **తస్మింయేవ...పే.... తీణి ఫలాని పత్తో**.

కత్థ లభిస్సామీతి చిన్తనాపి లాభాసాపుబ్బికాతి తథా **''అచిన్తేత్వా''**తి వుత్తం. ''సున్దరం లభిస్సామి, మనాపం లభిస్సామీ''తిఏవమాదిచిన్తనాయ కా నామ కథా, కథం పన గన్తబ్బన్తి ఆహ **''కమ్మట్ఠానసీసేనేవ గమన''**న్తి. తేన చీవరం పటిచ్చ కిఞ్చిపి న చిన్తేతబ్బమేవాతి దస్సేతి. అపేసలో అప్పతిరూపాయపి పరియేసనాయ పచ్చయో భవేయ్యాతి **''పేసలం భిక్ఖుం గహేత్వా''**తి వుత్తం. **ఆహరియమానన్**తి సుసానాదీసు పతితం వత్థం ''ఇమే భిక్ఖూ పంసుకూలపరియేసనం చరన్తీ''తి ఞత్వా కేనచి పురిసేన తతో ఆనీయమానం. **ఏవం లద్ధం గణ్హన్తస్సపీ**తి ఏవం పటిలాభసన్తోసం అకోపేత్వా లద్ధం గణ్హన్తస్సపి. **అత్తనో పహోనకమత్తేనేవా**తి యథాలద్ధానం పంసుకూలానం ఏకపట్టదుపట్టానం అత్థాయ అత్తనో పహోనకప్పమాణేనేవ. అవధారణేన ఉపరి పచ్చాసం నివత్తేతి. గామే భిక్ఖాయ ఆహిణ్డన్తేన సపదానచారినా వియ ద్వారప్పటిపాటియా చరణం **లోలుప్పవివజ్జనం** నామ లోలుప్పస్స దూరసముస్సారితత్తా.

యాపేతున్తి అత్తభావం పవత్తేతుం. **ధోవనుపగేనా**తి ధోవనయోగ్గేన. **పణ్ణానీ**తి అమ్బుజమ్బాదిపణ్ణాని. **అకోపేత్వా**తి సన్తోసం అకోపేత్వా. **పహోనకనీహారేనేవా**తి అన్తరవాసకాదీసు యం కాతుకామో, తస్స పహోనకనియామేనేవ యథాలద్ధం థూలసుఖుమాదిం గహేత్వా కరణం. **తిమణ్డలప్పటిచ్ఛాదనమత్తస్సేవా**తి నివాసనం చే నాభిమణ్డలం, జాణుమణ్డలం, ఇతరఞ్చే గలవాటమణ్డలం , జాణుమణ్డలన్తి తిమణ్డలప్పటిచ్ఛాదనమత్తస్సేవ కరణం. తం పన అత్థతో తిణ్ణం చీవరానం హేట్ఠిమన్తేన వుత్తపరిమాణంయేవ హోతి. **అవిచారేత్వా** న విచారేత్వా.

కుసిబన్ధనకాలేతి మణ్డలాని యోజేత్వా సిబ్బనకాలే. **సత్త వారే**తి సత్త సిబ్బనవారే. కప్పబిన్దుఅపదేసేన కస్సచి వికారస్స అకరణం **కప్పసన్తోసో**.

సీతప్పటిఘాతనాది అత్థాపత్తితో సిజ్ఝతీతి ముఖ్యమేవ చీవరపరిభోగే పయోజనం దస్సేతుం **''హిరికోపీనప్పటిచ్ఛాదనమత్తవసేనా''**తి వుత్తం. తేనాహ భగవా ''యావదేవ హిరికోపీనప్పటిచ్ఛాదనత్థ''న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౩; అ॰ ని॰ ౬.౫౮; మహాని॰ ౨౦౬). **వట్టతి**, న తావతా సన్తోసో కుప్పతి సమ్భారానం దక్ఖిణేయ్యానం అలాభతో. **సారణీయధమ్మే ఠత్వా**తి సీలవన్తేహి భిక్ఖూహి సాధారణభోగిభావే ఠత్వా. **ఇతీ**తిఆదినా పఠమస్సేవ అరియవంసస్స పంసుకూలికఙ్గతేచీవరికఙ్గానం తేసఞ్చస్స పచ్చయతం దస్సేన్తో ''ఇతి ఇమే ధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞస్స సముట్ఠాపకా ఉపత్థమ్భకా చా''తి దీపేతి. ఏస నయో ఇతో పరేసు.

సన్తుట్ఠో హోతి వణ్ణవాదీతి ఏత్థ చతుక్కోటికం సమ్భవతి. తత్థ చతుత్థోయేవ పక్ఖో వణ్ణితథోమితోతి తథా దేసనా కతా. **ఏకో సన్తుట్ఠో హోతి, సన్తోసస్స వణ్ణం న కథేతి** సేయ్యథాపి థేరో నాళకో. **ఏకో న సన్తుట్ఠో హోతి, సన్తోసస్స వణ్ణం కథేతి**

సేయ్యథాపి ఉపనన్దో సక్యపుత్తో. **ఏకో నేవ సన్తుట్ఠో హోతి, న సన్తోసస్స వణ్ణం కథేతి** సేయ్యథాపి థేరో లాళుదాయి . **ఏకో సన్తుట్ఠో చేవ హోతి, సన్తోసస్స చ వణ్ణం కథేతి** సేయ్యథాపి థేరో మహాకస్సపో.

అనేసనన్తి అయుత్తం ఏసనం. తేనాహ ''**అప్పతిరూప**''న్తి, సాసనే ఠితానం అప్పతిరూపం అయోగ్గం. **కోహఞ్ఞం కరోన్తోతి** చీవరుప్పాదననిమిత్తం పరేసం కుహనం విమ్హాపనం కరోన్తో. **ఉత్తసతీతి** తణ్హాసన్తాసేన ఉపరూపరి తసతి. **పరితస్సతీతి** పరితో తస్సతి. యథా సబ్బే కాయవచిప్పయోగా తదత్థా ఏవ జాయన్తి, ఏవం సబ్బభాగేహి తసతి. గధితం వుచ్చతి గిద్ధో, సో చేత్థ అభిజ్ఝాలక్ఖణో అధిప్పేతో. గధితం ఏతస్స నత్థీతి **అగధితోతి** ఆహ ''**విగతలోభగిద్ధో**''తి. **ముచ్ఛన్తి** తణ్హావసేన ముయ్హనం. తస్స సముస్సయస్స అధిగతం **అనాపన్నో** అనుపగతో. **అనోత్థతో** అనజ్ఝోత్థతో. **అపరియోనద్ధోతి** తణ్హాచ్ఛదనేన అచ్ఛాదితో. **ఆదీనవం పస్సమానోతి** దిట్ఠధమ్మికం సమ్పరాయికఞ్చ దోసం పస్సన్తో. గధితపరిభోగతో నిస్సరతి ఏతేనాతి నిస్సరణం , ఇదమట్ఠికతా. తం పజానాతీతి **నిస్సరణపఞ్ఞో**. తేనాహ ''**యావదేవ...పే.... జానన్తో**''తి.

నేవత్తానుక్కంసేతీతి అత్తానం నేవ ఉక్కంసేతి న ఉక్ఖిపతి న ఉక్కట్ఠతో దహతి. **అహన్తిఆది** ఉక్కంసనాకారదస్సనం. **న వమ్భేతి** న హీళేతి న నిహీనతో దహతి. **తస్మిం చీవరసన్తోసేతి** తస్మిం యథావుత్తే వీసతివిధే చీవరసన్తోసే. కామఞ్చేత్థ వుత్తప్పకారసన్తోసగ్గహణేనేవ చీవరహేతు అనేసనాపజ్జనాదిపి గహితమేవ తస్మిం సతి తస్స భావతో, అసతి చ అభావతో. వణ్ణవాదితాఅత్తుక్కంసనపరవమ్భనాని పన గహితాని న హోన్తీతి ''**వణ్ణవాదాదీసు వా**''తి వికప్పో వుత్తో. ఏత్థ చ **దక్ఖోతిఆది** యేసం ధమ్మానం వసేనస్స యథావుత్తసన్తోసాదీ ఇజ్ఝన్తి, తందస్సనం. తత్థ **దక్ఖోతి** ఇమినా తేసం సముట్ఠాపనపఞ్ఞం దస్సేతి. **అనలసోతి** ఇమినా పగ్గణ్హనవీరియం, **సమ్పజానోతి** ఇమినా పారిహారియపఞ్ఞం, **పటిస్సతోతి** ఇమినా తత్థ అసమ్మోసవుత్తిం దస్సేతి.

పిణ్డపాతో జానితబ్బోతి పభేదతో పిణ్డపాతో జానితబ్బో. **పిణ్డపాతక్ఖేత్తన్తి** పిణ్డపాతస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం. **పిణ్డపాతసన్తోసో జానితబ్బోతి** పిణ్డపాతసన్తోసప్పభేదో జానితబ్బో. ఇధ భేసజ్జమ్పి పిణ్డపాతగతికమేవ. ఆహరితబ్బతో హి సప్పిఆదీనమ్పి గహణం కతం.

పిణ్డపాతక్ఖేత్తం పిణ్డపాతస్స ఉప్పత్తిట్ఠానం ఖేత్తం వియ ఖేత్తం. ఉప్పజ్జతి ఏత్థ, ఏతేనాతి చ **ఉప్పత్తిట్ఠానం**. సఙ్ఘతో వా హి భిక్ఖునో పిణ్డపాతో ఉప్పజ్జతి ఉద్దిస్సవసేన వా. తత్థ సకలస్స సఙ్ఘస్స దాతబ్బభత్తం **సఙ్ఘభత్తం**. కతిపయే భిక్ఖూ ఉద్దిసిత్వా ఉద్దేసేన దాతబ్బభత్తం **ఉద్దేసభత్తం**. నిమన్తేత్వా దాతబ్బభత్తం **నిమన్తనం**. సలాకాయ దాతబ్బభత్తం **సలాకభత్తం**. ఏకస్మిం పక్ఖే ఏకదివసం దాతబ్బభత్తం **పక్ఖికం**. ఉపోసథే ఉపోసథే దాతబ్బభత్తం **ఉపోసథికం**. పాటిపదదివసే దాతబ్బభత్తం **పాటిపదికం**. ఆగన్తుకానం దాతబ్బభత్తం **ఆగన్తుకభత్తం**. ధురగేహే ఏవ ఠపేత్వా దాతబ్బభత్తం **ధురభత్తం**. కుటిం ఉద్దిస్స దాతబ్బభత్తం **కుటిభత్తం**. గామవాసిఆదీహి వారేన దాతబ్బభత్తం **వారభత్తం**. విహారం ఉద్దిస్స దాతబ్బభత్తం **విహారభత్తం**. సేసాని పాకటానేవ.

వితక్కేతి "కత్థ ను ఖో అహం అజ్జ పిణ్డాయ చరిస్సామీ"తి. ''**స్వే కత్థ పిణ్డాయ చరిస్సామా**''తి థేరేన వుత్తే ''**అసుకగామే, భన్తే**''తి కామమేతం పటివచనదానం, యేన పన చిత్తేన చిన్తేత్వా తం వుత్తం, తం సన్ధాయాహ ''**ఏత్తకం చిన్తేత్వా**''తి. **తతో పట్ఠాయాతి** వితక్కమాళకే ఠత్వా వితక్కితకాలతో పట్ఠాయ. **తతో పరం వితక్కేన్తో అరియవంసా చుతో హోతీతి** ఇదం తిణ్ణమ్పి అరియవంసికానం వసేన గహేతబ్బం, న ఏకచారికస్సేవ. సబ్బోపి హి అరియవంసికో ఏకవారమేవ

వితక్కేతుం లభతి, న తతో పరం. **పరిబాహిరో**తి అరియవంసికభావతో బహిభూతో. స్వాయం వితక్కసన్తోసో కమ్మట్ఠానమనసికారేన న కుప్పతి విసుజ్ఝతి చ. ఇతో పరేసుపి ఏసేవ నయో. తేనేవాహ "**కమ్మట్ఠానసీసేన గన్తబ్బ**"న్తి. **గహేతబ్బమేవా**తి అట్ఠానప్పయుత్తో **ఏవ**-సద్దో. యాపనమత్తమేవ గహేతబ్బన్తి యోజేతబ్బం.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం పిణ్డపాతప్పటిగ్గహణే. **అప్పన్తి** అత్తనో యాపనప్పమాణతోపి అప్పం గహేతబ్బం దాయకస్స చిత్తారాధనత్థం. **పమాణేనేవా**తి అత్తనో పమాణేనేవ అప్పం గహేతబ్బం. **పమాణేన గహేతబ్బ**న్తి ఏత్థ కారణం దస్సేతుం "**పటిగ్గహణస్మిం ఖో**"తిఆది వుత్తం. **మక్ఖేతీ**తి విద్ధంసేతి అపనేతి. **వినిపాతేతి** వినాసేతి అట్ఠానవినియోగేన. **సాసనన్తి** సత్థుసాసనం అనుసిట్ఠిం **న కరోతి** న పటిపజ్జతి. సపదానచారినా వియ ద్వారపటిపాటియా చరణం **లోలుప్పవివజ్జనసన్తోసో**తి ఆహ "**ద్వారపటిపాటియా గన్తబ్బ**"న్తి.

హరాపేత్వాతి అధికం అపనేత్వా. ఆహారగేధతో నిస్సరతి ఏతేనాతి **నిస్సరణం**. జిఘచ్ఛాయ పటివినోదనత్థం కత్వా, కాయస్స ఠితిఆదిపయోజనం పన అత్థాపత్తితో ఆగతమేవాతి ఆహ "**జిఘచ్ఛాయ...పే.... సన్తోసో నామా**"తి. **నిదహిత్వా న పరిభుఞ్జితబ్బం** తదహుపీతి అధిప్పాయో. ఇతరత్థ పన సిక్ఖాపదేనేవ వారితం. **సారణీయధమ్మే ఠితేనా**తి సీలవన్తేహి భిక్ఖూహి సాధారణభోగిభావే ఠితేన.

సేనాసనేనాతి సయనేన ఆసనేన చ. యత్థ యత్థ హి మఞ్చాదికే విహారాదికే చ సేతి, తం సేనం. యత్థ యత్థ పీఠాదికే ఆసతి, తం ఆసనం. తదుభయం ఏకతో కత్వా "**సేనాసన**"న్తి వుత్తం. తేనాహ "**మఞ్చో**"తిఆది. తత్థ **మఞ్చో** మసారకాది. తథా **పీఠం**. మఞ్చభిసి, పీఠభిసీతి దువిధో **భిసి. విహారో** పాకారపరిచ్ఛిన్నో సకలో ఆవాసో, "దీఘముఖపాసాదో"తి కేచి. **అడ్ఢయోగో** దీఘపాసాదో, "ఏకపస్సచ్ఛాదనకసేనాసన"న్తి కేచి. **పాసాదో**తి చతురస్సపాసాదో, "ఆయతచతురస్సపాసాదో"తి కేచి. **హమ్మియ**న్తి ముణ్డచ్ఛదనపాసాదో. **గుహా**తి కేవలా పబ్బతగుహా. **లేణం** ద్వారబన్ధం. **అట్టో** బహలభిత్తికగేహం, యస్స గోపానసియో అగ్గహేత్వా ఇట్ఠకాహి ఏవ ఛదనం హోతి, "అట్టలాకారేన కరీయతీ"తిపి వదన్తి. **మాళో** ఏకకూటసఙ్గహితో అనేకకోణో పటిస్సయవిసేసో, "వట్టాకారేన కతసేనాసన"న్తి కేచి.

పిణ్డపాతే వుత్తనయేనేవాతి "సాదకో భిక్ఖు 'అహం కత్థ వసిస్సామీ'తి వితక్కేతీ"తిఆదినా యథారహం పిణ్డపాతే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బా. "తతో పరం వితక్కేన్తో అరియవంసా చుతో హోతి పరిబాహిరో, సేనాసనం కుహిం లభిస్సామీతి అచిన్తేత్వా కమ్మట్ఠానసీసేనేవ గన్తబ్బ"న్తి చ ఏవమాది సబ్బం పురిమనయేనేవ.

కస్మా పనేత్థ పచ్చయసన్తోసం దస్సేన్తేన భగవతా గిలానపచ్చయసన్తోసో న గహితోతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బన్తి దస్సేన్తో "**గిలానపచ్చయో పన పిణ్డపాతే ఏవ పవిట్ఠో**"తి ఆహ, ఆహారితబ్బతాసామఞ్ఞేనాతి అధిప్పాయో. యది ఏవం తత్థాపి పిణ్డపాతే వియ వితక్కసన్తోసాదయోపి పన్నరస సన్తోసా ఇచ్ఛితబ్బాతి? నోతి దస్సేన్తో ఆహ "**తత్థా**"తిఆది. నను చేత్థ ద్వాదసేవ ధుతఙ్గాని వినియోగం గతాని, ఏకం పన నేసజ్జికఙ్గం న కత్థచి వినియుత్తన్తి ఆహ "**నేసజ్జికఙ్గం భావనారామఅరియవంసం భజతీ**"తి. అయఞ్చ అత్థో అట్ఠకథారుళ్హో ఏవాతి దస్సేన్తో "**వుత్తమ్పి చేత**"న్తిఆదిమాహ.

పథవిం పత్థరమానో వియాతిఆది అరియవంసదేసనాయ సుదుక్కరభావదస్సనం మహావిసయత్తా తస్సా దేసనాయ. యస్మా నయసహస్సపటిమణ్డితం హోతి, అరియమగ్గాధిగమాయ విత్థారతో పవత్తియమానా దేసనా **చిత్తుప్పాదకణ్డే**

అయఞ్చ భావనారామఅరియవంసకథా అరియమగ్గాధిగమాయ విత్థారతో పవత్తియమానా ఏవ హోతీతి వుత్తం **''సహస్సనయపటిమణ్డితం...పే.... దేసనం ఆరభీ''**తి.

పటిపక్ఖవిధమనతో అభిముఖభావేన రమణం ఆరమణం **ఆరామోతి** ఆహ **''అభిరతీతి అత్థో''**తి. బ్యధికరణానమ్పి పదానం వసేన భవతి బాహిరత్థసమాసో యథా "ఉరసిలోమో కణ్ఠేకాళో"తి ఆహ **''భావనాయ ఆరామో అస్సాతి భావనారామో''**తి. అభిరమితబ్బట్ఠేన వా ఆరామో, భావనా ఆరామో అస్సాతి **భావనారామోతి** ఏవమ్పేత్థ సమాసయోజనా వేదితబ్బా. **భావేన్తో రమతీతి** ఏతేన భావనారామసద్దానం కత్తుసాధనతం కమ్మధారయసమాసతఞ్చ దస్సేతి. **''పజహన్తో రమతీ''**తి వుత్తత్తా **పహానారామోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

కామం "నేసజ్జికఙ్గం భావనారామఅరియవంసం భజతీ"తి వుత్తం భావనానుయోగస్స అనుచ్ఛవికత్తా, నేసజ్జికఙ్గవసేన పన నేసజ్జికస్స భిక్ఖునో ఏకచ్చాహి ఆపత్తీహి అనాపత్తిభావోతి తమ్పి సఙ్గణ్హన్తో **''తేరసన్నం ధుతఙ్గాన''**న్తి వత్వా వినయం పత్వా గరుకే ఠాతబ్బన్తి ఇచ్ఛితత్తా సల్లేఖస్స అపరిచ్ఛజనవసేన పటిపత్తి నామ వినయే ఠితస్సేవాతి ఆహ **''తేరసన్నం... పే.... కథితం హోతీ''**తి. కామం సుత్తాభిధమ్మపిటకేసుపి తత్థ తత్థ సీలకథా ఆహటాయేవ, యేహి పన గుణేహి సీలస్స వోదానం హోతి, తేసు కథితేసు యథా సీలకథాబాహుల్లం వినయపిటకం కథితం హోతి, ఏవం భావనాకథాబాహుల్లం సుత్తపిటకం అభిధమ్మపిటకఞ్చ చతుత్థేన అరియవంసేన కథితేన కథితమేవ హోతీతి వుత్తం **''భావనారామేన అవసేసం పిటకద్వయం కథిత''**న్తి. "సో నేక్ఖమ్మం భావేన్తో రమతీ"తి నేక్ఖమ్మపదం ఆదిం కత్వా తత్థ దేసనాయ పవత్తత్తా సబ్బేసమ్పి వా సమథవిపస్సనామగ్గధమ్మానం యథాసకం పటిపక్ఖతో నిక్ఖమనేన నేక్ఖమ్మసఞ్ఞితానం తత్థ ఆగతత్తా సో పాళో నేక్ఖమ్మపాళీతి వుచ్చతీతి ఆహ **''నేక్ఖమపాళియా కథేతబ్బో''**తి. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** "సబ్బేపి కుసలా ధమా, నేక్ఖమ్మన్తి పవుచ్చరే"తి. **దసుత్తరసుత్తన్తపరియాయేనాతి** దసుత్తరసుత్తన్తధమ్మేన (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౦ ఆదయో) దసుత్తరసుత్తన్తే ఆగతనయేనాతి వా అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో.

సోతి జాగరియం అనుయుత్తో భిక్ఖు. **నేక్ఖమ్మన్తి** కామేహి నిక్ఖన్తభావతో నేక్ఖమ్మసఞ్ఞితం పఠమజ్ఝానూపచారం, సో "అభిజ్ఝం లోకే పహాయా"తిఆదినా (విభ॰ ౫౪౨) ఆగతో. పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగభావనా హి ఇధాధిప్పేతా, తస్మా "అబ్యాపాద"న్తిఆదీసుపి ఏవమేవ అత్థో వేదితబ్బో. సఉపాయానఞ్హి అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం అట్ఠారసన్నం మహావిపస్సనానం చతున్నం అరియమగ్గానఞ్చ వసేనేత్థ దేసనా పవత్తాతి. తత్థ **అబ్యాపాదన్తి** మేత్తా. **ఆలోకసఞ్ఞన్తి** విభూతం కత్వా మనసికరణేన ఉపట్ఠితఆలోకసఞ్జాననం. **అవిక్ఖేపన్తి** సమాధిం. **ధమ్మవవత్థానన్తి** కుసలాదిధమ్మానం యాథావనిచ్ఛయం, "సపచ్చయనామవవత్థాన"న్తిపి వదన్తి. ఏవం కామచ్ఛన్దాదినీవరణప్పహానేన "అభిజ్ఝం లోకే పహాయా"తిఆదినా వుత్తస్స పఠమజ్ఝానస్స పుబ్బభాగపటిపదాయ భావనారామతం పహానారామతఞ్చ దస్సేత్వా ఇదాని సహ ఉపాయేన అట్ఠసమాపత్తీహి అట్ఠారసహి చ మహావిపస్సనాహి తం దస్సేతుం **''ఞాణ''**న్తిఆదిమాహ.
నామరూపపరిగ్గహణకఙ్ఖావితరణానఞ్హి విబన్ధభూతస్స మోహస్స దూరీకరణేన ఞాతపరిఞ్ఞాయ ఠితస్స అనిచ్చసఞ్ఞాదయో సిజ్ఝన్తి. తథా ఝానసమాపత్తీసు అనభిరతినిమిత్తేన పామోజ్జేన తత్థ అనభిరతియా వినోదితాయ ఝానాదీనం సమధిగమోతి సమాపత్తివిపస్సనం అరతివినోదనఅవిజ్జాపదాలనఉపాయో. ఉప్పటిపాటినిద్దేసో పన నీవరణసభావాయ అవిజ్జాయ హేట్ఠానీవరణేసు సఙ్గహదస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. కిఞ్చాపి పఠమజ్ఝానూపచారేయేవ దుక్ఖం, చతుత్థజ్ఝానూపచారేయేవ సుఖం పహీయతి, అతిసయప్పహానం పన సన్ధాయాహ **''చతుత్థజ్ఝానం సుఖదుక్ఖే''**తి.

అనిచ్చస్స , అనిచ్చన్తి చ అనుపస్సనా **అనిచ్చానుపస్సనా,** తేభూమకధమ్మానం అనిచ్చతం గహేత్వా పవత్తాయ అనుపస్సనాయేతం నామం. **నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి సఙ్ఖతధమ్మేసు నిచ్చా సస్సతాతి పవత్తం మిచ్ఛాసఞ్ఞం. సఞ్ఞాసీసేన దిట్ఠిచిత్తానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి. **నిబ్బిదానుపస్సన**న్తి సఙ్ఖారేసు నిబ్బిన్దనాకారేన పవత్తం అనుపస్సనం. **నన్ది**న్తి సప్పీతికతణ్హం. **విరాగానుపస్సన**న్తి విరజ్జనాకారేన పవత్తం అనుపస్సనం. **నిరోధానుపస్సన**న్తి సఙ్ఖారానం నిరోధస్స అనుపస్సనం. "తే సఙ్ఖారా నిరుజ్ఝన్తియేవ, ఆయతిం సముదయవసేన న ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఏవం వా అనుపస్సనా **నిరోధానుపస్సనా**. తేనేవాహ "నిరోధానుపస్సనాయ నిరోధేతి నో సముదేతీ"తి. ముచ్చితుకామతా హి అయం బలప్పత్తాతి. పటినిస్సజ్జనాకారేన పవత్తా అనుపస్సనా **పటినిస్సగ్గానుపస్సనా**. పటిసఙ్ఖా సన్తిట్ఠనా హి అయం. **ఆదాన**న్తి నిచ్చాదివసేన గహణం. సన్తతిసమూహకిచ్చారమ్మణానం వసేన ఏకత్తగ్గహణం **ఘనసఞ్ఞా. ఆయూహనం** అభిసఙ్ఖరణం. అవత్థావిసేసాపత్తి **విపరిణామో. ధువసఞ్ఞ**న్తి థిరభావగ్గహణం.

నిమిత్తన్తి సమూహఘనవసేన, సకిచ్చపరిచ్ఛేదతాయ చ సఙ్ఖారానం సవిగ్గహతం. **పణిధి**న్తి రాగాదిపణిధిం. సా పనత్థతో తణ్హావసేన సఙ్ఖారేసు నిన్నతా. **అభినివేస**న్తి అత్తానుదిట్ఠిం. అనిచ్చదుక్ఖాదివసేన సబ్బధమ్మతీరణం **అధిపఞ్ఞాధమ్మవిపస్సనా. సారాదానాభినివేస**న్తి అసారే సారన్తి గహణవిపల్లాసం. "ఇస్సరకుత్తాదివసేన లోకో సముప్పన్నో"తి అభినివేసో **సమ్మోహాభినివేసో**. కేచి పన "అహోసిం ను ఖో అహమతీతమద్ధాన"న్తిఆదినా (మ॰ ని॰ ౧.౧౮; సం॰ ని॰ ౨.౨౦) పవత్తసంసయాపత్తి సమ్మోహాభినివేసో"తి వదన్తి. సఙ్ఖారేసు తాణలేణభావగ్గహణం **ఆలయాభినివేసో**. "ఆలయరతా ఆలయసమ్ముదితా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౬౪, ౬౭; మ॰ ని॰ ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం॰ ని॰ ౧.౧౭౨; మహావ॰ ౭, ౮) చ వచనతో ఆలయో తణ్హా, సాయేవ చక్ఖాదీసు రూపాదీసు చ అభినివేసవసేన పవత్తియా ఆలయాభినివేసోతి కేచి. ఏవం ఠితా తే సఙ్ఖారా పటినిస్సజ్జీయన్తీతి పవత్తం ఞాణం **పటిసఙ్ఖానుపస్సనా**. వట్టతో విగతత్తా వివట్టం నిబ్బానం, తత్థ ఆరమ్మణసఙ్ఖాతేన అనుపస్సనేన పవత్తియా **వివట్టానుపస్సనా** గోత్రభు. **సంయోగాభినివేస**న్తి సంయుజ్జనవసేన సఙ్ఖారేసు నివేసనం. **దిట్ఠేకట్ఠే**తి దిట్ఠియా సహజాతేకట్ఠే పహానేకట్ఠే చ. **ఓళారికే**తి ఉపరిమగ్గవజ్ఝే కిలేసే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం, అఞ్ఞథా దస్సనప్పహాతబ్బాపి దుతియమగ్గవజ్ఝేహిపి ఓళారికాతి. **అణుసహగతే**తి అణుభూతే. ఇదం హేట్ఠిమమగ్గవజ్ఝే అపేక్ఖిత్వా వుత్తం. **సబ్బకిలేసే**తి అవసిట్ఠసబ్బకిలేసే. న హి పఠమాదిమగ్గేహిపి పహీనా కిలేసా పున పహీయన్తీతి.

ఏవన్తి పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౪౧, ౯౨) నేక్ఖమ్మపాళియా యోజనం నిగమేత్వా **దీఘనికాయే**తిఆదినా దసుత్తరపరియాయేన (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౦ ఆదయో) యోజనం దస్సేతి . **ఏకం ధమ్మం భావేన్తో రమతి, ఏకం ధమ్మం పజహన్తో రమతీ**తి చ నయిదం దసుత్తరసుత్తే (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౦ ఆదయో) ఆగతనియామేన వుత్తం, తత్థ పన "ఏకో ధమ్మో భావేతబ్బో, ఏకో ధమ్మో పహాతబ్బో"తి దేసనా ఆగతా. ఏవం సన్తేపి యస్మా అత్థతో భేదో నత్థి, తస్మా పటిసమ్భిదామగ్గే (పటి॰ మ॰ ౧.౪౧, ౯౨) నేక్ఖమ్మపాళియం ఆగతనీహారేనేవ "**ఏకం ధమ్మం భావేన్తో రమతి, ఏకం ధమ్మం పజహన్తో రమతీ**"తి వుత్తం. ఏస నయో సేసవారేసుపి.

ఏవన్తిఆదినా దసుత్తరపరియాయేన (దీ॰ ని॰ ౩.౩౫౦ ఆదయో) యోజనం నిగమేత్వా ఇదాని సతిపట్ఠానసుత్తన్తపరియాయేన (మ॰ ని॰ ౧.౧౦౫ ఆదయో) యోజనం దస్సేతుం "**మజ్ఝిమనికాయే**"తిఆది ఆరద్ధం. కామఞ్చేత్థ కాయానుపస్సనావసేనేవ సంఖిపిత్వా యోజనా కతా, ఏకవీసతియా పన ఠానానం వసేనపి యోజనా కాతబ్బా.

ఇదాని అభిధమ్మనిద్దేసపరియాయేన దస్సేతుం ''**అభిధమ్మే నిద్దేసపరియాయేనా**''తిఆది ఆరద్ధం. **అనిచ్చతో**తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ ౨.౯౮౫; విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౯౮౫) వుత్తనయేన వేదితబ్బం.

ఉక్కణ్ఠితన్తి అధికుసలేసు ధమ్మేసు పన్తసేనాసనేసు చ ఉక్కణ్ఠాదిఞ్చ, అననుయోగోతి అత్థో. అరియవంసపూరకో ధీరో సీలవా భిక్ఖు అరియవంసపరిపూరణస్స భేదం అనిచ్ఛన్తో సమాహితో విపస్సకో చ పచ్చయఘాతేన అరతియా రతియా చ సహితా అభిభవితా హోతీతి వుత్తం ''**అరతిరతిసహో, భిక్ఖవే, ధీరో**''తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అరియవంససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ధమ్మపదసుత్తవణ్ణనా

౨౯. నవమే ఝానాదిభేదో ధమ్మో పజ్జతి ఏతేనాతి ధమ్మపదం, అనభిజ్ఝావ ధమ్మపదం **అనభిజ్ఝాధమ్మపదం,** అనభిజ్ఝాపధానో వా ధమ్మకోట్ఠాసో **అనభిజ్ఝాధమ్మపదం**. ఏవం సేసేసుపి. అత్థతో పన **అనభిజ్ఝాధమ్మపదం** నామ అలోభో వా అలోభసీసేన అధిగతజ్ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని వా. **అబ్యాపాదో ధమ్మపదం** నామ మేత్తా వా మేత్తాసీసేన అధిగతజ్ఝానాదీని వా. **సమ్మాసతిధమ్మపదం** నామ సూపట్ఠితస్సతి వా సతిసీసేన అధిగతజ్ఝానాదీని వా. **సమ్మాసమాధిధమ్మపదం** నామ అట్ఠసమాపత్తి వా అట్ఠసమాపత్తిసీసేన అధిగతజ్ఝానవిపస్సనామగ్గఫలనిబ్బానాని వా. దసఅసుభవసేన వా అధిగతజ్ఝానాదీని **అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం**. చతుబ్రహ్మవిహారవసేన అధిగతాని **అబ్యాపాదో ధమ్మపదం**. దసానుస్సతి ఆహారేపటికూలసఞ్ఞావసేన అధిగతాని **సమ్మాసతిధమ్మపదం**. దసకసిణఆనాపానవసేన అధిగతాని **సమ్మాసమాధిధమ్మపదం**. **అనభిజ్ఝాలూ**తి అనభిజ్ఝాయనసీలో. అభిపుబ్బో ఝేసద్దో అభిజ్ఝాయనట్ఠో. తేనేవాహ ''**నిత్తణ్హో హుత్వా**''తి. **పకతిభావం అవిజహన్తేనా**తి పరిసుద్ధభావం సభావసఙ్ఖాతఅనవజ్జసఙ్ఖాతం పకతిభావం అవిజహన్తేన. సావజ్జధమ్మసముప్పత్తియా హి చిత్తస్స అనవజ్జభావో జహితో హోతీతి.

ధమ్మపదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పరిబ్బాజకసుత్తవణ్ణనా

౩౦. దసమే **అభిఞ్ఞాతా**తి ఏదిసో చ ఏదిసో చాతి అభిలక్ఖణవసేన ఞాతా. తేనాహ ''**ఞాతా పాకటా**''తి. **పటిసల్లానా వుట్ఠితో**తి ఏత్థ **పటిసల్లాన**న్తి తేహి తేహి సద్ధివిహారికఅన్తేవాసికఉపాసకాదిసత్తేహి చేవ రూపారమ్మణాదిసఙ్ఖారేహి చ పటినివత్తిత్వా అపసక్కిత్వా సల్లీనం నిలీయనం, ఏకీభావో పవివేకోతి వుత్తం హోతి. యో తతో వుట్ఠితో, సో పటిసల్లానా వుట్ఠితో నామ హోతి. భగవా పన యస్మా పటిసల్లానా ఉత్తమతో ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠాసి, తస్మా వుత్తం ''**పటిసల్లానా వుట్ఠితోతి ఫలసమాపత్తితో వుట్ఠితో**''తి. **వత్థుకామేసూ**తి రూపాదీసు కిలేసకామస్స వత్థుభూతేసు కామేసు. **బహలరాగ**న్తి థిరమూలదుమ్మోచనీయతాహి అజ్ఝోసానేన బహలభూతం కిలేసకామం . **సకారణా**తి యేహి కారణేహి పరేసం వాదే దోసం దస్సేన్తి, తేహి కారణేహి సకారణా. న హి లక్ఖణయుత్తేన హేతునా వినా పరవాదేసు దోసం దస్సేతుం సక్కా.

ఏవమాదీతి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన "నత్థి హేతు నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౧౬౮) ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి, తస్మా **ఏవమాదివాదినో** ఏవం హేతుప్పటిక్ఖేపవాదినోతి అత్థో. ఏత్థ చ నత్థికదిట్ఠి విపాకం పటిబాహతి, అకిరియదిట్ఠి

కమ్మం పటిబాహతి, అహేతుకదిట్ఠి ఉభయం పటిబాహతి. తత్థ కమ్మం పటిబాహన్తేన విపాకో పటిబాహితో హోతి, విపాకం పటిబాహన్తేనపి కమ్మం పటిబాహితం. ఇతి సబ్బేపేతే అత్థతో ఉభయపటిబాహకా అహేతువాదా చేవ అకిరియవాదా చ నత్థికవాదా చ హోన్తి.

ఓక్కన్తనియమాతి ఓగాళ్హమిచ్ఛత్తనియమా. **సజ్ఝాయతీ**తి తం దిట్ఠిదీపకం గన్థం ఉగ్గహేత్వా పఠతి. **వీమంసతీ**తి తస్స అత్థం విచారేతి. **తస్సా**తిఆది వీమంసనాకారదస్సనం. **తస్మిం ఆరమ్మణే**తి యథాపరికప్పితహేతుపచ్చయాభావాదికే నత్థి హేతూతిఆదినయప్పవత్తాయ లద్ధియా ఆరమ్మణే. **మిచ్ఛాసతి సన్తిట్ఠతీ**తి "నత్థి హేతూ"తిఆదివసేన అనుస్సవూపలద్ధే అత్థే తదాకారపరివితక్కనేహి సవిగ్గహే వియ సరూపతో చిత్తస్స పచ్చుపట్ఠితే చిరకాలపరిచయేన ఏవమేతన్తి నిజ్ఝానక్ఖమభావూపగమనేన నిజ్ఝానక్ఖన్తియా తథాగహితే పునప్పునం తథేవ ఆసేవన్తస్స బహులీకరోన్తస్స మిచ్ఛావితక్కేన సమానీయమానా మిచ్ఛావాయామోపత్థమ్భితా అతంసభావం తంసభావన్తి గణ్హన్తీ మిచ్ఛాసతీతి లద్ధనామా తంలద్ధిసహగతా తణ్హా సన్తిట్ఠతి. **చిత్తం ఏకగ్గం హోతీ**తి యథావుత్తవితక్కాదిపచ్చయలాభేన తస్మిం ఆరమ్మణే అవట్ఠితతాయ అనేకగ్గతం పహాయ చిత్తం ఏకగ్గం అప్పితం వియ హోతి మిచ్ఛాసమాధినా. సోపి హి పచ్చయవిసేసేన లద్ధభావనాబలో కదాచి సమాధానపటిరూపకిచ్చకరో హోతియేవ పహారణవిజ్ఝనాదీసు వియాతి దట్ఠబ్బం.

జవనాని జవన్తీతి అనేకక్ఖత్తుం తేనాకారేన పుబ్బభాగియేసు జవనవారేసు పవత్తేసు సబ్బపచ్ఛిమే జవనవారే సత్త జవనాని జవన్తి. **పఠమజవనే సతేకిచ్ఛో హోతి, తథా దుతియాదీసూ**తి ధమ్మసభావదస్సనమేతం, న పన తస్మిం ఖణే తేసం సతేకిచ్ఛభావాపాదనం కేనచి సక్కా కాతుం. **తత్థా**తి తేసు తీసు మిచ్ఛాదస్సనేసు. **కోచి ఏకం దస్సనం ఓక్కమతీ**తి యస్స ఏకస్మింయేవ అభినివేసో ఆసేవనా పవత్తా, సో ఏకంయేవ దస్సనం ఓక్కమతి. యస్స ద్వీసు తీసుపి వా అభినివేసో ఆసేవనా పవత్తా, సో **ద్వే తీణి ఓక్కమతి**. ఏతేన యా పుబ్బే ఉభయపటిబాహికతాముఖేన పవత్తా అత్థసిద్ధా సబ్బదిట్ఠికా, సా పుబ్బభాగియా, మిచ్ఛానియామోక్కన్తియా పన యథాసకం పచ్చయసముదాగమదిట్ఠితో భిన్నారమ్మణానం వియ విసేసాధిగమానం ఏకజ్ఝం అనుప్పత్తియా అభికిణ్ణా ఏవాతి దస్సేతి. ఏకస్మిం ఓక్కన్తేపి ద్వీసు తీసు ఓక్కన్తేసుపి నియతమిచ్ఛాదిట్ఠికోవ హోతీతి ఇమినా తిస్సన్నమ్పి దిట్ఠీనం సమానఫలతం సమానబలఞ్చ దస్సేతి. తస్మా తిస్సోపి చేతనా ఏకస్స ఉప్పన్నా అఞ్ఞమఞ్ఞం అనుబలప్పదాయికా హోన్తి.

కిం పనేస ఏతస్మింయేవ అత్తభావే నియతో, ఉదాహు అఞ్ఞస్మిమ్పీతి? ఏతస్మింయేవ నియతో. అకుసలఞ్హి నామేతం అబలం, న కుసలం వియ మహాబలం. అఞ్ఞథా సమ్మత్తనియామో వియ అచ్చన్తికో సియా, ఆసేవనవసేన పన భవన్తరేపి తం తం దిట్ఠిం రోచేతియేవ. తేనేవాహ "**వట్టఖాణుకో నామేస సత్తో**"తి. తస్మా "సకిం నిముగ్గో నిముగ్గో ఏవ బాలో"తి వియ వట్టఖాణుజోతనా, యాదిసేహి పన పచ్చయేహి అయం తం దస్సనం ఓక్కన్తో పున కదాచి మిచ్ఛత్తనియామో తప్పటిక్ఖేపపచ్చయే పటిచ్చ తతో సీసుక్ఖేపనమస్స న హోతీతి న వత్తబ్బం. తేన వుత్తం "**యేభుయ్యేనా**"తి. **ఏదిసా**తి "బుద్ధానమ్పి అతేకిచ్ఛా"తిఆదినా వుత్తసదిసా.

అత్తనో నిన్దాభయేనాతి "సమ్మా దిట్ఠిఞ్చ నామ తే గరహన్తీ"తిఆదినా అత్తనో ఉపరి పరేహి వత్తబ్బనిన్దాభయేన. **ఘట్టనభయేనా**తి తథా పరేసం అపసాదనభయేన. సహధమ్మేన పరేన అత్తనో ఉపరి కాతబ్బనిగ్గహో ఉపారమ్భో, తతో పరిత్తాసో ఉపారమ్భభయం. తం పన అత్థతో ఉపవాదభయం హోతీతి ఆహ "**ఉపవాదభయేనా**"తి. పటిప్పస్సద్ధివసేన అభిఞ్ఞా వినయతి ఏతేనాతి **అభిఞ్ఞావినయో**, అరహత్తఫలం. తేనాహ "**అభిఞ్ఞావినయో వుచ్చతి అరహత్త**"న్తి.

పరిబ్బాజకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉరువేలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చక్కవగ్గో

౧. చక్కసుత్తవణ్ణనా

౩౧. చతుత్థస్స పఠమే **చత్తారి చక్కానీ**తి ఏత్థ చక్కం నామ దారుచక్కం, రతనచక్కం, ధమ్మచక్కం, ఇరియాపథచక్కం, సమ్పత్తిచక్కన్తి పఞ్చవిధం. తత్థ ''యం పనిదం, సమ్మ, రథకారచక్కం ఛహి మాసేహి నిట్ఠితం ఛారత్తూనేహీ''తి (అ. ని. ౩.౧౫) ఇదం దారుచక్కం. ''పితరా పవత్తితం చక్కం అనువత్తేతీ''తి (సం. ని. ౧.౨౧౫) ఇదం రతనచక్కం. ''మయా పవత్తితం చక్క''న్తి (సు. ని. ౫౬౭; ఋ. వం. ౨౭.౧౭; జా. ౧.౧.౧౦౪; ౧.౫.౧౦౦, ౧౦౩) ఇదం ధమ్మచక్కం. ''చతుచక్కం నవద్వార''న్తి (సం. ని. ౧.౨౯, ౧౦౯) ఇదం ఇరియాపథచక్కం. ''చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, చక్కాని యేహి సమన్నాగతానం దేవమనుస్సానం చతుచక్కం పవత్తతీ''తి (అ. ని. ౪.౩౧) ఇదం సమ్పత్తిచక్కం. ఇధాపి ఏతదేవ అధిప్పేతన్తి ఆహ '''**చత్తారి సమ్పత్తిచక్కాని వత్తన్తీ**'''తి. **అనుచ్ఛవికే దేసే**తి పుఞ్ఞకిరియాయ సమ్మాపటిపత్తియా అనురూపదేసే. **సేవనం** కాలేన కాలం ఉపసఙ్కమనం. **భజనం** భత్తివసేన పయిరుపాసనం. **అత్తనో సమ్మా ఠపన**న్తి అత్తనో చిత్తసన్తానస్స యోనిసో ఠపనం. సద్ధాదీసు నివేసనన్తి ఆహ '''**సచే**'''తిఆది. **ఇదమేవ చేత్థ పమాణ**న్తి ఇదమేవ పుబ్బేకతపుఞ్ఞతాసఙ్ఖాతం సమ్పత్తిచక్కం ఏవ ఏతేసు సమ్పత్తిచక్కేసు పమాణభూతం ఇతరేసం కారణభావతో . తేనాహ '''**యేన హీ**'''తిఆది. **సో ఏవ చ** కతపుఞ్ఞో **పుగ్గలో అత్తానం సమ్మా ఠపేతి** అకతపుఞ్ఞస్స తదభావతో.

చక్కసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సఙ్గహసుత్తవణ్ణనా

౩౨. దుతియే **తస్స దానమేవ దాతబ్బ**న్తి పబ్బజితస్స పబ్బజితపరిక్ఖారం పత్తచీవరాది, గిహినో గిహిపరిక్ఖారం వత్థావుధయానసయనాది దాతబ్బం. **సబ్బ**న్తి సబ్బం ఉపకారం. **మక్ఖేత్వా నాసేతి** మక్ఖిభావే ఠత్వా. **తేలేన వియ మక్ఖేతీ**తి సతధోతతేలేన మక్ఖేతి వియ. **అత్థవడ్ఢనకథా**తి హితావహకథా. కథాగహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం, పరేసం హితావహో కాయప్పయోగోపి **అత్థచరియా**. అట్ఠకథాయం పన వచిప్పయోగవసేనేవ అత్థచరియా వుత్తా. **సమానత్తతా**తి సదిసభావో, సమానట్ఠానే ఠపనం, తం పనస్స సమానట్ఠపనం అత్తసదిసతాకరణముఖేన ఏకసమ్భోగతా. అత్తనో సుఖుప్పత్తియం తస్స చ దుక్ఖుప్పత్తియం తేన దుక్ఖేన అత్తనా ఏకసమ్భోగతాతి ఆహ '''**సమానసుఖదుక్ఖభావో**'''తి. సా చ సమానసుఖదుక్ఖతా ఏకతో నిసజ్జాదినా పాకటా హోతీతి దస్సేన్తో '''**ఏకాసనే**'''తిఆదిమాహ.

తత్థ జాతియా హీనో భోగేన అధికో దుస్సఙ్గహో హోతి. న హి సక్కా తేన సద్ధిం ఏకపరిభోగో కాతుం జాతియా హీనత్తా. తస్స తథా అకరియమానే చ సో కుజ్ఝతి భోగేన అధికత్తా, తస్మా సో దుస్సఙ్గహో. భోగేన హీనో జాతియా అధికోపి దుస్సఙ్గహో హోతి. సో హి ''అహం జాతిమా''తి భోగసమ్పన్నేన సద్ధి ఏకపరిభోగం ఇచ్ఛతి, తస్మిం అకరియమానే కుజ్ఝతి. ఉభోహిపి హీనో సుసఙ్గహో హోతి. న హి సో ఇతరేన సద్ధిం ఏకపరిభోగం ఇచ్ఛతి జాతియా హీనభావతో, న అకరియమానో కుజ్ఝతి భోగేన హీనభావతో. ఉభోహి సదిసోపి సుసఙ్గహోయేవ. సదిసభావేనేవ ఇతరేన సహ ఏకపరిభోగస్స పచ్చాసీసాయ, అకరణే చ తస్స కుజ్ఝనస్స అభావతో. భిక్ఖు దుస్సీలో దుస్సఙ్గహో హోతి. న హి సక్కా తేన సద్ధిం ఏకపరిభోగం కాతుం, అకరియమానే

చ కుజ్ఝతి. సీలవా పన సుసఙ్గహో హోతి. సీలవా హి అదీయమానేపి కిస్మిఞ్చి ఆమిసే అకరియమానేపి సఙ్గహే న కుజ్ఝతి, అఞ్ఞం అత్తనా సద్ధిం పరిభోగం అకరోన్తమ్పి న పాపకేన చిత్తేన పస్సతి పేసలభావతో. తతో ఏవ పరిభోగోపి అనేన సద్ధిం సుకరో హోతి, తస్మా గిహీ చే, ఉభోహి సదిసో. పబ్బజితో చే, సీలవా పుగ్గలో . ఏవం సమానత్తతాయ సఙ్గహేతబ్బో. తేనేవాహ "**సో సచే గహట్ఠస్స జాతియా పబ్బజితస్స సీలేన సదిసో హోతి, తస్సాయం సమానత్తతా కాతబ్బా**"తి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సఙ్గహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సీహసుత్తవణ్ణనా

౩౩. తతియే **సీహో**తి పరిస్సయసహనతో పటిపక్ఖహననతో చ "సీహో"తి లద్ధనామో మిగాధిపతి. **చత్తారో**తి సమానేపి సీహజాతిభావే వణ్ణవిసేసాదిసిద్ధేన విసేసేన చత్తారో సీహా. తే ఇదాని నామతో వణ్ణతో ఆహారతో దస్సేత్వా ఇధాధిప్పేతసీహం నానప్పకారతో విభావేతుం "**తిణసీహో**"తిఆది ఆరద్ధం. తిణభక్ఖో సీహో **తిణసీహో** పురిమపదే ఉత్తరపదలోపేన యథా "సాకపత్థివో"తి (పాణిని ౨.౧.౬౦). కాళవణ్ణతాయ **కాళసీహో**. తథా **పణ్డుసీహో**. తేనాహ "**కాళగావిసదిసో, పణ్డుపలాసవణ్ణగావిసదిసో**"తి చ. రత్తకమ్బలస్స వియ కేసరో కేసరకలోమో ఏతస్స అత్థీతి **కేసరీ**. లాఖాపరికమ్మకతేహి వియ పాదపరియన్తేహీతి చ యోజనా.

కమ్మానుభావసిద్ధఅధిపచ్చమహేసక్ఖతాహి **సబ్బమిగగణస్స రాజా. సువణ్ణగుహతో వా**తిఆది "సీహస్స విహారో కిరియా ఏవం హోతీ"తి కత్వా వుత్తం.

సమం పతిట్ఠాపేత్వాతి సబ్బభాగేహి సమమేవ భూమియం పతిట్ఠాపేత్వా. **ఆకడ్ఢిత్వా**తి పురతో ఆకడ్ఢిత్వా. **అభిహరిత్వా**తి అభిముఖం హరిత్వా. **సఙ్ఘాతన్తి** వినాసం. వీసతియట్ఠికం ఠానం **ఉసభం.**

సమసీహోతి సమజాతికో సమప్పభావో చ సీహో. **సమానోస్మీ**తి దేసనామత్తం, సమప్పభావతాయ ఏవ **న భాయతి. సక్కాయదిట్ఠిబలవతాయా**తి "కే అఞ్ఞే అమ్హేహి ఉత్తరితరా, అథ ఖో మయమేవ మహాబలా"తి ఏవం బలాతిమాననిమిత్తాయ అహంకారహేతుభూతాయ సక్కాయదిట్ఠియా బలవభావేన. **సక్కాయదిట్ఠియా పహీనత్తా**తి నిరహంకారత్తా అత్తసినేహస్స సుట్ఠు సముగ్ఘాతితత్తా **న భాయతి.**

తథా తథాతి సీహసదిసతాదినా తేన తేన పకారేన అత్తానం కథేసీతి వత్వా తమత్థం వివరిత్వా దస్సేతుం "**సీహోతి ఖో**"తిఆది వుత్తం.

కతమహాభినీహారస్స లోకనాథస్స బోధియా నియతభావప్పత్తియా ఏకన్తభావీ బుద్ధభావోతి కత్వా "తీసు పాసాదేసు నివాసకాలో , మగధరఞ్ఞో పటిఞ్ఞాదానకాలో, పాయాసస్స పరిభుత్తకాలో"తిఆదినా అభిసమ్బోధితో పురిమావత్థాపి సీహసదిసా కత్వా దస్సితా. భావిని భూతూపచారోపి హి లోకవోహారో. విజ్జాభావసామఞ్ఞతో ద్వివిజ్జం ఇతరవిజ్జమ్పి ఏకజ్ఝం గహేత్వా పటిచ్చసముప్పాదసమ్మసనతో తం పురేతరసిద్ధం వియ కత్వా ఆహ "**తిస్సో విజ్జా సోధేత్వా**"తి. అనులోమపటిలోమతో పవత్తఞాణస్స వసేన "**యమకఞాణమన్థనేనా**"తి వుత్తం.

తత్థ విహరన్తస్సాతి అజపాలనిగ్రోధమూలే విహరన్తస్స. **ఏకాదసమే దివసేతి** సత్తసత్తాహతో పరం ఏకాదసమే దివసే. **అచలపల్లఙ్కేతి** ఇసిపతనే ధమ్మచక్కప్పవత్తనత్థం నిసిన్నపల్లఙ్కే. తమ్పి హి కేనచి అప్పటివత్తియం ధమ్మచక్కప్పవత్తనత్థం నిసజ్జాతి కత్వా వజిరాసనం వియ అచలపల్లఙ్కం వుచ్చతి. **ఇమస్మిఞ్చ పన పదేతి** "ద్వేమే, భిక్ఖవే, అన్తా"తిఆదినయప్పవత్తే చ ఇమస్మిం సద్ధమ్మకోట్ఠాసే. **ధమ్మఘోసో...పే.... దససహస్సిలోకధాతుం పటిచ్ఛాదేసి** "సబ్బత్థ రితా సుణన్తూ"తి అధిట్ఠానేన. **సోళసహాకారేహీతి** దుక్ఖపరిఞ్ఞా, సముదయప్పహానం, నిరోధసచ్ఛికిరియా, మగ్గభావనాతి ఏకేకస్మిం మగ్గే చత్తారి చత్తారి కత్వా సోళసహి ఆకారేహి.

పఠమేన నయేన అభిసమ్బోధితో పురిమతరావత్థాపి అవస్సంభావితాయ గహేత్వా సీహసదిసతం దస్సేత్వా ఇదాని అభిసమ్బుద్ధావత్థాసు ఏవ సీహసదిసతం దస్సేతుం **''అపరో నయో''**తిఆది ఆరద్ధం. **అట్ఠహి కారణేహీతి** "తథా ఆగతోతి తథాగతో, తథా గతోతి తథాగతో, తథలక్ఖణం ఆగతోతి తథాగతో, తథధమ్మే యాథావతో అభిసమ్బుద్ధోతి తథాగతో, తథదస్సితాయ తథాగతో, తథవాదితాయ తథాగతో, తథాకారితాయ తథాగతో, అభిభవనట్ఠేన తథాగతో"తి (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౭; మ. ని. అట్ఠ. ౧.౧౨; సం. ని. అట్ఠ. ౨.౩.౭౮; అ. ని. అట్ఠ. ౧.౧.౧౭౦; ఉదా. అట్ఠ. ౧౮; ఇతివు. అట్ఠ. ౩౮; థేరగా. అట్ఠ. ౧.౩; బు. వం. అట్ఠ. ౧.౨ నిదానకథా; మహాని. అట్ఠ. ౧౪; పటి. మ. ౧.౩౭) ఏవం వుత్తేహి అట్ఠహి తథాగతసాధకేహి కారణేహి. యదిపి భగవా బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నమత్తేవ అభిసమ్బుద్ధో న జాతో, తథాపి తాయ నిసజ్జాయ నిసిన్నోవ పనుజ్జ సబ్బం పరిస్సయం అభిసమ్బుద్ధో జాతో. తథా హి తం "అపరాజితపల్లఙ్కో"న్తి వుచ్చతి, తస్మా **''యావ బోధిపల్లఙ్కా వా''**తి వత్వా తేన అపరితుస్సన్తో **''యావ అరహత్తమగ్గఞాణా వా''**తి ఆహ.

ఇతి సక్కాయోతి ఏత్థ **ఇతి**సద్దో నిదస్సనత్థో. తేన సక్కాయో సరూపతో పరిమాణతో పరిచ్ఛేదతో చ దస్సితోతి ఆహ **''అయం సక్కాయో''**తిఆది. "అయం సక్కాయో"తి ఇమినా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా సరూపతో దస్సితా. **''ఏత్తకో సక్కాయో''**తి ఇమినా తే పరిమాణతో దస్సితా. తస్స చ పరిమాణస్స ఏకన్తికభావం దస్సేన్తేన **''న ఇతో భియ్యో సక్కాయో అత్థీ''**తి వుత్తం. **సభావతోతి** సలక్ఖణతో. **సరసతోతి** సకిచ్చతో. **పరియన్తతోతి** పరిమాణపరియన్తతో. **పరిచ్ఛేదతోతి** యత్తకే ఠానే తస్స పవత్తితస్స పరిచ్ఛిన్దనతో. **పరివటుమతోతి** పరియోసానప్పవత్తితో. **సబ్బేపి పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దస్సితా హోన్తి** యథావుత్తేన విభాగేన. **అయం సక్కాయస్స సముదయో నామాతి** అయం ఆహారాదిసక్కాయస్స సముదయో నామ. తేనాహ **''ఏత్తావతా''**తిఆది. **అత్థఙ్గమోతి** నిరోధో. "ఆహారసముదయా ఆహారనిరోధా"తి చ అసాధారణమేవ తం గహేత్వా సేసేసు **ఆది**-సద్దేన సఙ్గణ్హాతి.

పణ్ణాసలక్ఖణపటిమణ్డితన్తి పణ్ణాసఉదయవయలక్ఖణవిభూసితం సముదయత్థఙ్గమగ్గహణతో. **ఖీణాసవత్తాతి** అనవసేసం సావసేసఞ్చ ఆసవానం పరిక్ఖీణత్తా. అనాగామీనమ్పి హి భయం చిత్తుత్రాసఞ్చ న హోతీతి. **ఞాణసంవేగో** భయతుపట్ఠానపఞ్ఞా. **ఇతరాసం పన దేవతానన్తి** అఖీణాసవదేవే సన్ధాయ వదతి. **భోతి ధమ్మాలపనమత్తన్తి** సభావకథనమత్తం.

చక్కన్తి సత్థు ఆణాచక్కం. తం పన ధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** తత్థ అరియసావకానం పటివేధధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** ఇతరేసం దేసనాధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** దువిధేపి ఞాణం పధానన్తి ఞాణసీసేన వుత్తం **''పటివేధఞాణమ్పి దేసనాఞాణమ్పీ''**తి. ఇదాని తం ఞాణం సరూపతో దస్సేతుం **''పటివేధఞాణం నామా''**తిఆది వుత్తం.

యస్మా తస్స ఞాణస్స పటివిద్ధత్తా భగవా తాని సట్ఠి నయసహస్సాని వేనేయ్యానం దస్సేతుం సమత్థో అహోసి, తస్మా తాని సట్ఠి నయసహస్సాని తేన ఞాణేన సద్ధింయేవ సిద్ధానీతి కత్వా దస్సేన్తో **''సట్ఠియా చ నయసహస్సేహి పటివిజ్ఝీ''**తి ఆహ. **తిపరివట్ట**న్తి "ఇదం దుక్ఖ"న్తి చ "పరిఞ్ఞేయ్య"న్తి చ "పరిఞ్ఞాత"న్తి చ ఏవం తిపరివట్టం, తంయేవ **ద్వాదసాకారం. తన్తి** దేసనాఞాణం. **ఏస** భగవా. **అప్పటిపుగ్గలో**తి పటినిధిభూతపుగ్గలరహితో. **ఏకసదిసస్సా**తి నిబ్బికారస్స.

సీహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అగ్గపసాదసుత్తవణ్ణనా

౩౪. చతుత్థే **అగ్గేసు పసాదా**తి సేట్ఠేసు పసాదా. **అగ్గా వా పసాదా**తి సేట్ఠభూతా పసాదా. సేట్ఠవచనో హేత్థ **అగ్గ**సద్దో. పురిమస్మిం అత్థవికప్పే అగ్గసద్దేన బుద్ధాదిరతనత్తయం వుచ్చతి. తేసు భగవా తావ అసదిసట్ఠేన, గుణవిసిట్ఠట్ఠేన, అసమసమట్ఠేన చ అగ్గో. సో హి మహాభినీహారం దసన్నం పారమీనం పవిచయఞ్చ ఆదిం కత్వా బోధిసమ్భారగుణేహి చేవ బుద్ధగుణేహి చ పయోజనేహి చ సేసజనేహి అసదిసోతి అసదిసట్ఠేనపి అగ్గో. యే చస్స తే గుణా మహాకరుణాదయో, తేహి సేససత్తానం గుణేహి విసిట్ఠట్ఠేనపి సబ్బసత్తుత్తమతాయ అగ్గో. యే పన పురిమకా సమ్మాసమ్బుద్ధా సబ్బసత్తేహి అసమా, తేహి సద్ధిం అయమేవ రూపకాయగుణేహి చేవ ధమ్మకాయగుణేహి చ సమోతి అసమసమట్ఠేనపి అగ్గో. తథా దుల్లభపాతుభావతో అచ్ఛరియమనుస్సభావతో బహుజనహితసుఖావహతో అదుతియఅసహాయాదిభావతో చ భగవా లోకే అగ్గోతి వుచ్చతి. యథాహ –

> "ఏకపుగ్గలస్స, భిక్ఖవే, పాతుభావో దుల్లభో లోకస్మిం. కతమస్స ఏకపుగ్గలస్స? తథాగతస్స అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స. ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అచ్ఛరియమనుస్సో. ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి బహుజన...పే.... సమ్మాసమ్బుద్ధో. ఏకపుగ్గలో, భిక్ఖవే, లోకే ఉప్పజ్జమానో ఉప్పజ్జతి అదుతియో అసహాయో అప్పటిమో అప్పటిభాగో అప్పటిపుగ్గలో అసమో అసమసమో ద్విపదానం అగ్గో. కతమో ఏకపుగ్గలో? తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో"తి (అ॰ ని॰ ౧.౧౭౧-౧౭౪).

ధమ్మసఙ్ఘా అఞ్ఞధమ్మసఙ్ఘేహి అసదిసట్ఠేన విసిట్ఠగుణతాయ దుల్లభపాతుభావాదినా చ అగ్గా. తథా హి తేసం స్వాక్ఖాతతాదిసుప్పటిపన్నతాదిగుణవిసేసేహి అఞ్ఞో ధమ్మసఙ్ఘసదిసా అప్పతరం నిహీనా వా నత్థి, కుతో సేట్ఠా. సయమేవ తేహి విసిట్ఠగుణతాయ సేట్ఠా. తథా దుల్లభుప్పాదఅచ్ఛరియభావబహుజనహితసుఖావహఅదుతియాసహాయాదిసభావా చ తే. యదగ్గేన హి భగవా దుల్లభపాతుభావో, తదగ్గేన ధమ్మసఙ్ఘాపీతి. **అచ్ఛరియా**దీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవం అగ్గేసు సేట్ఠేసు ఉత్తమేసు పవరేసు గుణవిసిట్ఠేసు పసాదాతి **అగ్గప్పసదా.**

దుతియస్మిం పనత్థే యథావుత్తేసు అగ్గేసు బుద్ధాదీసు ఉప్పత్తియా అగ్గభూతా పసాదా **అగ్గప్పసాదా**. యే పన అరియమగ్గేన ఆగతా అవేచ్చప్పసాదా, తే ఏకన్తేనేవ అగ్గభూతా పసాదాతి **అగ్గప్పసాదా**. యథాహ – "ఇధ, భిక్ఖవే, అరియసావకో బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతీ"తిఆది (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౩౬-౧౦౩౮). అగ్గవిపాకత్తాపి చేతే **అగ్గప్పసాదా**. వుత్తమ్పి చేతం – "అగ్గే ఖో పన పసన్నానం అగ్గో విపాకో"తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦).

అపదా వాతిఆదీసు వా-సద్దో సముచ్చయత్థో, న వికప్పత్థో. యథా "అనుప్పన్నో వా కామాసవో ఉప్పజ్జతి, ఉప్పన్నో వా కామాసవో పవడ్ఢతీ"తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౭) ఏత్థ అనుప్పన్నో చ ఉప్పన్నో చాతి అత్థో. యథా చ "భూతానం వా సత్తానం ఠితియా సమ్భవేసీనం వా అనుగ్గహాయా"తి ఏత్థ భూతానఞ్చ సమ్భవేసీనఞ్చాతి అత్థో. యథా చ "అగ్గితో వా ఉదకతో వా మిథుభేదతో వా"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౨) ఏత్థ అగ్గితో చ ఉదకతో చ మిథుభేదతో చాతి అత్థో, ఏవం "అపదా వా…పే॰… అగ్గమక్ఖాయతీ"తి (అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౦) ఏత్థాపి అపదా చ ద్విపదా చాతి సమ్పిణ్డనవసేన అత్థో దట్ఠబ్బో. తేన వుత్తం "వా-సద్దో సముచ్చయత్థో, న వికప్పత్థో"తి.

రూపినోతి రూపవన్తో. న రూపినోతి **అరూపినో. సఞ్ఞినో**తి సఞ్ఞవన్తో. న సఞ్ఞినోతి **అసఞ్ఞినో**. "అపదా వా"తిఆదిసబ్బపదేహి కామభవో, రూపభవో, అరూపభవో, ఏకవోకారభవో, చతువోకారభవో, పఞ్చవోకారభవో, సఞ్ఞీభవో, అసఞ్ఞీభవో, నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవోతి నవవిధేపి భవే సత్తేపి అనవసేసతో పరియాదియిత్వా దస్సేతి. ఏత్థ హి రూపిగ్గహణేన కామభవో, రూపభవో, పఞ్చవోకారభవో, ఏకవోకారభవో చ దస్సితో, అరూపిగ్గహణేన అరూపభవో, చతువోకారభవో చ దస్సితో, సఞ్ఞీభవాదయో పన సరూపేనేవ దస్సితా. అపదాదిగ్గహణేన కామభవపఞ్చవోకారభవసఞ్ఞీభవానం ఏకదేసోవ దస్సితో.

కస్మా పనేత్థ యథా అదుతియసుత్తే "ద్విపదానం అగ్గో"తి ద్విపదా ఏవ గహితా, ఏవం ద్విపదగ్గహణమేవ అకత్వా అపదాదిగ్గహణం కతన్తి? వుచ్చతే – అదుతియసుత్తే తావ సేట్ఠతరవసేన ద్విపదగ్గహణమేవ కతం. ఇమస్మిఞ్హి లోకే సేట్ఠో నామ ఉప్పజ్జమానో అపదచతుప్పదబహుపదేసు న ఉప్పజ్జతి, ద్విపదేసుయేవ ఉప్పజ్జతి. కతరేసు ద్విపదేసు? మనుస్సేసు చేవ దేవేసు చ. మనుస్సేసు ఉప్పజ్జమానో సకలలోకం వసే వత్తేతుం సమత్థో బుద్ధో హుత్వా ఉప్పజ్జతి, దేవేసు ఉప్పజ్జమానో దససహస్సిలోకధాతుం వసే వత్తనకో మహాబ్రహ్మా హుత్వా ఉప్పజ్జతి, సో తస్స కప్పియకారకో వా ఆరామికో వా సమ్పజ్జతి. ఇతి తతోపి సేట్ఠతరవసేనేస ద్విపదానం అగ్గోతి తత్థ వుత్తం. ఇధ పన అనవసేసపరియాదానవసేన ఏవం వుత్తం "యావతా, భిక్ఖవే, సత్తా అపదా వా…పే॰… నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞినో వా, తథాగతో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ"తి . నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. **మ**-కారో పదసన్ధికరో, అగ్గో అక్ఖాయతీతి పదవిభాగో. తేనేవాహ "**గుణేహి అగ్గో**"తిఆది.

అగ్గో విపాకో హోతీతి అగ్గే సమ్మాసమ్బుద్ధే పసన్నానం యో పసాదో అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమకోటిభూతో వా, తస్మా తస్స విపాకోపి అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమకోటిభూతో ఉళారతమో పణీతతమో హోతి. సో పన పసాదో దువిధో లోకియలోకుత్తరభేదతో. తేసు లోకియస్స తావ –

"యే కేచి బుద్ధం సరణం గతాసే,
న తే గమిస్సన్తి అపాయభూమిం;
పహాయ మానుసం దేహం,
దేవకాయం పరిపూరేస్సన్తి. (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౯౦; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

"బుద్ధోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి;
వరమేవ హి సా పీతి, కసిణేనపి జమ్బుదీపస్స. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౯౦);

"సతం హత్థీ సతం అస్సా, సతం అస్సతరీరథా;

సతం కఞ్ఞాసహస్సాని, ఆముక్కమణికుణ్డలా;

ఏకస్స పదవీతిహారస్స, కలం నాగ్ఘన్తి సోళసిం". (చూళవ. ౩౦౭);

"సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, బుద్ధం సరణగమనం హోతి, బుద్ధం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద, ఏవమిధేకచ్చే సత్తా కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జన్తి. తే అఞ్ఞే దేవే దసహి ఠానేహి అధిగ్గణ్హన్తి దిబ్బేన ఆయునా, దిబ్బేన వణ్ణేన, దిబ్బేన సుఖేన, దిబ్బేన యసేన, దిబ్బేన ఆధిపతేయ్యేన, దిబ్బేహి రూపేహి, దిబ్బేహి సద్దేహి, దిబ్బేహి గన్ధేహి, దిబ్బేహి రసేహి, దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ"తి (సం. ని. ౪.౩౪౧) –

ఏవమాదీనం సుత్తపదానం వసేన పసాదఫలవిసేసయోగో వేదితబ్బో, తస్మా సో అపాయదుక్ఖవినివత్తనేన సద్ధిం సమ్పత్తిభవేసు సుఖవిసేసదాయకోవ దట్ఠబ్బో.

లోకుత్తరో పన సామఞ్ఞఫలవిపాకదాయకో వట్టదుక్ఖవినివత్తకో. సబ్బోపి చాయం పసాదో పరమ్పరాయ వట్టదుక్ఖం వినివత్తేతియేవ. వుత్తఞ్హేతం –

"యస్మిం సమయే, భిక్ఖవే, అరియసావకో అత్తనో సద్ధం అనుస్సరతి, నేవస్స తస్మిం సమయే రాగపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, న దోసపరియుట్ఠితం…పే… న మోహపరియుట్ఠితం చిత్తం హోతి, ఉజుగతమేవస్స తస్మిం సమయే చిత్తం హోతి, ఉజుగతచిత్తస్స పామోజ్జం జాయతి, పముదితస్స పీతి జాయతి…పే… నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతీ"తి.

ధమ్మాతి సభావధమ్మా. **సఙ్ఖతా**తి సమేచ్చ సమ్భూయ పచ్చయేహి కతాతి సఙ్ఖతా, సపచ్చయా ధమ్మా. హేతూహి పచ్చయేహి చ న కేహిచి కతా సఙ్ఖతాతి **అసఙ్ఖతా,** అపచ్చయో నిబ్బానం. సఙ్ఖతానం పరియోసితభావేన "అసఙ్ఖతా"తి పుథువచనం. **విరాగో తేసం అగ్గమక్ఖాయతీ**తి తేసం సఙ్ఖతాసఙ్ఖతధమ్మానం యో విరాగసఙ్ఖాతో అసఙ్ఖతధమ్మో, సో సభావేనేవ సణ్హసుఖుమభావతో సన్తతరపణీతతరభావతో గమ్భీరాదిభావతో మదనిమ్మదనాదిభావతో అగ్గం సేట్ఠం ఉత్తమం పవరన్తి వుచ్చతి. **యదిదన్తి** నిపాతో, యో అయన్తి అత్థో. **మదనిమ్మదనో**తిఆదీని సబ్బాని నిబ్బానవేవచనాని. తేనేవాహ **''విరాగోతిఆదీని నిబ్బానస్సేవ నామానీ''**తి. **రాగమదాదయో**తి **ఆది**-సద్దేన మానమదపురిసమదాదికే సఙ్గణ్హాతి . **సబ్బా పిపాసా**తి కామపిపాసాదికా సబ్బా పిపాసా. **సబ్బే ఆలయా సముగ్ఘాతం గచ్ఛన్తీ**తి కామాలయాదికా సబ్బేపి ఆలయా సముగ్ఘాతం యన్తి. **వట్టానీ**తి కమ్మవట్టవిపాకవట్టాని. **తణ్హా**తి అట్ఠసతప్పభేదా సబ్బాపి తణ్హా.

అగ్గో విపాకో హోతీతి ఏత్థాపి –

"యే కేచి ధమ్మం సరణం గతాసే…పే…". (దీ. ని. ౨.౩౩౨; సం ని. ౧.౩౭);

"ధమ్మోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి…పే…". (దీ. ని. అట్ఠ. ౧.౬; ఇతివు. అట్ఠ. ౯౦);

"సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, ధమ్మం సరణగమనం హోతి, ధమ్మం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద, ఏవమిధేకచ్చే…పే… దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ"తి (సం. ని. ౪.౩౪౧) –

ఏవమాదీనం సుత్తపదానం వసేన ధమ్మే పసాదస్స ఫలవిసేసయోగో వేదితబ్బో.

సఙ్ఘా వా గణా వాతి జనసమూహసఙ్ఖాతా యావతా లోకే సఙ్ఘా వా గణా వా. **తథాగతసావకసఙ్ఘో**తి అట్ఠఅరియపుగ్గలసమూహసఙ్ఖాతో దిట్ఠిసీలసామఞ్ఞేన సంహతో తథాగతస్స సావకసఙ్ఘో. **అగ్గమక్ఖాయతీ**తి అత్తనో సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తిఆదిగుణవిసేసేన తేసం సఙ్ఘానం అగ్గో సేట్ఠో ఉత్తమో పవరోతి వుచ్చతి. **యదిద**న్తి యాని ఇమాని. **చత్తారి పురిసయుగాని** యుగళవసేన, పఠమమగ్గట్ఠో పఠమఫలట్ఠోతి ఇదమేకం యుగళం, యావ చతుత్థమగ్గట్ఠో చతుత్థఫలట్ఠోతి ఇదమేకం యుగళన్తి ఏవం చత్తారి పురిసయుగాని. **అట్ఠ పురిసపుగ్గలా**తి పురిసపుగ్గలవసేన ఏకో పఠమమగ్గట్ఠో, ఏకో పఠమఫలట్ఠోతి ఇమినా నయేన అట్ఠ పురిసపుగ్గలా. ఏత్థ చ పురిసోతి వా పుగ్గలోతి వా ఏకత్థాని ఏతాని పదాని, వేనేయ్యవసేన పనేవం వుత్తం. **ఏస భగవతో సావకసఙ్ఘో**తి యానిమాని యుగళవసేన చత్తారి యుగాని పాటియేక్కతో అట్ఠ పురిసపుగ్గలా, ఏస భగవతో సావకసఙ్ఘో. **ఆహునేయ్యో**తిఆదీని వుత్తత్థానేవ. ఇధాపి –

"యే కేచి సఙ్ఘం సరణం గతాసే…పే…". (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭);

"సఙ్ఘోతి కిత్తయన్తస్స, కాయే భవతి యా పీతి…పే…". (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౬; ఇతివు॰ అట్ఠ॰ ౯౦);

"సాధు ఖో, దేవానమిన్ద, సఙ్ఘం సరణగమనం హోతి, సఙ్ఘం సరణగమనహేతు ఖో, దేవానమిన్ద…పే… దిబ్బేహి ఫోట్ఠబ్బేహీ"తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౧) –

ఆదీనం సుత్తపదానం వసేన సఙ్ఘే పసాదస్స ఫలవిసేసయోగో తస్స అగ్గవిపాకతా చ వేదితబ్బా. తథా అనుత్తరియపటిలాభో సత్తమభవాదితో పట్ఠాయ వట్టదుక్ఖసముచ్ఛేదో అనుత్తరసుఖాధిగమోతి ఏవమాదిఉళారఫలనిప్ఫాదనవసేన అగ్గవిపాకతా వేదితబ్బా.

గాథాసు **అగ్గతో**తి అగ్గే రతనత్తయే, అగ్గభావతో వా పసన్నానం. **అగ్గం ధమ్మ**న్తి అగ్గసభావం బుద్ధసుబోధిం ధమ్మసుధమ్మతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిం, రతనత్తయస్స అనఞ్ఞసాధారణం ఉత్తమసభావం, దసబలాదిస్వాక్ఖాతతాదిసుప్పటిపన్నతాదిగుణసభావం వా. **విజానత**న్తి విజానన్తానం. ఏవం సాధారణతో అగ్గప్పసాదవత్థుం దస్సేత్వా ఇదాని అసాధారణతో తం విభాగేన దస్సేతుం "**అగ్గే బుద్ధే**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **పసన్నాన**న్తి అవేచ్చప్పసాదేన చ ఇతరప్పసాదేన చ పసన్నానం అధిముత్తానం. **విరాగూపసమే**తి విరాగే ఉపసమే చ, సబ్బస్స రాగస్స సబ్బేసం కిలేసానం అచ్చన్తవిరాగహేతుభూతే అచ్చన్తఉపసమహేతుభూతే చాతి అత్థో. **సుఖే**తి వట్టదుక్ఖక్ఖయభావేన సఙ్ఖారూపసమసుఖభావేన సుఖే.

అగ్గస్మిం దానం దదతన్తి అగ్గే రతనత్తయే దానం దదన్తానం దేయ్యధమ్మం పరిచ్చజన్తానం. తత్థ ధరమానం భగవన్తం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా, పరినిబ్బుతం భగవన్తం ఉద్దిస్స ధాతుచేతియాదికే ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా బుద్ధే దానం దదన్తి నామ. "ధమ్మం పూజేస్సామా"తి ధమ్మధరే పుగ్గలే చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా ధమ్మఞ్చ చిరట్ఠితికం కరోన్తా ధమ్మే దానం దదన్తి నామ. తథా అరియసఙ్ఘం చతూహి పచ్చయేహి ఉపట్ఠహన్తా పూజేన్తా సక్కరోన్తా తం ఉద్దిస్స ఇతరస్మిమ్పి తథా పటిపజ్జన్తా సఙ్ఘే దానం దదన్తి నామ. **అగ్గం**

పుఞ్ఞం పవడ్ఢతీతి ఏవం రతనత్తయే పసన్నేన చేతసా ఉళారం పరిచ్చాగం ఉళారఞ్చ పూజాసక్కారం పవత్తేన్తానం దివసే దివసే అగ్గం ఉళారం కుసలం ఉపచీయతి. ఇదాని తస్స పుఞ్ఞస్స అగ్గవిపాకతాయ అగ్గభావం దస్సేతుం ''**అగ్గం ఆయూ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఆయూ**తి దిబ్బం వా మానుసం వా అగ్గం ఉళారం పరమం ఆయు **పవడ్ఢతి** ఉపరూపరి బ్రూహతి. **వణ్ణో**తి రూపసమ్పదా. **యసో**తి పరివారసమ్పదా. **కిత్తీ**తి థుతిఘోసో. **సుఖ**న్తి కాయికం చేతసికఞ్చ సుఖం. **బల**న్తి కాయబలఞ్చేవ ఞాణబలఞ్చ.

అగ్గస్స రతనత్తయస్స దానం **దాతా**. అథ వా **అగ్గస్స** దేయ్యధమ్మస్స దానం ఉళారం కత్వా తత్థ పుఞ్ఞం పవత్తేతా. **అగ్గధమ్మసమాహితో**తి అగ్గేన పసాదధమ్మేన దానాదిధమ్మేన చ సంహితో సమన్నాగతో అచలప్పసాదయుత్తో, తస్స వా విపాకభూతేహి బహుజనస్స పియమనాపతాదిధమ్మేహి యుత్తో. **అగ్గప్పత్తో పమోదతీ**తి యత్థ యత్థ సత్తనికాయే ఉప్పన్నో, తత్థ తత్థ అగ్గభావం సేట్ఠభావం అధిగతో, అగ్గభావం వా లోకుత్తరమగ్గఫలం అధిగతో పమోదతి అభిరమతి పరితుస్సతీతి.

అగ్గపసాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. వస్సకారసుత్తవణ్ణనా

౩౫. పఞ్చమే **అరియే ఞాయే**తి సంకిలేసతో ఆరకత్తా అరియే నిద్దోసే పరిసుద్ధే నియ్యానికధమ్మభావతో ఞాయే కారణేతి అత్థో. ఞాయతి నిచ్ఛయేన కమతి నిబ్బానం, తం వా ఞాయతి పటివిజ్ఝీయతి ఏతేనాతి ఞాయో, అరియమగ్గో. సో ఏవ చ సమ్పాపకహేతుభావతో కారణన్తి వుచ్చతి. ఇధ పన సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**సహవిపస్సనకే మగ్గే**''తి. గాథాసు ''**ఞాయం ధమ్మ**''న్తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

వస్సకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. దోణసుత్తవణ్ణనా

౩౬. ఛట్ఠే **ఉక్కాహి ధారియమానాహీ**తి దీపికాహి ధారియమానాహి, దణ్డదీపికాసు జాలేత్వా ధారియమానాసు మాపితత్తాతి వుత్తం హోతి. తస్మిం నగరం "మఙ్గలదివసే సుఖణే సునక్ఖత్తం మా అతిక్కమీ"తి రత్తిమ్పి ఉక్కాసు ధారియమానాసు మాపితం. ఉక్కాసు ఠాతి **ఉక్కట్ఠా,** ఉక్కాసు విజ్జోతయన్తీసు ఠితా పతిట్ఠితాతి మూలవిభూజాదిపక్ఖేపేన (పాణిని ౩.౨.౫) సద్దసిద్ధి వేదితబ్బా. నిరుత్తినయేన వా ఉక్కాసు ఠితాసు ఠితా ఆసీతి **ఉక్కట్ఠా**. అపరే పన భణన్తి "భూమిభాగసమ్పత్తియా మనుస్ససమ్పత్తియా ఉపకరణసమ్పత్తియా చ సా నగరీ ఉక్కట్ఠగుణయోగతో **ఉక్కట్ఠా**తి నామం లభతీ"తి. **సేతబ్య**న్తి తస్స నగరస్స నామం. తం పన కస్సపదసబలస్స జాతనగరన్తి ఆహ ''**అతీతే కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధస్స జాతనగర**''న్తి.

విజ్జన్తరికాయాతి విజ్జునిచ్ఛరణక్ఖణే. **అన్తరతో**తి హదయే. **అన్తరా**తి ఆరమ్భనిబ్బత్తీనం వేమజ్ఝే. **అన్తరికాయా**తి అన్తరాళే. ఏత్థ చ "తదన్తరం కో జానేయ్య (అ॰ ని॰ ౬.౪౪; ౧౦.౭౫), ఏతేసం అన్తరా కప్పా గణనతో అసఙ్ఖ్యేయ్యా (బు॰ వం॰ ౨౮.౩), అన్తరన్తరా కథం ఓపపాతేతీ"తి (మ॰ ని॰ ౨.౪౨౬) చ ఆదీసు వియ కారణవేమజ్ఝేసు వత్తమానా అన్తరాసద్దా ఏవ ఉదాహరితబ్బా సియుం, న పన చిత్తక్ఖణవివరేసు వత్తమానా అన్తరఅన్తరికసద్దా. అన్తరాసద్దస్స హి అయమత్థుద్ధారోతి.

అయం పనేత్థ అధిప్పాయో సియా – యేసు అన్తరాసద్దో వత్తతి, తేసు అన్తరసద్దోపి వత్తతీతి సమానత్థత్తా అన్తరాసద్దత్థే వత్తమానో అన్తరసద్దో ఉదాహటో. అన్తరాసద్దో ఏవ వా “యస్సన్తరతో”తి ఏత్థ గాథాసుఖత్థం రస్సం కత్వా వుత్తోతి దట్ఠబ్బం. అన్తరాసద్దో ఏవ పన ఇకసద్దేన పదం వడ్ఢేత్వా “అన్తరికా”తి వుత్తోతి ఏవమేత్థ ఉదాహరణోదాహరితబ్బానం విరోధాభావో దట్ఠబ్బో. **అయోజియమానే ఉపయోగవచనం న పాపుణాతి** సామివచనస్స పసఙ్గే అన్తరాసద్దయోగేన ఉపయోగవచనస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేనేవాహ ‘‘**అన్తరాసద్దేన పన యుత్తత్తా ఉపయోగవచనం కత**’’న్తి.

సకలజమ్బుదీపే ఉప్పన్నం మహాకలహం వూపసమేత్వాతి పరినిబ్బుతే భగవతి ధాతూనం అత్థాయ కుసినారనగరం పరివారేత్వా ఠితేహి సేసరాజూహి “అమ్హాకం ధాతుయో వా దేన్తు యుద్ధం వా”తిఆదినా కోసినారకేహి మల్లేహి సద్ధిం కతం వివాదం వూపసమేత్వా. సో కిర బ్రాహ్మణో తేసం వివాదం సుత్వా “ఏతే రాజానో భగవతో పరినిబ్బుతట్ఠానే వివాదం కరోన్తి, న ఖో పనేతం పతిరూపం, అలం ఇమినా కలహేన, వూపసమేస్సామి న”న్తి గన్త్వా ఉన్నతే పదేసే ఠత్వా ద్వేభాణవారపరిమాణం దోణగజ్జితం నామ అవోచ. తత్థ పఠమభాణవారే తావ ఏకపదమ్పి తే న జానింసు. దుతియభాణవారపరియోసానే చ “ఆచరియస్స వియ భో సద్దో, ఆచరియస్స వియ భో సద్దో”తి సబ్బే నిరవా అహేసుం. జమ్బుదీపతలే కిర కులఘరే జాతో యేభుయ్యేన తస్స న-అన్తేవాసికో నామ నత్థి, అథ ఖో సో అత్తనో వచనం సుత్వా నిరవే తుణ్హీభూతే విదిత్వా పున –

“సుణన్తు భోన్తో మమ ఏకవాచం,
అమ్హాక బుద్ధో అహు ఖన్తివాదో;
న హి సాధుయం ఉత్తమపుగ్గలస్స,
సరీరభాగే సియా సమ్పహారో.

“సబ్బేవ భోన్తో సహితా సమగ్గా,
సమ్మోదమానా కరోమట్ఠభాగే;
విత్థారికా హోన్తు దిసాసు థూపా,
బహూ జనా చక్ఖుమతో పసన్నా”తి. (దీ. ని. ౨.౨౩౭) –

ఇమం గాథాద్వయం వత్వా తం కలహం వూపసమేత్వా ధాతుయో అట్ఠధా భాజేత్వా అదాసి, తం సన్ధాయేతం వుత్తం ‘‘**సకలజమ్బుదీపే ఉప్పన్నం మహాకలహం వూపసమేత్వా ధాతుయో భాజేస్సతీ**’’తి. **లక్ఖణచక్కానీ**తి ద్వీసు పాదతలేసు ద్వే లక్ఖణచక్కాని.

ఆసవేనాతి కమ్మకిలేసకారణేన ఆసవేన. ఏత్థ హి తేభూమకఞ్చ కమ్మం, అవసేసా చ అకుసలా ధమ్మా “ఆసవా”తి వుత్తా. **దేవూపపత్తీ**తి దేవేసు ఉప్పత్తి నిబ్బత్తి. ఏత్థ చ యక్ఖగన్ధబ్బతాయ వినిముత్తా సబ్బే దేవా దేవగ్గహణేన గహితా. **గన్ధబ్బో వా విహఙ్గమో** ఆకాసచారీ. **అహన్తి** విభత్తివిపరిణామేన యోజేతబ్బం.

దోణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అపరిహానియసుత్తవణ్ణనా

౩౭. సత్తమే **నిబ్బానసన్తికేయేవ చరతీ**తి కిలేసనిబ్బానస్స అనుపాదాపరినిబ్బానస్స చ సన్తికేయేవ చరతి "న చిరస్సేవ అధిగమిస్సతీ"తి కత్వా . గాథాయ **అప్పమాదరతో**తి సమథవిపస్సనాయ అప్పమజ్జనే రతో అభిరతో, అప్పమాదేనేవ రత్తిన్దివం వీతినామేన్తోతి అత్థో. **పమాదం భయతో పస్సన్తో**తి నిరయూపపత్తిఆదిభయహేతుతో పమాదం భయతో పస్సన్తో. **అభబ్బో పరిహానాయా**తి సో ఏవరూపో సమథవిపస్సనాధమ్మేహి మగ్గఫలేహి వా పరిహానాయ అభబ్బో. సమథవిపస్సనాతో హి సమ్పత్తతో న పరిహాయతి, ఇతరాని చ అప్పత్తాని పాపుణాతీతి.

అపరిహానియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పతిలీనసుత్తవణ్ణనా

౩౮. అట్ఠమే **అన్తవా లోకో**తి ఏకపస్సేన వడ్ఢితం కసిణనిమిత్తం "లోకో"తి గాహేన వా తక్కేన వా ఉప్పన్నదిట్ఠి. లాభీ హి ఝానచక్ఖునా పస్సిత్వా గణ్హాతి, ఇతరో తక్కమత్తేన. **అనన్తవా**తి సమన్తతో వడ్ఢితం అప్పమాణం కసిణనిమిత్తం "లోకో"తి గాహేన వా తక్కేన వా ఉప్పన్నదిట్ఠి. **తం జీవం తం సరీర**న్తి జీవో సరీరఞ్చ ఏకమేవ వత్థూతి ఉప్పన్నదిట్ఠి. **విస్సట్ఠానీ**తి సకపరిచ్చజనవసేన నిస్సట్ఠాని. **వన్తానీ**తి ఇదం పున అనాదియనభావదస్సనవసేన వుత్తం. చత్తమ్పి హి కేచి గణ్హన్తి, నయిదమేవన్తి దస్సనత్థం ''**వన్తానీ**''తి వుత్తం. న హి యం యేన వన్తం, న సో తం పున ఆదీయతి. వన్తమ్పి కిఞ్చి ససన్తతిలగ్గం సియా, నయిదమేవన్తి దస్సనత్థం ''**ముత్తానీ**''తి వుత్తం. తేనేవాహ ''**ఛిన్నబన్ధనాని కతానీ**''తి, సన్తతితో వినిమోచనవసేన ఛిన్నబన్ధనాని కతానీతి అత్థో. ముత్తమ్పి కిఞ్చి ముత్తబన్ధనం వియ ఫలం కుహిఞ్చి తిట్ఠతి, న ఏవమిదన్తి దస్సనత్థం ''**పహీనానీ**''తి వుత్తం. యథా కిఞ్చి దున్నిస్సట్ఠం పున ఆదాయ సమ్మదేవ నిస్సట్ఠం "పటినిస్సట్ఠ"న్తి వుచ్చతి, ఏవం విపస్సనాయ నిస్సట్ఠాని ఆదిన్నసదిసాని మగ్గేన పహీనాని పటినిస్సట్ఠాని నామ హోన్తీతి దస్సనత్థం ''**పటినిస్సట్ఠానీ**''తి వుత్తం. తేనేవాహ ''**యథా న పున చిత్తం ఆరోహన్తి, ఏవం పటినిస్సజ్జితానీ**''తి.

కామేసనాతి కామానం ఏసనా, కామసఙ్ఖాతా వా ఏసనా కామేసనా. వుత్తఞ్హేతం "తత్థ కతమా కామేసనా? యో కామేసు కామచ్ఛన్దో కామరాగో కామనన్దీ కామపిపాసా కాముముచ్ఛా కామజ్ఝోసానం, అయం వుచ్చతి కామేసనా"తి, తస్మా కామరాగో "కామేసనా"తి వేదితబ్బో. తేనేవాహ ''**కామేసనా…పే.… అనాగామిమగ్గేన పహీనా**''తి. భవానం ఏసనా **భవేసనా**. వుత్తమ్పి చేతం "తత్థ కతమా భవేసనా? యో భవేసు భవచ్ఛన్దో…పే.… భవజ్ఝోసానం, అయం వుచ్చతి భవేసనా"తి, తస్మా భవేసనరాగో రూపారూపభవపత్థనాతి వేదితబ్బో. తేనేవాహ ''**భవేసనా పన అరహత్తమగ్గేన పహీయతీ**''తి.

బ్రహ్మచరియస్స ఏసనా **బ్రహ్మచరియేసనా**. సా చ మగ్గబ్రహ్మచరియస్స, దిట్ఠిగతికసమ్మతబ్రహ్మచరియస్స చ గవేసనవసేన ద్విప్పకారాతి ఆహ ''**బ్రహ్మచరియం ఏసిస్సామీ**''తిఆది. దిట్ఠిగతికసమ్మతస్స బ్రహ్మచరియస్స ఏసనాపి హి బ్రహ్మచరియేసనాతి వుచ్చతి. వుత్తమ్పి చేతం –

> "తత్థ కతమా బ్రహ్మచరియేసనా? సస్సతో లోకోతి వా, అసస్సతో లోకోతి వా, అన్తవా లోకోతి వా, అనన్తవా లోకోతి వా, తం జీవం తం సరీరన్తి వా, అఞ్ఞం జీవం అఞ్ఞం సరీరన్తి వా, హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, న హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, హోతి చ న చ హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, నేవ హోతి న న హోతి తథాగతో పరం మరణాతి వా, యా ఏవరూపా దిట్ఠి దిట్ఠిగతం దిట్ఠిగహనం దిట్ఠికన్తారం దిట్ఠివిసూకాయికం దిట్ఠివిప్ఫన్దితం

దిట్ఠిసంయోజనం గాహో పతిట్ఠాహో అభినివేసో పరామాసో కుమ్మగ్గో మిచ్ఛాపథో మిచ్ఛత్తం తిత్థాయతనం విపరియేసగ్గాహో, అయం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియేసనా''తి (విభ॰ ౯౧౯).

తస్మా దిట్ఠిగతికసమ్మతస్స బ్రహ్మచరియస్స ఏసనా దిట్ఠబ్రహ్మచరియేసనాతి వేదితబ్బా. తేనేవాహ ''**దిట్ఠిబ్రహ్మచరియేసనా పన సోతాపత్తిమగ్గేనేవ పటిప్పస్సమ్భతీ**''తి. ఏత్తావతా చ రాగదిట్ఠియో ఏసనాతి దస్సితం హోతి. న కేవలఞ్చ రాగదిట్ఠియో ఏవ ఏసనా, తదేకట్ఠం కమ్మమ్పి. వుత్తమ్పి చేతం –

> ''తత్థ కతమా కామేసనా? కామరాగో తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి కామేసనా. తత్థ కతమా భవేసనా? భవరాగో తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి భవేసనా. తత్థ కతమా బ్రహ్మచరియేసనా? అన్తగ్గాహికా దిట్ఠి తదేకట్ఠం అకుసలం కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం, అయం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియేసనా''తి (విభ॰ ౯౧౯).

నవవిధమానోతి ''సేయ్యస్స సేయ్యోహమస్మీ''తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౪.౧౦౮; ధ॰ స॰ ౧౧౨౧; విభ॰ ౮౬౬; మహాని॰ ౨౧) ఆగతో నవవిధమానో.

''కామేసనా''తిఆదిగాథాయ పన **బ్రహ్మచరియేసనా సహా**తి బ్రహ్మచరియేసనాయ సద్ధిం. విభత్తిలోపేన హి అయం నిద్దేసో. కరణత్థే వా ఏతం పచ్చత్తవచనం. ఇదం వుత్తం హోతి ''బ్రహ్మచరియేసనాయ సద్ధిం కామేసనా భవేసనాతి తిస్సో ఏసనా''తి. తాసు బ్రహ్మచరియేసనం సరూపతో దస్సేతుం ''**ఇతిసచ్చపరామాసో, దిట్ఠిట్ఠానా సముస్సయా**''తి వుత్తం. తస్సత్థో – ఇతి ఏవం సచ్చన్తి పరామాసో **ఇతిసచ్చపరామాసో**. ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞన్తి దిట్ఠియా పవత్తిఆకారం దస్సేతి. దిట్ఠియో ఏవ సబ్బానత్థహేతుభావతో **దిట్ఠిట్ఠానా**. వుత్తఞ్హేతం – ''మిచ్ఛాదిట్ఠిపరమాహం, భిక్ఖవే, వజ్జం వదామీ''తి (అ॰ ని॰ ౧.౩౧౦). తా ఏవ చ ఉపరూపరి వుద్ధియా మానలోభాదికిలేససముస్సయనేన వట్టదుక్ఖసముస్సయనేన చ **సముస్సయా**, ''ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ''న్తి మిచ్ఛాభినివిసమానా సబ్బానత్థహేతుకా కిలేసదుక్ఖూపచయతో హేతుభూతా చ దిట్ఠియో బ్రహ్మచరియేసనాతి వుత్తం హోతి. ఏతేన పవత్తిఆకారతో నిబ్బత్తితో చ బ్రహ్మచరియేసనా దస్సితాతి వేదితబ్బా.

సబ్బరాగవిరత్తస్సాతి సబ్బేహి కామభవరాగేహి విరత్తస్స. తతో ఏవ తణ్హక్ఖయసఙ్ఖాతే నిబ్బానే విముత్తత్తా **తణ్హక్ఖయవిముత్తినో** అరహతో. **ఏసనా పటినిస్సట్ఠా**తి కామేసనా, భవేసనా సబ్బసో నిస్సట్ఠా పహీనా. **దిట్ఠిట్ఠానా సమూహతా**తి బ్రహ్మచరియేసనాసఙ్ఖాతా దిట్ఠిట్ఠానా చ పఠమమగ్గేనేవ సముగ్ఘాతితా. ఏవమ్పి ఇమిస్సా గాథాయ అత్థవణ్ణనా వేదితబ్బా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

పతిలీనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఉజ్జయసుత్తవణ్ణనా

౩౯. నవమే **అనుకులయఞ్ఞ**న్తి అనుకులం కులానుక్కమం ఉపాదాయ దాతబ్బదానం. తేనాహ ''**అమ్హాకం...పే... కులానుకులవసేన యజితబ్బ**''న్తి. వంసపరమ్పరాయ పచ్ఛా దుగ్గతపురిసేహి పదాతబ్బదానం. ఏవరూపం కులం సీలవన్తే

ఉద్దిస్స నిబద్ధదానం, తస్మిం కులే దలిద్దానిపి న ఉపచ్ఛిన్దన్తి. తత్రిదం వత్థు – అనాథపిణ్డికస్స ఘరే పఞ్చ సలాకభత్తసతాని దీయింసు. దన్తమయసలాకానం పఞ్చసతాని అహేసుం. అథ తం కులం అనుక్కమేన దాలిద్దియేన అభిభూతం. ఏకా తస్మిం కులే దారికా ఏకసలాకతో ఉద్ధం దాతుం నాసక్ఖి. సాపి పచ్ఛా సాతవాహనం రట్ఠం గన్త్వా ఖలం సోధేత్వా లద్ధధఞ్ఞేన తం సలాకం అదాసి. ఏకో థేరో రఞ్ఞో ఆరోచేసి. రాజా తం ఆనేత్వా అగ్గమహేసిట్ఠానే ఠపేసి. సా తతో పట్ఠాయ పున పఞ్చపి సలాకసతాని పవత్తేసి.

అస్సమేధన్తిఆదీసు పోరాణకరాజకాలే కిర సస్సమేధం, పురిసమేధం, సమ్మాపాసం, వాచాపేయ్యన్తి చత్తారి సఙ్గహవత్థూని అహేసుం, యేహి రాజానో లోకం సఙ్గణ్హింసు. తత్థ నిప్ఫన్నసస్సతో దసమభాగగ్గహణం **సస్సమేధం** నామ, సస్ససమ్పాదనే మేధావితాతి అత్థో. మహాయోధానం ఛమాసికభత్తవేతనానుప్పదానం **పురిసమేధం** నామ, పురిససఙ్గణ్హనే మేధావితాతి అత్థో. దలిద్దమనుస్సానం హత్థే లేఖం గహేత్వా తీణి వస్సాని వినా వడ్ఢియా సహస్సద్విసహస్సమత్తధనానుప్పదానం **సమ్మాపాసం** నామ. తఞ్హి సమ్మా మనుస్సే పాసేతి హదయే బన్ధిత్వా వియ ఠపేతి, తస్మా సమ్మాపాసన్తి వుచ్చతి. “తాత, మాతులా”తిఆదినా పన సణ్హవాచాభణనం **వాచాపేయ్యం** నామ, పేయ్యవజ్జం పియవచనతాతి అత్థో. ఏవం చతూహి వత్థూహి సఙ్గహితం రట్ఠం ఇద్ధఞ్చేవ హోతి ఫీతఞ్చ పహూతఅన్నపానం ఖేమం నిరబ్బుదం, మనుస్సా ముదా మోదనా ఉరే పుత్తే నచ్చేన్తా అపారుతఘరద్వారా విహరన్తి. ఇదం ఘరద్వారేసు అగ్గళానం అభావతో **నిరగ్గళ**న్తి వుచ్చతి. అయం పోరాణికా పవేణీ. అపరభాగే పన ఓక్కాకరాజకాలే బ్రాహ్మణా ఇమాని చత్తారి సఙ్గహవత్థూని ఇమఞ్చ రట్ఠసమ్పత్తిం పరివత్తేన్తా ఉమ్మూలం కత్వా అస్సమేధం పురిసమేధన్తిఆదికే పఞ్చ యఞ్ఞే నామ అకంసు. వుత్తఞ్హేతం భగవతా **బ్రాహ్మణధమ్మికసుత్తే** –

> “తేసం ఆసి విపల్లాసో, దిస్వాన అణుతో అణుం…పే॰…;
>
> తే తత్థ మన్తే గన్థేత్వా, ఓక్కాకం తదుపాగము”న్తి. (సు॰ ని॰ ౩౦౧-౩౦౪);

ఇదాని తేహి పరివత్తేత్వా ఠపితమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**అస్సమేధ**’’న్తిఆదిమాహ. తత్థ **మేధన్తీ**తి వధేన్తి. **ద్వీహి పరియఞ్ఞేహీ**తి మహాయఞ్ఞస్స పుబ్బభాగే పచ్ఛా చ పవత్తేతబ్బేహి ద్వీహి పరివారయఞ్ఞేహి. **సత్తనవుతిపఞ్చపసుసతఘాతభింసనస్సా**తి సత్తనవుతాధికానం పఞ్చన్నం పసుసతానం మారణేన భేరవస్స పాపభీరుకానం భయావహస్స. తథా హి వదన్తి –

> “ఛసతాని నియుజ్జన్తి, పసూనం మజ్ఝిమే హని;
>
> అస్సమేధస్స యఞ్ఞస్స, ఊనాని పసూహి తీహీ”తి. (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౨౦);

సమ్మన్తి యుగచ్ఛిద్దే పక్ఖిపితబ్బదణ్డకం. **పాసన్తీ**తి ఖిపన్తి. **సంహారిమేహీ**తి సకటేహి వహితబ్బేహి. పుబ్బే కిర ఏకో రాజా సమ్మాపాసం యజన్తో సరస్సతినదితీరే పథవియా వివరే దిన్నే నిముగ్గోయేవ అహోసి, అన్ధబాలబ్రాహ్మణా గతానుగతికా “అయం తస్స సగ్గగమనమగ్గో”తి సఞ్ఞాయ తత్థ సమ్మాపాసయఞ్ఞం పట్ఠపేన్తి. తేన వుత్తం ‘‘**నిముగ్గోకాసతో పభుతీ**’’తి. అయూపో అప్పకదివసో యాగో, సయూపో బహుదివసం నేయ్యో **సత్రయాగో**తి. మన్తపదాభిసఙ్ఖతానం సప్పిమధూనం **వాజమితి** సమఞ్ఞా. హిరఞ్ఞసువణ్ణగోమహింసాది **సత్తరసకదక్ఖిణస్స**. సారగబ్భకోట్ఠాగారాదీసు నత్థి ఏత్థ అగ్గళన్తి **నిరగ్గళో**. తత్థ కిర యఞ్ఞే అత్తనో సాపతేయ్యం అనవసేసతో అనిగూహిత్వా నియ్యాతీయతి.

మహారమ్భాతి బహుపసుఘాతకమ్మా. అట్ఠకథాయం పన “వివిధా యత్థ హఞ్ఞరే”తి వక్ఖమానత్తా “మహాకిచ్చా మహాకరణీయా”తి పఠమో అత్థవికప్పో వుత్తో. దుతియో పన అత్థవికప్పో “మహారమ్భాతి పపఞ్చవసేన అజేళకా”తిఆది వుత్తన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**అపిచా**’’తిఆదినా ఆరద్ధో. **నిరారమ్భా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. నను చ పాణాతిపాతాదిఅకుసలకమ్మస్స అప్పమత్తకమ్పి ఫలం నుపలబ్భతి, తస్మా తస్స నిప్ఫలభావం అవత్వా “న తే హోన్తి మహప్ఫలా”తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**నిరవసేసత్థే**’’తిఆది. అనుగతం కులన్తి **అనుకులం,** కులానుగతన్తి అత్థో. యే నిచ్చభత్తాదిం పుబ్బపురిసేహి పట్ఠపితం అపరాపరం అనుపచ్ఛిన్దన్తా మనుస్సా దదన్తి, తే అనుకులం యజన్తి నామ. తేనేవాహ ‘‘**యే అఞ్ఞే అనుకులం యజన్తీ**’’తిఆది.

ఉజ్జయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఉదాయిసుత్తవణ్ణనా

౪౦. దసమే **పాణసమారమ్భరహిత**న్తి పాణఘాతరహితం. **అబ్యాబజ్ఝం సుఖం లోకం, పణ్డితో ఉపపజ్జతీ**తి కామచ్ఛన్దాదిబ్యాపాదవిరహితత్తా అబ్యాబజ్ఝం నిద్దుక్ఖం. పరపీళాభావే పన వత్తబ్బం నత్థి. ఝానసమాపత్తివసేన సుఖబహులత్తా సుఖం ఏకన్తసుఖం బ్రహ్మలోకం ఝానపుఞ్ఞేన, ఇతరపుఞ్ఞేన పన తదఞ్ఞసమ్పత్తిభవసఙ్ఖాతం సుఖం లోకం పణ్డితో సప్పఞ్ఞో ఉపేతి. సేసం ఉత్తానమేవ.

ఉదాయిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చక్కవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

၅. రోహితస్సవగ్గో

౧. సమాధిభావనాసుత్తవణ్ణనా

౪౧. పఞ్చమస్స పఠమే **దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారాయా**తి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే సుఖవిహారత్థాయ, నిక్కిలేసతాయ నిరామిసేన సుఖేన విహరణత్థాయాతి అత్థో. ఇమినా చత్తారి ఫలసమాపత్తిజ్ఝానాని ఖీణాసవస్స ఆసవక్ఖయాధిగమతో అపరభాగే అధిగతరూపారూపజ్ఝానాని చ కథితాని. **దిబ్బచక్ఖుఞాణదస్సనప్పటిలాభాయా**తి దిబ్బచక్ఖుఞాణప్పటిలాభత్థాయ. దిబ్బచక్ఖుఞాణఞ్హి రూపగతస్స దిబ్బస్స ఇతరస్స చ దస్సనట్ఠేన ఇధ "ఞాణదస్సన"న్తి అధిప్పేతం. **ఆలోకసఞ్ఞం మనసి కరోతీ**తి దివా వా రత్తిం వా సూరియదీపచన్దమణిఉక్కావిజ్జులతాదీనం ఆలోకో దివా రత్తిఞ్చ ఉపలద్ధో, యథాలద్ధవసేనేవ ఆలోకం మనసి కరోతి చిత్తే ఠపేతి, తథా చ నం మనసి కరోతి, యథాస్స సుభావితాలోకకసిణస్స వియ కసిణాలోకో యథిచ్ఛకం యావదిచ్ఛకఞ్చ సో ఆలోకో రత్తియం ఉపతిట్ఠతి , యేన తత్థ దివాసఞ్ఞం ఠపేతి, దివా వియ విగతథినమిద్ధో హోతి. తేనాహ "**యథా దివా తథా రత్తి**"న్తి.

యథా దివా ఆలోకసఞ్ఞా మనసి కతా, తథేవ నం రత్తిమ్పి మనసి కరోతీతి యథా దివా దిట్ఠో ఆలోకో, తథేవ తం రత్తిం మనసి కరోతి. **దుతియపదే**తి "యథా రత్తిం తథా దివా"తి ఇమస్మిం వాక్యే. **ఏస నయో**తి ఇమినా యథా రత్తియం చన్దాలోకాది ఆలోకో దిట్ఠో, ఏవమేవ రత్తిం దిట్ఠాకారేనేవ దివా తం ఆలోకం మనసి కరోతి చిత్తే ఠపేతీతి ఇమమత్థం అతిదిసతి. **ఇతి వివటేన చేతసా**తి ఏవం అపిహితేన చిత్తేన, థినమిద్ధాపిధానేన అపిహితచిత్తేనాతి వుత్తం హోతి. **అపరియోనద్ధేనా**తి సమన్తతో అనద్ధేన అసఞ్ఛాదితేన. **కిఞ్చాపీ**తిఆదినా అత్తనా వుత్తమేవత్థం సమత్థేతి. **ఆలోకసదిసం కతం** "యథా దివా తథా రత్తి"న్తిఆదినా.

సతిసమ్పజఞ్ఞాయాతి "అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే సమ్పజానకారీ హోతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౨౧౪; ౨.౩౭౬; మ॰ ని॰ ౧.౧౦౯) వుత్తస్స సత్తట్ఠానికస్స సతిసమ్పజఞ్ఞస్స అత్థాయ. **పరిగ్గహితవత్థారమ్మణతాయా**తి వత్థునో ఆరమ్మణస్స చ యాథావతో విదితభావేన. యథా హి సప్పం పరియేసన్తేన తస్స ఆసయే విదితే సోపి విదితో గహితో ఏవ చ హోతి మన్తాగదబలేన తస్స గహణస్స సుకరత్తా, ఏవం వేదనాయ ఆసయభూతే వత్థుమ్హి ఆరమ్మణే చ విదితే ఆదికమ్మికస్సపి వేదనా విదితా గహితా ఏవ హోతి సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ తస్సా గహణస్స సుకరత్తా. పగేవ పరిఞ్ఞాతవత్థుకస్స ఖీణాసవస్స. తస్స హి ఉప్పాదక్ఖణేపి ఠితిక్ఖణేపి భఙ్గక్ఖణేపి వేదనా విదితా పాకటా హోన్తి "తా వేదనా ఏవం ఉప్పజ్జిత్వా"తిఆదినా. న కేవలఞ్చ వేదనా ఏవ, ఇధ వుత్తా సఞ్ఞాదయోపి అవుత్తా చేతనాదయోపి విదితావ ఉప్పజ్జన్తి చేవ తిట్ఠన్తి చ నిరుజ్ఝన్తి చ. నిదస్సనమత్తఞ్హేతం, యదిదం పాళియం వేదనాసఞ్ఞావితక్కగ్గహణం. తేన అనవసేసతో సబ్బధమ్మానమ్పి ఉప్పాదాదితో విదితభావం దస్సేతి.

అపిచ వేదనాయ ఉప్పాదో విదితో హోతి, ఉపట్ఠానం విదితం హోతి, అత్థఙ్గమో విదితో హోతి. కథం వేదనాయ ఉప్పాదో విదితో హోతి ? అవిజ్జాసముదయా వేదనాసముదయో, తణ్హాసముదయా కమ్మసముదయో, ఫస్ససముదయా వేదనాసముదయోతి నిబ్బత్తిలక్ఖణం పస్సన్తోపి వేదనాక్ఖన్ధస్స సముదయం పస్సతి. ఏవం వేదనాయ ఉప్పాదో విదితో హోతి. కథం వేదనాయ ఉపట్ఠానం విదితం హోతి? అనిచ్చతో మనసికరోతో ఖయతుపట్ఠానం విదితం హోతి, దుక్ఖతో మనసికరోతో భయతుపట్ఠానం విదితం హోతి, అనత్తతో మనసికరోతో సుఞ్ఞతుపట్ఠానం విదితం హోతి. ఏవం వేదనాయ ఉపట్ఠానం విదితం

హోతి. ఇతి ఖయతో భయతో సుఞ్ఞతో జానాతి. కథం వేదనాయ అత్థఙ్గమో విదితో హోతి? అవిజ్జానిరోధా వేదనానిరోధో... పే.... ఏవం వేదనాయ అత్థఙ్గమో విదితో హోతి. ఇమినాపి నయేనేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

ఇతి రూపన్తి ఏత్థ **ఇతి**సద్దో అనవసేసతో రూపస్స సరూపనిదస్సనత్థోతి తస్స **ఇదం రూపన్తి** ఏతేన సాధారణతో సరూపనిదస్సనమాహ, **ఏత్తకం రూపన్తి** ఏతేన అనవసేసతో, **న ఇతో పరం రూపం అత్థీతి** తబ్బినిముత్తస్స అఞ్ఞస్స అభావం. **ఇతి వేదనాతిఆదీసుపి** అయం వేదనా, ఏత్తకా వేదనా, ఇతో పరం వేదనా నత్థి. అయం సఞ్ఞా...పే.... ఇమే సఙ్ఖారా...పే.... ఇదం విఞ్ఞాణం, ఏత్తకం విఞ్ఞాణం, ఇతో పరం విఞ్ఞాణం నత్థీతి ఏవమత్థో దట్ఠబ్బోతి ఆహ ‘‘**వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో**’’తి.

ఞాణేన జానిత్వా పరోపరాని. **పరోపరానీతి** పరాని చ ఓపరాని చ. **ఉత్తమాధమానీతి** పరత్తభావసకత్తభావాదీని ఉత్తమాధమాని. **చలితన్తి** తణ్హాదిట్ఠివిప్ఫన్దితం. **అనీఘోతి** రాగాదిఈఘరహితో. **అతారి సోతి** సో ఏవరూపో అరహా జాతిజరం అతరి.

సమాధిభావనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౪. పఞ్హబ్యాకరణసుత్తాదివణ్ణనా

౪౨-౪౪. దుతియే **ఏతేసం పఞ్హానన్తి** ఏకంసబ్యాకరణాదీనం చతున్నం పఞ్హానం. **తస్మిం తస్మిం ఠానే బ్యాకరణం జానాతీతి** ‘‘చక్ఖుం అనిచ్చ’’న్తి పుట్ఠే ‘‘అనిచ్చ’’న్తి ఏకంసేనేవ బ్యాకాతబ్బం. ‘‘అనిచ్చా నామ చక్ఖు’’న్తి పుట్ఠే పన ‘‘న కేవలం చక్ఖుమేవ, సోతమ్పి అనిచ్చ’’న్తి ఏవం విభజిత్వా బ్యాకాతబ్బం. ‘‘యథా చక్ఖుం తథా సోతం, యథా సోతం తథా చక్ఖు’’న్తి పుట్ఠే ‘‘కేనట్ఠేన పుచ్ఛసీ’’తి పటిపుచ్ఛిత్వా ‘‘దస్సనట్ఠేన పుచ్ఛామీ’’తి వుత్తే ‘‘న హీ’’తి బ్యాకాతబ్బం. ‘‘అనిచ్చట్ఠేన పుచ్ఛామీ’’తి వుత్తే ‘‘ఆమా’’తి బ్యాకాతబ్బం. ‘‘తం జీవం తం సరీర’’న్తిఆదీని పుట్ఠేన పన ‘‘అబ్యాకతమేతం భగవతా’’తి ఠపేతబ్బో, ఏస పఞ్హో న బ్యాకాతబ్బోతి ఏవం జానాతీతి అత్థో. **అత్థసమాగమేనాతి** అత్థస్స పటిలాభేన లద్ధబ్బేన. సమితి సఙ్గతి సమోధానన్తి సమయో, పటిలాభో. సమయో ఏవ **అభిసమయో,** అభిముఖభావేన వా సమయో **అభిసమయోతి** ఏవమేత్థ పదత్థో వేదితబ్బో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. తతియచతుత్థాని ఉత్తానత్థానేవ.

పఞ్హబ్యాకరణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. రోహితస్ససుత్తాదివణ్ణనా

౪౫-౪౬. పఞ్చమే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౦౭) **ఏకోకాసేతి** చక్కవాళస్స పరియన్తసఞ్ఞితే ఏకస్మిం ఓకాసే. **భుమ్మన్తి** ‘‘యత్థా’’తి ఇదం భుమ్మవచనం. సామఞ్ఞతో వుత్తమ్పి ‘‘సో లోకస్స అన్తో’’తి వచనతో విసిట్ఠవిసయమేవ హోతి. ‘‘న జాయతి, న మీయతీ’’తి వత్వా పున ‘‘న చవతి, న ఉపపజ్జతీ’’తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**ఇదం అపరాపరం...పే.... గహిత**’’న్తి. **పదగమనేనాతి** పదసా గమనేన. **సత్థా సఙ్ఖారలోకస్స అన్తం సన్ధాయ వదతి** ఉపరి సబ్బాని పకాసేతుకామో. సఙ్ఖారలోకస్స హి అన్తో నిబ్బానం.

దళ్హం థిరం ధను ఏతస్సాతి దళ్హధన్వా, సో ఏవ “దళ్హధమ్మా”తి వుత్తో. తేనాహ ‘‘**దళ్హధనూ**’’తి. **ఉత్తమప్పమాణం** నామ సహస్సథామధను. ధనుగ్గణ్హనసిప్పచిత్తకతాయ ధనుగ్గహో, న ధనుగ్గహణమత్తేనాతి ఆహ ‘‘**ధనుగ్గహోతి ధనుఆచరియో**’’తి. “ధనుగ్గహో”తి వత్వా “సిక్ఖితో”తి వుత్తే ధనుసిక్ఖాయ సిక్ఖితోతి విఞ్ఞాయతి. సిక్ఖా చ ఏత్తకేన కాలేన సిక్ఖన్తస్స ఉక్కంసగతా హోతీతి ఆహ ‘‘**ద్వాదస వస్సాని ధనుసిప్పం సిక్ఖితో**’’తి. **ఉసభప్పమాణేతి** వీసతి యట్ఠియో ఉసభం, తస్మిం ఉసభప్పమాణే పదేసే. **వాలగ్గన్తి** వాలకోటిం. **కతహత్థోతి** పరిచితహత్థో. **కతసరక్ఖేపోతి** థిరలక్ఖే చ చలలక్ఖే చ పరేసం దస్సనవసేన సరక్ఖేపస్స కతాపీ. తేనాహ ‘‘**దస్సితసిప్పో**’’తి, “కతయోగ్గో”తి కేచి. అసన్తి ఏతేనాతి **అసనం,** కణ్డో. **తాలచ్ఛాదిన్తి** తాలచ్ఛాయం. సా పన రతనమత్తా విదత్థిచతురఙ్గులా.

పురత్థిమా సముద్దాతి ఏకస్మిం చక్కవాళే పురత్థిమా సముద్దా. సముద్దసీసేన పురత్థిమచక్కవాళముఖవట్టిం వదతి. **పచ్ఛిమసముద్దోతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **నిప్పఫఞ్చతన్తి** అదన్తకారితం. **సమ్పత్తేతి** తాదిసేన జవేన గచ్ఛన్తేన సమ్పత్తే. **అనోతత్తేతి** ఏత్థాపి “సమ్పత్తే”తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో, తథా “నాగలతాదన్తకట్ఠ”న్తి ఏత్థాపి. **తదాతి** యదా సో లోకన్తగవేసకో అహోసి, తదా. **దీఘాయుకకాలోతి** అనేకవస్ససహస్సాయుకకాలో. **చక్కవాళలోకస్సాతి** సామఞ్ఞవసేన ఏకవచనం, చక్కవాళలోకానన్తి అత్థో. ఇమస్మింయేవ చక్కవాళే నిబ్బత్తిపుబ్బపరిచయసిద్ధాయ నికన్తియా.

ససఞ్ఞిమ్హి సమనకేతి న రూపధమ్మమత్తకే, అథ ఖో పఞ్చక్ఖన్ధసముదాయేతి దస్సేతి. **సమితపాపోతి** సముచ్ఛిన్నసంకిలేసధమ్మో. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

రోహితస్ససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సువిదూరసుత్తవణ్ణనా

౪౭. సత్తమే **సువిదూరవిదూర**-సద్దానం సమానత్థానంయేవ ఏకత్థ గహణం ఇధ నిద్దేసో దూరాసన్నభావస్స అపేక్ఖాసిద్ధత్తా ఇధాధిప్పేతస్స దూరభావస్స కేనచి పరియాయేన అనాసన్నభావదస్సనత్థం కతన్తి ఆహ ‘‘**కేనచి పరియాయేన అనాసన్నాని హుత్వా**’’తిఆది. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సువిదూరసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. విసాఖసుత్తవణ్ణనా

౪౮. అట్ఠమే వాక్కరణచాతురియతో వచనగుణహేతూనం పూరియా పోరీ, పోరియం భవాతి పోరీ, తాయ **పోరియా.** తేనాహ ‘‘**పరిపుణ్ణవాచాయా**’’తి, అక్ఖరపదపరిపుణ్ణాయ వాచాయాతి అత్థో. **అపలిబుద్ధాయాతి** పిత్తాదీహి న విబద్ధాయ అననుబున్ధితాయ. **అనేలగలాయాతి** అనేలాయ అగలాయ నిద్దోసాయ అగళితపదబ్యఞ్జనాయ చ. థేరస్స హి కథయతో పదం వా బ్యఞ్జనం వా న పరిహాయతి. తేనాహ ‘‘**అనేలగలాయాతి నిద్దోసాయ చేవ అగళితాయ చా**’’తిఆది. తత్థ **నిద్దోసాయాతి** అత్థతో చ బ్యఞ్జనతో చ విగతదోసాయ. **అపతితపదబ్యఞ్జనాయాతి** అవిరహితపదబ్యఞ్జనాయ. అథ వా **అనేలగలాయాతి** న ఏలం దోసం గలతీతి అనేలగలా. అవిచ్ఛిన్నవాచాయ అనేలగలాయ యథా దన్ధమనుస్సా ముఖేన ఖేళం గళన్తేన వాచం భాసన్తి, న ఏవరూపాయ. అథ ఖో నిద్దోసాయ విసదవాచాయాతి అత్థో. వివట్టప్పకాసినీ వాచా న

కదాచి వివట్టముత్తాతి కత్వా ఆహ ‘‘**వివట్టపరియాపన్నాయా**’’తి, వివట్టం అముఞ్చిత్వా పవత్తాయాతి అత్థో. వివట్టప్పకాసినీ హి వాచా వివట్టం పరిచ్ఛిజ్జ ఆపాదేన్తీ పవత్తతి. నవలోకుత్తరధమ్మో సబ్బధమ్మేహి సముస్సితట్ఠేన అబ్భుగ్గతట్ఠేన చ ధజో నామాతి ఆహ ‘‘**అబ్భుగ్గతట్ఠేనా**’’తిఆది. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

విసాఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. విపల్లాససుత్తవణ్ణనా

౪౯. నవమే అనిచ్చాదీని వత్థూని నిచ్చన్తిఆదినా విపరీతతో అసన్తీతి విపల్లాసా , సఞ్ఞాయ విపల్లాసో **సఞ్ఞావిపల్లాసో**. ఇతరేసుపి తీసు ఏసేవ నయో. ఏవమేతే చతున్నం వత్థూనం వసేన చత్తారో, తేసు వత్థూసు సఞ్ఞాదీనం వసేన ద్వాదస హోన్తి. తేసు అట్ఠ సోతాపత్తిమగ్గేన పహీయన్తి. **అసుభే సుభ**న్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసా సకదాగామిమగ్గేన తనుకా హోన్తి, అనాగామిమగ్గేన పహీయన్తి. **దుక్ఖే సుఖ**న్తి సఞ్ఞాచిత్తవిపల్లాసా అరహత్తమగ్గేన పహీయన్తీతి వేదితబ్బా. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

విపల్లాససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఉపక్కిలేససుత్తవణ్ణనా

౫౦. దసమే **ఉపక్కిలిట్ఠభావకరణేనా**తి మలీనభావకరణేన. **పఞ్చవిధాయ సురాయ చతుబ్బిధస్స చ మేరయస్సా**తి ఏత్థ పూవసురా, పిట్ఠసురా, ఓదనసురా, కిణ్ణపక్ఖిత్తా, సమ్భారసంయుత్తాతి పఞ్చ సురా. పుప్ఫాసవో, ఫలాసవో, మధ్వాసవో, గుళాసవోతి చత్తారో ఆసవా, చతుబ్బిధం మేరయం నామ. తత్థ పూవే భాజనే పక్ఖిపిత్వా తజ్జం ఉదకం దత్వా మద్దిత్వా కతా **పూవసురా**. ఏవం సేససురాపి. **కిణ్ణా**తి పన తస్సా సురాయ బీజం వుచ్చతి. యే సురా “మోదకా”తిపి వుచ్చన్తి, తే పక్ఖిపిత్వా కతా **కిణ్ణపక్ఖిత్తా**. ధాతకిఆసవాదినానాసమ్భారేహి సంయోజితా **సమ్భారసంయుత్తా**.మధుకతాలనాళికేరాదిపుప్ఫరసో చిరపరివాసితో **పుప్ఫాసవో**. పనసాదిఫలరసో **ఫలాసవో**. ముద్దికారసో **మధ్వాసవో**. ఉచ్ఛురసో **గుళాసవో**.

ఉపక్కిలేససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

రోహితస్సవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౨. దుతియపణ్ణాసకం

(၆) ၁. పుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గో

၁. పఠమపుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

၅၁. దుతియస్స పఠమే **పుఞ్ఞాభిసన్దా**తి వా పుఞ్ఞనదియో. అవిచ్ఛేదేన నిచ్చం పవత్తియమానాని హి పుఞ్ఞాని అభిసన్దనట్ఠేన "పుఞ్ఞాభిసన్దా"తి వుత్తా. **అపరిమిత**న్తి ఆళ్హకగణనాయ అపరిమితం, యోజనవసేన పనస్స పరిమాణం అత్థి. తథా హి హేట్ఠా మహాపథవియా ఉపరి ఆకాసేన పరతో చక్కవాళపబ్బతేన మజ్ఝే తత్థ తత్థ ఠితేహి దీపపబ్బతపరియన్తేహి పరిచ్ఛిన్నత్తా యోజనతో సక్కా పమాణం కాతుం. **భేరవారమ్మణేహీ**తి సవిఞ్ఞాణకావిఞ్ఞాణకేహి భేరవారమ్మణేహి. తథా హి తం మహాసరీరమచ్ఛకుమ్భీలయక్ఖరక్ఖసమహానాగదానవాదీనం సవిఞ్ఞాణకానం వళవాముఖపాతాలాదీనం అవిఞ్ఞాణకానఞ్చ భేరవారమ్మణానం వసేన "బహుభేరవ"న్తి వుచ్చతి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

పఠమపుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

၂. దుతియపుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

၅၂. దుతియే **సోతాపన్నస్స సద్ధా అధిప్పేతా**తి సోతాపన్నస్స మగ్గేనాగతా సద్ధా అధిప్పేతా.

దుతియపుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

၃-၄. పఠమసంవాససుత్తాదివణ్ణనా

၅၃-၅၄. తతియే యథాకమ్మం తా తా గతియో **అర**న్తి ఉపగచ్ఛన్తీతి అరియా, సత్తా. ఇమే పన కుచ్ఛితా అరియాతి **కదరియా**. థద్ధమచ్ఛరినో, థద్ధేన మచ్ఛరేన సమన్నాగతాతి అత్థో. థద్ధమచ్ఛరియసదిసఞ్హి కుచ్ఛితం సబ్బదా నిహీనం నత్థి సబ్బగుణానం ఆదిభూతస్స భోగసమ్పత్తిఆదిసబ్బసమ్పత్తీనం మూలభూతస్స దానస్స నిసేధనతో. తేనాహ "**కదరియాతి థద్ధమచ్ఛరినో**"తి. ఏకచ్చో హి అత్తనో వసనట్ఠానే భిక్ఖూ హత్థం పసారేత్వాపి న వన్దతి. అఞ్ఞత్థ గతో విహారం పవిసిత్వా సక్కచ్చం వన్దిత్వా మధురప్పటిసన్థారం కరోతి "కిం, భన్తే, అమ్హాకం వసనట్ఠానం నాగచ్ఛథ, సమ్పన్నో పదేసో, పటిబలాహం అయ్యానం యాగుభత్తాదీహి ఉపట్ఠానం కాతు"న్తి. భిక్ఖు "సద్ధో అయం ఉపాసకో"తి యాగుభత్తాదీహి సఙ్గణ్హాతి.

అథేకో థేరో తస్స గామం గన్త్వా పిణ్డాయ చరతి. సో తం దిస్వా అఞ్ఞేన వా గచ్ఛతి, ఘరం వా పవిసతి. సచేపి సమ్ముఖీభావం ఆగచ్ఛతి, హత్థేన వన్దిత్వా "అయ్యస్స భిక్ఖం దేథ, అహం ఏకేన కమ్మేన గచ్ఛామీ"తి పక్కమతి. థేరో సకలగామం చరిత్వా తుచ్ఛపత్తోవ నిక్ఖమతి. ఇదం తావ ముదుమచ్ఛరియం నామ. యేన అదాయకోపి దాయకో వియ పఞ్ఞాయతి. ఇధ పన థద్ధమచ్ఛరియం అధిప్పేతం. యేన సమన్నాగతో భిక్ఖూసు పిణ్డాయ పవిట్ఠేసు "థేరా ఠితా"తి వుత్తే "కిం మయ్హం పాదా రుజ్జన్తీ"తిఆదీని వత్వా సిలాథమ్భో వియ ఖాణుకో వియ చ థద్ధో హుత్వా తిట్ఠతి, సామీచిమ్పి న కరోతి, కుతో దానం. అయమిధ అధిప్పేతో. తేన వుత్తం "**థద్ధమచ్ఛరినోతి థద్ధేన మచ్ఛరేన సమన్నాగతాతి అత్థో**"తి. మచ్ఛరం మచ్ఛేరం మచ్ఛరియన్తి అత్థతో ఏకం.

పరిభాసకాతి భిక్ఖూ ఘరద్వారే ఠితే దిస్వా “కిం తుమ్హే కసిత్వా ఆగతా వపిత్వా లాయిత్వా, మయం అత్తనోపి న లభామ, కుతో తుమ్హాకం, సీఘం నిక్ఖమథా”తిఆదీహి సన్తజ్జకా. **యాచకానం వచనస్స అత్థం జానన్తీతి** ఏత్థ కిఞ్చాపి భిక్ఖూ ఘరద్వారే ఠితా తుణ్హీ హోన్తి, అత్థతో పన “భిక్ఖం దేథా”తి వదన్తి నామ అరియాయ యాచనాయ. వుత్తఞ్హేతం “ఉద్దిస్స అరియా తిట్ఠన్తి, ఏసా అరియాన యాచనా”తి (మి॰ ప॰ ౪.౫.౯). తత్ర యే “మయం పచామ, ఇమే న పచన్తి, పచమానే పత్వా అలభన్తా కుహిం లభిస్సన్తీ”తి దేయ్యధమ్మం సంవిభజన్తి, తే వదఞ్ఞూ యాచకానం వచనస్స అత్థం జానన్తి నామ ఞత్వా కత్తబ్బకరణతో. చతుత్థం ఉత్తానమేవ.

పఠమసంవాససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. సమజీవీసుత్తాదివణ్ణనా

౫౫-౫౬. పఞ్చమే **అనుగ్గణ్హనత్థన్తి** నకులమాతా నకులపితాతి ఇమేసం ద్విన్నం సఙ్గహత్థాయ. నకులస్స దారకస్స పితా **నకులపితా. నకులమాతాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. ఛట్ఠే నత్థి వత్తబ్బం.

సమజీవీసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. సుప్పవాసాసుత్తాదివణ్ణనా

౫౭-౬౦. సత్తమే **ఆయుభాగపటిలాభినీ హోతీతి** ఆయుకోట్ఠాసస్స పటిలాభినీ హోతి. **తివిధలోకన్తి** సత్తసఙ్ఖారభాజనసఙ్ఖాతం తివిధం లోకం. **విదితం కత్వాతి** విభూతం కత్వా. **లోకవిదూనన్తి** కరణత్థే సామివచనన్తి ఆహ ‘‘**బుద్ధేహి పసత్థా**’’తి. అట్ఠమనవమదసమాని ఉత్తానత్థానేవ.

సుప్పవాసాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౭) ౨. పత్తకమ్మవగ్గో

౧-౪. పత్తకమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౬౧-౬౪. దుతియస్స పఠమే యే అనిట్ఠా న హోన్తి, తే ఇట్ఠాతి అధిప్పేతాతి ఆహ **''అనిట్ఠపటిక్ఖేపేన ఇట్ఠా''**తి. **ఇట్ఠా**తి చ పరియిట్ఠా వా హోతు మా వా, ఇట్ఠారమ్మణభూతాతి అత్థో. గవేసితమ్పి హి ఇట్ఠన్తి వుచ్చతి, తం ఇధ నాధిప్పేతం. **మనే**తి మనస్మిం. **కన్తా**తి వా కమనీయా, కామేతబ్బాతి అత్థో. **మనం అప్పాయన్తీ**తి ఇట్ఠభావేన మనం వడ్ఢేన్తి. కమ్మసాధనో ఇధ **భోగ**-సద్దోతి ఆహ **''భోగాతి భుఞ్జితబ్బా''**తిఆది. **ధమ్మూపఘాతం కత్వా** కుసలధమ్మం వినోదేత్వా. ఉపనిజ్ఝాయాయన్తీతి **ఉపజ్ఝాయా**తి ఆహ **''సుఖదుక్ఖేసు ఉపనిజ్ఝాయితబ్బత్తా''**తి, సుఖదుక్ఖేసు ఉప్పన్నేసు అనుస్సరితబ్బత్తాతి అత్థో. **సన్దిట్ఠసమ్భత్తేహీ**తి ఏత్థ తత్థ తత్థ సఙ్గమ్మ దిట్ఠమత్తా నాతిదళ్హమిత్తా **సన్దిట్ఠా,** సుట్ఠు భత్తా సినేహవన్తో దళ్హమిత్తా **సమ్భత్తా.**

విసమలోభన్తి బలవలోభం. **సుఖిత**న్తి సఞ్జాతసుఖం. **పీణిత**న్తి ధాతం సుహితం. తథాభూతో పన యస్మా బలసమ్పన్నో హోతి, తస్మా **''బలసమ్పన్నం కరోతీ''**తి వుత్తం.

సోభనే కాయికవాచసికకమ్మే రతోతి సూరతో ఉకారస్స దీఘం కత్వా, తస్స భావో **సోరచ్చం,** కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. సో పన అత్థతో సుసీలభావోతి ఆహ **''ఖన్తిసోరచ్చే నివిట్ఠాతి అధివాసనక్ఖన్తియఞ్చ సుసీలతాయ చ నివిట్ఠా''**తి. **ఏకమత్తాన**న్తి ఏకం చిత్తన్తి అత్థో. రాగాదీనఞ్హి పుబ్బభాగియం దమనాది పచ్చేకం ఇచ్ఛితబ్బం, న మగ్గక్ఖణే వియ ఏకజ్ఝం పటిసఙ్ఖానముఖేన పజహనతో. **ఏకమత్తాన**న్తి వా వివేకవసేన ఏకం ఏకాకినం అత్తానం. తేనేవాహ **''ఏకం అత్తనోవ అత్తభావ''**న్తిఆది. **ఉపరూపరిభూమీసూ**తి ఛకామసగ్గసఙ్ఖాతాసు ఉపరూపరికామభూమీసు. కమ్మస్స ఫలం **అగ్గం** నామ. తం పనేత్థ ఉచ్చగామీతి ఆహ **''ఉద్ధమగ్గమస్సా''**తి. సువగ్గే నియుత్తా, సువగ్గప్పయోజనాతి వా **సోవగ్గికా. దసన్నం విసేసాన**న్తి దిబ్బఆయువణ్ణయససుఖఆధిపతేయ్యానఞ్చేవ ఇట్ఠరూపాదీనఞ్చ ఫలవిసేసానం. వణ్ణగ్గహణేన చేత్థ సకో అత్తభావవణ్ణో గహితో, రూపగ్గహణేన బహిద్ధా రూపారమ్మణం. దుతియతతియచతుత్థాని ఉత్తానత్థానేవ.

పత్తకమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. రూపసుత్తవణ్ణనా

౬౫. పఞ్చమే పమినోతి ఉళారతాదివిసేసం ఏతేనాతి పమాణం, రుపకాయో పమాణం ఏతస్సాతి **రూపప్పమాణో**. తతో ఏవ రూపే పసన్నోతి **రూపప్పసన్నో. ఘోసో**తి చేత్థ థుతిఘోసో. **లూఖ**న్తి పచ్చయలూఖతా. **ధమ్మా**తి సీలాదయో గుణధమ్మా అధిప్పేతా. ఇమేసం పన చతున్నం పుగ్గలానం నానాకరణం పాళియంయేవ ఆగతం. వుత్తఞ్హేతం –

> ''కతమో చ పుగ్గలో రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో ఆరోహం వా పస్సిత్వా పరిణాహం వా పస్సిత్వా సణ్ఠానం వా పస్సిత్వా పారిపూరిం వా పస్సిత్వా తత్థ పమాణం గహేత్వా పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో రూపప్పమాణో రూపప్పసన్నో.

"కతమో చ పుగ్గలో ఘోసప్పమాణో ఘోసప్పసన్నో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో పరవణ్ణనాయ పరథోమనాయ పరపసంసనాయ పరవణ్ణహారికాయ తత్థ పమాణం గహేత్వా పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో ఘోసప్పమాణో ఘోసప్పసన్నో.

"కతమో చ పుగ్గలో లూఖప్పమాణో లూఖప్పసన్నో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో చీవరలూఖం వా పస్సిత్వా పత్తలూఖం వా పస్సిత్వా సేనాసనలూఖం వా పస్సిత్వా వివిధం వా దుక్కరకారికం పస్సిత్వా తత్థ పమాణం గహేత్వా పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో లూఖప్పమాణో లూఖప్పసన్నో.

"కతమో చ పుగ్గలో ధమ్మప్పమాణో ధమ్మప్పసన్నో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో సీలం వా పస్సిత్వా సమాధిం వా పస్సిత్వా పఞ్ఞం వా పస్సిత్వా తత్థ పమాణం గహేత్వా పసాదం జనేతి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో ధమ్మప్పమాణో ధమ్మప్పసన్నో"తి (పు॰ ప॰ ౧౭౧-౧౭౨).

తత్థ **ఆరోహన్తి** ఉచ్చతం. సా చ ఖో తస్మిం తస్మిం కాలే పమాణయుత్తా దట్ఠబ్బా. **పరిణాహన్తి** నాతికిసథూలతావసేన పీణతం. **సణ్ఠానన్తి** తేసం తేసం అఙ్గపచ్చఙ్గానం సుసణ్ఠితతం దీఘరస్సవట్టాదియుత్తట్ఠానేసు తథాభావం. **పారిపూరిన్తి** సబ్బేసం సరీరావయవానం పరిపుణ్ణతం అవికలతం. **తత్థ పమాణం గహేత్వాతి** తస్మిం రూపే రూపసమ్పత్తియం పమాణభావం ఉపాదాయ. **పసాదం జనేతీతి** అధిమోక్ఖం జనేతి ఉప్పాదేతి.

పరవణ్ణనాయాతి "అసుకో ఏదిసో చ ఏదిసో చా"తి పరస్స గుణవచనేన. **పరథోమనాయాతి** పరమ్ముఖా పరస్స సిలాఘుప్పాదకేన అభిత్థవనేన పరేన థుతివసేన, గాథాదిఉపనిబన్ధనేన వుత్తాయ థోమనాయాతి వుత్తం హోతి. **పరపసంసనాయాతి** పరమ్ముఖా పరస్స గుణసంకిత్తనేన. **పరవణ్ణహారికాయాతి** పరమ్పరవణ్ణహారికాయ పరమ్పరాయ పరస్స కిత్తనసద్దస్స ఉపసంహారేన. **తత్థాతి** తస్మిం థుతిఘోసే.

చీవరలూఖన్తి థూలజిణ్ణబహుతున్నకతాదిచీవరస్స లూఖభావం. **పత్తలూఖన్తి** అనేకగణ్ఠికాహటతాదిపత్తస్స లూఖభావం. **వివిధం వా దుక్కరకారికన్తి** ధుతఙ్గాదివసేన పవత్తనానావిధం దుక్కరచరియం. **సీలం వా పస్సిత్వాతి** సీలపారిపూరివసేన విసుద్ధం కాయవచీసుచరితం ఞాణచక్ఖునా పస్సిత్వా, ఝానాదిఅధిగమసుద్ధిసమాధిం వా విపస్సనాభిఞ్ఞాసఙ్ఖాతం పఞ్ఞం వా పస్సిత్వాతి అత్థో.

ఏవమేతస్మిం చతుప్పమాణే లోకసన్నివాసే బుద్ధేసు అప్పసన్నా మన్దా, పసన్నా బహుకా. రూపప్పమాణస్స హి బుద్ధరూపతో ఉత్తరి పసాదావహం రూపం నామ నత్థి. ఘోసప్పమాణస్స బుద్ధానం కిత్తిఘోసతో ఉత్తరి పసాదావహో ఘోసో నామ నత్థి. లూఖప్పమాణస్స కాసికాని వత్థాని మహారహాని కఞ్చనభాజనాని తిణ్ణం ఉతూనం అనుచ్ఛవికే సబ్బసమ్పత్తియుత్తే పాసాదవరే పహాయ పంసుకూలచీవరసేలమయపత్తరుక్ఖమూలాదిసేనాసనసేవినో బుద్ధస్స భగవతో లూఖతో ఉత్తరి పసాదావహం అఞ్ఞం లూఖం నామ నత్థి. ధమ్మప్పమాణస్స సదేవకే లోకే అసాధారణసీలాదిగుణస్స తథాగతస్స సీలాదిగుణతో ఉత్తరి పసాదావహో అఞ్ఞో సీలాదిగుణో నామ నత్థి. ఇతి భగవా ఇమం చతుప్పమాణికం లోకసన్నివాసం ముట్ఠినా గహేత్వా వియ ఠితోతి.

పమాణింసూతి పమాణం అగ్గహేసుం. **నియకజ్ఝత్తే తస్స గుణం న జానాతీ**తి తస్స అబ్భన్తరే పవత్తమానం సీలాదిగుణం న జానాతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

రూపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అహిరాజసుత్తవణ్ణనా

౬౭. సత్తమే **దట్ఠవిసాసేవా**తి అవధారణేన దిట్ఠవిసాదయో నివత్తేతి. కట్ఠముఖాదయో హి చత్తారో ఆసీవిసా దట్ఠవిసో, దిట్ఠవిసో, ఫుట్ఠవిసో, వాతవిసోతి పచ్చేకం చతుబ్బిధా హోన్తీతి విసవేగవికారవసేన సోళస వుత్తా. తేసు దట్ఠవిసానంయేవ ఇధ గహణం, న ఇతరేసన్తి దస్సేతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అహిరాజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దేవదత్తసుత్తవణ్ణనా

౬౮. అట్ఠమే **కాలే సమ్పవత్తే**తి గబ్భస్స పరిపాకగతత్తా విజాయనకాలే సమ్పవత్తే. **పోతక**న్తి అస్సతరియా పుత్తం. "ఫలం వే కదలిం హన్తీ"తిఆదిగాథాయ కుక్కుజకేనేవ పత్తవట్టిపసవస్స ఉచ్ఛిన్నత్తా ఫలుప్పత్తి కదలియా పరాభవాయ హోతీతి ఆహ "**ఫలం వే కదలిం హన్తీ**"తి. **కుక్కుజకం** నామ కదలియా పుప్ఫనాళం. తథా ఫలపాకపరియోసానత్తా ఓసధీనం "**ఫలం వేళుం నళ**"న్తి వుత్తం. అయం పనేత్థ పిణ్డత్థో – యథా అత్తనో ఫలం కదలివేళునళే వినాసేతి, గబ్భో చ అస్సతరిం, ఏవం అత్తనో కమ్మభూతో సక్కారో అసప్పురిసం వినాసేతీతి.

దేవదత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పధానసుత్తవణ్ణనా

౬౯. నవమే పదహతి ఏతేహీతి **పధానాని. ఉత్తమవీరియాని** సేట్ఠవీరియాని విసిట్ఠస్స అత్థస్స సాధనతో. **కిలేసానం సంవరత్థాయా**తి యథా అభిజ్ఝాదయో న ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం సతియా ఉపట్ఠానేన కిలేసానం సంవరణత్థాయ. **పజహనత్థాయా**తి కామవితక్కాదీనం వినోదనత్థాయ. **పధాన**న్తి తస్సేవ పజహనస్స సాధనవసేన పవత్తవీరియం. **కుసలానం ధమ్మానం బ్రూహనత్థాయా**తి బోజ్ఝఙ్గసఙ్ఖాతానం కుసలధమ్మానం వడ్ఢనత్థాయ. **పధాన**న్తి తస్సేవ వడ్ఢనస్స సాధనవసేన పవత్తవీరియం.

పధానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అధమ్మికసుత్తవణ్ణనా

౭౦. దసమే **విసమ**న్తి భావనపుంసకమేతం. తేనాహ "**విసమా హుత్వా**"తి. **అసమయేనా**తి అకాలే. **ధుమ్మత్థే** హేతం కరణవచనం. పకట్ఠం పధానం అఙ్గసం ఏతేసన్తి పఙ్గసా, అఙ్గసం పగతా పటిపన్నాతి వా పఙ్గసా, పకతిమగ్గగామినో. న

పఞ్ఞాసా **అపఞ్ఞాసా,** అమగ్గప్పటిపన్నా. తే పన యస్మా మగ్గతో అపగతా నామ హోన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**మగ్గతో అపగతా**’’తిఆది.

గాథాసు పన ఏవమేత్థ సమ్బన్ధో వేదితబ్బో. **గున్నం చే తరమానానన్తి** గావీసు మహోఘం తరన్తీసు. **జిమ్హం గచ్ఛతి పుఙ్గవోతి** యది యూథపతి ఉసభో కుటిలం గచ్ఛతి. **సబ్బా తా జిమ్హం గచ్ఛన్తీతి** సబ్బా తా గావియో కుటిలమేవ గచ్ఛన్తి. కస్మా? **నేత్తే జిమ్హం గతే సతి** తస్స కుటిలగతత్తా. సో హి తాసం పచ్చయికో ఉపద్దవహారో చ. **ఏవమేవన్తి** యథా చేతం, ఏవమేవ యో మనుస్సేసు పధానసమ్మతో, యది సో అధమ్మచారీ సియా, యే తస్స అనుజీవినో, సబ్బేపి అధమ్మికా హోన్తి. సామిసమ్పదా హి పకతిసమ్పదం సమ్పాదేతి. యస్మా ఏతదేవం, తస్మా **సబ్బం రట్ఠం దుక్ఖం సేతి, రాజా చే హోతి అధమ్మికో**.

అధమ్మికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పత్తకమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౮) ౩. అపణ్ణకవగ్గో

౧-౨. పధానసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧-౨౨. తతియవగ్గస్స పఠమే యవతి తేన ఫలం మిస్సితం వియ హోతీతి **యోని,** ఏకన్తికం కారణం. **అస్సాతి** యథావుత్తస్స భిక్ఖునో. **పరిపుణ్ణన్తి** అవికలం అనవసేసం. ఆసవే ఖేపేతీతి **ఆసవక్ఖయో,** అగ్గమగ్గో. ఇధ పన అరహత్తఫలం అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**అరహత్తత్థాయా**’’తి. దుతియం ఉత్తానమేవ.

పధానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౫. సప్పురిససుత్తాదివణ్ణనా

౨౩-౨౫. తతియే **పఞ్హత్థాయ అభినీతోతి** పఞ్హకరణత్థాయ అభిముఖం నీతో. **అలమ్బితం కత్వాతి** అలమ్బం కత్వా, అయమేవ వా పాఠో, విపలమ్బం అకత్వాతి అత్థో. **అవజానాతీతి** అవఞ్ఞం కరోతి, నిన్దతీతి అత్థో. చతుత్థపఞ్చమే నత్థి వత్తబ్బం.

సప్పురిససుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కుసినారసుత్తవణ్ణనా

౨౬. ఛట్ఠే నగరం పవిసితుకామా ఉయ్యానతో ఉపేచ్చ వత్తన్తి గచ్ఛన్తి ఏతేనాతి **ఉపవత్తనం.** యథేవ హి కలమ్బనదితీరతో రాజమాతువిహారద్వారేన థూపారామం గన్తబ్బం హోతి, ఏవం హిరఞ్ఞవతికాయ పారిమతీరతో సాలవనం ఉయ్యానం, యథా అనురాధపురస్స థూపారామో దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయ, ఏవం తం ఉయ్యానం కుసినారాయ దక్ఖిణపచ్ఛిమదిసాయ హోతి. యథా థూపారామతో దక్ఖిణద్వారేన నగరం పవిసనమగ్గో పాచీనముఖో గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తతి, ఏవం ఉయ్యానతో సాలపన్తి పాచీనముఖా గన్త్వా ఉత్తరేన నివత్తా, తస్మా తం ‘‘ఉపవత్తన’’న్తి వుచ్చతి. **అన్తరేతి** ద్విన్నం సాలరుక్ఖానం వేమజ్ఝే. తత్థ హి పఞ్ఞాపియమానస్స మఞ్చస్స ఏకా సాలపన్తి సీసభాగే హోతి, ఏకా పాదభాగే. తత్రాపి ఏకో తరుణసాలో సీసభాగస్స ఆసన్నో హోతి, ఏకో పాదభాగస్స. అపిచ **యమకసాలా** నామ మూలఖన్ధవిటపపత్తేహి అఞ్ఞమఞ్ఞం సంసిబ్బిత్వా ఠితసాలాతిపి వదన్తి.

ద్వేళ్హకన్తి ద్విధాగాహో, అనేకంసగ్గాహోతి అత్థో. **విమతీతి** సంసయాపత్తీతి ఆహ ‘‘**వినిచ్ఛితుం అసమత్థతా**’’తి. **తం వో వదామీతి** తం సంసయవన్తం భిక్ఖుం సన్ధాయ వో తుమ్హే వదామీతి. **నిక్కఙ్ఖభావపచ్చక్ఖకరణన్తి** బుద్ధాదీసు తేసం భిక్ఖూనం నిక్కఙ్ఖభావస్స పచ్చక్ఖకారియా యాథావతో తమత్థం పటివిజ్ఝిత్వా ఠితం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమేవ. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం అత్థే.

కుసినారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అచిన్తేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౭౭. సత్తమే **లోకచిన్తాతి** లోకసన్నివేసప్పటిసంయుత్తా వీమంసా. తేనాహ ''**కేన ను ఖో చన్దిమసూరియా**''తిఆది. **నాళికేరాదయోతి ఆది**-సద్దేన అవుత్తానం ఓసధితిణవనప్పతిఆదీనం సఙ్గహో. **ఏవరూపా లోకచిన్తాతి** ఏదిసా వుత్తసదిసా అఞ్ఞాపి సా లోకచిన్తా.

అచిన్తేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దక్ఖిణసుత్తవణ్ణనా

౭౮. అట్ఠమే **దానసఙ్ఖాతాయ దక్ఖిణాయాతి** దేయ్యధమ్మసఙ్ఖాతాయ దక్ఖిణాయ. విసుద్ధి నామ మహాజుతికతా. సా పన మహప్ఫలతాయ వేదితబ్బాతి ఆహ ''**మహప్ఫలభావేనా**''తి. **విసుజ్ఝతీతి** న కిలిస్సతి, అమలినా మహాజుతికా మహావిప్ఫారా హోతీతి అత్థో. **సుచిధమ్మోతి** రాగాదిఅసుచివిధమనేన సుచిసభావో. **లామకధమ్మోతి** హీనసభావో పాపకిరియాయ. అకుసలధమ్మా హి ఏకన్తనిహీనా. జూజకో సీలవా కల్యాణధమ్మో న హోతి, తస్స మహాబోధిసత్తస్స అత్తనో పుత్తదానం దానపారమియా మత్థకం గణ్హన్తం మహాపథవికమ్పనసమత్థం జాతం. స్వాయం దాయకగుణోతి ఆహ ''**వేస్సన్తరమహారాజా కథేతబ్బో**''తిఆది. **ఉద్ధరతీతి** బహులం పాపకమ్మవసేన లద్ధబ్బవినిపాతతో ఉద్ధరతి, తస్మా నత్థి మయ్హం కిఞ్చి చిత్తస్స అఞ్ఞథత్తన్తి అధిప్పాయో.

పేతదక్ఖిణన్తి పేతే ఉద్దిస్స దాతబ్బదక్ఖిణం. **పాపితకాలేయేవాతి** "ఇదం దానం అసుకస్స పేతస్స హోతూ"తి తంఉద్దిసనవసేన పత్తియా పాపితకాలేయేవ. **అస్సాతి** పేతస్స. **పాపుణీతి** ఫలసమ్పత్తిలభాపనవసేన పాపుణి. అయఞ్హి పేతే ఉద్దిస్స దానే ధమ్మతా. తదా కోసలరఞ్ఞో పరిచ్చాగవసేన అతివియ దానజ్ఝాసయతం బుద్ధప్పముఖస్స చ సఙ్ఘస్స ఉక్కంసగతగుణవిసిట్ఠతం సన్ధాయాహ ''**అసదిసదానం కథేతబ్బ**''న్తి.

దక్ఖిణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. వణిజ్జసుత్తాదివణ్ణనా

౭౯-౮౦. నవమే **తంసదిసాతి** యాదిసా వణిజ్జా పయుత్తా అయథాధిప్పాయా అఞ్ఞా వా సమ్పజ్జతి, తాదిసావాతి అత్థో. **ఛేదం గచ్ఛతీతి** వినాసం పాపుణాతి. అధిప్పాయతో పరా విసిట్ఠాతి **పరాధిప్పాయో**. తేనేవాహ ''**అజ్ఝాసయతో అధికతరఫలా హోతీ**''తి. **చీవరాదినా పచ్చయేన వదేయ్యాసీతి** చీవరాదిపచ్చయహేతు మం వదేయ్యాసి పత్థేయ్యాసి. అథ వా యదా చీవరాదినా పచ్చయేన అత్థో హోతి, తదా మం యాచేయ్యాసీతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. దసమం ఉత్తానమేవ.

వణిజ్జసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అపణ్ణకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౯) ４. మచలవగ్గో

౧-౬. పాణాతిపాతసుత్తాదివణ్ణనా

౮౧-౮౬. చతుత్థస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ. పఞ్చమే (సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧౩౨) ''నీచే కులే పచ్చాజాతో''తిఆదికేన అప్పకాసభావేన తమతీతి తమో, తేన తమేన యుత్తోతి **తమో** పుగ్గలో వుచ్చతి. తథా హి తంయోగతో పుగ్గలస్స తబ్బోహారో యథా ''మచ్ఛేరయోగతో మచ్ఛరో''తి, తస్మా **తమోతి** అప్పకాసభావేన తమో తమభూతో అన్ధకారం వియ జాతో, అన్ధకారత్తం వా పత్తోతి అత్థో. వుత్తలక్ఖణం తమమేవ పరమ్పరతో అయనం గతి నిట్ఠా ఏతస్సాతి **తమపరాయణో**. ఉభయేనపి తమగ్గహణేన ఖన్ధతమో కథితో, న అన్ధకారతమో. **ఖన్ధతమోతి** చ సమ్పత్తిరహితా ఖన్ధపవత్తియేవ దట్ఠబ్బా. ''ఉచ్చే కులే పచ్చాజాతో''తిఆదికేన పకాసభావేన జోతేతీతి జోతి, తేన జోతినాయుత్తోతిఆది సబ్బం వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **ఇతరే ద్వేతి** జోతితమపరాయణో, జోతిజోతిపరాయణోతి ఇతరే ద్వే పుగ్గలే.

వేణువేత్తాదివిలీవేహి పేళభాజనాదికారకా **విలీవకారకా**. మిగమచ్ఛాదీనం నిసాదనతో **నేసాదా,** మాగవికమచ్ఛబన్ధాదయో. రథేసు చమ్మేన నహనకరణతో **రథకారా,** చమ్మకారా. పుఇతి కరీసస్స నామం, తం కుసేన్తి అపనేన్తీతి **పుక్కుసా**, పుప్ఫఛడ్డకా. **దుబ్బణ్ణో**తి విరూపో. **ఓకోటిమకో**తి ఆరోహాభావేన హేట్ఠిమకో, రస్సకాయోతి అత్థో. తేనాహ ''**లకుణ్డకో**''తి. లకు వియ ఘటికా వియ డేతి పవత్తతీతి **లకుణ్డకో,** రస్సో. కణతి నిమీలతీతి **కాణో**. తం పనస్స నిమీలనం ఏకేన అక్ఖినా ద్వీహిపి వాతి ఆహ ''**ఏకచ్ఛికాణో వా ఉభయచ్ఛికాణో వా**''తి. కుణనం కుణో, హత్థవేకల్లం, సో ఏతస్స అత్థీతి **కుణీ. ఖఞ్జో** వుచ్చతి పాదవికలో. హేట్ఠిమకాయసఙ్ఖాతో సరీరస్స పక్ఖో పదేసో హతో అస్సాతి **పక్ఖహతో**. తేనాహ ''**పీఠసప్పీ**''తి. పదీపే పదీపనే ఏతబ్బం నేతబ్బన్తి **పదీపేయ్యం,** తేలకపాలాదిఉపకరణం. **వుత్తన్తి** అట్ఠకథాయం వుత్తం.

ఆగమనవిపత్తీతి ఆగమనట్ఠానవసేన విపత్తి ''ఆగమో ఏత్థా''తి కత్వా. **పుబ్బుప్పన్నపచ్చయవిపత్తీతి** పఠముప్పన్నపచ్చయవసేన విపరావత్తి. చణ్డాలాదిసభావా హిస్స మాతాపితరో పఠముప్పన్నపచ్చయో. **పవత్తపచ్చయవిపత్తీతి** పవత్తే సుఖపచ్చయవిపత్తి. తాదిసే నిహీనకులే ఉప్పన్నోపి కోచి విభవసమ్పన్నో సియా, అయం పన దుగ్గతో దురూపో. **ఆజీవుపాయవిపత్తీతి** ఆజీవనుపాయవసేన విపత్తి. సుఖేన హి జీవికం పవత్తేతుం ఉపాయభూతా హత్థిసిప్పాదయో ఇమస్స నత్థి, పుప్ఫఛడ్డనసిలాకోట్టనాదికమ్మం పన కత్వా జీవికం పవత్తేతి. తేనాహ ''**కసిరవుత్తికే**''తి. **అత్తభావవిపత్తీతి** ఉపధివిపత్తి. **దుక్ఖకారణసమాయోగోతి** కాయికచేతసికదుక్ఖుప్పత్తియా పచ్చయసమోధానం. **సుఖకారణవిపత్తీతి** సుఖపచ్చయపరిహాని. **ఉపభోగవిపత్తీతి** ఉపభోగసుఖస్స వినాసో అనుపలద్ధి. జోతి చేవ జోతిపరాయణభావో చ **సుక్కపక్ఖో**. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

పాణాతిపాతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పుత్తసుత్తవణ్ణనా

౮౭. సత్తమే **మ-కారో పదసన్ధికరో** “అఞ్ఞమఞ్ఞ”న్తిఆదీసు వియ. **నిచ్చలసమణో**తి థిరసమణో. అభిసిఞ్చితబ్బోతి **అభిసేకో**తి కమ్మసాధనో అభిసేకసద్దో. తేనాహ ‘‘**అభిసేకం కాతుం యుత్తో**’’తి.

బాకులత్థేరో వియాతి థేరో హి మహాయసస్సీ, తస్స పుత్తధీతరో నత్తుపనత్తకా సుఖుమసాటకేహి చీవరాని కారేత్వా రజాపేత్వా సముగ్గే పక్ఖిపిత్వా పహిణన్తి. థేరస్స నహానకాలే నహానకోట్ఠకే ఠపేన్తి. థేరో తాని నివాసేతి చేవ పారుపతి చ. తేనేవేతం వుత్తం.

ఖదిరవనమగ్గే సీవలిత్థేరో వియాతి సత్థరి కిర తం మగ్గం పటిపన్నే దేవతా “అమ్హాకం అయ్యస్స సీవలిత్థేరస్స సక్కారం కరిస్సామా”తి చిన్తేత్వా ఏకేకయోజనే విహారం కారేత్వా ఏకయోజనతో ఉద్ధం గన్తుం అదత్వా పాతోవ ఉట్ఠాయ దిబ్బాని యాగుఆదీని గహేత్వా “అమ్హాకం అయ్యో సీవలిత్థేరో కహం నిసిన్నో”తి విచరన్తి. థేరో అత్తనో అభిహటం బుద్ధప్పముఖస్స భిక్ఖుసఙ్ఘస్స దాపేసి. ఏవం సత్థా సపరివారో తింసయోజనికం కన్తారం సీవలిత్థేరస్స పుఞ్ఞఫలం అనుభవమానోవ అగమాసి. తేనేవేతం వుత్తం.

అట్ఠకనాగరసుత్తే ఆనన్దత్థేరో వియాతి అట్ఠకనాగరకో కిర గహపతి థేరస్స ధమ్మదేసనాయ పసీదిత్వా పఞ్చసతగ్ఘనకం విహారం కారేత్వా అదాసి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం.

పిలిన్దవచ్ఛత్థేరో వియాతి థేరస్స కిర ఇద్ధానుభావేన పసన్నా మనుస్సా సప్పిఆదీని బహూని భేసజ్జాని అభిహరింసు. పకతియాపి చ ఆయస్మా పిలిన్దవచ్ఛో లాభీ హోతి పఞ్చన్నం భేసజ్జానం, లద్ధం లద్ధం పరిసాయ విస్సజ్జేతి. తేనేతం వుత్తం ‘‘**గిలానపచ్చయం పిలిన్దవచ్ఛత్థేరో వియా**’’తి.

తిణ్ణమ్పి సన్నిపాతేన నిబ్బత్తానీతి పిత్తాదీనం తిణ్ణమ్పి విసమానం సన్నిపాతేన జాతాని. అతిసీతాదిభావేన ఉతూనం పరిణామోతి ఆహ ‘‘**అతిసీతఅతిఉణ్హఉతుతో జాతానీ**’’తి. పురిమఉతుతో విసదిసో ఉతు ఉతుపరిణామో, తతో జాతాని **ఉతుపరిణామజాని,** విసభాగఉతుతో జాతానీతి అత్థో. జఙ్గలదేసవాసీనఞ్హి అనూపదేసే వసన్తానం విసభాగోవ ఉతు ఉప్పజ్జతి, అనూపదేసవాసీనఞ్చ జఙ్గలదేసేతి. ఏవం మలయసముద్దతీరాదివసేనపి ఉతువిసభాగతా ఉప్పజ్జతియేవ. తతో జాతాని ఉతుపరిణామజాని నామ.

అత్తనో పకతిచరియానం విసమం కాయస్స పరిహరణవసేన **విసమపరిహారజాని**. తాని పన అచ్చాసనఅతిట్ఠానాదినా వేదితబ్బానీతి ఆహ ‘‘**అచ్చాసనఅతిట్ఠానాదికా**’’తి. **ఆది**-సద్దేన మహాభారవహణసుధాకోట్టనఅదేసకాలచరణాదీని సఙ్గణ్హాతి. పరస్స ఉపక్కమతో నిబ్బత్తాని **ఓపక్కమికాని,** అయం చోరోతి వా పారదారికోతి వా గహేత్వా జణ్ణుకకప్పరముగ్గరాదీహి నిప్పోథనఉపక్కమం పచ్చయం కత్వా ఉప్పన్నానీతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**వధబన్ధనాదిఉపక్కమేన నిబ్బత్తానీ**’’తి. **కేవల**న్తి బాహిరం పచ్చయం అనపేక్ఖిత్వా కేవలం, తేన వినాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పుబ్బేకతకమ్మవిపాకవసేనేవ జాతానీ**’’తి.

పుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. సంయోజనసుత్తాదివణ్ణనా

౮౮-౯౦. అట్ఠమే సోతాపన్నో చతూహి వాతేహి ఇన్దఖీలో వియ పరప్పవాదేహి అకమ్పియో అచలసద్ధాయ సమన్నాగతత్తా సాసనే లద్ధప్పతిట్ఠో **సమణమచలో** నామాతి ఆహ **''సాసనే లద్ధప్పతిట్ఠత్తా''**తిఆది. **ధద్ధభావకరానం కిలేసానం సబ్బసో సముచ్ఛిన్నత్తా**తి చిత్తస్స ధద్ధభావకరానం ఉద్ధమ్భాగియకిలేసానం సబ్బసో అభావా **సమణసుఖుమాలో** నామ సుఖుమాలభావప్పత్తితో. నవమదసమాని సువిఞ్ఞేయ్యానేవ.

సంయోజనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

మచలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౦) ౫. అసురవగ్గో

౧-౨. అసురసుత్తాదివణ్ణనా

౯౧-౯౨. పఞ్చమస్స పఠమదుతియాని ఉత్తానత్థానేవ.

అసురసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. దుతియసమాధిసుత్తవణ్ణనా

౯౩. తతియే **అప్పటివానీ**తి భావప్పధానో నిద్దేసోతి ఆహ ‘‘**అనివత్తనతా**’’తి. ‘‘అప్పటివానితా’’తి వత్తబ్బే ‘‘అప్పటివానీ’’తి వుత్తం. తథా హి వీరియప్పవాహే వత్తమానే అన్తరా ఏవ పటిగమనం నివత్తనం పటివానం, తం అస్స అత్థీతి పటివానీ, న పటివానీ అప్పటివానీ, తస్స భావో **అప్పటివానితా,** అనివత్తనాతి అత్థో. **అప్పటివానీ**తి వా ఇత్థిలిఙ్గవసేనేవాయం నిద్దేసో. అన్తరాయేవ పటిగమనం నివత్తనం పటివానీ, న పటివానీ **అప్పటివానీ,** అనివత్తనాతి అత్థో.

దుతియసమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. తతియసమాధిసుత్తవణ్ణనా

౯౪. చతుత్థే **సణ్ఠపేతబ్బ**న్తి సమ్మదేవ ఠపేతబ్బం. యథా పన ఠపితం సణ్ఠపితం హోతి, తం దస్సేతుం ‘‘**సన్నిసాదేతబ్బ**’’న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **సన్నిసాదేతబ్బ**న్తి సమాధిప్పటిపక్ఖే కిలేసే సన్నిసీదాపేన్తేన చిత్తం గోచరజ్ఝత్తే సన్నిసీదాపేతబ్బన్తి. **ఏకోదిం కాతబ్బ**న్తి అబ్యగ్గభావాపాదనేన ఏకగ్గం కాతబ్బం. **సమాదహితబ్బ**న్తి యథా ఆరమ్మణే సుట్ఠు అప్పితం హోతి, ఏవం సమ్మా సమ్మదేవ ఆదహితబ్బం, సుట్ఠు ఆరోపేతబ్బం సమాహితం కాతబ్బన్తి అత్థో.

తతియసమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. ఛవాలాతసుత్తాదివణ్ణనా

౯౫-౯౬. పఞ్చమే **ఛవాలాత**న్తి ఛవానం దడ్ఢట్ఠానే అలాతం. తేనేవాహ ‘‘**సుసానే అలాత**’’న్తి. **మజ్ఝట్ఠానే గూథమక్ఖిత**న్తి పమాణేన అట్ఠఙ్గులమత్తం ద్వీసు ఠానేసు ఆదిత్తం మజ్ఝే గూథమక్ఖితం. **కట్ఠత్థ**న్తి కట్ఠేన కాతబ్బకిచ్చం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

ఛవాలాతసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. ఖిప్పనిసన్తిసుత్తాదివణ్ణనా

౯౭-౧౦౦. సత్తమే **ఖిప్పనిసన్తీ**తి ఖిప్పపఞ్ఞో. తేనాహ ‘‘**ఖిప్పనిసామనో**’’తిఆది. **అనురూపధమ్మ**న్తి లోకుత్తరాధిగమస్స అనుచ్ఛవికసభావం. కల్యాణా సున్దరా పరిమణ్డలపదబ్యఞ్జనా వాచా అస్సాతి **కల్యాణవాచో**. తేనాహ ‘‘**సున్దరవచనో**’’తి.

కల్యాణం మధురం వాక్కరణం ఉదాహారఘోసో అస్సాతి **కల్యాణవాక్కరణో**. గుణపరిపుణ్ణభావేన పూరే పుణ్ణభావే భవాతి పోరీ, తాయ **పోరియా**. తేనాహ ‘‘**గుణపరిపుణ్ణాయా**’’తి. పురే భవత్తా పోరియా నాగరికిత్థియా సుఖుమాలత్తనేన సదిసాతి పోరీ, తాయ **పోరియా**. ‘‘సుఖుమాలత్తనేనా’’తి ఇమినా తస్సా వాచాయ ముదుసణ్హభావో వుత్తో. **అపలిబుద్ధాయాతి** పిత్తసేమ్హాదీహి న పలిపేరితాయ. **అదోసాయాతి** సన్దిద్ధవిలమ్బితాదిదోసరహితాయ **అగళితపదబ్యఞ్జనాయాతి** అపతితపదబ్యఞ్జనాయ అవిరహితపదబ్యఞ్జనాయ. ఉభయమేతం అనేలగలాయాతి ఇమస్సేవ అత్థవచనం. **అనేలగలాయాతి** హి అనేలాయ చేవ అగలాయ చాతి అత్థో. **అత్థం విఞ్ఞాపేతుం సమత్థాయాతి** ఆదిమజ్ఝపరియోసానం పాకటం కత్వా భాసితత్థస్స విఞ్ఞాపనసత్థాయ. అట్ఠమనవమదసమాని ఉత్తానత్థానేవ.

ఖిప్పనిసన్తిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అసురవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౩. తతియపణ్ణాసకం

(౧౧) ౧. వలాహకవగ్గో

౧-౨. వలాహకసుత్తద్వయవణ్ణనా

౧౦౧-౨. తతియపణ్ణాసకస్స పఠమే **గజ్జితాతి** థనితా. తత్థ గజ్జిత్వా నోవస్సనభావో నామ పాపకో. మనుస్సా హి యదా దేవో గజ్జతి, తదా ''సువుట్ఠికా భవిస్సతీ''తి బీజాని నీహరిత్వా వపన్తి. అథ దేవే అవస్సన్తే ఖేత్తే బీజాని ఖేత్తేయేవ నస్సన్తి, గేహే బీజాని గేహేయేవ నస్సన్తీతి దుబ్భిక్ఖం హోతి. నోగజ్జిత్వా వస్సనభావోపి పాపకో. మనుస్సా హి ఇమస్మిం కాలే ''దుబ్బుట్ఠికా భవిస్సతీ''తి నిన్నట్ఠానేసుయేవ వప్పం కరోన్తి. అథ దేవో వస్సిత్వా సబ్బబీజాని మహాసముద్దం పాపేతి, దుబ్భిక్ఖమేవ హోతి. గజ్జిత్వా వస్సనభావో పన భద్దకో. తదా హి సుభిక్ఖం హోతి. నోగజ్జిత్వా నోవస్సనభావో ఏకన్తపాపకోవ. **భాసితా హోతి నో కత్తాతి** ''ఇదాని గన్థధురం పూరేస్సామి, వాసధురం పూరేస్సామీ''తి కథేతియేవ, న ఉద్దేసం గణ్హాతి, న కమ్మట్ఠానం భావేతి.

కత్తా హోతి నో భాసితాతి ''గన్థధురం పూరేస్సామి, వాసధురం వా''తి న భాసతి, సమ్పత్తే పన కాలే సమత్తం సమ్పాదేతి. ఇమినా నయేన ఇతరేపి వేదితబ్బా. అథ వా సబ్బం పనేతం పచ్చయదాయకేహేవ కథితం. ఏకో హి ''అసుకదివసే నామ దానం దస్సామీ''తి సఙ్ఘం నిమన్తేతి, సమ్పత్తే కాలే నో కరోతి. అయం పుగ్గలో పుఞ్ఞేన పరిహాయతి, భిక్ఖుసఙ్ఘో పన లాభేన పరిహాయతి. అపరో సఙ్ఘం అనిమన్తేత్వా సక్కారం కత్వా ''భిక్ఖూ ఆనేస్సామీ''తి న లభి, సబ్బే అఞ్ఞత్థ నిమన్తితా హోన్తి. అయమ్పి పుఞ్ఞేన పరిహాయతి, సఙ్ఘోపి లాభేన పరిహాయతి. అపరో పఠమం సఙ్ఘం నిమన్తేత్వా పచ్ఛా సక్కారం కత్వా దానం దేతి, అయం కిచ్చకారీ హోతి. అపరో నేవ సఙ్ఘం నిమన్తేతి, న దానం దేతి, అయం పాపపుగ్గలోతి వేదితబ్బో. దుతియం ఉత్తానమేవ.

వలాహకసుత్తద్వయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కుమ్భసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. తతియే **రిత్తకోతి** అన్తో రిత్తో. **పిహితముఖోతి** పిదహిత్వా ఠపితో. **అపారుతముఖోతి** వివరిత్వా ఠపితో, ఉపమితపుగ్గలేసు పనేత్థ అన్తోగుణసారవిరహితో చ **తుచ్ఛో**, బాహిరసోభనతాయ **పిహితో** పుగ్గలోతి వేదితబ్బో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

కుమ్భసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉదకరహదసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪. చతుత్థే ఉదకరహదో జణ్ణుకమత్తేపి ఉదకే సతి పణ్ణరససమ్భిన్నవణ్ణత్తా వా బహలత్తా వా ఉదకస్స అపఞ్ఞాయమానతలో **ఉత్తానో గమ్భీరోభాసో** నామ హోతీతి ఆహ ''**పురాణపణ్ణరస...పే.... గమ్భీరోభాసో నామా**''తి. తిపోరిసచతుపోరిసే పన ఉదకే సతి అచ్ఛత్తా ఉదకస్స పఞ్ఞాయమానతలో **గమ్భీరో ఉత్తానోభాసో** నామ హోతీతి ఆహ ''**అచ్ఛవిప్పసన్నమణివణ్ణఉదకో ఉత్తానోభాసో నామా**''తి. ఉభయకారణసమ్భవతో పన ఇతరే ద్వే వేదితబ్బా. పుగ్గలేపి

కిలేసుస్సదభావతో గుణగమ్భీరతాయ చ అభావతో గుణగమ్భీరానం సదిసేహి అభిక్కమనాదీహి యుత్తో **ఉత్తానో గమ్భీరోభాసో** నామ. ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా.

ఉదకరహదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. అమ్బసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౫-౬. పఞ్చమే **ఆమకం హుత్వా**తి అన్తో ఆమం హుత్వా. **పక్కం ఆమవణ్ణీ**తి అన్తో పక్కం బహి ఆమసదిసం. తత్థ యథా అమ్బే అపక్కభావో ఆమతా హోతి, ఏవం పుగ్గలేపి పుథుజ్జనతా. యథా చ తత్థ పక్కసదిసతా పక్కవణ్ణితా, ఏవం పుగ్గలేపి అరియానం అభిక్కమనాదిసదిసతా పక్కవణ్ణితాతి ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా. ఛట్ఠం ఉత్తానమేవ.

అమ్బసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మూసికసుత్తవణ్ణనా

౧౦౭. సత్తమే **ఆవాటం ఖనతీ**తి అత్తనో ఆసయం బిలకూపం ఖనతి. **న చ తత్థ వసతీ**తి తత్థ అవసిత్వా కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే వసతి, ఏవం బిళారాదిఅమిత్తవసం గచ్ఛతి. **వసితా నో గాధం కత్తా**తి సయం న ఖనతి, పరేన కతే బిలే వసతి, ఏవం జీవితం రక్ఖతి. తతియా ద్వేపి కరోన్తీ జీవితం రక్ఖతి. చతుత్థీ ద్వేపి అకరోన్తీ అమిత్తవసం గచ్ఛతి. ఇమాయ పన ఉపమాయ ఉపమితేసు పుగ్గలేసు పఠమో యథా సా మూసికా గాధం ఖనతి, ఏవం నవఙ్గం సత్థుసాసనం ఉగ్గణ్హాతి. యథా పన సా తత్థ న వసతి, కిస్మిఞ్చిదేవ ఠానే వసన్తీ అమిత్తవసం గచ్ఛతి, తథా అయమ్పి పరియత్తివసేన ఞాణం పేసేత్వా చతుసచ్చధమ్మం న పటివిజ్ఝతి, లోకామిసట్ఠానేసు విచరన్తో మచ్చుమారకిలేసమారదేవపుత్తమారసఙ్ఖాతానం వసం గచ్ఛతి. దుతియో యథా మూసికా గాధం న ఖనతి, ఏవం నవఙ్గం సత్థుసాసనం న ఉగ్గణ్హాతి. యథా పన పరేన ఖనితే బిలే వసన్తీ జీవితం రక్ఖతి, ఏవం పరస్స కథం సుత్వా చతుసచ్చధమ్మం పటివిజ్ఝిత్వా తిణ్ణం మారానం వసం అతిక్కమతి. ఇమినా నయేన తతియచతుత్థేసుపి ఓపమ్మసంసన్దనం వేదితబ్బం.

మూసికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. బలీబద్దసుత్తవణ్ణనా

౧౦౮. అట్ఠమే బలీబద్దో తావ యో అత్తనో గోగణం ఘట్టేతి ఉబ్బేజేతి, పరగోణే పన సూరతో సుఖసీలో హోతి, అయం **సగవచణ్డో నో పరగవచణ్డో** నామ. పుగ్గలోపి అత్తనో పరిసం ఘట్టేన్తో విజ్ఝన్తో ఫరుసేన సముదాచరన్తో, పరపరిసాయ పన సోరచ్చం నివాతవుత్తితం ఆపజ్జన్తో **సగవచణ్డో** నామాతి ఇమినా నయేన సేసాపి వేదితబ్బా.

బలీబద్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. రుక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౧౦౯. నవమే రుక్ఖో తావ **ఫేగ్గు సారపరివారో**తి వనజేట్ఠకరుక్ఖో సయం ఫేగ్గు హోతి, పరివారరుక్ఖా పనస్స సారా హోన్తి. ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా. పుగ్గలేసు పన సీలసారవిరహితతో ఫేగ్గుతా, సీలాచారసమన్నాగమేన చ సారతా వేదితబ్బా.

రుక్ఖసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆసీవిససుత్తవణ్ణనా

౧౧౦. దసమే యస్స విసం పజ్జలితతిణుక్కా య అగ్గి వియ సీఘం అభిరుహిత్వా అక్ఖీని గహేత్వా ఖన్ధం గహేత్వా సీసం గహేత్వా ఠితన్తి వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి మణిసప్పాదీనం విసం వియ, మన్తం పన పరివత్తేత్వా కణ్ణవాతం దత్వా దణ్డకేన పహటమత్తే ఓతరిత్వా దట్ఠట్ఠానేయేవ తిట్ఠతి, అయం **ఆగతవిసో న ఘోరవిసో** నామ. యస్స పన విసం సణికం అభిరుహతి, ఆరుళ్హారుళ్హట్ఠానే పన ఆసిత్తఉదకం వియ హోతి ఉదకసప్పాదీనం వియ, ద్వాదసవస్సచ్చయేనపి కణ్ణవిద్ధఖన్ధపిట్ఠికాదీసు పఞ్ఞాయతి, మన్తపరివత్తనాదీసు చ కరియమానేసు సీఘం న ఓతరతి, అయం **ఘోరవిసో న ఆగతవిసో** నామ. యస్స పన విసం సీఘం అభిరుహతి, న సీఘం ఓతరతి అనేళకసప్పాదీనం విసం వియ, అయం **ఆగతవిసో చ ఘోరవిసో చ. అనేళకసప్పో** నామ మహాఆసీవిసో. యస్స విసం మన్దం హోతి, ఓహారియమానమ్పి సుఖేనేవ ఓతరతి నీలసప్పధమనిసప్పాదీనం విసం వియ, అయం **నేవ ఆగతవిసో న ఘోరవిసో. నీలసప్పో** నామ సాఖవణ్ణో రుక్ఖగ్గాదీసు విచరణసప్పో.

ఆసీవిససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వలాహకవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౨) ౨. కేసివగ్గో

౧-౭. కేసిసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౧-౧౧౭. దుతియస్స పఠమే **అస్సదమ్మ**ంతి దమ్మనయోగ్గే అస్సే. **సారేతీ**తి సిక్ఖాపేతి పవత్తేతి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

కేసిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. సంవేజనీయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౮-౧౨౦. అట్ఠమే **సద్ధస్సా**తి బుద్ధాదీసు పసన్నచిత్తస్స వత్తసమ్పన్నస్స, యస్స పాతో వుట్ఠాయ చేతియఙ్గణవత్తాదీని సబ్బవత్తాని కతానేవ పఞ్ఞాయన్తి. **దస్సనీయానీ**తి దస్సనారహాని. **సంవేగో** నామ సహోత్తప్పం ఞాణం. అభిజాతిట్ఠానాదీనిపి తస్స ఉప్పత్తిహేతూని భవన్తీతి సిక్ఖాపేన్తో ఆహ ‘‘**సంవేగజనకానీ**’’తి. **ఠానానీ**తి కారణాని, పదేసట్ఠానాని వా. నవమదసమాని సువిఞ్ఞేయ్యాని.

సంవేజనీయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

కేసివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౩) ౩. భయవగ్గో

౧. అత్తానువాదసుత్తవణ్ణనా

౧౨౧. తతియస్స పఠమే **అత్తానం అనువదన్తస్స ఉప్పజ్జనకభయ**న్తి అత్తానం అనువదన్తస్స పాపకమ్మినో ఉప్పజ్జనకభయం. **ద్వత్తింసకమ్మకారణే పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయ**న్తి అగారికానం వసేన వుత్తం , అనగారికానం పన వినయదణ్డం పటిచ్చ ఉప్పజ్జనకభయమ్పి దణ్డభయస్తేవ సఙ్గం గచ్ఛతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అత్తానువాదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఊమిభయసుత్తవణ్ణనా

౧౨౨. దుతియే **కోధూపాయాసస్సేతం అధివచన**న్తి ఏత్థ కుజ్ఝనట్ఠేన **కోధో,** స్వేవ చిత్తస్స కాయస్స చ అతిప్పమద్దనమథనుప్పాదనేహి దళ్హఆయాసట్ఠేన **ఉపాయాసో**. అనేకవారం పవత్తిత్వా అత్తనా సమపేతం సత్తం అజ్ఝోత్థరిత్వా సీసం ఉక్ఖిపితుం అదత్వా ఊమిసదిసతా దట్ఠబ్బా. యథా హి బాహిరం ఉదకం ఓతిణ్ణో ఊమీసు ఓసీదిత్వా మరతి, ఏవం ఇమస్మిం సాసనే కోధూపాయాసే ఓసీదిత్వా విబ్భమతి, తస్మా కోధూపాయాసో ''**ఊమిభయ**''న్తి వుత్తో. **ఓదరికత్తస్సేతం అధివచన**న్తి యథా హి బాహిరం ఉదకం ఓతిణ్ణో కుమ్భీలేన ఖాదితో మరతి, ఏవం ఇమస్మిం సాసనే ఓదరికత్తేన ఓదరికభావేన ఆమిసగేధేన మిచ్ఛాజీవేన జీవికకప్పనేన నాసితసీలాదిగుణతాయ ఖాదితధమ్మసరీరో విబ్భమతి, తస్మా ఓదరికత్తం ''**కుమ్భీలభయ**''న్తి వుత్తం.

అనుపట్ఠితాయ సతియాతి కాయగతం సతిం అనుట్ఠాపేత్వా. **అసంవుతేహీతి** అపిహితేహి. **పఞ్చన్నేతం కామగుణానం అధివచన**న్తి యథా హి బాహిరం ఉదకం ఓతిణ్ణో ఆవట్టే నిముజ్జిత్వా మరతి, ఏవం ఇమస్మిం సాసనే పబ్బజితో పఞ్చకామగుణావట్టే నిముజ్జిత్వా విబ్భమతి. కామరాగాభిభూతో హి సత్తో ఇతో చ ఏత్తో, ఏత్తో చ ఇతోతి ఏవం మనాపియరూపాదివిసయసఙ్ఖాతే ఆవట్టే అత్తానం సంసారేత్వా యథా తతో బహిభూతే నేక్ఖమ్మే చిత్తమ్పి న ఉప్పాదేతి, ఏవం ఆవట్టేత్వా బ్యసనాపాదనేన కామగుణానం ఆవట్టసదిసతా దట్ఠబ్బా.

అనుద్ధంసేతీతి కిలమేతి విలోలతి. **రాగానుద్ధంసితేనాతి** రాగేన అనుద్ధంసితేన. **మాతుగామస్సేతం అధివచన**న్తి. యథా హి బాహిరం ఉదకం ఓతిణ్ణో చణ్డమచ్ఛం ఆగమ్మ లద్ధప్పహారో మరతి, ఏవం ఇమస్మిం సాసనే మాతుగామం ఆరబ్భ ఉప్పన్నకామరాగో విబ్భమతి, తస్మా మాతుగామో ''**సుసుకాభయ**''న్తి వుత్తో. మాతుగామో హి యోనిసోమనసికారరహితం అధీరపురిసం ఇత్థికుత్తభూతేహి అత్తనో హాసభావవిలాసేహి అభిభుయ్య గహేత్వా ధీరజాతికమ్పి అత్తనో రూపాదీహి సమ్పలోభనవసేన అనవసేసం అత్తనో ఉపకారధమ్మే సీలాదికే సమ్పాదేతుం అసమత్థం కరోన్తో అనయబ్యసనం పాపేతి.

ఇమాని పన చత్తారి భయాని భాయిత్వా యథా ఉదకం అనోరోహన్తస్స ఉదకం నిస్సాయ ఉదకపిపాసావినయనం సరీరసుద్ధిపరిళాహూపసమో కాయఉతుగ్గాహాపనన్తి, ఏవమాది ఆనిసంసో నత్థి, ఏవమేవం ఇమాని చత్తారి భయాని భాయిత్వా సాసనే అపబ్బజన్తస్సపి ఇమం సాసనం నిస్సాయ సఙ్ఖేపతో వట్టదుక్ఖూపసమో, విత్థారతో పన సీలానిసంసాదివసేన అనేకవిధో ఆనిసంసో నత్థి. యథా పన ఇమాని చత్తారి భయాని అభాయిత్వా ఉదకం ఓరోహన్తస్స

వుత్తప్పకారో ఆనిసంసో హోతి, ఏవం ఇమాని అభాయిత్వా సాసనే పబ్బజన్తస్సపి వుత్తప్పకారో ఆనిసంసో హోతి. **మహాధమ్మరక్ఖితత్థేరో** పనాహ "చత్తారి భయాని భాయిత్వా ఉదకం అనోతరన్తో సోతం ఛిన్దిత్వా పరతీరం పాపుణితుం న సక్కోతి, అభాయిత్వా ఓతరన్తో సక్కోతి, ఏవమేవం భాయిత్వా సాసనే అపబ్బజన్తోపి తణ్హాసోతం ఛిన్దిత్వా నిబ్బానపారం దట్ఠుం న సక్కోతి, అభాయిత్వా పబ్బజన్తో సక్కోతీ"తి.

ఊమిభయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఠమనానాకరణసుత్తవణ్ణనా

౧౨౩. తతియే **బ్రహ్మకాయికానం దేవానన్తి** ఏత్థ బ్రహ్మానం కాయో సమూహోతి బ్రహ్మకాయో, తప్పరియాపన్నతాయ తత్థ గతాతి **బ్రహ్మకాయికా**. ఏతాయ చ సబ్బస్సపి బ్రహ్మకాయస్స సమఞ్ఞాయ భవితబ్బం. **ఆభస్సరానం దేవానన్తి**ఆదినా పన దుతియజ్ఝానభూమికాదీనం ఉపరి గహితత్తా గోబలీబద్దఞ్ఞాయేన తదవసిట్ఠానం అయం సమఞ్ఞా, తస్మా "బ్రహ్మకాయికానం దేవాన"న్తి పఠమజ్ఝానభూమికానంయేవ గహణం వేదితబ్బం. సహ బ్యయతి గచ్ఛతీతి సహబ్యో, సహవత్తనకో. తస్స భావో **సహబ్యతా,** సహపవత్తీతి ఆహ "**సహభావం ఉపగచ్ఛతీ**"తి. **కప్పో ఆయుప్పమాణన్తి** ఏత్థ యదిపి బ్రహ్మపారిసజ్జాదీనం ఆయునో అన్తరం అత్థి, ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన పనేతం వుత్తన్తి దస్సేన్తో "**పఠమజ్ఝానం అత్థి హీన**"న్తిఆదిమాహ.

ద్వే కప్పా ఆయుప్పమాణన్తి ఏత్థ పన హీనజ్ఝానేన నిబ్బత్తానం వసేన అయం పరిచ్ఛేదో కతోతి దస్సేతుం "**దుతియజ్ఝానం వుత్తనయేనేవ తివిధం హోతీ**"తిఆది ఆరద్ధం. **చత్తారో కప్పాతి** ఏత్థ పన ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన చతుసట్ఠి కప్పా వత్తబ్బాతి దస్సేన్తో "**యం హేట్ఠా వుత్తం 'కప్పో ద్వే కప్పా'తి , కమ్పి ఆహరిత్వా అత్థో వేదితబ్బో**"తి ఆహ. కథం పనేత్థ అయమత్థో లబ్భతీతి ఆహ "**కప్పోతి చ గుణస్సపి నామ**"న్తి. తత్థ **పఠమం వుత్తో కప్పో,** తతో ఏకేన గుణేన, ఏకస్మిం వారే గణనాయాతి అత్థో. **ద్వే కప్పా హోన్తీతి** ఏకవారగణనాయ కప్పస్స ద్విగుణితత్తా ద్వే మహాకప్పా హోన్తీతి అత్థో. **దుతియేనాతి** దుతియవారగణనాయ. **చత్తారోతి** దుతియవారగణనాయ ద్వీసు కప్పేసు ద్విగుణితేసు చత్తారో మహాకప్పా హోన్తీతి అత్థో. **పున తే చత్తారో కప్పాతి** వుత్తనయేన ద్వే వారే గుణేత్వా యే చత్తారో కప్పా దస్సితా, పున తే చత్తారో కప్పా చతుగ్గుణా హోన్తీతి అత్థో. ఇదం వుత్తం హోతి – ద్వే వారే గుణేత్వా యే చత్తారో కప్పా దస్సితా, తేసు చతుక్ఖత్తుం గుణితేసు చతుసట్ఠి కప్పా సమ్పజ్జన్తీతి. తథా హి చత్తారో ఏకస్మిం వారే గుణితా అట్ఠ హోన్తి, పున తే అట్ఠ దుతియవారే గుణితా సోళస హోన్తి, పున తే సోళస తతియవారే గుణితా ద్వత్తింస హోన్తి, పున తే ద్వత్తింస చతుత్థవారే గుణితా చతుసట్ఠి హోన్తి. తేనేవాహ "**ఇమేహి చతూహి గుణేహి గుణితా ఏకేన గుణేన అట్ఠ హోన్తీ**"తిఆది. ఏత్థ చ హేట్ఠా **ఉపోసథసుత్తే** (అ॰ ని॰ ౩.౭౧) –

"యాని మానుసకాని పఞ్ఞాస వస్సాని, చాతుమహారాజికానం దేవానం ఏసో ఏకో రత్తిన్దివో"తి –

ఆదినా కామావచరదేవానమేవ ఆయుప్పమాణం దస్సితం. హేట్ఠాయేవ –

> "తయోమే, భిక్ఖవే, పుగ్గలా సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మిం. కతమే తయో? ఇధ, భిక్ఖవే, ఏకచ్చో పుగ్గలో సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా...పే॰... ఆకాసానఞ్చాయతనూపగానం దేవానం సహబ్యతం ఉపపజ్జతి. ఆకాసానఞ్చాయతనూపగానం, భిక్ఖవే, దేవానం వీసతి కప్పసహస్సాని ఆయుప్పమాణ"న్తి (అ॰ ని॰ ౩.౧౧౭) –

ఆదినా అరూపావచరానంయేవ ఆయుప్పమాణం వుత్తం. ఇధ పన రూపావచరానమేవ ఆయుప్పమాణం దస్సితం. **విభఙ్గపాళియం** (విభ॰ ౧౦౨౨) పన "మనుస్సానం కిత్తకం ఆయుప్పమాణం, వస్ససతం అప్పం వా భియ్యో"తిఆదినా దేవమనుస్సానఞ్చేవ రూపారూపావచరసత్తానఞ్చ ఆయుప్పమాణం దస్సితం.

తత్థ సమ్మాసమ్బుద్ధేన మనుస్సానం దేవానఞ్చ ఆయుం పరిచ్ఛిన్దమానేన చతూసు అపాయేసు భుమ్మదేవేసు చ ఆయు న పరిచ్ఛిన్నం. తం కస్మాతి? నిరయే తావ కమ్మమేవ పమాణం. యావ కమ్మం న ఖీయతి, తావ పచ్చన్తి. తథా సేసఅపాయేసు. భుమ్మదేవానమ్పి కమ్మమేవ పమాణం. తత్థ నిబ్బత్తా హి కేచి సత్తాహమత్తం తిట్ఠన్తి, కేచి అడ్ఢమాసం, కప్పం తిట్ఠమానాపి అత్థియేవ. తత్థ మనుస్సేసు గిహిభావే ఠితాయేవ సోతాపన్నాపి హోన్తి, సకదాగామిఫలం అనాగామిఫలం అరహత్తమ్పి పాపుణన్తి, తేసు సోతాపన్నాదయో యావజీవం తిట్ఠన్తి, ఖీణాసవా పన పరినిబ్బాయన్తి వా పబ్బజన్తి వా. కస్మా? అరహత్తం నామ సేట్ఠగుణం, గిహిలిఙ్గం హీనం, తం హీనతాయ ఉత్తమం గుణం ధారేతుం న సక్కోతి, తస్మా తే పరినిబ్బాతుకామా వా హోన్తి పబ్బజితుకామా వా. భుమ్మదేవా పన అరహత్తం పత్తాపి యావజీవం తిట్ఠన్తి, ఛసు కామావచరేసు దేవేసు సోతాపన్నసకదాగామినో యావజీవం తిట్ఠన్తి, అనాగామినా రూపభవం గన్తుం వట్టతి ఖీణాసవేన పరినిబ్బాతుం. కస్మా? నిలీయనోకాసస్స అభావా. రూపావచరారూపావచరేసు సబ్బేపి యావజీవం తిట్ఠన్తి, తత్థ రూపావచరే నిబ్బత్తా సోతాపన్నసకదాగామినో న పున ఇధాగచ్ఛన్తి, తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తి. ఏతే హి ఝానఅనాగామినో నామ.

అట్ఠసమాపత్తిలాభీనం పన కిం నియమేతి? పగుణజ్ఝానం. యదేవస్స పగుణం హోతి, తేన ఉపపజ్జతి. సబ్బేసు పగుణేసు కిం నియమేతి? నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసమాపత్తి. ఏకంసేనేవ హి సో నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే ఉపపజ్జతి. నవసు బ్రహ్మలోకేసు నిబ్బత్తఅరియసావకానం తత్రూపపత్తిపి ఉపరూపపత్తిపి, న హేట్ఠూపపత్తి. పుథుజ్జనానం పన తత్రూపపత్తిపి హోతి, ఉపరూపపత్తిపి, హేట్ఠూపపత్తిపి. పఞ్చసు సుద్ధావాసేసు చతూసు చ అరూపేసు అరియసావకానం తత్రూపపత్తిపి హోతి ఉపరూపపత్తిపి. పఠమజ్ఝానభూమియం నిబ్బత్తో అనాగామీ నవ బ్రహ్మలోకే సోధేత్వా మత్థకే ఠితో పరినిబ్బాతి. వేహప్ఫలం, అకనిట్ఠం, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనన్తి ఇమే తయో దేవలోకా సేట్ఠభవా నామ. ఇమేసు తీసు ఠానేసు నిబ్బత్తఅనాగామినో నేవ ఉద్ధం గచ్ఛన్తి, న అధో, తత్థ తత్థేవ పరినిబ్బాయన్తీతి ఇదం పకిణ్ణకం వేదితబ్బం.

పఠమనానాకరణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. దుతియనానాకరణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౪-౬. చతుత్థే **తే ధమ్మే**తి తే "రూపగత"న్తిఆదినా నయేన వుత్తే రూపాదయో ధమ్మే. **అనిచ్చతో**తి ఇమినా నిచ్చప్పటిక్ఖేపతో తేసం అనిచ్చతమాహ, తతో ఏవ చ ఉదయవయవన్తతో విపరిణామతో తావకాలికతో చ తే అనిచ్చాతి జోతితం హోతి. యఞ్హి నిబ్బత్తం హోతి, తం ఉదయవయపరిచ్ఛిన్నం . జరాయ మరణేన చ తదేవ విపరీతం, ఇత్తరక్ఖణమేవ చ హోతీతి. **దుక్ఖతో**తి ఇమినా సుఖప్పటిక్ఖేపతో తేసం దుక్ఖతమాహ. తతో ఏవ చ అభిణ్హప్పటిపీళనతో దుక్ఖవత్థుతో చ తే దుక్ఖాతి జోతితం హోతి. ఉదయవయవన్తతాయ హి తే అభిణ్హప్పటిపీళనతో నిరన్తరదుక్ఖతాయ దుక్ఖస్సేవ చ అధిట్ఠానభూతా. పచ్చయయాపనీయతాయ రోగమూలతాయ చ **రోగతో**. దుక్ఖతాసూలయోగతో కిలేసాసుచిపగ్ఘరణతో ఉప్పాదజరాభఙ్గేహి ఉద్ధుమాతపరిపక్కపభిన్నతో చ **గణ్డతో**. పీళాజననతో, అన్తోతుదనతో, దున్నీహరణతో చ **సల్లతో**. అవడ్ఢిఆవహనతో అఘవత్థుతో చ **అఘతో**. అసేరిభావజననతో ఆబాధపదట్ఠానతాయ చ **ఆబాధతో**. అవసవత్తనతో అవిధేయ్యతాయ చ **పరతో**.

బ్యాధిజరామరణేహి పలుజ్జనీయతాయ **పలోకతో**. సామినివాసికారకవేదకఅధిట్ఠాయకవిరహతో **సుఞ్ఞతో**. అత్తప్పటిక్ఖేపట్ఠేన **అనత్తతో**. రూపాదిధమ్మా హి న ఏత్థ అత్తా అత్థీతి **అనత్తా**. ఏవం సయమ్పి అత్తా న హోన్తీతి **అనత్తా**. తేన అబ్యాపారతో నిరీహతో తుచ్ఛతో అనత్తాతి దీపితం హోతి. లక్ఖణత్తయమేవ సుఖావబోధనత్థం ఏకాదసహి పదేహి విభజిత్వా గహితన్తి దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆది వుత్తం. పఞ్చమఛట్ఠాని ఉత్తానత్థానేవ.

దుతియనానాకరణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఠమతథాగతఅచ్ఛరియసుత్తవణ్ణనా

౧౨౭. సత్తమే వత్తమానసమీపే వత్తమానే వియ వోహరితబ్బన్తి ''**ఓక్కమతీ**''తి ఆహ ''**ఓక్కన్తో హోతీతి అత్థో**''తి. దససహస్సచక్కవాళపత్థరణో సముజ్జలభావేన **ఉళారో. దేవానుభావ**న్తి దేవానం పభానుభావం. దేవానఞ్హి పభం సో ఓభాసో అధిభవతి, న దేవే. తేనాహ ''**దేవాన**''న్తిఆది. రుక్ఖగచ్ఛాదినా కేనచి న హఞ్ఞతీతి **అఘా,** అసమ్బాధా. తేనాహ ''**నిచ్చవివరా**''తి. **అసంవుతా**తి హేట్ఠా ఉపరి కేనచి అపిహితా. తేనాహ ''**హేట్ఠాపి అప్పతిట్ఠా**''తి. తత్థ **పి**-సద్దేన యథా హేట్ఠా ఉదకస్స పిధాయికా సన్ధారికా పథవీ నత్థి అసంవుతా లోకన్తరికా, ఏవం ఉపరిపి చక్కవాళేసు దేవవిమానానం అభావతో అసంవుతా అప్పతిట్ఠాతి దస్సేతి. అన్ధకారో ఏత్థ అత్థీతి **అన్ధకారా. చక్ఖువిఞ్ఞాణం న జాయతి** ఆలోకస్స అభావతో, న చక్ఖునో. తథా హి ''**తేనోభాసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సఞ్జానన్తీ**''తి వుత్తం. జమ్బుదీపే ఠితమజ్ఝన్హికవేలాయ పుబ్బవిదేహవాసీనం అత్థఙ్గమవసేన ఉపడ్ఢం సూరియమణ్డలం పఞ్ఞాయతి, అపరగోయానవాసీనం ఉగ్గమనవసేన. ఏవం సేసదీపేసుపీతి ఆహ ''**ఏకప్పహారేనేవ తీసు దీపేసు పఞ్ఞాయన్తీ**''తి. ఇతో అఞ్ఞథా ద్వీసు ఏవ దీపేసు పఞ్ఞాయన్తి. ఏకేకాయ దిసాయ నవనవయోజనసతసహస్సాని అన్ధకారవిధమనమ్పి ఇమినావ నయేన దట్ఠబ్బం. **పభాయ నప్పహోన్తీ**తి అత్తనో పభాయ ఓభాసితుం నాభిసమ్భుణన్తి. యుగన్ధరపబ్బతమత్థకసమప్పమాణే ఆకాసే విచరణతో ''**చక్కవాళపబ్బతస్స వేమజ్ఝేన చరన్తీ**''తి వుత్తం.

బ్యావటాతి ఖాదనత్థం గణ్హితుం ఉపక్కమన్తా. **విపరివత్తిత్వా**తి వివట్టిత్వా. **ఛిజ్జిత్వా**తి ముచ్ఛాపవత్తియా ఠితట్ఠానతో ముచ్చిత్వా, అఙ్గపచ్చఙ్గఛేదనవసేన వా **ఛిజ్జిత్వా. అచ్చన్తఖారే**తి ఆతపసన్తపాభావేన అతిసీతభావం సన్ధాయ అచ్చన్తఖారతా వుత్తా సియా. న హి తం కప్పసణ్ఠానఉదకం సమ్పత్తికరమహామేఘవుట్ఠం పథవిసన్ధారకం కప్పవినాసకఉదకం వియ ఖారం భవితుమరహతి, తథా సతి పథవీపి విలీయేయ్య, తేసం వా పాపకమ్మఫలేన పేతానం పకతిఉదకస్స పుబ్బఖేళభావాపత్తి వియ తస్స ఉదకస్స ఖారభావాపత్తి హోతీతి వుత్తం ''**అచ్చన్తఖారే ఉదకే**''తి.

పఠమతథాగతఅచ్ఛరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియతథాగతఅచ్ఛరియసుత్తవణ్ణనా

౧౨౮. అట్ఠమే ఆలీయన్తి ఆరమితబ్బట్ఠేన సేవీయన్తీతి ఆలయా, పఞ్చ కామగుణా. **ఆరమన్తీ**తి రతిం విన్దన్తి కీళన్తి లళన్తి. ఆలీయన్తి వా అల్లీయన్తా అభిరమణవసేన సేవన్తీతి ఆలయా, తణ్హావిచరితాని. తేహి ఆలయేహి రమన్తీతి **ఆలయారామా**. యథేవ హి సుసజ్జితం పుప్ఫఫలభరితరుక్ఖాదిసమ్పన్నఉయ్యానం పవిట్ఠో రాజా తాయ సమ్పత్తియా రమతి, సమ్ముదితో ఆమోదితప్పమోదితో హోతి, న ఉక్కణ్ఠతి, సాయమ్పి నిక్ఖమితుం న ఇచ్ఛతి, ఏవమిమేహి

కామాలయతణ్హాలయేహి సత్తా రమన్తి, సంసారవట్టే పముదితా అనుక్కణ్ఠితా వసన్తి. తేన తేసం భగవా దువిధమ్పి ఆలయం ఉయ్యానభూమిం వియ దస్సేన్తో ‘‘**ఆలయారామా**’’తిఆదిమాహ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

దుతియతథాగతఅచ్ఛరియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. ఆనన్దఅచ్ఛరియసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౯-౧౩౦. నవమే **పటిసన్థారధమ్మ**న్తి పకతిచారిత్తవసేన వుత్తం, ఉపగతానం పన భిక్ఖూనం భిక్ఖునీనఞ్చ పుచ్ఛావిస్సజ్జనవసేన చేవ చిత్తరుచివసేన చ యథాకాలం ధమ్మం దేసేతియేవ, ఉపాసకఉపాసికానం పన ఉపనిసిన్నకకథావసేన. దసమం ఉత్తానమేవ.

ఆనన్దఅచ్ఛరియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

భయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౪) ౪. పుగ్గలవగ్గో

౧. సంయోజనసుత్తవణ్ణనా

౧౩౧. చతుత్థస్స పఠమే ఉపపత్తిప్పటిలాభం సంవత్తనికానీతి **ఉపపత్తిపటిలాభియాని. భవపటిలాభియానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **యేహీ**తి యేహి సంయోజనేహి హేతుభూతేహి, కరణభూతేహి వా. నను చ సోతాపన్నస్సపి ఓరమ్భాగియాని సంయోజనాని అప్పహీనాని, కస్మా పన సకదాగామీయేవ ఇధ గహితోతి ఆహ ''**సకదాగామిస్సాతి ఇదం అప్పహీనసంయోజనేసు అరియేసు ఉత్తమకోటియా గహిత**''న్తి. తత్థ **అప్పహీనసంయోజనేసూ**తి అప్పహీనఓరమ్భాగియసంయోజనేసు. **ఉత్తమకోటియా గహిత**న్తి ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదేన గహితం. సకదాగామితో పరఞ్హి అప్పహీనఓరమ్భాగియసంయోజనో అరియో నామ నత్థి. నను చ సకదాగామిస్స పహీనానిపి ఓరమ్భాగియాని సంయోజనాని అత్థి దిట్ఠివిచికిచ్ఛాసీలబ్బతపరామాససంయోజనానం పహీనత్తా, తస్మా ''ఓరమ్భాగియాని సంయోజనాని అప్పహీనానీ''తి కస్మా వుత్తన్తి ఆహ ''**ఓరమ్భాగియేసు చ అప్పహీనం ఉపాదాయా**''తిఆది. యస్మా కామరాగబ్యాపాదసంయోజనాని సకదాగామిస్స అప్పహీనాని, తస్మా తాని అప్పహీనాని ఉపాదాయ ''**ఓరమ్భాగియాని సంయోజనాని అప్పహీనానీ**''తి వుత్తం, న సబ్బేసం అప్పహీనత్తాతి అధిప్పాయో.

సంయోజనసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పటిభానసుత్తవణ్ణనా

౧౩౨. దుతియే పటిభానం వుచ్చతి ఞాణమ్పి ఞాణస్స ఉపట్ఠితవచనమ్పి, తం ఇధ అధిప్పేతం, అత్థయుత్తం కారణయుత్తఞ్చ పటిభానమస్సాతి **యుత్తప్పటిభానో**. పుచ్ఛానన్తరమేవ సీఘం బ్యాకాతుం అసమత్థతాయ నోముత్తప్పటిభానమస్సాతి **నోముత్తప్పటిభానో**. ఇమినా నయేన సేసా వేదితబ్బా. ఏత్థ పన పఠమో కఞ్చి కాలం వీమంసిత్వా యుత్తమేవ పేక్ఖతి **తిపిటకచూళనాగత్థేరో** వియ. సో పన పఞ్హం పుట్ఠో పరిగ్గహేత్వా యుత్తప్పత్తకారణమేవ కథేతి. దుతియో పుచ్ఛానన్తరమేవ యేన వా తేన వా వచనేన పటిబాహతి, వీమంసిత్వాపి చ యుత్తం న పక్ఖేతి **చతునికాయికపిణ్డతిస్సత్థేరో** వియ. సో పన పఞ్హం పుట్ఠో పఞ్హపరియోసానమ్పి నాగమేతి, యం వా తం వా కథేతియేవ, వచనత్థం పనస్స వీమంసియమానం కత్థచి న లగతి. తతియో పుచ్ఛాసమకాలమేవ యుత్తం పేక్ఖతి, తంఖణంయేవ చ నం బ్యాకరోతి **తిపిటకచూళాభయత్థేరో** వియ. సో పన పఞ్హం పుట్ఠో సీఘమేవ కథేతి, యుత్తప్పత్తకారణో చ హోతి. చతుత్థో పుట్ఠో సమానో నేవ యుత్తం పేక్ఖతి, న యేన వా తేన వా పటిబాహితుం సక్కోతి, తిబ్బన్ధకారనిముగ్గో వియ హోతి **లాళుదాయిత్థేరో** వియ.

పటిభానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. ఉగ్ఘటితఞ్ఞూసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౩-౪. తతియే **ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ**తి ఏత్థ ఉగ్ఘటనం నామ ఞాణుగ్ఘటనం, ఞాణే ఉగ్ఘటితమత్తేయేవ జానాతీతి అత్థో. **సహ ఉదాహటవేలాయా**తి ఉదాహారే ఉదాహటమత్తేయేవ. **ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి చతుసచ్చధమ్మస్స ఞాణేన సద్ధిం

అభిసమయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం “చత్తారో సతిపట్ఠానా”తిఆదినా (విభ. ౩౫౫) నయేన సంఖిత్తేన మాతికాయ ఠపియమానాయ దేసనానుసారేన ఞాణం పేసేత్వా అరహత్తం గణ్హితుం సమత్థో పుగ్గలో “ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ”తి వుచ్చతి. విపఞ్చితం విత్థారితమేవ అత్థం జానాతీతి **విపఞ్చితఞ్ఞూ. అయం వుచ్చతీ**తి అయం సంఖిత్తేన మాతికం ఠపేత్వా విత్థారేన అత్థే భాజియమానే అరహత్తం పాపుణితుం సమత్థో పుగ్గలో “విపఞ్చితఞ్ఞూ”తి వుచ్చతి . ఉద్దేసాదీహి నేతబ్బోతి **నేయ్యో. అనుపుబ్బేన ధమ్మాభిసమయో**తి అనుక్కమేన అరహత్తప్పత్తి. బ్యఞ్జనపదమేవ పరమం అస్సాతి **పదపరమో. న తాయ జాతియా ధమ్మాభిసమయో హోతీ**తి తేన అత్తభావేన ఝానం వా విపస్సనం వా మగ్గం వా ఫలం వా నిబ్బత్తేతుం న సక్కోతీతి అత్థో. చతుత్థం ఉత్తానమేవ.

ఉగ్ఘటితఞ్ఞూసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౮. సావజ్జసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౫-౮. పఞ్చమే **సావజ్జో**తి సదోసో. **సావజ్జేన కాయకమ్మేనా**తి సదోసేన పాణాతిపాతాదినా కాయకమ్మేన. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం పుగ్గలో తీహి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మస్స సదోసత్తా గూథకుణపాదిభరితో పదేసో వియ “సావజ్జో”తి వుచ్చతి. **సావజ్జేన బహులన్తి** యస్స సావజ్జమేవ కాయకమ్మం బహులం హోతి, అప్పం అనవజ్జం. సో “సావజ్జేన బహులం కాయకమ్మేన సమన్నాగతో అప్పం అనవజ్జేనా”తి వుచ్చతి. ఇతరేసుపి ఏసేవ నయో. కో పన ఏవరూపో హోతీతి? యో గామధమ్మతాయ వా నిగమధమ్మతాయ వా కదాచి కరహచి ఉపోసథం సమాదియతి, సీలాని పూరేతి. **అయం వుచ్చతీ**తి అయం పుగ్గలో తీహి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మేసు సావజ్జస్సేవ బహులతాయ అనవజ్జస్స అప్పతాయ “వజ్జబహులో”తి వుచ్చతి. యథా హి ఏకస్మిం పదేసే దుబ్బణ్ణాని దుగ్గన్ధాని పుప్ఫాని రాసికతానస్సు, తేసం ఉపరి తహం తహం అధిముత్తకవస్సికపాటలాని పతితాని భవేయ్యుం, ఏవరూపో అయం పుగ్గలో వేదితబ్బో. యథా పన ఏకస్మిం పదేసే అధిముత్తకవస్సికపాటలాని రాసికతానస్సు, తేసం ఉపరి తహం తహం దుగ్గన్ధాని బదరపుప్ఫాదీని పతితాని భవేయ్యుం. ఏవరూపో తతియో పుగ్గలో వేదితబ్బో. చతుత్థో పన తీహి ద్వారేహి ఆయూహనకమ్మస్స నిద్దోసత్తా చ చతుమధురభరితసువణ్ణపాతి వియ దట్ఠబ్బో. ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సావజ్జసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. ధమ్మకథికసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౯-౧౪౦. నవమే **అప్పఞ్చ భాసతీ**తి సమ్పత్తపరిసాయ థోకమేవ కథేతి. **అసహితఞ్చా**తి కథేన్తో చ పన న అత్థయుత్తం కాలయుత్తం కథేతి. **పరిసా చస్స న కుసలా హోతీ**తి సోతుం నిసిన్నపరిసా చస్స యుత్తాయుత్తం కారణాకారణం సిలిట్ఠాసిలిట్ఠం న జానాతీతి అత్థో. **ఏవరూపో**తి అయం ఏవంజాతికో బాలధమ్మకథికో ఏవంజాతికాయ బాలపరిసాయ ధమ్మకథికోత్వేవ నామం లభతి. ఇమినా నయేన సబ్బత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ ద్వేయేవ జనా సభావధమ్మకథికా, న ఇతరే. ఇతరే పన ధమ్మకథికానం అన్తో పవిట్ఠత్తా ఏవం వుత్తా. దసమం ఉత్తానమేవ.

ధమ్మకథికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుగ్గలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౩) ౩. ఆభావగ్గో

౧-౬. ఆభాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౧-౧౪౬. పఞ్చమస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

ఆభాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. దుతియకాలసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౭-౧౫౦. సత్తమే పరమత్థతో అవిజ్జమానసభావస్స కాలస్స భావనాదియోగో న సమ్భవతీతి ఆహ ‘‘**కాలాతి తస్మిం తస్మిం కాలే ధమ్మస్సవనాదివసేన పవత్తానం కుసలధమ్మానం ఏతం అధివచన**’’న్తి. కాలసహచరితా హి కుసలా ధమ్మా ఇధ కాల-సద్దేన గహితా అపరస్స అసమ్భవతో. అట్ఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

దుతియకాలసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆభావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౪. చతుత్థపణ్ణాసకం

(౧౬) ౧. ఇన్ద్రియవగ్గో

౧-౫. ఇన్ద్రియసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫౧-౧౫౫. చతుత్థస్స పఠమాదీని ఉత్తానానేవ.

ఇన్ద్రియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౮. కప్పసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫౬-౧౫౮. ఛట్ఠే సంవట్టనం వినస్సనం **సంవట్టో**, సంవట్టతో ఉద్ధం తథా ఠాయీ **సంవట్టట్ఠాయీ**. వివట్టనం నిబ్బత్తనం, వడ్ఢనం వా **వివట్టో**. "తేజోసంవట్టో, ఆపోసంవట్టో, వాయోసంవట్టోతి ఏవం సంవట్టసీమానుక్కమేన సంవట్టేసు వత్తబ్బేసు తథా అవత్వా ఆపోసంవట్టో, తేజోసంవట్టో, వాయోసంవట్టోతి వచనం సంవట్టమహాభూతదేసనానుపుబ్బియా"తి కేచి. "భావీసంవట్టానుపుబ్బియా"తి అపరే. ఆపేన సంవట్టో **ఆపోసంవట్టో**. **సంవట్టసీమా**తి సంవట్టనమరియాదా. **సంవట్టతీ**తి వినస్సతి. **సదా**తి సబ్బకాలం, తీసుపి సంవట్టకాలేసూతి అత్థో. **ఏకం బుద్ధక్ఖేత్తం వినస్సతీ**తి ఏత్థ బుద్ధక్ఖేత్తం నామ తివిధం హోతి జాతిక్ఖేత్తం, ఆణాక్ఖేత్తం, విసయక్ఖేత్తఞ్చ.

తత్థ **జాతిక్ఖేత్తం** దససహస్సచక్కవాళపరియన్తం హోతి, తథాగతస్స పటిసన్ధిగ్గహణాదీసు కమ్పతి. **ఆణాక్ఖేత్తం** కోటిసతసహస్సచక్కవాళపరియన్తం, యత్థ **రతనసుత్తం** (ఖు॰ పా॰ ౬.౧ ఆదయో; సు॰ ని॰ ౨౨౪ ఆదయో) **ఖన్ధపరిత్తం** (అ॰ ని॰ ౪.౬౭; చూళవ॰ ౨౫౧) **ధజగ్గపరిత్తం** (సం॰ ని॰ ౧.౨౪౯) **ఆటానాటియపరిత్తం** (దీ॰ ని॰ ౩.౨౭౭-౨౭౮) **మోరపరిత్త**న్తి (జా॰ ౧.౨.౧౭-౧౮) ఇమేసం పరిత్తానం ఆనుభావో వత్తతి. **విసయక్ఖేత్తం** అనన్తాపరిమాణం, యం "యావతా వా పనాకఙ్ఖేయ్యా"తి (అ॰ ని॰ ౩.౮౧) వుత్తం. తత్థ యం యం తథాగతో ఆకఙ్ఖతి, తం తం జానాతి. ఏవమేతేసు తీసు బుద్ధక్ఖేత్తేసు ఏకం ఆణాక్ఖేత్తం వినస్సతి , తస్మిం పన వినస్సన్తే జాతిక్ఖేత్తం వినట్ఠమేవ హోతి, వినస్సన్తఞ్చ ఏకతోవ వినస్సతి, సణ్ఠహన్తఞ్చ ఏకతోవ సణ్ఠహతి. సేసమేత్థ **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౨.౪౦౪) వుత్తనయేనేవ గహేతబ్బం. సత్తమట్ఠమాని ఉత్తానత్థానేవ.

కప్పసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. భిక్ఖునీసుత్తవణ్ణనా

౧౫౯. నవమే **ఏవం పవత్తం పచ్చుప్పన్నతణ్హం నిస్సాయా**తి "కుదాస్సు నామాహమ్పి ఆసవానం ఖయా"తిఆదినా నయేన అనుత్తరే విమోక్ఖే పిహం ఉప్పాదేన్తస్స ఉప్పన్నతణ్హం నిస్సాయ. కథం పన లోకుత్తరధమ్మే ఆరబ్భ ఆసా ఉప్పజ్జతీతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం, న ఆరమ్మణకరణవసేన తత్థ పిహా పవత్తతి అవిసయత్తా పుగ్గలస్స చ అనధిగతభావతో. అనుస్సవూపలద్ధే పన అనుత్తరవిమోక్ఖే ఉద్దిస్స పిహం ఉప్పాదేన్తో తత్థ పిహం ఉప్పాదేతి నామ. **నాకడ్ఢతీ**తి కమ్మపథభావం అప్పత్తతాయ పటిసన్ధిం న దేతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

భిక్ఖునీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సుగతవినయసుత్తవణ్ణనా

౧౬౦. దసమే **వళఞ్జేన్తీ**తి సజ్ఝాయన్తి చేవ వాచుగ్గతం కరోన్తా ధారేన్తి చ. అవిగతతణ్హతాయ తం తం పరిక్ఖారజాతం బహుమ్పి ఆదియన్తీతి బహులా, తే ఏవ **బాహులికా** యథా "వేనయికో"తి (మ॰ ని॰ ౧.౨౪౬; అ॰ ని॰ ౮.౧౧; పారా॰ ౮). తే పన యస్మా పచ్చయబహులభావా యుత్తప్పయుత్తా నామ హోన్తి, తస్మా ఆహ ''**పచ్చయబాహుల్లాయ పటిపన్నా**''తి. సిథిలం గణ్హన్తీతి **సాథలికా,** సిక్ఖాయ ఆదరగారవాభావేన సిథిలం అదళ్హం గణ్హన్తీతి అత్థో. **సిథిల**న్తి చ భావనపుంసకనిద్దేసో, సిథిల-సద్దేన వా సమానత్థస్స సాథలసద్దస్స వసేన **సాథలికా**తి పదసిద్ధి వేదితబ్బా. **అవగమనతో**తి అధోగమనతో, ఓరమ్భాగియభావతోతి అత్థో. **నిబ్బీరియా**తి ఉజ్ఝితుస్సాహా తదధిగమాయ ఆరమ్భమ్పి అకురుమానా.

సుగతవినయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇన్ద్రియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౭) ౨. పటిపదావగ్గో

౧. సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౧౬౧. దుతియస్స పఠమే **దుక్ఖాపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా**తిఆదీసు పాళియా ఆగతనయేన అత్థో వేదితబ్బో. తథా హి –

> “తత్థ కతమా దుక్ఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా? కిచ్ఛేన కసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స దన్ధం తం ఠానం అభిజానన్తస్స యా ఉప్పజ్జతి పఞ్ఞా పజాననా…పే… అమోహో ధమ్మవిచయో సమ్మాదిట్ఠి, అయం వుచ్చతి దుక్ఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా. తత్థ కతమా దుక్ఖపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా? కిచ్ఛేన కసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స ఖిప్పం తం ఠానం అభిజానన్తస్స యా ఉప్పజ్జతి పఞ్ఞా పజాననా…పే… సమ్మాదిట్ఠి, అయం వుచ్చతి దుక్ఖపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా. తత్థ కతమా సుఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా? అకిచ్ఛేన అకసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స దన్ధం తం ఠానం అభిజానన్తస్స యా ఉప్పజ్జతి పఞ్ఞా పజాననా…పే… సమ్మాదిట్ఠి, అయం వుచ్చతి సుఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా. తత్థ కతమా సుఖపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా? అకిచ్ఛేన అకసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స ఖిప్పం తం ఠానం అభిజానన్తస్స యా ఉప్పజ్జతి పఞ్ఞా పజాననా…పే… సమ్మాదిట్ఠి, అయం వుచ్చతి సుఖపటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా పఞ్ఞా”తి (విభ. ౮౦౧) – అయమేత్థ పాళి.

తత్థ **కిచ్ఛేన కసిరేన సమాధిం ఉప్పాదేన్తస్సా**తి పుబ్బభాగే ఆగమనకాలే కిచ్ఛేన కసిరేన దుక్ఖేన ససఙ్ఖారేన సప్పయోగేన కిలేసే విక్ఖమ్భేత్వా లోకుత్తరసమాధిం ఉప్పాదేన్తస్స. **దన్ధం తం ఠానం అభిజానన్తస్సా**తి విక్ఖమ్భితేసు కిలేసేసు విపస్సనాపరివాసే చిరం వసిత్వా తం లోకుత్తరసమాధిసఙ్ఖాతం ఠానం దన్ధం సణికం అభిజానన్తస్స పటివిజ్ఝన్తస్స, పాపుణన్తస్సాతి అత్థో. **అయం వుచ్చతీ**తి యా ఏసా ఏవం ఉప్పజ్జతి, అయం కిలేసవిక్ఖమ్భనప్పటిపదాయ దుక్ఖత్తా, విపస్సనాపరివాసపఞ్ఞాయ చ దన్ధత్తా మగ్గకాలే ఏకచిత్తక్ఖణే ఉప్పన్నాపి పఞ్ఞా ఆగమనవసేన ‘‘**దుక్ఖపటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా నామా**’’తి వుచ్చతి. ఉపరి తీసు పదేసుపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో.

సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విత్థారసుత్తవణ్ణనా

౧౬౨. దుతియే **అకతాభినివేసో**తి అకతాధికారో. రూపానం లక్ఖణాదీహి పరిచ్ఛిన్దిత్వా గహణం **రూపపరిగ్గహో. తీసు అద్ధాసు కిలమతీ**తి పుబ్బన్తే అపరన్తే పుబ్బన్తాపరన్తేతి ఏవం తీసు పదేసేసు కిలమతి. **పఞ్చసు ఞాణేసూ**తి రూపపరిగ్గహాదీసు పఞ్చసు ఞాణేసు. **నవసు విపస్సనాఞాణేసూ**తి ఉదయబ్బయాదినవవిపస్సనాఞాణేసు. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

విత్థారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అసుభసుత్తవణ్ణనా

౧౬౩. తతియే ‘‘**యథా ఏతం, తథా ఇద**’’న్తి **ఇమినా నయేనా**తి ఏతేన –

“యథా ఇదం తథా ఏతం, యథా ఏతం తథా ఇదం;

అజ్ఝత్తఞ్చ బహిద్ధా చ, కాయే ఛన్దం విరాజయే”తి. (సు॰ ని॰ ౨౦౩); –

ఇమం దేసనానయం సఙ్గణ్హాతి. తస్సత్థో – యథా ఇదం సవిఞ్ఞాణకాసుభం ఆయుఉస్మావిఞ్ఞాణానం అనపగమా చరతి తిట్ఠతి నిసీదతి సయతి, తథా ఏతం ఏతరహి సుసానే సయితం అవిఞ్ఞాణకమ్పి పుబ్బే తేసం ధమ్మానం అనపగమా అహోసి. యథా చ ఏతం ఏతరహి మతసరీరం తేసం ధమ్మానం అపగమా న చరతి న తిట్ఠతి న నిసీదతి న సేయ్యం కప్పేతి, తథా ఇదం సవిఞ్ఞాణకమ్పి తేసం ధమ్మానం అపగమా భవిస్సతి. యథా చ ఇదం సవిఞ్ఞాణకం నేతరహి సుసానే మతం సేతి న ఉద్ధుమాతకాదిభావముపగతం, తథా ఏతం ఏతరహి మతసరీరమ్పి పుబ్బే అహోసి. యథా పనేతం ఏతరహి అవిఞ్ఞాణకాసుభం మతకసుసానే సేతి ఉద్ధుమాతకాదిభావఞ్చ ఉపగతం, తథా ఇదం సవిఞ్ఞాణకమ్పి భవిస్సతీతి. తత్థ **యథా ఇదం తథా ఏత**న్తి అత్తనా మతసరీరస్స సమానభావం కరోన్తో బాహిరే దోసం పజహతి. **యథా ఏతం తథా ఇద**న్తి మతసరీరేన అత్తనో సమానభావం కరోన్తో అజ్ఝత్తికే రాగం పజహతి. యేనాకారేన ఉభయం సమం కరోతి, తం సమ్పజానన్తో ఉభయత్థ మోహం పజహతి.

బహిద్ధా దిట్ఠానన్తి బహిద్ధా సుసానాదీసు దిట్ఠానం ఉద్ధుమాతకాదిదసన్నం అసుభానం. ‘‘**నవన్నం పాటికుల్యానం వసేనా**’’తి కస్మా వుత్తం, నను అన్తిమజీవికాభావతో పిణ్డపాతస్స అలాభలాభేసు పరితస్సనగేధాదిసముప్పత్తితో భత్తస్స సమ్మదజననతో కిమికులసంవద్ధనతోతి ఏవమాదీహిపి ఆకారేహి ఆహారేపటికూలతా పచ్చవేక్ఖితబ్బా. వుత్తఞ్హేతం – “అన్తమిదం, భిక్ఖవే, జీవికానం యదిదం పిణ్డోల్యం అతిపాపోయం లోకస్మిం యదిదం పిణ్డోల్యో విచరతి పత్తపాణీతి (సం॰ ని॰ ౩.౮౦; ఇతివు॰ ౯౧). అలద్ధా చ పిణ్డపాతం పరితస్సతి, లద్ధా చ పిణ్డపాతం గధితో ముచ్ఛితో అజ్ఝోపన్నో అనాదీనవదస్సావీ అనిస్సరణపఞ్ఞో పరిభుఞ్జతీతి (అ॰ ని॰ ౩.౧౨౪). భుత్తో చ ఆహారో కస్సచి కదాచి మరణం వా మరణమత్తం వా దుక్ఖం ఆవహతీ”తి.

కటుకీటకాదయో ద్వత్తింసకులప్పభేదా కిమియో నం ఉపనిస్సాయ జీవన్తీతి? వుచ్చతే – అన్తిమజీవికాభావో తావ చిత్తసంకిలేసవినోధనత్థం కమ్మట్ఠానాభినివేసనతో పగేవ మనసి కాతబ్బో “మాహం ఛవాలాతసదిసో భవేయ్య”న్తి. తథా పిణ్డపాతస్స అలాభలాభేసు పరితస్సనగేధాదిసముప్పత్తినివారణం పగేవ అనుట్ఠాతబ్బం సుపరిసుద్ధసీలస్స పటిసఙ్ఖానవతో తదభావతో. భత్తసమ్మదో అనేకన్తికో పరిభోగే అన్తోగధోవాతి వేదితబ్బో. కిమికులసంవద్ధనం పన సఙ్గహేతబ్బం, సఙ్గహితమేవ వా “నవన్నం పాటికుల్యానం వసేనా”తి ఏత్థ నియమస్స అకతత్తా. ఇమినా వా నయేన ఇతరేసమ్పేత్థ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో యథాసమ్భవమేత్థ పటికూలతాపచ్చవేక్ఖణస్స అధిప్పేతత్తా.

ఏవఞ్చ కత్వా **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి॰ ౧.౨౯౪-౨౯౫) దసహి ఆకారేహి పటికూలతా వేదితబ్బా. సేయ్యథిదం – గమనతో, పరియేసనతో, పరిభోగతో, ఆసయతో, నిధానతో, అపరిపక్కతో, పరిపక్కతో, ఫలతో, నిస్సన్దతో, సమ్మక్ఖనతోతి. ఏవం దసన్నం వసేన పాటికుల్యవచనేనపి ఇధ “నవన్న”న్తి వచనం న విరుజ్ఝతి, సమ్మక్ఖనస్స పరిభోగాదీసు

లబ్భమానభావా విసుం తం అగ్గహేత్వా న వదన్తి. **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౧.౩౦౪) పన సమ్మక్ఖనం పరిభోగాదీసు లబ్భమానమ్పి నిస్సన్దవసేన విసేసతో పటికూలన్తి దస్సేతుం సబ్బపచ్ఛా ఠపితా.

ఉక్కణ్ఠితసఞ్ఞాయ సమన్నాగతోతి తీసు భవేసు అరుచ్చనవసేన పవత్తాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ సమన్నాగతో. నిబ్బిదానుపస్సనా హేసా సఞ్ఞాసీసేన వుత్తా. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

అసుభసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. పఠమఖమసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౪-౧౬౬. చతుత్థే పధానకరణకాలే సీతాదీని నక్ఖమతి న సహతీతి **అక్ఖమా**. ఖమతి సహతి అభిభవతీతి **ఖమా**. ఇన్ద్రియదమనం **దమా**. "ఉప్పన్నం కామవితక్కం నాధివాసేతీ"తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౬; అ. ని. ౪.౧౪; ౬.౫౮) నయేన వితక్కసమనం **సమాతి** ఆహ "**అకుసలవితక్కానం వూపసమనపటిపదా**"తి. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం, సబ్బేసమ్పి కిలేసానం సమనవసేన పవత్తా పటిపదా సమా. పఞ్చమఛట్ఠాని ఉత్తానత్థానేవ.

పఠమఖమసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. మహామోగ్గల్లానసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౭-౧౬౮. సత్తమట్ఠమేసు **మహామోగ్గల్లానత్థేరస్సాతి**ఆదినా మోగ్గల్లానత్థేరస్స హేట్ఠా తిణ్ణం మగ్గానం సుఖపటిపదదన్ధాభిఞ్ఞాభావో, అరహత్తమగ్గస్స దుక్ఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞాభావో వుత్తో, సారిపుత్తత్థేరస్స పన హేట్ఠిమానం తిణ్ణం మగ్గానం సుఖపటిపదదన్ధాభిఞ్ఞాభావో, అరహత్తమగ్గస్స చ సుఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞాభావో దస్సితో. యం పన వుత్తం **విసుద్ధిమగ్గే** (విసుద్ధి. ౨.౮౦౧) "బుద్ధానం పన చత్తారోపి మగ్గా సుఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞావ అహేసుం, తథా ధమ్మసేనాపతిస్స. మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స పన పఠమమగ్గో సుఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞో అహోసి, ఉపరి తయో దుక్ఖపటిపదదన్ధాభిఞ్ఞా"తి. యఞ్చ వుత్తం **అట్ఠసాలినియం** (ధ. స. అట్ఠ. ౧౪౨౬) "తథాగతస్స హి సారిపుత్తత్థేరస్స చ చత్తారోపి మగ్గా సుఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞావ అహేసుం, మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స పన పఠమమగ్గో సుఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞో ఉపరి తయో దుక్ఖపటిపదఖిప్పాభిఞ్ఞా"తి, తం సబ్బం అఞ్ఞమఞ్ఞం నానులోమేతి. ఇమాయ పాళియా ఇమాయ చ అట్ఠకథాయ న సమేతి, తస్మా వీమంసితబ్బమేతం. తంతంభాణకానం వా మతేన తత్థ తత్థ తథా తథా వుత్తన్తి గహేతబ్బం.

మహామోగ్గల్లానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ససఙ్ఖారసుత్తవణ్ణనా

౧౬౯. నవమే ససఙ్ఖారేన దుక్ఖేన కసిరేన అధిమత్తపయోగం కత్వావ కిలేసపరినిబ్బానధమ్మోతి **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన అధిమత్తపయోగం అకత్వావ కిలేసపరినిబ్బానధమ్మోతి **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ**. ధమ్మానుసారీ పుగ్గలో హి ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో అప్పదుక్ఖేన అకసిరేన అకిలమన్తోవ విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి. సద్ధానుసారీ పుగ్గలో పన దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో హుత్వా విక్ఖమ్భేతుం, తస్మా ధమ్మానుసారిస్స పుబ్బభాగమగ్గక్ఖణే కిలేసచ్ఛేదకం ఞాణం

అదన్ధం తిఖిణం సూరం హుత్వా వహతి. యథా నామ తిఖిణేన అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం మట్ఠం హోతి, అతిసీఘం వహతి, సద్దో న సుయ్యతి, బలవవాయామకిచ్చం న హోతి, ఏవరూపా ధమ్మానుసారినో పుబ్బభాగభావనా హోతి. సద్ధానుసారినో పన పుబ్బభాగక్ఖణే కిలేసచ్ఛేదకం ఞాణం దన్ధం అతిఖిణం అసూరం హుత్వా వహతి. యథా నామ కుణ్ఠేన అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం న మట్ఠం హోతి, అతిసీఘం న వహతి, సద్దో సుయ్యతి, బలవవాయామకిచ్చం ఇచ్ఛితబ్బం హోతి, ఏవరూపా సద్ధానుసారినో పుబ్బభాగభావనా హోతి. ఏవం సన్తేపి నేసం కిలేసక్ఖయే నానత్తం నత్థి, అనవసేసావ కిలేసా ఖీయన్తి.

ససఙ్ఖారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. యుగనద్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౭౦. దసమే **సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావేతీ**తి ఇదం సమథయానికస్స వసేన వుత్తం. సో హి పఠమం ఉపచారసమాధిం వా అప్పనాసమాధిం వా ఉప్పాదేతి, అయం సమథో. సో తఞ్చ తంసమ్పయుత్తే చ ధమ్మే అనిచ్చాదీహి విపస్సతి, అయం విపస్సనా, ఇతి పఠమం సమథో, పచ్ఛా విపస్సనా. తేన వుచ్చతి “సమథపుబ్బఙ్గమం విపస్సనం భావేతీ”తి. **విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం సమథం భావేతీ**తి ఇదం పన విపస్సనాయానికస్స వసేన వుత్తం. సో తం వుత్తప్పకారం సమథం అసమ్పాదేత్వా పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధే అనిచ్చాదీహి విపస్సతి. **పఠమో లోకుత్తరమగ్గో నిబ్బత్తతీ**తి సోతాపత్తిమగ్గం సన్ధాయ వదతి, లోకియమగ్గవసేనేవ వా ఇమిస్సా పాళియా అత్థో వేదితబ్బో. కథం? **మగ్గో సఞ్జాయతి,** పుబ్బభాగియో లోకియమగ్గో ఉప్పజ్జతి. **ఆసేవతి** నిబ్బిదానుపస్సనావసేన. **భావేతి** ముచ్చితుకమ్యతావసేన. **బహులీకరోతి** పటిసఙ్ఖానుపస్సనావసేన. **ఆసేవతి** వా భయతుపట్ఠానాదిఞాణవసేన. **భావేతి** ముచ్చితుకమ్యతాదిఞాణవసేన. **బహులీకరోతి** వుట్ఠానగామినివిపస్సనావసేన. **సంయోజనాని పహీయన్తి. అనుసయా బ్యన్తీ హోన్తీ**తి మగ్గప్పటిపాటియా పహీయన్తి బ్యన్తీ హోన్తి.

ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసన్తి ఓభాసాదీసు అరియధమ్మోతి పవత్తం ఉద్ధచ్చం విక్ఖేపో ధమ్ముద్ధచ్చం , తేన ధమ్ముద్ధచ్చేన విపస్సనావీథితో ఉగ్గమనేన విరూపం గహితం పవత్తియమానం ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసం. వుత్తఞ్హేతం –

> “ధమ్ముద్ధచ్చవిగ్గహితమానసం హోతి, అనిచ్చతో మనసి కరోతి, ఓభాసో ఉప్పజ్జతి, ఓభాసో ధమ్మోతి ఓభాసం ఆవజ్జతి, తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చం, తేన ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసో అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. దుక్ఖతో…పే… అనత్తతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. తథా అనిచ్చతో మనసికరోతో ఞాణం ఉప్పజ్జతి… పే… పీతి పస్సద్ధి సుఖం అధిమోక్ఖో పగ్గహో ఉపట్ఠానం ఉపేక్ఖా నికన్తి ఉప్పజ్జతి, నికన్తి ధమ్మోతి నికన్తిం ఆవజ్జతి, తతో విక్ఖేపో ఉద్ధచ్చం, తేన ఉద్ధచ్చేన విగ్గహితమానసో అనిచ్చతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతి. దుక్ఖతో… పే… అనత్తతో ఉపట్ఠానం యథాభూతం నప్పజానాతీ”తి (పటి॰ మ॰ ౨.౬). సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

యుగనద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిపదావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౮) ౩. సఞ్చేతనియవగ్గో

౧. చేతనాసుత్తవణ్ణనా

౧౭౧. తతియస్స పఠమే **కాయసఞ్చేతనాహేతూ**తి కాయకమ్మనిమిత్తం, కాయికస్స కమ్మస్స కటత్తా ఉపచితత్తాతి అత్థో. ఏస నయో సేససఞ్చేతనాద్వయేపి. ఉద్ధచ్చసహగతచేతనా పవత్తివిపాకం దేతియేవాతి **''వీసతివిధా''**తి వుత్తం. **తథా వచీసఞ్చేతనా మనోసఞ్చేతనా**తి ఏత్థ కామావచరకుసలాకుసలవసేన వీసతి చేతనా లబ్భన్తి. ఇదం తథా-సద్దేన ఉపసంహరతి. **అపిచేత్థ నవ మహగ్గతచేతనాపి లబ్భన్తీ**తి ఇమినా నవహి రూపారూపకుసలచేతనాహి సద్ధిం మనోద్వారే ఏకూనతింసాతి తీసు ద్వారేసు ఏకూనసత్తతి చేతనా హోన్తీతి దస్సేతి. **అవిజ్జాపచ్చయావా**తి ఇదం తాపి చేతనా అవిజ్జాపచ్చయావ హోన్తీతి దస్సనత్థం వుత్తం. యథావుత్తా హి ఏకూనసత్తతి చేతనా కుసలాపి అవిజ్జాపచ్చయా హోన్తి, పగేవ ఇతరా అప్పహీనావిజ్జస్సేవ ఉప్పజ్జనతో పహీనావిజ్జస్స అనుప్పజ్జనతో.

యస్మా యం తం యథావుత్తం చేతనాభేదం కాయసఙ్ఖారఞ్చేవ వచీసఙ్ఖారఞ్చ మనోసఙ్ఖారఞ్చ పరేహి అనుస్సాహితో సామమ్పి అసఙ్ఖారికచిత్తేన కరోతి, పరేహి కారియమానో ససఙ్ఖారికచిత్తేనపి కరోతి, "ఇదం నామ కమ్మం కరోన్తోపి తస్స ఏవరూపో నామ విపాకో భవిస్సతీ"తి ఏవం కమ్మం విపాకఞ్చ జానన్తోపి కరోతి, మాతాపితూసు చేతియవన్దనాదీని కరోన్తేసు అనుకరోన్తో దారకో వియ కేవలం కమ్మఞ్ఞేవ విజానన్తో "ఇమస్స పన కమ్మస్స అయం విపాకో"తి విపాకం అజానన్తోపి కరోతి , తస్మా తం దస్సేతుం **''సామం వా త''**న్తిఆది వుత్తం. **పరేహి అనాణత్తో**తి సరసేనేవ వత్తమానో. **జానన్తో**తి అనుస్సవాదివసేన జానన్తో.

నను చ ఖీణాసవో చేతియం వన్దతి, ధమ్మం భణతి, కమ్మట్ఠానం మనసి కరోతి, కథమస్స కాయకమ్మాదయో న హోన్తీతి? అవిపాకత్తా. ఖీణాసవేన హి కతకమ్మం నేవ కుసలం హోతి నాకుసలం, అవిపాకం హుత్వా కిరియామత్తే తిట్ఠతి. తేనస్స తే కాయాదయో న హోన్తి. తేనేవాహ **''ఖీణాసవస్స కాయేన కరణకమ్మం పఞ్ఞాయతీ''**తిఆది. **త**న్తి కుసలాకుసలం.

ఖిడ్డాయ పదుస్సన్తీతి ఖిడ్డాపదోసినో, ఖిడ్డాపదోసినో ఏవ **ఖిడ్డాపదోసికా**. ఖిడ్డాపదోసో వా ఏతేసం అత్థీతి **ఖిడ్డాపదోసికా**. తే కిర పుఞ్ఞవిసేసాధిగతేన మహన్తేన అత్తనో సిరివిభవేన నక్ఖత్తం కీళన్తా తాయ సమ్పత్తియా మహన్తతాయ "ఆహారం పరిభుఞ్జిమ్హా న పరిభుఞ్జిమ్హా"తిపి న జానన్తి. అథ ఏకాహారాతిక్కమతో పట్ఠాయ నిరన్తరం ఖాదన్తాపి పివన్తాపి చవన్తియేవ న తిట్ఠన్తి. కస్మా? కమ్మజతేజస్స బలవతాయ కరజకాయస్స మన్దతాయ. మనుస్సానఞ్హి కమ్మజతేజో మన్దో, కరజకాయో బలవా. తేసం తేజస్స మన్దతాయ కాయస్స బలవతాయ సత్తాహమ్పి అతిక్కమిత్వా ఉణ్హోదకఅచ్ఛయాగుఆదీహి సక్కా కరజకాయం ఉపత్థమ్భేతుం. దేవానం పన తేజో బలవా హోతి ఉళారపుఞ్ఞనిబ్బత్తత్తా ఉళారగరుసినిద్ధసుధాహారజీరణతో చ. కరజం మన్దం ముదుసుఖుమాలభావతో. తే ఏకం ఆహారవేలం అక్కమిత్వావ సణ్ఠాపేతుం న సక్కోన్తి. యథా నామ గిమ్హానం మజ్ఝన్హికే తత్తపాసాణే ఠపితం పదుమం వా ఉప్పలం వా సాయన్హసమయే ఘటసతేనపి సిఞ్చియమానం పాకతికం న హోతి వినస్సతియేవ, ఏవమేవ పచ్ఛా నిరన్తరం ఖాదన్తాపి పివన్తాపి చవన్తియేవ న తిట్ఠన్తి. కతమే పన తే దేవాతి? "ఇమే నామా"తి అట్ఠకథాయ విచారణా నత్థి, "ఆహారూపచ్ఛేదేన అతపే ఖిత్తమాలా వియా"తి వుత్తత్తా యే కేచి కబళీకారాహారూపజీవినో దేవా ఏవం కరోన్తి, తే ఏవం చవన్తీతి వేదితబ్బా. **అభయగిరివాసినో** పనాహు

“నిమ్మానరతిపరనిమ్మితవసవత్తినో తే దేవా, ఖిడ్డాయ పదుస్సనమత్తేనేవ హేతే ఖిడ్డాపదోసికాతి వుత్తా”తి. కో పనేత్థ దేవానం ఆహారో, కా ఆహారవేలాతి? “సబ్బేసమ్పి కామావచరదేవానం సుధా ఆహారో, సా హేట్ఠిమేహి హేట్ఠిమేహి ఉపరిమానం ఉపరిమానం పణీతతమా హోతి. తం యథాసకం దివసవసేనేవ దివసే దివసే భుఞ్జన్తి. కేచి పన బదరప్పమాణం సుధాహారం పరిభుఞ్జన్తి. సో జివ్హాయం ఠపితమత్తోయేవ యావ కేసగ్గనఖగ్గా కాయం ఫరతి, తేసంయేవ దివసవసేన సత్తదివసం యాపనసమత్థోవ హోతీ”తి వదన్తి.

ఇస్సాపకతత్తా పదుట్ఠేన మనసా పదుస్సన్తీతి **మనోపదోసికా**. ఉసూయవసేన వా మనసో పదోసో మనోపదోసో, సో ఏతేసం అత్థి వినాసహేతుభూతోతి **మనోపదోసికా. అక్కుద్ధో రక్ఖతీ**తి కుద్ధస్స సో కోధో ఇతరస్మిం అక్కుజ్ఝన్తే అనుపాదానో ఏకవారమేవ ఉప్పత్తియా అనాసేవనో చాపేతుం న సక్కోతి, ఉదకన్తం పత్వా అగ్గి వియ నిబ్బాయతి, తస్మా అక్కుద్ధో తం చవనతో రక్ఖతి. ఉభోసు పన కుద్ధేసు భియ్యో భియ్యో అఞ్ఞమఞ్ఞమ్హి పరివడ్ఢనవసేన తిఖిణసముదాచారో నిస్సయదహనరసో కోధో ఉప్పజ్జమానో హదయవత్థుం నిదహన్తో అచ్చన్తసుఖుమాలం కరజకాయం వినాసేతి, తతో సకలోపి అత్తభావో అన్తరధాయతి. తేనాహ **‘‘ఉభోసు పనా’’**తిఆది. తథా చాహ భగవా “అఞ్ఞమఞ్ఞమ్హి పదుట్ఠచిత్తా కిలన్తకాయ...పే.... చవన్తీ”తి (దీ॰ ని॰ ౧.౪౭).

కతమే తేన దేవా దట్ఠబ్బాతి ఏత్థ **తేనా**తి పచ్చత్తే కరణవచనన్తి ఆహ **‘‘కతమే నామ తే దేవా దట్ఠబ్బా’’**తి. కరణత్థేయేవ వా ఏతం కరణవచనన్తి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘తేన వా అత్తభావేనా’’**తి. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

చేతనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విభత్తిసుత్తవణ్ణనా

౧౭౨. దుతియే అత్థప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం అత్థే పభేదగతం ఞాణం **అత్థపటిసమ్భిదా. అత్థో**తి చేత్థ సఙ్ఖేపతో హేతుఫలం. తఞ్హి హేతువసేన అరణీయం గన్తబ్బం పత్తబ్బం, తస్మా “అత్థో”తి వుచ్చతి. పభేదతో పన యం కిఞ్చి పచ్చయసముప్పన్నం, నిబ్బానం, భాసితత్థో, విపాకో, కిరియాతి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా “అత్థో”తి వేదితబ్బా , తం అత్థం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం అత్థే పభేదగతం ఞాణం **అత్థపటిసమ్భిదా**. తేనాహ **‘‘పఞ్చసు అత్థేసు పభేదగతం ఞాణ’’**న్తి. **ఆచిక్ఖామీ**తిఆదీసు ఆదితో కథేన్తో **ఆచిక్ఖతి** నామ, ఉద్దిసతీతి అత్థో. తమేవ ఉద్దేసం పరియోసాపేన్తో **దేసేతి**. యథాఉద్దిట్ఠమత్థం ఉద్దిసనవసేన పకారేహి ఞాపేన్తో **ఞాపేతి**. పకారేహి ఏవ తమత్థం పతిట్ఠాపేన్తో **పట్ఠపేతి**. యథాఉద్దిట్ఠం పటినిద్దిసనవసేన **వివరతి**. వివటం **విభజతి**. విభత్తఅత్థం హేతూదాహరణదస్సనేహి పాకటం కరోన్తో **ఉత్తానిం కరోతి**.

తిస్సో పటిసమ్భిదాతి ధమ్మనిరుత్తిపటిభానపటిసమ్భిదా. తత్థ **ధమ్మపటిసమ్భిదా** నామ ధమ్మప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం ఞాణం. **ధమ్మో**తి చ సఙ్ఖేపతో పచ్చయో. సో హి యస్మా తం తం విదహతి పవత్తేతి చేవ పాపేతి చ, తస్మా “ధమ్మో”తి వుచ్చతి. పభేదతో పన యో కోచి ఫలనిబ్బత్తకో హేతు, అరియమగ్గో, భాసితం, కుసలం, అకుసలన్తి ఇమే పఞ్చ ధమ్మా “ధమ్మో”తి వేదితబ్బా, తం ధమ్మం పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం ధమ్మే పభేదగతం ఞాణం **ధమ్మపటిసమ్భిదా**. నిరుత్తిప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం నిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం

నిరుత్తిపటిసమ్భిదాతి. ఇదం వుత్తం హోతి – అత్థే చ ధమ్మే చ యా సభావనిరుత్తి, తం సభావనిరుత్తిం సద్దం ఆరమ్మణం కత్వా పచ్చవేక్ఖన్తస్స తస్మిం సభావనిరుత్తాభిలాపే పభేదగతం ఞాణం నిరుత్తిపటిసమ్భిదాతి.

ఏవమయం నిరుత్తిపటిసమ్భిదా సద్దారమ్మణా నామ జాతా, న పఞ్ఞత్తిఆరమ్మణా. కస్మా? యస్మా సద్దం సుత్వా "అయం సభావనిరుత్తీ"తి జానన్తి. పటిసమ్భిదాప్పత్తో హి "ఫస్సో"తి వుత్తే "అయం సభావనిరుత్తీ"తి జానాతి, "ఫస్సా"తి వా "ఫస్స"న్తి వా వుత్తే పన "అయం అసభావనిరుత్తీ"తి జానాతి. వేదనాదీసుపి ఏసేవ నయో. అఞ్ఞం పనేస నామాఖ్యాతఉపసగ్గబ్యఞ్జనసద్దం జానాతి న జానాతీతి? యదగ్గేన సద్దం జానిత్వా "అయం సభావనిరుత్తి, అయం అసభావనిరుత్తీ"తి జానాతి, తదగ్గేన తమ్పి జానిస్సతీతి. తం పన "నయిదం పటిసమ్భిదాకిచ్చ"న్తి పటిక్ఖిపిత్వా ఇదం వత్థు కథితం –

తిస్సదత్తత్థేరో కిర బోధిమణ్డే సువణ్ణసలాకం గహేత్వా "అట్ఠారససు భాసాసు కతరభాసాయ కథేమీ"తి పవారేసి. తం పన తేన అత్తనో ఉగ్గహే ఠత్వా పవారితం, న పటిసమ్భిదాయ ఠితేన. సో హి మహాపఞ్ఞతాయ తం తం భాసం కథాపేత్వా ఉగ్గహేత్వా ఏవం పవారేసి. "భాసం నామ సత్తా ఉగ్గణ్హన్తీ"తి వత్వా పనేత్థ ఇదం కథితం. మాతాపితరో హి దహరకాలే కుమారకే మఞ్చే వా పీఠే వా నిపజ్జాపేత్వా తం తం కథయమానా తాని తాని కిచ్చాని కరోన్తి. దారకా తేసం తం తం భాసం వవత్థాపేన్తి "ఇమినా ఇదం వుత్త"న్తి. గచ్ఛన్తే గచ్ఛన్తే కాలే సబ్బమ్పి భాసం జానన్తి. మాతా దమిళీ, పితా అన్ధకో. తేసం జాతో దారకో సచే మాతుకథం పఠమం సుణాతి, దమిళభాసం భాసిస్సతి. సచే పితుకథం పఠమం సుణాతి, అన్ధకభాసం భాసిస్సతి. ఉభిన్నమ్పి పన కథం అస్సుణన్తో మాగధభాసం భాసిస్సతి. యోపి అగామకే మహాఅరఞ్ఞే నిబ్బత్తో, తత్థ అఞ్ఞో కథేన్తో నామ నత్థి. సోపి అత్తనో ధమ్మతాయ వచనం సముట్ఠాపేన్తో, మాగధభాసమేవ భాసిస్సతి. నిరయే, తిరచ్ఛానయోనియం, పేత్తివిసయే, మనుస్సలోకే, దేవలోకేతి సబ్బత్థ మాగధభాసావ ఉస్సన్నా, సేసా ఓట్టకిరాతఅన్ధకయోనకదమిళభాసాదికా అట్ఠారస భాసా పరివత్తన్తి, కాలన్తరేన అఞ్ఞథా హోన్తి చ నస్సన్తి చ.

అయమేవేకా యథాభుచ్చబ్రహ్మవోహారఅరియవోహారసఙ్ఖాతా మాగధభాసా న పరివత్తతి. సా హి కత్థచి కదాచి పరివత్తన్తీపి న సబ్బత్థ సబ్బదా సబ్బథావ పరివత్తతి, కప్పవినాసేపి తిట్ఠతియేవ. సమ్మాసమ్బుద్ధోపి హి తేపిటకం బుద్ధవచనం తన్తిం ఆరోపేన్తో మాగధభాసాయ ఏవ ఆరోపేసి. కస్మా? ఏవఞ్హి అత్థం ఆహరితుం సుఖం హోతి. మాగధభాసాయ హి తన్తిం ఆరుళ్హస్స బుద్ధవచనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తానం సోతపథాగమనమేవ పపఞ్చో. తేన సఙ్ఘటితమత్తేనేవ నయసతేన నయసహస్సేన అత్థో ఉపట్ఠాతి. అఞ్ఞాయ భాసాయ తన్తిం ఆరుళ్హకం సోధేత్వా ఉగ్గహేతబ్బం హోతి, బహుమ్పి ఉగ్గహేత్వా పన పుథుజ్జనస్స పటిసమ్భిదాప్పత్తి నామ నత్థి, అరియసావకో నోపటిసమ్భిదాప్పత్తో నామ నత్థి.

పటిభానప్పభేదస్స సల్లక్ఖణవిభావనవవత్థానకరణసమత్థం పటిభానే పభేదగతం ఞాణం **పటిభానపటిసమ్భిదా**. అత్థధమ్మాదివిసయేసు హి తీసు ఞాణేసు "ఇమాని ఞాణాని ఇదమత్థజోతకానీ"తి (విభ. ౭౨౫-౭౩౧) ఏవం పవత్తఞాణస్సేతం అధివచనం. ఇమా పన చతస్సో పటిసమ్భిదా ద్వీసు ఠానేసు పభేదం గచ్ఛన్తి, పఞ్చహి కారణేహి విసదా హోన్తీతి వేదితబ్బా. కతమేసు ద్వీసు? సేక్ఖభూమియఞ్చ అసేక్ఖభూమియఞ్చ, తత్థ సారిపుత్తత్థేరస్స మహామోగ్గల్లానత్థేరస్స మహాకస్సపత్థేరస్స మహాకచ్చాయనత్థేరస్స మహాకోట్ఠికత్థేరస్సాతి అసీతియాపి మహాథేరానం పటిసమ్భిదా అసేక్ఖభూమియం పభేదగతా. ఆనన్దత్థేరస్స, చిత్తస్స గహపతినో, ధమ్మికస్స ఉపాసకస్స, ఉపాలిస్స గహపతినో,

ఖుజ్జుత్తరాయ ఉపాసికాయాతి ఏవమాదీనం పటిసమ్భిదా సేక్ఖభూమియం పభేదగతాతి ఇమాసు ద్వీసు భూమీసు పభేదం గచ్ఛన్తి. పభేదో నామ మగ్గేహి అధిగతానం పటిసమ్భిదానం పభేదగమనం.

కతమేహి పఞ్చహి కారణేహి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తీతి? అధిగమేన, పరియత్తియా, సవనేన , పరిపుచ్ఛాయ, పుబ్బయోగేన. తత్థ **అధిగమో** నామ అరహత్తం. తఞ్హి పత్తస్స పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **సవనం** నామ ధమ్మస్సవనం. సక్కచ్చం సుణన్తస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పరిపుచ్ఛా** నామ అట్ఠకథా. ఉగ్గహితపాళియా అత్థం కథేన్తస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి. **పుబ్బయోగో** నామ పుబ్బయోగావచరతా హరణపచ్చాహరణనయేన పరిహటకమ్మట్ఠానతా. పుబ్బయోగావచరస్స హి పటిసమ్భిదా విసదా హోన్తి.

ఏతేసు పన పరియత్తి, సవనం, పరిపుచ్ఛాతి ఇమాని తీణి పభేదస్సేవ బలవకారణాని, పుబ్బయోగో అధిగమస్స బలవపచ్చయో. పభేదస్స హోతి న హోతీతి? హోతి, న పన యథా అధిగమస్స బలవపచ్చయో హోతి, తథా పభేదస్స. పరియత్తిసవనపరిపుచ్ఛా హి పుబ్బే హోన్తు వా మా వా, పుబ్బయోగేన పన పుబ్బే చేవ ఏతరహి చ సఙ్ఖారసమ్మసనం వినా పటిసమ్భిదాధిగమో నామ నత్థి. ఇమే పన ద్వేపి ఏకతో హుత్వా పటిసమ్భిదా ఉపత్థమ్భేత్వా విసదా హోన్తీతి.

విభత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. మహాకోట్ఠికసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౩-౪. తతియే **ఫస్సాయతనాన**న్తి ఏత్థ ఆకరట్ఠో ఆయతనసద్దోతి ఆహ **''ఫస్సాకరాన''**న్తిఆది. ''సువణ్ణాయతనం, రజతాయతన''న్తిఆదీసు ఆకరోపి ''ఆయతన''న్తి వుత్తో, సఞ్జాతిసమోసరణాదివసేనపి ఆయతనట్ఠో లబ్భతియేవ. **మా**-ఇతి పటిసేధే నిపాతో. స్వాయం ఛన్నం ఫస్సాయతనానం అసేసం విరాగనిరోధా అత్థఙ్గం వచనం కిఞ్చీతి సన్ధాయాహాతి ఆహ **''మా భణీతి అత్థో''**తి. **పఞ్చఫస్సాయతనాని నిరుద్ధానీ**తి చక్ఖాదీనఞ్చ తత్థ అభావం సన్ధాయ వదతి. **ఛట్ఠస్సా**తి మనాయతనస్స. చతుత్థే నత్థి వత్తబ్బం.

మహాకోట్ఠికసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. ఉపవాణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౫-౬. పఞ్చమే **విజ్జాయా**తి దిబ్బచక్ఖుపుబ్బేనివాసానుస్సతిఆసవక్ఖయఞాణసఙ్ఖాతాయ తివిధాయ విజ్జాయ, అట్ఠవిధాయ వా. అట్ఠవిధాపి హి విజ్జా విపస్సనాఞాణేన మనోమయిద్ధియా చ సహ అభిఞ్ఞా పరిగ్గహేత్వా వుత్తా. **పన్నరసధమ్మభేదేన చరణేన సమన్నాగతో**తి సీలసంవరో, ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారతా, భోజనే మత్తఞ్ఞుతా, జాగరియానుయోగో, సద్ధా, హిరీ, ఓత్తప్పం, బాహుసచ్చం, వీరియం, సతి, పఞ్ఞా, చత్తారి రూపావచరజ్ఝానానీతి ఏవం పన్నరసభేదేన చరణధమ్మేన సమన్నాగతో. ఇమేయేవ హి పన్నరస ధమ్మా యస్మా ఏతేహి చరతి అరియసావకో గచ్ఛతి అమతం దిసం, తస్మా **''చరణ''**న్తి వుత్తా. ఛట్ఠే నత్థి వత్తబ్బం.

ఉపవాణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. రాహులసుత్తవణ్ణనా

౧౭౭. సత్తమే **పథవీధాతురేవేసాతి** దువిధాపేసా థద్ధట్ఠేన, కక్ఖళట్ఠేన, ఫరుసట్ఠేన ఏకలక్ఖణా పథవీధాతు ఏవాతి అజ్ఝత్తికం బాహిరాయ సద్ధిం యోజేత్వా దస్సేతి. కస్మా? బాహిరాయ పథవీధాతుయా అచేతనాభావో పాకటో, న అజ్ఝత్తికాయ, తస్మా బాహిరాయ సద్ధిం ఏకసదిసా అచేతనాయేవాతి గణ్హన్తస్స సుఖపరిగ్గాహో హోతి, యథా కిం? దన్తేన గోణేన సద్ధిం యోజితో అదన్తో కతిపాహమేవ విసుకాయతి విప్ఫన్దతి, అథ న చిరస్సేవ దమథం ఉపేతి, ఏవం అజ్ఝత్తికం బాహిరాయ సద్ధిం ఏకసదిసాతి గణ్హన్తస్స కతిపాహమేవ అచేతనభావేన ఉపట్ఠాతి, అథ న చిరేనేవస్సా అచేతనభావో పాకటో హోతి ధాతుమత్తతాయ దస్సనతో. **నేతం మమ...పే.... దట్ఠబ్బన్తి** తం ఉభయమ్పి ''న ఏతం మమ, న ఏసోహమస్మి, న ఏసో మే అత్తా''తి ఏవం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దట్ఠబ్బం. **యథాభూతన్తి** యథాసభావం. తఞ్హి అనిచ్చాదిసభావం, తస్మా అనిచ్చం దుక్ఖమనత్తాతి ఏవం దట్ఠబ్బన్తి అత్థో. యస్మా ''నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా''తి పస్సన్తో నేవ కత్థచి అత్తానం పస్సతి, న తం పరస్స కిఞ్చనభావే ఉపనేతబ్బం పస్సతి, న పరస్స అత్తానం అత్తనో కిఞ్చనభావే ఉపనేతబ్బం పస్సతి, తస్మా వుత్తం **''చతుకోటికసుఞ్ఞతా నామ కథితా''**తి.

రాహులసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. జమ్బాలీసుత్తవణ్ణనా

౧౭౮. అట్ఠమే **సన్తన్తి** అఙ్గసన్తతాయ చేవ ఆరమ్మణసన్తతాయ చ కమనీయం మనోహరం. **చేతోవిముత్తిన్తి** రూపారూపావచరం చిత్తవిముత్తిం. తేనేవాహ **''అట్ఠన్నం సమాపత్తీనం అఞ్ఞతరం సమాపత్తి''**న్తి. **లేపమక్ఖితేనాతి** లాఖామక్ఖితేన. **పారిపన్థికే అసోధేత్వాతి** కామచ్ఛన్దాదిపారిపన్థికే అసోధేత్వా. యో హి కామాదీనవపచ్చవేక్ఖణాదీహి కామచ్ఛన్దం న సుట్ఠు విక్ఖమ్భేత్వా కాయప్పస్సద్ధివసేన దుట్ఠుల్లం సుప్పటిప్పస్సద్ధం అకత్వా ఆరమ్భధాతుమనసికారాదివసేన థినమిద్ధం న సుట్ఠు పటివినోదేత్వా సమథనిమిత్తమనసికారాదివసేన ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం న సమూహతం కత్వా అఞ్ఞేపి సమాధిపరిపన్థే ధమ్మే న సుట్ఠు సోధేత్వా ఝానం సమాపజ్జతి. సో అసోధితం ఆసయం పవిట్ఠభమరో వియ అసుద్ధం ఉయ్యానం పవిట్ఠరాజా వియ చ ఖిప్పమేవ నిక్ఖమతి. యో పన సమాధిపరిపన్థే ధమ్మే సుట్ఠు విసోధేత్వా ఝానం సమాపజ్జతి, సో సువిసోధితం ఆసయం పవిట్ఠభమరో వియ సుపరిసుద్ధం ఉయ్యానం పవిట్ఠరాజా వియ చ సకలమ్పి దివసభాగం అన్తోసమాపత్తియంయేవ హోతి.

ఆయముఖానీతి నదితళాకకన్దరపదరాదితో ఆగమనమగ్గా. తే చ కన్దరాయేవాతి ఆహ **''చతస్సో పవిసనకన్దరా''**తి. **అపాయముఖానీతి** అపగమనమగ్గా. అపేన్తి అపగచ్ఛన్తి ఏతేహీతి హి అపాయా, తే ఏవ ముఖానీతి **అపాయముఖాని**. తాని చ ఉదకనిక్ఖమనచ్ఛిద్దానీతి ఆహ **''అపవాహనచ్ఛిద్దానీ''**తి, అపాయసఙ్ఖాతాని ఉదకనిక్ఖమనచ్ఛిద్దానీతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

జమ్బాలీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నిబ్బానసుత్తవణ్ణనా

౧౭౯. నవమే **అభిధమ్మే వుత్తనయేనాతి** –

> "కతమా హానభాగినీ పఞ్ఞా? పఠమస్స ఝానస్స లాభిం కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి హానభాగినీ పఞ్ఞా, తదనుధమ్మతా సతి సన్తిట్ఠతి ఠితిభాగినీ పఞ్ఞా. అవితక్కసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి విసేసభాగినీ పఞ్ఞా. నిబ్బిదాసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి విరాగూపసఞ్హితా నిబ్బేధభాగినీ పఞ్ఞా"తి (విభ. ౭౯౯) –

ఆదినా **విభఙ్గే** వుత్తనయేన ఏవమత్థో వేదితబ్బో.

తత్థ **పఠమస్స ఝానస్స లాభిన్తి** య్వాయం అప్పగుణస్స పఠమస్స ఝానస్స లాభీ, తం. **కామసహగతా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తీతి** తతో వుట్ఠితం ఆరమ్మణవసేన కామసహగతా హుత్వా సఞ్ఞామనసికారా సముదాచరన్తి తుదన్తి చోదేన్తి. తస్స కామానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా హాయతి పరిహాయతి, తస్మా "హానభాగినీ పఞ్ఞా"తి వుత్తా. **తదనుధమ్మతాతి** తదనురూపసభావా. **సతి సన్తిట్ఠతీతి** ఇదం మిచ్ఛాసతిం సన్ధాయ వుత్తం, న సమ్మాసతిం. యస్స హి పఠమజ్ఝానానురూపసభావా పఠమజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో దిస్వా అస్సాదయమానా అభినన్దమానా నికన్తి ఉప్పజ్జతి, తస్స నికన్తివసేన పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా నేవ హాయతి న వడ్ఢతి, ఠితికోట్ఠాసికా హోతి. తేన వుత్తం "**ఠితిభాగినీ పఞ్ఞా**"తి. **అవితక్కసహగతాతి** అవితక్కం దుతియజ్ఝానం సన్తతో పణీతతో మనసికరోతో ఆరమ్మణవసేన అవితక్కసహగతా సఞ్ఞామనసికారా. **సముదాచరన్తీతి** పగుణతో పఠమజ్ఝానతో వుట్ఠితం దుతియజ్ఝానాధిగమత్థాయ తుదన్తి చోదేన్తి, తస్స ఉపరి దుతియజ్ఝానానుపక్ఖన్దానం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా విసేసభూతస్స దుతియజ్ఝానస్స ఉప్పత్తిపదట్ఠానతాయ "**విసేసభాగినీ**"తి వుత్తా.

నిబ్బిదాసహగతాతి తంయేవ పఠమజ్ఝానలాభిం ఝానతో వుట్ఠితం నిబ్బిదాసఙ్ఖాతేన విపస్సనాఞాణేన సహగతా. విపస్సనాఞాణఞ్హి ఝానఙ్గభేదే వత్తన్తే నిబ్బిన్దతి ఉక్కణ్ఠతి, తస్మా "నిబ్బిదా"తి వుచ్చతి. **సముదాచరన్తీతి** నిబ్బానసచ్ఛికిరియత్థాయ తుదన్తి చోదేన్తి. **విరాగూపసఞ్హితాతి** విరాగసఙ్ఖాతేన నిబ్బానేన ఉపసంహితా. విపస్సనాఞాణఞ్హి సక్కా ఇమినా మగ్గేన విరాగం నిబ్బానం సచ్ఛికాతున్తి పవత్తితో "విరాగూపసంహిత"న్తి వుచ్చతి. తంసమ్పయుత్తసఞ్ఞామనసికారాపి విరాగూపసంహితా ఏవ నామ. తస్స తేసం సఞ్ఞామనసికారానం వసేన సా పఠమజ్ఝానపఞ్ఞా అరియమగ్గప్పటివేధస్స పదట్ఠానతాయ "**నిబ్బేధభాగినీ**"తి వుత్తాతి.

నిబ్బానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. మహాపదేససుత్తవణ్ణనా

౧౮౦. దసమే **మహాఓకాసేతి** మహన్తే ఓకాసే మహన్తాని ధమ్మస్స పతిట్ఠాపనట్ఠానాని. యేసు పతిట్ఠాపితో ధమ్మో నిచ్ఛీయతి అసన్దేహతో. కాని పన తాని? ఆగమనవిసిట్ఠాని సుత్తోతరణాదీని. దుతియవికప్పే అపదిసీయన్తీతి అపదేసా, మహన్తా అపదేసా ఏతేసన్తి **మహాపదేసా**. "సమ్ముఖా మేతం, ఆవుసో, భగవతో సుత"న్తిఆదినా కేనచి ఆభతస్స ధమ్మోతి వినిచ్ఛయనే కారణం. కిం పన తన్తి? తస్స యథాభతస్స సుత్తోతరణాది ఏవ. యది ఏవం కథం చత్తారోతి? యస్మా ధమ్మస్స ద్వే సమ్పదాయో సత్థా సావకో చ. తేసు సావకా సఙ్ఘగణపుగ్గలవసేన తివిధా. ఏవమిమమ్హా మయాయం ధమ్మో

పటిగ్గహితోతి అపదిసితబ్బానం భేదేన చత్తారో. తేనాహ "**సమ్ముఖా మేతం, ఆవుసో, భగవతో సుత**"న్తిఆది. తథా చ వుత్తం **నేత్తియం** (నేత్తి. ४.१८) "చత్తారో మహాపదేసా బుద్ధాపదేసో, సఙ్ఘాపదేసో, గణాపదేసో, పుగ్గలాపదేసో. ఇమే చత్తారో మహాపదేసా"తి. బుద్ధో అపదేసో ఏతస్సాతి **బుద్ధాపదేసో**. ఏస నయో సేసేసుపి. తేనాహ "**బుద్ధాదయో...పే.... మహాకారణానీ**"తి.

నేవ అభినన్దితబ్బన్తి న సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, గన్థస్స సమ్పటిచ్ఛనం నామ సవనన్తి ఆహ "**న సోతబ్బ**"న్తి. **పదబ్యఞ్జనానీ**తి పదాని చ బ్యఞ్జనాని చ, అత్థపదాని బ్యఞ్జనపదాని చాతి అత్థో. పజ్జతి అత్థో ఏతేహీతి **పదాని,** అక్ఖరాదీని బ్యఞ్జనపదాని. పజ్జితబ్బతో **పదాని,** సఙ్కాసనాదీని అత్థపదాని. "అట్ఠకథాయం పదసఙ్ఖాతాని బ్యఞ్జనానీతి బ్యఞ్జనపదానేవ వుత్తానీ"తి కేచి. అత్థం బ్యఞ్జేన్తీతి **బ్యఞ్జనాని,** బ్యఞ్జనపదాని. తేహి బ్యఞ్జితబ్బతో **బ్యఞ్జనాని,** అత్థపదానీతి ఉభయసఙ్గహతో. **ఇమస్మిం ఠానే**తి తేనాభతసుత్తస్స ఇమస్మిం పదేసే. **పాళి వుత్తా**తి కేవలో పాళిధమ్మో వుత్తో. **అత్థో వుత్తో**తి పాళియా అత్థో వుత్తో నిద్దిట్ఠో. **అనుసన్ధి కథితో**తి యథారద్ధదేసనాయ ఉపరిదేసనాయ చ అనుసన్ధానం కథితం, సమ్బన్ధో కథితో. **పుబ్బాపరం కథిత**న్తి పుబ్బేన పరం అవిరుజ్ఝనఞ్చేవ విసేసట్ఠానఞ్చ కథితం పకాసితం. ఏవం పాళిధమ్మాదీని సమ్మదేవ సల్లక్ఖేత్వా గహణం సాధుకం ఉగ్గహణన్తి ఆహ "**సుట్ఠు గహేత్వా**"తి. **సుత్తే ఓతారేతబ్బానీ**తి ఞాణేన సుత్తే ఓగాహేత్వా తారేతబ్బాని. తం పన ఓగాహేత్వా తరణం తత్థ ఓతరణం అనుప్పవేసనం హోతీతి వుత్తం "**ఓతరితబ్బానీ**"తి. సంసన్దేత్వా దస్సనం సన్దస్సనన్తి ఆహ "**వినయే సంసన్దేతబ్బానీ**"తి.

"కిం పన తం సుత్తం, కో వా వినయో"తి విచారణాయం ఆచరియానం మతిభేదముఖేన తమత్థం దస్సేతుం "**ఏత్థ చా**"తిఆది వుత్తం. **వినయోతి** విభఙ్గపాఠమాహ. సో హి మాతికాసఙ్ఖాతస్స సుత్తస్స అత్థే సూచనతో "సుత్త"న్తి వత్తబ్బతం అరహతి. వివిధనయత్తా విసిట్ఠనయత్తా చ **వినయో,** ఖన్ధకపాఠో. **ఏవ**న్తి ఏవం సుత్తవినయేసు పరిగ్గయ్హమానేసు వినయపిటకమ్పి న పరియాదియతి పరివారపాళియా అసఙ్గహితత్తా. సుత్తన్తాభిధమ్మపిటకాని వా **సుత్తం** అత్థసూచనాదిఅత్థసమ్భవతో. **ఏవమ్పీ**తి సుత్తన్తాభిధమ్మపిటకాని సుత్తం, వినయపిటకం వినయోతి ఏవం సుత్తవినయవిభాగే వుచ్చమానేపి. **న తావ పరియాదియన్తీ**తి న తావ అనవసేసతో పరిగ్గయ్హన్తి . కస్మాతి చేతి ఆహ "**అసుత్తనామకఞ్హీ**"తిఆది. యస్మా సుత్తన్తి ఇమం నామం అనారోపేత్వా సఙ్గీతం జాతకాదిబుద్ధవచనం అత్థి, తస్మా వుత్తనయేన తీణి పిటకాని న పరియాదియన్తీతి. సుత్తనిపాతఉదానఇతివుత్తకాని దీఘనికాయాదయో వియ సుత్తన్తి నామం ఆరోపేత్వా అసఙ్గీతానీతి అధిప్పాయేనేత్థ జాతకాదీహి సద్ధిం తానిపి గహితాని. బుద్ధవంసచరియాపిటకానం పనేత్థ అగ్గహణే కారణం మగ్గితబ్బం, కిం వా ఏతేన మగ్గనేన. సబ్బోపాయం వణ్ణనానయో థేరవాదదస్సనముఖేన పటిక్ఖిత్తో ఏవాతి.

కిం అత్థీతి అసుత్తనామకం బుద్ధవచనం నత్థియేవాతి దస్సేతి. **తం సబ్బం పటిక్ఖిపిత్వా**తి "సుత్తన్తి వినయో"తిఆదినా వుత్తసంవణ్ణనాయం "నాయమత్థో ఇధాధిప్పేతో"తి పటిసేధేత్వా. వినేతి ఏతేన కిలేసేతి వినయో, కిలేసవినయనూపాయో, సో ఏవ కారణన్తి ఆహ "**వినయో పన కారణ**"న్తి.

ధమ్మేతి పరియత్తిధమ్మే. **సరాగాయా**తి సరాగభావాయ కామరాగభవరాగపరిబ్రూహనాయ. **సంయోగాయా**తి భవసంయోజనాయ. **సఉపాదానాయా**తి చతురూపాదానూపసంహితతాయ. **మహిచ్ఛతాయా**తి మహిచ్ఛభావాయ. **అసన్తుట్ఠియా**తి అసన్తుట్ఠభావాయ. **కోసజ్జాయా**తి కుసీతభావాయ. **సఙ్గణికాయా**తి కిలేససఙ్గణికవిహారాయ. **ఆచయాయా**తి తివిధవట్టాచయాయ. **విరాగాయా**తి సకలవట్టతో విరజ్జనత్థాయ. **విసంయోగాయా**తి కామరాగాదీహి విసంయుజ్జనత్థాయ.

అనుపాదానాయాతి సబ్బస్సపి కమ్మభవస్స అగ్గహణాయ. **అప్పిచ్ఛతాయాతి** పచ్చయప్పిచ్ఛతాదివసేన సబ్బసో ఇచ్ఛాయ అపగమాయ. **సన్తుట్ఠియాతి** ద్వాదసవిధసన్తుట్ఠభావాయ. **వీరియారమ్భాయాతి** కాయికస్స చేవ చేతసికస్స చ వీరియస్స పగ్గణ్హనత్థాయ. **వివేకాయాతి** పవివిత్తభావాయ కామవివేకాదితదఙ్గవివేకాదివివేకసిద్ధియా. **అపచయాయాతి** సబ్బస్సపి వట్టస్స అపచయనాయ, నిబ్బానాయాతి అత్థో. ఏవం యో పరియత్తిధమ్మో ఉగ్గహణధారణపరిపుచ్ఛామనసికారవసేన యోనిసో పటిపజ్జన్తస్స సరాగాదిభావపరివజ్జనస్స కారణం హుత్వా విరాగాదిభావాయ సంవత్తతి, ఏకంసతో **ఏసో ధమ్మో, ఏసో వినయో** సమ్మదేవ అపాయాదీసు అపతనవసేన ధారణతో కిలేసానం వినయనతో చ. సత్థు సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ఓవాదానురూపప్పవత్తిభావతో **ఏతం సత్థుసాసనన్తి** చ జానేయ్యాసీతి అత్థో.

చతుసచ్చత్థసూచనం సుత్తన్తి ఆహ ‘‘**సుత్తేతి తేపిటకే బుద్ధవచనే**’’తి. తేపిటకఞ్హి బుద్ధవచనం సచ్చవినిముత్తం నత్థి. రాగాదివినయకారణం యథా తేన సుత్తపదేన పకాసితన్తి ఆహ ‘‘**వినయేతి ఏతస్మిం రాగాదివినయకారణే**’’తి. సుత్తే ఓతరణఞ్చేత్థ తేపిటకబుద్ధవచనపరియాపన్నతావసేనేవ వేదితబ్బం, న అఞ్ఞథాతి ఆహ ‘‘**సుత్తప్పటిపాటియా కత్థచి అనాగన్త్వా**’’తి. **ఛల్లిం ఉట్ఠపేత్వాతి** అరోగస్స మహతో రుక్ఖస్స తిట్ఠతో ఉపక్కమేన ఛల్లికాయ సకలికాయ పపటికాయ వా ఉట్ఠాపనం వియ అరోగస్స సాసనధమ్మస్స తిట్ఠతో బ్యఞ్జనమత్తేన తప్పరియాపన్నం వియ హుత్వా ఛల్లిసదిసం పుబ్బాపరవిరుద్ధతాదిదోసం ఉట్ఠపేత్వా పరిదీపేత్వా. తాదిసాని పన ఏకంసతో గుళ్హవేస్సన్తరాదిపరియాపన్నాని హోన్తీతి ఆహ ‘‘**గుళ్హవేస్సన్తర...పే.... పఞ్ఞాయన్తీతి అత్థో**’’తి. **రాగాదివినయేతి** రాగాదివినయనత్థేన అతదాకారతాయ **అపఞ్ఞాయమానాని ఛడ్డేతబ్బాని** చజితబ్బాని న గహేతబ్బాని. **సబ్బత్థాతి** సబ్బవారేసు.

మహాపదేససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సఞ్చేతనియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౧౯) ४. బ్రాహ్మణవగ్గో

౧-౩. యోధాజీవసుత్తాదివణ్ణనా

౧౮౧-౧౮౩. చతుత్థస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

४. అభయసుత్తవణ్ణనా

౧౮४. చతుత్థే **సోచతీ**తి చిత్తే ఉప్పన్నబలవసోకేన సోచతి, చిత్తసన్తాపేన అన్తో నిజ్ఝాయతీతి అత్థో. **కిలమతీ**తి తస్సేవ సోకస్స వసేన కాయే చ ఉప్పన్నదుక్ఖేన కిలమతి. **పరిదేవతీ**తి సోకుద్దేహకవసేన తం తం విప్పలపన్తో వాచాయ పరిదేవతి. **ఉరత్తాళి**న్తి ఉరత్తాళం, ఉరం తాళేత్వాతి అత్థో. తేనాహ ''**ఉరం తాళేత్వా**''తి. **కఙ్ఖావిచికిచ్ఛా**తి ఏత్థ "ఏకమేవిదం పఞ్చమం నీవరణం. కిం ను ఖో ఇద"న్తి ఆరమ్మణం కఙ్ఖనతో **కఙ్ఖా**, "ఇదమేవ వర"న్తి నిచ్ఛేతుం అసమత్థభావతో ''**విచికిచ్ఛా**''తి వుచ్చతి – "ధమ్మసభావం విచినన్తో కిచ్ఛతి, విగతా చికిచ్ఛా"తి వా కత్వా.

అభయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. బ్రాహ్మణసచ్చసుత్తవణ్ణనా

౧౮౫. పఞ్చమే **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం సుఞ్ఞతానుపస్సనాధికారే. **క్వచీ**తి కత్థచి ఠానే, కాలే, ధమ్మే వా. అథ వా **క్వచీ**తి అజ్ఝత్తం బహిద్ధా వా. **అత్తనో అత్తాన**న్తి సకత్తానం "అయం ఖో, భో బ్రహ్మా, మహాబ్రహ్మా…పే.… వసీ పితా భూతభబ్యాన"న్తిఆదినా (దీ. ని. ౧.४౨) పరేహి పరికప్పితం అత్తానఞ్చ కస్సచి కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో ''**కస్సచీ**''తిఆదిమాహ. తత్థ **పరస్సా**తి పరజాతి పరో పురిసోతి వా ఏవం గహితస్స. **న చ మమ క్వచనీ**తి ఏత్థ **మమ**-సద్దో అట్ఠానప్పయుత్తోతి ఆహ ''**మమ-సద్దం తావ ఠపేత్వా**''తి. **పరస్స చా**తి అత్తనో అఞ్ఞస్స. పరో పురిసో నామ అత్థి మమత్థాయ ఠితో. తస్స వసేన మయ్హం సబ్బం ఇజ్ఝతీతి ఏకచ్చదిట్ఠిగతికపరికప్పితవసేన పరం అత్తానం తఞ్చ అత్తనో కిఞ్చనభూతం న పస్సతీతి దస్సేన్తో ''**న చ క్వచనీ**''తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ **నాహం క్వచనీ**తి సకఅత్తనో సబ్భావం న పస్సతి. **న కస్సచి కిఞ్చనతస్మి**న్తి సకఅత్తనో ఏవ కస్సచి అత్తనియతం న పస్సతి. **న చ మమా**తి ఏతం ద్వయం యథారహం సమ్బన్ధితబ్బం, అత్థి-పదం పచ్చేకం. **న చ క్వచని పరస్స అత్తా అత్థీ**తి పరస్స అత్తనో అభావం పస్సతి. **తస్స పరస్స అత్తనో మమ కిఞ్చనతా నత్థీ**తి పరస్స అత్తనో అనత్తనియతం పస్సతి. ఏవం అజ్ఝత్తం బహిద్ధా ఖన్ధానం అత్తత్తనియసుఞ్ఞతా-సుద్ధసఙ్ఖారపుఞ్జతా-చతుకోటికసుఞ్ఞతాపరిగ్గణ్హనేన నిట్ఠా హోతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

బ్రాహ్మణసచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఉమ్మగ్గసుత్తవణ్ణనా

౧౮౬. ఛట్ఠే **ఆకడ్ఢీయతీ**తి చిత్తవసికో లోకో తత్థ తత్థ ఉపకడ్ఢీయతి. **తేసంయేవేత్థ గహణం వేదితబ్బ**న్తి యే అపరిఞ్ఞాతవత్థుకా చిత్తస్స వసం గచ్ఛన్తి, తేసంయేవ గహణం. న హి పరిఞ్ఞాతక్ఖన్ధా పహీనకిలేసా చిత్తస్స వసం గచ్ఛన్తి,

చిత్తం పన అత్తనో వసే వత్తేన్తి. **సహ సీలేనాతి** చారిత్తవారిత్తసీలేన సద్ధిం. **పుబ్బభాగపటిపదన్తి** ధుతఙ్గమాదిం కత్వా యావ గోత్రభుఞాణం, తావ పవత్తేతబ్బం సమథవిపస్సనాసఙ్ఖాతం సమ్మాపటిపదం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉమ్మగ్గసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వస్సకారసుత్తవణ్ణనా

౧౮౭. సత్తమే **వస్సకారో బ్రాహ్మణో మగధమహామత్తో**తి ఏత్థ **వస్సకారో**తి తస్స బ్రాహ్మణస్స నామం. మహతియా ఇస్సరియమత్తాయ సమన్నాగతో మహామత్తో. **ఇస్సరియమత్తాయా**తి చ ఇస్సరియప్పమాణేనాతి అత్థో, ఇస్సరియేన చేవ విత్తూపకరణేన చాతి ఏవం వా ఏత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో, ఉపభోగూపకరణానిపి హి లోకే "మత్తా"తి వుచ్చన్తి. మగధరఞ్ఞో, మగధరట్ఠే వా మహామత్తోతి **మగధమహామత్తో**. తుదిసఞ్ఞితో గామో నివాసో ఏతస్సాతి **తోదేయ్యో**. తేనేవాహ "**తుదిగామవాసికస్సా**"తి. తుదిగామవాసితా చస్స తత్థ అధిపతిభావేనాతి దట్ఠబ్బా. సో హి తం గామం సోణదణ్డో వియ, చమ్పం కూటదన్తో వియ, ఖాణుమతం అధిపతిభావేన అజ్ఝావసతి. **మహద్ధనో హోతి** పఞ్చచత్తాలీసకోటివిభవో. **పరిసతీ**తి పరిసాయం, జనసమూహేతి అత్థో. తేనాహ "**సన్నిపతితాయ పరిసాయా**"తి. **అభిప్పసన్నో**తి ఏత్థ అభిక్కమనత్థో **అభి**-సద్దోతి ఆహ "**అతిక్కమ్మ పసన్నో**"తి, పసాదనీయం ఠానం అతిక్కమిత్వా అప్పసాదనీయట్ఠానే పసన్నోతి అధిప్పాయో. తం తం కిచ్చం అత్థం పస్సతీతి అత్థదసా, అలం సమత్థా పటిబలా అత్థదసా అలమత్థదసా, అలమత్థదసే అతిసయన్తీతి **అలమత్థదసతరా**. తేనాహ "**అత్థే పస్సితుం సమత్థా**"తిఆది. **నేవ సప్పురిసం న అసప్పురిసం జానాతి** సప్పురిసధమ్మానం అసప్పురిసధమ్మానఞ్చ యాథావతో అజాననతో. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

వస్సకారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఉపకసుత్తవణ్ణనా

౧౮౮. అట్ఠమే నిబ్బత్తివసేన నిరయం అరహతి, నిరయసంవత్తనియేన వా కమ్మునా నిరయే నియుత్తోతి **నేరయికో**. అవీచిమ్హి ఉప్పజ్జిత్వా తత్థ ఆయుకప్పసఞ్ఞితం అన్తరకప్పం తిట్ఠతీతి **కప్పట్ఠో**. నిరయూపపత్తిం పరిహరణవసేన తికిచ్ఛితుం అసక్కుణేయ్యోతి **అతేకిచ్ఛో. అపరియాదిన్నావా**తి అపరిక్ఖీణాయేవ. సచే హి ఏకో భిక్ఖు కాయానుపస్సనం పుచ్ఛతి, అఞ్ఞో వేదనానుపస్సనం...పే.... చిత్తానుపస్సనం. "ఇమినా పుట్ఠే అహం పుచ్ఛామీ"తి ఏకో ఏకం న ఓలోకేతి, ఏవం సన్తేపి తేసం వారో పఞ్ఞాయతి ఏవ, బుద్ధానం పన వారో న పఞ్ఞాయతి. విదత్థిచతురఙ్గులం ఛాయం అతిక్కమనతో పురేతరంయేవ భగవా చుద్దసవిధేన కాయానుపస్సనం, నవవిధేన వేదనానుపస్సనం, సోళసవిధేన చిత్తానుపస్సనం, పఞ్చవిధేన ధమ్మానుపస్సనం కథేతి. తిట్ఠన్తు వా ఏవం చత్తారో. సచే హి అఞ్ఞో చత్తారో సమ్మప్పధానేసు, అఞ్ఞో ఇద్ధిపాదేసు, అఞ్ఞో పఞ్చిన్ద్రియేసు , అఞ్ఞో పఞ్చబలేసు, అఞ్ఞో సత్తబోజ్ఝఙ్గేసు, అఞ్ఞో అట్ఠమగ్గఙ్గేసు పఞ్హే పుచ్ఛేయ్యుం, తమ్పి భగవా కథేయ్య. తిట్ఠన్తు వా ఏతే అట్ఠ. సచే అఞ్ఞే సత్తతింస జనా బోధిపక్ఖియేసు పఞ్హే పుచ్ఛేయ్యుం, తమ్పి భగవా తావదేవ కథేయ్య. కస్మా? యావతా హి లోకియమహాజనే ఏకం పదం కథేన్తే తావ ఆనన్దత్థేరో అట్ఠ పదాని కథేతి. ఆనన్దత్థేరే పన ఏకం పదం కథేన్తేయేవ భగవా సోళస పదాని కథేతి. కస్మా? భగవతో హి జివ్హా ముదు, దన్తావరణం సుఫుసితం, వచనం అగళితం,

భవఙ్గపరివారో లహుకో. తేన వుత్తం – ‘‘**అపరియాదిన్నావస్స తథాగతస్స ధమ్మదేసనా, అపరియాదిన్నం ధమ్మపదబ్యఞ్జన**’’న్తి.

తత్థ **ధమ్మదేసనా**తి తన్తిట్ఠపనా. **ధమ్మపదబ్యఞ్జన**న్తి ఏత్థ **ధమ్మో**తి పాళి. పజ్జతి అత్థో ఏతేనాతి **పదం**. వాక్యఞ్చ పదేనేవ సఙ్గహితం. అత్థం బ్యఞ్జేతీతి **బ్యఞ్జనం,** అక్ఖరం. తఞ్హి పదవాక్యం పరిచ్ఛిజ్జమానం తం తం అత్థం బ్యఞ్జేతి పకాసేతి. ఏతేన అపరాపరేహి పదబ్యఞ్జనేహి సుచిరమ్పి కాలం కథేన్తస్స తథాగతస్స న కదాచి తేసం పరియాదానం అత్థీతి దస్సేతి. **గుణధంసీ**తి గుణధంసనసీలో. **పగబ్భో**తి వాచాపాగబ్భియేన సమన్నాగతో.

ఉపకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సచ్ఛికరణీయసుత్తవణ్ణనా

౧౮౯. నవమే **నామకాయేనా**తి సహజాతనామకాయేన. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సచ్ఛికరణీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా

౧౯౦. దసమే **తుణ్హీభూతం తుణ్హీభూత**న్తి ఆమేడితవచనం బ్యాపనిచ్ఛావసేన వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**యతో యతో అనువిలోకేతీ**’’తి. **అనువిలోకేత్వా**తి ఏత్థ **అను**-సద్దోపి బ్యాపనిచ్ఛావచనమేవాతి అను అను విలోకేత్వాతి అత్థో, పఞ్చపసాదప్పటిమణ్డితాని అక్ఖీని ఉమ్మీలేత్వా తతో తతో విలోకేత్వాతి వుత్తం హోతి. **అల**న్తి యుత్తం, ఓపాయికన్తి అత్థో “అలమేవ నిబ్బిన్దితు”న్తిఆదీసు (దీ. ని. ౨.౨౭౨; సం. ని. ౨.౧౨౪-౧౨౬) వియ. పుటబన్ధనేన పరిహరిత్వా అసితబ్బం **పుటోసం** సమ్బలం అ-కారస్స ఓ-కారం కత్వా. తేనాహ ‘‘**పాథేయ్య**’’న్తి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఉపోసథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బ్రాహ్మణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౦) ౫. మహావగ్గో

౧. సోతానుగతసుత్తవణ్ణనా

౧౯౧. పఞ్చమస్స పఠమే **సోతానుగతాన**న్తి పసాదసోతం అనుగన్త్వా గతానం, పగుణానం వాచుగ్గతానన్తి అత్థో. ఏవంభూతా చ పసాదసోతం ఓదహిత్వా ఞాణసోతేన సుట్ఠు వవత్థపితా నామ హోన్తీతి ఆహ **''పసాదసోత''**న్తిఆది. ఏకచ్చస్స హి ఉగ్గహితపుబ్బవచనం తం తం పగుణం నిచ్చరితం సుట్ఠు వవత్థపితం న హోతి. ''అసుకం సుత్తం వా జాతకం వా కథేహీ''తి వుత్తే ''సజ్ఝాయిత్వా సంసన్దిత్వా సమనుగ్గాహిత్వా జానిస్సామీ''తి వదన్తి. ఏకచ్చస్స తం తం పగుణం భవఙ్గసోతసదిసం హోతి ''అసుకం సుత్తం వా జాతకం వా కథేహీ''తి వుత్తే ఉద్ధరిత్వా తమేవ కథేతి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం **''ఞాణసోతేన వవత్థపితాన''**న్తి. ఇత్థిలిఙ్గాదీని తీణి **లిఙ్గాని**. నామాదీని చత్తారి **పదాని**. పఠమాదయో సత్త **విభత్తియో**.

వళఞ్జేతీతి పాళిం అనుసన్ధిం పుబ్బాపరవసేన వాచుగ్గతం కరోన్తో ధారేతి. **వచసా పరిచితా**తి సుత్తదసకవగ్గదసకపణ్ణాసదసకవసేన వాచాయ సజ్ఝాయితా, ''దససుత్తాని గతాని, దసవగ్గాని గతానీ''తిఆదినా సల్లక్ఖేత్వా వాచాయ సజ్ఝాయితాతి అత్థో. వగ్గాదివసేన హి ఇధ వచసా పరిచయో అధిప్పేతో, న పన సుత్తేకదేసస్స సుత్తమత్తస్స వచసా పరిచయో. మనసా అను అను పేక్ఖితా భాగసో నిజ్ఝాయితా విదితా **మనసానుపేక్ఖితా**. యస్స వాచాయ సజ్ఝాయితం బుద్ధవచనం మనసా చిన్తేన్తస్స తత్థ తత్థ పాకటం హోతి, మహాదీపం జాలేత్వా ఠితస్స రూపగతం వియ విభూతం హుత్వా పఞ్ఞాయతి. తం సన్ధాయేతం వుత్తం. **సుప్పటివిద్ధా**తి నిజ్జటం నిగ్గుమ్బం కత్వా సుట్ఠు యాథావతో పటివిద్ధా. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సోతానుగతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఠానసుత్తవణ్ణనా

౧౯౨. దుతియే **సంవాసేనా**తి సహవాసేన. **సీలం వేదితబ్బ**న్తి ''అయం సుసీలో వా దుస్సీలో వా''తి సహ వసన్తేన ఉపసఙ్కమన్తేన జానితబ్బో. **తఞ్చ ఖో దీఘేన అద్ధునా, న ఇత్తర**న్తి తఞ్చ సీలం దీఘేన కాలేన వేదితబ్బం, న ఇత్తరేన. ద్వీహతీహఞ్హి సంయతాకారో చ సంవుతిన్ద్రియాకారో చ న సక్కా దస్సేతుం. **మనసి కరోతా**తి తమ్పి ''సీలమస్స పరిగ్గహేస్సామీ''తి మనసికరోన్తేన పచ్చవేక్ఖన్తేనేవ సక్కా జానితుం, న ఇతరేన. **పఞ్ఞవతా**తి తమ్పి సప్పఞ్ఞేనేవ పణ్డితేన. బాలో హి మనసికరోన్తోపి జానితుం న సక్కోతి.

సంవోహారేనాతి అపరాపరం కథనేన.

> ''యో హి కోచి మనుస్సేసు, వోహారం ఉపజీవతి;
>
> ఏవం వాసేట్ఠ జానాహి, వాణిజో సో న బ్రాహ్మణో''తి. (మ॰ ని॰ ౨.౪౫౭; సు॰ ని॰ ౬౧౯) –

ఏత్థ హి బ్యవహారో నామ. ''చత్తారో అరియవోహారా, చత్తారో అనరియవోహారా''తి (దీ॰ ని॰ ౩.౩౧౩) ఏత్థ చేతనా. ''సఙ్ఖా సమఞ్ఞా పఞ్ఞత్తి వోహారో''తి (ధ॰ స॰ ౧౩౧౩-౧౩౧౫; మహాని॰ ౭౩) ఏత్థ పఞ్ఞత్తి. ''వోహారమత్తేన సో వోహరేయ్యా''తి (సం॰ ని॰ ౧.౨౫)

ఏత్థ కథావోహారో. ఇధాపి ఏసోవ అధిప్పేతో. ఏకచ్చస్స హి సమ్ముఖాకథా పరమ్ముఖాకథాయ న సమేతి పరమ్ముఖాకథా సమ్ముఖాకథాయ. తథా పురిమకథా పచ్ఛిమకథాయ, పచ్ఛిమకథా చ పురిమకథాయ. సో కథనేనేవ సక్కా జానితుం "అసుచి ఏసో పుగ్గలో"తి. సుచిసీలస్స పన పురిమం పచ్ఛిమేన, పచ్ఛిమఞ్చ పురిమేన సమేతి. సమ్ముఖాకథితం పరమ్ముఖాకథితేన సమేతి, పరమ్ముఖాకథితఞ్చ సమ్ముఖాకథితేన, తస్మా కథనేన సక్కా సుచిభావో జానితున్తి పకాసేన్తో ఏవమాహ.

థామోతి ఞాణథామో. యస్స హి ఞాణథామో నత్థి, సో ఉప్పన్నేసు ఉపద్దవేసు గహేతబ్బం గహణం కత్తబ్బం కిచ్చం అపస్సన్తో అద్వారకఘరం పవిట్ఠో వియ చరతి. తేనాహ "**ఆపదాసు, భిక్ఖవే, థామో వేదితబ్బో**"తి.

సాకచ్ఛాయాతి సంకథాయ. దుప్పఞ్ఞస్స హి కథా ఉదకే గేణ్డు వియ ఉప్పిలవతి. పఞ్ఞవతో కథేన్తస్స పటిభానం అనన్తం హోతి. ఉదకవిప్ఫన్దితేనేవ హి మచ్ఛో ఖుద్దకో వా మహన్తో వాతి ఞాయతి.

ఞాతివినాసోతి చోరరోగభయాదీహి ఞాతీనం వినాసో. భోగానం బ్యసనం **భోగబ్యసనం,** రాజచోరాదివసేన భోగవినాసోతి అత్థో. తేనాహ "**దుతియపదేపి ఏసేవ నయో**"తి. **పఞ్ఞాగమ్మగ్గోతి** పఞ్ఞాగవేసనం, ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స వీమంసనన్తి అత్థో. **అతప్పకన్తి** అతిత్తికరట్ఠేన అతప్పకం సాదురసభోజనం వియ. **సణ్హన్తి** సుఖుమసభావం.

ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. భద్దియసుత్తవణ్ణనా

౧౯౩. తతియే కరణస్స ఉత్తరం కిరియం కరణుత్తరియం, తం లక్ఖణం ఏతస్సాతి **కరణుత్తరియలక్ఖణో**. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

భద్దియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సాముగియసుత్తవణ్ణనా

౧౯౪. చతుత్థే పుగ్గలస్స పారిసుద్ధియా పధానభూతాని వా అఙ్గాని **పారిసుద్ధిపధానియఙ్గాని**. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సాముగియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. వప్పసుత్తవణ్ణనా

౧౯౫. పఞ్చమే **పిహితత్తాతి** అకుసలస్స పవేసనద్వారం పిదహిత్వా ఠితత్తా. కాయేన సంవరితబ్బఞ్హి అపిహితేన ద్వారేన పవత్తనకం పాపధమ్మం సంవరిత్వా ఠితో **కాయేన సంవుతో నామ. ఖయవిరాగేనాతి** అచ్చన్తఖయసఙ్ఖాతేన విరజ్జనేన, అనుప్పాదనిరోధేనాతి అత్థో. కిం విజ్జా పుబ్బే ఉప్పన్నాతి? ఉభయమేతం న వత్తబ్బం. పహానాభిసమయభావనాభిసమయానం అభిన్నకాలత్తా పదీపుజ్జలనేన అన్ధకారం వియ విజ్జుప్పాదేన అవిజ్జా నిరుద్ధావ

హోతి, వత్తబ్బం వా హేతుఫలత్తముపచారవసేన. యథా హి పదీపుజ్జలనహేతుకో అన్ధకారవిగమో, ఏవం విజ్జుప్పాదహేతుకో అవిజ్జానిరోధో. హేతుఫలధమ్మా చ సమానకాలాపి పుబ్బాపరకాలా వియ వోహరీయన్తి యథా "చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణ"న్తి (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౦; ౩.౪౨౧, ౪౨౫, ౪౨౬; సం॰ ని॰ ౨.౪౩-౪౪; ౨.౪.౬౦; కథా॰ ౪౬౫, ౪౬౭) పచ్చయాదానుప్పజ్జనకిరియా. చిత్తస్స కాయస్స చ విహననతో **విఘాతో,** దుక్ఖం. పరిదహనతో **పరిళాహో**.

నిచ్చవిహారాతి సబ్బదా పవత్తనకవిహారా. ఠపేత్వా హి సమాపత్తివేలం భవఙ్గవేలఞ్చ ఖీణాసవా ఇమినా ఛళఙ్గుపేక్ఖావిహారేన సబ్బకాలం విహరన్తి. **చక్ఖునా రూపం దిస్వా**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణేన రూపం దిస్వా. చక్ఖునా రూపం దిస్వాతి హి నిస్సయవోహారేన వుత్తం. ససమ్భారకథా హేసా యథా "ధనునా విజ్ఝతీ"తి, తస్మా నిస్సయసీసేన నిస్సితస్స గహణం దట్ఠబ్బం. **రాగవసేన న సోమనస్సజాతో హోతీ**తి గేహసితపేమవసేనపి జవనక్ఖణే సోమనస్సజాతో న హోతి మగ్గేన సముచ్ఛిన్నత్తా, **న దోమనస్సజాతో** పసాదఞ్ఞథత్తవసేనపి. **ఉపేక్ఖకో మజ్ఝత్తో హుత్వా విహరతీ**తి అసమపేక్ఖనేన మోహం అనుప్పాదేన్తో ఞాణుపేక్ఖావసేనేవ ఉపేక్ఖకో విహరతి మజ్ఝత్తో. ఖీణాసవో హి ఇట్ఠేపి అనిట్ఠేపి మజ్ఝత్తేపి ఆరమ్మణే యో అసమపేక్ఖనేన సమసమా అయోనిసోగహణే అఖీణాసవానం మోహో ఉప్పజ్జతి, తం అనుప్పాదేన్తో మగ్గేనేవ తస్స సముగ్ఘాతితత్తా ఞాణుపేక్ఖావసేనేవ ఉపేక్ఖకో విహరతి, అయఞ్చస్స పటిపత్తి సతివేపుల్లపత్తియా పఞ్ఞావేపుల్లపత్తియా చాతి వుత్తం **"సతిసమ్పజఞ్ఞపరిగ్గహితాయా"**తి.

ఏత్థ చ "ఛసు ద్వారేసు ఉపేక్ఖకో విహరతీ"తి ఇమినా ఛళఙ్గుపేక్ఖా కథితా. "సమ్పజానో"తి వచనతో పన చత్తారి ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తాని లబ్భన్తి తేహి వినా సమ్పజానతాయ అసమ్భవతో. "సతతవిహారా"తి వచనతో అట్ఠపి మహాకిరియచిత్తాని లబ్భన్తి ఞాణుప్పత్తిపచ్చయరహితకాలేపి పవత్తిజోతనతో. "అరజ్జన్తో అదుస్సన్తో"తి వచనతో హసితుప్పాదవోట్ఠబ్బనేహి సద్ధిం దస చిత్తాని లబ్భన్తి. అరజ్జనాదుస్సనవసేన పవత్తి హి తేసమ్పి సాధారణాతి. నను చేత్థ "ఉపేక్ఖకో విహరతీ"తి ఛళఙ్గుపేక్ఖావసేన ఇమేసం సతతవిహారానం ఆగతత్తా సోమనస్సం కథం లబ్భతీతి? ఆసేవనతోతి. కిఞ్చాపి హి ఖీణాసవో ఇట్ఠానిట్ఠేపి ఆరమ్మణే మజ్ఝత్తే వియ బహులం ఉపేక్ఖకో విహరతి అత్తనో పరిసుద్ధప్పకతిభావావిజహనతో, కదాచి పన తథా చేతోభిసఙ్ఖారభావే యం తం సభావతో ఇట్ఠం ఆరమ్మణం , తస్స యాథావతో సభావగ్గహణవసేనపి అరహతో చిత్తం సోమనస్ససహగతం హుత్వా పవత్తతేవ, తఞ్చ ఖో పుబ్బాసేవనవసేన.

కాయోతి (సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౫౧) పఞ్చద్వారకాయో, సో అన్తో అవసానం ఏతిస్సాతి కాయన్తికా, తం **కాయన్తికం**. తేనాహ – **"యావ పఞ్చద్వారకాయో పవత్తతి, తావ పవత్త"**న్తి. **జీవితన్తికన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పచ్ఛా ఉప్పజ్జిత్వా**తి ఏతస్మిం అత్తభావే మనోద్వారికవేదనాతో పచ్ఛా ఉప్పజ్జిత్వా తతో పఠమం నిరుజ్ఝతి, తతో ఏవ అత్థసిద్ధమత్థం సరూపేనేవ దస్సేతుం **"మనోద్వారికవేదనా పఠమం ఉప్పజ్జిత్వా పచ్ఛా నిరుజ్ఝతీ"**తి వుత్తం. ఇదాని తమేవ సఙ్ఖేపేన వుత్తం వివరితుం **"సా హి"**తిఆదిమాహ. యావ తేత్తింసవస్సాని పఠమవయో. **పఞ్ఞాసవస్సకాలే**తి పఠమవయతో యావ పఞ్ఞాసవస్సకాలా, తావ. **ఠితా హోతీ**తి వడ్ఢిహానియో అనుపగన్త్వా సమరూపేనేవ ఠితా హోతి. **మన్దా**తి ముదుకా అతిఖిణా. **తదా**తి అసీతినవుతివస్సకాలే **వదన్తేపి** తథాచిరపరిచితేపీతి అధిప్పాయో. **భగ్గా**తి తేజోభగ్గేన భగ్గా దుబ్బణ్ణా. **హదయకోటింయేవా**తి చక్ఖాదివత్థూసు అప్పవత్తిత్వా తేసం ఆదిఅన్తకోటిభూతం హదయవత్థుంయేవ. **తావా**తి యావ వేదనా వత్తతి, తావ.

వాపియాతి మహాతళాకేన. **పఞ్చఉదకమగ్గసమ్పన్న**న్తి పఞ్చహి ఉదకస్స పవిసననిక్ఖమనమగ్గేహి యుత్తం. **తతో తతో విస్సన్దమానం** సబ్బసో పుణ్ణత్తా. **పఠమం దేవే వస్సన్తే**తిఆది ఉపమాసంసన్దనం. **ఇమం వేదనం సన్ధాయా**తి ఇమం

యథావుత్తం పరియోసానప్పత్తం మనోద్వారికవేదనం సన్ధాయ.

కాయస్స భేదాతి అత్తభావస్స వినాసనతో. **పరతో అగన్త్వా**తి పరలోకవసేన అగన్త్వా. వేదనానం సీతిభావో నామ సఙ్ఖారదరథపరిళాహాభావో. సో పనాయం సబ్బసో అప్పవత్తివసేనేవాతి ఆహ ''**అప్పవత్తనధమ్మాని భవిస్సన్తీ**''తి.

అత్తభావం నాసేతుకామస్స దళ్హం ఉప్పన్నం సంవేగఞాణం సన్ధాయాహ ''**కుదాలో వియ పఞ్ఞా**''తి. తతో నిబ్బత్తితజ్ఝానసమాధిం సన్ధాయ ''**పిటకం వియ సమాధీ**''తి. తన్నిస్సాయ పవత్తేతబ్బవిపస్సనారమ్భఞాణం సన్ధాయ ''**ఖనిత్తి వియ విపస్సనా**''తి చ వుత్తం. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

వప్పసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సాళ్హసుత్తవణ్ణనా

౧౯౬. ఛట్ఠే కాయదళ్హిబహులతం తపతీతి తపో, అత్తకిలమథానుయోగవసేన పవత్తం వీరియం. తేన కాయదళ్హిబహులతానిమిత్తస్స పాపస్స జిగుచ్ఛనం విరజ్జనం **తపోజిగుచ్ఛా**తి ఆహ ''**దుక్కరకారికసఙ్ఖాతేనా**''తిఆది. **తపోజిగుచ్ఛవాదా**తిఆదీసు తపోజిగుచ్ఛం వదన్తి, మనసాపి తమేవ సారతో గహేత్వా విచరన్తి, కాయేనపి తమేవ అల్లీనా నానప్పకారం అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తీతి అత్థో. **అపరిసుద్ధకాయసమాచారా**తి అపరిసుద్ధేన పాణాతిపాతాదినా కాయసమాచారేన సమన్నాగతా. **అపరిసుద్ధవచీసమాచారా**తి అపరిసుద్ధేన ముసావాదాదినా వచీసమాచారేన సమన్నాగతా. **అపరిసుద్ధమనోసమాచారా**తి అపరిసుద్ధేన అభిజ్ఝాదినా మనోసమాచారేన సమన్నాగతా. కామం అకుసలకాయసమాచారవచీసమాచారప్పవత్తికాలేపి అభిజ్ఝాదయో పవత్తన్తియేవ, తదా పన తే చేతనాపక్ఖికా వా అబ్బోహారికా వాతి, మనోసమాచారవారే ఏవ అభిజ్ఝాదివసేన యోజనా కతా. అథ వా ద్వారన్తరే పవత్తానం పాణాతిపాతాదీనం వచీసమాచారాదిభావాభావో వియ ద్వారన్తరే పవత్తానమ్పి అభిజ్ఝాదీనం కాయసమాచారాదిభావో అసిద్ధో, మనోసమాచారభావో ఏవ పన సిద్ధోతి కత్వా మనోసమాచారవారే ఏవ అభిజ్ఝాదయో ఉద్ధటా. తథా హి వుత్తం –

"ద్వారే చరన్తి కమ్మాని, న ద్వారా ద్వారచారినో;
తస్మా ద్వారేహి కమ్మాని, అఞ్ఞమఞ్ఞం వవత్థితా"తి. (ధ. స. అట్ఠ. ౧ కామావచరకుసలద్వారకథా);

అపరిసుద్ధాజీవాతి అపరిసుద్ధేన వేజ్జకమ్మదూతకమ్మవడ్ఢియోగాదినా ఏకవీసతిఅనేసనాభేదేన ఆజీవేన సమన్నాగతా. ఇదఞ్చ సాసనే పబ్బజితానంయేవ వసేన వుత్తం, "యేపి తే సమణబ్రాహ్మణా"తి పన వచనతో బాహిరకవసేన గహట్ఠవసేన చ యోజనా వేదితబ్బా. గహట్ఠానమ్పి హి జాతిధమ్మకులధమ్మదేసధమ్మవిలోమనవసేన అఞ్ఞథాపి మిచ్ఛాజీవో లబ్భతేవ.

ఞాణదస్సనాయాతి ఏత్థ **ఞాణదస్సన**న్తి మగ్గఞాణమ్పి వుచ్చతి ఫలఞాణమ్పి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణమ్పి పచ్చవేక్ఖణఞాణమ్పి విపస్సనాఞాణమ్పి. "కిం ను ఖో, ఆవుసో, ఞాణదస్సనవిసుద్ధత్థం భగవతి బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ"తి (మ. ని. ౧.౨౫౭) హి ఏత్థ మగ్గఞాణం "ఞాణదస్సన"న్తి వుత్తం. "అయమఞ్ఞో ఉత్తరిమనుస్సధమ్మో అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో అధిగతో ఫాసువిహారో"తి (మ. ని. ౧.౩౨౮) ఏత్థ ఫలఞాణం. "భగవతోపి ఖో ఞాణం ఉదపాది సత్తాహకాలకతో ఆళారో కాలామో"తి (మహావ. ౧౦) ఏత్థ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం. "ఞాణఞ్చ పన మే దస్సనం ఉదపాది, అకుప్పా

మే విముత్తి, అయమన్తిమా జాతీ’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౦౮౧; మహావ॰ ౧౬; పటి॰ మ॰ ౨.౩౦) ఏత్థ పచ్చవేక్ఖణఞాణం. ‘‘ఞాణదస్సనాయ చిత్తం అభినీహరతీ’’తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౩౫-౨౩౬) ఏత్థ విపస్సనాఞాణం. ఇధ పన ఞాణదస్సనాయాతి మగ్గఞాణం ‘‘ఞాణదస్సన’’న్తి వుత్తం. తేనాహ **‘‘మగ్గఞాణసఙ్ఖాతాయ దస్సనాయా’’**తి. **అవిరాధితం విజ్ఝతీ**తి అవిరాధితం కత్వా విజ్ఝతి. సేసమేత్థ సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

సాళ్హసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మల్లికాదేవీసుత్తవణ్ణనా

౧౯౭. సత్తమే **అప్పేసక్ఖా**తి అప్పానుభావా. సా పన అప్పేసక్ఖతా ఆధిపతేయ్యసమ్పత్తియా పరివారసమ్పత్తియా చ అభావేన పాకటా హోతి. తత్థ పరివారసమ్పత్తియా అభావం దస్సేన్తో **‘‘అప్పపరివారా’’**తి ఆహ. **ఇస్సరా**తి ఆధిపతేయ్యసంవత్తనకమ్మబలేన ఈసనసీలా. సా పనస్సా ఇస్సరతా విభవసమ్పత్తిపచ్చయా పాకటా జాతాతి అడ్ఢతాపరియాయభావేన వదన్తో **‘‘అడ్ఢాతి ఇస్సరా’’**తి ఆహ. మహన్తం ధనమేతిస్సా భూమిగతఞ్చేవ వళఞ్జనకఞ్చాతి **మహద్ధనా**. ఇధ పన వళఞ్జనకేనేవ ధనేన మహద్ధనతం దస్సేన్తో **‘‘వళఞ్జనకధనేన మహద్ధనా’’**తి ఆహ. ఈసతీతి ఈసా, అభిభూతి అత్థో. మహతీ ఈసా మహేసా, సుప్పతిట్ఠితమహేసతాయ పన పరేహి మహేసోతి అక్ఖాతబ్బతాయ **మహేసక్ఖా**. యస్మా పన సో మహేసక్ఖభావో ఆధిపతేయ్యపరివారసమ్పత్తియా విఞ్ఞాయతి, తస్మా **‘‘మహాపరివారా’’**తి వుత్తం.

సణ్ఠానపారిపూరియా అధికం రూపమస్సాతి **అభిరూపా. సణ్ఠానపారిపూరియా**తి చ హత్థపాదాదిసరీరావయవానం సుసణ్ఠితతాయాతి అత్థో. అవయవపారిపూరియా హి సముదాయపారిపూరిసిద్ధి. **రూప**న్తి చ సరీరం ‘‘రూపవన్తేవ సఙ్ఖ్యం గచ్ఛతీ’’తిఆదీసు వియ. **దస్సనయుత్తా**తి సురూపభావేన పస్సితబ్బయుత్తా, దిస్సమానా చక్ఖూని పియాయతీతి అఞ్ఞకిచ్చవిక్ఖేపం హిత్వాపి దట్ఠబ్బాతి వుత్తం హోతి. దిస్సమానావ సోమనస్సవసేన చిత్తం పసాదేతీతి **పాసాదికా**. తేనాహ **‘‘దస్సనేన పాసాదికా’’**తి. పోక్ఖరతాతి వుచ్చతి సున్దరభావో, వణ్ణస్స పోక్ఖరతా **వణ్ణపోక్ఖరతా,** తాయ వణ్ణసమ్పత్తియాతి అత్థో. పోరాణా పన **పోక్ఖర**న్తి సరీరం వదన్తి , **వణ్ణం** వణ్ణమేవ. తేసం మతేన వణ్ణఞ్చ పోక్ఖరఞ్చ వణ్ణపోక్ఖరాని, తేసం భావో **వణ్ణపోక్ఖరతా** . ఇతి **పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయా**తి ఉత్తమపరిసుద్ధేన వణ్ణేన చేవ సరీరసణ్ఠానసమ్పత్తియా చాతి అత్థో దట్ఠబ్బో. తేనేవాహ **‘‘వణ్ణేన చేవ సరీరసణ్ఠానేన చా’’**తి. తత్థ **వణ్ణేనా**తి వణ్ణధాతుయా. సరీరం నామ సన్నివేసవిసిట్ఠో కరచరణగీవాసీసాదిఅవయవసముదాయో, సో చ సణ్ఠానముఖేన గయ్హతీతి ఆహ **‘‘సరీరసణ్ఠానేనా’’**తి.

అభిసజ్జతీతి కుజ్ఝనవసేనేవ కుటిలకణ్టకో వియ తస్మిం తస్మిం సముట్ఠానే మకరదన్తో వియ లగతి. యఞ్హి కోధస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతే ఆరమ్మణే ఉపనాహస్స పచ్చయభూతం కుజ్ఝనవసేన అభిసజ్జనం, తం ఇధాధిప్పేతం, న లుబ్భనవసేన. **కుప్పతీ**తిఆదీసు పుబ్బుప్పత్తి **కోపో,** తతో బలవతరో **బ్యాపాదో** లద్ధాసేవనతాయ చిత్తస్స బ్యాపజ్జనతో. సాతిసయం లద్ధాసేవనతాయ తతో బ్యాపాదతోపి బలవతరా పచ్చత్థికభావేన థామప్పత్తి **పతిత్థియనా. అన్నం పాన**న్తిఆదీసు అదీయతో **అన్నం,** ఖాదనీయం భోజనీయఞ్చ. పాతబ్బతో **పానం,** యంకిఞ్చి పానం. వసితబ్బతో అచ్ఛాదేతబ్బతో **వత్థం,** నివాసనపావురణం. యన్తి తేనాతి **యానం,** ఛత్తుపాహనవయ్హసివికాది యంకిఞ్చి గమనపచ్చయం. ఛత్తమ్పి హి వస్సాతపదుక్ఖనివారణేన మగ్గగమనసాధనన్తి కత్వా **‘‘యాన’’**న్తి వుచ్చతి. **మాల**న్తి యంకిఞ్చి సుమనమాలాదిపుప్ఫం. **గన్ధ**న్తి యంకిఞ్చి చన్దనాదివిలేపనం.

మల్లికాదేవీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అత్తన్తపసుత్తవణ్ణనా

౧౯౮. అట్ఠమే ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి అత్తా, అత్తభావో. ఇధ పన యో పరో న హోతి, సో అత్తా, తం **అత్తానం. పరన్తి** అత్తతో అఞ్ఞం. **దిట్ఠేతి** పచ్చక్ఖభూతే. **ధమ్మేతి** ఉపాదానక్ఖన్ధధమ్మే. తత్థ హి అత్తా భవతి, అత్తసఞ్ఞాదిట్ఠి భవతీతి అత్తభావసమఞ్ఞా. తేనాహ ''**దిట్ఠేవ ధమ్మేతి ఇమస్మింయేవ అత్తభావే**''తి. **ఛాతం వుచ్చతి తణ్హా** జిఘచ్ఛాహేతుతాయ. **అన్తో తాపనకిలేసానన్తి** అత్తనో సన్తానే దరథపరిళాహజననేన సన్తాపనకిలేసానం.

పరేసం హననఘాతనాదినా రోదాపనతో **లుద్దో**. తథా విఘాతకభావేన కాయచిత్తానం విదాలనతో **దారుణో**. థద్ధహదయో **కక్ఖళో**. బన్ధనాగారే నియుత్తో **బన్ధనాగారికో**.

ఖత్తియాభిసేకేనాతి ఖత్తియానం కాతబ్బఅభిసేకేన. **సన్థాగారన్తి** సన్థారవసేన కతం అగారం యఞ్ఞాగారం. **సప్పితేలేనాతి** సప్పిమిస్సేన తేలేన. యమకస్నేహేన హి ఏసా తదా కాయం అబ్భఞ్జతి. వచ్ఛభావం తరిత్వా ఠితో **వచ్ఛతరో. పరిక్ఖేపకరణత్థాయాతి** నవమాలాహి సద్ధిం దబ్బేహి వేదియా పరిక్ఖిపనత్థాయ. **యఞ్ఞభూమియన్తి** అవసేసయఞ్ఞట్ఠానే.

దూరసముస్సారితమానస్సేవ సాసనే సమ్మాపటిపత్తి సమ్భవతి, న మానజాతికస్సాతి ఆహ ''**నిహతమానత్తా**''తి. **ఉస్సన్నత్తాతి** బహుభావతో. భోగారోగ్యాదివత్థుకా మదా సుప్పహియా హోన్తి నిమిత్తస్స అవట్ఠానతో, న తథా కులవిజ్జామదాతి ఖత్తియబ్రాహ్మణకులానం పబ్బజితానమ్పి జాతివిజ్జా నిస్సాయ మానజప్పనం దుప్పజహన్తి ఆహ ''**యేభుయ్యేన హి…పే… మానం కరోన్తీ**''తి. **విజాతితాయాతి** నిహీనజాతితాయ. **పతిట్ఠాతుం న సక్కోన్తీతి** సువిసుద్ధం కత్వా సీలం రక్ఖితుం న సక్కోన్తి. సీలవసేన హి సాసనే పతిట్ఠహన్తి. **పతిట్ఠాతున్తి** వా సచ్చప్పటివేధేన లోకుత్తరాయ పతిట్ఠాయ పతిట్ఠాతుం. యేభుయ్యేన హి ఉపనిస్సయసమ్పన్నా సుజాతాయేవ హోన్తి, న దుజ్జాతా.

పరిసుద్ధన్తి రాగాదీనం అచ్చన్తమేవ పహానదీపనతో నిరుపక్కిలేసతాయ సబ్బసో విసుద్ధం. **సద్ధం పటిలభతీతి** పోథుజ్జనికసద్ధావసేన సద్దహతి. విఞ్ఞుజాతికానఞ్హి ధమ్మసమ్పత్తిగ్గహణపుబ్బికా సద్ధాసిద్ధి ధమ్మప్పమాణధమ్మప్పసన్నభావతో. **జాయమ్పతికాతి** ఘరణిపతికా. కామం ''జాయమ్పతికా''తి వుత్తే ఘరసామికఘరసామినివసేన ద్విన్నంయేవ గహణం విఞ్ఞాయతి, యస్స పన పురిసస్స అనేకా పజాపతియో హోన్తి, తత్థ కిం వత్తబ్బన్తి ఏకాయపి సంవాసో సమ్బాధోతి దస్సనత్థం ''**ద్వే**''తి వుత్తం. రాగాదినా సకిఞ్చనట్ఠేన, ఖేత్తవత్థుఆదినా సపలిబోధట్ఠేన రాగరజాదీనం ఆగమనపథతాపి ఉప్పజ్జనట్ఠానతా ఏవాతి ద్వేపి వణ్ణనా ఏకత్థా, బ్యఞ్జనమేవ నానం. **అలగ్గనట్ఠేనాతి** అసజ్జనట్ఠేన అప్పటిబద్ధభావేన. ఏవం అకుసలకుసలప్పవత్తీనం ఠానభావేన ఘరావాసపబ్బజ్జానం సమ్బాధబ్భోకాసతం దస్సేత్వా ఇదాని కుసలప్పవత్తియాయేవ అట్ఠానట్ఠానభావేన తేసం తం దస్సేతుం ''**అపిచా**''తిఆది వుత్తం.

సఙ్ఖేపకథాతి విసుం విసుం పదుద్ధారం అకత్వా సఙ్ఖేపతో అత్థవణ్ణనా. **ఏకమ్పి దివసన్తి** ఏకదివసమత్తమ్పి. **అఖణ్డం కత్వాతి** దుక్కటమత్తస్సపి అనాపజ్జనేన అఖణ్డితం కత్వా. **కిలేసమలేన అమలినన్తి** తణ్హాసంకిలేసాదివసేన అసంకిలిట్ఠం

కత్వా. **పరిదహిత్వాతి** నివాసేత్వా చేవ పారుపిత్వా చ. అగారవాసో అగారం ఉత్తరపదలోపేన, తస్స వడ్ఢిఆవహం **అగారస్స హితం**.

భోగక్ఖన్ధోతి భోగరాసి భోగసముదాయో. **ఆబన్ధనట్ఠేనాతి** పుత్తో నత్తాతిఆదినా పేమవసేన సపరిచ్ఛేదవసేన బన్ధనట్ఠేన. అమ్హాకమేతేతి ఞాయన్తీతి **ఞాతీ,** పితామహపితుపుత్తాదివసేన పరివత్తనట్ఠేన **పరివట్టో**. సామఞ్ఞవాచీపి సిక్ఖా-సద్దో ఆజీవసద్దసన్నిధానతో ఉపరివుచ్చమానవిసేసాపేక్ఖాయ చ విసేసనివిట్ఠోవ హోతీతి వుత్తం **''యా భిక్ఖూనం అధిసీలసఙ్ఖాతా సిక్ఖా''**తి. సిక్ఖితబ్బట్ఠేన **సిక్ఖా,** సహ ఆజీవన్తి ఏత్థాతి **సాజీవో. సిక్ఖనభావేనాతి** సిక్ఖాయ సాజీవే చ సిక్ఖనభావేన. **సిక్ఖం పరిపూరేన్తోతి** సీలసంవరం పరిపూరేన్తో. **సాజీవఞ్చ అవీతిక్కమన్తోతి** ''నామకాయో, పదకాయో, నిరుత్తికాయో, బ్యఞ్జనకాయో''తి (పారా॰ అట్ఠ॰ ౧.౩౯) వుత్తం సిక్ఖాపదం భగవతో చ వచనం అవీతిక్కమన్తో హుత్వాతి అత్థో. ఇదమేవ చ ''సిక్ఖన''న్తి వుత్తం, తత్థ సాజీవానం అవీతిక్కమో సిక్ఖాపారిపూరియా పచ్చయో. తతో హి యావ మగ్గా సిక్ఖాపారిపూరీ హోతీతి.

అనుప్పదాతాతి అనుబలప్పదాతా, అనువత్తనవసేన వా పదాతా. కస్స పన అనువత్తనం పదానఞ్చాతి? ''సహితాన''న్తి వుత్తత్తా సన్ధానస్సాతి విఞ్ఞాయతి. తేనాహ **''సన్ధానానుప్పదాతా''**తి. యస్మా పన అనువత్తనవసేన సన్ధానస్స పదానం ఆధానం ఆరక్ఖనం వా దళ్హీకరణం హోతి, తేన వుత్తం **''ద్వే జనే సమగ్గే దిస్వా''**తిఆది. ఆరమన్తి ఏత్థాతి **ఆరామో,** రమితబ్బట్ఠానం. యస్మా పన ఆ-కారేన వినాపి అయమత్థో లబ్భతి, తస్మా వుత్తం **''సమగ్గరామోతిపి పాళి, అయమేవత్థో''**తి.

ఏత్థాతి –

> ''నేలఙ్గో సేతపచ్ఛాదో, ఏకారో వత్తతీ రథో;
>
> అనీఘం పస్స ఆయన్తం, ఛిన్నసోతం అబన్ధన''న్తి. (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭; ఉదా॰ ౬౫; పేటకో॰ ౨౫) –

ఇమిస్సా గాథాయ. సీలఞ్హేత్థ నేలఙ్గన్తి వుత్తం. తేనేవాహ – ''చిత్తో గహపతి, నేలఙ్గన్తి ఖో, భన్తే, సీలానమేతం అధివచన''న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౩౪౭). **సుకుమారాతి** అఫరుసతాయ ముదుకా. **పురస్స ఏసాతి** ఏత్థ **పుర**-సద్దో తన్నివాసివాచకో దట్ఠబ్బో – ''గామో ఆగతో''తిఆదీసు వియ. తేనేవాహ **''నగరవాసీన''**న్తి. మనం అప్పాయతి వడ్ఢేతీతి **మనాపో**. తేన వుత్తం **''చిత్తవుడ్ఢికరా''**తి.

కాలవాదీతిఆది సమ్ఫప్పలాపా పటివిరతస్స పటిపత్తిదస్సనం. అత్థసంహితాపి హి వాచా అయుత్తకాలప్పయోగేన అత్థావహా న సియాతి అనత్థవిఞ్ఞాపనవాచం అనులోమేతి, తస్మా సమ్ఫప్పలాపం పజహన్తేన అకాలవాదితా పరిహరితబ్బాతి వుత్తం **''కాలవాదీ''**తి. కాలేన వదన్తేనపి ఉభయానత్థసాధనతో అభూతం పరివజ్జేతబ్బన్తి ఆహ **''భూతవాదీ''**తి. భూతఞ్చ వదన్తేన యం ఇధలోకపరలోకహితసమ్పాదకం, తదేవ వత్తబ్బన్తి దస్సేతుం **''అత్థవాదీ''**తి వుత్తం. అత్థం వదన్తేనపి లోకియధమ్మసన్నిస్సితమేవ అవత్వా లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితం కత్వా వత్తబ్బన్తి దస్సనత్థం **''ధమ్మవాదీ''**తి వుత్తం. యథా చ అత్థో లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితో హోతి, తం దస్సేతుం **''వినయవాదీ''**తి వుత్తం. పఞ్చన్నఞ్హి సంవరవినయానం పఞ్చన్నఞ్చ పహానవినయానం వసేన వుచ్చమానో అత్థో నిబ్బానాధిగమనహేతుభావతో

లోకుత్తరధమ్మసన్నిస్సితో హోతీతి. ఏవం గుణవిసేసయుత్తోవ అత్థో వుచ్చమానో దేసనాకోసల్లే సతి సోభతి, కిచ్చకరో చ హోతి, న అఞ్ఞథాతి దస్సేతుం ''**నిధానవతిం వాచం భాసితా**''తి వుత్తం. ఇదాని తం దేసనాకోసల్లం విభావేతుం ''**కాలేనా**''తిఆదిమాహ. పుచ్ఛాదివసేన హి ఓతిణ్ణవాచావత్థుస్మిం ఏకంసాదిబ్యాకరణవిభాగం సల్లక్ఖేత్వా ఠపనాహేతూదాహరణసన్దస్సనాదిం తంతంకాలానురూపం విభావేన్తియా పరిమితపరిచ్ఛిన్నరూపాయ విపులతరగమ్భీరోదారపరమత్థవిత్థారసఙ్గాహికాయ కథాయ ఞాణబలానురూపం పరే యాథావతో ధమ్మే పతిట్ఠాపేన్తో "దేసనాకుసలో"తి వుచ్చతీతి ఏవమేత్థ అత్థయోజనా వేదితబ్బా.

ఏవం పటిపాటియా సత్త మూలసిక్ఖాపదాని విభజిత్వా అభిజ్ఝాదిప్పహానం ఇన్ద్రియసంవరజాగరియానుయోగేహి విభావేతుం తమ్పి నీహరిత్వా ఆచారసీలస్సేవ విభజనవసేన పాళి పవత్తాతి తదత్థం వివరితుం ''**బీజగామభూతగామసమారమ్భా**''తిఆది వుత్తం. తత్థ బీజానం గామో సమూహో **బీజగామో**. భూతానం జాతానం నిబ్బత్తానం రుక్ఖగచ్ఛలతాదీనం సమూహో **భూతగామో**. నను చ రుక్ఖాదయో చిత్తరహితతాయ న జీవా, చిత్తరహితతా చ పరిప్ఫన్దాభావతో ఛిన్నే విరుహనతో విసదిసజాతిభావతో చతుయోనిఅపరియాపన్నతో చ వేదితబ్బా, వుద్ధి పన పవాళసిలాలవణానమ్పి విజ్జతీతి న తేసం జీవభావే కారణం, విసయగ్గహణఞ్చ నేసం పరికప్పనామత్తం సుపనం వియ చిఞ్చాదీనం, తథా దోహళాదయో, అథ కస్మా బీజగామభూతగామసమారమ్భా పటివిరతి ఇచ్ఛితాతి? సమణసారుప్పతో తన్నివాసిసత్తానురక్ఖణతో చ. తేనేవాహ – "జీవసఞ్ఞినో హి మోఘపురిస మనుస్సా రుక్ఖస్మి"న్తిఆది (పాచి. ౮౯).

మూలమేవ బీజం **మూలబీజం**, మూలం బీజం ఏతస్సాతిపి **మూలబీజం**. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **ఫళుబీజన్తి** పబ్బబీజం. పచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజ-సద్దో తదత్థసంసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి మూలాదితో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం ''**బీజబీజ**''న్తి "రూపరూపం, దుక్ఖదుక్ఖ"న్తి (సం. ని. ౪.౩౨౭) చ యథా. కస్మా పనేత్థ బీజగామభూతగామం ఉద్ధరిత్వా బీజగామో ఏవ నిద్దిట్ఠోతి? న ఖో పనేతం ఏవం దట్ఠబ్బం, నను అవోచుమ్హా "మూలమేవ బీజం మూలబీజం, మూలం బీజం ఏతస్సాతిపి మూలబీజ"న్తి. తత్థ పురిమేన బీజగామో నిద్దిట్ఠో, దుతియేన భూతగామో. దువిధోపేస మూలబీజఞ్చ మూలబీజఞ్చ మూలబీజన్తి సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా ఉద్దిట్ఠోతి వేదితబ్బో. తేనేవాహ ''**పఞ్చవిధస్సా**''తిఆది. **నీలతిణరుక్ఖాదికస్సా**తి అల్లతిణస్స చేవ అల్లరుక్ఖాదికస్స చ. **ఆది**-సద్దేన ఓసధిగచ్ఛలతాదీనం సఙ్గహో.

ఏకం భత్తం ఏకభత్తం, తం అస్స అత్థీతి **ఏకభత్తికో**. సో పన రత్తిభోజనేనపి సియాతి తన్నివత్తనత్థం ఆహ ''**రత్తూపరతో**''తి. ఏవమ్పి అపరణ్హభోజీపి సియా ఏకభత్తికోతి తన్నివత్తనత్థం ''**విరతో వికాలభోజనా**''తి వుత్తం. అరుణుగ్గమనతో పట్ఠాయ యావ మజ్ఝన్హికా అయం బుద్ధాదీనం అరియానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో భోజనస్స కాలో నామ, తదఞ్ఞో వికాలో. అట్ఠకథాయం పన దుతియపదేన రత్తిభోజనస్స పటిక్ఖిత్తత్తా "అతిక్కన్తే మజ్ఝన్హికే యావ సూరియత్థఙ్గమనా భోజనం వికాలభోజనం నామా"తి వుత్తం.

దారుమాసకోతి యే వోహారం గచ్ఛన్తీతి ఇతి-సద్దేన ఏవంపకారే దస్సేతి. అఞ్ఞేహి గాహాపనే ఉపనిక్ఖిత్తసాదియనే చ పటిగ్గహణత్థో లబ్భతీతి ''**నేవ తం ఉగ్గణ్హాతి, న ఉగ్గహాపేతి, న ఉపనిక్ఖిత్తం సాదియతీ**''తి వుత్తం. అథ వా తివిధం పటిగ్గహణం కాయేన, వాచాయ, మనసాతి. తత్థ కాయేన పటిగ్గహణం **ఉగ్గణ్హనం,** వాచాయ పటిగ్గహణం **ఉగ్గహాపనం,** మనసా పటిగ్గహణం **సాదియనన్తి** తివిధమ్పి పటిగ్గహణం ఏకజ్ఝం గహేత్వా పటిగ్గహణాతి వుత్తన్తి ఆహ ''**నేవ తం ఉగ్గణ్హాతీ**''తిఆది.

ఏస నయో **ఆమకధఞ్ఞపటిగ్గహణా**తిఆదీసుపి. నీవారాదిఉపధఞ్ఞస్స సాలిఆదిమూలధఞ్ఞన్తోగధత్తా వుత్తం "**సత్తవిధస్సా**"తి. "అనుజానామి, భిక్ఖవే, పఞ్చ వసాని భేసజ్జాని అచ్ఛవసం, మచ్ఛవసం, సుసుకావసం, సూకరవసం, గద్రభవస"న్తి (మహావ॰ ౨౬౨) వుత్తత్తా ఇదం **ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతం** నామ. తస్స పన "కాలే పటిగ్గహిత"న్తి (మహావ॰ ౨౬౨) వుత్తత్తా పటిగ్గహణం వట్టతి సతి పచ్చయేతి ఆహ "**అఞ్ఞత్ర ఓదిస్స అనుఞ్ఞాతా**"తి.

సారుప్పేన వఞ్చనం **రూపకూటం,** పతిరూపేన వఞ్చనాతి అత్థో. అఙ్గేన అత్తనో సరీరావయవేన వఞ్చనం **అఙ్గకూటం.** గణ్హనవసేన వఞ్చనం **గహణకూటం.** పటిచ్ఛన్నం కత్వా వఞ్చనం **పటిచ్ఛన్నకూటం. అక్కమతీ**తి నిప్పీళేతి, పుబ్బభాగే అక్కమతీతి సమ్బన్ధో. **హదయ**న్తి నాళిఆదిమానభాజనానం అబ్భన్తరం. తేలాదీనం నాళిఆదీహి మిననకాలే ఉస్సాపితా సిఖాయేవ **సిఖాభేదో,** తస్సా హాపనం. **కేచీ**తి సారసమాసాచరియా ఉత్తరవిహారవాసినో చ.

వధోతి ముట్ఠిప్పహారకసాతాళనాదీహి హింసనం, విహేఠనన్తి అత్థో. విహేఠనత్థోపి హి **వధ**-సద్దో దిస్సతి "అత్తానం వధిత్వా వధిత్వా రోదతీ"తిఆదీసు. యథా హి అపటిగ్గహభావసామఞ్ఞే సతిపి పబ్బజితేహి అప్పటిగ్గహితబ్బవత్థువిసేసభావసన్దస్సనత్థం ఇత్థికుమారిదాసిదాసాదయో విభాగేన వుత్తా, ఏవం పరస్సహరణభావతో అదిన్నాదానభావసామఞ్ఞే సతిపి తులాకూటాదయో అదిన్నాదానవిసేసభావదస్సనత్థం విభాగేన వుత్తా. న ఏవం పాణాతిపాతపరియాయస్స వధస్స పున గహణే పయోజనం అత్థి, తత్థ సయంకారో, ఇధ పరంకారోతి చ న సక్కా వత్తుం "కాయవచిప్పయోగసముట్ఠాపికా చేతనా ఛప్పయోగా"తి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧౦) వచనతో, తస్మా యథావుత్తో ఏవమేత్థ అత్థో యుత్తో. అట్ఠకథాయం పన "వధోతి మారణ"న్తి వుత్తం. తమ్పి పోథనమేవ సన్ధాయాతి చ సక్కా విఞ్ఞాతుం మారణసద్దస్స విహింసనేపి దిస్సనతో.

చీవరపిణ్డపాతానం యథాక్కమం కాయకుచ్ఛిపరిహరణమత్తజోతనాయం అవిసేసతో అట్ఠన్నం పరిక్ఖారానం తప్పయోజనతా సమ్భవతీతి దస్సేన్తో "**తే సబ్బేపీ**"తిఆదిమాహ. **ఏతేపీ**తి నవపరిక్ఖారికాదయోపి అప్పిచ్ఛా చ సన్తుట్ఠా చ. న హి తత్తకేన మహిచ్ఛతా అసన్తుట్ఠితా హోతీతి.

చతూసు దిసాసు సుఖం విహరతి, తతో ఏవ సుఖవిహారట్ఠానభూతా చతస్సో దిసా అస్స సన్తీతి **చాతుద్దిసో**. తత్థ చాయం సత్తే వా సఙ్ఖారే వా భయేన నప్పటిహఞ్ఞతీతి **అప్పటిఘో**. ద్వాదసవిధస్స సన్తోసస్స వసేన సన్తుస్సనతో **సన్తుస్సమానో. ఇతరీతరేనా**తి ఉచ్చావచేన పరిస్సయానం బాహిరానం సీహబ్యగ్ఘాదీనం, అబ్భన్తరానఞ్చ కామచ్ఛన్దాదీనం కాయచిత్తూపద్దవానం అభిభవనతో **పరిస్సయానం సహితా**. బన్ధనభావకరభయాభావేన **అచ్ఛమ్భి. ఏకో** అసహాయో. తతో ఏవ ఖగ్గమిగసిఙ్గసదిసతాయ **ఖగ్గవిసాణకప్పో** చరేయ్యాతి అత్థో.

ఛిన్నపక్ఖో, అసఞ్జాతపక్ఖో వా సకుణో గన్తుం న సక్కోతీతి పక్ఖి-సద్దేన విసేసేత్వా సకుణో పాళియం వుత్తోతి ఆహ "**పక్ఖయుత్తో సకుణో**"తి. యస్స సన్నిధికారపరిభోగో కిఞ్చి రపేతబ్బం సాపేక్ఖాతపనఞ్చ నత్థి, తాదిసో అయం భిక్ఖూతి దస్సేన్తో "**అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థో**"తిఆదిమాహ. అరియన్తి అపేన్తి తతో దోసా, తేహి వా ఆరకాతి **అరియో**తి ఆహ "**అరియేనాతి నిద్దోసేనా**"తి. **అజ్ఝత్త**న్తి అత్తని. **నిద్దోససుఖ**న్తి నిరామిససుఖం కిలేసవజ్జరహితత్తా.

యథావుత్తే సీలసంవరే పతిట్ఠితస్సేవ ఇన్ద్రియసంవరో ఇచ్ఛితబ్బో తదధిట్ఠానతో తస్స చ పరిపాలకభావతోతి వుత్తం "**సో ఇమినా అరియేన సీలక్ఖన్ధేన సమన్నాగతో భిక్ఖూ**"తి. **సేసపదేసూ**తి "న నిమిత్తగ్గాహీ హోతీ"తిఆదిపదేసు. అయం పనేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – **న నిమిత్తగ్గాహీ**తి ఇత్థిపురిసనిమిత్తం వా సుభనిమిత్తాదికం వా కిలేసవత్థుభూతం నిమిత్తం న గణ్హాతి, దిట్ఠమత్తేయేవ సణ్ఠాతి. **నానుబ్యఞ్జనగ్గాహీ**తి కిలేసానం అను అను బ్యఞ్జనతో పాకటభావకరణతో అనుబ్యఞ్జనన్తిలద్ధవోహారం హత్థపాదసితహసితకథితవిలోకితాదిభేదం ఆకారం న గణ్హాతి. యం తత్థ భూతం, తదేవ గణ్హాతి. **యత్వాధికరణమేనన్**తిఆదిమ్హి యంకారణా యస్స చక్ఖున్ద్రియాసంవరస్స హేతు ఏతం పుగ్గలం సతికవాటేన చక్ఖున్ద్రియం అసంవుతం అపిహితచక్ఖుద్వారం హుత్వా విహరన్తం ఏతే అభిజ్ఝాదయో ధమ్మా అన్వాస్సవేయ్యుం అనుప్పబన్ధేయ్యుం. **తస్స సంవరాయ పటిపజ్జతీ**తి తస్స చక్ఖున్ద్రియస్స సతికవాటేన పిదహనత్థాయ పటిపజ్జతి. ఏవం పటిపజ్జన్తోయేవ చ "**రక్ఖతి చక్ఖున్ద్రియం, చక్ఖున్ద్రియే సంవరం ఆపజ్జతీ**"తి వుచ్చతి. **సోతేన సద్దం సుత్వా**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. ఏవమిదం సఙ్ఖేపతో రూపాదీసు కిలేసానుబన్ధనిమిత్తాదిగ్గాహపరివజ్జనలక్ఖణం ఇన్ద్రియసంవరం సీలం వేదితబ్బం. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాసు** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౩) వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. **కిలేసేహి అనవసిత్తసుఖన్**తిఆదీసు రూపాదీసు నిమిత్తాదిగ్గాహపరివజ్జనలక్ఖణత్తా ఇన్ద్రియసంవరస్స కిలేసేహి అనవసిత్తసుఖతా అవికిణ్ణసుఖతా చస్స వుత్తా.

అభిక్కమనం **అభిక్కన్తో,** పురతో గమనం. పటిక్కమనం **పటిక్కన్తో,** పచ్చాగమనం. తదుభయమ్పి చతూసు ఇరియాపథేసు లబ్భతి. గమనే తావ పురతో కాయం అభిహరన్తో అభిక్కమతి నామ, పటినివత్తేన్తో పటిక్కమతి నామ. ఠానేపి ఠితకోవ కాయం పురతో ఓణమన్తో అభిక్కమతి నామ, పచ్ఛతో అపనామేన్తో పటిక్కమతి నామ. నిసజ్జాయపి నిసిన్నకోవ ఆసనస్స పురిమఅఙ్గాభిముఖో సంసరన్తో అభిక్కమతి నామ, పచ్ఛిమం అఙ్గప్పదేసం పచ్చాసంసరన్తో పటిక్కమతి నామ. నిపజ్జాయపి ఏసేవ నయో.

సాత్థకసమ్పజఞ్ఞన్తిఆదీసు సమన్తతో పకారేహి, పకట్ఠం వా సవిసేసం జానాతీతి సమ్పజానో, సమ్పజానస్స భావో సమ్పజఞ్ఞం, తథాపవత్తం ఞాణం. ధమ్మతో వడ్ఢిసఙ్ఖాతేన సహ అత్థేన వత్తతీతి సాత్థకం, అభిక్కన్తాదిసాత్థకస్స సమ్పజఞ్ఞం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం**. సప్పాయస్స అత్తనో ఉపకారావహస్స సమ్పజఞ్ఞం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం**. అభిక్కమాదీసు భిక్ఖాచారగోచరే, అఞ్ఞత్థాపి పవత్తేసు అవిజహితకమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే గోచరే సమ్పజఞ్ఞం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం**. అభిక్కమాదీసు అసమ్ముయ్హనమేవ సమ్పజఞ్ఞం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం**. తత్థ (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౦౯) అభిక్కమనచిత్తే ఉప్పన్నే చిత్తవసేనేవ అగన్త్వా "కిన్ను మే ఏత్థ గతేన అత్థో అత్థి నత్థీ"తి అత్థానత్థం పరిగ్గహేత్వా అత్థపరిగ్గహణం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం**. తత్థ చ **అత్థో**తి చేతియదస్సనబోధిదస్సనసఙ్ఘదస్సనథేరదస్సనఅసుభదస్సనాదివసేన ధమ్మతో వడ్ఢి. చేతియం వా బోధిం వా దిస్వాపి హి బుద్ధారమ్మణం, సఙ్ఘదస్సనేన సఙ్ఘారమ్మణం పీతిం ఉప్పాదేత్వా తదేవ ఖయవయతో సమ్మసన్తో అరహత్తం పాపుణాతి. థేరే దిస్వా తేసం ఓవాదే పతిట్ఠాయ అసుభం దిస్వా తత్థ పఠమజ్ఝానం ఉప్పాదేత్వా తదేవ ఖయవయతో సమ్మసన్తో అరహత్తం పాపుణాతి, తస్మా ఏతేసం దస్సనం "సాత్థక"న్తి వుత్తం. కేచి పన "ఆమిసతోపి వడ్ఢి అత్థోయేవ తం నిస్సాయ బ్రహ్మచరియానుగ్గహాయ పటిపన్నత్తా"తి వదన్తి.

తస్మిం పన గమనే సప్పాయాసప్పాయం పరిగ్గహేత్వా సప్పాయపరిగ్గణ్హనం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం**. సేయ్యథిదం – చేతియదస్సనం తావ సాత్థం. సచే పన చేతియస్స మహాపూజాయ దసద్వాదసయోజనన్తరే పరిసా సన్నిపతన్తి, అత్తనో విభవానురూపం ఇత్థియోపి పురిసాపి అలఙ్కతపటియత్తా చిత్తకమ్మరూపకాని వియ సఞ్చరన్తి. తత్ర చస్స ఇట్ఠే ఆరమ్మణే

లోభో, అనిట్ఠే పటిఘో, అసమపేక్ఖనే మోహో ఉప్పజ్జతి, కాయసంసగ్గాపత్తిం వా ఆపజ్జతి, జీవితబ్రహ్మచరియానం వా అన్తరాయో హోతి. ఏవం తం ఠానం అసప్పాయం హోతి, వుత్తప్పకారఅన్తరాయాభావే సప్పాయం. బోధిదస్సనేపి ఏసేవ నయో. సఙ్ఘదస్సనమ్పి సాత్థం. సచే పన అన్తోగామే మహామణ్డపం కారేత్వా సబ్బరత్తిం ధమ్మస్సవనం కరోన్తేసు మనుస్సేసు వుత్తప్పకారేనేవ జనసన్నిపాతో చేవ అన్తరాయో చ హోతి. ఏవం తం ఠానం అసప్పాయం, అన్తరాయాభావే సప్పాయం. మహాపరిసాపరివారానం థేరానం దస్సనేపి ఏసేవ నయో. అసుభదస్సనమ్పి సాత్థం మగ్గఫలాధిగమహేతుభావతో. దన్తకట్ఠత్థాయ సామణేరం గహేత్వా గతదహరభిక్ఖునో వత్థుపేత్థ కథేతబ్బం. ఏవం సాత్థమ్పి పనేతం పురిసస్స మాతుగామాసుభం అసప్పాయం, మాతుగామస్స చ పురిసాసుభం. సభాగమేవ సప్పాయన్తి ఏవం సప్పాయపరిగ్గణ్హనం సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం నామ.

ఏవం పరిగ్గహితసాత్థకసప్పాయస్స పన అట్ఠతింసాయ కమ్మట్ఠానేసు అత్తనో చిత్తరుచియం కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచరం ఉగ్గహేత్వా భిక్ఖాచారగోచరే తం గహేత్వావ గమనం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం** నామ.

అభిక్కమాదీసు పన అసమ్ముయ్హనం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం**. తం ఏవం వేదితబ్బం – ఇధ భిక్ఖు అభిక్కమన్తో వా పటిక్కమన్తో వా యథా అన్ధపుథుజ్జనా అభిక్కమాదీసు "అత్తా అభిక్కమతి, అత్తనా అభిక్కమో నిబ్బత్తితో"తి వా, "అహం అభిక్కమామి, మయా అభిక్కమో నిబ్బత్తితో"తి వా సమ్ముయ్హన్తి, తథా అసమ్ముయ్హన్తో "అభిక్కమామీ"తి చిత్తే ఉప్పజ్జమానే తేనేవ చిత్తేన సద్ధిం చిత్తసముట్ఠానా వాయోధాతు విఞ్ఞత్తిం జనయమానా ఉప్పజ్జతి, ఇతి చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారవసేన అయం కాయసమ్మతో అట్ఠిసఙ్ఘాటో అభిక్కమతి, తస్సేవం అభిక్కమతో ఏకేకపదుద్ధరణే పథవీధాతు, ఆపోధాతూతి ద్వే ధాతుయో ఓమత్తా హోన్తి మన్దా, ఇతరా ద్వే అధిమత్తా హోన్తి బలవతియో. తథా అతిహరణవీతిహరణేసు. వోస్సజ్జనే తేజోధాతు, వాయోధాతూతి ద్వే ధాతుయో ఓమత్తా హోన్తి మన్దా, ఇతరా ద్వే అధిమత్తా బలవతియో. తథా సన్నిక్ఖేపనసన్నిరుమ్భనేసు. తత్థ ఉద్ధరణే పవత్తా రూపారూపధమ్మా అతిహరణం న పాపుణన్తి, తథా అతిహరణే పవత్తా వీతిహరణం, వీతిహరణే పవత్తా వోస్సజ్జనం, వోస్సజ్జనే పవత్తా సన్నిక్ఖేపనం, సన్నిక్ఖేపనే పవత్తా సన్నిరుమ్భనం న పాపుణన్తి. తత్థ తత్థేవ పబ్బపబ్బం సన్ధిసన్ధి ఓధిఓధి హుత్వా తత్తకపాలే పక్ఖిత్తతిలం వియ పటపటాయన్తా భిజ్జన్తి. తత్థ కో ఏకో అభిక్కమతి, కస్స వా ఏకస్స అభిక్కమనం? పరమత్థతో హి ధాతూనంయేవ గమనం, ధాతూనం ఠానం, ధాతూనం నిసజ్జనం, ధాతూనం సయనం. తస్మిం తస్మిఞ్హి కోట్ఠాసే సద్ధిం రూపేన –

> "అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతి;
> అవీచిమనుసమ్బన్ధో, నదీసోతోవ వత్తతీ"తి. (దీ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౧౪; మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౧౮౯; సం॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౩.౫.౩౬౮);

ఏవం అభిక్కమాదీసు అసమ్ముయ్హనం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం నామాతి. **పచ్చయసమ్పత్తి**న్తి పచ్చయపారిపూరిం. **ఇమే చత్తారో**తి సీలసంవరో, సన్తోసో, ఇన్ద్రియసంవరో, సతిసమ్పజఞ్ఞన్తి ఇమే చత్తారో అరఞ్ఞవాసస్స సమ్భారా . **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతీ**తి "అసుకస్స భిక్ఖునో అరఞ్ఞే తిరచ్ఛానగతానం వియ వనచరకానం వియ చ నివాసమత్తమేవ, న అరఞ్ఞవాసానుచ్ఛవికా కాచి సమ్మాపటిపత్తీ"తి అపవాదవసేన వత్తబ్బతం, ఆరఞ్ఞకేహి వా తిరచ్ఛానగతేహి వనచరకవిసభాగజనేహి విప్పటిపత్తివసేన వత్థబ్బతం ఆపజ్జతి. **భేరవసద్దం సావేన్తి**, తావతా అపలాయన్తానం **హత్థేహి**

సీసం...పే... కరోన్తి. కాళకసదిసత్తా **కాళకం,** వీతిక్కమసఙ్ఖాతం థుల్లవజ్జం. తిలకసదిసత్తా **తిలకం,** మిచ్ఛావితక్కసఙ్ఖాతం అణుమత్తవజ్జం. **త**న్తి పీతిం. విభూతభావేన ఉపట్ఠానతో **ఖయతో సమ్మసన్తో**.

వివిత్తన్తి జనవివిత్తం. తేనాహ ''**సుఞ్ఞ**''న్తి. తం పన జనసద్దనిగ్ఘోసాభావేన వేదితబ్బం సద్దకణ్టకత్తా ఝానస్సాతి ఆహ ''**అప్పసద్దం అప్పనిగ్ఘోసన్తి అత్థో**''తి. **ఏతదేవా**తి నిస్సద్దతంయేవ. **విహారో** పాకారపరిచ్ఛిన్నో సకలో ఆవాసో. **అడ్ఢయోగో** దీఘపాసాదో, "గరుళసణ్ఠానపాసాదో"తిపి వదన్తి. **పాసాదో** చతురస్సపాసాదో. **హమ్మియం** ముణ్డచ్ఛదనపాసాదో. **అట్టో** పటిరాజూనం పటిబాహనయోగ్గో చతుప్పఞ్చభూమకో పతిస్సయవిసేసో. **మాళో** ఏకకూటసఙ్గహితో అనేకకోణవన్తో పతిస్సయవిసేసో. అపరో నయో – **విహారో** నామ దీఘముఖపాసాదో. **అడ్ఢయోగో** ఏకపస్సచ్ఛదనకసేనాసనం. తస్స కిర ఏకపస్సే భిత్తి ఉచ్చతరా హోతి, ఇతరపస్సే నీచా. ఏతేన తం ఏకపస్సచ్ఛదనకం హోతి. **పాసాదో** నామ ఆయతచతురస్సపాసాదో. **హమ్మియం** ముణ్డచ్ఛదనం చన్దికఙ్గణయుత్తం. **గుహా** నామ కేవలా పబ్బతగుహా. **లేణం** ద్వారబద్ధం పబ్భారం. **మణ్డపో**తి సాఖామణ్డపో. ఆవసథభూతం సేనాసనం విహరితబ్బట్ఠేన **విహారసేనాసనం**. మసారకాది మఞ్చపీఠం తత్థ అత్థరితబ్బభిసి ఉపధానఞ్చ మఞ్చపీఠసమ్బన్ధతో **మఞ్చపీఠసేనాసనం**. చిమిలికాది భూమియం సన్థరితబ్బతాయ **సన్థతసేనాసనం**. అభిసఙ్ఖతాభావతో కేవలం సయనస్స నిసజ్జాయ చ ఓకాసభూతం రుక్ఖమూలాది పటిక్కమితబ్బట్ఠానం **ఓకాససేనాసనం. సేనాసనగ్గహణేన గహితమేవా**తి "వివిత్తం సేనాసన"న్తి ఇమినా సేనాసనగ్గహణేన గహితమేవ సామఞ్ఞజోతనాభావతో.

యది ఏవం కస్మా "అరఞ్ఞ"న్తి వుత్తన్తి ఆహ ''**ఇమస్స పనా**''తిఆది. **భిక్ఖునీనం వసేన ఆగత**న్తి ఇదం వినయే తథా ఆగతం సన్ధాయ వుత్తం , **అభిధమ్మేపి** (విభ॰ ౫౨౯) పన "అరఞ్ఞన్తి నిక్ఖమిత్వా బహి ఇన్దఖిలా సబ్బమేతం అరఞ్ఞ"న్తి ఆగతమేవ. తత్థ హి యం న గామప్పదేసన్తోగధం, తం అరఞ్ఞన్తి నిప్పరియాయవసేన తథా వుత్తం. **ధుతఙ్గనిద్దేసే** (విసుద్ధి॰ ౧.౩౧) యం వుత్తం, తం యుత్తం, తస్మా తత్థ వుత్తనయేన గహేతబ్బన్తి అధిప్పాయో. **రుక్ఖమూల**న్తి రుక్ఖసమీపం. వుత్తఞ్హేతం "యావతా మజ్ఝన్హికే కాలే సమన్తా ఛాయా ఫరతి, నివాతే పణ్ణాని పతన్తి, ఏత్తావతా రుక్ఖమూల"న్తి. **సేల**-సద్దో అవిసేసతో పబ్బతపరియాయోతి కత్వా వుత్తం ''**పబ్బతన్తి సేల**''న్తి, న సిలామయమేవ. పంసుమయాదికో హి తివిధోపి పబ్బతో ఏవాతి. **వివర**న్తి ద్విన్నం పబ్బతానం మిథో ఆసన్నతరే ఠితానం ఓవరకాదిసదిసం వివరం. **ఏకస్మింయేవ వా** పబ్బతే. **ఉమఙ్గసదిస**న్తి సుదుఙ్గాసదిసం. **మనుస్సానం అనుపచారట్ఠాన**న్తి పకతిసఞ్చారవసేన మనుస్సేహి న సఞ్చరితబ్బట్ఠానం. **ఆది**-సద్దేన ''**వనపత్థ**న్తి వనసణ్డానమేతం సేనాసనానం అధివచనం. **వనపత్థ**న్తి భింసనకానమేతం. **వనపత్థ**న్తి సలోమహంసానమేతం. **వనపత్థ**న్తి పరియన్తానమేతం. **వనపత్థ**న్తి న మనుస్సూపచారానమేతం సేనాసనానం అధివచన"న్తి (విభ॰ ౫౩౧) ఇమం పాళిప్పదేసం సఙ్గణ్హాతి. **అచ్ఛన్న**న్తి కేనచి ఛదనేన అన్తమసో రుక్ఖసాఖాయపి న ఛాదితం. **నిక్కడ్ఢిత్వా**తి నీహరిత్వా. **పబ్భారలేణసదిసే**తి పబ్భారసదిసే, లేణసదిసే వా.

పిణ్డపాతపరియేసనం **పిణ్డపాతో** ఉత్తరపదలోపేనాతి ఆహ ''**పిణ్డపాతపరియేసనతో పటిక్కన్తో**''తి. **పల్లఙ్క**న్తి ఏత్థ **పరి**-సద్దో సమన్తతోతి ఏతస్మిం అత్థే, తస్మా వామోరుం దక్ఖిణోరుఞ్చ సమం ఠపేత్వా ఉభో పాదే అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్బన్ధే కత్వా నిసజ్జా పల్లఙ్కన్తి ఆహ ''**సమన్తతో ఊరుబద్ధాసన**''న్తి. ఊరూనం బన్ధనవసేన నిసజ్జా పల్లఙ్కం. **ఆభుజిత్వా**తి చ యథా పల్లఙ్కవసేన నిసజ్జా హోతి, ఏవం ఉభో పాదే ఆభుజితే సమిఞ్జితే కత్వా. తం పన ఉభిన్నం పాదానం తథాసమ్బన్ధతాకరణన్తి ఆహ ''**బన్ధిత్వా**''తి. హేట్ఠిమకాయస్స అనుజుకం ఠపనం నిసజ్జావచనేనేవ బోధితన్తి **ఉజుం కాయ**న్తి ఏత్థ **కాయ**-సద్దో

ఉపరిమకాయవిసయోతి ఆహ ‘‘**ఉపరిమసరీరం ఉజుకం ఠపేత్వా**’’తి. తం పన ఉజుకం ఠపనం సరూపతో పయోజనతో చ దస్సేతుం ‘‘**అట్ఠారసా**’’తిఆది వుత్తం. **న పణమన్తీ**తి న ఓణమన్తి. **న పరిపతతీ**తి న విగచ్ఛతి వీథిం న లఙ్ఘేతి, తతో ఏవ పుబ్బేనాపరం విసేససమ్పత్తియా కమ్మట్ఠానం వుద్ధిం ఫాతిం గచ్ఛతి. **పరిముఖ**న్తి ఏత్థ **పరి**-సద్దో అభి-సద్దేన సమానత్థోతి ఆహ ‘‘**కమ్మట్ఠానాభిముఖ**’’న్తి, బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణతో నివారేత్వా కమ్మట్ఠానంయేవ పురక్ఖత్వాతి అత్థో. సమీపత్థో వా **పరి**-సద్దోతి దస్సేన్తో ‘‘**ముఖసమీపే వా కత్వా**’’తి ఆహ. ఏత్థ చ యథా ‘‘వివిత్తం సేనాసనం భజతీ’’తిఆదినా భావనానురూపం సేనాసనం దస్సితం, ఏవం **నిసీదతీ**తి ఇమినా అలీనానుద్ధచ్చపక్ఖియో సన్తో ఇరియాపథో దస్సితో. ‘‘పల్లఙ్కం ఆభుజిత్వా’’తి ఇమినా నిసజ్జాయ దళ్హభావో. ‘‘పరిముఖం సతిం ఉపట్ఠపేత్వా’’తి ఇమినా ఆరమ్మణపరిగ్గహూపాయో.

పరీతి పరిగ్గహట్ఠో ‘‘పరిణాయికా’’తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ౧౬, ౨౦) వియ. **ముఖన్తి నియ్యానట్ఠో** ‘‘సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖ’’న్తిఆదీసు వియ. పటిపక్ఖతో నిగ్గమనట్ఠో హి నియ్యానట్ఠో, తస్మా **పరిగ్గహితనియ్యానం సతి**న్తి సబ్బథా గహితాసమ్మోసం పరిచ్చత్తసమ్మోసం సతిం కత్వా, పరమసతినేపక్కం ఉపట్ఠపేత్వాతి అత్థో.

అభిజ్ఝాయతి గిజ్ఝతి అభికఙ్ఖతి ఏతాయాతి **అభిజ్ఝా,** లోభో. **లుజ్జనట్ఠేనా**తి భిజ్జనట్ఠేన, ఖణే ఖణే భిజ్జనట్ఠేనాతి అత్థో. **విక్ఖమ్భనవసేనా**తి ఏత్థ విక్ఖమ్భనం అనుప్పాదనం అప్పవత్తనం పటిపక్ఖేన సుప్పహీనత్తా. **పహీనత్తా**తి చ పహీనసదిసతం సన్ధాయ వుత్తం ఝానస్స అనధిగతత్తా. తథాపి నయిదం చక్ఖువిఞ్ఞాణం వియ సభావతో విగతాభిజ్ఝం, అథ ఖో భావనావసేన. తేనాహ ‘‘**న చక్ఖువిఞ్ఞాణసదిసేనా**’’తి. **ఏసేవ నయో**తి యథా చక్ఖువిఞ్ఞాణం సభావేన విగతాభిజ్ఝం అబ్యాపన్నఞ్చ న భావనాయ విక్ఖమ్భితత్తా, న ఏవమిదం. ఇదం పన చిత్తం భావనాయ పరిసోధితత్తా అబ్యాపన్నం విగతథినమిద్ధం అనుద్ధతం నిబ్బిచికిచ్ఛఞ్చాతి అత్థో. **పురిమపకతి**న్తి పరిసుద్ధపణ్డరసభావం. ‘‘యా తస్మిం సమయే చిత్తస్స అకల్యతా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౬౨; విభ॰ ౫౪౬) థినస్స, ‘‘యా తస్మిం సమయే కాయస్స అకల్యతా’’తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౧౧౬౩; విభ॰ ౫౪౬) చ మిద్ధస్స అభిధమ్మే నిద్దిట్ఠత్తా వుత్తం ‘‘**థినం చిత్తగేలఞ్ఞం, మిద్ధం చేతసికగేలఞ్ఞ**’’న్తి. సతిపి హి అఞ్ఞమఞ్ఞం అవిప్పయోగే చిత్తకాయలహుతాదీనం వియ చిత్తచేతసికానం యథాక్కమం తంతంవిసేసస్స యా తేసం అకల్యతాదీనం విసేసపచ్చయతా, అయమేతేసం సభావోతి దట్ఠబ్బం. **ఆలోకసఞ్ఞీ**తి ఏత్థ అతిసయత్తవిసిట్ఠఅత్థిఅత్థావబోధకోయమీకారోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**రత్తిమ్పి...పే.... సమన్నాగతో**’’తి. **ఇదం ఉభయ**న్తి సతిసమ్పజఞ్ఞమాహ.

అతిక్కమిత్వాతి విక్ఖమ్భనవసేన పజహిత్వా. కథమిదం కథమిదన్తి పవత్తియా కథంకథా, విచికిచ్ఛా, సా ఏతస్స అత్థీతి కథంకథీ, న కథంకథీతి **అకథంకథీ,** నిబ్బిచికిచ్ఛో. **లక్ఖణాదిభేదతో**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన పచ్చయపరిహానప్పహాయకాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తేపి హి పభేదతో దట్ఠబ్బాతి. **ఉచ్ఛిన్దిత్వా పాతేన్తీ**తి ఏత్థ ఉచ్ఛిన్దనం పాతనఞ్చ తాసం పఞ్ఞానం అనుప్పన్నానం ఉప్పజ్జితుం అప్పదానమేవ. ఇతి మహగ్గతానుత్తరపఞ్ఞానం ఏకచ్చాయ చ పరిత్తపఞ్ఞాయ అనుప్పత్తిహేతుభూతా నీవరణధమ్మా ఇతరాయ చ సమత్థతం విహనన్తియేవాతి ‘‘**పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణా**’’తి వుత్తా. **అప్పేన్తో**తి నిగమేన్తో.

అత్తన్తపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. తణ్హాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯౯-౨౦౦. నవమే తయో భవే అజ్ఝోత్థరిత్వా ఠితం "అజ్ఝత్తికస్స ఉపాదాయ అట్ఠారస తణ్హావిచరితానీ"తిఆదినా వుత్తం తం తం అత్తనో కోట్ఠాసభూతం జాలమేతిస్సా అత్థీతి **జాలినీ**. తేనాహ "**తయో వా భవే**"తిఆది. **తత్థ తత్థాతి** తస్మిం తస్మిం భవే, ఆరమ్మణే వా. **అపిచాతిఆదినా** నిద్దేసనయేన విసత్తికాపదస్స అత్థం దస్సేన్తో నిద్దేసపాళియా ఏకదేసం దస్సేతి "**విసమూలా**"తిఆదినా. అయఞ్హేత్థ **నిద్దేసపాళి** (మహాని॰ ౩; చూళని॰ మేత్తగూమాణవపుచ్ఛానిద్దేసో ౨౨, ఖగ్గవిసాణసుత్తనిద్దేసో ౧౨౪) –

> "విసత్తికాతి కేనట్ఠేన విసత్తికా? విసతాతి విసత్తికా, విసటాతి విసత్తికా, విసాలాతి విసత్తికా, విసక్కతీతి విసత్తికా, విసంహరతీతి విసత్తికా, విసంవాదికాతి విసత్తికా, విసమూలాతి విసత్తికా, విసఫలాతి విసత్తికా . విసపరిభోగాతి విసత్తికా. విసాలా వా పన సా తణ్హా రూపే సద్దే గన్ధే రసే ఫోట్ఠబ్బే కులే గణే ఆవాసే లాభే యసే పసంసాయ సుఖే చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారే కామధాతుయా రూపధాతుయా అరూపధాతుయా కామభవే రూపభవే అరూపభవే సఞ్ఞీభవే అసఞ్ఞీభవే నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీభవే ఏకవోకారభవే చతువోకారభవే పఞ్చవోకారభవే అతీతే అనాగతే పచ్చుప్పన్నే దిట్ఠసుతముతవిఞ్ఞాతబ్బేసు విసటా విత్థతాతి విసత్తికా"తి.

తత్థ (మహాని॰ అట్ఠ॰ ౩; సం॰ ని॰ టీ॰ ౧.౧.౧ ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనా) **విసతాతి** విత్థతా రూపాదీసు తేభూమకధమ్మేసు బ్యాపనవసేన. **విసటాతి** పురిమవచనమేవ త-కారస్స ట-కారం కత్వా వుత్తం. **విసాలాతి** విపులా. **విసక్కతీతి** పరిసహతి. రత్తో హి రాగవత్థునా పరేన తాళియమానోపి సహతి, విప్ఫన్దనం వా "విసక్కన"న్తి వదన్తి. **విసంహరతీతి** తథా తథా కామేసు ఆనిసంసం దస్సేన్తీ వివిధేహి ఆకారేహి నేక్ఖమ్మాభిముఖప్పవత్తితో చిత్తం సంహరతి సంఖిపతి. విసం వా దుక్ఖం, తం హరతి ఉపనేతీతి అత్థో. అనిచ్చాదిం నిచ్చాదితో గణ్హన్తీ **విసంవాదికా** హోతి. దుక్ఖనిబ్బత్తకస్స కమ్మస్స హేతుభావతో **విసమూలా,** విసం వా దుక్ఖదుక్ఖాదిభూతా వేదనా మూలం ఏతిస్సాతి **విసమూలా**. దుక్ఖసముదయత్తా విసం ఫలం ఏతిస్సాతి **విసఫలా**. తణ్హాయ రూపాదికస్స దుక్ఖస్స పరిభోగో హోతి, న అమతస్సాతి సా **విసపరిభోగా** వుత్తా. సబ్బత్థ నిరుత్తివసేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా. యో పనేత్థ పధానో అత్థో, తం దస్సేతుం పున "**విసటా వా పనా**"తిఆది వుత్తం.

తన్తం వుచ్చతి (దీ॰ ని॰ టీ॰ ౨.౯౫ అపసాదనావణ్ణనా; సం॰ ని॰ టీ॰ ౨.౨.౬౦) వత్థవిననత్థం తన్తవాయేహి దణ్డకే ఆసఞ్చిత్వా పసారితసుత్తవట్టి "తనీయతీ"తి కత్వా, తం పన సుత్తం సన్తానాకులతాయ నిదస్సనభావేన ఆకులమేవ గహితన్తి ఆహ "**తన్తం వియ ఆకులజాతో**"తి. సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం "**యథా నామా**"తిఆది వుత్తం. **సమానేతున్తి** పుబ్బేనాపరం సమం కత్వా ఆనేతుం, అవిసమం ఉజుం కాతున్తి అత్థో. తన్తమేవ వా ఆకులం తన్తాకులం, తన్తాకులం వియ జాతో భూతోతి **తన్తాకులకజాతో**. విననతో గులాతి ఇత్థిలిఙ్గవసేన లద్ధనామస్స తన్తవాయస్స గుణ్ఠికం నామ ఆకులభావేన అగ్గతో వా మూలతో వా దువిఞ్ఞేయ్యమేవ ఖలిబద్ధతన్తసుత్తన్తి ఆహ "**గులాగుణ్ఠికం వుచ్చతి పేసకారకఞ్జియసుత్త**"న్తి.

సకుణికాతి పటపదసకుణికా. సా హి రుక్ఖసాఖాసు ఓలమ్బనకుటవా హోతి. తఞ్హి సా కుటవం తతో తతో తిణహీరాదికే ఆనేత్వా తథా వినతి, యథా తే పేసకారకఞ్జియసుత్తం వియ అగ్గేన వా అగ్గం, మూలేన వా మూలం సమానేతుం వివేచేతుం

వా న సక్కా. తేనాహ ‘‘**యథా**’’తిఆది. **తదుభయమ్పి** “గులాగుణ్ఠిక”న్తి వుత్తం కఞ్జియసుత్తం కులావకఞ్చ. **పురిమనయేనేవాతి** “ఏవమేవ సత్తా”తిఆదినా వుత్తనయేనేవ. కామం ముఞ్జపబ్బజతిణాని యథాజాతానిపి దీఘభావేన పతిత్వా అరఞ్ఞట్ఠానే అఞ్ఞమఞ్ఞం వినన్ధిత్వా ఆకులబ్యాకులాని హుత్వా తిట్ఠన్తి, తాని పన న తథా దుబ్బివేచియాని యథా రజ్జుభూతానీతి దస్సేతుం ‘‘**యథా తానీ**’’తిఆది వుత్తం. సేసమేత్థ హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

అపాయాతి అవడ్ఢికా, సుఖేన, సుఖహేతునా వా విరహితాతి అత్థో. **దుక్ఖస్స గతిభావతోతి** ఆపాయికస్స దుక్ఖస్స పవత్తిట్ఠానభావతో. **సుఖసముస్సయతోతి** అబ్భుదయతో. **వినిపతితత్తాతి** విరూపం నిపాతత్తా, యథా తేనత్తభావేన సుఖసముస్సయో న హోతి, ఏవం నిపతితత్తా. **ఇతరోతి** సంసారో. నను “అపాయ”న్తిఆదినా వుత్తోపి సంసారో ఏవాతి? సచ్చమేతం, నిరయాదీనం పన అధిమత్తదుక్ఖభావదస్సనత్థం అపాయాదిగ్గహణం. గోబలీబద్దఞాయేనాయమత్థో వేదితబ్బో.

ఖన్ధానఞ్చ పటిపాటీతి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం హేతుఫలభావేన అపరాపరప్పవత్తి. **అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానాతి** అవిచ్ఛేదేన వత్తమానా. **తం సబ్బమ్పీతి** తం “అపాయ”న్తిఆదినా వుత్తం సబ్బం అపాయదుక్ఖఞ్చ వట్టదుక్ఖఞ్చ. **మహాసముద్దే వాతక్ఖిత్తా నావా వియాతి** ఇదం పరిబ్భమనట్ఠానస్స మహన్తదస్సనత్థఞ్చేవ పరిబ్భమనస్స అనవట్ఠితతాదస్సనత్థఞ్చ ఉపమా. **యన్తే యుత్తగోణో వియాతి** ఇదం పన అవసీభావదస్సనత్థఞ్చేవ దుప్పమోక్ఖభావదస్సనత్థఞ్చాతి వేదితబ్బం.

‘‘**సమూహగ్గాహోతి** తణ్హామానదిట్ఠీనం సాధారణగ్గాహో”తి వదన్తి, “ఇత్థం ఏవం అఞ్ఞథా”తి పన విసేసం అకత్వా గహణం సమూహగ్గాహోతి దట్ఠబ్బో. **విసేసం అకత్వాతి** చ అనుపనిధానం సమతో అసమతో చ ఉపనిధానన్తి ఇమం విభాగం అకత్వాతి అత్థో. **ఇత్థన్తి** హి అనుపనిధానం కథితం. **ఏవం అఞ్ఞథాతి** పన సమతో అసమతో చ ఉపనిధానం. **అఞ్ఞం ఆకారన్తి** పరసన్తానగతం ఆకారం.

అత్థీతి సదా సంవిజ్జతీతి అత్థో. **సీదతీతి** నస్సతి. **సంసయపరివితక్కవసేనాతి** “కిం ను ఖో అహం సియం, న సియ”న్తి ఏవం పరివితక్కవసేన. **పత్థనాకప్పనవసేనాతి** “అపి నామ సాధు పనాహం సియ”న్తి ఏవం పత్థనాయ కప్పనవసేన. **సుద్ధసీసాతి** తణ్హామానదిట్ఠీనం సాధారణా సీసా. “ఇత్థం ఏవం అఞ్ఞథా”తి వుత్తస్స విసేసస్స అనిస్సితత్తా ‘‘**సుద్ధసీసా**’’తి వుత్తా. తత్థ దిట్ఠిసీసేహి దిట్ఠియా గహితాయ తదవినాభావినీ తణ్హా దస్సితా, చతూహి సీసేహి ద్వాదసహి చ సీసమూలకేహి మానదిట్ఠీహి అయమేవ తణ్హా దస్సితాతి ఆహ ‘‘**ఏవమేతే...పే.... తణ్హావిచరితధమ్మా వేదితబ్బా**’’తి. నను చ మానదిట్ఠిగ్గాహోపి ఇధాధిప్పేతో, యతో “తణ్హామానదిట్ఠివసేన సమూహగ్గాహో”తి అట్ఠకథాయం వుత్తం, తస్మా కథం తణ్హావిచరితానీతి ఇదం వచనం? వుచ్చతే – దిట్ఠిమానేసుపి తణ్హావిచరితానీతి వచనం అఞ్ఞమఞ్ఞం విప్పయోగీనం దిట్ఠిమానానం తణ్హాయ అవిప్పయోగానం తంమూలకత్తా తప్పధానతాయ కతన్తి వేదితబ్బం. దసమం ఉత్తానమేవ.

తణ్హాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

౫. పఞ్చమపణ్ణాసకం

(౨౧) ౧. సప్పురిసవగ్గో

౧-౧౦. సిక్ఖాపదసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౧-౨౧౦. పఞ్చమస్స పఠమే **అసప్పురిసోతి** లామకపురిసో. పాణం అతిపాతేతీతి **పాణాతిపాతీ**. అదిన్నం ఆదియతీతి **అదిన్నాదాయీ**. కామేసు మిచ్ఛా చరతీతి **కామేసుమిచ్ఛాచారీ**. ముసా వదతీతి **ముసావాదీ**. సురామేరయమజ్జపమాదే తిట్ఠతీతి **సురామేరయమజ్జపమాదట్ఠాయీ. పాణాతిపాతే సమాదపేతీతి** యథా పాణం అతిపాతేతి, తథా నం తత్థ గహణం గణ్హాపేతి. సేసేసుపి ఏసేవ నయో. **అయం వుచ్చతీతి** అయం ఏవరూపో పుగ్గలో యస్మా సయంకతేన చ దుస్సీల్యేన సమన్నాగతో, యఞ్చ సమాదపితేన కతం, తతో ఉపడ్ఢస్స దాయాదో, తస్మా “అసప్పురిసేన అసప్పురిసతరో”తి వుచ్చతి. **సప్పురిసోతి** ఉత్తమపురిసో. **సప్పురిసేన సప్పురిసతరోతి** అత్తనా చ కతేన సుసీల్యేన సమన్నాగతత్తా యఞ్చ సమాదపితో కరోతి, తతో ఉపడ్ఢస్స దాయాదత్తా ఉత్తమపురిసేన ఉత్తమపురిసతరో. ఏత్థ చ పరేన కతం దుస్సీల్యం సుసీల్యం వా ఆణత్తియా అత్తనా చ వచిప్పయోగేన కతన్తి ఆణాపనవసేన పసుతపాపస్స పుఞ్ఞస్స వా దాయాదో “తతో ఉపడ్ఢస్స దాయాదో”తి వుత్తో. దుతియాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సిక్ఖాపదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సప్పురిసవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౧౧-౨౨౦. దుతియో పరిసావగ్గో ఉత్తానత్థోయేవ.

(౨౩) ౩. దుచ్చరితవగ్గవణ్ణనా

౨౨౧-౨౩౧. తతియస్స పఠమాదీని ఉత్తానత్థానేవ. **చిన్తాకవీ**తిఆదీసు వత్థుఅనుసన్ధిఉభయమేవ చిరేన చిన్తేత్వా కరణవసేన **చిన్తాకవి** వేదితబ్బో. కిఞ్చి సుత్వా సుతేన అస్సుతం అనుసన్ధేత్వా కరణవసేన **సుతకవి,** కిఞ్చి అత్థం ఉపధారేత్వా తస్స సఙ్ఖిపనవిత్థారణాదివసేన **అత్థకవి** యంకిఞ్చి పరేన కతం కబ్బం నాటకం వా దిస్వా తంసదిసమేవ అఞ్ఞం అత్తనో ఠానుప్పత్తికప్పటిభానేన కరణవసేన **పటిభానకవి** వేదితబ్బో.

దుచ్చరితవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౪) ౪. కమ్మవగ్గో

౧. సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౨౩౨. చతుత్థస్స పఠమే **కాళక**న్తి మలీనం, చిత్తస్స అప్పభస్సరభావకరన్తి అత్థో. తం పనేత్థ కమ్మపథప్పత్తమేవ అధిప్పేతన్తి ఆహ ‘‘**దసఅకుసలకమ్మపథ**’’న్తి. కణ్హాభిజాతిహేతుతో వా **కణ్హం**. తేనాహ ‘‘**కణ్హవిపాక**’’న్తి. అపాయూపపత్తి మనుస్సేసు చ దోభగ్గియం కణ్హవిపాకో, యం తస్స తమభావో వుత్తో. **నిబ్బత్తనతో**తి నిబ్బత్తాపనతో. **పణ్డరక**న్తి ఓదాతం, చిత్తస్స పభస్సరభావకరన్తి అత్థో. సుక్కాభిజాతిహేతుతో వా **సుక్కం**. తేనాహ ‘‘**సుక్కవిపాక**’’న్తి. సగ్గూపపత్తి మనుస్ససోభగ్గియఞ్చ సుక్కవిపాకో, యం తస్స జోతిభావో వుత్తో. ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన పన ‘‘**సగ్గే నిబ్బత్తనతో**’’తి వుత్తం, నిబ్బత్తాపనతోతి అత్థో. **మిస్సకకమ్మ**న్తి కాలేన కణ్హం కాలేన సుక్కన్తి ఏవం మిస్సకవసేన కతకమ్మం. **సుఖదుక్ఖవిపాక**న్తి వత్వా తత్థ సుఖదుక్ఖానం పవత్తిఆకారం దస్సేతుం ‘‘**మిస్సకకమ్మం హి**’’తిఆది వుత్తం. కమ్మస్స కణ్హసుక్కసమఞ్ఞా కణ్హసుక్కాభిజాతిహేతుతాయాతి అపచయగామితాయ తదుభయవిద్ధంసకస్స కమ్మక్ఖయకరకమ్మస్స ఇధ సుక్కపరియాయోపి ఇచ్ఛితోతి ఆహ ‘‘**ఉభయ...పే.... అయమేత్థ అత్థో**’’తి. తత్థ **ఉభయవిపాకస్సా**తి యథాధిగతస్స ఉభయవిపాకస్స. సమ్పత్తిభవపరియాపన్నో హి విపాకో ఇధ సుక్కం సుక్కవిపాకోతి అధిప్పేతో, న అచ్చన్తపరిసుద్ధో అరియఫలవిపాకో.

సంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విత్థారసుత్తవణ్ణనా

౨౩౩. దుతియే **సబ్యాబజ్ఝ**న్తి వా సదుక్ఖం, అత్తనా ఉప్పాదేతబ్బేన దుక్ఖేన సదుక్ఖన్తి అత్థో, దుక్ఖసంవత్తనికన్తి వుత్తం హోతి. కాయసఙ్ఖారాదీసు కాయద్వారే గహణాదివసేన చోపనప్పత్తా ద్వాదస అకుసలచేతనా అబ్యాబజ్ఝకాయసఙ్ఖారో నామ. వచీద్వారే హనుసంచోపనవసేన వచీభేదప్పవత్తికా తాయేవ ద్వాదస వచీసఙ్ఖారో నామ. ఉభయచోపనం అప్పత్వా రహో చిన్తేన్తస్స మనోద్వారే పవత్తా మనోసఙ్ఖారో నామ. ఇతి తీసుపి ద్వారేసు కాయదుచ్చరితాదిభేదా అకుసలా చేతనావ సఙ్ఖారాతి వేదితబ్బా. **అభిసఙ్ఖరోతీతి ఆయూహతి,** తం పన ఆయూహనం పచ్చయసమవాయసిద్ధితో సబ్బడ్ఢిత్వా పిణ్డనం వియ హోతి. **సదుక్ఖం లోక**న్తి అపాయలోకమాహ. **విపాకఫస్సా**తి ఫస్ససీసేన తత్థ విపాకప్పవత్తమాహ. **వేమానికపేతా**తి ఇదం బాహుల్లతో వుత్తం, ఇతరేసమ్పి వినిపాతికానం కాలేన సుఖం, కాలేన దుక్ఖం హోతి. **తస్స పహానాయా**తి తస్స యథావుత్తస్స కమ్మస్స అనుప్పత్తిధమ్మతాపాదనాయ. **యా చేతనా**తి యా అపచయగామినిచేతనా. తేనేవాహ ‘‘**వివట్టగామినీ మగ్గచేతనా వేదితబ్బా**’’తి.

విత్థారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౯. సోణకాయనసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩౪-౨౪౦. తతియే **పురిమాని, భన్తే, దివసాని పురిమతరానీ**తి ఏత్థ హియ్యో దివసం పురిమం నామ, తతో పరం పురిమతరన్తి ఆహ ''**అతీతానన్తరదివసతో పట్ఠాయా**''తిఆది. ఇతి ఇమేసు ద్వీసు పవత్తితో యథాక్కమం పురిమపురిమతరభావో దస్సితో. ఏవం సన్తేపి యదేత్థ "పురిమతర"న్తి వుత్తం, తతో పభుతి యం యం ఓరం, తం తం పురిమం. యం యం పరం, తం తం పురిమతరం ఓరపారభావస్స వియ పురిమతరభావస్స చ అపేక్ఖాసిద్ధత్తా. సేసం వుత్తనయమేవ. చతుత్థాదీని ఉత్తానత్థానేవ.

సోణకాయనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦-౧౧. సమణసుత్తాదివణ్ణనా

౨౪౧-౨. దసమే **సేసపదేసుపీ**తి "ఇధ దుతియో సమణో"తిఆదీసు సేసపదేసుపి. యథా హి "వివిచ్చేవ కామేహీ"తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧, ౨౮౭, ౨౯౭; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) ఏత్థ కతో నియమో "వివిచ్చ అకుసలేహీ"తి ఏత్థాపి కతోయేవ హోతి సావధారణఅత్థస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తా, ఏవమిధాపీతి. తేనాహ ''**దుతియాదయోపి హీ**''తిఆది. సామఞ్ఞఫలాధిగమవసేన నిప్పరియాయతో సమణభావోతి తేసం వసేనేత్థ చత్తారో సమణా దేసితా. ఇమస్మిఞ్హి ఠానే చత్తారో ఫలట్ఠకసమణావ అధిప్పేతా సమితపాపసమణగ్గహణతో. కస్మా పనేత్థ మహాపరినిబ్బానే వియ మగ్గట్ఠా తదత్థాయ పటిపన్నాపి న గహితాతి? వేనేయ్యజ్ఝాసయతో. తత్థ హి మగ్గాధిగమత్థాయ విపస్సనాపి ఇతో బహిద్ధా నత్థి, కుతో మగ్గఫలానీతి దస్సేన్తేన భగవతా "ఞాయస్స ధమ్మస్స పదేసవత్తీ, ఇతో బహిద్ధా సమణోపి నత్థీ"తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪) వుత్తం. ఇధ పన నిట్ఠానప్పత్తమేవ తంతంసమణభావం గణ్హన్తేన ఫలట్ఠకసమణావ గహితా, మగ్గట్ఠతో ఫలట్ఠో సవిసేసం దక్ఖిణేయ్యోతి. స్వాయమత్థో ద్వీసు సుత్తేసు దేసనాభేదేనేవ విఞ్ఞాయతీతి. **రిత్తా**తి వివిత్తా. **తుచ్ఛా**తి నిస్సారా పటిపన్నకసారాభావతో.

పవదన్తి ఏతేహీతి **పవాదా**. దిట్ఠిగతికానం నానాదిట్ఠిదీపకసమయాతి ఆహ ''**చత్తారో సస్సతవాదా**''తిఆది. తత్థ **చత్తారో సస్సతవాదా**తి లాభివసేన తయో, తక్కివసేన ఏకోతి ఏవం చత్తారో సస్సతవాదా. పుబ్బేనివాసఞాణలాభీ తిత్థియో మన్దపఞ్ఞో అనేకజాతిసతసహస్సమత్తం అనుస్సరతి, మజ్ఝపఞ్ఞో దస సంవట్టవివట్టకప్పాని, తిక్ఖపఞ్ఞో చత్తాలీస సంవట్టవివట్టకప్పాని, న తతో పరం. సో ఏవం అనుస్సరన్తో "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి అభివదతి, తక్కీ పన తక్కపరియాహతం వీమంసానుచరితం సయంపటిభానం "సస్సతో అత్తా చ లోకో చా"తి అభివదతి. తేన వుత్తం "లాభివసేన తయో, తక్కివసేన ఏకోతి ఏవం చత్తారో సస్సతవాదా"తి.

సత్తేసు సఙ్ఖారేసు చ ఏకచ్చం సస్సతన్తి పవత్తో వాదో ఏకచ్చసస్సతవాదో. సో పన బ్రహ్మకాయికఖిడ్డాపదోసికమనోపదోసికత్తభావతో చవిత్వా ఇధాగతానం తక్కినో చ ఉప్పజ్జనవసేన చతుబ్బిధోతి ఆహ ''**చత్తారో ఏకచ్చసస్సతవాదా**''తి.

చత్తారో అన్తానన్తికాతి ఏత్థ అమతి గచ్ఛతి ఏత్థ వోసానన్తి అన్తో, మరియాదా. తప్పటిసేధేన అనన్తో. అన్తో చ అనన్తో చ అన్తానన్తో సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసేన వా "నామరూపపచ్చయా సళాయతన"న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౩.౧౨౬; ఉదా॰ ౧) వియ. అన్తానన్తసహచరితో వాదో అన్తానన్తో యథా "కున్తా చరన్తీ"తి. అన్తానన్తసన్నిస్సయో వా యథా "మఞ్చా ఘోసన్తీ"తి. సో ఏతేసం అత్థీతి **అన్తానన్తికా**. "అన్తవా అత్తా చ లోకో చ, అనన్తవా అత్తా చ లోకో చ, అన్తవా చ అనన్తవా చ అత్తా చ లోకో చ,

నేవన్తవా నానన్తవా”తి ఏవం పవత్తవాదా చత్తారో. అవడ్ఢితకసిణస్స తం కసిణం అత్తాతి చ లోకోతి చ గణ్హన్తస్స వసేన పఠమో వుత్తో, దుతియో వడ్ఢితకసిణస్స వసేన వుత్తో, తతియో తిరియం వడ్ఢేత్వా ఉద్ధమధో అవడ్ఢితకసిణస్స, చతుత్థో తక్కివసేన వుత్తో. ఏత్థ చ యుత్తం తావ పురిమానం తిణ్ణం వాదానం అన్తఞ్చ అనన్తఞ్చ అన్తానన్తఞ్చ ఆరబ్భ పవత్తవాదత్తా అన్తానన్తికత్తం, పచ్ఛిమస్స పన తదుభయనిసేధనవసేన పవత్తవాదత్తా కథమన్తానన్తికత్తన్తి? తదుభయప్పటిసేధనవసేన పవత్తవాదత్తా ఏవ. అన్తానన్తికప్పటిసేధవాదోపి హి అన్తానన్తవిసయో ఏవ తం ఆరబ్భ పవత్తత్తా.

న మరతీతి అమరా. కా సా? “ఏవన్తిపి మే నో”తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౬౨) నయేన పరియన్తరహితా దిట్ఠిగతికస్స దిట్ఠి చేవ వాచా చ. వివిధో ఖేపోతి విక్ఖేపో, అమరాయ దిట్ఠియా, వాచాయ వా విక్ఖేపోతి అమరావిక్ఖేపో, సో ఏతస్స అత్థీతి **అమరావిక్ఖేపికో**. అథ వా అమరా నామ మచ్ఛజాతి, సా ఉమ్ముజ్జనాదివసేన ఉదకే సన్ధావమానా గాహం న గచ్ఛతి, ఏవమేవం అయమ్పి వాదో ఇతో చితో చ సన్ధావతి, గాహం న ఉపగచ్ఛతీతి అమరావిక్ఖేపోతి వుచ్చతి, సో ఏతేసం అత్థీతి **అమరావిక్ఖేపికా**. స్వాయం వాదో ముసావాదానుయోగఛన్దరాగభయమోహభావహేతుకతాయ చతుధా పవత్తోతి ఆహ **‘‘చత్తారో అమరావిక్ఖేపికా’’**తి.

అధిచ్చ యదిచ్ఛకం యం కిఞ్చి కారణం కస్సచి బుద్ధిపుబ్బం వా వినా సముప్పన్నోతి అత్తలోకసఞ్ఞితానం ఖన్ధానం అధిచ్చ పవత్తిఆకారారమ్మణం దస్సనం తదాకారసన్నిస్సయేన పవత్తితో తదాకారసహచరితతాయ చ “అధిచ్చసముప్పన్న”న్తి వుచ్చతి యథా “మఞ్చా ఘోసన్తి”, “కున్తా చరన్తీ”తి చ. తం ఏతేసం అత్థీతి **అధిచ్చసముప్పన్నికా**. లాభివసేన తక్కివసేన చ **‘‘ద్వే అధిచ్చసముప్పన్నికా’’**తి వుత్తం.

సఞ్ఞీతి పవత్తో వాదో సఞ్ఞివాదో, సో ఏతేసం అత్థీతి **సఞ్ఞివాదా**. రూపీచతుక్కం ఏకన్తసుఖచతుక్కన్తి ఇమేసం చతున్నం చతుక్కానం వసేన **సోళస సఞ్ఞివాదా**. ఇమేసుయేవ పురిమానం ద్విన్నం చతుక్కానం వసేన **అట్ఠ సఞ్ఞివాదా, అట్ఠ నేవసఞ్ఞినాసఞ్ఞివాదా** వేదితబ్బా. కేవలఞ్హి తత్థ “సఞ్ఞీ అత్తా”తి గణ్హన్తానం తా దిట్ఠియో, ఇధ అసఞ్ఞీతి చ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీతి చ.

సత్త ఉచ్ఛేదవాదాతి మనుస్సత్తభావే కామావచరదేవత్తభావే రూపావచరత్తభావే చతుబ్బిధారూపత్తభావే చ ఠత్వా సత్తస్స ఉచ్ఛేదపఞ్ఞాపనవసేన సత్త ఉచ్ఛేదవాదా.

పఞ్చ దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి పఞ్చకామగుణఉపభోగవసేన చతుబ్బిధరూపజ్ఝానసుఖపరిభోగవసేన చ దిట్ఠధమ్మే నిబ్బుతిపఞ్ఞాపనవాదా. **దిట్ఠధమ్మో**తి పచ్చక్ఖధమ్మో వుచ్చతి, తత్థ తత్థ పటిలద్ధత్తభావస్సేతం అధివచనం. దిట్ఠధమ్మే నిబ్బానం దిట్ఠధమ్మనిబ్బానం, ఇమస్మింయేవ అత్తభావే దుక్ఖవూపసమన్తి అత్థో. తం వదన్తీతి **దిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదా**.

ఞాయతి కమతి పటివిజ్ఝతీతి ఞాయో, సో ఏవ నిబ్బానసమ్పాపకహేతుతాయ ధమ్మోతి ఆహ **‘‘ఞాయస్స ధమ్మస్సా’’**తి. **ఇతో బహిద్ధా సమణోపి నత్థీ**తిఆదీసు కస్మా పనేతే అఞ్ఞత్థ నత్థీతి? అఖేత్తతాయ. యథా హి న ఆరగ్గే సాసపో తిట్ఠతి, న ఉదకపిట్ఠే అగ్గి జలతి, న పిట్ఠిపాసాణే బీజాని విరుహన్తి, ఏవమేవం బాహిరేసు తిత్థాయతనేసు న ఇమే సమణా ఉప్పజ్జన్తి, ఇమస్మింయేవ సాసనే ఉప్పజ్జన్తి. కస్మా? సుఖేత్తతాయ. సా పన నేసం అఖేత్తతా సుఖేత్తతా చ అరియమగ్గస్స అభావతో భావతో చ వేదితబ్బా. తేనాహ భగవా –

“యస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో న ఉపలబ్భతి, సమణోపి తత్థ న ఉపలబ్భతి, దుతియోపి తత్థ సమణో న ఉపలబ్భతి, తతియోపి తత్థ సమణో న ఉపలబ్భతి, చతుత్థోపి తత్థ సమణో న ఉపలబ్భతి. యస్మిఞ్చ ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో ఉపలబ్భతి, సమణోపి తత్థ ఉపలబ్భతి, దుతియోపి తత్థ... తతియోపి తత్థ... చతుత్థోపి తత్థ సమణో ఉపలబ్భతి. ఇమస్మిం ఖో, సుభద్ద, ధమ్మవినయే అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో ఉపలబ్భతి. ఇధేవ, సుభద్ద, సమణో, ఇధ దుతియో సమణో, ఇధ తతియో సమణో, ఇధ చతుత్థో సమణో, సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ”తి (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౪).

అరియమగ్గస్స చ అభావో భావో చ సుపరిసుద్ధస్స సీలస్స సుపరిసుద్ధాయ సమథవిపస్సనాభావనాయ అభావతో భావతో చ వేదితబ్బో. తదుభయఞ్చ దురక్ఖాతస్వాక్ఖాతభావహేతుకం . సో చ అసమ్మాసమ్బుద్ధప్పవేదితత్తా. యస్మా తిత్థాయతనం అక్ఖేత్తం, సాసనం ఖేత్తం, తస్మా యథా సురత్తహత్థపాదో భాసురకేసరభారో సీహో మిగరాజా న సుసానే వా సఙ్కారకూటే వా పటివసతి, తియోజనసహస్సవిత్థతం పన హిమవన్తం అజ్ఝోగాహేత్వా మణిగుహాయమేవ వసతి, యథా చ ఛద్దన్తో నాగరాజా న గోచరియహత్థికులాదీసు నవసు కులేసు ఉప్పజ్జతి, యథా చ వలాహకో అస్సరాజా న గద్రభకులే వా ఘోటకకులే వా ఉప్పజ్జతి, సిన్ధుతీరే పన సిన్ధవకులేయేవ ఉప్పజ్జతి, యథా చ సబ్బకామదదం మనోహరం మణిరతనం న సఙ్కారకూటే వా పంసుపబ్బతాదీసు వా ఉప్పజ్జతి, విపులపబ్బతబ్భన్తరేయేవ ఉప్పజ్జతి, యథా చ తిమిరపిఙ్గలో మచ్ఛరాజా న ఖుద్దకపోక్ఖరణీసు ఉప్పజ్జతి, చతురాసీతియోజనసహస్సగమ్భీరే మహాసముద్దేయేవ ఉప్పజ్జతి, యథా చ దియడ్ఢయోజనసతికో సుపణ్ణరాజా న గామద్వారే ఏరణ్డవనాదీసు పటివసతి, మహాసముద్దం పన అజ్ఝోగాహేత్వా సిమ్బలిదహవనేయేవ పటివసతి, యథా చ ధతరట్ఠో సువణ్ణహంసో న గామద్వారే ఆవాటకాదీసు పటివసతి, నవుతిహంససహస్సపరివారో పన హుత్వా చిత్తకూటేయేవ పటివసతి, యథా చ చతుద్దీపిస్సరో చక్కవత్తిరాజా న నీచకులే ఉప్పజ్జతి, అసమ్భిన్నజాతియఖత్తియకులేయేవ పన ఉప్పజ్జతి, ఏవమేవం ఇమేసు సమణేసు ఏకసమణోపి న అఞ్ఞత్థ తిత్థాయతనే ఉప్పజ్జతి, అరియమగ్గపరిక్ఖతే పన బుద్ధసాసనేయేవ ఉప్పజ్జతి. తేనాహ భగవా – “ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో... పే॰... సుఞ్ఞా పరప్పవాదా సమణేభి అఞ్ఞేహీ”తి (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯-౧౪౦; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧). ఏకాదసమే నత్థి వత్తబ్బం.

సమణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

కమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨౫) ౫. ఆపత్తిభయవగ్గో

౧. సఙ్ఘభేదకసుత్తవణ్ణనా

౨౪౩. పఞ్చమస్స పఠమే **వివాదాధికరణాదీసూ**తి వివాదాధికరణం అనువాదాధికరణం ఆపత్తాధికరణం కిచ్చాధికరణన్తి ఇమేసు చతూసు. తత్థ ధమ్మోతి వా అధమ్మోతి వా అట్ఠారసహి వత్థూహి వివదన్తానం భిక్ఖూనం యో వివాదో, ఇదం **వివాదాధికరణం** నామ. సీలవిపత్తియా వా ఆచారదిట్ఠిఆజీవవిపత్తియా వా అనువదన్తానం యో అనువాదో ఉపవదనా చేవ చోదనా చ, ఇదం **అనువాదాధికరణం** నామ. మాతికాయ ఆగతా పఞ్చ, విభఙ్గే ద్వేతి సత్తపి ఆపత్తిక్ఖన్ధా, ఇదం **ఆపత్తాధికరణం** నామ. సఙ్ఘస్స అపలోకనాదీనం చతున్నం కమ్మానం కరణం, ఇదం **కిచ్చాధికరణం** నామ. సేసమేత్థ ఉత్తానమేవ.

సఙ్ఘభేదకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. ఆపత్తిభయసుత్తాదివణ్ణనా

౨౪౪-౫. దుతియే భస్సతి నిరత్థకభావేన ఖిపీయతీతి భస్మం, ఛారికా. తస్స పుటం భణ్డికా **భస్మపుటం**. తేనాహ ‘‘**భస్మపుటన్తి ఛారికాభణ్డిక**’’న్తి. తతియం ఉత్తానత్థమేవ.

ఆపత్తిభయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౭. సేయ్యాసుత్తాదివణ్ణనా

౨౪౬-౯. చతుత్థే **పేతాతి** పేచ్చభావం గతా. తే పన యస్మా ఇధ కతకాలకిరియా కాలేన కతజీవితుచ్ఛేదా హోన్తి, తస్మా వుత్తం ‘‘**కాలకతా వుచ్చన్తీ**’’తి, మతాతి అత్థో. అథ వా పేచ్చభవం గతా, పేతూపపత్తివసేన నిబ్బత్తిం ఉపగతాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**అథ వా పేతవిసయే నిబ్బత్తా పేతా నామా**’’తి. **ఏకేన పస్సేన సయితుం న సక్కోన్తి** దుక్ఖుప్పత్తితో.

తేజుస్సదత్తాతి ఇమినా సీహస్స అభీరుకభావం దస్సేతి. భీరుకా సేసమిగా అత్తనో ఆసయం పవిసిత్వా సన్తాసపుబ్బకం యథా తథా సయన్తి, సీహో పన అభీరుకో సభావతో సతోకారీ భిక్ఖు వియ సతిం ఉపట్ఠపేత్వావ సయతి. తేనాహ ‘‘**ద్వే పురిమపాదే**’’తిఆది. దక్ఖిణే పురిమపాదే వామస్స పురిమపాదస్స ఠపనవసేన **ద్వే పురిమపాదే ఏకస్మిం ఠానే ఠపేత్వా. పచ్ఛిమపాదే** వుత్తనయేనేవ ఇధాపి ఏకస్మిం ఠానే ఠపనం వేదితబ్బం, **ఠితోకాససల్లక్ఖణం** అభీరుకవసేనేవ. **సీసం పన ఉక్ఖిపిత్వా**తిఆదినా వుత్తసీహకిరియా అనుత్రస్తపుబ్బుజ్ఝనా వియ అభీరుభావసిద్ధధమ్మతావసేనేవాతి వేదితబ్బా. **సీహవిజమ్భనం** అతివేలం ఏకాకారే ఠపితానం సరీరావయవానం గమనాదికిరియాసు యోగ్యభావాపాదనత్థం. **తిక్ఖత్తుం సీహనాదనదనం** అప్పేసక్ఖమిగరాజేహి పరిత్తాసపరిహరణత్థం.

అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, తథాగతసేయ్యాతి ఇమినా చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా తథాగతసేయ్యా నామాతి దస్సేతి. సేతి అబ్యావటభావేన పవత్తతి ఏత్థాతి సేయ్యా, చతుత్థజ్ఝానమేవ సేయ్యా **చతుత్థజ్ఝానసేయ్యా**. కిం పన తం చతుత్థజ్ఝానన్తి?

ఆనాపానచతుత్థజ్ఝానం. తత్థ హి ఠత్వా విపస్సనం వడ్ఢేత్వా భగవా అనుక్కమేన అగ్గమగ్గం అధిగన్త్వా తథాగతో జాతోతి. తయిదం పదట్ఠానం నామ న సేయ్యా, తథాపి యస్మా “చతుత్థజ్ఝానసమనన్తరా భగవా పరినిబ్బాయీ”తి **మహాపరినిబ్బానే** (దీ॰ ని॰ ౨.౨౧౯) ఆగతం, తస్మా లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి ఏవ తథాగతసేయ్యాతి కేచి. ఏవం సతి పరినిబ్బానకాలికావ తథాగతసేయ్యా ఆపజ్జతి, న చ భగవా లోకియచతుత్థజ్ఝానసమాపజ్జనబహులో విహాసి. అగ్గఫలవసేన పవత్తం పనేత్థ చతుత్థజ్ఝానం వేదితబ్బం. తత్థ యథా సత్తానం నిద్దూపగమలక్ఖణా సేయ్యా భవఙ్గచిత్తవసేన హోతి, సా పన నేసం పఠమజాతిసమన్వయా యేభుయ్యవుత్తికా, ఏవం భగవతో అరియజాతిసమన్వయం యేభుయ్యవుత్తికం అగ్గఫలభూతం చతుత్థజ్ఝానం తథాగతసేయ్యాతి వేదితబ్బం. పఞ్చమాదీని ఉత్తానత్థాని.

సేయ్యాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పఠమవోహారసుత్తవణ్ణనా

౨౫౦-౨౫౩. అట్ఠమే **అనరియానన్తి** అసాధూనం నిహీనానం. **వోహారాతి** సంవోహారా అభిలాపా వా, “దిట్ఠం మయా”తి ఏవంవాదితా. ఏత్థ చ తంతంసముట్ఠాపకచేతనావసేన అత్థో వేదితబ్బో. నవమాదీసు నత్థి వత్తబ్బం.

పఠమవోహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆపత్తిభయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చమపణ్ణాసకం నిట్ఠితం.

(၂၆) ၆. అభిఞ్ఞావగ్గో

౧-౩. అభిఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా

౨౫౪-౨౫౬. ఛట్ఠస్స పఠమే పచ్చనీకసమనతో **సమథో,** సమాధీతి ఆహ ''**చిత్తేకగ్గతా**''తి. అనిచ్చాదినా వివిధేనాకారేన దస్సనతో **విపస్సనా,** సఙ్ఖారపరిగ్గాహకఞాణం. తేనాహ ''**సఙ్ఖారపరిగ్గహవిపస్సనాఞాణ**''న్తి.

దుతియే అనరియేహి పరియేసితబ్బత్తా అనరియానం పరియేసనాతి **అనరియపరియేసనా**. సయం లామకతాయ అనరియానం పరియేసనాతి వా **అనరియపరియేసనా. జరాసభావ**న్తి జీరణపకతికం. తతియం ఉత్తానమేవ.

అభిఞ్ఞాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౧౦. మాలుక్యపుత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౨౫౭-౨౬౩. చతుత్థే **అపసాదేతీ**తి నిగ్గణ్హాతి. **ఉస్సాదేతీ**తి పగ్గణ్హాతి. అపసాదనాకారం ఉస్సాదనాకారఞ్చ విభావేతుం ''**కథ**''న్తిఆది ఆరద్ధం. పఞ్చమాదీని ఉత్తానానేవ. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మాలుక్యపుత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అభిఞ్ఞావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇతి మనోరథపూరణియా అఙ్గుత్తరనికాయ-అట్ఠకథాయ

చతుక్కనిపాతవణ్ణనాయ అనుత్తానత్థదీపనా సమత్తా.

దుతియో భాగో నిట్ఠితో.